

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

ROMÂNII DE LA SUD DE DUNĂRE

DOCUMENTE

ROMÂNII DE LA SUD DE DUNĂRE

LES ROUMAINS AU SUD DU DANUBE

THE ROMANIANS SOUTH OF THE DANUBE

ISBN – 973–07394–7-4

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

**ROMÂNII
DE LA SUD DE DUNĂRE**

DOCUMENTE

**Coordonată de: prof. univ. dr. Stelian Brezeanu
dr. Gheorghe Zbucnea**

**București
1997**

Culegere de documente

Întocmită de:

Adrian Adamache

Tiberiu Albu

Stelian Brezeanu

Silvia Popovici

Ioan Suciu

Gheorghe Zbucea

Introducere:

S. Brezeanu, G. Zbucea

Au colaborat:

Constantin Brătescu, Nicolae Dinu, Stoica Lascu

Nicolae Nicolescu, Maria Petre, Afrodita Petrovici,

Gheorghe Radu, Margareta Stan, Natalia Trandafirescu

Traducere:

Margareta Chiva (în lb. franceză)

Gheorghe Zbucea

Redactor: Silvia Popovici

CUPRINS
SOMMAIRE
CONTENTS

Introducere în istoria românilor sud dunăreni	7
Introduction à l'histoire des Roumains du Sud du Danube (résumé)	55
Introduction to the History of Romanians Living South of the Danube	
Short Presentation	59
Lista documentelor	63
Liste des documents	75
List of documents	88
Documente	101
Documents	101
Documents	101
Bibliografie	381
Bibliographie	381
Bibliography	381
Indice	387
Indice	387
Index	387

Introducere în istoria românilor sud-dunăreni

A aborda istoria romanității sud-dunărene din care descind minuscu-
lele grupuri etnice latinofone din Balcani din zilele noastre este o întreprin-
dere dificilă și plină de riscuri. De mai bine de două secole, începând cu
istoricul german Johannes Thunmann, pentru a nu mai menționa cărtu-
rarii umaniști români din veacurile XVII-XVIII, au fost formulate puncte
de vedere dintre cele mai diverse, unele chiar diametral opuse, asupra celor
mai importante aspecte ale istoriei și civilizației vlahilor balcanici: sub-
stratul etnic, habitatul primitiv ori definirea statutului idiomului vorbit de
ei. Diversitatea punctelor de vedere formulate au motive foarte complexe:
penuria și mai ales caracterul surselor asupra istoriei lor medievale,
metoda de cercetare a erudiților moderni și mai cu seamă impactul politicii
asupra științei în statele naționale apărute în Europa sud-estică în secolele
XIX-XX.

Lipsită de o alcătuire politică temeinică, de o biserică proprie și o
cultură scrisă, societatea vlahilor sud-dunăreni a fost până la sfârșitul
veacului al XVIII-lea una precumpănitor orală. De aici absența unor
mărturii directe asupra imaginii pe care vlahii o aveau asupra propriei
identități. De aceea, suntem constrânși să facem apel la mărturiile asupra
lor păstrate de vecinii lor greci și sud-slavi, dotați cu state, biserică și
cultură scrisă. Dar cum vlahii, cu valorile tradiționale ale civilizației lor,
au rămas rebeli pe parcursul secolelor la eforturile statelor din regiune de
a-i integra propriilor valori, mergând până la asimilare, relațiile dintre ei
și vecinii lor nu au fost lipsite de tensiuni. De aici și imaginea subiectivă
și de multe ori voit deformată a vlahilor în oglindă bizantină sau sud-slavă.
În consecință, cercetătorul modern care se apleacă asupra mărturiilor
bizantine și sud-slave trebuie să fie un profund cunoscător al valorilor și,
în primul rând, al ideologiei politice ale vecinilor vlahilor pentru a putea
evalua semnificația efectivă a surselor medievale relative la membrii
romanității balcanice. Să adăugăm și caracterul disparat și adesea contra-
dictoriu al acestor mărturii, care nu-și propun să realizeze o imagine
articulată a societății vlahie.

Dar și cercetarea modernă relativă la romanitatea sud-dunăreană a
resimțit din plin impactul politicii, cu grave prejudicii pentru acesta.
Politica de asimilare promovată de statele moderne din regiune, asociată
refuzului de a recunoaște grupurilor romanice din Balcani statutul de
minoritate, în opoziție cu procurarea acestor grupuri de a-și afirma politic
și juridic o identitate, a influențat cercetările moderne asupra unor Ches-
tiuni fundamentale asupra istoriei vlahilor. Aceste cercetări vin adesea să
susțină efortul statelor balcanice de a-și formula legitimitatea istorică asu-

pra teritoriilor proprii și politica lor națională și culturală, care are printre obiectivele sale și integrarea definitivă a comunităților vlahe.

I. De la cetățenii romani la „națiunea“ medievală (sec IV-XV)

1. La sfârșitul antichității, romanitatea orientală acoperea un spațiu imens din Europa sud-estică și centrală, de la porțile Vienei la Marea Neagră. Ea se întindea pe o mare parte din teritoriul actual al Austriei, Ungariei și României, și pe tot teritoriul Bulgariei și al fostei Iugoslavii. Pe latura sa din sud, latinitatea era separată de lumea elenă de linia Jirecek – Philippide – Skok, ce se confundă, în mare, cu actuala graniță de nord a Turciei, Greciei și Albaniei. Pe acest spațiu, ce avea ca axă valea Dunării și egala teritoriul Galiei și Peninsulei Iberice luate la un loc, s-a născut poporul român, care constituia, alături de italieni, francezi și spanioli, unul dintre cei patru piloni ai romanității europene. Cucerirea de către romani a acestui ansamblu teritorial se desfășoară pe parcursul a trei secole (c. 200 î.Hr. – 106 d. Hr.), iar stăpânirea romană a avut o durată ce se întinde de la 160 de ani, în Dacia, până la opt secole, în Dalmația. Dar indiferent de această durată, colonizarea Romei a fost profundă în întreaga regiune, datorită, în principal, intereselor sale strategice și economice¹.

Strategic, limesul danubian a constituit o linie de rezistență a Romei în fața populațiilor celtice, germanice și turanice din Barbaricum. Această funcție a deținut-o pentru două secole și Dacia, încorporată ultima de către imperiu și abandonată prima. În provinciile romane din regiune au fost aduse zeci de legiuni și numeroase trupe auxiliare, care au jucat un rol esențial în romanizarea populațiilor traco-ilire locale. Economic, zona, cu imensele ei bogății de subsol și cu vasta câmpie danubiană, a avut pentru Roma o importanță capitală. Pe de altă parte, regiunea era străbătută de principalele drumuri comerciale și strategice ce legau provinciile occidentale de cele orientale ale imperiului. De aici și interesul autorităților romane pentru colonizarea intensă a teritoriului și punerea în valoare a bogățiilor sale. Regiunea a fost împânzită cu o vastă rețea de orașe, ale cărei puncte de rezistență erau marile metropole dunărene, mai ales cele de pe malul drept al fluviului. Dar opera de colonizare a Romei a pătruns adânc și în regiunile rurale ale peninsulei, absorbind total populațiile traco-ilirice, cu excepția insulei unde avea să apară poporul albanez.

Populația romană din acest teritoriu a avut o importanță excepțională în destinele imperiului din secolele III-VI, mai ales puterea politico-militară. Nu întâmplător V. Besevliev vede în statul roman al acestor veacuri un „imperiu roman de neam tracic“².

Timp de patru secole, între Maximinus Tracul (235-238) și Phokas (602-610), cei mai mulți împărați ai Romei și Constantinopolului au fost de origine romanică din Balcani. Și între ei nume ilustre, precum Aurelian și Dioclețian, Galeriu și Constantin cel Mare, Marcian și Justinian, care, prin opera lor, au prelungit cu două veacuri existența imperiului în Occi-

dent și au dat vigoarea ce a asigurat Noii Rome un mileniu de existență în Orient. Sursele antice menționează originea modestă a celor mai mulți împărați traco-iliri, coborâtori direcți din păstorii și agricultorii regiunii balcanice. Din rândurile acestei romanități s-au ridicat în aceeași vreme zeci de generali romani, între care și cele două mari genii militare ale ultimelor secole romane: Aetius, originar din Durostorum (Silistra), cel care a salvat imperiul din Occident la Câmpiile Catalanice în fața lui Atila, și Belizarie, de numele căruia se leagă reconquista lui Justinian. În sfârșit, din rândurile robuste și țărăniști romanice din Balcani a fost recrutată armata care a salvat imperiul din Orient în fața asaltului populațiilor migratoare.³ Pierderea provinciilor balcanice în veacul al VII-lea de către imperiu, însoțită de pierderea principalei sale baze de recrutare a armatei, stă la originea marilor dezastre militare ale Noii Rome din această vreme.

2. Prăbușirea frontierei dunărene a imperiului la începutul secolului al VII-lea a reprezentat o cotitură decisivă în destinele romanității balcanice. Avaro-slavii străpung defensiva bizantină și iau cu asalt metropolele dunărene, ajungând apoi să asedieze Thessalonicul și Constantinopolul. Marea slavă inundă literalmente peninsula, ajungând până în Peloponez și apoi în insulele Arhipelagului și chiar în Asia Mică. Evenimentul a marcat ireparabil și definitiv destinele latinității balcanice. Ea a fost dislocată din vatra sa și împinsă în regiunile înalte din interiorul peninsulei. Separată de imperiu, care mai stăpânește în Balcani numai litoralul Mării Egee, cu cele două mari metropole, Constantinopolul și Thesssalonicul, romanitatea este obligată să-și ducă existența în secolele următoare în mijlocul „Sclavinilor“ din peninsulă și a hanatului bulgar. Totodată, schimbări brutale au marcat modul ei de viață. Viața urbană din metropolele dunărene, cândva prospere, dispăre violent sub loviturile avaro-slave în câteva decenii. Comerțul se stinge prin pierderea de către imperiu a controlului asupra vechilor rute balcanice ce legau Occidentul de Orient. Are loc acum reconversiunea rurală a societății balcanice, la câteva secole distanță de fenomenul similar din Dacia romană transdanubiană. Populația romană din Balcani, repliată pe platourile înalte ale peninsulei, în vreme ce regiunile ei joase au fost ocupate de slavii invadatori, revine la tradițiile agro-pastorale de viață ale populațiilor străvechi traco-ilire, în care creșterea vitelor deținea locul central.

Aceste transformări din modul de viață al romanilor balcanici au fost însoțite de mutații la fel de importante în limba și fizionomia lor. Latina populară vorbită de ei parcurge, în condițiile separării definitive de latinitatea occidentală și ale izolării față de imperiu, etapa finală a transformării ei în limbi neo-lătine. În vest, pe litoralul Adriaticii, pe o arie restrânsă se formează dalmata. Ea avea să ducă în evul mediu o existență obscură, pentru a dispăre în veacurile moderne. Limba celei mai mari părți a romanității balcanice, legată strâns până la invazia slavă de romanitatea dacică, este aceeași însă cu limba vorbită de românii din Carpați. Așadar, pe acest imens spațiu din Europa sud-estică de pe ambele maluri ale Dunării s-a constituit o limbă unică, limba română⁴, cu patru dialecte: daco-român, la nord de fluviu, ce se confundă cu româna propriu-zisă, și la sud de Dunăre, aromân sau macedo-român, vorbit în evul mediu pe o

arie întinsă, în principal în Thessalia, Epir și Macedonia, megleno-român, vorbit de romanicii de pe valea Vardarului, și istro-român, din regiunile vestice ale peninsulei. În epoca modernă, la ora renașterii naționale a popoarelor balcanice, cele trei dialecte sud-dunărene au cunoscut o agonie lentă, paralel cu procesul asimilării vorbitorilor lor. În contrast cu limbile romanice din Occident, româna prezintă o remarcabilă unitate, în pofida teritoriului vast pe care s-a născut. Diferențele dintre cele patru dialecte ale sale sunt atât de mici, încât un romanist de renume al lui Alex. Philippide vorbește de subdialecte și nu de dialectele ei.⁵

Procesul formării limbii române din latina populară dunăreană⁶ se încheie probabil în secolele VIII-IX, urmând aceeași cadență cu evoluția limbilor romanice din Occident. Odată cu acesta, romanitatea orientală se constituie într-o etnie neo-latină, românii, cu o fizionomie distinctă în lumea etniilor romanice europene și a celor grecești și sud-slave din Europa sud-estică. Apariția în sursele grecești a etnonimului de vlahi, sub care românii sunt desemnați în veacul de mijloc de vecinii lor – prima atestare a etnonimului este documentată către mijlocul veacului al IX-lea în însemnarea istorică de la mănăstirea Castamonitu din Athos –, constituie un suport prețios al acestei ipoteze. Merită subliniat și faptul că sursele bizantine și latine din secolele VII-X, când romanitatea balcanică se află în cea mai mare parte încorporată în primul stat bulgar și în sclaviniiile locale, păstrează o tăcere aproape totală asupra descendenților medievali ai coloniștilor romani. Abia după recucerirea macedoneană de la răscrucea secolelor X-XI, care a restabilit frontiera bizantină pe linia Dunării, și constituirea în vestul peninsulei a statelor sârbo-croate în secolele XIII-XIV, cu cancelarii proprii care produc acte, sursele medievale aruncă lumină asupra românilor sud-dunăreni.⁷

3. La începuturile mileniului nostru, când, după lungi secole de obscuritate, apar la lumină ca popor neo-latin, vlahii sud-dunăreni sunt constituiți în trei ramuri distincte. Ramura vestică, care populează vechi provincii romane, ocupă partea centrală și nordică a vechii Iugoslavii. Membrii ei, coborâtori din romanii acestor provincii, se numeau „rumeri”, derivat din Romanus în dialectul istro-român, dar în sursele medievale latine și sârbo-croate ei apar sub denumirea de „vlahi” și „morovlahi” sau, în dialectul venețian, „morlaci” („vlahii cei negri”). Ramura nordică, dispărută azi cu totul, popula în evul mediu versanții Balcanilor și descindea din romanitatea misiană locală. Membrii ei, ce apar în sursele grecești, latine și sud-slave sub numele de „vlahi”, vorbeau, în lumina cercetărilor lingvistice, dialectul daco-român, același cu al românilor nord-dunăreni. În sfârșit, grupa sudică cuprindea pe vlahii din Albania, Macedonia, Epir, Thessalia și restul Greciei. Numiți de sursele medievale cel mai adesea „vlahi”, ei se denumeau „armâni”, derivat din Romanus în dialectul macedo-român vorbit de ei, în vreme ce minuscula comunitate megleno-română de pe valea Vardarului era singura care a preluat etnonimul de „vlahi” pentru a se autodefini. Dacă primele două ramuri populau în evul mediu ținuturi ce au aparținut în antichitate romanității sud-dunărene, ramura sudică apare încă din primele secole ale mileniului nostru așezată în

domeniul lumii elene. De aceea, chestiunea originii aromânilor a provocat în epoca modernă nesfârșite controverse.

Au fost formulate două teorii asupra habitatului primitiv al vlahilor din grupa sudică. Cea dintâi vede în aromâni o populație autohtonă, ce descinde din elenii locali romanizați în antichitate, pe care politica modernă greacă îi privește ca membrii de drept ai comunității naționale elene. Cealaltă îi consideră descendenți ai traco-romanilor din provinciile dunărene, refugiați într-o perioadă târzie spre interiorul peninsulei. Cele două teorii se infruntă de mai bine de un secol și controversele sunt mai aprige ca niciodată în zilele noastre, când chestiunea este disputată științei de politică. Mulți lingviști admit originea dunăreană a vlahilor și migrarea lor târzie în teritoriile populate de greci. Alții, mai ales grecii, apără cu vehemență teoria autohtoniei.

Dar, paradoxal, mărturia surselor scrise medievale nu lasă nici o umbră de îndoială asupra originii lor dunărene. Adversari și partizani ai acestei teze aduc în discuție aproape exclusiv informațiile lui Kekaumenos relative la originea dunăreană a vlahilor din Thessalia, Epir și Macedonia, unii pentru a apăra teza obârșiei lor dunărene, alții pentru a contesta valoarea textului, invocând imprecizia aristocratului thessalot asupra împrejurărilor istorice în care strămoșii aromânilor și-au schimbat patria. Dar mărturia lui Kekaumenos este întărită de alte surse medievale, trecute sub tăcere de partizanii teoriei autohtoniei, surse care, în plus, aduc precizii asupra momentului imigrării în noul habitat. La începutul veacului al XIV-lea, un călugăr dominican, aflat în serviciul lui Carol de Valois, dă informații, culese de la fața locului, despre vlahii din Macedonia și Grecia, sosiți aici din Panonia, sub presiunea cuceritorilor maghiari. Originea dunăreană a vlahilor din sudul Macedoniei este afirmată și de „Povestirea istorică” de la mănăstirea Kastamonitu, relativă la „vlachorynchini”. Sursă istorică foarte controversată în privința valorii sale documentare, dar care, la o analiză atentă a detaliilor sale, pare a avea la bază, foarte probabil, un izvor necunoscut elaborat către mijlocul veacului al IX-lea, după luptele iconoclaste. Dar cel mai însemnat izvor, a cărui mărturie a fost complet ignorată de cercetători în chestiunea de față este *Miracula Sancti Demetri* din secolul al VII-lea. Cartea secundă a „Miracolelor”, scrisă către 680-685, prezintă marile mișcări demografice din Balcani provocate de invazia slavă. Între acestea este și dislocarea romanității dunărene și fuga populației latinofone spre sudul și vestul peninsulei. Autorul atestă într-un episod prezența unor orașeni din Serdica și Naissus, între zidurile Thessalonicului, refugiați aici în fața atacurilor avaro-slave de la începutul veacului. Într-un alt episod, mult mai important, același autor anonim din Thessalonic vorbește de deportarea de către avari, în jurul anului 620, a unei imense mulțimi de prizonieri din provinciile romanizate dunărene în Pannonia transdanubiană. După șase decenii, către 680, urmașii acestor prizonieri, care și-au păstrat limba și credința creștină, s-au refugiat în Macedonia și în regiunile învecinate, adică tocmai acolo unde, peste secole, Kekaumenos, geograful anonim și povestirea istorică de la Kastamonitu aveau să le ateste prezența și originea dunăreană. Informațiile acestor surse sunt confirmate, în substanța lor, de prezbiterul din Diocleea în

secolul al XII-lea, care pune în seama cuceririi bulgare dislocarea populației romanice din regiunile dunărene spre vestul peninsulei. În sfârșit, nu este lipsit de importanță, pentru chestiunea originii aromânilor, faptul că vlahii din Thessalia și Macedonia sunt numiți de unele surse bizantine „daci” și „bessi” (Kekaumenos, Ioan Cantacuzino); aceste etnonime arhaizate trădează convingerea contemporanilor că vlahii din regiune își aveau originea în provinciile dunărene romanizate, în principal Dacia Aureliană. Prin urmare, dincolo de deosebirile de detaliu asupra împrejurărilor istorice ale imigrării strămoșilor aromânilor în noua lor patrie – invazia și colonizarea slavă, cucerirea avară, bulgară ori maghiară – sursele medievale bizantine și latine atestă convingător originea lor dunăreană. Aceasta nu exclude, credem, posibilitatea ca în masa populației elene să apară la sfârșitul antichității insule de populație latinofonă, care să fi avut partea lor de contribuție la formarea aromânilor câteva veacuri mai târziu. Rămâne însă semnificativă unanimitatea surselor scrise medievale în afirmarea originii dunărene a vlahilor din jumătatea de sud a peninsulei.

Aceleași surse ne îndreptățesc să credem că episodul central în scenariul migrării populației romanice spre sud și vest s-a consumat în secolul al VII-lea, sub impactul invaziilor slave și avară. Acest episod va fi fost precedat de unele valuri de romani dunăreni, de mică amplitudine însă, din veacul anterior, și urmat, cu siguranță, de noi valuri în secolele VIII-IX, provocate de cuceririle bulgare și maghiare în peninsulă. Desigur, construcțiile savante ale unui Kekaumenos, care au trezit atâtea rezerve în rândurile erudiților moderni, legate de împrejurările stabilirii strămoșilor dunăreni ai vlahilor thessalioți în noua lor patrie, nu anulează valoarea sa de document istoric asupra habitatului lor primitiv.

4. Societatea vlahă balcanică poate fi bogată în lumina unor surse inegal dispuse în spațiu și timp. Cele mai bune și mai variate sunt cele relative la ramura sudică și nordică, ieșite din lumea bizantină. Odată cu reluarea contactelor cu vlahii în secolele X-XI, în urma recuceririi macedonene, aceștia apar într-un număr considerabil de acte de arhivă, dar și în surse narative bizantine din secolele XI-XV. Aceleași comunități vlahice formează obiectul preocupărilor izvoarelor latine, mai cu seamă narative, culminând cu evenimentele din Balcani de la răscrucea secolelor XII-XIII, legate de formarea țaratului Asăneștilor și a Imperiului latin de Constantinopol. Ramura vestică intră în atenția izvoarelor istorice ceva mai târziu, în preajma anului 1200, odată cu crearea statului sârb al Nemanizinilor. Din acest moment și până la căderea sârbo-croaților sub stăpânire otomană în veacul al XV-lea, zeci de diplome ale suveranilor sârbo-croați și alte acte de cancelarie aruncă o lumină puternică asupra structurilor și instituțiilor vlahilor vestici. De o mare însemnătate pentru aceeași grupare sunt și documentele de arhivă și cronicile din secolele XI-XV ieșite din orașele dalmate și din Veneția, aflate în contacte cotidiene cu vlahii de pe coasta dalmată.

În lumina acestor surse, lumea vlahă din Balcani din prima jumătate a mileniului nostru ni se înfățișează cu un caracter încă patriarhal, preurban. Diferențierea socială este abia incipientă în raport cu cea a vecinilor ei bizantini și sud-slavi. În vârful piramidei societății vlahice se

afla o foarte subțire clasă nobiliară, numită în sursele sârbe „vlastelini“, compusă din frunțașii satelor, celnici și cătunari, comiți și primikiurii vlahilor din Dalmația, unii dintre ei stăpâni asupra unor mici domenii. Ei îi aparțineau „pronoiarii“ și „voinucii“, renumiți pentru calitățile lor militare și recrutați în armata bizantină și, respectiv, sârbo-croată. Din rândurile ei s-au ridicat membrii familiei Asăneștilor din Haemus, fondatorii țaratului din Târnovo, ori cei ai familiei Balsici, care au pus bazele unui principat propriu în Albania veacului al XIV-lea înainte de a emigra în Principatele Române. Cea mai largă categorie socio-profesională era formată din păstori, crescători de oi și capre, dar și de animale mari. Prezenți la toate ramurile vlahilor balcanici, ei aveau obligații în natură față de stat, stăpân asupra tuturor munților, față de mănăstiri ori nobili. Produsele lor erau renumite în toată peninsula și chiar în afara ei. Unele comunități de păstori erau libere juridic, altele însă se aflau în raporturi de dependență față de biserică, mănăstiri și nobili. Dar, în anumite regiuni, cum sunt Dalmația și Valea Cetinei, existau și sate formate din agricultori vlahi (*rustici*), cu obligații față de principi și de cetățile din jur. În sfârșit, o altă categorie importantă a societății vlahice era cea a „călătorilor“ (srb. *kjelători*, gr. *oditai*), care se ocupau cu cărăușia. Numele lor românesc a fost preluat întocmai de sârbo-croați și tradus de bizantini în greacă. Ei se ocupau cu transportul mărfurilor de pe coasta dalmată, prin trecătorile munților din peninsulă, cunoscute de ei ca *nimeni alții*, spre valea Dunării. Caravanele chirigiilor vlahi, conduse de primichiuri, numărau adesea până la 300 de cai. Ele transportau din Raguza și alte orașe dalmate grâne, vin și mai ales sare în interiorul peninsulei pe piețele sârbe, croate ori maghiare, pentru a aduce în direcție inversă metale, piei și ceară. Chirigii vlahi aveau, în lumina diplomelor suveranilor sârbi, obligații de transport față de stat, mănăstiri ori nobili, ce apar sub termenul grec *ponos*, de unde și un alt nume al lor, în actele sârbo-croate, *ponosnici*. Dar pentru unele comunități vlahice ocupația aducea imense venituri, însușite de „comiții“ vlahilor, posesori ai unor mari averi în lumina surselor dalmate.

Caracterului precumpănitor pastoral al societății vlahice din Balcani i s-a asociat de către unii istorici moderni, în chip necesar, și latura nomadă. Teza se sprijină pe un pasaj din opera istorică a Annei Comnena, în care ea confundă în chip evident nomadismul cu transhumanța. Practica transhumanței păstorilor vlahi este dovedită în termeni limpezi de Kekaumenos, bun cunoscător al societății vlahice din Thessalia. Aristocratul bizantin se referă la practica păstorilor vlahi, așezați în satele și orașele din nordul Greciei, de a-și trimite primăvara turmele și familiile în locurile reci din munții themei Bulgariei pentru a reveni în septembrie la pășunile din câmpie. Fenomenul transhumanței, practicat în întreg spațiul Mediteranei, a cunoscut ample cercetări în mediistica europeană. Fernand Braudel i-a degajat mecanismele în câteva pagini de mare densitate. Mișcare ce antrenează oameni și animale, transhumanța este în viziunea eminentului istoric „o deplasare în sens vertical de la pășunile de iarnă, situate în câmpii, la pășunile de vară ce ocupă înălțimile“. Ea presupune în chip necesar „o diviziune a muncii, o agricultură omniprezentă, așadar activități ce păstrează locuințe stabile, sate“. Transhumanța „normală“ (câmpie-

munte-câmpie) sau transhumață „inversă“ (munte-câmpie-munte), presupune, totodată, aceleași itinerarii, secol de secol, vara în căutarea pășunilor munților, iarna preferând clima blândă a litoralului. Ea presupune, în sfârșit, instituții, regulamente ce-i asigură securitatea păstoritului și-i crează un regim privilegiat în societatea medievală.⁹ Care sunt originile fenomenului în Europa sud-estică? Dacă admitem o continuitate de activități și practici economice de la comunitățile traco-ilire din antichitate la descendenții ei romanizați din evul de mijloc, transhumația este consecința „reconversiunii rurale“ de la începuturile evului mediu sub imperiul marilor migrații, care au împins populația romană din ținuturile dunărene spre regiunile înalte din interiorul peninsulei și pe litoralul adriatic, acolo unde, peste secole, aveau să apară descendenții ei, „vlahi“. Această analiză a lui Braudel este deplin confirmată de sursele medievale relative la păstoritul românilor sud-dunăreni: existența dublei transhumațe, transhumață normală la unii vlahi din Thessalia și de pe coasta dalmată, transhumață inversă la vlahii din Pind și la cei din munții Serbiei și Croației, caracterul stabil al așezărilor vlahe, care, acolo unde vlahii și-au păstrat identitatea până în zilele noastre, se află în aceleași locuri în care se găseau cu un mileniu în urmă, practicarea agriculturii asociată păstoritului și statutul privilegiat al comunităților vlahe în Bizanț în statele sud-slave, și mai apoi în Imperiul otoman, care au conservat multă vreme „legea vlahă“.

Așezările vlahe apar în surse, cel mai frecvent, cu numele de cătune, dar și cu cel de sate și comune (*opcine*). Ele aveau statutul de sate libere (gr. *kephalochoria*) sau dependente. Organizate pe „frății“ (*srb. bratsvo*) și pe „triburi“ (*sl. plemena*), satele vlahe aveau în frunte căpetenii ce apar sub diferite denumiri (*cătunar, sud, cnez, celnik, comes, primikjur*) și care aveau atribuții juridice și erau însărcinați cu strângerea dărilor față de stat și mănăstiri. Răsfirate pe întreaga întindere a peninsulei, comunitățile vlahe apar ca pânze de populație în mijlocul lumii grecești și sud-slave. Sursele medievale menționează peste zece „Vlahii“ în spațiul balcanic, care erau „confederații de obști țărănești“ (*communitas Valachorum*), dotate cu largi autonomii juridice și fiscale, cel puțin în spațiul bizantin, a căror atingere provoacă reacții violente din partea vlahilor, cum a fost cea din Thessalia din 1066 ori cea din Haemus, din 1185, care a stat la originea țaratului Asăneștilor. O asemenea „Vlahie“ din Imperiul bizantin îi apărea lui Benjamin de Tudela în veacul al XII-lea deplin autonomă, deoarece pe vlahii locali „nici un principe nu îi stăpânește“.

Secolele XI-XIV constituie perioada de afirmare pe scena politică balcanică a unor „Vlahii“ în spațiul bizantin. Una dintre acestea este „Marea Vlahie“ (Megali Vlachia) din nordul Greciei, condusă de „arhonți“ proprii în secolele XIII-XIV. Învingători asupra mercenarilor catalani în veacul al XIV-lea, megalo-vlahii au stârnit admirația latinilor, care-i priveau ca „urmași ai oștenilor lui Achile“. O carieră și mai strălucită, chiar dacă mai scurtă, au avut-o românii din Haemus care, sub conducerea fraților Petru, Asan și Ioniță și în alianță cu bulgarii, au pus bazele țaratului din Târnovo. Imperiul româno-bulgar al Asăneștilor a jucat un rol de prim rang pe scena politică sud-est europeană la cumpăna secolelor XII-XIII, de unde atenția

particulară acordată de sursele grecești și latine românilor din regiune. Dar organizarea politică a Vlahiilor balcanice, ce nu a depășit de regulă nivelul unor comunități de obști libere, s-a dovedit foarte fragilă, fapt ce decurge din stadiul dezvoltării vlahilor. „Țările românești“ sud-dunărene au fost treptat absorbite de cadrele politico-statale superioare ale bizantinilor și sud-slavilor și, în cele din urmă, aveau să primească o lovitură de moarte din partea cuceritorilor otomani. Pretutindeni, chiar și în cazul celor două mari reușite amintite, au acționat factorii care aveau să covârșească populația vlahă, ce a sfârșit în cele din urmă prin a fi asimilată: superioritatea numerică a slavilor și grecilor, trăinicia cadrelor social-politice în care aceștia își duceau existența, folosirea de către vlahi a limbii grecești și a celei slave în biserică și în cultură, caracterul disparat al așezărilor vlahe în peninsula.

5. Formează vlahii sud-dunăreni o „națiune“ medievală? Conceptul medieval de *natio* apare definit prima oară la Isidor de Sevilla, în zorii evului mediu. Potrivit enciclopedistului iberic, de formație romană, „națiunea“ este o colectivitate umană ce se definește prin aceeași „origine“, prin „limbă și trăsături morale“ comune (*lingua et moribus*). Sursele latine medievale menționează zeci de „națiuni“ în Occident, urmând criteriile lui Isidor. În literatura politică bizantină conceptul occidental are drept echivalent termenii *genos* și *ethnos*, prin care sunt definite toate etniile din afara imperiului, iar prin cel dintâi chiar și populația Noii Rome.

În lumina acestor lămuriri, vlahii sud-dunăreni se constituie în evul mediu într-o „națiune“, asemenea zecilor de comunități similare din Europa vremii. Prin chiar numele de Romani, aproape universal în spațiul latinătății orientale, prin care descendenții acesteia se autodefinesc, vlahii balcanici fac dovada unei conștiințe asupra originii lor comune. „Rumeri“ la vlahii vestic, „rumuni“ sau „armâni“ la ramura sudică și probabil „rumâni“ la ramura dispărută din Haemus, nume prezent și la românii nord-dunăreni, numele lor este același cu cel al cetățenilor vechii Rome din care coborau, transformat însă prin intrarea acestora din urmă în Barbaricum, dintr-o categorie politico-juridică într-una gentilică. Numele de „roman“ definește de acum înainte, în Europa sud-estică, dar și în Occident, originea sau neamul, pierzându-și vechea accepțiune politico-juridică. Cum vecinii lor îi numesc aproape pretutindeni vlahi, faptul că ei se autodefinesc „romani“ apare foarte rar în sursele medievale. În schimb, conștiința originii lor romane este consemnată în termeni fără echivoc în numeroase surse medievale, de la autorii bizantini (Constantin Porphyrogenetos, Ioan Kinnamos ori Demetrios Apokaukos, mitropolit de Naupaktos), la cei dalmatini (Prezbiterul de Diocleea) și de la cronicarii maghiari (Anonymus și Simon de Kéza) la autori occidentali (Anonimul dominican). Mulți dintre acești autori medievali ne lasă chiar să înțelegem că sursa informației lor erau vlahii înșiși. Această idee este întărită de unicul izvor ieșit din lumea vlahă balcanică medievală. Este vorba de corespondența țarului Ioniță cu papa Innocențiu III, care are printre temele sale centrale originea romană a suveranului din Târnovo și a poporului său vlah.

Și faptul că vlahii sud-dunăreni vorbesc o limbă distinctă în raport cu vecinii lor apare – e drept, mai rar – în sursele medievale. Printre acestea

figurează, între cele bizantine, Nichita Choniates, cu referire la Asan, unul dintre fondatorii țaratului din Târnovo, și mai ales Laonic Chalcocondyl, care definește caracterul identic al limbii românilor nord-dunăreni și balcanici, înrudită cu cea a italienilor. Ca și istoricul atenian, Domenico Negri și alți autori din afara spațiului bizantin au lăsat mărturii explicite asupra caracterului roman al limbii vlahilor din Serbia și Croația.

Tabloul trăsăturilor fizice și morale ale vlahilor din Balcani diferă în funcție de observator. Autorii latini, mai cu seamă italieni și dalmatini, au lăsat în ansamblu un tablou pozitiv al trăsăturilor vlahilor, subliniind, cu deosebire, calitățile lor războinice și înfățișarea fizică plăcută, puse în legătură la unii dintre ei cu originea romană a acestora. Dimpotrivă, în viziunea vecinilor lor balcanici, acest tablou este precumpănitor negativ. Faptul nu trebuie să surprindă: pentru bizantini și sud-slavi, dotați cu state și culturi proprii, vlahul este „celălalt”, un străin care refuză integrarea prin afirmarea propriei identități și adesea – ceea ce este mult mai grav – prin încercarea de a-și crea un stat propriu în spațiul revendicat de ei. Nu este o întâmplare că cele două surse bizantine care ne-au lăsat forma clasică a imaginii „barbarului” vlah (Kekaumenos și Nichita Choniates) sunt principalele mărturii asupra celor două mari răscoale ale românilor sud-dunăreni – una în Thessalia, cealaltă în Haemus – împotriva ordinii legitime a Constantinopolului. Pe de altă parte, trăsăturile negative ale vlahului din anumite surse, mai ales dalmatine, se explică și prin diferențele existente între modul de viață precumpănitor pastoral al vlahilor și cel al vecinilor lor, la care domină agricultura și, la unii dintre ei, chiar viața urbană. Or, opoziția păstor-agricultor și păstor-orășean nu este un fapt singular la nivelul Europei sud-estice. Fernand Braudel a semnalat-o, cu toate implicațiile ei, la nivelul întregului spațiu mediteranean și ea nu lipsește nici din istoria premodernă a altor continente.

II. De la „națiunea” medievală spre națiunea modernă (sec. XVI- începutul sec. XVIII)

1. Cucerirea otomană a peninsulei în secolele XIV-XV este privită de mulți istorici ca un moment de răscruce în evoluția romanității balcanice, prin marile mișcări de populație care au subminat structurile tradiționale ale societății vlahilor și au accelerat procesul asimilării lor de către vecini. Realitatea pare să fie însă mult mai puțin dramatică și, în orice caz, mult mai nuanțată de la o regiune la alta.

Otomanii reușesc să cucerească jumătatea de sud a peninsulei încă din a doua parte a secolului al XIV-lea, fără a întâmpina o rezistență serioasă din partea factorilor politici locali. În veacul următor intră sub stăpânirea Porții și regiunile vestice ale peninsulei, cu excepția părții nordice rămasă sub controlul regatului maghiar și, după prăbușirea acestuia la 1526, sub cea a Habsburgilor. Turcii instalează în regiunile cucerite o administrație proprie, dar păstrează privilegiile bisericii ortodoxe și autonomia unor orașe și colectivități umane.

În teritoriile cucerite de Poartă au intrat și regiuni populate de la începuturile evului mediu de comunități vlahă. Atitudinea vlahilor față de cuceritori a fost diferită de la o regiune la alta. În Thessalia și, parțial, în Macedonia, luate în stăpânire de otomani în primele decenii ale expansiunii lor, cuceritorii au garantat și chiar extins autonomiile vlahă încă de la început. De aceea, cei mai mulți dintre aceștia au rămas pe loc, chiar dacă o parte a lor s-a deplasat spre sudul Greciei, urmând curente mai vechi, iar alții s-au refugiat spre nord și nord-est, cum par să ateste unele toponime de origine aromână. Mai puțin cunoscută este situația românilor din Bulgaria. Toponimia vlahă din regiune, mult mai redusă ca amploare în raport cu cea a ramurilor sudice și vestice, ne face să credem că otomanii au provocat o deplasare masivă a vlahilor spre vestul peninsulei sau chiar la nord de Dunăre; în urma lor slavii au eliminat o mare parte a vechii toponimii latine din regiunile de unde pornise cu două secole în urmă mișcarea de eliberare a Asăneștilor. Dar și în acest caz proporțiile acestor dislocări nu trebuie dramatizate, deoarece, după secole de obscuritate, populația românească din Haemus revine în atenția surselor în veacul al XIX-lea. Proporțiile mișcărilor de populație provocate de cuceritorii otomani au fost mai importante în Serbia. Vlahii din regiunea Kossovo și de pe valea Vardarului s-au refugiat spre nord și nord-vest încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, dar la mișcare participă și sârbii. Deplasarea maselor de vlahi din Bulgaria și Serbia poate explica densitatea deosebită a acestora în Bosnia și Croația pe care o semnalează documentele din secolele XVI-XVII.

Care au fost consecințele acestor deplasări de populație provocate de otomani în secolele XIV-XV? Cercetătorii moderni au pus în seama lor încheierea procesului asimilării vlahilor în masa populației slave, mai ales în regiunile vestice ale peninsulei. Am atins, cu aceasta, una dintre problemele cele mai importante ale istoriei românilor sud-dunăreni la sfârșitul evului mediu. Savanții sârbo-croați, cărora li s-au alăturat și unii istorici români, consideră că procesul absorbirii vlahilor de către sârbo-croați este foarte avansat încă din secolele XIII-XV, pentru a intra în faza finală în veacul al XVI-lea, sub impactul expansiunii turcești. Ei pornesc de la studiul antroponimiei vlahilor din regiunile vestice, unde constată o slavizare rapidă a onomasticii vlahă în lumina diplomelor sârbo-croate din secolele XIII-XV. Să observăm însă că procesul slavizării onomasticii vlahilor este foarte avansat la nivelul vârfurilor societății vlahă, care apar cel mai frecvent în surse, în vreme ce antroponimia românească dovedește o mai mare rezistență în straturile mai adânci ale populației romanice, despre care știrile noastre sunt puține. Dar, fapt capital, argumentul antroponimic are relevanță minoră pentru studiul asimilării vlahilor. În evoluția antroponimiei din regatele barbare din Occident, Lucien Musset constată existența unui transfer de antroponimie de la cuceritorii germanici la populația romanică sub imboldul modei, al prestigiului social și al loialismului față de regimul politic,¹⁰ fără ca aceasta să însemne asimilarea cuceritorilor de către cuceritori. Dimpotrivă, în regatele occidentale, în pofida masivității antroponimiei germanice, cuceritorii au fost romanizați de cucerți, după cum, în vechea Dacie, românii i-au absorbit pe slavi nu

înainte ca aceștia din urmă să lase puternica lor amprentă asupra onomasticii medievale românești. Putem, așadar, conchide, în lumina dovezilor de care dispunem, că vlahii balcanici și-au păstrat identitatea în evul mediu, chiar dacă vârfuri ale lor s-au integrat și apoi asimilat lumii bizantine și sud-slave. Trebuie, totodată, să admitem că expansiunea otomană, acolo unde ea a dislocat masele de vlahi din habitatul lor străvechi, a grăbit procesul disoluției structurilor lor tradiționale și a pregătit terenul asimilării lor lente din secolele următoare. Acest fapt ar explica și contrastul ce apare între ritmul asimilării vlahilor din vest, mai afectați de cucerirea Porții, și cel al absorbirii vlahilor din sud, care și-au păstrat în bună măsură habitatul și structurile tradiționale în condițiile evenimentelor din Balcani, din secolele XIV-XV.

2. Cucerirea otomană a Balcanilor nu a adus schimbări esențiale în modul de viață al vlahilor. Otomanii, acolo unde nu au întâmpinat rezistență, au luat în stăpânire teritoriile balcanice în temeiul unor acorduri cu comunitățile urbane și provinciale, care le garantau sau chiar le extindeau vechile privilegii. A fost și cazul teritoriilor populate de vlahi. Dacă în privința Macedoniei nu deținem informații, în cazul Thesaliei e aproape sigur că sultanul Murad II a garantat locuitorilor importante privilegii. Acest fapt ar explica prezența unui detașament de vlahi thessalioți în armata fiului său, Mehmed II, la cucerirea Constantinopolului. În cazul Serbiei, Bosniei și Hertzevinei s-au păstrat tratatele care asigură cuceritorilor vechile lor autonomii. Toate aceste privilegii garantau vlahilor, în schimbul unor obligații fiscale și militare, largi autonomii în continuarea vechii lor „legi vlahi“ (*jus Valachicum, Zakon Vlahon*). Obligațiile fiscale, în natură și în bani, erau aproape aceleași cu cele prezente și în diplomele suveranilor sârbi. Ele au rămas în vigoare până în veacul al XIX-lea, când erau vărsate mamei sultanului. Sarcinile militare cuprindeau obligația comunităților vlahi de a da un număr de *palikares*, vechii *voynuci* din diplomele slave, pentru a servi în trupele otomane. Loturile *palikarilor*, ce apar în documentele otomane sub denumirea slavă *bastina*, erau asimilate timarului și deci transmisibile din tată în fiu, odată cu obligațiile lor militare.¹¹ Dar veacul al XVII-lea aduce, în condițiile crizei militare și politice a Porții, un declin al statutului *palikarilor* și, implicit, o scădere a puterii de atracție pentru vlahii sud-dunăreni.

De cealaltă parte, în Croația, Slovenia și vestul Ungariei, intrate sub stăpânirea Habsburgilor, autoritățile din Viena au pus în practică un regim militar similar, de care se bucură vlahii. Habsburgii au creat încă din secolul al XVI-lea un sistem defensiv (*Militärgrenze*), în care sunt cuprinși și vlahii. Ei aveau condiția unor soldați – țărani dotați cu loturi ereditare și cu largi scutiri fiscale, în schimbul obligațiilor militare. Ei păstrau, totodată, și dreptul la o cotă parte din prada de război. Documentele imperiale furnizează date importante asupra densității și autonomiilor populației vlahi din teritoriile de sub controlul lor. Bunăoară, un recensământ din veacul al XVII-lea ne dă un procent de aproape 15% de sate vlahi din totalul satelor de graniță din Slovenia. Alte documente, precum *Statuta Valachorum*, garantează soldaților libertatea personală și posesiunea ereditară a loturilor militare. Dar aceleași documente pun în lumină

și schimbările din evoluția comunităților vlahi din secolele XVII-XVIII. Nobilimea maghiară și austriacă tinde tot mai mult să-i asimileze pe vlahi și pe alți membri ai regimentelor de graniță regimului sârbilor, ceea ce provoacă revoltele militare din secolul al XVIII-lea. Prin reorganizarea acestor regimente de către Maria Thereza, membrii regimentelor primeau un nou statut ce le asigura securitate din partea nobililor, dar cu prețul dizolvării treptate a structurilor tradiționale ale valahilor din regiune.¹²

În noile condiții istorice, continuitatea activităților economice ale vlahilor balcanici din cele două mari imperii ce-și împărțiseră peninsula este puțin afectată. Păstoritul transhumant rămâne, cel puțin până în secolul al XVIII-lea, principala lor ocupație. Păstorii vlahi continuau să se bucure, în schimbul obligațiilor lor în natură, de unele privilegii din partea noilor stăpâni, conștienți că vlahii asigurau o exploatare a resurselor munților. Cealaltă ocupație importantă, cărvănăritul, cunoaște în condițiile politice din Balcani un puternic impuls. Prin unificarea politică a celei mai mari părți a peninsulei sub dominația Stambulului, otomanii au asigurat și o luare sub control a drumurilor comerciale, folosite de kjelătorii vlahi. Transportul mărfurilor în Balcani devine un adevărat monopol al lor, iar rutele comerciale sunt jalonate de hanuri ținute de hangii vlahi. Din veacul al XVII-lea, activitățile vlahilor se integrează în curente comerciale europene. La început, direcția principală a comerțului lor era îndreptată, prin Durazzo, spre Italia și mai ales spre Veneția, unde exportau și o parte importantă a produselor lor. Zeci de documente din arhivele venețiene pun în lumină amploarea contactelor comerciale ale vlahilor la nivelul peninsulei. După mijlocul secolului al XVIII-lea, datorită fiscalității excesive a Veneției și schimbărilor din politica economică a Porții, are loc o reorientare radicală a comerțului vlahilor spre Europa Centrală, pe ruta Belgrad-Buda-Viena, care aveau să devină principalele etape ale diasporei vlahi în pragul epocii moderne.

3. Participarea tot mai activă a vlahilor la comerțul internațional a avut drept corolar trecerea comunităților vlahi de la o „națiune medievală” spre o națiune modernă. Fenomenul este legat de urbanizarea treptată a unor regiuni populate de vlahi, precum Thessalia, Epir ori Macedonia, unde se constituie o foarte activă pătură de comercianți și meșteșugari încă din secolele XVI-XVII. În lumina informațiilor din arhivele venețiene, cele mai importante centre urbane vlahi au fost Trikkala, Kallaritai, Metsovon, Siatista, Kleissoura, Gramos, Shipska și mai cu seamă Moscopole. În veacul al XVII-lea, rolul principal între aceste orașe pare a fi jucat de Shipska, dar în secolul următor Moscopole devine unul dintre cele mai mari centre urbane ale Europei sud-estice. Descrierea orașului lăsată de Pouqueville la începutul veacului trecut, rămasă clasică, prezintă bogățiile fabuloase ale acestuia, cu cele 12.000 de case, 22 de biserici și cu cei 40-60000 de locuitori. Aici funcționa o tipografie, o Școală superioară greacă și o vestită Academie.¹³ Dar descrierea diplomatului francez înfățișează o situație din anii '60 ai veacului al XVIII-lea, deoarece cariera strălucită a orașului Moscopole a fost brutal curmată în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea în condiții nu deplin elucidate. Chiar dacă nu pot fi excluse și unele cauze de ordin economic, legate de reorientarea comerțului din

Imperiul otoman, sfârșitul precipitat al orașului a fost consecința anarhiei politice din regiune provocată de atacurile bandelor unor potențați locali, ce au culminat cu atacurile devastatoare ale lui Ali, pașă de Ianina, ultimul din 1788, care au dus la distrugerea sa totală.¹⁴ Un episod local al marii confruntări dintre creștini și musulmani ce se derula pe scena europeană în cadrul războaielor ruso-austro-otomane sau o acțiune conștientă de a sugruma în fașă un nucleu ce amenința să cristalizeze o viață statală a aromânilor, evenimentul din 1788 a constituit și momentul central al diasporei aromâne din veacul al XVIII-lea. Marea masă a orășenilor s-a refugiat spre Macedonia, iar vârfurile burgheziei moscopolitane s-au așezat în marile centre urbane din Germania, Austria, Ungaria, Serbia, Croația și, nu în ultimul rând, din Principatele Române. Dar acest exod al aromânilor a fost precedat de o implantare lentă a elementului comercial vlah, încă din secolul al XVII-lea, prilejuită de ecurile acțiunii militare a lui Mihai Viteazul, mai apoi ale propagandei venețiene în mediile creștine din Balcani.

În noua lor patrie, aromânii aduceau cu ei o lungă experiență și capitaluri pe care le-au valorificat rapid, devenind aproape pretutindeni un factor catalizator al constituirii unei burghezii comerciale și financiare în orașele Europei Centrale și Sud-Estice. În Serbia, bunăoară, chiar dacă puțini numeric în raport cu elementul local, în viziunea lui Dusan Popovici, aromânii au fost „din punct de vedere intelectual și artistic, infinit superiori germanilor și sârbilor [...]”. De aceea, fără îndoială, influența lor a fost foarte mare, mai ales asupra populației de la orașe, unde au pus bazele comerțului [...]. Când se va face într-o zi analiza sângelui marilor noștri oameni, se va vedea că un număr <mare> dintre ei [...] descind din acești oameni”.¹⁵ În Serbia, ca pretutindeni de altminteri, aromânii au figurat printre cei mai importanți filantropi ai veacului al XIX-lea. Dar asimilarea lor de către sârbi a fost rapidă, facilitată și de credința lor comună. În Imperiul habsburgic, cel mai important contingent al refugiaților aromâni pare să fie dat de orășenii de Moscopole, printre care s-au numărat și familiile Sina și Mocioni. Așezați mai întâi la Viena, apoi la Budapesta, membrii familiei Sina, intrați în rândurile nobilimii maghiare, au devenit mari bancheri ai imperiului, alături de alți aromâni (Dumba, Darvari), și printre cei mai generoși filantropi ai capitalei maghiare. Dacă aceștia aveau să se asimileze mediului maghiar, familia Mocioni, și ea înnobilitată în imperiu, avea să se integreze românilor din Transilvania și să se identifice cu idealul lor de emancipare națională.¹⁶ Colonii de aromâni s-au instalat și în orașele din Prusia, la Leipzig, Chemnitz și Posen (Poznan), din care descindea probabil și faimosul dirijor Herbert von Karajan.

În spațiul românesc, numeroase familii de negustori aromâni s-au așezat în orașele din Transilvania, unde au constituit companiile „grecești”. Eticheta de „greci” sub care sunt denumiți românii aproape pretutindeni în Europa secolelor XVIII-XIX, ca și mai înainte, definește ritul lor ortodox, dar și apartenența la cultura greacă. Din rândurile acestor aromâni ardeleni, pe lângă familia Mocioni, s-au ridicat înalți prelați ca Ion Moga și Andrei Șaguna, ori intelectuali ca Blaga, Goga și St.O. Iosif. În Principatele Române, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ori

îndată după 1800, își fac apariția numeroși aromâni, care au făcut o strălucită carieră, după ce-au trecut și prin Imperiul habsburgic. Între aceștia se remarcă baronii Hagi-Moscú și Meitani, căsătoriți cu descendențe ale boierimii muntene și oameni de încredere ai ultimilor domni fanarioți și ai primilor prinți pământeni. Lor li se adaugă familia Bellu, originară din Moscopole, intrată și ea în rândurile aristocrației muntene și care a dat României un ministru conservator.¹⁷ În sfârșit, mulți aromâni au intrat în rândurile burgheziei grecești din Atena, Salonic și alte orașe elene și au realizat mari opere de binefacere. Ei au jucat, totodată, un rol de prim plan în mișcarea de regenerare a Greciei și mai ales în revoluția greacă, printre ei numărându-se generalul Coletti, devenit mai târziu prim-ministru al Greciei independente.¹⁸

4. Ne rămâne de lămurit însă o problemă de primă însemnătate care a provocat și mai provoacă încă vii controverse legate de nașterea națiunii aromâne. Locuitori ai patriei lor medievale sau risipiți în orașele Europei Centrale, au participat românii balcanici la mișcarea de trezire la o viață națională proprie? Și dacă da, imboldul ei a pornit din lăuntru lumii aromâne, ori a fost efectul unei acțiuni conștiente din afară?

Pe drept cuvânt, s-a observat că, în planul conștiinței lor naționale, aromânii se mișcă la răscrucea secolelor XVIII-XIX între Bizanț și Roma.¹⁹

Bizanțul reprezintă pentru mulți vlahi din Grecia idealul lor politic și cultural. Membri ai clerului ortodox, intelectuali ori negustori în orașele elene, așadar integrați vârfurilor societății grecești, ei leagă destinele națiunii lor de realizarea „Marii Idei“. Acesta este crezul generației de revoluționari aromâni de la începutul veacului al XIX-lea din Grecia și Principatele Române, care au făcut din cauza elenă propria lor cauză. După cucerirea independenței grecești în 1829, atracția acestui ideal a devenit și mai puternică.²⁰ Dacă mulți aromâni au luptat cu arma în mână pentru cauza greacă, alții și-au pus condeiul în serviciul ei. În preajma anului 1800, printre aceștia din urmă s-au numărat Daniel Moscopolites și Neofit Doukas. Primul este autorul unui lexicon în patru limbi (greacă, bulgară, albaneză și aromână), care trebuia să constituie un instrument al elenizării celor trei neamuri „barbare“ sud-dunărene și al transformării Balcanilor într-o peninsulă greacă, parte componentă a „Marii Idei“. Pentru cel din urmă, conaționalii lor aromâni vorbesc o limbă „murdară și ticăloasă“, de aceea el militează pentru „a-i uni <pe aceștia> prin limbă încetul cu încetul cu națiunea greacă, după cum s-au unit prin religie“.²²

Dimpotrivă, pentru vlahii din diasporă, Roma avea să devină ideea-forță a formării unei conștiințe naționale aromâne, pe temeiul conștiinței lor istorice medievale legată de originea romană. În contact cu ideile filosofiei „Luminilor“, intelectualii aromâni, susținuți de oamenii de afaceri de aceeași obârșie, au declanșat mișcarea de afirmare a unui ideal național propriu prin cultură. Promotorii acestei direcții la începuturile mișcării naționale aromâne au fost Constantin Ucuta, Gheorghe Constantin Roja și M.C. Boiagi. Cel dintâi, preot ortodox la Posen, în Prusia, dar originar din Moscopole, publică la Viena, în 1797, cu susținerea financiară a unui conațional, marchizul Marcu Puiu, primul abecedar în limba aromână, preocupat de nevoile neamului lui, cum singur mărturisește în prefața

cărții. Aflat sub influența Școlii Ardelene, cu ai cărei corifei a venit în contact, Constantin Roja publică la Pesta, în 1808. "Cercetări asupra românilor sau așa-numiților vlahi care locuiesc dincolo de Dunăre". Lucrarea înfățișează lumii europene națiunea lui și apără limba maternă în fața celor care o disprețuiesc.²³ Ultimul dintre ei, Boiagi, publică la 1813 prima gramatică a aromânei, cu vădite intenții polemice la adresa lui Neofit Doukas și a adeptilor lui. La insultele acestuia, Boiagi apără în termeni memorabili demnitatea limbii poporului său, capabilă de a avea o gramatică proprie înaintea multor limbi europene ale timpului: „chiar hotentotii de-ar fi vlahii și tot ar avea dreptul și datoria de a-și desăvârși cultura, folosindu-se de propria lor limbă ca de mijlocul cel mai potrivit pentru atingerea acestui scop”.²⁴ Replica patriarhului Constantinopolului în apărarea limbii grecești, la atacurile „acelui eretic împotriva limbii în care a vorbit și vorbește Dumnezeu” – înaltul prelat ortodox aruncă anatema asupra lui Boiagi și a partizanilor lui –, subliniază îndeajuns pericolul resimțit de frunțașii societății grecești în fața trezirii naționale a aromânilor și a altor neamuri balcanice, care amenințau punerea în practică a „Marii Idei”.

În lumina acestor fapte, este limpede că imboldul nașterii unei conștiințe naționale a aromânilor a pornit din interiorul lumii aromâne. Intelectualii din Moscopol și din alte orașe din Balcani, stabiliți în metropolele Europei Centrale, au creat instrumentele deșteptării naționale a poporului lor prin cultură. Dar contactele cu intelectualii europeni ai Veacului Luminilor au grăbit luarea de cunoștință a lumii aromâne asupra propriilor nevoi. În aceeași direcție au acționat și contactele cu românii nord-dunăreni, care le-au dat conștiința că ei sunt numai o parte a unei comunități lingvistice și naționale mai largi.²⁵ La aceasta a contribuit și faptul că vreme de aproape două secole, de la Miron Costin și Stolnicul Constantin Cantacuzino până la generația pașoptistă a lui M. Kogălniceanu și Eftimie Murgu, cărturarilor români au afirmat existența unei comunități române largi pe ambele maluri ale Dunării și s-au ridicat în apărarea limbii românilor din Balcani, disprețuită la ea acasă.

III. Marea renaștere națională(1850-1913)

1. La mijlocul veacului trecut, prin elanul patriotic național al generației pașoptiste, erau „redescoperiți” acei români care se întindeau ca o pânză în dreapta Dunării. Pentru Nicolae Bălcescu ei erau „avanpostul românismului” și despre ei au scris I. Heliade Rădulescu, Ion Ghica, Christian Tell și mai ales Dimitrie Bolintineanu. De atunci începea și o nouă etapă în istoria lor, respectiv cea de-a doua „renaștere”, ale cărei prime manifestări au fost concomitente cu acțiunea nord-dunăreană de creare a statului român modern²⁶.

S-a desfășurat o acțiune tot mai amplă, urmărind mai multe obiective în plan școlar, bisericesc, politico-național, atât în zonă, cât și la nivel european. Anastasie Panu, cu origini sud-dunărene, întocmea un amplu

memoriu către împăratul francez Napoleon III privind situația și mai cu seamă perspectivele cauzei românești din spațiul balcanic. După prezentarea unui scurt istoric al romanității sud-dunărene, era reliefat pericolul asimilării, mai cu seamă prin impunerea în școli și biserici fie a limbii grecești, fie a celei slave. Invocându-se și vechile privilegii, se solicita sprijinul monarhului francez pentru a se obține de la Înalta Poartă drepturi pentru români în ceea ce privește biserica, limba, autonomia locală²⁷. Atanasie Panu schița atunci și un program de acțiune imediată, precum și o serie de idei a căror realizare a fost urmărită apoi timp de mai multe decenii. Se preconiza aducerea în Principate a unui număr de tineri macedoneni ce urmau a fi educați pentru a deveni apoi învățători și preoți în satele de origine. Urma a se prelua din veniturile mănăstirilor închinete suma de 100.000 galbeni pentru crearea de așezăminte școlare în Peninsula Balcanică, sub tutela autorităților bucureștene. În același timp reprezentantul Principatelor la Constantinopol, Costache Negri, înainta autorităților otomane prima adresă oficială în care solicita măsuri favorabile pentru românii din Turcia europeană.

D. Bolintineanu rezuma pe scurt ideile acestui memoriu: „Românii din Macedonia nu sunt greci, sunt români; trebuie să fie români; nu este ideea noastră de a-i uni cu noi, căci suntem depărtați de dânșii; nu este ideea noastră de a-i ajuta să opereze răsculări. Cugetul nostru este că acest popor de un milion cată să aibă conștiința naționalității sale”²⁸. Mai adăuga Bolintineanu: „Ceea ce credem noi că toți acești români ar trebui să facă este de a-și păstra cu sfințenie limba și datinile române, oricare ar fi soarta ce viitorul le păstrează”²⁹.

Era un program care ulterior a fost urmărit de toți factorii implicați într-un fel sau altul în soarta românismului balcanic. Constant, atunci și mai târziu, s-a pornit de la ideea că contextul disperat al românior sud-dunăreni făcea imposibilă o alipire a lor la statul român (o excepție a apărut mai târziu, în sec. XX, uneori, în legătură cu segmentul timocean aflat în imediata apropiere, în dreapta Dunării). Politica cercurilor guvernante bucureștene față de aromâni a avut un caracter contradictoriu, echivoc. A fost animată de ideea că și cei din Balcani aparțineau în mod organic românismului, dar nu odată a fost subordonată soluționării altor probleme politice din zonă în care România era interesată. Totodată reproșurile grecilor, bulgarilor, sârbilor, albanezilor față de presupusul imperialism românesc au alcătuit o simplă manevră ce servea integrării și asimilării românilor sud-dunăreni. La București preocuparea pentru cei de peste Dunăre s-a materializat pe mai multe planuri. Au fost publicate o serie de lucrări cu caracter istoric, lingvistic etc., semnate de M. Boiagi, C. Roja, I. M. Massim, G. H. Grandea a inițiat apariția unei prime reviste cu caracter literar și politic destinată celor din sud și intitulată „Albina Pindului”.

Din inițiativa și sub conducerea lui D. Cazacovici, în 1860 la București s-a înființat primul „Comitet macedo-român”. Din acesta mai făceau parte Iordache Goga din Vlahoclisura, poetul M. Niculescu din Târnova, Zisu Sideri din Serres, Toma Tricopol din Crușova, cărora li s-a alăturat ulterior și D. Bolintineanu. La sugestia acestuia, în 1863, în comitet au fost

acceptați o serie de oameni politici precum C. A. Rosetti, M. Kogălnicenu, C. Bolliac, I. Ghica, D. Brătianu, V. A. Ureche ce doreau să sprijine mișcarea românilor din Balcani. A fost dată publicității de către aceștia: „Proclamația către aromânii din Albania, Epir, Tesalia și Macedonia”³⁰. Se făcea o pledoarie deosebită pentru cultivarea limbii materne, folosirea ei în biserică: „Comitetul macedoromân din București a luat însărcinarea a dirija introducerea limbei naționale în toate orașele și târgurile românești... Cerem concursul vostru al tuturor, după mijloacele fiecăruia, invitându-vă să formați și voi comitete ... cari să lucreze în comun pentru realizarea scopului național”. În paralel cu acest început de organizare a mișcării de redeşeptare națională a aromânilor s-a acționat concret pentru crearea unui sistem școlar propriu, considerându-se că acesta era indispensabil pentru o afirmare națională distinctă.

2. Încă de la începuturile sale învățământul românesc din dreapta Dunării, a fost sprijinit și implicit controlat de către autoritățile competente de la București, prin Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, căruia i s-a adăugat apoi și Societatea de cultură macedo-română³¹. În 1865, cu sprijinul direct al domnitorului Alexandru Ioan Cuza și a ministrului său D. Bolintineanu, s-a înființat la București Institutul Macedoromân de la Sfinții Apostoli, condus de arhimandritul Averchie³². Această instituție urma să recruteze tineri din satele Peninsulei Balcanice ce urmau a fi formați la București ca învățători pentru a preda apoi în locurile lor natale. În anii următori pe băncile acestui institut, ca și a unor licee bucureștene s-au pregătit cei care au alcătuit ulterior elementul cel mai activ în cadrul corpului didactic românesc din Peninsula Balcanică.

În paralel cu acțiunea școlară și culturală din capitala României, s-a acționat nemijlocit și în spațiul balcanic. Dimitrie Athanasescu a deschis în 1864 la Târnova, în imediata apropiere a orașului Bitolia, o primă școală românească. Tot el a redactat și primele manuale în dialect destinate învățământului în Balcani. Tot atunci s-a implicat în deschiderea de școli și Apostol Mărgărit, ce avea să devină cea mai însemnată figură a românismului balcanic la sfârșitul veacului trecut. Până la războiul din anii 1877-1878 au funcționat, cu destule greutate, 7 școli, în Târnova, Avdela, Grebena, Vlahoclisura etc. În 1876, Apostol Mărgărit a fost numit revizor al tuturor școlilor românești din Macedonia. Salariile învățătorilor, ca și cea mai mare parte a necesarului de carte școlară, material didactic etc. au fost asigurate de către guvernul de la București. Începând cu anul 1864 în bugetul statului român au fost alocate regulat sume speciale. Semnificativă este dinamica acestor sume. Până la războiul de independență s-au alocat anual 10.000-21.000 lei. După 1878 suma anuală era de 32.000 lei, crescând apoi în anii 1882-1886, dublându-se aproape în 1887, pentru a ajunge începând cu 1893 la 525.000 lei. Puțină vreme după 1900 suma a scăzut la ceva mai mult de 300.000 lei, pentru a crește începând cu anul 1906 la 870.000 lei anual. Numai pentru perioada 1864-1905, pentru școlile și bisericile române din Macedonia (în fapt din Peninsula Balcanică), statul român a alocat 8.672.963 lei³³.

În perioada războaielor balcanice s-a ajuns ca în Peninsula Balcanică să funcționeze 118 școli primare în care 143 învățători și 86 învățătoare

instruiau pe copii în limba lor maternă. Acestor școli primare, de o importanță covârșitoare în păstrarea și cultivarea identității naționale proprii li se adăugau un număr de instituții școlare de grad secundar, precum 1 liceu, 1 școală normală, 1 școală superioară de comerț, unde își desfășurau activitatea 69 de profesori. Activitatea unora dintre aceste așezăminte școlare era dublată și de cele 37 de biserici, unde 60 de preoți ajutați de 70 de dascăli oficiau cultul în limba conașionalilor lor.

Începuturile, ca și evoluția ulterioară a problemei școlare și bisericești românești în spațiul balcanic, s-a aflat în strânsă interdependență cu întreaga problematică națională din statul sultanilor, aflat atunci într-un ireversibil declin. Situația românilor din Turcia europeană, ca de altfel și din celelalte state din zonă, se deosebea de cea a populațiilor în mijlocul cărora trăiau. Românii împrăștiati în întregul spațiu sud-dunărean, nealături de nicăieri o majoritate care să le permită crearea unor proprii structuri statale, au urmărit obținerea unor drepturi și garanții minime pentru a-și menține identitatea, pentru a se instrui și ruga în propriul dialect, pentru a avea un rol pe plan local în rezolvarea problemelor lor. De aici, de exemplu, a și decurs atitudinea de loialitate față de autoritățile otomane, situarea lor între cei ce doreau nu destrămarea ci dimpotrivă modernizarea și democratizarea Imperiului otoman. Această situație și atitudine a provocat o atitudine negativă din partea reprezentanților mișcărilor naționale bulgare, sârbe și mai cu seamă grecești. Atât autoritățile de la Atena, cât mai cu seamă Patriarhia de la Constantinopol, ca instrument al elenismului, au acționat statornic, în cele mai diverse moduri, nu o dată violente, pentru a împiedica cultivarea limbii române, deschiderea de biserici și școli naționale, acordarea de drepturi la nivel local sau general pentru români, împotrivindu-se mai ales recunoașterii lor ca etnie distinctă în Turcia europeană.

Războiul din 1877-1878, finalizat prin tratatul de la Berlin ce crea noi realități politice în spațiul sud-est european, deschidea noi perspective problemei românești. Marele vizir Savfet Pașa, la 12 septembrie 1878, ordona autorităților din zone locuite masiv de români următoarele: „Sublima Poartă a fost informată că românii vor să se instruiască în propria lor limbă și să întemeieze școli, dar că clerul grec, orbit de ideile sale de intransigență, împinge autoritățile locale să facă dificultăți institutorilor români și chiar să-i persecute. Având în vedere că în împărăție nimeni nu are dreptul de a se opune la liberul exercițiu al învățământului școlar și al culturii, veți binevoi a învăța pe funcționarii civili puși sub ordinele voastre să se abțină de la orice presiune asupra locuitorilor și să nu se opună fără motiv la exercițiul cultului și al învățământului. Din contră, veți acorda ajutor și protecție institutorilor români, totdeauna când vor avea nevoie”³⁵. În anii următori sprijinul sau chiar bunăvoința autorităților otomane s-au simțit prea puțin, ceea ce nu a împiedicat însă reorganizarea și amplificarea sistemului școlar românesc.

Un rol crescând în această privință l-a avut activitatea Societății de cultură macedo-română. Aceasta s-a constituit la București, la 23 septembrie 1879, cu implicarea directă a importante personalități, fie din România, fie din rândurile macedo-românilor. Atunci s-au fixat și câteva din

obiectivele majore precum: întemeierea unei episcopii românești în spațiul balcanic, deschiderea de noi școli, cultivarea limbii române. Cu ocazia înființării era lansată o proclamație în dialect adresată românilor de peste Dunăre: „Căutați-vă, cereți-vă drepturile ce le aveți de la Dumnezeu, să aveți bisericile și școlile în limba voastră ... învățați pe fiii voștri românește, deschideți școale românești și dați fiilor voștri învățatură românească...”³⁶ Se făcea totodată un apel la colaborare cu celelalte popoare din spațiul balcanic („să trăiți bine cu toți ceilalți de altă limbă ce sunt împreună cu voi”). Înființarea Societății de cultură macedo-română, ca și apelul adresat sud-dunărenilor a stârnit reacția negativă a Patriarhiei constantinopolitane, care a încercat să prezinte întreaga problemă ca fiind doar o formă de manifestare a propagandei românești în rândurile unor vlahofoni, adică a unor greci vorbitori de idiom latin.

Pe baza unei decizii a Congresului de la Berlin din 1878, trei ani mai târziu, urma a se face o rectificare a frontierei dintre Imperiul otoman și Grecia, urmând ca o parte din Epir și Tesalia, zone cu o numeroasă populație românească să treacă în componența statului grec. Cu această ocazie, în zonă a avut loc o intensă agitație. Populația românească a ales un număr de delegați ce s-au reunit la Constantinopol și au redactat pentru prima dată în propriul lor nume un memoriu ce a fost prezentat ambasadorilor Marilor Puteri. Subliniind în mod răspicat identitatea lor națională distinctă, ca și vechimea și continuitatea în spațiul în care trăiau, precum și autonomia și privilegiile de care se bucuraseră în trecut, cereau cu hotărâre menținerea ținuturilor lor natale în cadrul Imperiului otoman, pentru a fi feriți de „nenorocirea și dezastrul ce ar rezulta din anexarea la Grecia”³⁷. Memoriului îi erau anexate mandatul cu depline puteri dat delegației având în frunte pe G. Madjari și I. Balamace, precum și o statistică a așezărilor românești unde se afirma că trăiau peste 200.000 de români („valaques”).

Acțiunea românească, atunci insuficient sprijinită, de autoritățile statale de la București și într-un context european nefavorabil, nu a avut succes, iar zona respectivă a intrat în componența Greciei. Era evident că soarta românilor balcanici devenea unul dintre elementele problemei orientale în ultima fază a acesteia.

Începând cu anul 1880 s-a manifestat o preocupare statornică pentru o publicistică care să reflecte interesele și preocupările românilor din Peninsula Balcanică. La 22 martie 1880, sub egida Societății de cultură macedo-română apărea „Frăția întru dreptate”, având drept motto: „Lumină. Naționalitate. Legalitate”. Se anunța că scopul era de a duce înfrățirea între popoarele din Peninsula Balcanică, fără deosebire de neam și religie. Ulterior acestei reviste i s-au adăugat și altele, precum „Macedonia”, „Pindul”, „Peninsula Balcanică”, „Lumina” etc., precum și almanahurile editate anual începând cu 1894.

În ultimul deceniu al veacului s-au făcut eforturi pentru organizarea unei vieți bisericești proprii. Problema era esențială având în vedere sistemul politic otoman, în care apartenența religioasă și cea națională se confundau, ceea ce făcea ca românii, subordonați fiind ierarhiei ortodoxe grecești, să fie considerați implicit și ei drept greci³⁸.

O primă tentativă de creare a unui episcopat distinct a fost întreprinsă în 1880. Acțiunea românească a fost vehement combătută de Patriarhie. Între altele autoritățile ecleziastice grecești încercau să acrediteze ideea că atât redactarea cărților bisericești cât și slujba liturgică în limba română nu erau conforme cu canoanele ortodoxiei. În 1882 Patriarhia adresa un ordin formal către arhieriei din Macedonia și Epir pentru a face totul, ca să se închidă școlile românești și să fie pedepsiți preoții români. Au urmat apoi o serie de persecuții din cele mai diverse, în care s-au implicat nu numai autoritățile bisericești ci și bande înarmate, ajungându-se la asasinat alături de închideri de școli și biserici, denunțuri calomnioase, procese etc. O vreme, având în vedere lealitatea de atunci a românilor, ce contrasta evident cu atitudinea altor popoare balcanice, autoritățile otomane au manifestat în continuare o anumită bunăvoință față de cererile românești. S-a recunoscut formal dreptul de a se ruga în limba proprie, ca și dreptul de a avea biserici proprii, situație pe care Patriarhia a refuzat în continuare să o accepte.

Reacția comunităților românești a fost diversă. Trei dintre cele mai mari comunități românești din Balcani, Crușova, Castoria și Hrupiște, intenționau în 1892 să provoace chiar o schismă trecând sub autoritatea exarhului bulgar, dispus a le recunoaște îndreptățitele lor cereri în ceea ce privește limba și preoții. În același an, o delegație compusă din H. Balamaci, D. Athanasescu și A. Mărgărit înainta sultanului o petiție în care se solicita aprobarea pentru înființarea unui episcopat românesc. La început se arăta situația din punct de vedere religios a „poporului valah prigonit pe nedrept de patriarh și mitropoliiții greci“. Exprimându-se sentimente de fidelitate, în numele acestui popor se solicita „de a se acorda poporului armănesc favoarea de a alege un șef religios care să poarte numele de Mitropolit Primat și a cărui misiune să fie de a supraveghea și a conduce spiritual poporul armănesc pe calea îndeplinirii datoriei sale sacre față de Dumnezeu și Suveran”³⁹. Odată cu petiția au fost prezentate liste cu mii de semnături strânse din toate părțile Peninsulei Balcanice. Acțiunea a fost sprijinită și de Legația României de la Constantinopol, precum și de opinia publică din țară. Reprezentanții comunității românești s-au decis să treacă la politica faptului împlinit după ce aproape doi ani de zile discuțiile cu autoritățile guvernamentale și cu Patriarhia nu au dus la doritul rezultat. Rezistența Patriarhiei nu era legată de apărarea ortodoxiei ci era una de natură politică, fiind îndreptată împotriva oricăror înnoiri ce ar fi putut îngusta și mai mult sfera elenismului sau impieta asupra tendințelor, mai mult sau mai puțin justificate, de extindere a frontierelor statului grec. După mai multe discuții în care n-au lipsit nici aspectele politicianiste, din rândul cercurilor bucureștene s-a ajuns la proclamarea lui Antim, de origine româno-albaneză, până atunci mitropolit al Ohridei și Prespei, deci cu berat imperial, ca mitropolit al românilor. În procesul verbal încheiat de delegații românilor balcanici la 6 noiembrie 1896, se arăta: „Cu cugetul curat și cu conștiința împăcată că ne îndeplinim sacrul mandat ce avem de la poporul român din Imperiul otoman, am ales ca prim mitropolit al românilor din Imperiul otoman pe P.S.S. Mitropolitul Antim ... Luăm înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor însărcinarea de a face tot

posibilul pentru ca șeful nostru religios să fie recunoscut ca atare de către Sublima Poartă și, dacă se poate, și de către Patriarhia Ecumenică⁴⁰. Instituirea unei mitropolii românești proprii în Imperiul otoman a eșuat atunci datorită opoziției vehemente a patriarhiei și clerului grec, atitudinii duplicitare a autorităților otomane ce au ajuns în final la o acomodare cu Patriarhia, precum și faptului că mitropolitul Antim nu s-a dovedit la înălțimea așteptărilor, retrăgându-se la Crușova și supunându-se mai apoi deplin aceleiași Patriarhii și abandonându-i pe cei cărora ar fi trebuit să le fie păstor.

4. Încă din secolul XIX Macedonia devenise principala miză a problemei orientale. Acolo trăiau laolaltă cele mai diverse etnii, nici una dintre ele nu avea o majoritate absolută. Paralel cu fireasca preocupare a autorităților otomane de a-și menține stăpânirea în cea mai bogată și mai evoluată dintre provinciile sale balcanice, spre Macedonia se îndreptau privirile celor trei state din jur, dornice, fiecare, de a-și însuși în totalitate sau în cea mai mare parte o zonă de maximă însemnătate. Alături de celelalte etnii, macedo-românii au fost incluși în procesele istorice ce se desfășurau acolo. Macedonia a fost teatrul unor permanente și complexe înfruntări, atât între forțele de ordine otomane și cetele înarmate ale diverselor etnii (comitagii, cetnici, armatoli), cât și între acestea din urmă. Se înfruntau acolo diverse tendințe politice și naționale. Un moment deosebit în acțiunea de emancipare socială și politică a populațiilor macedonene⁴¹ l-a constituit răscoala din anul 1903, ce a antrenat întreaga populație a provinciei. Cel mai de seamă eveniment al acesteia l-a constituit scurta existență, doar de 10 zile, a așa numitei republici de la Crușova, ce și-a propus un program democratic, de eliberare. Atunci s-a format acolo, într-un oraș în care trăiau peste 4.000 de aromâni, un guvern condus de Vanghel Dinu, căruia i s-au alăturat încă trei miniștrii, tot aromâni: T. Neșcu, G. Ceacea, N. Baliu. Atunci s-a desfășurat o acțiune comună a unor populații diferite ca origine în vederea creerii unei Macedonii recunoscută internațional și organizată pe principii multinaționale pe baza egalității etnice⁴².

Răscoala din Macedonia a fost însă înăbușită, urmând ample represalii de o cruzime cu totul deosebită, neobișnuită chiar și în spațiul otoman, aceasta lovind, fără deosebire de vârstă, sex, pe aromâni și bunurile lor. A avut loc atunci un important exod al românilor din zonă, situația repetându-se apoi și cu alte ocazii, ca de exemplu în vremea războaielor balcanice, a celor două conflagrații mondiale.

În condiții extrem de complexe, după sângeroasele evenimente din anul 1903, mișcarea națională a românilor din Peninsula intra într-o nouă fază. În cursul anului 1904, pe baza unui model instituit la o adunare de la Salonic, din 15 februarie 1904, în cadrul unor adunări speciale a avut loc procesul de constituire al Comunităților românești, redactându-se și cuvenitele acte. Astfel de comunități au apărut în principalele orașe balcanice în care românii aveau o pondere însemnată, uneori majoritară (Corcea, Bitolia, Veria, Coceani, Ohrida, Skoplje, Vlahoclisura etc.), ca și în numeroase sate (Samarina, Frasari, Turca, Perivoli, Turia, Papadia, Nicea etc.). La sfârșitul lunii iulie 1904 erau constituite 56 de astfel de comunități⁴³. Aceste comunități au fost recunoscute printr-un act al marelui vizir de la

21 mai 1904. Același înalt demnitar părea dispus atunci a recunoaște prezența pe lângă autoritățile constantinopolitane a unui reprezentant distinct al românilor⁴⁴. Ca rezultat au putut fi aleși în perioada următoare o serie de muhtari (primari) și consilieri români. În scopul cultivării specificului național au fost create și o serie de societăți culturale locale, ca de exemplu „Clisura“, „Pindul“ etc., care organizau între altele biblioteci, festivaluri naționale, diverse acțiuni de strângere de fonduri pentru ajutoarea școlilor și a bisericilor românești. Tot prin intermediul comunităților erau folosite și distribuite însemnatele sume de bani ca și cantități sporite de cărți, în special manuale școlare, almanahuri, ziare și reviste, unele în dialect, ce se îndreptau peste Dunăre, din București, sub egida Societății de cultură macedo-română. În diverse forme și-a intensificat activitatea și „Asociația corpului didactic pentru învățătura poporului român din Turcia“, creată în 1902, cu sediul la Bitolia. În cadrul acesteia un rol deosebit l-a avut Nicolae Batzaria, devenit una dintre cele mai importante figuri între militanții naționali ai românilor din spațiul balcanic.

În anul 1905, în viața românismului dintre granițele Imperiului otoman a intervenit o schimbare majoră. Ca urmare a eforturilor conjugate ale propriilor lor reprezentanți din zonă, ca și ale autorităților bucureștene, la 9 mai 1905, sultanul a emis o iradea prin care era recunoscută naționalitatea română. Printr-un adevărat document constituțional se garanta școala, biserica și autoconducerea locală. Se creea, în acest mod baza legală ce ar fi trebuit să asigure locuitorilor de origine românească din Imperiul otoman o situație națională care să le permită cultivarea lor în limba proprie, perpetuarea individualității lor etnice și participarea pe această bază la întreaga viață a statului ai cărui cetățeni erau. Într-un fel se deschidea calea spre un regim mai bun decât cel care-l aveau atunci îndepărtații lor frați din Transilvania și mai ales din Basarabia.

În perioada imediat următoare aplicarea efectivă a unor reglementări extrem de favorabile a întâmpinat numeroase piedici făcându-se deci parțial. Dincolo de inerentele slăbiciuni ale aparatului de stat otoman, gata de prăbușire, incapabil de a asigura o guvernare eficientă, la aceasta au contribuit și alți factori, deloc neglijabili, ce țineau de popoarele și statele din zonă și în primul rând împotrivirea Patriarhiei ecumenice și a autorităților de la Atena. De altfel, această ultimă realitate a și determinat o tensionare continuă a condițiilor de viață a românilor din zonă ce au suferit mult, generalizându-se jafurile, distrugerile, asasinatele. După unele calcule incomplete, în acei ani au căzut din rândurile românilor peste 400 de victime, în special institutori, preoți, oameni bogați și influenți. Au fost date focului și distruse școli, biserici, numeroase gospodării. Totodată s-a ajuns la ruperea relațiilor diplomatice dintre București și Atena⁴⁵.

În vara anului 1908 a avut loc în statul otoman o mișcare revoluționară ai cărei inițiatori și conducători au fost „Junii Turci“. Mișcarea acestora, încă de la începuturile ei se bucurase de sprijin din partea românilor, atât din Regat, cât și de la sud de Dunăre. Între membrii mișcării, cu o compoziție eteroclită din punct de vedere etnic, se aflau și o serie de aromâni, mai cu seamă în cadrul nucleului cu rol determinant de la Salonic. Această participare fusese generată de idealurile programatice inițiale ale

unei mișcări ce-și propunea salvarea statului otoman prin reformarea acestuia în numele principiilor și libertăților general democratice, inclusiv în ceea ce privește complexa problematică a naționalităților.

Atitudinea unora dintre reprezentanții naționalităților balcanice, respectiv a grecilor, sârbilor, bulgarilor și parțial, a slavo-macedonenilor, a fost diferită, de unde a decurs implicarea/neimplicarea lor în această mișcare. Între aspirațiile acestor balcanici și programul Junilor Turci era o deosebire esențială ce avea să ducă la situarea pe poziții ireconciliabile, materializate ulterior în sângerosul episod al conflictului balcanic din anii 1912-1913. Grecii, sârbii sau bulgarii urmăreau ieșirea din cadrul statului otoman și unirea lor cu acei conaționali care trăiau în state independente, dar nedesăvârșite din punctul de vedere al unității naționale. Junii Turci urmăreau inițial o acțiune reformatoare, păstrându-se neștirbită integritatea statului otoman. Unii dintre ei aveau chiar drept ideal reluarea unora dintre teritoriile din jur, ce aparținuseră altădată sultanului. Cu timpul, în conducerea partidului „Uniune și Progres” al Junilor Turci s-a impus o grupare ce a făcut din „turcizare”, respectiv „otomanizare” țelul principal al politicii lor, introducând astfel elemente de desnaționalizare și asimilare ce nu fuseseră până atunci niciodată promovate oficial și pe o scară largă în Imperiul otoman.

Pentru frunțașii de atunci ai românilor din Peninsula Balcanică, ca și pentru sprijinatorii lor de la București s-a pus problema unor opțiuni de maximă însemnătate. Majoritatea acestora au ajuns la concluzia că soluționarea pozitivă, durabilă a problemei lor naționale era legată de soarta Imperiului otoman mai mult decât de statele naționale balcanice ce aveau să-i succeadă acestuia. Aceste state manifestaseră deja atitudini discriminatorii, deznaționalizatoare față de minorități, provocând astfel îngrijorarea legitimă a elementului românesc din Balcani. Axându-se pe ideea menținerii, prin modernizare și democratizare, a lumii politice otomane, românii balcanici au participat nemijlocit la întreaga viață publică ce s-a desfășurat la Constantinopol și în alte părți până la războaiele balcanice inclusiv. Au avut reprezentanți în Parlamentul turc, în unele instituții guvernamentale. Nicolae Batzarlia a îndeplinit timp de 8 ani funcția de senator și a fost totodată un exponent de bază al partidului „Uniune și Progres” în parlamentul otoman, iar în timpul crizei balcanice, în 1913, a avut și funcția de ministru, în această calitate punându-și semnătura pe tratatul de la Londra care lichida multiseculara stăpânire otomană în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice⁴⁶.

Perioada de după victoria revoluției Junilor Turci până la războaiele balcanice reprezintă într-un fel, pe plan politic, o adevărată „epocă de aur” pentru românismul din inima Peninsulei Balcanice. Grație aplicării, vremelnice și incomplete de altfel, a prevederilor constituționale, ca a și rolului important al unor frunțași români, nelipsind nici intervenția discretă dar eficientă a agenților diplomatici ai guvernului de la București, pentru români a început abia acum aplicarea aproape integrală, cu toate consecințele, a celor ce decurgeau din iradeaua din 1905. Alegându-și proprii primari și consilieri, comunitățile române și-au trimis reprezentanți în administrația regională și chiar centrală. Dintre români, unii au putut

intra în magistratură, în domeniul finanțelor, în alte cariere publice. Unii au fost sprijiniți direct și eficient pentru a-și termina cariera universitară. Creșterea numărului de români în funcțiile publice s-a datorat și faptului că ei erau printre pușinii, proveniți din rândurile minorităților, ce erau considerați devotați statului. Au continuat a se afla în centrul atenției probleme considerate a fi esențiale, precum cea a educației, a școlilor primare și secundare și cea religioasă, respectiv a ierarhiei, a episcopatului românesc. S-au desfășurat o serie de acțiuni cu caracter local sau general.

Noul climat a dat posibilitatea organizării primelor, de fapt singurelor, congrese naționale ale românilor din Balcani și rolul preponderent a revenit corpului didactic ce reprezenta, atunci și acolo, partea cea mai activă și conștientă a românismului. Un prim congres a avut loc la Bitolia, în zilele de 10-11 iulie 1909⁴⁷. Acest congres, prezidat de Gheorghe N. Magear și Tascu Ciomu, a adoptat un adevărat program național în 10 puncte ce prevedea între altele reorganizarea și impulsivarea comunităților românești, formarea unui consiliu permanent din 7 membrii ce urma a se ocupa de toate formele românești, rezolvarea problemei bisericești, instituirea unui caracter regulat, anual pentru viitoare congrese naționale. O nouă reuniune cu o participare mai numeroasă și reprezentativă, precum și cu o participare a autorităților turcești și a Societății de cultură macedo-română din București, s-a desfășurat tot la Bitolia, în perioada 2-11 septembrie 1909. Acolo au fost dezbătute amplu problemele învățământului, mai cu seamă programele și regulamentele școlare, ca și problema alcătuirii de manuale și material didactic în dialect și în conformitate cu realitățile și nevoile din Balcani. Cu aceeași ocazie a fost adoptat și un regulament școlar. Cel de-al treilea congres s-a desfășurat în zilele de 10-12 iulie 1910, cu participarea a 75 delegați ai comunităților românești, ai oficialităților, a deputatului F. Mișea, a lui P. Papahagi și P. Pucerea, ca reprezentanți ai Societății de cultură macedo-română⁴⁸. Și la acest congres școala și biserica s-au aflat în centrul discuțiilor. A fost aleasă o delegație din 31 de membrii ce urma a se deplasa la Constantinopol pentru a rezolva problema episcopatului românesc. Cea mai importantă decizie a fost crearea unui organism central coordonator, denumit „Eforie a școalelor și bisericilor române”, ce urma să reprezinte toate comunitățile românești din Turcia, având atribuțiile unui adevărat comitet național. Autoritățile turce au recunoscut clar caracterul reprezentativ al acestui congres, precum și Eforia ca unică reprezentantă legală și autorizată a populației românești din Turcia. Era un caz singular pentru minoritățile din Balcani, o recompensă acordată de autoritățile turcești românilor pentru loialitatea lor față de noul regim. Ulterior, din păcate, starea și acțiunea elementului românesc din Turcia a fost influențată negativ de o serie de factori, precum politica oficială în problema națională cu tot mai pronunțate tendințe de turcizare, atragerea unor români în rândurile grecoromanilor, necoordonarea activității tuturor factorilor românești din Turcia și din afară, lipsa unor personalități proeminente în structurile Eforiei și ale Consiliului General al acesteia, ambițiile și tendințele de autonomie ale unor fruntași ai politicii românești, acțiunea dizolvantă a altor factori balcanici. A fost pierdută o ocazie deosebită de manifestare mult mai amplă a românismu-

lui. Spre sfârșitul anului 1910 s-au constatat deja elemente îngrijorătoare. S-a creat atunci așa numita „Societatea pentru propagarea limbii românești și turcești printre aromâni“, care în fapt urmărea înlăturarea autorităților de la București în desfășurarea, deci ființarea învățământului românesc din Peninsula Balcanică. O lege privind situația bisericilor și școlilor din Macedonia era de asemenea nefavorabilă românilor pentru că conținea o anumită dependență a românilor față de patriarhia ecumenică.

Anul 1911 a fost dominat de efortul de rezolvare a problemei bisericești. În numele vlahilor ortodocși din Imperiul otoman, Nicolae Batzarla depunea la 16 martie 1911 un amplu memoriu în care se cerea libertate și drepturi egale pentru biserică, preoții români și ierarhii acestora⁴⁹. Noul demers s-a soldat cu un eșec, astfel că s-a ajuns la ideea unei rupturi depline cu Patriarhia prin crearea unei biserici românești distincte cu o ierarhie corespunzătoare. În cursul lunilor august-octombrie 1911 practic în toate așezările românești au avut loc adunări generale care au dezbătut problema religioasă și au adoptat și semnat declarații și decizii corespunzătoare. Comunele marii majorități a actelor adoptate atunci erau sublinierea deosebită a rolului limbii și bisericii naționale, ca și aprobarea rupturii cu Patriarhia și implicit a creerii unui episcopat. Documentele epocii reliefează o unanimă dorință pentru o biserică proprie și hotărârea de a duce „luptă curată pentru lumină, pentru limbă și pentru patrie“⁵⁰. Lupta în problema episcopatului, în afara conținutului ei intrinsec de natură religioasă, era, mai cu seamă, motivată de considerente naționale. Se repeta ceea ce se întâmplase mai înainte în cazul bulgarilor și al sârbilor care, victorioși, reușiseră să diminueze și chiar să anihileze progresele elenismului. Dacă în cazul celorlalți ortodocși din Balcani, Patriarhia cedase, ea a rămas intransigentă în ceea ce-i privește pe români. Nu s-a materializat deci un program ce avea atunci o largă adeviere populară. Problema a mai fost reluată, tot fără rezultate, și în 1914, și în perioada interbelică inclusiv în vremea guvernării antonesciene, tot fără succes⁵¹.

5. Izbucnirea și apoi complexa evoluție a evenimentelor balcanice din anii 1912-1913 au avut însemnate repercusiuni asupra situației românilor împrăștiați în întregul teritoriu aparținând tuturor statelor din zonă. În Peninsula Balcanică s-au petrecut o serie de modificări existențiale pentru români decurgând din realitățile izvorâte din desfășurarea operațiunilor militare, instaurarea unor regimuri de ocupație și în final trasarea noilor frontiere ce-i divizau mai mult pe acești români în structuri statale diferite și chiar antagonice. Încă de la început, numeroși români de la Dunăre până la Tesalia și din ținuturile Albaniei până în Tracia au fost chemați sub arme, iar locurile lor de baștină, în numeroase cazuri au fost deosebit de afectate de desfășurarea operațiunilor militare. Așa zisa „acțiune eliberatoare“ a statelor coaliției balcanice s-a soldat cu distrugerea totală sau parțială a numeroase așezări românești. Închiderea școlilor și dărâmarea bisericilor, cu numeroase victime ca și cu un exod în continuă amplificare. Numeroși au fost cei care, intelectuali sau oameni de rând, s-au refugiat în regatul României unde și-au găsit o nouă patrie, mai sigură și de unde n-au mai plecat. Parlamentul României, societatea românească s-au îngrijit să ajute pe cât posibil această populație, cheltuindu-se în acest scop mari

sume de bani. Situația românilor balcanici se afla în centrul atenției întregii societăți nord-dunărene, desfășurându-se între altele ample acțiuni populare în capitală și în țară, în care se cereau drepturi, inclusiv o intervenție hotărâtă a guvernului român în favoarea conașionalilor din Peninsula Balcanică. Încă din toamna anului 1912, prin intermediul Societății de cultură macedo-română s-a decis inițierea unor acțiuni care urmau a atrage atenția cabinetelor europene asupra situației și perspectivelor românismului balcanic. Astfel sub conducerea și cu aportul hotărâtor al lui George Murnu a fost alcătuit un amplu document cuprinzând o prezentare a trecutului, prezentului și mai ales a dorințelor românismului balcanic. Tipărit și în câteva limbi străine, a fost larg difuzat în țară și peste hotare, după ce a fost adoptat ca document oficial de către Societatea de cultură macedo-română ce se considera exponentă legitimă a românismului balcanic⁵².

Scurtul excurs istoric asupra originii, evoluției și renașterii naționale era urmat de o pledoarie privind legitimitatea drepturilor naționale. Scoțându-se în evidență contradicția dintre inițialele gânduri eliberatoare și dorințele de expansiune teritorială de după aceea ale învingătorilor Turciei, se argumenta ca unică soluție de viitor autonomia macedoneană, aceasta fiind în fapt ideea fundamentală a documentului. Se arăta că: „Dat fiind că nici unul dintre statele limitrofe nu se poate întinde și asigura dominația sa asupra unei părți a Macedoniei fără a ignora și călca în picioare drepturile evidente ale mai multor naționalități de rasă și religii diferite, ceea ce ar fi cel mai logic de făcut, ar fi renunțarea la orice spirit de cucerire și dominare și de a adopta pur și simplu formula Macedonia macedonenilor. Macedonia ar forma astfel un stat autonom unde toate naționalitățile ar avea aceleași îndatoriri și drepturi egale și unde libertatea conștiinței, a religiei și a limbii va fi proclamată în mod absolut“. Se observa, pe bună dreptate, că acordarea autonomiei unui asemenea mozaic de naționalități fusese de altfel acceptată multă vreme de însăși statele balcanice, până la victoriile din toamna anului 1912. Românii își exprimau opinia că o Macedonie autonomă ar fi de dorit de asemenea din dublul punct de vedere al echilibrului forțelor în regiune fără de care nu se poate concepe o pace durabilă și al îndepărtării oricărei cauze a unor fricțiuni ce nu vor întârzia să înlocuiască apropierea vremelnică a statelor, așa cum era ea în acea vreme. Se mai aprecia că astfel se va constitui un factor de echilibru și de asigurare a păcii în zonă: „Macedonia autonomă plasată sub garanția și protecția puterilor pentru a se feri de sugestiile și influențele statelor limitrofe, va servi de tampon între statele ce nu vor întârzia să se ciocnească căci alianțele nu durează decât atât cât există o comunitate de interese“.

O Macedonie distinctă a fost mandatul pe care l-a susținut multă vreme delegația aromânilor: „dornici de a vedea definitiv stabilită pacea în Macedonia, noi susținem principiul unei Macedonii autonome, pusă sub protecția puterilor, ca singur regim capabil să asigure drepturi egale și libertatea de conștiință a tuturor naționalităților din Macedonia care au toate un egal drept la viață“. Spre deosebire de aceștia, oficialitățile de la București nu au luat în considerație la Londra posibilitatea unei Macedonii autonome, înțelegând probabil lipsa de perspective a realizării unui asemenea soluții.

Guvernul Titu Maiorescu a susținut la Conferința de la Londra sau pe lângă cabinetele europene ideea unui stat albanezo-român, precum și garantarea de către statele succesoare a regimului național al românilor sud-dunăreni, așa cum fusese el legitimat de turci după 1905. Trebuie arătat că, din câte știm, și în rândurile românilor din Peninsula Balcanică au existat și alte orientări care, poate, țineau cont mai mult de realele șanse și perspective ale rezolvării chestiunii românești în Balcani în condițiile în care în fapt, principial, atât statele din zonă cât și Marile Puteri nu erau interesate în a crea precedente, respectiv structuri politice noi, deosebite, care ar fi putut aduce complicații în viitor. Sub egida Ligii pentru unitate culturală a tuturor românilor, la începutul anului 1913, Constantin Noe, fost secretar al Societății de cultură macedo-română și viitor senator, publica o lucrare, de fapt un memoriu, cu titlul: „Les roumains koutzova-laques. Les populations macedonniennes et la crise balkanique” și propunea un plan de soluționare pe baze noi a viitoarei structurări teritoriale, deci naționale, din Peninsula Balcanică. Esența acestuia era formulată astfel: „Rațiunea și dreptatea cer constituirea unui stat albanezo-român în limitele geografice ale Albaniei și Epirului care sunt de asemenea limite etnice și istorice ... Autonomia politică și religioasă se impune în acest stat creat de Europa întrutotul. Tot ceea ce aliații pot cere în mod rațional este: 1) regiunea Vechii Serbii unde elementul sârb e majoritar; 2) regiunea situată la sud de Bistrița unde elementul grec predomină; 3) pot împărți teritoriul la răsărit de Vardar pe care și-l dispută cu arma în mână bulgarii, grecii și musulmanii. Aceste regiuni judicios împărțite între aliații le vor da frontiere etnice și geografice nete și nu vor leza omogenitatea etnică a nici uneia”. Continua apoi cu concluziile sale politice într-o viziune care în bună măsură se apropia de cea a cererilor poporului macedonean ce-și exprimaseră opinia la Petersburg și în alte ocazii. „Regiunea intermediară cuprinsă între aceste teritorii, acest hinterland locuit de un amestec ireductibil de neamuri astfel dispuse încât oricare ar fi maniera în care s-ar putea împărți teritoriul lor nu s-ar evita nedreptăți strigătoare, ce nu vor întârzia să ducă la animozități înverșunate, să rămână un teren neutru în care fiecare naționalitate ar avea deplină satisfacție din punct de vedere al culturii sale naționale și politice. Cazul Elveției ne este un exemplu și probă ... Această stare de lucruri poate dura prin însăși nevoia de echilibru a statelor din Peninsula Balcanică în noua lor formație. Este singura soluție conformă cu dreptatea ... ea singură poate aduce armonia între neamurile balcanice și stabilirea păcii. Oricare altă soluție ar avea drept consecință o nouă eră de asasinat, bombe, bande armate. Trăim într-o epocă în care națiunile nu pot fi parcelate ca turmele de oi și nici șterse de pe hartă printr-un simplu decret. Dacă oamenii ce au conducerea treburilor nu țin cont de această tendință a epocii noastre, viitorul nu va întârzia să le arate și adevărul și semnificația”. Ideea statului albanezo-român era susținută în 1913, după ce devenise evident eșecul tentativei de creare a unei Macedonii distincte și de către George Murnu, în publicații din epocă, învățatul revenind la aceleași idei și la sfârșitul primei conflagrații mondiale.

Atât în întreaga opinie publică cât și în cercurile politice cu sau fără intervenția sau influența directă a românilor balcanici, se contura aceeași

idee a statului albanezo-român. Era o înțelegere rațională și pragmatică a noilor stări de lucruri ce urmau a fi reglementate în Peninsula Balcanică și o acceptare a hotărârilor, mărturisite sau nu direct, ale cancelariilor europene privind stabilirea unor noi fruntării politice în zonă; pentru epoca postotomană⁵³.

În cursul lunilor februarie-aprilie 1913 o delegație a aromânilor compusă din George Murnu, Iulie Valaori și Nicolae Papahagi a făcut, în numele conaționalilor lor, un periplu în marile capitale ale Europei pentru a pleda cauza românilor din Macedonia (guvernul de la București s-a disociat practic de acțiunea lor). La Budapesta, Viena, Paris, Londra, Berlin și Roma ei au avut succesive întâlniri cu guvernanți și diplomați, cu ziariști și reprezentanți ai opiniei publice în care au făcut cunoscută situația și doleanțele celor care i-au mandatat. Problema românismului balcanic a fost în acest fel mai bine cunoscută și receptată în sfera europeană însă practic acțiunea lor a avut rezultate pozitive puține. Astfel, de această dată și datorită intervenției oficiale românești, la Londra, a fost acceptată ideea că în zonele ce aparținuseră altădată statului otoman și urmau a fi împărțite între cele trei aliate învingătoare să se păstreze regimul politico-național ce decurgea din iradeaua din mai 1905⁵⁴.

Tratatul de la Londra din 30 mai 1913 consfințează încheierea într-un fel a unei lungi etape de istorie a românilor din Peninsula Balcanică, aceea a existenței lor în cadrul structurilor politice a Imperiului otoman, urmând a fi divizați între hotarele a patru state balcanice (Grecia, Bulgaria, Serbia, Albania). Având în vedere situația tensionată, explozivă chiar, din zonă și mai cu seamă perspectivele, societatea românească, atât din sud cât și de la nord de Dunăre era legitim îngrijorată și deci preocupată de viitorul național. Problema românilor balcanici, alături de problema Cadrilaterului și cea a stabilirii unui echilibru balcanic bazat pe dreptate și legitimitate a dus la implicarea politico-militară a României în cel de-al doilea conflict balcanic din vara anului 1913 și la rapida stingere a acestuia, ceea ce a avut drept urmare stabilirea în cadrul conferinței de pace de la București a unei noi realități politice în sud-estul european.

Tratatul de pace de la București, din 28 iulie/10 august 1913, negociat și semnat de micile state din zonă, a stabilit o nouă realitate politică în acest spațiu al Europei. Între alte probleme nu putea lipsi nici cea a românilor din Balcani. În urma unor discuții bilaterale între primul ministru al României, Titu Maiorescu, pe de o parte, și primul ministru grec, E. Venizelos, primul ministru sârb, N. Pasici și conducătorul delegației bulgare, S. Toncev, s-a ajuns la un schimb de scrisori cu un conținut identic. Cele trei state balcanice se obligau să acorde autonomie școlilor și bisericilor românilor din Peninsula Balcanică, respectiv din noile teritorii ce urmau a fi părți componente ale statelor lor. Totodată se obligau a recunoaște pentru români un episcopat distinct. În sfârșit, acceptau ca în viitor instituțiile culturale, școala și biserica, să fie subvenționate de către autoritățile de la București sub supravegherea guvernelor țărilor respective. Scrisorile au fost considerate a fi o anexă a tratatului. Fără nici un fel de îndoială că, având în vedere întreaga situație de atunci, delegația română ar fi putut să introducă în chiar textul tratatului astfel de prevederi

pentru românismul balcanic, ceea ce nu s-a întâmplat. A fost, fără îndoială o greșală cu consecințe negative, întrucât textul respectivelor scrisori obliga doar moral, nu și juridic. În epocă și chiar și mai târziu autoritățile guvernamentale de la București și chiar și o parte din exponenții românilor balcanici au apreciat pozitiv, nu o dată elogios, asemenea acte a căror transpunere integrală în practică nu a fost dorită și deci nici realizată de către guvernele balcanice ale căror exponenți le-au semnat. Practic, într-un anume fel, atunci a început un declin al chestiunii naționale a românilor balcanici, realitate ce nu a întârziat a fi consemnată chiar și în epocă⁵⁵.

IV. Eșecul unui program politic (1913-1996)

1. Situația în spațiul sud-est european după pacea de la București a continuat să rămână nefavorabilă românilor. În cele patru state în care trăiau de mai demult sau ca urmare a configurării noilor granițe nu s-a trecut la recunoașterea îndreptățitelor și minimelor lor doleanțe. Școlile închise cu ocazia războaielor balcanice întârziu a se deschide. Sub diverse pretexte frunțașii lor, în special preoții și cadrele didactice, erau persecutați sau împiedicați să se întoarcă din refugiu. Se promova prin toate mijloacele o intensă acțiune deznaționalizatoare sau de propagandă anti-românească. La mai puțin de un an de zile de la semnarea tratatului de la București, treptat, întregul spațiu sud-est european a fost implicat în prima conflagrație mondială și din nou românii s-au aflat împotriva voinței lor în situația de a suporta toate consecințele negative ale purtării operațiunii militare în locurile lor de baștină.

Împrejurările specifice și complexe create în timpul războiului au permis unora dintre frunțași reluarea unora dintre ideile programatice mai vechi. Nu a dispărut astfel preocuparea pentru crearea unui stat albanoromân, pe sistem cantonal, perspectivă ce a fost susținută și de către Nicolae Iorga. În vara anului 1917, în inima Pindului, la Samarina a fost proclamată existența unei țări românești, așa cum reieșea și din telegramele pe care reprezentanții așezărilor românești le trimeteau atât lui Ion I. C. Brătianu, cât și miniștrilor de externe ai Franței, Angliei, Italiei, Rusiei, S.U.A.⁵⁶ Tentativa de creare a autonomiei românești cu centrul în munții Pindului a eșuat.

Primul război mondial aducea în continentul european importante modificări care se reflectau și în situația mozaicului de popoare ce trăiau în spațiul sud-est european. Stabilirea noilor realități teritoriale, ca și a celor politice din spațiul sud-est european a fost strâns legată de reglementarea situației naționalităților din zonă. Pe agenda de lucru a Conferinței de Pace de la Paris a fost înscrisă și problema minorităților din spațiul balcanic, ridicându-se astfel și problema românilor.

Problemele erau complexe și variate. În cazul românilor pot fi evidențiate câteva aspecte. În general s-a plecat de la recunoașterea spiritului cuprins în actele reuniunii de la București ce a pus capăt războaielor balcanice. Formal statele din zonă s-au angajat să transpună în practică

principiul autonomiei școlare și religioase pentru românii balcanici. Mai mult chiar, tratatul de la Sevres prevedea o situație specială de autonomie pentru românii din Tesalia și zona Pindului. S-au făcut mai multe eforturi pentru a se obține o situație specială pentru români în cadrul unui stat albanez substanțial amplificat teritorial și în care românilor să li se creeze un regim special cantonal, după sistemul elvețian. Asemenea tentative au fost susținute în mai multe feluri. Societatea de cultură macedo-română s-a implicat din nou, considerându-se reprezentantă legitimă și deci purtătoare de cuvânt a românismului din inima Peninsulei Balcanice. Același George Murnu a alcătuit un nou memoriu și l-a susținut în diverse forme pe malurile Senei⁵⁷. În esență românii balcanici au susținut acolo și atunci mai vechea idee a unei Macedonii, autonome sau independente, cu caracter plurietic, precum și încorporarea unui număr cât mai mare de macedo-români în limitele statului albanez, garantându-li-se în acest din urmă caz o deplină autonomie națională. Astfel de opinii, nesprrijinite de guvernul de la București, net respinse de reprezentanții statelor balcanice și neinteresând practic în nici un fel Marile Puteri ce decideau atunci soarta Europei, nu aveau sorți de izbândă și nu s-au reflectat practic în documentele finale ale sistemului de alianțe de la Versailles.

Tot la Paris a mai existat o ultimă tentativă de obținere a unor drepturi din partea altui segment al românismului balcanic, cel al românilor timoceni, împărțiți în proporții inegale între Bulgaria și Serbia, devenită apoi, prin extensie, Jugoslavia. În comparație cu alți conaționali ai lor din spațiul balcanic, românii ce trăiau într-o zonă întinsă de la valea Moravei și împrejurimile Belgradului și până la Vidin, integrați deci în cele două state despărțite după 1878 de râul Timoc, ajunseseră târziu atât la conștiința unei identități naționale proprii, cât și în atenția societății românești de la București. La începutul secolului XX autoritățile belgradene și sofote, nerecunoscându-le o identitate etnică distinctă, promovaseră o intensă acțiune de deznaționalizare și asimilare, folosind ca instrumente mai cu seamă școala și biserica. Primele încercări de afirmare a unei identități proprii și de dobândire a unor minime drepturi naționale, atât în Bulgaria cât și în Serbia, s-au manifestat înainte și în perioada războaielor balcanice. Atunci au fost alcătuite și primele memorii ale unor exponenți ai lor în care solicitau școala și biserica și mai cu seamă păstrarea identității. Astfel de memorii au fost prezentate chiar și de la tribuna parlamentului României, de exemplu de Nicolae Iorga. Au fost reflectate de asemenea în presă, iar o serie de savanți au făcut cercetări la fața locului. Oricum, până la primul război mondial, autoritățile bucureștene ar fi putut, face mai mult în această direcție a obținerii unor minime condiții de supraviețuire etnică, ceea ce nu s-a întâmplat⁵⁸. În condițiile complexe ale anului 1918, exponenți ai românilor timoceni au acționat în Basarabia, la Chișinău, la București și apoi la Paris pentru a obține drepturi naționale pentru românii dintre Morava și Timoc, chiar încorporarea acelei zone între granițele României Mari. Încă din ianuarie 1918, la Chișinău, a fost creat un comitet național al acestor români care a și semnat prima declarație de unire a tuturor românilor, făcută cunoscută la 24 ianuarie 1918. În numele aceluiași comitet, tot Atanasie Popovici redacta un amplu memoriu pe care l-a

multiplicat și l-a prezentat Conferinței de pace de la Paris⁵⁹. Cererile de recunoaștere a identității românești și de acordare a unor drepturi minime pentru păstrarea identității nu au avut nici un fel de urmare, nefiind susținute nici de guvernul de la București.

Primul război mondial, a constituit un moment de cotitură, sub multiple aspecte în zbuciumata evoluție istorică a masei de români răsfirate în spațiul întins între Dunăre, Marea Adriatică, Marea Neagră și Marea Egee. Războiul a dus la configurarea unor noi realități politice ce au caracterizat apoi evoluția postbelică a statelor din zonă, până la momentul de cotitură din jurul anului 1990 și a schimbat condițiile normale ale vieții economice și culturale.

Românii trăitori în toate statele din zonă (Albania, Grecia, Jugoslavia, Bulgaria, România) au avut atunci o existență zbuciumată și complexă, au trăit împrejurări dramatice, au încercat ca într-un mod propriu, în continuarea unei vechi tradiții, să-și obțină cel puțin parțial satisfacerea unor legitime și necesare deziderate naționale, fie în plan politic, fie în plan cultural, educațional sau bisericesc.

2. S-a modificat situația demografică, bisericească și școlară în cadrul țărilor aflate la sud de Dunăre. Statistica elementului românesc din spațiul balcanic a fost și rămâne încă o problemă deschisă. Această situație s-a datorat (și se datorează încă), faptului că în zonă autoritățile statale, mai vechi sau mai noi, în cadrul recensămintelor oficiale au acționat conștient, deci voit, pentru diminuarea până la anulare a numărului de români trăitori în respectivele teritorii. De altfel, astfel de recensăminte s-au făcut destul de rar, lor adăugându-li-se diverse puncte de vedere exprimate de învățați, publiciști, oameni politici și chiar o serie de organizații românești sau străine. Spre ilustrare, menționăm cazul statisticilor dinaintea primului război mondial. Astfel, grecii au evaluat numărul românilor trăitori în partea central-sudică a Peninsulei Balcanice, în Macedonia, Tesalia și Epir, între 30.000 și 600.000. Bulgarii și sârbii au avansat cifre variind între 38.000 și 101.000 de români în zona Macedoniei istorice. În evaluările occidentale cifrele au variat pentru întregul spațiu balcanic între 20.000 și 1.000.000 de români. În România au fost avansate cifre variind între 500.000 și 1.200.000 de români macedoneni, cărora le-au fost adăugați în număr variabil (de la 300.000 la 600.000) românii timoceni împărțiți între Serbia și Bulgaria⁶⁰.

În 1919 delegația Consiliului național al românilor din Pind, precum și a Societății de cultură macedo-română aprecia că în spațiul balcanic locuiau un număr de circa 600.000 de macedoromâni sau cuțovlahi. În viziunea lor existau cinci grupe principale: 1. regiunea Pindului cu 130.000 de români; 2. zona Monastir (Bitolia) cu 83.000 de români; 3. Corcea-Musakia cu 77.000; 4. Veria-Meglenia (Salonic) cu 104.000 români; 5. Tesalia cu 84.000 de români; deci un total de aproape 480.000, cărora li se adaugă români împrăștiți și în alte zone din cele patru țări balcanice⁶¹. În cadrul aceleiași conferințe de pace era adresat și un alt memoriu, în numele Comitetului Național al Românilor din Serbia, care aprecia că în Craina trăiau 350.000 români timoceni, dintre care unii își aveau originea în Macedonia, de unde emigraseră spre nord⁶².

Ulterior, între 1935 și 1938, în cadrul Ministerului de Externe de la București au fost întocmite, în mai multe rânduri, statistici privind situația demografică a românismului balcanic.

În cazul Albaniei multă vreme s-a apreciat că numărul românilor, după crearea respectivului stat, varia în jurul cifrei de 150.000. Prim-secretarul de legație Mihail Blenche aprecia că trăiau în 1935 cam 40.000 de români, respectiv 10.000 de orășeni, 13.000 de agricultori, 8.000 de munteni stabiliți și cam tot atâtea fărșeroți, români nomazi.

Recensământul oficial din Grecia, din 1928, înregistra laolaltă români și aromâni în număr de 19.703. În același timp circula cifra de 200.000 suflete românești în acea țară, în timp ce în comunitățile școlare și bisericesti românești din Grecia erau înscriși circa 12.000 români. La Ministerul afacerilor externe al României se credea că în Grecia trăiau nu mai mult de 100.000 de români, considerându-se chiar mai probabilă cifra de 60.000.

În Bulgaria se considera că trăiau circa 120.000 de români și aromâni, din care circa 20.000 „aproape în întregime bulgarizați“. Acești români erau concentrați mai cu seamă în zona Timoc-Vidin și de-a lungul Dunării. O situație mai complexă o prezenta cazul Jugoslaviei. Conform statisticii oficiale din 1921, care de altfel corespundea prea puțin realității, în regatul vecin erau înregistrați 229.398 români și anume 74.090 în Banatul sârbesc, 141.279 în Craina, 10.550 în Macedonia. În aceeași vreme în România circulau cifre variind între 600.000 și 800.000 privind totalul românilor ce trăiau în statul Jugoslav. M. Blenche, în 1938, aprecia, în ceea ce privește numărul românilor și aromânilor, că în regatul jugoslav trăiau „circa 300.000 de suflete dintre care 80.000 în Banatul sârbesc, 16.000 în Macedonia sârbească și restul în Valea Timocului și a Moraviei.

Același minister de externe al României revenea în 1945 asupra situației statistice a elementului românesc din sudul Dunării. Se aprecia atunci că în Macedonia iugoslavă trăiau circa 20.000 de macedo-români, cărora li se adăuga circa 1.000 de meglenoromâni și circa 2.500 de români împrăștiați în Muntenegru, Bosnia dar și în Dalmația și Croația⁶⁴. În același studiu se aprecia că în întreaga Bulgaria trăiau peste 56.000 de români între care și aromâni, în număr de circa 8.200⁶⁵. În Grecia, pe baza unor estimări făcute de cercetători particulari, lipsind orice fel de recensăminte cu date statistice asupra minorităților, se considera că trăiau circa 240.000 de aromâni și aproape 6.000 de megleni⁶⁶.

În aceeași cercetare, pe baza unei anchete întreprinsă de consulatul român de la Tirana în 1941 se considera că trăiau în Albania 32.948 români, cifră în care erau incluși și păstorii transhumani⁶⁷.

La cererea generalului Antonescu, diplomatul Vasile Stoica, în anul 1941 prezenta așezarea, ocupațiile și numărul aromânilor din statele balcanice.

În opinia lui V. Stoica în Albania „numărul total al românilor se ridică la 40.000 de suflete“. Credea în continuare că în Jugoslavia trăiau aproximativ 70.000 români macedoneni. În ceea ce privește Grecia: „numărul românilor – inclusiv al celor care în casă vorbesc românește, iar în public se declară greci – este aproximativ 160.000“. În Bulgaria trăiau „aproximativ 5-6.000; aceștia sunt însăși ei pe cale de disparițiune în mare parte

prin emigrare, unii însă prin asimilare”⁶⁸. Același diplomat menționa și unele statistici oficiale sau cifre date de autorități, conform cărora în Albania, în 1930 erau 11.000 aromâni, în Grecia, în 1928, erau 19.700, în Jugoslavia, în 1921, 9.085 și în Bulgaria 1.551 și concluziona „cifra adevărată este superioară celei arătate în statisticile oficiale, dar inferioară cifrei arătate înainte de marile transformări balcanice de autorii noștri. După o examinare severă a cifrelor și informațiilor ajungem la următoarele cifre cu privire la românii macedoneni:⁶⁹

Albania	40.000
Jugoslavia	70.000
Grecia	160.000
Bulgaria	6.000
Total	276.000“

În același timp cu Vasile Stoica, Victor Papacostea credea că până la război trăiau în Peninsula Balcanică 631.600 aromâni și că în 1940 aceștia nu-și pierduseră încă naționalitatea pentru că în casele lor vorbeau în continuare aromânește⁷⁰.

În cazul aromânilor din părțile central-sudice ale Peninsulei Balcanice, numiți macedoneni, se aprecia că în 1942 „numărul lor este greu de apreciat exact. Cu siguranță însă el se apropia de o jumătate de milion. Cei mai numeroși – peste 250.000 – locuiesc în Grecia... În Jugoslavia în mod cert depășesc 90.000 suflete, deși sârbii nu recunosc decât 30.000 ... Al treilea grup de macedoneni, care s-ar putea cifra la vreo 70.000 se găsește în Albania de sud... În fine, urmează macedonenii din Bulgaria, în număr de circa 15.000”⁷¹.

Ar mai fi de adăugat că și după al doilea război mondial cifrele avansate variază tot atât de mult, urmându-se în general aceleași tendințe ca și înainte de al doilea război mondial și chiar de primul, de la negare sau diminuare incredibilă a numărului lor și până la avansarea unor cifre cu totul exagerate deci de asemenea inacceptabile. Menționăm spre exemplificare părerea lui Sandu Cristea Timoc care credea că trăiesc circa 1.600.000 vorbitori ai dialectului aromân (Grecia – 700.000, Albania – 400.000)⁷².

În sfârșit, o lucrare foarte recentă dădea următoarea situație în legătură cu aromânii: „Astăzi, potrivit unor date care pot fi amendate, existând informații contradictorii, ar viețui în lume cca. 1.500.000 de aromâni. În Grecia trăiesc vreo 700.000, în fosta Jugoslavie vreo 350.000 (numai în republica Macedonia de astăzi trăiesc 200.000), în Albania cca. 300.000, în Bulgaria peste 100.000, apoi alții, în cifre mai mici, în Austria, Canada, S.U.A., Australia ș.a.m.d. În România, potrivit celor mai multe surse, există acum între 150.000 și 175.000 aromâni”⁷³.

3. Încă de la prima „renaștere” aromânească s-a acordat o atenție deosebită instruirii aromânilor într-un cadru organizat de învățământ. Într-o primă fază datorită complexelor împrejurări istorice, învățământul aromânesc a apărut și s-a dezvoltat în diasporă, respectiv în fostul Imperiu habsburgic⁷⁴. Ulterior, cu substanțiala implicare a statului românesc, s-a

creat o tot mai întinsă rețea de școli românești ce au împânzit centrul și sudul Peninsulei balcanice⁷⁵.

Prevederile cuprinse în actele semnate la București în 1913 în ceea ce privește școala, ca de altfel și biserica romanității sud-dunărene, au rămas în continuare doar în stare declarativă, constatându-se un regres accentuat, până la dispariție chiar, al învățământului național al sutelor de mii de români împraștiați în sudul Dunării.

La începutul veacului școlile românești din Peninsula balcanică au fost un instrument principal pentru promovarea unei culturi naționale. Față de acestea stăpânitorii otomani au avut o atitudine binevoitoare, situația schimbându-se fundamental, mai devreme sau mai târziu, în cadrul tinerelor state naționale ce au luat locul stăpânirii sultanilor. Este de menționat că prin tratatele de pace ce au alcătuit sistemul lumii de după primul război mondial fiecărei țări din spațiul sud-est european i s-a impus sau și-a asumat obligații de a asigura libera dezvoltare a minorităților etnice în ceea ce privește limba, școala și religia lor națională (prevederi speciale au fost cuprinse din acest punct de vedere în tratatele de la Neuilly, Sevres, Lausanne, tratatul minorităților, ca și în unele dintre convențiile speciale semnate de România cu toate statele balcanice).

Funcționarea vechilor școli aromâne în ținuturile anexate de Serbia în 1913, cuprinse apoi în regatul sârbo-croato-sloven, a fost întreruptă cu ocazia războaielor balcanice și ele n-au mai fost redeschise. În 1914 era acolo un regim de administrație și ocupare militară ceea ce a facilitat scuze ale guvernului Pasici privind încetarea învățământului în limba română. O dată cu atacarea, la 28 iulie 1914, a Serbiei de către Austro-Ungaria guvernul de la Belgrad a găsit un pretext ce a fost apoi invocat și în întreaga perioadă interbelică. În august 1913 cei trei șefi de guvern, T. Maiorescu, E. Venizelos, N. Pasici, semnaseră o înțelegere secretă de întrajutorare pentru transpunerea în practică și menținerea statutului teritorial fixat prin tratatul semnat la București. Înțelegerea avea în vedere în mod exclusiv o eventuală tentativă a Bulgariei de a nu se supune angajamentelor pe care le semnase. În mod abuziv și unilateral, Pasici a extins „erga omnes” această obligație solicitând ajutorul României în lupta împotriva dublei monarhii. Nici litera, nici spiritul înțelegerii, nici realele posibilități ale guvernanților români în 1914 nu puteau face posibilă o astfel de implicare a României. Guvernul Pasici și cele care i-au urmat nu au respectat angajamentul de a deschide școli în Macedonia sau în genere pentru aromâni. Într-un fel, încă de la început, Belgradul s-a arătat a fi cel mai aprig adversar al cauzei școlare românești, într-o zonă în care fusese până în 1912 o intensă activitate școlară (de exemplu la Bitolia).

Paradoxal situația cea mai puțin proastă o avea învățământul românesc din Grecia. Sunt cunoscute eforturile deosebite desfășurate de-a lungul multor decenii anterioare păcii de la București din 1913 de către elenism pentru a stopa și chiar a desființa învățământul românesc. După primul război mondial și în întreaga perioadă interbelică, în Grecia până în anul școlar 1940/1941 au funcționat instituții școlare române. Teoretic temeiul juridic al funcționării acestora era tratatul de pace de la Sevres, aplicat parțial de guvernele ateniene. Hotărâtor a fost consensul tacit

dintre statele române și elen privind funcționarea pe bază de reciprocitate a unui învățământ național în fiecare din cele două țări. Mulți dintre cei ce terminau studii românești în Grecia și-au continuat studiile apoi în România, unde au și rămas foarte mulți, ceea ce a avut consecințe negative în ceea ce privește o elită intelectuală românească ce ar fi putut să se remarcă mai mult ca element de conducere.

În anul școlar 1939/1940 funcționau în Grecia 29 de școli primare, cu 60 de institutori și învățători și cu 950 de elevi. Mai funcționau 1 liceu comercial de băieți și un gimnaziu profesional de fete la Salonic, 1 liceu de băieți la Grebena și un gimnaziu mixt la Ianina. Fiecare școală secundară avea și internat întreținut de statul român. La catedre predau 54 profesori, unui număr de 477 elevi. Programă analitică a tuturor acestor școli era cea oficială din România, cărora li se adăugau materii naționale eline (limbă, istorie). Pentru plata personalului didactic, a burselor etc., statul român a cheltuit în anul școlar respectiv 13.796.000 lei. Pregătirea învățătorilor și profesorilor era asigurată în România. Toți învățătorii, ca și preoții, trebuiau să fie supuși greci. Profesorii din școlile secundare puteau fi cetățeni români. Funcționarea învățământului românesc în Grecia a întâmpinat destule greutăți din partea autorităților grecești. O dată cu izbucnirea războiului italo-turc în octombrie 1940, urmată de invazia germană în aprilie 1941, școlile românești din Grecia au fost închise. Grecia a fost cuprinsă apoi de focul războiului civil ce a bântuit mai cu seamă în zonele românești, adăugându-se apoi efectele „cortinei de fier” ce s-a instalat și în această zonă cu repercursiuni directe și asupra învățământului românesc.

În primul deceniu de existență al statului albanez au continuat a fi în vigoare realitățile existente mai înainte, astfel încât au funcționat o serie de școli românești susținute și controlate de guvernul român (datorită războiului unele așezăminte școlare au fost închise în anii 1915-1918). Și datorită acestui fapt românii nu s-au prevalat imediat de prevederile declarației din 2 octombrie 1921. După 1921 însă, treptat, autoritățile albaneze n-au mai făcut distincție între români și ceilalți minoritari, începând restrângerea învățământului și apoi a vieții religioase în limba română. La nașterea Albaniei existau acolo un gimnaziu românesc la Berat și 17 școli primare, precum și o importantă rețea bisericească în care serviciul religios se făcea în limba română. Închise în teritoriile ocupate de Austro-Ungaria în timpul războiului (spre deosebire de cele din sud aflate în zonele ocupate de francezi), școlile românești au reînceput să funcționeze ca „tolerate”. S-a anunțat în 1922 că Albania nu va mai permite pe viitor subvenționarea de la București a învățământului și nici cadre didactice de altă cetățenie decât cea albaneză. În 1925 erau doar 3 școli; personalul didactic se împrăștiase, iar localurile școlare fuseseră trecute în proprietate guvernamentală. Tot atunci, de astfel, s-a interzis vremelnic și oficierea slujbei religioase în limba română măsură anulată ulterior de Ahmed Zogu. În 1926 s-a îngăduit doar predarea unor ore de limbă română în școlile albaneze din centrele locuite de aromâni. În 1927 cele trei școli românești care mai existau au trecut sub controlul exclusiv al statului albanez care le și finanța, iar personalul didactic cu cetățenie străină a fost interzis a mai funcționa. În 1930 au rămas doar 2 școli, la Corcea și la Sipsca,

considerate ca școli particulare și ca proprietate a comunităților românești de acolo. Prin noua constituție din 1933 școlile particulare de orice fel au fost interzise. Ca urmare în școlile românești s-a introdus programul școlar albanez predându-se doar trei ore săptămânal în limba română. Situația românilor în comparație cu alți minoritari era net inferioară pentru că românii nu erau constituiți în comunități, ce ar fi avut dreptul să se bucure de școli în care predarea materiilor să se facă în limba maternă.

În 1935, s-a emis un regulament privitor la școlile minoritare. În virtutea articolului 10 al acestui regulament au apărut 7 școli primare de stat, cu limba de predare română, în localitățile Corcea, Moscopole, Grabovo etc. În anul școlar 1940/1941 în aceste școli erau 9 învățători și 485 elevi. Programa analitică era cea oficială albaneză, adăugându-se și ore speciale de limba română. Predarea se făcea în limba română, cu excepția istoriei și limbii albaneze. Școlile erau finanțate de către statul albanez. Totodată statul român plătea învățătorilor de la respectivele școli o indemnizație lunară de 1.200 lei. Situația aceasta s-a menținut și în timpul așa-zisei uniuni a Albaniei cu Italia. O dată cu sfârșitul războiului, respectiv cu victoria regimului lui Enver Hodja, s-a generalizat învățământul de stat exclusiv în limba albaneză, dispărând atât școlile românești cât și orele de limba română din unele școli albaneze. Constatăm așadar un regim de „toleranță” în fapt instabilitate și teren de manifestare a capriciilor autorității albaneze care a dezorganizat viața culturală și a îndreptat un număr însemnat de aromâni spre școlile albaneze, instrument eficient de deznaționalizare⁷⁷.

În Bulgaria, pe baza schimbului de scrisori efectuat între T. Maiorescu și D. Toncevo o dată cu încheierea tratatului de pace de la București s-au deschis pentru aromâni și români, laolaltă, școli în două localități: Sofia și Giuamaia. În fapt, funcționarea acestor școli, încă înainte de primul război mondial s-a datorat admitterii de către România a unei rețele destul de bogate de școli primare și secundare în limba bulgară. Era totodată și o aplicare parțial, a prevederilor impuse Bulgariei prin tratatul de pace de la Neuilly în legătură cu drepturile minorităților⁷⁸.

Întotdeauna biserica a avut un rol însemnat în istoria românilor de peste Dunăre, de unde și efortul lor constant de a asigura desfășurarea serviciului religios în limba maternă și de a-și avea preoți, ierarhie bisericească proprie⁷⁹. Până la primul război mondial în spațiul vechii Macedonii erau 38 de biserici în care funcționau 60 de preoți și 70 de dascăli. Funcționarea bisericilor și salarizarea personalului acestora erau asigurate, ca și în cazul sistemului școlar, de către autoritățile de la București prin sumele alocate anual de către statul român⁸⁰. După război, situația bisericilor românești a avut cam aceeași evoluție ca și cea a școlilor aparținând aceluiași popor. S-a diminuat numărul bisericilor românești, așa încât nu existau în ianuarie 1941 decât 19 lăcașuri religioase.

În Grecia, biserica românească era subordonată ierarhic bisericii ortodoxe grecești. Preoți români oficiau în 11 biserici românești. Preoții trebuiau să fie cetățeni greci. După studii secundare în Grecia aceștia își desăvârșiseră pregătirea în învățământul din România. Lăcașurile bisericesti, chiar și cele ridicate prin contribuția statului român sau a Societății

de cultură macedo-română, erau proprietatea comunităților românești respective. În anul 1941, în Albania existau 6 biserici cu preoți români, la Elbasan, Pleasa, Sipsca etc. Preoții erau și ei plătiți din bugetul statului român. Existau și biserici în sate covârșitor românești, în care slujba se făcea alternativ în românește și în albaneză.

În Jugoslavia, în domeniul bisericesc a fost cam aceeași situație ca și în domeniul școlar. Jugoslaviei, prin tratatele din 1913 și 1919, i-au revenit o serie de teritorii spre sud, în Macedonia, unde trăiau destui români. și unde s-au luat măsuri care au dus la interzicerea funcționării bisericilor românești din Macedonia⁸¹. În acest caz, guvernul de la București nu a întreprins nimic, cu toate că se afla în strânse relații cu Belgradul, după crearea Micii Înțelegeri. În mai multe rânduri, s-au întrunit delegați sârbi și români pentru a reglementa pe bază de reciprocitate situația bisericilor, ca de altfel și a școlilor, din cele două țări. Discuțiile s-au concentrat mai cu seamă asupra situației din cele două părți ale Banatului, fără a se rezolva în vreun fel situația bisericească din Macedonia sau zona timoceană. Astfel au fost create, pe bază de reciprocitate, două vicariate autonome a căror autoritate ecleziastică era exclusiv în Banat. Mai mult chiar, unele acorduri și garanții în legătură cu românii din Banat n-au fost extinse și în alte părți. A existat totuși o excepție, la Bitolia unde a fost admisă funcționarea unei biserici românești până în anul 1939.

În Bulgaria, ca și în Jugoslavia, au fost păstrate o vreme doar două biserici românești, la Sofia și la Giurmaia, fără un regim bine stabilit. Ar mai fi de adăugat încă două aspecte ce demonstrează rolul bisericilor oficiale din cele două țări, ca factor de deznaționalizare, nu de culturalizare. Atât în Jugoslavia, cât și în Bulgaria în biserici slujba era făcută în limba slavonă veche, prea puțin înțeleasă de bulgari sau sârbi, cu atât mai puțin de români. Totodată și în Jugoslavia și în Bulgaria, bisericilor le revenea de drept obligația registrelor de stare civilă, astfel că slujitorii altarului – tot atât de puțin toleranți față de minorități ca și de restul administrației – făceau tot posibilul pentru a contribui la deznaționalizarea românilor prin mijloacele de care dispuneau. Noua realitate politică instaurată în spațiul sud-dunărean odată cu primăvara anului 1941 a făcut ca la București să se reia mai vechea idee a creerii unui episcopat ortodox pentru românii din Peninsula Balcanică. Sf. Sinod sublinia că situația în domeniul bisericesc era mult mai proastă decât în domeniul școlar. Se lua notă de faptul că: „atât românii din Macedonia, Tesalia și Epir, cât și cei din Timoc cer, să li se dea o organizare bisericească română, adică episcopi, protopopi și preoți români”⁸².

Sfântul Sinod de la București a examinat pe 3 decembrie 1942 temeinic această cerere venită de peste Dunăre. Patriarhul informa că s-a ajuns la concluzia că atât din motive de ordin canonic, cât și altele de ordin politic, nu se putea pune problema înființării unui Episcopat sau Vicariat pentru românii din Macedonia și din sud-estul european, căci Patriarhia română nu putea interveni în mod direct, ei aparținând unei jurisdicții canonice străine. Respectând normele canonice, Patriarhia bucureșteană a întreprins totuși unele măsuri. Patriarhul adăuga convingerea că pe viitor se putea ameliora situația printr-o acțiune comună a guvernului de la Bucu-

rești cu autoritățile locale din ținuturile locuite de români, ceea ce putea asigura dreptul acolo la o viață religioasă națională. Se sugera în încheiere aplicarea riguroasă pentru biserică, dar și pentru școală, deci și pentru limbă, a principiului reciprocității în raport cu grecii, bulgarii sau sârbii ce trăiau în România⁸³.

3. Din punct de vedere politic al doilea război mondial, încă de la izbucnirea lui, a provocat profunde schimbări în viața românismului balcanic. Desfășurarea războiului, direct sau indirect, în spațiul sud-est european a determinat modificări de frontiere, invazii, întregul calvar al populațiilor afectate în modul cel mai direct de desfășurarea operațiunilor militare. O bună parte din operațiunile militare, uneori extrem de intense s-au desfășurat în zonele în care trăiau aromânii, ce au avut de suportat toate consecințele, de tot felul, ale operațiunilor și ocupațiilor militare respective.

Astfel de evenimente și realități au pus din punct de vedere politic probleme noi românilor ce trăiau în acele teritorii. Sub impactul acțiunilor militare s-a prăbușit întreaga ordine interbelică a statelor din zonă. Timp de două decenii, în forme diverse, mai mult sau mai puțin pronunțate, în toate țările, guvernele promovaseră o politică de deznaționalizare, urmărită în plan economic (prin deposedare de bunuri), în plan politic (prin nerecunoașterea naționalității românești, cu drepturile ce fuseseră consfințite prin diversele articole ale tratatelor de pace și ale reglementărilor Societății Națiunilor), în plan educațional și spiritual (prin prigonirea sau chiar interzicerea școlilor românești și a bisericii ortodoxe în limba română). Noua „ordine“ instaurată în Peninsula Balcanică, începând cu anii 1939-1941 a provocat reacții diverse în rândurile populațiilor aromânești din zonă. O parte a văzut în schimbările intervenite prilej pentru a accede la o situație națională mai bună. O altă parte, având simțăminte de legătură cu teritoriul și cu statul în care trăiseră până atunci, s-a alăturat populației majoritare, împotrivindu-se în diverse feluri celor care într-un fel sau altul forțau, în fond, libera exprimare a dorințelor lor. S-a creat în felul acesta în rândurile românismului de acolo o situație deosebit de complexă, la aceasta adăugându-se pozițiile aromânilor ce trăiau în regatul României și, nu în ultimă instanță, poziția guvernelor de la București. În acest context am invoca doar două situații, respectiv cele întâmplate în Grecia și cele petrecute la București.

După al doilea război mondial, mai cu seamă în plină desfășurare a luptelor împotriva generalului Markos, dar cu reverberații până în zilele noastre, s-a adus aromânilor învinuirea de a fi fost în totalitate colaboraționiști cu ocupantul, în special cu cel german, în felul acesta fiind etichetată și condamnată o întreagă etnie. Aceasta a servit drept justificare pentru arestarea și deportarea din locurile de baștină a unui mare număr de români, în special preoți, învățători, fruntași ai comunităților locale. Au fost chiar pronunțate și o serie de condamnări la moarte, sentințele fiind executate. Problema în stadiul actual al documentării este, prin complexitatea ei, dificil de elucidat, totuși, unele elemente apar clare. Prezența italiană în Albania, precum și înaintarea diviziilor musoliniene în nordul Greciei, într-o zonă masiv aromânească a trezit speranțe deosebite în

rândurile unui neam supus deznaționalizării care a crezut că natura sa neolatină și înrudirea cu Roma va crea condiții mai bune de existență națională și deci s-au alăturat, activ sau pasiv, Italiei. De altfel și în cercurile aromânești din regatul României exista ideea ca aspirațiile naționale ale confrăților lor din vestul Peninsulei balcanice pot fi împlinite doar cu ajutorul și în cadrul Italiei. Astfel, într-un memoriu al Societății de cultură macedo-română, datat la 6 septembrie 1940, se exprima dorința ca la Italia să fie încorporate „Epirul, Pindul și toate ținuturile albaneze și românești din Gramos, Monastir, Crușova, Ohrida, Prizren, Ipec (Skopje) etc.”⁸⁴. Unii români, așadar, au luptat ca voluntari alături de trupele italiene, atât pe teritoriul Albaniei, cât și pe teritoriul Greciei. S-a crezut de asemenea de către unii dintre aceiași aromâni că în cadrul „noii ordini” instaurate de trupele germane până în Peloponez, datorită și legăturii speciale ale statului român cu Hitler, se vor putea atinge aceleași obiective, ale asigurării unor drepturi naționale.

Totuși, numărul celor care au căzut pradă unor astfel de iluzii a fost mic, mai ales în Grecia. Pot fi invocate o serie de probe ce arată că majoritatea au fost pe poziții democratice, au luptat împotriva ocupantului. Satul curat aromânesc Furca a fost decorat de autoritățile grecești pentru atitudinea sa colectivă de împotrivire față de ocupantul german.

Numeroase sate românești din Pind și din Macedonia, precum Perivole, Abdela, Baiasa, Nevesta, Patcina, Gramaticova, unde conștiința națională era dezvoltată încă din secolul trecut, au fost incendiate, inclusiv școlile și bisericile de acolo, de către trupele germane de ocupație, drept represalii contra activității partizane. Așa ceva ar fi fost de neconceput dacă locuitorii de acolo ar fi fost colaboraționiști, întrucât ei și-au pierdut casele, bunurile, școlile și bisericile. Este evident că populația aromânească, atunci ca și mai târziu, în Grecia a fost împărțită, la fel ca și grecii de altfel, în două tabere: cea a „colaboraționiștilor” și cea a „patrioților”. Oricum, atunci, ca și mai târziu, marea majoritate au dorit să rămână în locurile și la casele lor în cadrul unui stat pe care îl doreau al lor, dar în același timp să li se recunoască minime, dar necesare, drepturi.

Oarecum în divergență a fost atitudinea acelor aromâni care trăiau în România Mare. Ei proveneau la prima sau a doua generație din cei care fuseseră practic siliți din cele mai diverse motive să-și abandoneze bunurile din ținuturile natale și să se mute într-o țară în care trăiau oameni pe care-i considerau de același neam, deci consăngenii lor. Imigrația macedo-românilor la nord de Dunăre sau în Dobrogea a avut avatarurile ei. Cert este că o parte din cei veniți din Macedonia au fost nemulțumiți, în majoritatea cazurilor pe bună dreptate, de atitudinea autorităților românești. Așa se explică de ce, pe lângă alte cauze, un număr de români macedoneni s-au integrat în mișcarea legionară, după 1930. Unii aromâni, precum C. Papanace, S. Ciumetti, N. Caranica, D. Belimace, au fost printre cei mai apropiați colaboratori ai lui Corneliu Zelea Codreanu, ceea ce a făcut ca până în ianuarie 1941 problema aromânilor să fie extrem de prezentă în preocupările politice românești, mai ales în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941. Atunci a fost lansat un program politic care urmărea în esență o restructurare a granițelor balcanice în conexiune cu retrasarea

granițelor europene. Semnificativ este faptul că în legătură cu soarta aromânilor au fost atrase o serie de personalități culturale, politice. Astfel, în mai multe rânduri, Nichifor Crainic a susținut ideea unei „Macedonii autonome sub scutul Romei”⁸⁵. În aprilie 1941, după ofensiva trupelor germane ce ajunseseră până la Atena și în Peloponez, în revista bucureșteană „Macedonia”, se scria: „Macedonia a fost și trebuia să fie aromânească, căci ea este creația amestecului de traci și romani și pe aceste pământuri s-a creat limba aromânească din limba vulgară latină...”⁸⁶. Se făcea apel la toți aromânii, mai cu seamă la cei tineri, pentru a apăra și a dezvolta noua realitate politică de acolo. Aproape în aceiași vreme intervenea în modul cel mai direct pe lângă autoritățile germane, guvernul român. În acest sens, Mihai Antonescu înainta un memoriu guvernului german, în care era ridicată întreaga problemă a românismului din Balcani „de la Timoc la Bitolia, spre Salonic”. În partea finală se cerea ca în cadrul noii reglementări teritoriale să se țină seama și de doleanțele statului român⁸⁷. În mai 1941, de la Salonic era transmis autorităților germane un aide-memoire, exprimând dorința românilor din Grecia, în care se făcea apel la führer pentru a li se asigura drepturi naționale, acțiunea stând și între preocupările generalului Antonescu⁸⁸. Dincolo de măsurile de ajutorare ale românilor din zonă nu se cunosc alte acțiuni întreprinse de guvernul antonescian sau de guverne ce i-au urmat în favoarea românilor din țările balcanice. Abia în 1948, într-o altă conjunctură istorică, guvernul Groza a intervenit în legătură cu soarta românismului în Grecia, a bisericilor și școlilor aromânești de acolo.

4. Pe ansamblu se poate considera că populația aromânească a trăit în perioada marii conflagrații mondiale zile dramatice, pline de suferințe, dar și de speranțe. Sfârșitul celui de-al doilea război mondial, împărțind-o prin cortina de fier între lumea liberă și cea totalitară, nu i-a modificat esențial existența din punct de vedere național. A continuat în ritmuri și forme diferite, dar în vederea aceleiași finalități opera de deznaționalizare, de nerecunoaștere a specificității, în fond s-a promovat și se promovează încă, măsurile urmărind nu doar negarea ci și dispariția acestei etnii.

Factori, din cei mai diverși, au influențat viața descendenților romaniității orientale. În contextul statelor națiuni, într-o societate în curs de modernizare și industrializare, cu ritmuri diferite dar cu aceeași finalitate în spațiul sud-est european, fenomenele de aculturare și asimilare existente și mai înainte în cazul românilor, au căpătat o intensitate deosebită. Pretutindeni s-a promovat, prin cele mai diferite mijloace, politice, educaționale, culturale o politică de integrare ce a avut drept rezultat un declin sub raport demografic, cultural, în fond național.

Din motive diverse, nu în ultimul rând economice, fenomenul emigrației s-a intensificat astfel că au apărut sau au crescut comunități ale românilor sud-dunăreni în numeroase țări europene (Germania, Franța, etc.) apoi în S.U.A., Canada, Australia chiar, unde păstrarea specificului etnic, mai ales lingvistic s-a manifestat nu o dată deosebit de viguros⁸⁹.

Implicit sau explicit, prin prisma unor ideologii diferite, decenii în șir toate statele din zona sud-est europeană oficial nu au recunoscut existența unei minorități aromâne sau vlahe nici pe plan cultural și mai cu seamă

nici pe plan politic (situația s-a deosebit în România prin o serie de trăsături specifice în raport cu țările de peste Dunăre). Atacul concentrat, amenințarea însăși a ființei etnice a românilor sud-dunăreni a creat sentimentul iminentei lor dispariții istorice⁹⁰.

Cu toate acestea în zonă s-au păstrat în mare măsură limba, obiceiurile, conștiința propriei identități, chiar atunci când condițiile de afirmare au lipsit. Totodată, în afara spațiului balcano-dunărean au existat unele tentative de a atrage atenția organismelor internaționale, inclusiv a O.N.U. asupra soartei minorităților românești din dreapta Dunării.

La 16 aprilie 1951 Constantin Papanace înainta secretarului general al O.N.U. un prim memoriu în care cerea intervenția înaltului for internațional pentru recunoașterea și implicit apărarea minorității aromâne și a mai vechilor sale drepturi privind școala și biserica în țările balcanice. Memoriul rămânând fără rezultat, același Constantin Papanace revenea în 1952, atât la New York cât și prin difuzarea unui amplu memorandum: „Justice pour les aromains (Valaques)“. Invocând din nou declarația universală a drepturilor omului, în anul 1954, se adresa și Uniunii federaliste a comunităților și regiunilor europene, cu ocazia celui de-al patrulea congres al acestuia, cu un „strigăt de disperare al unui popor amenințat în existența sa etnică“. La 15 octombrie 1954 respectivul congres vota o rezoluție, rămasă și ea fără rezultat prin care se solicita intervenția O.N.U. și a Consiliului Europei în problema românilor din Grecia și Jugoslavia⁹¹.

Mai multe decenii n-au fost întreprinse acțiuni politice coerente și susținute în problema românismului balcanic. Acesta a continuat a fi însă prezent în preocupările savanților, ale lingviștilor în primul rând, dar și a istoricilor, etnologilor atât în România cât și în unele țări balcanice ca și în Franța, Germania, Italia etc. La București s-au publicat studii fundamentale de analiză a dialectelor sudice ale limbii române în contextul evoluției istorice a acesteia (Tache Papahagi, M. Caragiu Marioțeanu, I. Coteanu, N. Saramandu, E. Scărlătoiu etc.). Au fost identificate și publicate de către A. Al. Elian, N. S. Tanașoca, T. Teotei, textele bizantine privitoare la istoria medievală a aromânilor balcanici creindu-se astfel o nouă bază pentru cercetări istorice ce nu au întârziat a se înmulți. După apariția unei tomoinice lucrări a lui S. Dragomir despre românii din nordul Peninsulei Balcanice, problema aromânească a fost abordată în tot mai numeroase studii de către P. S. Năsturel, N. S. Tanașoca, S. Brezeanu, A. Tanașoca, L. Marcu, Gh. Zbucnea ș. a. Au fost repuse în circulație, în noi ediții, lucrări mai vechi ale lui G. Murnu, N. Iorga, Gh. I. Brătianu. H. Cândroveanu și Kira Iorgovan au publicat masive volume antologice de literatură aromână populară și cultă.

Se înmulțeau studiile despre aceeași realitate, întocmite pe baza unor orientări conceptuale diferite. În diverse țări europene au apărut lucrări datorate lui M. D. Peyfuss, P. H. Sthal, A. Lazarou, T. Katsangiannis, A. Kolzida, C. Papanace, T. Vukanovici, D. Bojanici etc. spre a ajunge la abordări sintetice precum cele datorate lui T. J. Winniffrith, N. Caranica, sau cel colectiv apărut la Paris prin grija lui Neagu Djuvara⁹².

Un puternic reveriment a început să se producă și în planul creației literare prin opera lui N. Boga, T. Mihadaș, H. Cândroveanu, K. Iorgovan, I. Zeană, D. Cuvata, C. Colimitra, ș.a.

Asemenea realități au pregătit, într-un anume fel, în noi condiții istorice reluarea unei acțiuni politice. Aceasta s-a datorat mai cu seamă unor grupuri de intelectuali aflați în diaspora. A început aproape paralel, în Europa Occidentală și în Statele Unite unde condițiile erau prielnice.

Prin grija deosebită a prof. Aureliu Ciufecu, la Bridgeport, S.U.A. în anul 1986 a avut loc primul dintre cele șase congrese ale aromânilor americani la care au participat și numeroși oaspeți din țările europene și în care s-a afirmat statornic unitatea români/aromâni, autohtonii lor în spațiul balcanic și mai cu seamă necesitatea unor drepturi culturale în școală, biserică și îndeosebi în ceea ce privește limba pentru ca astfel să li se asigure păstrarea și dezvoltarea propriei identități.

În Germania, după 1985, la Mannheim și apoi la Freiburg au fost organizate patru congrese internaționale ale aromânilor. Inițiativa a aparținut „Uniunii pentru limbă și cultură aromână” condusă de prof. univ. V. Barba ce editează din 1984 și revista cultural politică „Zborlu a nostru” („Cuvântul nostru”). Esența acțiunii promovate, în acest caz, a fost și este recunoașterea atât în țările de origine cât și pe plan internațional a identității etnice distincte a aromânilor precum și acordarea de drepturi culturale garantate. În acest scop pe lângă acțiuni specifice, profesor V. Barba a intervenit în repetate rânduri pe lângă Parlamentul și Consiliul european precum și pe lângă factorii responsabili din zonă. Acțiunea sa a înregistrat și unele succese, existența și soarta actuală a românismului balcanic începând a fi cunoscute și dezbătute. Între altele, s-a ajuns ca Parlamentul Europei să discute în mai multe rânduri, această problemă adoptând și unele rezoluții sau alte documente referitoare la ansamblul problemei românilor din Peninsula Balcanică ca și la situația specifică din fiecare din țările zonei.

Mai cu seamă în ultimul deceniu, din inițiativa unor grupări de intelectuali, mai mult sau mai puțin organizate, s-au promovat strategii de salvare și chiar de dezvoltare a specificității etnolingvistice a românismului în dreapta Dunării. Astfel de inițiative, foarte adesea divergente, au început a fi animate și de o serie de deosebiri globale în ceea ce privește viziunea asupra trecutului dar și asupra prezentului alcătuindu-se astfel treptat ceea ce am putea denumi o a treia renaștere în cadrul aromânilor.

Multă vreme în totalitate descendenții romanității orientale pe ambele maluri ale Dunării au fost considerați drept membri ai unuia și aceluiași popor vorbind aceeași limbă și fiind exclusiv români ce se întindeau din Maramureș până în munții Pindului și de la Nistru la Marea Adriatică. Așa i-au considerat practic unanim atât învățații români cât și cei străini (cu puține excepții provenind din spațiul balcanic și ce aveau evidente rațiuni politice antiromânești, în general).

Alături de această viziune, larg răspândită și azi, în ultima vreme se conturase tot mai insistent și o nouă concepție. A început să se afirme că aromânii, ba chiar și blocul timocean împărțit astăzi între Serbia și Bulgaria ar alcătui o etnie, un popor distinct, cu propria sa limbă, cu

propriul trecut, înrudit fără îndoială, dar altceva, decât cu românii și limba lor. O astfel de concepție ia în considerație, între altele, și profundele schimbări politice survenite în zonă după implozia regimurilor comuniste și destrămarea ex-Jugoslaviei. Regimurile noi, în curs de democratizare și cu tendințele de integrare europeană au creat noi condiții de viață și de acțiune pentru români. În toate țările din zonă, după 1990, (în Grecia existau și mai înainte) s-au înființat organizații culturale și chiar politice românești (de obicei, mai multe, nu o dată în dispută, în fiecare țară). Au început să apară publicații și tipărituri proprii, limba a început a fi folosită în învățământ, mass-media etc.

Dincolo de polemici de tot felul privind atât trecutul cât și perspectivele de viitor, de atitudinea puțin binevoitoare a autorităților (excepție parțială face doar Republica Macedonia) în spațiul Peninsulei balcanice, atât în plan cultural cât și în plan politic românii încep a fi o prezență tot mai marcată și remarcată de la cărturari la oamenii de rând.

Să fie aceasta o etapă ascendentă în cea de-a treia lor renaștere ce ar putea îmbogăți viitorul tablou european sau dimpotrivă un preludeu al dispariției lor complete? La această întrebare doar deceniile următoare vor răspunde.

Stelian Brezeanu
Gheorghe Zbucnea

NOTE

1. Asupra chestiunii, cu literatura problemei, vezi H. Mihăescu, *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, Paris-Bucarest, 1978; Idem, *La romanité dans la Sud-Est de l'Europe*, Bucarest, 1993, f.13 și următoarele.
2. „Studii Clasice“, III, 1961, p. 263.
3. Asupra rolului elementului traco-roman în Imperiul romano-bizantin, vezi I. I. Rusu, *Elemente traco-getice în Imperiul roman și în Byzantium*, București, 1976.
4. H. Mihăiescu, *La romanité*, p. 20 și următoarele.
5. *Originea românilor*, II, Iași, 1927, p. 328.
6. I. Fischer, *Latina dunăreană*, București, 1985.
7. S. Brezeanu, *Les Roumains et le silence des sources*, dans le millénaire obscur, „R. R. H.“, XXI, 1982, nr. 3-4, p. 387 – 403.
8. Asupra structurilor societății vlahe în Veacul de Mijloc a se vedea S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, București, 1959, p. 110 și următoarele; Petre S. Năsturel, *Les Valaques de l'espace byzantin et bulgare jusqu'à la conquete ottomane*, în vol. *Les Aroumains*, Paris, 1989, p. 47-80.
9. F. Braude, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, I, Paris, 1966, p. 78. Vezi și versiunea română a cărții, F. Braudel, *Mediterrana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip II*, I, București, 1985, p. 166.
10. L. Musset, *Les invasions, Les vagues germaniques*, Paris, 1969, p. 194-195.

11. Matei Cazacu, *Les Valaques dans les Balkans occidentaux (Serbié, Croatie, Albanie, etc.)*. La „Pax ottomanica“ (XVème-XVIIème), în vol. *Les Aroumains*, p. 86 și următoarele.
12. *Ibidem*, p. 88 și următoarele.
13. M. D. Peyfuss, *Die Druckerei von Moschopolis, 1731-1769, Buchdruck und Heiligenverehrung im Erzbistum Achrida*, Wien, 1989.
14. Neagu Djuvara, *La diaspora aroumaine aux XVIIIème – et XIXème siècle*, în vol. *Aroumains*, p. 95 și următoarele.
15. D. Popovic, *Aromânii ca negustori în secolele XVII-XVIII în Serbia și în Austro-Ungaria*, București, 1934, p. 168.
16. Neagu Djuvara, op. cit., p. 110 și următoarele.
17. *Ibidem*, p. 119 și următoarele cu alte indicații bibliografice.
18. *Ibidem*, p. 100 și urm.
19. M. D. Peyfuss, *Rom oder Byzanz? Das Erwachen des aromunischen Nationalbewusstseins*, „Osterreichische Osthefte“, 12, 1970, nr. 6, p. 337 – 351.
20. Idem, *Chestiunea aromânească*, București, 1994, p. 28.
21. Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea*, (Cavaliotti, Ucuta, Daniil), București, 1909. p. 40 și următoarele.
22. *Ibidem*, p. 15 și următoarele.
23. M. D. Peyfuss, *Chestiunea aromânească*, p. 26 – 27.
24. *Ibidem*, p. 27.
25. *Ibidem*, p. 28.
26. Gh. Zbucea, „Unele considerații privind istoria românilor de peste Dunăre“, în „Miscellanea in honorem Radu Manolescu emerito“, București, 1996, p. 323.
27. V. Papacostea, „Memoriul macedoromânilor către Napoleon III. Un proiect de autonomie românească în Peninsula Balcanică“, în „Revista macedo-română“, III, 1931, nr. 1-2, p. 23 sq.
28. D. Bolintineanu, „Călătorii“, vol. II, București, 1968, p. 67.
29. Idem, p. 151.
30. „Buciumul“, 1863, nr. 3, p. 10.
31. Pentru această primă etapă din istoria învățământului vezi A. Ciupală, „Începuturile școlii românești în Macedonia, Epir și Tesalia (1864 – 1877)“, în revista *Erasmus*, nr. 6/1996, p. 28 sq; A. Berciu-Drăghicescu, „Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea“, București, 1996, p. 32 sq, cu indicarea bibliografiei mai vechi.
32. I. I. Velicu, „Institutul de la Sfinții Apostoli și începutul mișcării de redeştere a românilor macedoneni“, în *Revista Istorică Română*, XI-XII (1941-1942), p. 272 sq.
33. Gh. Zbucea, „România și lumea sud-est europeană în ajunul primului război mondial“, sub tipar, p. 296; A. Rubin, „Les Roumains de Macédonie“, București, 1913, p. 234-235.
34. N. Caranica, „Les Aroumains, Recherches sur l'identité d'une èthnie“, Besancon, 1990, p. 334-335.
35. „Documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul româno-grec“, București, 1905, p. XV.
36. „Frăția întru dreptate“, an I (1880), nr. 6, p. 42.
37. „Mèmoire présentè par les delèguès Valaques d'Epir et de Thessalie aux ambassadeurs à Constantinople“, Constantinopol, 1881, p. 5.

38. Gh. Zbucea, „Problema bisericească la aromâni“, în „Perenitatea vlahilor în Balcani. Istorie și civilizație aromânească“, Constanța, 1995, p. 79 sq.
39. „Episcopatul românilor macedoneni“, extras din „Voința națională“, decembrie, 1895, București, 1896, p. 30 – 33.
40. Arhiva M.A.E., Problema 15, vol 25, nepaginat.
41. Termenul „macedonean“ are în acest caz, ca și în altele, doar accepțiunea decurgând din criteriul teritorial, geografic, nefiind vorba de populația slavofonă denumită azi „macedoneni“.
42. Vanku Milan, „Problema aromuna od Berlinscog congressa do Londoscog mirovnog ugovora“, în „Balcanica“, XX, 1989, p. 300 sq.
43. Arhiva M.A.E., dos 71/M/47, p. 467-571 cu actele de constituire și procesele verbale corespunzătoare.
44. „Le courrier de Balkans“, 1908, nr. 123, p. 7.
45. Vezi pe larg „Documente diplomatice...“, București, 1905, passim; Gh. Zbucea, „România în sud-estul Europei în contextul luptei naționale la începutul secolului al XX-lea“, în „Pagini de istorie (Studii și comunicări științifice)“, vol. I, București, 1990, p. 151 sq.
46. Gh. Zbucea, „Nicolae 'Batzaria. Omul politic“, în „Deșteptarea. Revista aromânilor“, 6(1995), nr. 10, p.3 sq.
47. O copie a procesului verbal: Arhiva M.A.E., fond 21, dosar 59/1909, p. 143-150; M. D. Peyfuss, „Chestiunea aromânească...“, p. 105 sq; T. G. Trifon, „Congresul românilor otomani ținut la Bitolia (Monastir) în zilele de 10 și 11 iulie 1909, cu ocazia primei aniversări a proclamării constituției“, București, 1909, „Epoca“, nr. 180, 7 august 1909.
48. A.I.C., fond 2005, dos. 51, f. 19 sq.
49. „Le courrier des Balkans“, nr. 169, 30 martie 1911.
50. A.I.C., fond 2005, dos. 61, p. 49.
51. Gh. Zbucea, „Lupta pentru organizarea unei vieți bisericești aromâne“, în „Dimândarea“, nr. 7, 9, 11, 1995-1996.
52. „La Macedoine aux Macedoniens“, București, 1912.
53. Pentru toate aceste probleme și bibliografia aferentă vezi cap. „Ideologie națională și acțiune politică, din Gh. Zbucea, „România și lumea sud-est europeană în ajunul primului război mondial“, teză de doctorat, în curs de apariție.
54. Vezi raportul final al lui George Murnu în „Societatea de Cultură macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1912- 1914“, București, 1914. p. 39 sq.
55. Vezi mai pe larg Gh. Zbucea, „Românii din Peninsula Balcanică și tratatul de pace de la București din anul 1913“, în „Dimândarea“, an 2, 1995, nr. 1.
56. Vezi textele telegramelor în „Les Macèdo-Roumains (Koutzo- Valaques) devant le Congrès de la Paix“, București, 1919, p. 17- 21.
57. „La question Macèdo-Roumains ou des Koutzo-Valaques“, București, 1919; argumente și soluții au fost aduse și în alte documente întocmite în epocă, ca de exemplu: „Les Macèdo-Roumains devant le Congrès de la Paix“, București, 1919; „Le problème macedonien. Sa solution la plus équitable“, București, 1919; „Revendicările naționale ale macedo-românilor. Cuvânt adresat presei, oamenilor politici și opiniei publice“, București, 1919; Toate aceste publicații apăreau sub egida Societății de cultură macedo-română.
58. Gh. Zbucea, „Ideologie politică și acțiune națională“, passim.
59. „Mèmoire sur les Roumains de Serbie, adressée à la Confairence de la Paix“, Paris, 1919.

60. V. Diamandi, „Renseignements statistiques sur la population roumaine de la Péninsule des Balkans“, Paris, 1906, passim.
61. „Les Macèdo-Roumains (Koutzo-Valaques) devant le Congrès de la Paix“, f.a., f. 1, p. 6-7; O comisie specială instituită la 7 iunie 1919 de Societatea de cultură macedo-română aprecia că numărul general al aromânilor din Peninsula Balcanică „se urcă aproape la 1.000.000 suflete“; „Revendicările naționale ale macedo-românilor. Cuvânt adresat presei, oamenilor politici și opiniei publice“, București, 1919, p. 7.
62. Dr. A. Popovici, „Memoriul românilor din Serbia“, traducere în „Românii din Timoc“, vol. III, București, 1943, p. 115.
63. Arhiva M.A.E., fond 71/1920 – 1944, vol. 479, passim.
64. „Românii de peste hotare (1945) (documente din arhiva istorică a M.A.E.)“, București, f.a., p. 26, 28.
65. Idem, p. 36-37.
66. Idem, p. 46.
67. Idem, p. 51.
68. Arhiva M.A.E., fond 71/1920-1944, vol. 159, f. 12-18.
69. Idem, p. 20.
70. Idem, p. 9.
71. „Spațiul istoric și etnic românesc, III. Spațiul etnic românesc“, ed. II, București, 1993, p. LVIII.
72. C. Sandu Timoc, „Tragedia românilor de peste hotare (9 – 13 milioane)“, Timișoara, 1994, p. 28, 33, anexă; același, „Mărturii de la românii uitați“, Timișoara, 1995, anexă.
73. Gh. I. Ioniță, „Românii de dincolo de actualele hotare ale țării“, București, 1996, p. 184. Se menționează în notă chiar cifra globală de 2.000.000 ca și cifra de 1.400.000 aromâni în Grecia.
74. N. Saramandu, „Diaspora aromânească în Austro-Ungaria la începutul secolului al XIX-lea“, în „Perenitatea vlahilor în Balcani. Istorie și civilizație aromânească“, Constanța, 1995, p. 32.
75. A. Ciupala, „Începuturile școlii românești în Macedonia, Epir și Tesalia (1864-1877)“ în Revista Erasmus, 6, 1996, p. 28 sq; S. Tovu, „Problema școlii românești din Balcani“, București, 1934, passim.
76. Vezi A.I.C., fond Ministerul Învățământului, dos. 1444/1941, f. 2-3; idem dos. 4337/1945, f. 2 – 14.
77. M. Blenche, op. cit., p. 10 – 17; A.I.C., fond Ministerul Învățământului, dos. 1444/1941, f. 3-4
78. Idem, p. 4-5; M. Blenche, op. cit, p. 60 sq.
79. Gh. Zbucnea, „Problema bisericească la aromâni (1878-1914)“, în Perenitatea vlahilor..., p. 79 sq; același, „Lupta pentru organizarea unei vieți bisericești aromâne“, în „Dimândarea“, nr. 3(7), 1995, 1(9), 1996.
80. A. Rubin, „Les Roumains de Macedoine“, București, 1913, p. 234- 235, 282.
81. Apud M. Blenche, op. cit., p. 28.
82. Arhiva M.A.E., fond Problema 15, vol. 2, nepaginat.
83. Ibidem.
84. „Squadro retrospettivo sul movimento nazionalista dei macedo-romeni nella Penisola Balcanica“, București, 1940, p. 19.
85. „Gândirea“, noiembrie 1940, p. 3; „Macedonia“, martie 1941, p. 1.
86. „Macedonia“, XV 1941, nr. 91, 11-16 aprilie, p. 1.
87. „Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire“, ed. I. C. Drăgan, vol. III, Veneția, 1989, p. 155.

88. Arhiva M.A.E., fond 71/1920-1944, vol. 509, p. 23 sq.
89. Nicolas Spiru Balamaci, „Aroumanians. One view from the Diaspora“, Bridgeport, 1987, passim.
90. Semnificative din acest punct de vedere sunt opiniile lui Tache Papahagi: „Dicționarul dialectului aromân“, ediția a II-a, București, 1974, p. 5 și P. H. Stahl, „Ethnologie de l'Europe du sud-est. Une Anthologie.“, Paris, Le Haye, 1974, p. 13 unde afirma: „istoria românilor e istoria unei lungi și lente dispariții ce continuă în zilele noastre și a cărei terminare pare aproape“.
91. V. documentele respective în C. Papanace „L'origine et la conscience nationale des aroumains“, Roma, 1955, p. 29 sq, 37 sq, 78.
92. V. și Bibliografia generală de la sfârșitul acestui volum.

Introduction à l'histoire des Roumains du Sud du Danube Résumé

Aborder l'histoire de la romanité du Sud du Danube, de laquelle descendirent de nos jours les petits groupes ethniques latinophones des Balkans, c'est une entreprise difficile et risquée. Depuis plus de deux siècles, à partir de l'historien allemand Johannes Trumann et passant en revue les érudits humanistes roumains du XVIIe et du XVIIIe siècle, les points de vue ont été des plus divers, quelques-uns même diamétralement opposés en ce qui concerne les plus importants aspects de l'histoire et de la civilisation des Vlaques balkaniques: le substrat ethnique, l'habitat primitif ou la définition du statut de l'idiome qu'ils parlaient. La diversité des points de vue formulés a des raisons complexes: la pénurie et surtout le caractère contradictoire des sources existantes pour leur histoire médiévale, les méthodes de recherche des érudits modernes et surtout l'impact de la politique dans les milieux scientifiques des Etats-nations surgis dans le Sud-Est de l'Europe durant le XIXe et le XXe siècle.

A défaut d'une formation politique, d'une église propre et d'une culture écrite, la société des Vlaques du Sud du Danube reste jusqu'à la fin du XVIIIe siècle une société prépondérante orale. Il en résulte que les témoignages directs relatifs à l'image que les Vlaques avaient sur leur propre identité manquent. Toujours est-il que nous devons faire appel aux témoignages conservés par leurs voisins: les Grecs et les Slaves du Sud ayant des États, une Église et une culture écrite. Mais les Vlaques, tout en conservant les valeurs traditionnelles de leur civilisation, ont repoussé au fil des siècles les efforts des Etats de cette zone de les intégrer, efforts qui allaient parfois jusqu'à l'assimilation.

Les relations avec leurs voisins ne manquaient donc pas de tensions. Il en résulte une image subjective des Vlaques et quelquefois intentionnellement faussée par le miroir byzantin ou slave. Par conséquent, le chercheur moderne qui se penche sur les témoignages byzantins ou ceux des Slaves du Sud, doit être un fin connaisseur des valeurs et tout d'abord de l'idéologie politique des voisins des Vlaques pour estimer la signification effective des sources médiévales et modernes relatives aux membres de la romanité balkanique. On doit prendre en compte aussi le caractère disparate et souvent contradictoire de ces témoignages qui n'ont nullement pour but de réaliser une image articulée de la société vlaque.

En ce qui concerne la recherche moderne on a pleinement ressenti l'impact de la politique qui a causé de graves préjudices à la romanité du

Sud du Danube. La politique d'assimilation promue par les États modernes de la région, associée au refus de reconnaître aux groupes de souche romaine des Balkans le statut de minorité, en opposition avec la préoccupation de ces groupes d'affirmer politiquement et juridiquement leur identité, a influencé les recherches modernes visant des questions fondamentales de l'histoire des Vlaques. Ces recherches tâchent souvent à soutenir l'effort des États balkaniques de formuler leur légitimité historique au sujet de leurs propres territoires et en même temps leur politique nationale et culturelle qui compte parmi ses objectifs aussi celui de l'intégration définitive des communautés vlaques.

La première renaissance nationale des Roumains de Macédoine allait se passer à la charnière des siècles XVIIIe-XIXe, dans le contexte de l'éveil national des peuples du Sud-Est de l'Europe. Un siècle plus tard, au moment de l'éclatement des empires multinationaux de la zone et de la formation des États-nations il est à remarquer la deuxième renaissance nationale de Roumains balkaniques, celle qui constitue l'apogée de leur mouvement pour l'affirmation de leur propre identité religieuse, culturelle et même politique. Cet essor de la lutte pour l'affirmation auquel se livrent les Vlaques balkaniques fut soutenu par multiples voies par l'État roumain qui, engagé lui-même dans un processus de formation, anima au Sud du Danube surtout une action culturelle et humanitaire.

Compte tenu des idéologies différentes, implicitement ou explicitement, des décennies et des décenies, tous les États du Sud-Est européen n'ont pas reconnu officiellement l'existence d'une minorité macédonienne ou vlaque ni sur le plan culturel ni notamment sur le plan politique. (Par rapport aux pays de l'autre côté du Danube la situation de la Roumanie diffère par toute une série de traits spécifiques). L'attaque concentrée menaçait l'ethnie même des Roumains de Macédoine qui craignaient leur imminente disparition historique¹.

Plusieurs décennies on n'a pas entrepris des actions politiques cohérentes et soutenues en ce qui concerne la question de la roumanité balkanique. Ce problème reste pourtant présent dans les préoccupations des savants, des linguistes tout d'abord mais aussi des historiens et des ethologues aussi bien de la Roumanie que des autres pays balkaniques et aussi de la France, de l'Allemagne, de l'Italie etc. À Bucarest on a publié des études fondamentales visant l'analyse des dialects de la langue roumaine parlée au Sud du Danube dans le contexte de son évolution historique (Tache Papahagi, M. Caragiu Marioțeanu, I. Coteanu, N. Saramandu, E. Scărlătoiu etc.). Al. Elian, N.S. Tanașoca, T. Teoteoi ont identifié et publié les textes byzantins concernant l'histoire médiévale des Roumains macédoniens des Balkans créant ainsi une nouvelle base pour les recherches historiques qui ne tardèrent pas à se multiplier. Après la parution d'une très sérieuse étude de S. Dragomir, consacrée aux Roumains du Nord de la péninsule balkanique, la question macédonienne a été abordée dans de nombreux travaux par P.S. Năsturel, N.S. Tanașoca, S. Brezeanu, Cheorghe Zbughea, A. Tanașoga, L. Marcu et autres). Les nouvelles éditions des œuvres de G. Murnu, N. Iorga, Gh.I. Brătianu ont été de nouvelles mises en circulation. H. Căndroveanu et Kira Iorgovan ont publié de gros volumes anthropologiques

de littérature macédonienne populaire et cultivée. Dans divers pays européens paraissent des travaux de M.D. Peyfuss, P.H. Sthal, A. Lazaron, T. Katsangiannis, A. Kolzida, C. Papanace, T. Vukanovici, D. Bojanici etc. et aussi des points de vue synthétiques tels ceux qui appartiennent à T.J. Einfrith, N. Caranica ou ceux d'un collectif d'auteurs de Paris, publiés par les soins de Neagu Djuvara². Dans le domaine de la création littéraire il est à remarquer les oeuvres de N. Boga, T. Mihadaş, H. Căndroveanu, K. Iorgovan, I. Zeană, D. Cuvata, C. Colibitra et tant d'autres.

Dans la zone on a pu pourtant conserver dans une certaine mesure la langue, les coutumes, la conscience de la propre identité au moment où les conditions pour son affirmation manquaient. En même temps il est à remarquer qu'au dehors de l'espace délimité par les Balkans et le Danube il y a eu quelques tentatives d'attirer l'attention des organismes internationaux, y compris l'O.N.U., sur le sort des minorités roumaines de la rive droite du Danube.

En 1986 a eu lieu aux Etats-Unis, à Bridgeport, organisé par le prof. univ. Aureliu Ciufecu, le premier des six congrès des Roumains de Macédoine qui vivaient en Amérique, auquel ont participé de nombreux hôtes des pays européens et auquel on avait affirmé puissamment l'unité des Roumains avec les Roumains de Macédoine, le fait qu'ils étaient des autochtones dans les Balkans et avant tout la nécessité d'avoir des droits culturels en ce qui concerne l'école, l'église et surtout la langue pour pouvoir conserver et développer leur propre identité.

En Allemagne, à Mannheim et à Freiburg on a organisé après 1985 quatre congrès internationaux des Roumains de Macédoine. L'initiative a appartenu à l' „Union pour la langue et la culture macédonienne“, dirigée par le prof. univ. V. Barba, qui édita en 1984 la revue culturelle et politique „Zborlua nostru“ (Notre parole).

Sur l'initiative de quelques groupes d'intellectuels plus ou moins organisés on a promu les dix dernières années des stratégies pour sauvegarder et même développer la spécificité ethno-linguistique des Roumains de la rive droite du Danube. De telles initiatives, souvent divergentes, allaient être animées par toute une série de différences globales en ce qui concerne la manière d'envisager le passé aussi bien que le présent. Ainsi prit forme, par étapes, ce qu'on peut appeler la troisième renaissance des Roumains de Macédoine.

Les descendants de la romanité orientale des deux cotés du Danube ont été considérés longtemps et en totalité les membres d'un seul peuple, parlant la même langue; ils étaient tous des Roumains, répandus de Maramureş jusqu'aux montagnes Pinde et de Dniestr jusqu'à la mer Adriatique. C'est de cette manière qu'on les considère, presque unanimement, aussi bien les érudits roumains que ceux de l'étranger (excepté quelques-uns qui provenaient de l'espace balkanique et dont les raisons étaient évidemment partisans).

Nonobstant les polémiques de toutes sortes visant autant le passé que les perspectives de l'avenir et malgré l'attitude peu bienveillante des autorités de la péninsule balkanique (excepté partiellement la République de Macédoine), les Roumains commencent autant sur le plan culturel que sur

le plan politique, à être une présence de plus en plus marquée et remarquée par les érudits et aussi par les gens simples.

La présente étude s'inscrit dans la voie de la recherche de l'histoire nationale, de la roumanité balkanique.

Les auteurs se sont efforcés d'offrir des données et des informations qu'on retrouve aussi bien dans les écrits des historiens, les documents des chancelleries, les chroniques à partir du IVe siècle que dans les documents contemporains élaborés par le Conseil et l'Assemblée parlementaire de l'Europe. À ceux-ci on a ajouté les résolutions des derniers congrès ayant des débats sur ce thème (septembre 1996)

Le travail a été élaboré après avoir consulté les fonds documentaires qui se trouvent aux Archives nationales (la Société de culture macédo-roumaine, la Présidence du Conseil des ministres, le Ministère de l'Instruction publique, la Maison royale, la Collection de documents du Musée d'histoire de Reșița, les microfilms etc) ou aux Archives du Ministère des Affaires étrangères (les fonds documentaires des pays balkaniques etc.) ou dans les fonds privés, les collections, les mémoires, les actes officiels, les publications du temps, les discours parlementaires qui, dans l'ensemble, offrent au grand public l'image complexe de l'évolution de la population roumaine (vlaque) au Sud du Danube.

Silvia Popovici

1. v. Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, Bucarest, 1974, P.H. Sthal, *Ethnologie de l'Europe de Sud-Est. Une anthologie*, Paris, 1947.
2. Voir la bibliographie générale du volume.

Introduction to the History of Romanians Living South of the Danube Short Presentation

A historical approach of the Roman origin laying at the formation of small Latin-speaking ethnic groups living nowadays in the Balkans, South of the Danube would be a rather risky, difficult task. For more than two centuries, starting with the German historian Johannes Thunmann, and not to mention the Romanian humanist scholars of the 17th and 18th centuries, the most various, even radically opposite perspectives have developed upon the key aspects of the Balkan Vlachs' history and civilisation – defining their ethnic background, their primitive habitat, or the statute of their spoken idiom. The multitude of opinions regarding this subject may be explained by a number of complex reasons: the lack of historical material referring to the medieval age of these groups, as well as the particular essence of those documents that do exist, the approach of modern experts in the field, and – above all – the impact of politics upon science, in the nation states that emerged in South-Eastern Europe during the 19th-20th centuries.

In the absence of a solid political structure, of a church of their own, and of written cultural evidence, the South-Danubian Vlachs' cultural tradition was mainly oral, until the end of the 18th century. Hence, the lack of direct testimonies on the image that the Vlachs had about their own identity. Therefore, one has to engage in a study of evidence given by the neighboring peoples – of Greek and Southern-Slavic origin – who had a well-defined state structure, church and written culture. Still, relations between the Vlachs and their neighbors were rather tense, due to the former ones' resistance to any effort of the neighboring peoples to integrate, and even assimilate their traditional values within the specific patterns of their neighbors. This is why the Byzantine, or Southern-Slavic documents mirror a subjective, often distorted image of the Vlachs. Consequently, today's historians searching into the Byzantine and Southern-Slavic archives should prove a sound knowledge of the respective values, particularly of the typical strategies common to the neighbors of the Vlachs, in order to give a fair estimation of medieval and modern sources, when speaking of these particular members of the Balkan Latinity. To this adds the incomplete, and often contrary character of those historical documents which cannot provide a coherent image of the Vlach society.

However, politics took its toll on modern research studies too, regarding the Latinity of the South-Danubian area, with serious prejudice on the

conclusions drawn. Modern states of the region promoted an assimilation policy, and denied the latin groups of the Balkans the right as a minority – as opposed to their constant quest for political and legal identity. This had a heavy impact on modern historical research, with respect to several essential points in the history of the Vlachs. These studies often come as a support of efforts made by the Balkan states to rephrase their historical hegemony over their own territories, as well as their national and cultural policy – having as a main target the final assimilation of the Vlach communities.

The first revival of the South-Danubian Romanian people occurred at the crossroad of the 18th and 19th centuries, in the context of the national revival of the rest of South-Eastern peoples. One century later, a second national recovery of Romanians living in the Balkans took place, as a result of the disintegration of multinational empires in the region, and of the new states formation. The event was also seen as the apex of these people's reasserting their religious, cultural, and even political identity. In their enthusiastic struggle to reassert themselves, the Vlachs living in the Balkans were supported in many ways by the Romanian state – itself in full process of reconstruction at that time – which promoted a policy of reviving the cultural and human values in the region South of the Danube.

Implicitly, or explicitly, for many decades, there has been no official recognition, on behalf of the South-East European states, of any Macedo-Romanian or Vlach minority, either culturally, or – especially – politically, due to these states' various ideological perspectives. The situation in Romania differed by a series of specific issues, regarding the country's relations with the neighbors across the Danube.¹

For several decades, no coherent political action was taken for a sustained analysis of the Romanian ethnic categories of the Balkans. However, experts in linguistics, in the first place, and afterwards, historians and ethnologists have shown a constant interest not only in Romania, but in France, Germany, Italy, and other countries of Europe. Several basic studies were published in Bucharest, on topic of the Romanian language, seen in its historical evolution (as those of Tache Papahagi, M. Caragiu Marioteanu, I. Coteanu, N. Saramandu, E. Scărlătoiu, etc.). A. Al. Elian, N. S. Tanașoca, T. Teoteoi published a number of Byzantine texts referring to the medieval history of Macedo-Romanians living in the Balkans, thus creating a new background for many new historical research studies. Further to the issue of S. Dragomir's consistent study on the Romanians living in the Northern Balkan Peninsula, there were many approaches of the Macedo-Romanian issue, by P. S. Năsturel, N. S. Tanașoca, S. Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, A. Tanașoca, L. Marcu, a.s.o. Several new editions were re-issued of some older works, by G. Murnu, N. Iorga, Gh. I. Brătianu, while H. Căndroveanu and Kira Iorgovan published wide anthologies of Macedo-Romanian folklore and modern literature. In other European countries, works on the same topic were published by M. D. Peyfuss, P. H. Sthal, A. Lazarou, T. Katsangiannis, A. Kolzida, C. Papanace, T. Vulkanovici, D. Bojanici; also notable would be the syntheses of T. J. Winnifrith

and N. Caranica, or the collective work issued in Paris, and edited by Neagu Djuvara².

In the field of literary creation, there was a strong revival of the Macedo-Romanian issue, through the writings of N. Boga, T. Mihadaş, H. Căndroveanu, K. Iorgovan, I. Zeană, D. Cuvata, C. Colimitra etc.

The Macedo-Romanian language, tradition and the self-consciousness of this people have been preserved in the Balkan area, even when chances for assertion were few to none. Moreover, several attempts were made to awaken the international concern, including that of the UN, regarding the fate of Romanian minorities living on the right side of the Danube.

Thanks to the particular concern of professor Aureliu Ciufecu, the first of the six congresses of the American Macedo-Romanians was held in Bridgeport, U.S.A., in 1986. Guests from several European states attended in the event, and expressed a strong will for unity between Romanians and Macedo-Romanians, their belonging to the Balkan area and, particularly, the need to acquire their own cultural rights in education, religion, and especially language, in order for them to preserve and develop their own identity.

After 1985, four international congresses of the Macedo-Romanians were organised in Germany, in Manheim, and eventually in Freiburg at the initiative of the „Union for Macedo-Romanian Language and Culture“, headed by Professor V. Barba, also editor of the cultural-political review *Zborlva nostru (Our Word)* since 1984.

At the initiative of a more or less organised group of intellectuals, the past decade has seen the promotion of several strategies to preserve and develop the specific ethnic and linguistic features of peoples of Romanian origin living on the right side of the Danube. But their approach was quite different, and often caused by a series of global divergences regarding the view on the past and present Macedo-Romanian history; therefore, what happened in the study of this people may be seen as a third renaissance.

Seen as a whole, the offspring of the Oriental Latin region living on both sides of the Danube have been seen as members of one and the same people, as they spoke the same language. Thus, they were considered as Romanians living from the Maramureş area to the Pindus Mountains, from the Dniestr to the Adriatic Sea. Both Romanian and foreign scholars unanimously agreed upon this issue (give or take a few exceptions of the Balkan area, with a strong partisan approach).

Beyond all kinds of polemic attitudes on both the past and future perspectives on the peoples of Romanian origin, and in spite of the hostile manner shown by authorities in the Balkans (except the Republic of Macedonia), the cultural and political presence of Romanians has been remarked by a great number of persons, from scholars, to ordinary people.

The present work comes as part of a vaster attempt to restore the national history of the peoples of Romanian origin living in the Balkans.

The authors have endeavoured to supply data and information included both in the writings of the historians, chancellor's documents, chronicles beginning with the 4th centuries and in Contemporary documents drafted by the Europe Council and the European Parliamentary Assembly. In

addition to them have also been used the resolutions of the last congresses debating the theme under discussion (september 1996).

The paper has been on the research of documentary funds existing in the National Archives (the Macedo-Romanian Cultural Society, the Presidency of the Council of Ministers, the Ministry for Public Instruction, the Royal House, the Documentary Collection of the History Museum in Reșița, other microfilms a.s.o.), or in the Archive of the Ministry of Foreign Affairs (the documentary funds of the Balkan states, a.s.o.) other private funds or collections, memoirs and office documents, a number of published materials of the past, and parliamentary speeches. All evidence is meant to offer a global and complex image of the historical evolution of the romanian population (vlah) living South of the Danube.

Silvia Popovici

1. see Tache Papahagi's „Dictionarul dialectului aromân“ (A Dictionary of the Macedo-Romanian Dialect), Bucharest, 1974, and P. H. Stahl's „Ethnologie de l'Europe de Sud-Est. Une anthologie“, Paris, 1974.
2. see the general bibliography of the volume.

LISTA DOCUMENTELOR

1. <sec. IV>. Lactanius, *Despre felul în care au murit prigonitorii*. Originea dacică a lui Galeriu și politica lui antiromană.
2. sf. sec. IV – începutul sec. V. *Scriitorii istoriei împăraților*. Originea dacă a lui Regilianus.
3. <Sec. VII>. Miracula-Sancti Demetrii *Miracolele Sf. Dimitrie* în care se vorbește despre deportarea unui număr mare de „romani” în Panonia transdanubiană.
4. <cca. 850>. Povestirea istorică a mănăstirii Castamonitou. În regiunea Athosului, este atestată prezența vlahorinhinilor și a tribului slav al sagudaților, în perioada împăraților iconoclaști (726-843).
5. <cca. 945>. Constantin Porphyrogenetul, *De administrando imperio*, Conștiința romanității romanilor din Dalmația.
6. <1075-1078>. Kekaumenos, *Sfaturi și povestiri*. Începuturile răscoalei vlahilor din Thessalia (1066), care și-au asociat pe grecii din Larissa și pe bulgari. Practica transhumanței la vlahi.
7. <februarie 1094>. Păstori vlahi din thema Moglenei, aflați pe domeniile mănăstirii athonite Marea Lavră.
8. <sec. XI-XII>. Organizarea ecleziastică a vlahilor sud- dunăreni.
9. <începutul sec. XII>. O comunitate vlahă la muntele Athos.
10. <începutul sec. XII>. Georgios Kedrenos, *Compendiu de istorie*. David fratele viitorului țar Samuil, este ucis de vlahi (976).
11. <cca. 1148>. Anna Comnena, *Alexiada*. Termenul de vlahi desemnează în greacă pe „cei ce duc o viață nomadă”.
12. <cca. 1150>. Rabinul Benjamin de Tudela consemnează existența unei Vlahii în regiunea Lamia (Zeitum).
13. <cca. 1180>. Ioan Kinnamos, *Epitome*. Vlahii sunt descendenții coloniștilor <romani> din Italia.
14. <1199-1205>. Corespondența țarului Ioniță cu papa Innocențiu III despre originea romană a suveranului din Târnovo și a poporului său.
15. <1204-1205>. Villehardouin descrie evenimentele dramatice de pe malurile Bosforului prilejuite de a patra cruciadă, în care țarul vlaho-bulgar a jucat un rol important (14 aprilie 1205).
16. <începutul sec. XIII>. Nichita Choniates, *Istorie*. Răscoala vlahilor din Haemus, care mai înainte erau numiți misieni, conduși de Petru și Asan (1185).

17. <după 1217>. Hotărârile lui Demetrios Chomatianos, arhiepiscopul Ohridei și al întregii Bulgariei, fragmentul XXIII. Despărțirea și partajul averii dintre olarul Chrysos și Ciola, vlahă de neam.
18. <1220>. Diplomă a regelui sârb Ștefan Primul Incoronat prin care acordă mănăstirii Jica sate și moșii. Vlahii, care au contribuit la ridicarea mănăstirii, au obligația de a-i plăti o dare anuală. Antroponimie vlahă în Serbia medievală.
19. **începutul sec. XIV.** Georgios Pachymeres. *Istории compuse*. Suferințele vlahilor strămutați cu forța de Andronic II Paleologul în Asia Mică (1285).
20. <1308>. Anonymus Geographus, *Descriptio Europae Orientalis*. La 1308 regiunea Macedoniei, Thessalonicului și Thessaliei este locuită de un „popor numeros“, numit „blazi“.
21. <1321 – 1322>. Cartea lui Ștefan Miliutin, regele Serbiei, prin care hotărăște ridicarea bisericii din Gracanița, cu hramul Sf. Dimitrie dăruindu-i o serie de sate, moșii, familii, printre care și familii de vlahi.
22. <cca.1330>. Manuel Philes, *Poezii*. Despre prelucratură și țesutul lânii la vlahi.
23. **sec. XVI.** Ioan Katrares. *Stihuri*. I se reproșează călugărului Neofit printre altele originea vlahă.
24. **1436 martie 16.** *Legea vlahilor din Croația*, privilegiul acordat de banul Frankapan.
25. <cca. 1470>. Laonic Chalcocondyl. *Expuneri istorice*. Vlahii din Pind și cei de la nord de Dunăre sunt de aceeași origine și vorbesc aceeași limbă.
26. **1477-1489, Istambul.** *Acte și regulamente din veacul al XV-lea*. Statutul vlahilor balcanici sub stăpânirea otomană.
27. **1667 aprilie 14, Viena.** Act solemn dat de Leopold I valahilor din Slavonia ce cuprinde statutele și privilegiile acordate lor, de Rudolf al II-lea și Matei al II-lea, menținute și întărite lor cu acest prilej.
28. <1684>. Miron Costin, *Cronica polonă*. Vlahii din Macedonia vorbesc aceeași limbă cu românii nord-dunăreni.
29. **1706 iunie 26.** Opt negustori din Moscopole se adresează consulului venețian și îl roagă pe acesta să se înțeleagă la Durazzo cu delegatul lor, Adam Ghica.
30. <cca. 1706>. Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*. Descrierea vlahilor sud-dunăreni, parte componentă a poporului român.
31. <1714>. Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo-Vlachica*. Românii sud-dunăreni sunt parte componentă a poporului român prin limbă și numele lor comun.
32. <1716>. Dimitrie Cantemir. *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*. Originea vlahilor sud-dunăreni.
33. <1761 februarie 8>. Raport al lui Antonio Bartolovich, consul al Veneției la Durazzo, către cei „cinci slavi alla mercanzia“. Cauzele declinului comerțului din Moscopole și celelalte orașe albaneze.

34. **cca. 1770.** Daniel Moscopoleanul, *Învățătură introducătoare*. Pledoarie pentru însușirea de către albanezi, aromâni și bulgari a limbii grecești, abandonându-și propria limbă barbară.
35. **<1774>**. Johanes Thunmann. *Cercetări asupra istoriei popoarelor din Europa de răsărit*. Românii sud-dunăreni între populațiile balcanice la sfârșitul veacului al XVIII-lea.
36. **<1780>**. Gheorghe Șincai. *Elementa linguae Daco-Romanae Sive Valachicae*. Răspândirea neamului românesc în Europa sud-estică.
37. **<1792>**. Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*. Românii de la sud de Dunăre au aceeași limbă cu cei nord-dunăreni.
38. **1797.** Constantin Ucuta Moscopoleanul, *Noua Pedagogie sau Abecedarul*. Pledoaria pentru renaștere națională prin însușirea de către copii în școală a limbii materne, a limbii aromâne.
39. **1810 martie 1, Ianina.** Contract încheiat de frații Dimitrie și Sterie Nițu Stammu cu Nicolo Fossali pentru deschiderea unei farmacii în orașul respectiv, magazin care să fie administrat de cel din urmă.
40. **1810.** Neofit Duca contestă dreptul aromânilor de a avea o limbă și de a fi o națiune proprie și-i îndeamnă să îmbrățișeze idealul național grec.
41. **1813 noiembrie 12, Mețova.** Comunitatea de la Mețova numește trei epitropi: pe Sterie Nițu Stammu, Anastasie Mihail Tușița și Ioan Dinu Chembrecu pentru a se ocupa de administrarea școlii grecești a orașului.
42. **<1813>**. Mihail C. Boiangi, *Gramatica română sau macedo-vlahă*. Introducere asupra limbii române și a poziției ei față de greacă.
43. **1816 ianuarie 28, Moscova.** Act prin care Zois P. Zosima, cavaler al ordinului „Sf. Anna“, depune la Casieria Orfelinatlui împăralesc de la Moscova suma de 50.000 ruble, pentru ca dobânda lor să fie înmănată reprezentantului bisericii „Sf. Paraschiva“ și epitropilor școlii de la Mețova.
44. **<1826>**. F. CH. Pouqueville, *Călători în Grecia*. Aromânii și metropola lor Moscopole la sfârșitul secolului al XVIII-lea.
45. **<1830>**. Eftimie Murgu, *Combaterea disertației*. Numele românilor sud-dunăreni de „țânțari“ și „cuțovlahi“ sunt de ocară.
46. **<1813>**. E. M. Cousinéry, *Călătorie în Macedonia*. Economia și societatea aromânilor la răscrucea secolelor XVIII- XIX.
47. **1825-1853.** Impresii de călătorie din Macedonia ale omului politic și scriitorului Dimitrie Bolintineanu.
48. **1863, București.** Proclamația Comitetului macedo-român către aromânii din Albania, Epir, Tesalia și Macedonia.
49. **1863 februarie, București.** Cerere adresată de Dem. Athanasescu domnitorului Alexandru Ioan Cuza privind acordarea unui sprijin material pentru plecarea sa în Macedonia în scopul de a întemeia prima școală românească.
50. **1864 aprilie 16, București.** Decretul domnitorului Alexandru Ioan Cuza privind întemeierea primei școli românești din Macedonia.
51. **1865 iulie 16, București.** Proces verbal al Consiliului permanent de pe lângă Ministerul Instrucțiunii privind crearea Institutului Macedo-Român din București.

52. **1878 septembrie 26, București.** Extrase din articolul „*Românii Peninsulei Balcanice*“ publicat de Mihai Eminescu în ziarul *Timpul*, al cărui redactor principal era.
53. **1878 septembrie.** Ordinul viziral al lui Savfet Pașa către valiul Salonului din 5 Seval 1298 al Hegirei (septembrie 1878) prin care se permitea libera exercitare a cultului și învățământului în limba națională pentru locuitorii români ai imperiului.
54. **1879 septembrie 23, București.** Proclamația lansată cu ocazia primei întruniri a Societății de cultură macedo-română.
55. **1879 noiembrie 16, București.** Circulară semnată de M. Kogălniceanu ministru de interne prin care sunt anunțați prefectii județelor de constituirea Societății de cultură macedo-română.
56. **1879 decembrie 8.** Scrisoare a patriarhului ecumenic Ioachim III către mitropolitul Macedoniei Superioare privind constituirea Societății de cultură macedo-română.
57. **1880 februarie 27, Paris.** Extras din articolul lui Emil Picot „*Românii macedoneni în Austria și în Ungaria*“, publicat în „*Almanahul macedo-român*“.
58. **1880.** *Statutele Societății de cultură macedo-română.*, recunoscută prin decret domnesc la 15 aprilie 1880 publicat în Monitorul Oficial din 20 aprilie 1880.
59. **1881 martie 25.** *Statistica vlahilor din Pind*, anexată la memoriul înaintat Conferinței ambasadurilor la Constantinopol.
60. **1881 iunie 8, Constantinopol.** Memoriul prezentat de delegații vlahi din Macedonia, Epir și Thesalia către ambasadori la Constantinopol.
61. **1888 ianuarie 15.** Articolul *Precuvântare* scris de Andrei Bagov privind situația macedo-românilor din Imperiul otoman apărut în primul număr al publicației „*Macedonia*“.
62. **1892.** Fragment din studiul etnic și statistic întocmit de Ioan Nenițescu și intitulat *De la românii din Turcia europeană*.
63. **1894.** Manifest adresat de comitetul Societății de cultură macedo-română, românilor macedoneni, prin care se solicită sprijinirea societății al cărei scop îl constituie dezvoltarea culturii naționale.
64. **1895, Bitolia.** Memoriul Eforiei românești a școalelor adresat lui Petru Poni, ministrul Instrucțiunii și Cultelor, prin care solicita sprijin pentru îmbunătățirea situației grele a școlilor și bisericilor românești.
65. **1896 noiembrie 18.** Scrisoarea marelui vizir către ministrul otoman al Instrucțiunii publice pentru guvernatorii generali ai vilaietelor, referitoare la recrutarea de tineri români în funcțiile publice ale imperiului.
66. **1896 noiembrie 6, Constantinople.** Proces-verbal al delegației popoului român din Imperiul otoman privind alegerea mitropolitului românilor din acest imperiu în persoana P. S. S. Antim.
67. **1897 aprilie 21, Silistra.** Memoriul locuitorilor din Silistra adresat lui Spiru Haret, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, privind promovarea învățământului în limba română și educarea populației în spiritul tradițiilor strămoșești.

68. **1898 aprilie 1.** Copie după raportul adresat de Apostol Mărgărit, inspectorul școlilor române din Turcia, ministrului plenipotențiar la Constantinopol, Al. Djuvara, privind aria de răspândire a școlilor românești în Macedonia de Nord.
69. **1898 noiembrie 15.** Apel către aromâni cu ocazia apariției revistei *Pindul*.
70. **1899 septembrie 15, București.** Memoriu prezentat de dr. C. I. Istrati, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, lui Ion N. Lahovari, ministrul Afacerilor Externe privind situația și perspectivele învățământului românesc în Peninsula Balcanică.
71. **1900 decembrie 10, București.** Prezentarea lucrărilor Congresului Societății de cultură macedo-română în „Foaia macedo-română”.
72. **1903 ianuarie 1, București.** Editorialul „Către Aromâni” apărut în revista „Frăția” prin care se face cunoscut scopul publicației de a deștepta conștiința națională, de a face cunoscut dialectul aromân.
73. **1903 ianuarie, Bitolia.** Editorialul revistei *Lumina* intitulat „Către cititori” prin care se face cunoscut scopul și profilul revistei: pedagogico-literar dar și cu probleme de politică și practică.
74. **1904 ianuarie 2, București.** Raport al ministrului plenipotențiar rus la București, M. de Giers, adresat ministrului de externe al Rusiei, V. N. Lamsdorf, privind atitudinea ostilă a Patriarhiei din Constantinopol față de cuțovlahi și solicitarea de către ministrul Afacerilor Externe, Ion I. C. Brătianu, a intervenției Rusiei pentru moderarea pahlenismului Patriarhiei.
75. **1904 februarie 15, Salonic.** Raportul lui Duma de la Inspekția școlilor și bisericilor române din Turcia adresat lui Al. Em. Lahovary, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol privind constituirea de comunități românești în Imperiul otoman care au ca scop deschiderea de școli și biserici românești.
76. **1904 aprilie 8, București.** Raport al ministrului plenipotențiar rus la București, M. de Giers, adresat ministrului de Externe al Rusiei, V. N. Lamsdorf, privind implicarea tot mai intensă a regelui Carol I în problema cuțovlahilor și atitudinea Austriei și Germaniei față de această problemă.
77. **1905 aprilie 19.** Referat al consulului român din vilaetul Ianina, Alexandru Pădeanu, către trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar la Constantinopol, Al. Em. Lahovary, cu privire la atitudinea rezervată a valiului Osman Pașa față de cauza românească.
78. **1905 mai, București.** Ministrul plenipotențiar al Rusiei comunică ministrului de Externe, Vladimir Nicolaevici Lamsdorf, declarațiile generalului Iacob Lahovary, ministrul de externe al României, în legătură cu incidentul de la Ianina și intențiile guvernului român.
79. **1902 mai 9/22, Constantinopol.** Iradeaua imperială prin care se acordă drepturi egale vlahilor cu ceilalți supuși din cadrul Imperiului otoman.
80. **1905 mai 10, Constantinopol.** Ministrul otoman al Justiției și Cultelor face cunoscută patriarhului ecumenic, teșkereaua imperială prin care li

se acordă vlahilor libertatea de a folosi limba lor în biserici și școli, și de a participa la alegerile pentru consiliile administrative.

81. **1905 mai 20, 30 <iunie 2, 12 Salonic, 28 iulie> 10 august, Constantinopol, 10/23 octombrie Monastir.** Corespondență diplomatică privind situația din Macedonia după iradeaua imperială din 1905.
82. **1905 august 10, Salonic.** Petiție a comunității românești din Salonic către ministrul plenipotențiar al României la Constantinopol, Al. Lahovary cu privire la situația românilor și necesitatea înființării unei bănci române în Macedonia.
83. **1905 noiembrie 1, Constantinopol.** Scrisoarea lui N. Batzaria adresată ministrului plenipotențiar Al. Lahovary privind necesitatea apariției unei gazete a comunităților românești din Turcia.
84. **1906 februarie 19, București.** Regulament pentru organizarea internă a comunităților române din Turcia.
85. **1906 aprilie.** Editorial al revistei literare „*Grai bun*” prin care face cunoscut caracterul său literar și de popularizare a „pentru a întreține o mișcare culturală și intelectuală vie și puternică, mai serioasă pentru pătura cultă a aromânilor”.
86. **1906 septembrie 10.** Raport trimis de Nicoale Batzaria, Legației României la Constantinopol privind situația comunității românești din Cosovo.
87. **1906.** Arhimandritul Cornille Săbăreanu, despre drepturile românilor din Macedonia la biserica națională.
88. **1908 aprilie 18/ mai 1, Monastir.** Raportul consulului regal al României, Constantin Brăileanu adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine, D. A. Studrza, privind situația școlilor și bisericilor românești din regiunea Salonic, Ianina, Monastir.
89. **1909 februarie 2, București.** Dare de seamă a Societății de cultură macedo-română pe anul 1908.
90. **1909 aprilie.** Editorialul revistei „*Viața albano-română*”, prin care se face cunoscut scopul și programul revistei: cercetări istorice asupra albano-românilor, lucrări de știință și literatură, precum și din alte domenii.
91. **1910 iunie 9.** Notă a Consulatului României la Salonic către ministrul Afacerilor Externe, Al. Djuvara privind recunoașterea muhtarului comunității valahe în Salonic.
92. **1910 iulie 11, Bitolia.** Hotărârile Congresului comunităților române din Imperiul otoman ce a avut loc în perioada 10-12 iulie 1910.
93. **1910 august 20, Bitolia.** Scrisoare a prof. P. Papahagi adresată președintelui Societății de cultură macedo-română prin care îi raportează despre congresul comunităților române ce a avut loc la Bitolia în zilele de 10, 11 și 12 iulie 1910.
94. **1910 septembrie 18, Bitolia.** Scrisoarea președintelui Eforiei școalelor și bisericilor române din Bitolia, adresată președintelui Societății de cultură macedo-română, în care se face un istoric al comunității aromâne din Imperiul otoman și se solicită sprijinul pentru Așezământul cultural aromân din Bitolia.

95. **1910 decembrie 16.** Scrisoarea directorului liceului român din Bitolia, Papahagi către dr. A. Leonte, președintele Societății de cultură macedo-română, solicitându-i sprijinul pentru așezământului cultural aromân din Bitolia.
96. **1911 ianuarie 5, Constantinopol.** Raport al consulului regal al României adresat lui Alexandru Djuvara, ministru al afacerilor străine privind desfășurarea serbării pomului de Crăciun la școala primară a comunității. În anexă obiectele de studiu la clasele I-II în anul școlar 1910-1911.
97. **1911 august 21, București.** Memoriul lui Miroslav Bogdanovici din Petrovăț (Serbia) adresat „*Ligii culturale*” în care prezintă situația românilor din zona Timoc și Morava, al căror număr statisticile oficiale nu-l redau exact, solicitând sprijin pentru apărarea limbii române și a tradițiilor românești.
98. **1911 august, București.** În articolul „*Programul nostru*” semnat de George Murnu se face cunoscut scopul Revistei balcanice de a ajuta cauza românilor macedoneni.
99. **1911 octombrie 17, Ohrida.** Scrisoarea adresată președintelui Societății de cultură macedo-română, dr. Leonte, de comunitatea românească prin care se comunica moțiunea adoptată de crearea a unui episcopat național ca „dorință arzândă”.
100. **1912 ianuarie.** Editorialul „*Cuvânt înainte*” al revistei „*Flambura*” în care se prezintă programul și scopul său de cultivare a valorilor naționale de informare a macedo-românilor despre politica națională, problemele economice, literatură, artă, știință, istorie și geografie națională.
101. **1912 noiembrie 4, București.** Extrase din articolul „*Datoria României*” scris de George Murnu, profesor la Universitatea din București privind situația românilor macedoneni în vremea primului război balcanic.
102. **1912 noiembrie 11, București.** Moțiune a întrunirii organizată de Societatea de cultură macedo-română la București.
103. **1912 noiembrie 26, București.** Memoriul Societății de cultură macedo-română adresat cancelariilor și opiniei publice europene privind situația românilor din Macedonia, Epir și Albania.
104. **1912 decembrie 18, București.** Discursul rostit de Nicolae Iorga în Parlamentul României privind situația românilor din Serbia.
105. **1912 decembrie 18, București.** Memoriul lui Atanasie Popovici prezentat în Parlamentul României de către Nicolae Iorga.
106. **1913 martie 14/27, Londra.** Memoriul înaintat guvernului britanic de către guvernul român privind situația populației românești aflate pe teritoriul statului albanez.
107. **1913 martie 19, București.** Extras din articolul „*Macedo-românii și războiul din Balcani*” ce prezintă dezbaterile problemei războiului balcanic de către Societatea de cultură macedo-română.
108. **1913 martie, București, Londra.** Schimb de telegrame între ministrul Afacerilor Străine, Titu Maiorescu și ambasadorul României la Londra, privind lucrările Conferinței de pace.

109. **1913 iulie, 2, 23, 25, București.** Telegrama adresată lui Titu Maiorescu, președinte al Consiliului de Miniștri, ministrul Afacerilor Străine de către omologii săi din Bulgaria, Grecia și Serbia privind recunoașterea autonomiei școlilor și bisericilor cutzovlahilor din țările respective.
110. **1913. București.** Extras din lucrarea „*Românii din Macedonia*” de Alex. Rubin în care sunt prezentate eforturile materiale ale guvernului roman pentru susținerea școlilor și bisericilor românești din Macedonia în perioada 1870-1913.
111. **1913.** Situația școlară și bisericească a aromânilor în anul 1912 pe circumscripții, învățământ primar, secundar, elevi și cadre didactice, biserici, preoți și dascăli.
112. **1914 aprilie 1, București.** Extras din interviul lui Take Ionescu privind situația românilor din întreaga Peninsulă Balcanică.
113. **1914 aprilie 3, București.** Articolul „*Românii macedoneni*” publicat în ziarul „Universul” privind situația românilor de la sud de Dunăre și atitudinea guvernului român față de ei.
114. **1914 aprilie 4, București.** Articolul „*Un apel către cetățenii din capitală*” prin care comitetul macedo-român cheamă cetățenii capitalei la un miting de protest împotriva masacrelor comise de greci împotriva populației românești din Macedonia.
115. **1914 aprilie 20, București.** Prezentarea de către G. Murnu, a evoluției generale, a problemei românilor de la sudul Dunării în timpul războaielor balcanice.
116. **1914 aprilie 20, București.** Raport privind activitatea delegațiilor românilor balcanici în capitalele europene în primăvara anului 1913.
117. **1915 august 25, Galați.** Conferința prezentată de dl. Tache Papahagi în ședința publică a Congresului studențesc din Galați, intitulată „*Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic*”.
118. **1916 ianuarie.** Articol programatic intitulat „*Gândul nostru*”, publicat cu prilejul apariției revistei „Tribuna albano-română”.
119. **1917 iulie 25, Samarina.** Telegrama adresată lui I. I. C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri, de delegații unor localități românești din sudul Balcanilor privind situația lor juridică.
120. **1918 noiembrie 1, Chișinău.** Manifest către românii din Serbia privind necesitatea unirii tuturor românilor și susținerea cauzei lor la Conferința de Pace de la Paris.
121. **1919 martie 8, Paris.** Comunicat privind crearea Ligii pentru eliberarea românilor din Timoc și Macedonia.
122. **1919 iulie, București.** Revendicările naționale ale macedo-românilor. Cuvânt adresat presei, oamenilor politici și opiniei publice de către consiliul de conducere al Societății de cultură macedo-română.
123. **1919, Paris.** Memoriul Societății de cultură macedo-română, intitulat „*Macedo-românii (cutzovlahi) în fața Congresului de pace*”.
124. **1919.** Memoriul Societății de cultură macedo-română difuzat opiniei publice pentru a face cunoscută problema macedo-românilor, cutzovlahilor.

125. **1919, Paris.** Memoriul românilor din Serbia prezentat de dr. Atanasie Popovici la Conferința de pace de la Paris.
126. **<1923, București>**. Raportul lui P. Marcu, șeful Serviciului școlilor și bisericilor române din Peninsula Balcanică, adresat dr. Constantin Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice privind situația bisericii, liceului și cimitirului român din Bitolia, Serbia.
127. **1925 februarie 22, București.** Articolul „*Un echivoc – Congresul macedo-bulgar din Leiptzig*” apărut în ziarul „Universul” privind tendințele de înăbușire a aspirațiilor naționale ale românilor din Macedonia de către Iugoslavia și Grecia.
128. **1926 octombrie 28, București.** Prezentarea profesorului Mihail Pineta referitoare la sosirea coloniștilor macedoneni în Dobrogea.
129. **1928 iunie, Ianina.** Memoriul reprezentanților a șapte comunități românești din Pind înaintat consulului general al României la Ianina, Constantin Movileanu, în care este menționată situația economică grea în care se găsesc și se solicită intervenția țării mamă pentru respectarea drepturilor constituționale.
130. **1928 noiembrie 8, București.** Societatea studenților români macedoneni de peste hotare se adresează directorilor de ziare să publice o moțiune despre rolul și menirea acestei societăți.
131. **1928 noiembrie 23, București.** Prezentarea obiceiurilor populare ale aromânilor în cadrul expoziției jubiliare a Dobrogei.
132. **1928, București.** Proces-verbal al celei de a doua întruniri a tuturor românilor macedoneni din capitală, la ordinea zilei fiind problema coloniștilor din Dobrogea Nouă.
133. **1930 ianuarie, București.** Extras din studiul Direcției culturale a românilor din afara granițelor de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice și al Culturii cu privire la școlile românești din Peninsula Balcanică.
134. **1930 august 12, Timișoara.** Memoriul dr. Cornel Grofșorean către primul ministru, Iuliu Maniu, privind organizarea minorității române din Iugoslavia și la necesitatea atragerii într-o asociație a românilor minoritari din Ungaria, Bulgaria și Rusia, cu sprijinul guvernului și a persoanelor particulare.
135. **1930 noiembrie 30, Brăila.** Raport prezentat la Congresul general studentesc, intitulat „*Românii din Valea Timocului*”.
136. **1933, București.** Articolul lui Simion Mehedinți „*Răspunderi istorice față de românii macedoneni*” publicat în revista „Macedonia”.
137. **1934, București.** Statutul și regulamentul „Societății de cultură macedo-română”.
138. **1934 iulie 7, București.** Adresă a Sfântului Sinod către Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor externe cu privire la desfășurarea tratativilor guvernamentale româno-grecești, în spiritul respectării drepturilor aromânilor din Grecia.
139. **1935 martie 21.** Extrase din studiul „*Românii de peste hotare*” redactat de Mihail A. Blenche, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe privind problemele minorității românești din străinătate.

140. **1935 august 3, Sofia.** Raport al Legației României la Sofia către ministrul de externe, N. Titulescu, cu privire la memoriul prezentat ministrului de externe bulgar în problema rezolvării pe bază de reciprocitate a problemei minorităților.
141. **1936 septembrie 14, București.** Extras din memoriul președintelui Gh. Zima și secretarului general, Mircea Goga al „Societății studenților macedo-români” privind situația comunităților românești din Balcani.
142. **1940 noiembrie.** Nichifor Crainic despre situația românismului.
143. **1941 <ianuarie>, București.** Extras din raportul directorului Serviciului cultural al românilor de peste hotare, Augustin Caliani, privind situația școlilor și bisericilor române din Peninsula Balcanică.
144. **1941 aprilie 23, București.** Memoriul adresat de Mihai Atonescu lui Manfred Killinger, ministrul Germaniei la București cu privire la situația populației românești din Macedonia și Valea Timocului.
145. **1941 aprilie 29, București.** Memoriul reprezentanților autorizați ai românilor din Timoc și Banat adresat generalului Ion Antonescu, conducătorul statului român, privind drepturile românilor din aceste regiuni istorice.
146. **1941 aprilie, București.** Studiu întocmit de Vasile Stoica și prezentat generalului Ion Antonescu privind românii macedoneni.
147. **1941 aprilie 29, București.** Studiu întocmit de Victor Papacostea și prezentat generalului Ion Antonescu privind „Aromânii”.
148. **1941 aprilie.** Editorial al revistei „Macedonia” privind situația din Macedonia după ofensiva germano-italiană, apelul adresat aromânilor pentru ridicarea la luptă pentru unitatea tuturor românilor.
149. **1941 mai 2, Skoplie.** Adresa consulului Emil Opreșan către ministrul culturii, Ion Petrovici, privind situația proprietăților românești din Macedonia.
150. **1941 mai 15, Salonic.** Notă a consulului general al României privind situația românilor din Grecia.
151. **1941 mai 15, Salonic.** Aide-mémoire al populației macedo-române din Grecia prezentat de consulul general al României la Salonic, Emil Popescu, consulului general al Germaniei, Franz Schonberg.
152. **1942 decembrie 17, București.** Memoriu al patriarhului României, Nicodim în numele Sfântului Sinod, către mareșalul Ion Antonescu despre situația bisericească a românilor din Peninsula Balcanică.
153. **1942-1943.** Dare de seamă și bilanțuri asupra activității și organizării actuale a Societății de cultură macedo-română.
154. **1945 iunie 12, București.** Tabel cuprinzând școlile primare și secundare din Grecia, cu număr de elevi și bugetul pe anul școlar 1945/1946.
155. **1945 iulie 15, București.** Raportul lui Caius Jiga, profesor la școlile române din Grecia, în perioada 1941-1944, adresat ministrului Educației Naționale, Ștefan Voitec, în care prezintă situația grea a școlilor românești în timpul ocupației germane.
156. **1945 iulie 26.** Memoriul adresat președintelui Iugoslaviei, I. Broz Tito, privind necesitatea desfășurării învățământului și slujbei religioase în limba română în județele: Craina, Timoc, Morava și Pojarevăt.

157. **1946 ianuarie 29, Sofia.** Notă a profesorului Constantin Velichi, lector de limba și literatura română la Universitatea din Sofia privind situația românilor din Bulgaria.
158. **1946 martie 23.** Notă a ministrului Educației și Învățământului, Ștefan Voitec, către ministrul afacerilor externe, Gheorghe Tătărescu, cu privire la măsurile abuzive ale autorităților grecești față de școlile românești și personalul didactic din Grecia.
159. **1946 aprilie 6, București.** Notă a secretarului general în Ministerul Afacerilor Externe, Vasile Stoica, către ambasadorul României la Moscova, Iorgu Iordan privind intervenția guvernului sovietic pe lângă cel grec pentru revocarea măsurilor de închidere a școlilor românești, de expulzare a personalului didactic și restituirea inventarului confiscat.
160. **1946 mai 3, Belgrad.** Raportul ambasadorului Tudor Vianu, către ministrul afacerilor externe, Gh. Tătărescu, privind situația școlilor românești și a limbii vorbite pe Valea Timocului.
161. **1946 decembrie 21, București.** Informare redactată de C. Sandu Timoc adresată ministrului afacerilor externe, Gheorghe Tătărescu privind situația populației românești din Iugoslavia în raport cu celelalte minorități naționale.
162. **1946.** Studiu redactat de Trifu Iulian, din Ministerul Afacerilor Externe, cu privire la caracterul acordului cultural româno-elen din 1913 și măsurile de suprimare în 1946 a școlilor românești.
163. **1947 februarie 9.** Articolul „*Valahii în județul Timoc*” semnat de Petar Mundrici, învățător și deputat din Timoc.
164. **1948 aprilie 10, Belgrad.** Raportul lui T. Rudenco ambasador la Belgrad, acreditat și la Tirana, către Ana Pauker, ministrul Afacerilor Externe (însoțit de observații) privind situația comunității aromâne din Albania.
165. **1948.** Constantin Papanace despre situația românilor din Grecia.
166. **1951 aprilie 7, Sofia.** Extras din articolul ministrului adjunct al învățământului public din Bulgaria, Dobri Bodurov despre învățământul naționalităților conlocuitoare după 9 septembrie 1944.
167. **1952 septembrie 28, București.** Memoriul lui Constantin Papanace către Adunarea Generală ONU privind situația aromânilor din Grecia.
168. **1954 mai 10, Roma.** Comunicarea prezentată de C. Papanace la cel de-al IV-lea Congres al Uniunii federaliste a naționalităților și regiunilor europene privind poziția ONU față de minoritățile etnice.
169. **1954 septembrie 24, Ruse.** Extras din raportul consulului român în Bulgaria, N. Stanciu, înaintat Ministerului Afacerilor Externe cu privire la existența populației românești la sud de Dunăre și situația ei în Republica Populară Bulgaria.
170. **1954 octombrie 15, Münster (Germania).** Rezoluția adoptată la al IV-lea Congres al Uniunii federaliste a naționalităților și regiunilor europene asupra problemei Macedoniei.
171. **1961 iunie 8, București.** Studiu realizat de Direcția de cultură din Ministerul Afacerilor Externe cu privire la populația cuțovlahă, situația bisericilor românești de la Muntele Athos.

172. **1990 aprilie 12, București.** Sentința judecătorei sectorului 1 privind existența fără întrerupere din 15 aprilie 1880 a Societății de cultură macedo-române, ca persoană juridică.
173. **1991 august 15.** Extras din Statutul fundației culturale aromâne „Dîmindarea părintească”.
174. **1993 iulie 20-23, Freiburg (Germania).** Rezoluția adoptată la cel de-al III-lea Congres Internațional pentru limba, literatura, istoria și cultura aromânilor.
175. **1994 aprilie 11, Freiburg (Germania).** Apel către Parlamentul și Consiliul European adresat în numele Uniunii pentru limba și cultura aromânilor de președintele acesteia, prof. dr. V. G. Barba.
176. **1994 mai 30, Strasbourg.** Propunere de rezoluție prezentată la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei de un grup condus de dl. Ferrarini privind comunitatea aromânilor.
177. **1994 mai 30, Constanța.** Apel al Asociației „Picurariul de la Pind” privind unitatea de acțiune a aromânilor.
178. **1994 septembrie 2-5, Bridgeport (SUA).** Prezentarea Congresului aromân unde „pentru prima dată au fost respinse teoriile aberante privindu-i pe frații noștri sud-dunăreni”.
179. **1995 ianuarie 20.** Studiu privind situația aromânilor din Republica Macedonia.
180. **1995 august 28, Sofia.** Memorandumul conducerii Asociației vlahilor din Bulgaria privind studierea limbii materne și reînființarea liceului român din Sofia.
181. **1996 februarie 20, Strasbourg.** Proiect de raport asupra comunității aromâne întocmit de Comisia pentru cultură și educație a Adunării Parlamentare.
182. **1996 mai, Belgrad.** Statutul mișcării românilor-valahi din Iugoslavia.
183. **1996 mai 16, Timișoara.** Rezoluția adoptată la Adunarea anuală a delegaților Federației unionale a etniilor europene.
184. **1996 septembrie 23-26, Freiburg (Germania).** Comunicatul celui de-al IV-lea Congres Internațional cu tema: „Limba, literatura, istoria și cultura aromânilor”.

LISTE DES DOCUMENTS

1. <IVe siècle>. Lactanius, *Sur la mort des persécuteurs*. L'origine dace de Galeriu et sa politique antiromaine.
2. fin du IVe siècle – début du Ve siècle. *Les écrivains de l'histoire des empereurs*. L'origine dace de Regilianus.
3. <VIIe siècle>. *Miracula Sancti Demetrii Les miracles de Saint Démétrios* où on parle de la déportation d'un grand nombre de Romains dans la Pannonie transdanubienne.
4. <environ 850>. L'histoire du monastère Castamonitou. Dans la région d'Athos est attestée la présence des Vlaques et du tribe slave des Sagoudats pendant le règne des empereurs iconoclastes (726-843).
5. <environ 945>. Constantin Porphyrogenet, *De administrando imperio*. La conscience de la romanité chez les Romains de Dalmatie.
6. <1075-1078>. Kekaumenos, *Conseils et histoires*. Les débuts de la révolte des Vlaques de Thessalie (1066) à laquelle adhèrent les Grecs de Larissa et les Bulgares. La pratique de la transhumance chez les Vlaques.
7. <février 1094>. Bergers vlaques de la région de Moglena qui se trouvaient sur les domaines du monastère Marea Lavra, rattaché à ceux du Mont Athos.
8. <XIe – XIIe siècles>. L'organisation ecclésiastique des Vlaques du Sud du Danube.
9. début du XIIe siècle. Une communauté vlaque au Mont Athos.
10. début du XIIe siècle. Georgios Kendrenos. *Compendium d'histoire*. David, le frère du futur tzar Samuil est tué par les Vlaques (976).
11. <environ 1148>. Anna Comnena, *Alexiada*. Le terme de „Vlaque“ signifie en grec „ceux qui mènent une vie nomade“.
12. <environ 1150>. Le rabbin Benjamin de Tudela mentionne l'existence d'une vlachie dans la région Lamia (Zeitum).
13. <environ 1180>. Ioan Kinnamos, *Epitome*. Les Vlaques sont les descendants des colons romains d'Italie.
14. <1199-1205>. La correspondance du tzar Ionitã avec le pape Innocent III sur l'origine du souverain de Tãrnovo et de son peuple.
15. <1204-1205>. Villehardouin décrit les événements dramatiques passés sur les rives du Bosphore pendant la quatrième croisade dans laquelle le tzar vlaque-bulgare a joué un rôle important (14 avril 1205).

16. **<début du XIIIe siècle>**. Nichita Choniates, *Histoires*. La révolte des Vlaques de Haemus, qu'on appelait „misiens“, dirigés par Petru et Asan (1185).
17. **<après 1217>**. Les résolutions de Démétrios Chomatianos, archevêque d'Ohrida et de toute la Bulgarie, fragment XXIII. La séparation et le partage de la fortune entre le potier Chrystos et Ciola, femme de souche vlaque.
18. **<1220>**. Le diplôme du roi serbe Stefan, le premier qui accorde au monastère Jica des villages et des domaines. Les Vlaques qui contribuèrent à l'élévation du monastère ont l'obligation de lui payer un impôt annuel. L'anthroponymie vlaque dans la Serbie médiévale.
19. **début du XIVe siècle**. Georgios Pachymeres. *Des histoires composées*. Les souffrances des Vlaques contraints par Andronic III, le Paléologue, à partir en Asie mineure (1285).
20. **<1308>**. Anonymus Geographus, *Descriptio Europae Orientalis*. En 1308 la Macédoine, le Thessalonique et la Thessalie sont habités par un „peuple nombreux“ appelé „blazi“.
21. **<1321-1322>**. La charte de Stefan Miliutin, le roi de la Serbie, qui décide l'élévation de l'église de Gracanita dont le patron sera Saint Démétrios, tout en faisant une donation de villages, de domaines, de familles parmi lesquelles il y avait des familles de Vlaques.
22. **<environ 1330>**. Manuel Philes, *Poésies*. Le travail et le tissage de la laine chez les Vlaques.
23. **XVIe siècle**. Ioan Katrares. *Vers*. On reproche au moine Neofit entre autres son origine vlaque.
24. **1436 mars 16**. *Lois des Vlaques* de Croitie, privilège accordé par le ban Frankapan.
25. **<environ 1470>**. Laonic Chalcocondyl. *Exposés historiques*. Les Vlaques de Pinde et ceux du Nord du Danube ont la même origine et parlent la même langue.
26. **1477-1478, Istanbul**. *Actes et ordonnances du XVe siècle*. Le statut des Vlaques bakaniques sous la domination ottomane.
27. **1667 avril 14, Vienne**. Acte solennel donné par Leopold Ier aux Vlaques de Slavonie renfermant le statut et les privilèges accordés par Rudolf II et Matei II, maintenus et confirmés à cette occasion.
28. **<1684>**. Miron Costin. *La chronique polonaise*. Les Vlaques de Macédoine parlent la même langue que les Roumains du Nord du Danube.
29. **1706 juin 26**. Huit commerçants de Moscopole s'adressent au consul vénitien et le prient de rencontrer à Durazzo leur délégué, Adam Ghica.
30. L'écuyer Constantin Cantacuzino, *L'histoire de la Valachie*. Description des Vlaques du Sud du Danube qui représentent une partie du peuple roumain.
31. **<1714>**. Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo-Valachica*. Les Roumains du Sud du Danube représentent une partie du peuple roumain par leur langue et leur nom qui sont communs.
32. **<1716>**. Dimitrie Cantemir. *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*. L'origine des Vlaques du Sud du Danube.

33. <1761 février 8>. Rapport d'Antonio Bartolovich, le consul de Venise à Durazzo, adressé aux cinq „savi alla mercanzia“. Les causes du déclin commercial de Moscopole et des autres villes albanaises.
34. **environ 1770**. Daniel Moscopoleanul, *Introduction à l'usage de la langue*. Plédoyer pour que les Albanais, les Roumains du Sud du Danube et les Bulgares apprennent la langue grecque tout en abandonnant leur propre langue barbare.
35. <1774>. Johanes Thunmann. *Recherches visant l'histoire des peuples de l'Europe Orientale*. Les Roumains du Sud du Danube parmi les peuples balkaniques à la fin du XVIIIe siècle.
36. <1780>. Gheorghe Sincai. *Elementa linguae Daco-Romanae Sive Valachicae*. La dispersion du peuple roumain dans le Sud-Est de l'Europe.
37. <1792>. Samuil Micu. *Bref exposé de l'histoire des Roumains*. Les Roumains du Sud du Danube ont la même langue que ceux du Nord du Danube.
38. **1797**. Constantin Ucuta Moscopoleanul, *La nouvelle pédagogie ou l'Abécédaire*. Plédoyer pour la renaissance nationale par l'étude de la langue maternelle, la langue macédonienne.
39. **1810 mars 1, Ianina**. Contract conclu par les frères Dimitrie et Sterie Nitu Stammu avec Nicolo Fossali pour ouvrir une pharmacie dans la ville. Le magasin devait être administré par le dernier.
40. **1810**. Neofit Duca conteste aux Roumains de Macédoine le droit d'avoir une langue propre et d'être une nation et les conseille à embrasser l'idéal national grec.
41. **1813 novembre 12, Metova**. La communauté de Metova désigne trois administrateurs: Sterie Nitu Stammu, Anastasie Mihail Tusita et Ioan Dinu Chembrecu pour s'occuper de l'école grecque de la ville.
42. <1813>. Mihail C. Boiangi, *Grammaire roumaine ou macédo-vlaque*. Introduction visant la langue roumaine et la place qu'elle occupe par rapport à la langue grecque.
43. **1816 janvier 28, Moscou**. Acte par lequel Zoïs P. Zosima, chevalier de l'ordre „Sainte Anne“, dépose à la caisse de l'orphelinat impérial de Moscou 50 000 roubles dans l'intention de payer des intérêts au représentant de l'église „Sfânta Paraschiva“ et aux administrateurs des écoles de Metova.
44. <1826>. F. Ch. Pouqueville, *Voyageurs en Grèce*. Les Roumains de Macédoine et leurs métropole, Moscopole, à la fin du XVIIIe siècle.
45. <1830>. Eftimie Murgu. *Combattre la disertation*. Les noms des Roumains du Sud du Danube: „țântari“ et „cutovlahi“ sont des appellations injurieuses.
46. <1813>. E. M. Cousinéry, *Voyage en Macédoine*. L'économie et la société des Roumains de Macédoine à la charnière des siècles XVIIIe et XIXe.
47. **1825-1853**. Impressions de voyage en Macédoine de l'homme politique et de l'écrivain Dimitrie Bolintineanu.
48. **1863, Bucarest**. Proclamation du Comité macédo-roumain adressé aux Roumains d'Albanie, de Thessalie et de Macédoine.

49. **1864 février, Bucarest.** Demande adressé par Dem. Athanasescu au prince régnant Alexandru Ioan Cuza, concernant une aide sollicitée pour son départ en Macédoine dans le but de fonder la première école roumaine.
50. **1864 avril 16, Bucarest.** Décret du prince régnant Alexandru Ioan Cuza concernant la fondation de la première école roumaine en Macédoine.
51. **1865 juillet, Bucarest.** Procès-verbal du Conseil permanent auprès du Ministère de l'Instruction concernant la fondation de l'Institut macédo-roumain de Bucarest.
52. **1878 septembre 26, Bucarest.** Extraits de l'article *Les Roumains de la péninsule balkanique*, publié par Mihai Eminescu dans le journal *Le Temps*, dont il était le rédacteur principal.
53. **1878 septembre.** Ordre de Savfet Pacha adressé au gouverneur (valiu) de Salonique le 5 Seval 1298 de l'Hégire (septembre 1878) par lequel on permettait le libre exercice du culte et de l'enseignement dans la langue nationale pour les habitants roumains de l'empire.
54. **1879 septembre 23, Bucarest.** Proclamation donnée à l'occasion de la première réunion de la Société de culture macédo-roumaine.
55. **1879 novembre 16, Bucarest.** Circulaire signée par Mihail Kogălniceanu, ministre des Affaires intérieures, par laquelle les préfets de districts sont informés de la fondation de la Société de culture macédo-roumaine.
56. **1879 décembre 8.** Lettre du patriarche oecuménique Joachim III adressée au métropolite de la Haute Macédoine, relative à la constitution de la Société de culture macédo-roumaine.
57. **1880 février 27, Paris.** Extrait de l'article d'Emile Picot, *Les Roumains macédoniens en Autriche et en Hongrie*, publié dans l'*Almanac macédo-roumain*.
58. **1880.** Statuts de la Société de culture macédo-roumaine, reconnue par décret princier le 15 avril 1880, publié dans le *Journal officiel* du 29 avril 1880.
59. **1881 mars 25.** *Statistique des Vlaques de Pinde*, annexée au mémoire adressé à la Conférence des ambassadeurs de Constantinople.
60. **1881 juin 8, Constantinople.** Mémoire présenté par les délégués vlaques de Macédoine, d'Epire et de Thessalie aux ambassadeurs de Constantinople.
61. **1888 janvier 15.** L'article *Introduction* écrit par André Bagov concernant la situation des Roumains macédoniens de l'Empire ottoman, paru dans le premier numéro de la publication *La Macédoine*.
62. **1892.** Fragment de l'étude ethnique et statistique rédigée par Ioan Nenitescu et intitulée *Les Roumains de la Turquie européenne*.
63. **1894.** Manifeste adressé par le Comité de la Société de culture macédo-roumaine aux Roumains macédoniens en vue d'apporter leur soutien à cette société dont le but était de répandre la culture nationale.
64. **1895 Bitola.** Mémoire du Conseil roumain de fabrique des paroisses adressé à Petru Poni, ministre de l'Instruction et des Cultes, pour prêter

son appui en vue d'améliorer la situation difficile dans laquelle se trouvaient les écoles et les églises roumaines.

65. **1896 novembre 18.** Lettre du grand vizir adressée au ministre ottoman de l'Instruction publique en vue d'attentionner les gouverneurs généraux des vilayets en ce qui concerne le recrutement des jeunes roumains pour les fonctions publiques de l'empire.
66. **1896 novembre 6, Constantinople.** Procès-verbal de la Délégation du peuple roumain de l'Empire ottoman concernant l'élection du métropolitain roumain de l'empire, S H S Antim.
67. **1897 avril 21, Silistra.** Mémoire des habitants de Silistra adressée à Spiru Haret, ministre des Cultes et de l'Instruction publique, concernant le développement de l'enseignement en roumain et l'éducation de la population dans l'esprit des traditions de ses ancêtres.
68. **1898 avril 1er.** Copie du rapport adressé par Apostol Mărgărit, l'inspecteur des écoles roumaines de Turquie, au ministre plénipotentiaire à Constantinople, Al. Djuvara, concernant l'aire de dispersion des écoles roumaines en Macédoine de Nord.
69. **1898 novembre 15.** Appel adressé aux Roumains de Macédoine à l'occasion de la parution de la revue *Le Pinde*.
70. **1899 septembre 15, Bucarest.** Mémoire présenté par le dr. C. I. Istrati, ministre des Cultes et de l'Instruction publique, à Ion N. Lahovari, ministre des Affaires étrangères concernant la situation et les perspectives de l'enseignement roumain dans la péninsule balkanique.
71. **1900 décembre 10, Bucarest.** Présentation des travaux du Congrès de la Société de culture macédo-roumaine dans *La feuille macédo-roumaine*.
72. **1903 janvier 1er, Bucarest.** L'éditorial *Aux Roumains de Macédoine*, paru dans la revue *La Fraternité*, pour faire connaître le but de la publication de réveiller la conscience nationale et de faire connaître le dialecte macédonien.
73. **1903 janvier, Bitolia.** L'éditorial de la revue *La Lumière*, intitulé *Aux lecteurs*, par lequel on porte à la connaissance du public le but et le profil de la revue: pédagogique-littéraire mais aussi traitant des problèmes politiques et pratiques.
74. **1904 janvier 2, Bucarest.** Rapport du ministre plénipotentiaire russe à Bucarest, M. de Giers, adressé au ministre des Affaires étrangères de la Russie, V. N. Lamsdorf, concernant l'attitude hostile de la Patriarchie de Constantinople envers les Cutovlaques et aussi la demande du ministre roumain des Affaires étrangères, Ion I. C. Brătianu, pour que la Russie intervienne en vue de la modération du panhellénisme de la Patriarchie.
75. **1904 février 15, Salonique.** Rapport de l'inspecteur Duma de l'Inspection des écoles et des églises roumaines de Turquie, adressé à Al. Em. Lahovary, envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire de la Roumanie à Constantinople, concernant l'organisation des communautés roumaines dans l'Empire ottoman, ayant comme but de fonder des écoles et des églises roumaines.

76. **1904 avril 8, Bucarest.** Rapport du ministre plénipotentiaire russe à Bucarest, M. de Giers, adressé au ministre des Affaires étrangères de la Russie, V. N. Lamsdorf, concernant l'implication du roi Carol Ier dans la question des Cutovlaques. L'attitude adoptée par l'Autriche et l'Allemagne relative à cette question.
77. **1905 avril 19.** Rapport du consul roumain du vilayet Ianina, Alexandru Pădeanu, adressé à l'envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire à Constantinople, Al. Em. Lahovary, concernant l'attitude réservée du vali Osman Pacha en ce qui concerne la question roumaine.
78. **1905 mai, Bucarest.** Le ministre plénipotentiaire de la Russie transmet au ministre des Affaires étrangères, Vladimir Nicolaevici Lamsdorf, la déclaration donnée par le général Iacob Lahovary, ministre roumain des Affaires étrangères, en ce qui concerne l'incident de Ianina et les intentions du gouvernement roumain.
79. **1905 mai 9/22, Constantinople.** Décision (iradea) impériale par laquelle on accordait aux Vlaques des droits égaux à ceux des autres sujets de l'Empire ottoman.
80. **1905 mai 10, Constantinople.** Le ministre ottoman de la Justice et des Cultes porte à la connaissance du patriarche oecuménique la décision (teskerea) impériale par laquelle on accordait aux Vlaques la liberté de parler leur langue dans les églises et les écoles et de participer aux élections pour les conseils administratifs.
81. **1905 mai 20, 30 <juin - 2, 12 Salonique, 28 juillet> 10 août Constantinople, 10-23 octobre Monastir.** Correspondance diplomatique concernant la situation de Macédoine après la décision (iradea) impériale de 1905.
82. **1905 août 10, Salonique.** Pétition de la communauté roumaine de Salonique adressée au ministre plénipotentiaire de la Roumanie à Constantinople, Al. Lahovary, concernant la situation des Roumains et la nécessité de fonder une banque roumaine en Macédoine.
83. **1905 novembre 1, Constantinople.** Lettre de N. Bataria, adressée au ministre plénipotentiaire Al. Lahovary concernant la nécessité de la parution d'une gazette des communautés roumaines de Turquie.
84. **1906 février 19, Bucarest.** Règlement pour l'organisation intérieure des communautés roumaines de Turquie.
85. **1906 avril.** Éditorial de la revue littéraire *Le bon langage* qui relève son caractère populaire et de popularisation „en vue d'entretenir un puissant et vif mouvement culturel et intellectuel parmi les Roumains de Macédoine appartenant à la couche sociale instruite“.
86. **1906 septembre 10.** Rapport envoyé par Nicolas Bataria à la Légation roumaine de Constantinople concernant la situation de la communauté roumaine de Cosovo.
87. **1906.** L'archimandrite Cornille Săbăreanu, sur le droit des Roumains de Macédoine à une église nationale.
88. **1908 avril 18/mai 1er, Monastir.** Rapport du Consul royal de la Roumanie, Constantin Brăileanu, adressé au président du Conseil des ministres et ministre des Affaires étrangères, D. A. Sturdza, concernant la

- situation des écoles et des églises roumaines de la région de Salonique, Ianina et Monastir.
89. **1909 février 2, Bucarest.** Compte rendu visant l'activité de la Société de culture macédo-roumaine pendant l'année 1908.
  90. **1909 avril.** Éditorial de la revue *La vie albano-roumaine* qui relève les buts et le programme de la revue, les recherches historiques visant les Roumains d'Albanie, les travaux scientifiques et littéraires ainsi que d'autres travaux portant sur les divers domaines d'activité.
  91. **1910 juin 9.** Note diplomatique du Consulat de la Roumanie à Salonique, adressée au ministre des Affaires étrangères, Al. Djuvara, concernant la reconnaissance de l'administrateur (muhtar) de la communauté vlaque de Salonique.
  92. **1910 juillet 11, Bitola.** Résolutions du Congrès des communautés roumaines de l'Empire ottoman qui a eu lieu pendant la période 10-12 juillet 1910.
  93. **1910 août 20, Bitola.** Lettre du professeur P. Papahagi adressée au président de la Société de culture macédo-roumaine pour l'informer des activités du Congrès des communautés roumaines qui a eu lieu à Bitola les 10, 11 et 12 juillet 1910.
  94. **1910 septembre 18, Bitola.** Lettre du président du conseil de fabrique des paroisses de Bitola, adressée au président de la Société de culture macédo-roumaine, pour lui présenter un historique de la communauté macédonienne de l'Empire ottoman et pour lui solliciter d'aider l'établissement culturel macédonien de Bitola.
  96. **1911 janvier 5, Constantinople.** Rapport du consul royal de la Roumanie, adressé à Alexandru Djuvara, ministre des Affaires étrangères, concernant le déroulement de la fête de Noël, organisée à l'école primaire de la communauté (En annexe les objets d'étude pour les classes Ière – IIe pendant l'année scolaire 1910-1911).
  97. **1911 août 21, Bucarest.** Mémoire de Miroslav Bogdanovici de Petrovat (Serbie) adressé à la *Ligue culturelle* pour présenter la situation des Roumains macédoniens de la zone Timoc et Morava, dont le nombre exacte n'est pas présenté dans les statistiques officielles.
  98. **1911 août, Bucarest.** Dans l'article *Notre programme*, signé par George Murnu, on retrace les buts de la Revue balkanique de soutenir la cause des Roumains macédoniens.
  99. **1911 octobre 17, Ohrida.** Lettre adressée par la communauté roumaine au président de la Société de culture macédo-roumaine, dr. Leonte, pour communiquer la motion adoptée en vue de la fondation d'un évêché national, „ardemment désiré“.
  100. **1912 janvier.** L'éditorial *Avant-propos* de la revue *Flambura* (La Flamme) dans lequel est présenté le programme et les buts de la revue de cultiver les valeurs nationales, d'informer les Roumains de Macédoine sur une politique nationale, les problèmes économiques, la littérature, l'art, la science, l'histoire et la géographie nationale.
  101. **1912 novembre 4, Bucarest.** Extraits de l'article *La dette de la Roumanie* écrit par George Murnu, professeur à l'Université de Bucarest,

- concernant la situation des Roumains macédoniens pendant la première guerre balkanique.
102. **1912 novembre 11, Bucarest.** Motion de la réunion organisée par la Société de culture macédo-roumaine à Bucarest.
  103. **1913 novembre 26, Bucarest.** Mémoire de la Société de culture macédo-roumaine adressé aux chancelleries et à l'opinion publique européenne concernant la situation des Roumains de Macédoine, d'Épire et d'Albanie.
  104. **1912 décembre 18, Bucarest.** Discours prononcé par Nicolae Iorga devant le Parlement de la Roumanie, concernant la situation des Roumains de Serbie.
  105. **1912 décembre 18, Bucarest.** Mémoire d'Atanasie Popovici présenté devant le Parlement de la Roumanie par Nicolae Iorga.
  106. **1913 mars 14/27, Londres.** Mémoire adressé par le gouvernement roumain au gouvernement britannique, concernant la situation de la population roumaine qui se trouvait sur le territoire de l'État albanais.
  107. **1913 mars 19, Bucarest.** Extrait de l'article *Les Macédo-roumains et la guerre dans les Balkans*, qui présente les débats de la Société de culture macédo-roumaine sur la question de la guerre balkanique.
  108. **1913 mars, Bucarest, Londres.** Échange de télégrammes entre le ministre des Affaires étrangères, Titu Maiorescu, et l'ambassadeur de la Roumanie à Londres, concernant les travaux de la Conférence de la Paix.
  109. **1913 juillet 2, 23, 25, Bucarest.** Télégramme adressé à Titu Maiorescu, président du Conseil des ministres, ministre des Affaires étrangères, par ses homologues de Bulgarie, de Grèce, et de Serbie concernant la reconnaissance de l'autonomie des écoles et des églises des Cutovlaques des pays respectifs.
  110. **1913 Bucarest.** Extrait de l'étude *Les Roumains de Macédoine*, d'Alexandru Ruben, qui présente les efforts financiers du gouvernement roumain en vue d'appuyer les écoles et les églises roumaines de Macédoine pendant la période 1870-1913.
  111. **1913.** La situation des écoles et des églises des Roumains de Macédoine pendant l'année 1912, rédigée suivant les circonscriptions, l'enseignement primaire et secondaire, les élèves et le corps enseignant, les églises, les prêtres et les chœurs d'église.
  112. **1914 avril 1, Bucarest.** Extraits de l'interview de Take Ionescu concernant la situation des Roumains de toute la péninsule balkanique.
  113. **1914 avril 3, Bucarest.** L'article *Les Roumains macédoniens*, publié dans le journal *L'Univers*, concernant la situation des Roumains du Sud du Danube et l'attitude du gouvernement roumain vis-à-vis de ceux-ci.
  114. **1914 avril 4, Bucarest.** L'article *Appel aux citoyens de la capitale* par lequel le comité macédo-roumain appelle les citoyens de la capitale à un meeting de proteste contre les massacres commis par les Grecs contre la population roumaine de Macédoine.
  115. **1914 avril 20.** Exposé de G. Murnu sur l'évolution générale de la question des Roumains macédoniens du Sud du Danube pendant les guerres balkaniques.

116. **1914 avril 20.** Rapport concernant l'activité des délégués roumains des Balkans dans les capitales européennes au printemps de l'année 1913.
117. **1915 août 25, Galati.** Conférence présentée par M. Tache Papahagi dans une séance publique du Congrès des étudiants de Galati, intitulée *Les Roumains de Macédoine du point de vue historique, culturel et politique.*
118. **1916 janvier.** Article intitulé *Notre pensée*, publié à l'occasion de la parution de la revue *La tribune albano-roumaine.*
119. **1917 juillet 25, Samarina.** Télégramme adressé à I. I. C. Brătianu, président du Conseil des ministres, par les délégués de quelques localités roumaines du Sud des Balkans concernant leur situation juridique.
120. **1918 novembre 1, Kichinev.** Manifeste adressé aux Roumains de Serbie concernant la nécessité de l'union de tous les Roumains pour soutenir leur cause à la Conférence de la Paix de Paris.
121. **1919 mars 8, Paris.** Communiqué visant la création de la Ligue pour la libération des Roumains de Timoc et de Macédoine.
122. **1919 juillet, Bucarest.** *Les revendications nationales des Macédo-Roumains.* Exposé adressé à la presse, aux hommes politiques et à l'opinion publique par le Conseil dirigeant de la Société de culture macédo-roumaine.
123. **1919, Paris.** Mémoire de la Société de culture macédo-roumaine, intitulé *Les Macédo-Roumains (Cutovlaques) devant le Congrès de la Paix..*
124. **1919.** Mémoire de la Société de culture macédo-roumaine répandu pour porter à la connaissance de l'opinion publique la question des Macédo-Roumains (Cutovlaques).
125. **1919, Paris.** Mémoire des Roumains de Serbie présenté par dr. Atanasie Popovici à la Conférence de la Paix de Paris.
126. **1923, Bucarest.** Rapport de P. Marcu, chef du Service des écoles et des églises roumaines de la péninsule balkanique, adressé au dr. Constantin Angelescu, ministre de l'Instruction publique, concernant la situation de l'église, du lycée et du cimetière roumain de Bitola, Serbie.
127. **1925 février 22, Bucarest.** L'article *Une équivoque – Le Congrès macédo-bulgare de Leipzig* paru dans le journal *L'Univers*, visant les tendances de la Yougoslavie et de la Grèce d'étouffer les aspirations nationales des Roumains de Macédoine.
128. **1926 octobre 28, Bucarest.** Exposé du professeur Mihail Pinerra visant l'arrivée des colons macédoniens en Dobroudja.
129. **1928 juin<Ianina>.** Mémoire des représentants des sept communautés roumaines de Pinde, adressé au consul général de la Roumanie à Ianina, Constantin Movileanu, dans lequel ils mentionnent la situation économique difficile où se trouvent et sollicitent l'intervention de la patrie-mère pour que leurs droits constitutionnels soient respectés.
130. **1928 novembre 8, Bucarest.** La société des étudiants macédo-roumains à l'étranger, ayant le siège à Bucarest, s'adresse aux directeurs des journaux pour faire connaître le rôle et les buts de cette société.
131. **1928 novembre 23, Bucarest.** Présentation des coutumes populaires des Roumains de Macédoine dans l'exposition jubilaire de la Dobroudja.

132. **1928, Bucarest.** Procès-verbal de la deuxième réunion de tous les Roumains macédoniens de la capitale. A l'ordre du jour il y avait la question des colons de la Nouvelle Dobroudja.
133. **1930 janvier, Bucarest.** Extrait de l'étude de la Direction culturelle des Roumains qui vivent au delà des frontières, direction rattachée au Ministère de l'Instruction publique et de la Culture, concernant les écoles roumaines de la péninsule balkanique.
134. **1930 août 12, Timisoara.** Mémoire du dr. Cornel Grofsorean, adressé au premier ministre, Iuliu Maniu, concernant l'organisation de la minorité roumaine de Yougoslavie et la nécessité d'attirer dans une association les Roumains minoritaires de Hongrie, de Bulgarie et de Russie en misant sur l'appui du gouvernement et des personnes privées.
135. **1930 novembre 30, Brăila.** Rapport présenté au Congrès général étudiantin, intitulé *Les Roumains de la vallée du Timoc*.
136. **1933, Bucarest.** Article de Simion Mehedinti *Les responsabilités historiques envers les Roumains macédoniens*, publié dans la revue *La Macédoine*.
137. **1934, Bucarest.** Statuts et règlement de la *Société de culture macédo-roumaine*.
138. **1934 juillet 7, Bucarest.** Note officielle du Saint Synode adressée à Nicolae Titulescu, ministre des Affaires étrangères, concernant le déroulement des pourparlers gouvernementaux roumano-grecs, dans l'esprit du respect des droits des Roumains macédoniens qui habitaient en Grèce.
139. **1935 mars 21.** Extraits de l'étude *Les Roumains au delà des frontières*, rédigée par Mihail A. Blenche, employé du Ministère des Affaires étrangères, concernant les problèmes de la minorité roumaine de l'étranger.
140. **<1935 août 3, Sofia>.** Rapport de la Légation de la Roumanie à Sofia adressé au ministre des Affaires étrangères, Nicolae Titulescu, concernant le mémoire présenté par le ministre bulgare des Affaires étrangères visant à résoudre la question des minorités à base de réciprocité.
141. **1936 septembre 14, Bucarest.** Extrait du mémoire du président Gh. Zima et du secrétaire général, Mircea Goga, de la *Société des étudiants macédo-roumains*, concernant la situation des communautés des Balkans.
142. **1940 novembre.** Nichifor Crainic sur la situation du roumanisme.
143. **1941 janvier, Bucarest.** Extrait du rapport du directeur du Service culturel pour les Roumains qui vivent au delà des frontières, Augustin Caliani, concernant la situation des écoles et des églises roumaines de la péninsule balkanique.
144. **1941 avril 23, Bucarest.** Mémoire adressé par Mihai Antonescu à Manfred Killinger, ministre de l'Allemagne à Bucarest, concernant la situation de la population roumaine de Macédoine et de la vallée de Timoc.
145. **1941 avril 29, Bucarest.** Mémoire des représentants autorisés des Roumains de Timoc et de Banat adressé au général Ion Antonescu, chef

- de l'État roumain, concernant les droits des Roumains qui habitaient ces régions historiques.
146. **1941 avril, Bucarest.** Étude rédigée par Vasile Stoica et présentée au général Ion Antonescu, concernant les Roumains macédoniens.
  147. **1941 avril 29, Bucarest.** Étude rédigée par Victor Papacostea et présentée au général Ion Antonescu, relative aux *Roumains de Macédoine*.
  148. **1941 avril.** Éditorial de la revue *La Macédoine*, concernant la situation de Macédoine après l'offensive allemando-italienne. Appel adressé aux Roumains de Macédoine de lutter pour l'unité de tous les Roumains.
  149. **1942 mai 2, Skopje.** Note diplomatique du consul Emil Oprisan adressée au ministre de la Culture, Ion Petrovici, concernant la situation des domaines roumains de Macédoine.
  150. **1942 mai 15, Salonique.** Note diplomatique du consul général de la Roumanie concernant la situation des Roumains de Grèce.
  151. **1941 mai 15, Salonique.** Aide-mémoire visant la population macédo-roumaine de Grèce, présenté par le consul général de la Roumanie à Salonique, Emil Popescu, au consul général de l'Allemagne, Franz Schouberg.
  152. **1942-1943 décembre 17, Bucarest.** Mémoire du patriarche de la Roumanie, Nicodim, adressé par le Saint Synode au maréchal Ion Antonescu, concernant la situation de l'Église roumaine de la péninsule balkanique.
  153. **1942-1943.** Rapport et bilan concernant l'activité et l'organisation actuelle de la Société de culture macédo-roumaine.
  154. **1945 juin 13, Bucarest.** Tableau des écoles primaires et secondaires de Grèce, le nombre des élèves et le budget pour l'année scolaire 1945/1946 y compris.
  155. **1945 juillet 15, Bucarest.** Rapport de Caius Jiga, professeur aux écoles roumaines de Grèce pendant la période 1941- 1944, adressé au ministre de l'Éducation nationale, Stefan Voitec, pour présenter la situation difficile des écoles roumaines pendant l'occupation allemande.
  156. **1945 juillet 26.** Mémoire adressé au président de la Yougoslavie, I. Broz Tito, concernant la nécessité, dans les districts de Craina, Timoc, Morava et Pojarevat, d'enseigner et de faire le service divin dans la langue roumaine.
  157. **1946 janvier 29, Sofia.** Note du professeur Constantin Velichi, chargé de cours de langue et de littérature roumaine à l'Université de Sofia, concernant la situation des Roumains de Bulgarie.
  158. **1946 mars 23.** Note officielle du ministre de l'Éducation et de l'Enseignement, Stefan Voitec, adressée au ministre des Affaires étrangères, Gheorghe Tătărescu, concernant les mesures abusives prises par les autorités grecques vis-à-vis du corps enseignant et des écoles roumaines de Grèce.
  159. **1946 avril 6, Bucarest.** Note diplomatique du secrétaire général du Ministère des Affaires étrangères, Vasile Stoica, adressée à l'ambassadeur roumain à Moscou, Iorgu Jordan, visant l'intervention du gouvernement soviétique auprès du gouvernement grec en vue de révoquer les mesures qu'il avait prises de fermer les écoles roumaines, d'expulser le

- corps enseignant et finalement de restituer les biens inventoriés qu'on avait confisqués.
160. **1946 mai 3, Belgrad.** Rapport de l'ambassadeur Tudor Vianu, adressé au ministre des Affaires étrangères, Gh. Tătărescu, concernant la situation des écoles roumaines et de la langue parlée dans la vallée du Timoc.
  161. **1946 décembre 21, Bucarest.** Rapport rédigé par C. Sandu Timoc, adressé au ministre des Affaires étrangères, Gheorghe Tătărescu, concernant la situation de la population roumaine de Yougoslavie par rapport à celle des autres minorités nationales.
  162. **1946.** Étude rédigée par Trifu Iulian, employé du Ministère des Affaires étrangères, concernant l'accord culturel roumano-grec de 1913 et les mesures de suppression des écoles roumaines, prises en 1946.
  163. **1947 février 9.** L'article *Les Vlaques du district du Timoc*, signé par Petar Mundrici, instituteur et député de Timoc.
  164. **1948 avril 10, Belgrad.** Rapport (avec des observations) de T. Rudenco, ambassadeur roumain à Belgrad et accrédité aussi à Tirana, adressé à Ana Pauker, ministre des Affaires étrangères, concernant la situation de la communauté macédonienne d'Albanie.
  165. **1948.** Constantin Papanace sur la situation des Roumains de Grèce.
  166. **1951 avril 7, Sofia.** Extrait de l'article du ministre adjoint de l'Enseignement public de Bulgarie, Dobri Bodurov, concernant l'enseignement des nationalités cohabitantes après le 9 septembre 1944.
  167. **1952 septembre 28, Bucarest.** Mémoire de Constantin Papanace, adressé à l'Assemblée générale de l'O.N.U. concernant la situation des Roumains macédoniens qui vivaient en Grèce.
  168. **1954 mai 10, Rome.** Exposé présenté par Constantin Papanace au IVe Congrès de l'Union fédéraliste des Nationalités et des Régions européennes, concernant la position de l'O.N.U. vis-à-vis des minorités ethniques.
  169. **1954 septembre 24, Ruse.** Extrait du rapport du consul roumain en Bulgarie, N. Stanciu, adressé au Ministère des Affaires étrangères, concernant la présence et la situation de la population roumaine au Sud du Danube, en Bulgarie.
  170. **1954 octobre 15, Münster (Allemagne).** Résolution adoptée au IVe Congrès de l'Union fédéraliste des Nationalités et des Régions européennes, relative à la question macédonienne.
  171. **1961 juin 8, Bucarest.** Étude faite par la Direction de culture du Ministère des Affaires étrangères visant la population cutovlaque et la situation des églises roumaines du Mont Athos.
  172. **1990 avril 12, Bucarest.** Sentence du tribunal civil du Ier arrondissement concernant l'existence sans interruption en tant que personne morale, à partir du 15 avril 1880, de la Société de culture macédo-roumaine.
  173. **1991 août 15.** Extrait des Statuts de la fondation culturelle macédonienne *Dimindarea părintească*.

174. **1993 juillet 20-23, Freiburg (Allemagne).** Résolution adoptée au IIIe Congrès international pour la langue, la littérature, l'histoire et la culture des Roumains de Macédoine.
175. **1994 avril 11, Freiburg (Allemagne).** Appel adressé au Parlement et au Conseil européen par le prof. dr. V. G. Barba, président de l'Union pour la langue et la culture des Roumains de Macédoine.
176. **1994 mai 30, Strasbourg.** Projet de résolution concernant la communauté des Roumains de Macédoine, présenté à l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe par un groupe dirigé par M. Ferrarini.
177. **1944 mai 30, Constantza.** Appel de l'Association *Picurariul la Pind*, concernant l'unité d'action des Roumains de Macédoine.
178. **1944 septembre 2-5, Bridgeport (SUA).** Exposé visant le Congrès des Roumains de Macédoine où „pour la première fois on a repoussé les théories aberrantes concernant nos frères du Sud du Danube“.
179. **1995 janvier 20.** Étude concernant la situation des Roumains de Macédoine.
180. **1995 août 28, Sofia.** Mémoire de la direction de l'Association des Vlaques de Bulgarie concernant l'étude de la langue maternelle et le rétablissement du lycée roumain de Sofia.
181. **1996 février 20, Strasbourg.** Projet de rapport visant la communauté macédonienne, rédigé par la Commission pour la Culture et l'Éducation de l'Assemblée parlementaire.
182. **1996 mai <Belgrad>.** Statuts de l'organisation des Roumains vlaques de Yougoslavie.
183. **1996 mai 16, Timișoara.** Résolution adoptée à l'assemblée annuelle par les délégués de la Fédération des Ethnies européennes.
184. **1996 septembre 23-26, Freiburg (Allemagne).** Communiqué du IVe Congrès international ayant comme thème *La langue, la littérature, l'histoire et la culture des Roumains de Macédoine*.

LIST OF DOCUMENTS

1. **<4th century>**. Lactanius, *On the way in which the oppressors died*. On the Dacian origin of emperor Galerius and his anti- Roman policies.
2. **<end of 4th century-beginning of 5th century>**. *The writers of the emperors' history*. The Dacian origin of emperor Regilianus.
3. **<7th century>**. *Miracula Sancti Demetrii (Saint Demetrius's Miracles)*, On the deportation of a large number of „Roman“ citizens in trans-Danubian Panonia.
4. **<around 850 A. D.>**. A history of the Castamonitou monastery. In the region of Mountain Athos, evidence is given about the existence of the so-called Vlachorinhin people and of the Slavic Sagudati tribe, during the reign of the iconoclast emperors (726-843).
5. **<around 945 A. D.>**. Emperor Constantine VII Porphyrogenitus, *De administrando imperio*. The awareness on the Latin origin of Roman people living in Dalmatia.
6. **<1075-1078>**. Kekaumenos, *Advices and stories*. The beginning of the Vlachs' rebellion in Thessaly (1066), who were joined by the Greek people in Larissa, and by Bulgarians. The Vlachs' practicing the transhumance.
7. **<February, 1094>**. Vlach shepherds in the province of Moglena, living on the land of the Athonite monastery „Great Lavra“.
8. **<11th-12th centuries>**. The ecclesiastic organisation of the South-Danubian Vlachs.
9. **<beginning of the 12th century>**. Vlach community in pilgrimage at Mount Athos.
10. **beginning of the 12th century)**. Georgios Kedrenos. *Compendium of History*. David, brother of the future czar Samuel, killed by the Vlachs (976).
11. **<around 1148>**. Anna Comnena. *Alexiada*. The Greek meaning of the term *Vlachs* is „those who are nomads.“
12. **<around 1150>**. Rabby Benjamin of Tudela notes the existence of a certain land called Wallachia (Vlachia)in the area of Lamia (Zeitum).
13. **(around 1180)**. Ioannes Kinnamos. *Epitome*. The Vlachs are the off-spring of the Latin colonists of Italy.
14. **<1199-1205>**. Correspondence between czar Ioniță and Pope Innocent III, regarding the Roman origin of the sovereign in Târnovo, and of his people.

15. <1204-1205>. Villehardouin depicts the dramatic events on the Bosphorus coast, occurred during the fourth crusade, and the key role played by the Vlach-Bulgarian czar in the event.
16. <beginning of the 13th century>. Nikita Choniates. *Stories*. The Rebellion of the Vlachs living in Haemus, known before as misians, and led by Peter and Assen (1185).
17. <after 1217>. Decisions made by Demetrios Chomatianos, archbishop of Ochirida and of the entire Bulgarian Empire, fragment XXIII. Splitting the wealth between potter Chrysos, and Ciola, of Vlach origin.
18. <1220>. Diploma of the Serbian king Stephen I, by which he grants the Jica monastery ownership of several villages and estates. An annual toll is imposed on the Vlachs who built the monastery. Vlach anthroponomy in medieval Serbia.
19. **Early 14th century**. Georgios Pachymeres. *Connected Stories*. The sufferings of the Vlachs who were forcefully moved to Asia Minor, by order of Andronicus II Paleologus (1285).
20. <1308>. Anonymous Geographus, *Description Europae Orientalis*. In 1308, the area of Macedonia, Thessaloniki and Thessaly is inhabited by a „numerous people“, called „Blazis“.
21. <1321-1322>. Book by Stepan Miliutin, king of Serbia, in which he decides upon building the church of Gracanița, whose patron is Saint Demetrius, also granting the church the right to own several villages, estates, and a number of families, among which Vlachs, too.
22. <around 1330>. Manuel Philes. *Poems*. Working and weaving the wool by the Vlachs.
23. **16th century**. Ioannes Katrares. *Verses*. Criticism, among others, of the Vlach origin of the Neophyte eremite.
24. **1436, March 16**. *The Law of the Vlachs* in Croatia, a privilege granted by military governor (Ban) Frankapan.
25. <Around 1470>. Laonicus Chalcocondyles. *Historical Narrations*. The Vlachs living in the Pindus, and those living North of the Danube speak the same language.
26. **1477-1489, Istanbul**. *Documents and Regulations of the 15th century*. The statute of the Vlachs living in the Balkans, under Ottoman rule.
27. **1667, April 14, Vienna**. Sacred Order by Leopoldus I, referring to the statute and privileges granted in favour of the Vlachs living in Slavonia, by Rudolph II and Matthew II, kept and enforced by their grace.
28. <1684>. Miron Costin, *Cronica polonă* (The Polish Chronicle). Vlachs in Macedonia speak the same language as the Romanians living North of the Danube.
29. **1706, June 26**. Eight merchants from Moschopolis address the Venitian consul, asking him to speak to their delegate Adam Ghica, in Durazzo, as he understands his language.
30. <around 1706>. High Steward Constantin Cantacuzino, *The History of Wallachia*. Description of South-Danubian Vlachs, as part of the Romanian people.

31. <1714>. Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo-Vlachica*. South-Danubian Romanians are part of the Romanian people, by common language and names.
32. <1716>. Dimitrie Cantemir. *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*. The origin of South-Danubian Vlachs.
33. <1761, February 8>. Report by Antonio Bartolovich, consul of Venice in Durazzo, addressed to „the five Slavi alla mercanzia“. The main causes of the commercial fall in the town of Moschopolis and in other towns of Albania.
34. <Around 1770>. Daniel from Moschopolis, *A First Advice*. Argues in favour of Albanians, Macedo-Romanians, and Bulgarians learning the Greek language, while abandoning their own barbaric language
35. <1774>. Johannes Thunmann. *A Look Into the History of East-European Peoples*. South-Danubian Romanians among other populations of the Balkans, at the end of the 18th century.
36. <1780>. Gheorghe Şincai. *Elementa linguae Daco-Romanae Sive Valachicae*. The diffusion of the Romanian people in South-Eastern Europe.
37. <1792>. Samuil Micu, *Short View on the History of the Romanian people*. South-Danubian Romanians and those living North of the Danube speak the same language.
38. 1797. Constantin Ucuta from Moschopolis. *New Pedagogy or the First Book*. A plea in favour of the national revival, through school-teaching the children Macedo-Romanian as their mother-tongue.
39. 1810, March 1, Iannina. A contract concluded by brothers Dimitrie and Sterie Nițu Stammu, with Nicolo Fossali, for opening a pharmacy in town, taken care of the latter.
40. 1810. Neophyte Duca contests the Macedo-Romanians' right to their own language, and to an autonomous statute. He also urges them to cherish the Greek national aspiration.
41. 1813, November 12, Mețova. The community of Mețova names three bishops: Sterie Nițu Stammu, Anastasie Mihail Tușița, and Ioan Dinu Chembrecu, as administrators of the Greek school in town.
42. <1813>. Mihail C. Boiangi, *Romanian or Macedo-Vlach Grammar*. Introduction in the Romanian language and in its position as compared to Greek.
43. 1816, January 28, Moscow. Document testifying that Zois P. Zosima, knight of „Saint Anna's“ Order, has made a deposit of 50,000 rubles at the Imperial Orphanage Treasury of Moscow, so that the interest be given to the representative of the church of „St. Paraschieva“, and to the trustees of the school in Mețova.
44. <1826>. F. Ch. Pouqueville, *Travels to Greece*. Macedo-Romanians and their main city, Moschopolis, at the end of the 18th century.
45. <1830>. Eftimie Murgu, *Arguing Against Dissertation*. Naming the South-Danubian Romanians „Kutso-Vlachs“ or „Tzintzars“ is a shame.
46. <1813>. E. M. Cousinéry, *Voyage to Macedonia*. The Macedo-Romanian economy and society seen at the crossroads between the 18-19th centuries.

47. **1825-1853.** Travelling opinions from Macedonia, by the Romanian writer and politician, Dimitrie Bolintineanu.
48. **1863, Bucharest.** The proclamation of the Macedo-Romanian Committee, addressed to Macedo-Romanians living in Albania, Epirus, Thessaly and Macedonia.
49. **1864, February, Bucharest.** A request by Dem. Athanaescu, and addressed to ruling prince Alexandru Ioan Cuza, regarding material support needed for the former's departure in Macedonia, to found there the first Romanian school.
50. **1864, April 16, Bucharest.** A decree by ruling prince Alexandru Ioan Cuza, regarding the foundation of the first Romanian school in Macedonia.
51. **1865, July 16, Bucharest.** A minutes of the Permanent Council to the Ministry of Instruction, regarding the creation of the Macedo-Romanian Institute in Bucharest.
52. **1878, September 26, Bucharest.** Excerpts from the article „*Romanians in the Balkan Peninsula*“, published by Mihai Eminescu, as chief editor of the *Timpul* gazette.
53. **1878, September.** Vizier's Order, by Savfet Pasha, addressed to the Governor (*Vali*) of Thessaloniki, dated 5 Seval, the 1298th year (*Hegirah*) – that is, September 5, 1878, in which permission is granted for the free practice of education and culture in the native language of the Romanian people living in the Ottoman Empire.
54. **1879, September 23, Bucharest.** Proclamation on the occasion of the first meeting of the Macedo-Romanian Cultural Society.
55. **1879, November 16, Bucharest.** Circular letter signed by M. Kogălniceanu and announcing the county prefects about the setting up of the Macedo-Romanian Cultural Society.
56. **1879, December 8,** Letter addressed by the ecumenic patriarch Joachim III to the Metropolitan of Upper Macedonia in relation to the setting up of the Macedo-Romanian Cultural Society.
57. **1880, February 27, Paris.** Excerpt from Emil Picot's article *The Macedonian Romanians in Austria and Hungary*, published in the „Macedo-Romanian Almanach“.
58. **1880.** *The Statutes of the Macedo-Romanian Cultural Society*, recognized by princely decree on April 15, 1880, published in the Official Gazette of April 20, 1880.
59. **1881, March 25.** *Statistic of the Vlachs of the Pindus*, annexed to the memorandum submitted to the Conference of ambassadors in Constantinople.
60. **1881, June 8, Constantinople.** Memorandum presented by the Vlach delegates from Macedonia, Epirus and Thessaly to the ambassadors in Constantinople.
61. **1888, January 15.** The article *Foreword* written by Andrei Bagov regarding the situation of the Macedo-Romanians in the Ottoman Empire, published in the first issue of the publication „Macedonia“.

62. **1892.** Fragment from the ethnic and statistic study drawn up by Ioan Nenițescu and entitled *From the Romanians in European Turkey*.
63. **1894.** Manifesto addressed by the committee of the Macedo-Romanian Cultural Society to the Macedonian Romanians, whereby they are asked to support the society whose goal is the development of the national culture.
64. **1895, Bitolia.** Memorandum addressed by the Romanian Board of Schools to Petru Poni, Minister of Education and Cults, who was asked to support the improvement of the difficult situation of Romanian schools and churches.
65. **1896, November 18.** Letter of the grand vizier addressed to the Ottoman minister of public education to the recruitment of young Romanians for the public offices of the Empire.
66. **1896, November 6, Constantinople.** Minutes of the delegation of the Romanian people living in the Ottoman Empire, regarding the election of the metropolitan of the Romanian in this empire in the person of His Holiness Antim.
67. **1897, April 21, Silistra.** Memorandum addressed by the inhabitants of Silistra to Spiru Haret, Minister of Cults and Public Education, regarding the promotion of education in the Romanian language and education of the population in the spirit of the ancient traditions.
68. **1898, April 1.** Copy of the report addressed by Apostol Mărgărit, inspector of Romanian schools in Turkey, to the minister plenipotentiary in Constantinople, Al. Djuvara, in connection with the spreading of Romanian schools in Northern Macedonia.
69. **1898, November 15.** Appeal to the Macedo-Romanians on the occasion of the publication of the review *Pindul*.
70. **1899, September 15, Bucharest.** Memorandum presented by Dr. C.I. Istrati, minister of Cults and Public Education, to Ion N. Lahovari, minister of Foreign Affairs, regarding the situation and prospects of Romania education in the Balkan Peninsula.
71. **1900, December 10, Bucharest.** Presentation of the proceedings of the Congress of the Macedo-Romanian Cultural Society in the „Macedo-Romanian Journal”.
72. **1903, January 1, Bucharest.** The editorial „To the Macedo-Romanians“ published in the review *Frăția*, which describes the review’s aim of awakening the national consciousness and making known the Macedo-Romanian dialect.
73. **1903, January, Bitolia.** The editorial of the review *Lumina*, entitled „To the Readers“, which makes known the aim and profile of the review as pedagogical-literary but also containing matters of politics and practice.
74. **1904, January 2, Bucharest.** Report of the Russian minister plenipotentiary in Bucharest, M. de Giers, addressed to Russia’s Foreign Minister, V. N. Lamsdorf, in connection with the hostile attitude of the Patriarchate in Constantinople versus the Kutsovlachs and the request

- by Foreign Minister Ion I. C. Brătianu for Russia's intervention with a view to moderating the pan-Hellenism of the Patriarchate.
75. **1904, February 15, Salonika.** Report addressed by Duma from the Board of Romanian Schools and Churches in Turkey to Al. Em. Lahovary, envoy extraordinary and minister plenipotentiary of Romania in Constantinople, regarding the setting up of Romanian communities in the Ottoman Empire aiming to open Romanian schools and churches.
  76. **1904, April 8, Bucharest.** Report by the Russian minister plenipotentiary in Bucharest, M. de Giers, addressed to Russia's Foreign Minister V. N. Lamsdorf, in connection with the growing involvement of King Carol I in the problem of the Kutso-Vlachs and Austria's and Germany's stance on this matter.
  77. **1905, April 19.** Report of the Romanian consul in Iannina, Alexandru Pădeanu, to the envoy extraordinary and minister plenipotentiary to Constantinople, Al. Em. Lahovary, in connection with the reluctant attitude of Osman Pasha toward the Romanian cause.
  78. **1905, May, Bucharest.** Russia's minister plenipotentiary informs Foreign Minister Vladimir Nicolaevich Lamsdorf about the statements of Gen. Iacob Lahovary, Romanian's Foreign Minister, in relation to the Iannina incident and the intentions on the Romanian government.
  79. **1902, May 9/22, Constantinople.** Imperial edict granting the Vlachs equal rights with the other subjects of the Ottoman Empire.
  80. **1905, May 10, Constantinople.** The Ottoman Minister of Justice and Cults informs the ecumenic patriarch of the imperial decree granting the Vlachs the freedom of using their language in churches and schools and of participating in the elections for the administrative councils.
  81. **1905, May 20-30 <June 2-12, Salonika, July 28> August 10, Constantinople, October 10/23 Monastir.** Diplomatic correspondence on the situation in Macedonia after the imperial decree of 1905.
  82. **1905, August 10, Salonika.** Petition of the Romanian community in Salonika addressed to Romanian's minister plenipotentiary in Constantinople, Al. Lahovary, regarding the situation of the Romanians and the necessity of setting up a Romanian bank in Macedonia.
  83. **1905, November 1, Constantinople.** N. Batzaria's letter to minister plenipotentiary Al. Lahovary regarding the need for a gazette of the Romanian communities in Turkey.
  84. **1906, February 19, Bucharest.** Regulations for the internal organization of the Romanian communities in Turkey.
  85. **1906, April.** Editorial of the literary review *Grai bun* making known its literary character and the goal of popularization „with a view to maintaining a vivid and powerful cultural and intellectual movement for the cultured layer of Macedo-Romanians“.
  86. **1906, September 10.** Report sent by Nicolae Batzaria to Romania's Legation in Constantinople in connection with the situation of the Romanian community in Kosovo.
  87. **1906.** Archimandrite Cornille Săbăreanu, about the rights of the Romanians in Macedonia to a national church.

88. **1908, April 18/May 1, Monastir.** Report of Romania's general consul Constantin Brăileanu addressed to the chairman of the Council of Ministers, Foreign Minister D. A. Sturdza, relative to the situation of Romanian schools and churches in the region of Salonika, Iannina, and Monastir.
89. **1909, February 2, Bucharest.** Report of the Macedo-Romanian Cultural Society for 1908.
90. **1909, April.** Editorial of the review *Viața albano-română*, making known the goal and programme of the review: historical research on the Albano-Romanians, scientific and literary works, as well as works related to other fields.
91. **1910, June 9.** Note of the Romanian Consulate in Salonika to the Foreign Minister Al. Djuvara concerning the recognition of the mukhtar of the Wallachian community in Salonika.
92. **1910, July 11, Bitolia.** Resolutions of the Congress of Romanian communities in the Ottoman Empire held over on July 10-12, 1910.
93. **1910, August 20, Bitolia.** Prof. P. Papahagi's letter to the president of the Macedo-Romanian Cultural Society reporting about the congress of Romanian communities held in Bitolia on July 10, 11 and 12, 1910.
94. **1910, September 18, Bitolia.** Letter sent by the president of the Board of Romanian schools and churches in Bitolia to the president of the Macedo-Romanian Cultural Society, which contains a history of the Macedo-Romanian community in the Ottoman Empire and the request for support to the Macedo-Romanian cultural establishment in Bitolia.
95. **1910, December 16.** Letter sent by the principal of the Macedo-Romanian Cultural Society containing a request for support to be granted to the Macedo-Romanian cultural establishment in Bitolia.
96. **1911, January 5, Constantinople.** Report of Romania's royal consul, addressed to Alexandru Djuvara, Minister of Foreign Affairs, in connection with the Christmas fête at the primary school of the community. Annexed are the disciplines studied by the first and second forms in school year 1910-1911.
97. **1911, August 21, Bucharest.** Memorandum addressed by Miroslav Bogdanovich of Petrovat (Serbia) to the *Cultural League*, presenting the situation of Romanians in Timoc and Morava area asking support for the preservation of the Romanian language and traditions.
98. **1911, August, Bucharest.** In the article *Our Programme*, George Murnu makes known the goal of the Balkan Review to support the cause of the Macedonian Romanians.
99. **1911, October 17, Ohrida.** Letter addressed to the president of the Macedo-Romanian Cultural Society, Dr. Leonte, by the Romanian community, informing about the motion on setting up a national bishopric, seen as „an ardent wish“.
100. **1912, January.** The editorial *Foreword* in the review *Flambura* presents its programme and its goal of cultivating the national values and informing the Macedo-Romanians about the national policy, the econo-

- mic problems, the national literature, arts, science, history and geography.
101. **1912, November 4, Bucharest.** Excerpts from the article „Romania’s Duty“ by George Murnu, professor at the Bucharest University, about the situation of the Macedonian Romanians during the first Balkan war.
  102. **1912, November 11, Bucharest.** Motion of the meeting organized by the Macedo-Romanian cultural society in Bucharest.
  103. **1912, November 26, Bucharest.** Memorandum of the Macedo-Romanian Cultural Society addressed to the European chancelleries and public opinion, in connection with the situation of Romanians in Macedonia, Epirus and Albania.
  104. **1912, December 18, Bucharest.** Speech delivered by Nicolae Iorga before Romania’s Parliament in connection with the situation of Romanians in Serbia.
  105. **1912, December 18, Bucharest.** Atanasie Popovici’s memorandum submitted to Romania’s Parliament by Nicolae Iorga.
  106. **1913, March 14/27, London.** Memorandum submitted to the British government by the Romanian government in connection with the situation of the Romanian population living in the territory of the Albanian state.
  107. **1913, March 19, Bucharest.** Excerpt from the article „The Macedo-Romanians and the Balkan war“ which presents the debate of the Balkan war question by the Macedo-Romanian Cultural Society.
  108. **1913, March, Bucharest, London.** Exchange of telegrams between Foreign Minister Titu Maiorescu and Romania’s ambassador to London, in connection with the proceedings of the Peace Conference.
  109. **1913, July 2, 23, 25, Bucharest.** Telegrams addressed to Titu Maiorescu, Chairman of the Council of Ministers and Foreign Minister, by his counterparts from Bulgaria, Greece and Serbia in connection with the recognition of the autonomy of the schools and churches of Kutso-Vlachs in those countries.
  110. **1913, Bucharest.** Excerpt from the work „The Romanians in Macedonia“ by Alex. Rubin in which the author presents the Romanian government’s material efforts to support the Romanian schools and churches in Macedonia between 1870 and 1913.
  111. **1913.** The school and church situation of Macedo-Romanians in 1912 by constituencies, primary and secondary education, pupils and teaching staff churches, preasts and readers.
  112. **1914, April 1, Bucharest.** Excerpt from Take Ionescu’s interview on the situation of Romanians in the whole Balkan Peninsula.
  113. **1914, April 3, Bucharest.** The article *The Macedonian Romanians* published in the newspaper *Universul* about the plight of the Romanians living South of the Danube and the Romanian government’s attitude toward them.
  114. **1914, April 4, Bucharest.** The article *An Appeal to the Citizens in the Capital-City* whereby the Macedo-Romanian committee calls on citizens

- in the capital to attend a protest rally against the massacres committed by the Greeks against the Romanian population in Macedonia.
115. **1914, April 20, Bucharest.** G. Murnu's presentation of the general evolution of the problem of the Romanians South of the Danube during the Balkan wars.
  116. **1914, April 20, Bucharest.** Report on the activity of the delegations of Balkan Romanians in the European capitals, during the spring of 1913.
  117. **1915, August 25, Galați.** Tache Papahagi's lecture before the Student's Congress in Galați, entitled „The Macedo-Romanians from a historical, cultural and political viewpoint“.
  118. **1916, January.** Manifesto titled *Our Thought*, published in the first issue of *Tribuna albano-română*.
  119. **1917, July 25, Samarina.** Telegram sent to I. I. C. Brătianu, chairman of the Council of Ministers, by the delegates of Romanian localities South of the Danube regarding their legal situation.
  120. **1918, November 1, Kishinev.** Manifesto addressed to the Romanians in Serbia in connection with the necessity of all Romanians' unity and support for their cause at the Peace Conference in Paris.
  121. **1919, March 8, Paris.** Communiqué regarding the setting up of the League for the liberation of Romanians in Timoc and Macedonia.
  122. **1919, July, Bucharest.** The national demands of the Macedo-Romanians. Address of the leadership of the Macedo-Romanian Cultural Society to the press, politicians and public opinion.
  123. **1919, Paris.** Memorandum of the Macedo-Romanian Cultural Society entitled *The Macedo-Romanians and the Kutso-Vlachs before the Peace Congress*.
  124. **1919.** Memorandum of the Macedo-Romanian Cultural Society released in order to make known the Macedo-Romanians and Kutso-Vlachs.
  125. **1919, Paris.** Memorandum of the Romanians in Serbia presented by Dr. Atanasie Popovici at the Peace Conference in Paris.
  126. **<1923, Bucharest>.** Report sent by P. Marcu, head of the Department of Romanian schools and churches in the Balkan Peninsula, to Dr. Constantin Angelescu, minister of Public Education, in connection with the situation of the Romanian church, high school and cemetery at Bitolia, Serbia.
  127. **1925, February 22, Bucharest.** The article *An Equivocal Event – The macedo-Bulgarian Congress in Leipzig*, published in daily *Universul* about Yugoslavia's and Greece's tendencies of stifling the national aspirations of the Romanians in Macedonia.
  128. **1926, October 28, Bucharest.** Prof. Mihail Pinerra's presentation of the arrival of Macedonian colonies in Dobruja.
  129. **1928, June, Iannina.** Memorandum of the representatives of seven Romanian communities in the Pindus submitted to the Romania's general consul in Iannina, Constantin Movileanu, in which mention is made of the difficult economic situation and the mother country is asked to intervene in favour of the observance of the constitutional rights.

130. **1928, November 8, Bucharest.** The society of Macedonian-Romanian students abroad addresses newspapers directors with the request to publish a motion about the role and mission of the society.
131. **1928, November 23, Bucharest.** Presentation of the Macedo-Romanian folk customs at the Dobruja jubilee exhibition.
132. **1928, Bucharest.** Minutes of the second meeting of all Macedonian Romanians in the capital city, the order of the day being the issue of colonists in new Dobruja.
133. **1930, January, Bucharest.** Excerpt from the study of the Cultural Directorate of the Romanians Abroad attached to the Ministry of Public Education and Culture in connection with the Romanian schools in the Balkan Peninsula.
134. **1930, August 12, Timișoara.** Dr. Cornel Grofșorean's memorandum to Prime Minister Iuliu Maniu regarding the organization of the Romanian minority in Yugoslavia and the need to draw the minority Romanians in Hungary, Bulgaria and Russia into an association, with the help of the government and private persons.
135. **1930, November 30, Brăila.** Report presented at the General Student Congress, entitled *The Romanians in the Timoc Valley*.
136. **1933, Bucharest.** Simion Mehedinți's article *Historical Responsibilities versus the Macedonian Romanians* published in the review *Macedonia*.
137. **1934, Bucharest.** The statutes and regulations of the Macedo-Romanian Cultural Society.
138. **1934, July 7, Bucharest.** The Holy Synod's letter to Foreign Minister Nicolae Titulescu about the Romanian-Greek governmental negotiations, in the spirit of respecting the rights of Macedo-Romanians in Greece.
139. **1935, March 21.** Excerpt from the study *The Romanians Abroad* by Mihail A. Blenche, from the Ministry of Foreign Affairs, in connection with the problems of Romanian minorities abroad.
140. **1935, August 3, Sofia.** Report of Romania's Legation in Sofia addressed to the Foreign Minister N. Titulescu regarding the memorandum submitted to the Bulgarian foreign minister on the settlement of the problem of minorities on the basis of reciprocity.
141. **1936, September 14, Bucharest.** Excerpt from the memorandum of Gh. Zima, chairman, and Mircea Goga, secretary-general of the Macedo-Romanian Student Society, concerning the situation of Romanian communities in the Balkans.
142. **1940, November.** Nichifor Crainic about the situation of Romanism.
143. **1941, <January>, Bucharest.** Excerpt from the report drawn up by the director of the Cultural Department of Romanians Abroad, Augustin Caliani, regarding the situation of Romanian schools and churches in the Balkan Peninsula.
144. **1941, April 23, Bucharest.** Memorandum addressed by Mihai Antonescu to Manfred Killinger, Germany's minister in Bucharest, in connection with the situation of the Romanian population in Macedonia and the Timoc Valley.

145. **1942, April 29, Bucharest.** Memorandum of the authorized representatives of the Romanians in Timoc and Banat addressed to Gen. Ion Antonescu, leader of the Romanian state, regarding the rights of Romanians in those historical regions.
146. **1941, April. Bucharest.** Study about the Macedo-Romanians drawn up by Vasile Stoica and presented to Gen. Ion Antonescu.
147. **1941, April 29, Bucharest.** Study about the Macedo-Romanians drawn up by Vasile Papacostea and presented to Gen. Ion Antonescu.
148. **1941, April.** Editorial of the review *Macedonia* regarding the situation in Macedonia after the German-Italian offensive and the appeal on Macedo-Romanians to fight for the unity of all Romanians.
149. **1941, May 2, Skoplje.** Consul Emil Oprisan's letter to the Minister of Culture Ion Petrovici, about the situation of Romanian proprieties in Macedonia.
150. **1941, May 15, Salonika.** Note of Romania's consul general concerning the situation of the Romanians in Greece.
151. **1941, May 15, Salonika.** Memorandum of the Macedo-Romanian population in Greece presented by the Romanian consul general in Salonika, Emil Popescu, to Germany's consul general Franz Schouberg.
152. **1942, December 17, Bucharest.** Memorandum sent by Romania's Patriarch Nicodim, on behalf of the Holy Synod, to Marshal Ion Antonescu in connection with the religious situation of Romanians in the Balkan Peninsula.
153. **1942-1943.** Report and balance-sheets on the activity and current organization of the Macedo-Romanian Cultural Society.
154. **1945, June 12, Bucharest.** Table showing the primary and secondary schools, with the number of pupils and budget for school year 1945-1946.
155. **1945, July 15, Bucharest.** Report by Caius Jiga, a teacher at the Romanian schools in Greece between 1941 and 1944, addressed to the Minister of National Education, Ștefan Voitec, and presenting the plight of Romanian schools during the German occupation.
156. **1945, July 26.** Memorandum addresses to the President of Yugoslavia, I. Bronz Tito, regarding the necessity of teaching and holding religious service in Romania in the counties of Krajna, Timoc, Morava and Pojarevats.
157. **1946, January 29, Sofia.** Note by professor Constantin Velichi, Romanian language and literature lecturer at the Sofia University, regarding the situation of Romanians in Bulgaria.
158. **1946, March 23.** Note of the Minister of Education and Training, Ștefan Voitec, addressed to Foreign Minister Gheorghe Tătărescu, in connection with the abusive measures taken by the Greek authorities towards the Romanian schools and teaching staff in Greece.
159. **1946, April 6. Bucharest.** Note of the secretary-general of Foreign Minister Vasile Stoica to the Ambassador of Romania in Moscow, Iorgu Iordan, concerning the Soviet government's intercession with the Greek government with a view to cancelling the measures of closing the Roma-

nian school, ousting the teaching staff and the return of the seized inventory.

160. **1946, May 3, Belgrade.** Ambassador Tudor Vianu's report for Foreign Minister Gh. Tătărescu concerning the situation of Romanian schools and of the language spoken in the Timoc Valley.
161. **1946, December 21, Bucharest.** Report drawn up by C. Sandu Timoc for the Foreign Minister Gh. Tătărescu concerning the situation of the Romanian population in Yugoslavia compared to other national minorities.
162. **1946.** Study drawn up by Trifu Iulian from the Ministry of Foreign affairs in connection with the character of the Romanian-Hellenic cultural agreement of 1913 and the measures of closing the Romanian schools in 1946.
163. **1947, February 9.** The article *The Vlachs in the Timoc Country*, signed by Peter Mundric, a teacher and deputy from Timoc.
164. **1948, April 10, Belgrade.** Report of T. Rudenco, ambassador in Belgrade also accredited in Tirana, addressed to Ana Pauker, Minister of Foreign Affairs. accompanied by observation concerning the situation of the Macedo-Romanian community in Albania.
165. **1948.** Constantin Papanace about the situation of Romanians in Greece.
166. **1951, April 7, Sofia.** Excerpt from the article of Bulgaria's deputy minister of public education, Dobri Bodurov, about the education of coinhabiting nationalities after September 9, 1944.
167. **1952, September 28, Bucharest.** Constantin Papanace's memorandum addressed to the UN General Assembly in connection with the situation of Macedo-Romanians in Greece.
168. **1954, May 10, Rome.** Report represented by C. Papanace at the 4th Congress of the Federal Union of European Communities and Regions concerning the UN's position on ethnic minorities.
169. **1954, September 24, Ruse.** Excerpt from the report of the Romanian consul in Bulgaria, N. Stanciu, submitted to the Foreign Ministry in connection with the Romanian population living South of the Danube and its situation in the People's Republic of Bulgaria.
170. **1954, October 15, Münster (Germany).** Resolution adopted at the 4th Congress of the Federal Union of European Communities and Regions in connection with the question of Macedonia.
171. **1961, June 8, Bucharest.** Study achieved by the Department of Culture about the Cutso-Vlachs and the situation of Romanian churches of mount Athos.
172. **1990, April 12, Bucharest.** Sentence of the 1st District Court on the uninterrupted existence-since April 15, 1880 of the Macedo-Romanian Cultural Society as a legal person.
173. **1991, August 15.** Excerpt from the Statues of the Macedo-Romanian cultural foundation „*Dîmindarea pîrintească*“.
174. **1993, July 20-23, Freiburg (Germany).** Resolution adopted at the 3rd Congress International for the language, literature, history and culture of Macedo-Romanians.

175. **1994, April 11, Freiburg (Germany).** Appeal addressed to the European Parliament and Council, on behalf of the Union for the Language and Culture of Macedo-Romanians, by its president, prof. V. G. Barba.
176. **1994, May 30, Strasbourg.** Draft resolution presented at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe by a group headed by Mr. Ferrarini, regarding the Macedo-Romanian community.
177. **1994, May 30, Constanța.** Appeal of the Association „*Picurariul de la Pind*“ concerning the action unity of Macedo-Romanians.
178. **1994, September 2-5, Bridgeport USA.** Presentation of the Macedo-Romanian Congress where „for the first time the aberrant theories concerning our South-Danubian brothers were rejected.“
179. **1995, January 20.** Study on the situation of Macedo-Romanians in the Republic of Macedonia.
180. **1995, August 28, Sofia.** Memorandum of the leadership of the Cutso-Vlach association in Bulgaria concerning the study of the maternal language and the reopening of the Romanian high- school in Sofia.
181. **1996, February 20, Strasbourg.** Draft report on the Macedo-Romanian community drawn up by the culture and education commission of the Parliamentary Assembly.
182. **1996, May, Belgrade.** Statute of the Vlach-Romanian movement in Yugoslavia.
183. **1996, May 16, Timișoara.** Resolution adopted by the Annual Assembly of delegates of the Federal Union of European ethnic communities.
184. **1996, September 23-26, Freiburg (Germany).** Communiqué of the 4th International Congress on „The language, literature, history and culture of Macedo-Romanians“.

1.

<Sec. IV>. Lactantius¹, *Despre felul în care au murit prigoni-
torii*. Originea dacică a lui Galeriu și politica lui antiromană.

XXIII, 5. „El <Galerius>² a îndrăznit să procedeze cu romanii și cu supușii lor la fel cum au procedat strămoșii noștri cu cei învinși, conform legilor războiului,³ deoarece părinții⁴ lui au fost supuși recensământului, pe care Traian, după ce i-a învins pe dacii care reluaseră luptele cu încăpățănare, l-a introdus drept pedeapsă.

XXVII, 9. Odinioară, când primise titlul de împărat, el a declarat că este dușmanul numelui de roman și că vrea să schimbe titulatura imperiului roman cu aceea de imperiu dacic.⁵

XXXVIII, 7. Căci aproape toți însoțitorii din suita sa⁶ proveneau din neamul acelora care, atunci când s-a sărbătorit douăzeci de ani de domnie⁷, au fost alungați de pe pământurile lor de către goți și s-au predat lui Maximianus, spre nenorocirea tuturor; și astfel, fugind de robia barbarilor, au ajuns stăpânii romanilor. Având în jurul lui astfel de însoțitori și de apărători, el și-a bătut joc de tot Orientul...⁸

1. Lactantius (? – m.325) este unul dintre primii mari autori creștini care s-a ocupat de istoria creștinismului.
2. Împărat roman (305-311)
3. Teritoriul învinșilor devenea proprietate de stat, pentru a cărei folosire se plăteau impozite. În 306, Galerius impune la plata impozitelor pe toți orășenii, inclusiv pe cei din Roma.
4. Mama lui Galeriu era dacă, așezată la sud de Dunăre prin 245-250.
5. Evidentă exagerare a autorului, pentru a-l defăima pe împărat.
6. Aici este vorba de Maximianus Daia(305-313).
7. A lui Dioclețian (284-305).
8. Partea orientală a imperiului.

Lactantius, *De mortibus persecutorum*, ediție I.B.Pesenti, Torino 1934; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul II, București, 1970, 6-7.

2

<Sf.sec.IV – începutul sec.V> Scriitorii istoriei împăraților.¹
Originea dacică a lui Regilianus.

„Cei treizeci de tirani:² Regilianus. În sfârșit, Regilianus, care îndeplinea funcția de comandant militar în Illyria, a fost făcut împărat. Autorii acestei fapte au fost locuitorii din Moesia, care fuseseră învinși împreună cu Ingenuus și față de rudele căroră Gallienus se purtase cu cruzime. Acesta totuși a purtat cu vitejie multe lupte împotriva sarmaților. A fost însă omorât de roxolani cu consimțământul soldaților și fiindu-le și provincialilor frică ca nu cumva Gallienus să facă din nou un măcel.

Nu se poate nega că el totdeauna a fost un bărbat priceput în treburile militare și suspect lui Gallienus încă de mai înainte deoarece se părea că e demn de domnie. Se spune că el era de neam dacic, fiind chiar rudă cu însuși Decebal.

...„A fost făcut general și comandant militar al Illyriei. El are sub puterea sa armatele din Tracia, Moesia, Dalmația, Panonia, Dacia ...“

1. Lucrare colectivă, scrisă de șase autori, despre care nu știm nimic, scrisă după anul 394.
2. Uzurpatori ai tronului imperial roman de după mijlocul veacului al III-lea.

▼
Scriptores Historiae Augustae, ediție E. Hohl, volumul I, Leipzig, 1965, p.108-109; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul II, București, 1970, p.104-105.

3

<Sec. VII> *Miracula Sancti Demetrii* („Miracolele Sf. Dimitrie”)¹ în care se vorbește despre deportarea unui număr mare de „romani” în Panonia transdanubiană.

...Thessalonicienii înțeleseseră că vor fi supuși unui asediu pentru care nu erau pregătiți². Ei încercaseră să se încurajeze unii pe alții, dar temerile lor au fost sporite de faptul că orașeni din Naissus și Serdica³, refugiați printre ei, le preziceau că cu o singură piatră aruncată din mașinile lor, <avarii> vor distruge zidul <orașului> <200>.

Am relatat mai sus despre sclavini... și avari, cum au pustiit Illyricum⁴, aproape cu totul, adică provinciile celor două Panonii, celor două Dacii, a Dardaniei, Misiei, Preavalitanei, Rhodopilor, ca și Thracia și regiunea vecină Marelui Zid⁵ dinspre Bizanț <Constantinopol>: întreaga populație a fost deportată de chagan⁶ în regiunea vecină Panoniei, pe Dunăre, a cărei metropolă era odinioară Sirmium⁷, unde <prizonierii> au fost instalați ca supuși ai săi⁸ <284>. De atunci ei se amestecară cu bulgarii, cu avarii și alte populații; avură copii și deveniră un popor nenumărat, dar fiecare copil primea de la tată tradițiile patriei și elanul rasei sale, potrivit obiceiului roman; și cum sporea în Egipt sub faraon poporul evreu, tot așa și acum, prin credința ortodoxă și sfântul botez, sporea poporul creștinilor; fiecare povestind unul altuia despre patria străbună, ei aprindeau tainic în sufletele lor dorințe arzătoare a reînțoarcerii <285>.

Șaizeci de ani și mai bine scurgându-se de când barbarii au devenit stăpânii părinților lor⁹, un alt popor, nou, a apărut în aceste regiuni și cu timpul cei mai mulți dintre ei au devenit liberi. Chaganul avarilor, considerându-i o etnie particulară¹⁰, urmând obiceiul acestui neam, le dădu un conducător, numit Cuber¹¹ <286>. Acesta, aflând prin apropiații săi cum poporul său dorea să se întoarcă în orașele părinților lor, adună și ridică pe toți romanii, împreună și cu păgânii – cum se povestește și în cartea lui Moise despre exodul evreilor, adică prozeliții – cu arme și bagaje, și în fapt revoltați contra chaganului. Acesta, pornit în urmărirea lor, e învins în cinci sau șase ciocniri, fugi cu ceea ce îi mai rămăsese din armată. Acela <Kuber> se retrase cu tot poporul său, sosește în regiunile noastre, ocupă

câmpia Keramesion¹². Instalați aici, ei începură, mai ales cei din credința ortodoxă, să revendice orașele părinților lor, unii Thessalonicul, alții Constantinopolul, alții alte orașe din Thracia <288>... Șeful lor Cuber ... concepu în secret cu apropiații săi planul a se folosi de unul dintre arhonți¹³, <Mauros>, deosebit de abil, cunoscând bine limba noastră <greacă>, a romanilor, scalvinilor și bulgarilor¹⁴. El <Mauros> urma să se prefacă, a se separa de Cuber, să ajungă cu alții în orașul nostru <Thessalonic> să se proclame supus al împăratului. El ar fi adus cu sine cât mai mulți complici, ar fi provocat un război civil și ar fi devenit stăpân al orașului; atunci Cuber urma să vină să se instaleze cu ceilalți șefi în oraș, să se întărească și, de aici, să atace populațiile din jur pe care spera să le învingă, apoi insulele <Arhipelagului> Asia și în cele din urmă, pe împăratul însuși <291>“...

1. Sursă hagiografică, consacrată „minunilor“ Sfântului Dumitru, protector al orașului Thessalonic, este elaborată, prin primele sale două cărți, în veacul al VII-lea. Cartea secundă, din care am extras aceste informații, este opera unui anonim din Thessalonic, care scrie către 680-685.
2. Evenimentul se petrece probabil între anii 617-618.
3. Refugiul populației romanice din cele două metropole dunărene are loc în urma cuceririi lor de avari către 614.
4. Prefectura Illyricum, ce cuprindea în secolele IV-VII cea mai mare parte a Balcanilor, cu provinciile Panonia, Dacia Aureliană, Dardania, Misia și altele.
5. Zidul înălțat de Anastasiu pentru a apăra metropola imperială.
6. Căpetenia avară, numită și han.
7. Oraș pe Dunăre, numit azi Mitrovica.
8. Evenimentul are loc probabil în 619.
9. Evenimentul este datat către 680.
10. Practica avarilor din Panonia în cazul acestor „sermesieni“ luminează și poziția daco-romanilor și apoi a românilor în vremea marilor migrații.
11. Probabil bulgar de origine.
12. În regiunea Bitoliei, din Macedonia meridională.
13. Căpeteniile neamurilor străine, dar și fruntași ai aristocrației bizantine.
14. În context, „limba romanilor“ nu poate fi decât latina, iar limba noastră, limba greacă, în care scrie și vorbește autorul anonim al cărții secunde a hagiografiei.

Paul Lemerle, *Les plus anciens Recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, volumul I. Le texte, Paris, 1979.

4

<cca. 850>. *Povestirea istorică a mănăstirii Castamonitou*¹. În regiunea Athosului este atestată prezența vlahorinhinilor și a tribului slav al sagudaților, în perioada împăraților iconoclaști (726-843).

„În zilele împăraților iconomahi², neamurile din părțile dunărene, găsind prilej de dezordine, deoarece basileii romeilor purtau război contra

sfintelor icoane, nelegiuții, pe atunci așa-numiții rinhini și, în limba celor simpli, vlahorinhini³ și sagudați⁴, după ce au ocupat Bulgaria și s-au întins încetul cu încetul în diferite părți, au pus stăpânire și pe Macedonia. În cele din urmă au ajuns și la Athos cu femeile și copiii lor, căci nu era cineva să le stea împotrivă și să le facă război. Unii, cu timpul, după ce au primit educația religioasă de la sfinții părinți, au crezut și au devenit creștini desăvârșiți. Dar racul nu obișnuiește să meargă drept, ci se abate când într-o parte, când în alta. Tot așa și acești vicleni au crezut și au fostbotezați și după acestea s-au supus împăraților din Constantinopol și prin această au ajuns aici la sfântul munte al Athosului, chipurile pentru a se catehiza mai bine cu timpul. Dar avură părinții în această vreme multe <de îndurat> din partea iconomahilor, ziși și eretici, și din partea neamurilor barbare“.

1. Fragmentul de față, ce a provocat mari controverse în lumea specialiștilor pe marginea valorii sale documentare, face parte dintr-o scriere târzie din 1698. Mulți istorici admit însă că autorul acestei ultime scrieri s-a folosit de un izvor din veacul al IX-lea, dispărut azi, ce face referire la realitățile istorice din Macedonia meridională a secolelor VIII-IX.
2. Echivalent al termenului iconoclast, luptător contra icoanelor. Luptele iconoclaste se desfășoară între 726-843.
3. Literar „vlahi de pe râul Rynchos“, râu din sudul Macedoniei.
4. Trib slav, prezent în regiunea Salonicului, menționat în mai multe rânduri și în Miracula S. Demetrii.

▼
P. Uspenski, *Istoriya Afona*, volumul III, Kiev, 1877, p. 311.

5

<cca. 945>. Constantin Porphyrogenetul¹, *De administrando imperio*. Conștiința romanității romanilor din Dalmația

„Împăratul Dioclețian² iubea mult țară Dalmației; de aceea a adus din Roma popor împreună cu familiile lor și i-a așezat în țara Dalmației: aceștia se mai numesc și romani³, pentru că au venit din Roma, și poartă acest nume până în ziua de astăzi“.

1. Împărat (912-959) și mare savant, Constantin Porphyrogenetul (906-959) domină viața culturală a Bizanțului veacului al X-lea prin activitatea sa de scriitor și animator. Cea mai originală lucrare istorică a sa este „Despre administrarea împărăției“ ce aparține genului „Miroir du prince“ și este dedicată fiului său Roman.
2. Împărat roman (284-305), originar din Dalmația și care și-a stabilit reședința în țara sa natală. Aceste fapte sunt punctul de plecare al explicației fanteziste a autorului asupra originii romanilor din Dalmația, în realitate colonizată de Roma cu multe secole în urmă.

3. Autorul folosește – caz unic în literatura bizantină – termenul de Rhomanoi, în loc de cel uzual Rhomaioi, pentru a marca diferența dintre cei dintâi, care vorbeau latina, și cei din urmă care era la vremea lui exclusiv greci.

Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ediția Gy. Moravcsik, Budapesta, 1949, cap.29, r.3-7; F.H.D.R., II, p. 662-663.

6

<1075-1078> Kekaumenos,¹ *Sfaturi și povestiri*. Începuturile răscoalei vlahilor din Thessalia (1066), care și-au asociat pe grecii din Larissa și pe bulgari. Practica transhumanței la vlahi.

„Căci se sfătuiseră în privința lui² în felul următor: „Dacă hotărâm să întreprindem ceva fără el, nu vom putea să ducem la capăt planul nostru; iar dacă hotărâm să-l ucidem, nici așa nu vom putea să ducem nimic la capăt și vom fi persecutați de el. Căci are mulți oameni și armată proprie, iar cetatea și țara³ ascultă de el și fac orice le-ar spune. Ci să-i dezvăluim hotărârile noastre“. Ceea ce au și făcut. Trimițând deci la el pe căpeteniile lor, pe Ioan Gremianites, fost protospatharios și pe Grigorie Bambakas⁴, i-au dezvăluit totul. Iar el s-a prefăcut că nu știe nimic și le-a spus: „Oricum, ce veți face voi, voi face și eu“. Se străduia însă din răspuseri ca îndată ce se vor aduna cu toții, de va putea, să-i facă să-și schimbe gândurile. Aceia aveau întrunire a doua zi în casa lui Verivoi Vlahul⁵. Când ei au vestit vlahilor că „și protospatharios Niculița Delphinás ni s-a alăturat (căci el era atunci protospatharios), aceștia s-au bucurat foarte și voiau chiar să se ducă toți la dânsul. .... Aceștia i-au sărit îndată în întâmpinare cu supunere și, după ce a descălecat, l-au salutat și l-au condus în mijlocul lor, spunându-i: „Noi te avem ca pe un părinte și un stăpân și n-am vrut să facem nimic fără tine; căci nici nu este drept. Și fiindcă ai venit, spune-ne în privința planului acesta, ce avem de făcut? Iar el le-a spus că „ăsta nu e lucru bun; căci în primul rând îl supărăm pe Dumnezeu, făcându-ni-l dușman, apoi pe împărat care poate să pună în mișcare împotriva noastră neamuri multe, și să ne prăpădească. Și apoi acum e luna iunie și cum avem să secerăm dacă se face răscoală?“ Și le-a vorbit și vlahilor: „Unde vă sunt acum dobitoacele și nevestele?“ Ei au zis: „În munții Bulgariei“⁶ Căci așa li-e obiceiul, ca dobitoacele și familiile lor să stea din luna aprilie până în luna septembrie în munți înalți și în locuri foarte reci. Și le-a zis: „Oare pe acestea n-o să vi le prade cei ce sunt acolo, adică aceia care sunt de partea împăratului (...) și au spus: „Noi din hotărârea aceasta nu ieșim și nu primim această situație.“ Au lăsat însă totul la o parte și s-au așezat să prânzească. Iar după ce s-au ridicat de la masă și s-au odihnit, la amiază au venit iarăși la el cu toții, și vlahii și bulgarii, atâtași de larissenii. Căci larissenii, concetățenii lui le-au spus că: „Hotărârea aceasta de răscoală de acum nu mai e ascunsă“.

Diatribă contra vlahilor. Elemente de istorie și etnografie vlahe.

„Vă sfătuiesc deci pe voi, și pe urmașii voștri următoarele, deoarece neamul vlahilor este cu totul necredincios și stricat, neavând credință dreaptă nici față de Dumnezeu⁷, nici față de împărat, nici față de rudă sau prieten, ci umblă pe toți să-i înșele și minte strașnic și fură mult. Jurându-se zilnic cu jurăminte prea înfricoșate față de prietenii săi și călcându-și ușor jurămintele și făcând și frații de cruce și cumetrii și închipuindu-și că prin acestea va înșela pe cei mai simpli deoarece n-a păstrat niciodată credință față de cineva nici față de împărații mai de mult ai romeilor⁸. Loviți cu război de către împăratul Traian și înfrânți deplin, au fost supuși de acesta, iar regele lor, numit Decebal, a fost ucis și capul i-a fost înfipt într-o sulită în mijlocul orașului romeilor⁹. Căci aceștia sunt așa-numiții daci, și și besi. Și locuiau mai întâi lângă râul Dunăre și Saos, râu pe care acum îl numim Sava, unde locuiesc mai de curând sârbii, în locuri întărite de natură și greu accesibile. Bazându-se pe acestea s-au prefăcut că nutresc prietenie și că sunt supuși față de împărații de mai de demult al romeilor și ieșind din întăriturile lor prădau ținuturile romeilor. De aceea romeii mâniindu-se au pornit, cum am spus, împotriva lor și i-au zdrobit. Și aceștia, fugind, de acolo, s-au împrăștiat în tot Epirul și în toată Macedonia, iar cei mai mulți dintre ei s-au așezat în Elada¹⁰. Sunt și foarte fricoși, având inimă de iepuri, iar îndrăzneala pe care o au vine și ea tot din frică. Vă sfătuiesc așadar pe voi să nu vă încredeți într-înșii nicidecum. Și dacă va avea loc vreo răscoală și ei se vor preface că au față de voi dragoste și credință, jurându-se pe Dumnezeu că vor păzi-o, să nu-i credeți. Căci e mai sănătos pentru voi ca nici să-i puneți să jure îndeobște, nici voi să nu le dați jurământ, ci să-i supravegheați cu grijă ca pe niște ticăloși, fie că jură, fie că primesc jurământ. Trebuie așadar să nu ai încredere în ei nicidecum, însă prefă-te și tu că le ești prieten. Iar dacă va fi vreo răscoală în Bulgaria, cum s-a mai spus mai înainte, chiar dacă ei vor mărturisi că-ți sunt prieteni și chiar dacă-ți vor jura asta, să nu-i crezi.¹⁰

Încă din vremea lui Vasile II vlahii din Thessalia
aveau o organizare militară proprie în imperiu

„Bunicul meu Niculița, care s-a străduit mult pentru Romania¹¹, a ajuns să fie cinstit de către stăpânitori, ca un om de încredere și cu titlul de duce¹² al Eladei. El a primit această funcție prin hrisev, pe viață și fără drept de transmisiune, ca și slujba de domestic al excubiților din Elada¹³. A venit însă la răposatul împărat Domnul Vasile¹⁴, în al patrulea an al domniei sale, unul Petru, nepot de frate al regelui Franciei¹⁵. Și împăratul l-a cinstit făcându-l spatharios și încredințându-i slujba de domestic al excubiților din Elada. Și i-a scris bunicului meu: „Să-ți fie cunoscut, vestes¹⁶, că a venit în slujba împărăției Petru, nepot drept al regilor germanilor și – după cum se spune – s-a hotărât să fie și să moară slujitor al Domniei mele. Domnia mea am primit credința acestuia și am hotărât să-l fac pe el spatharios al Chrysotriclinului¹⁷. Deoarece este însă străin, Domnia mea n-am binevoit să-l fac strateg, ca să nu-i jignim pe romei, ci l-am numit pe el domestic al excubiților de sub comanda ta. Știind însă Domnia mea că ai prin hrisev

de la răposatul meu tată această slujbă, în locul excubiților îți dăruiesc conducerea vlahilor din Elada¹⁸. Iată cât de scrupulos față de străin era profirogenetul, deși pe vremea aceea era tânăr împăratul!“

1. Identitatea autorului acestei lucrări este foarte controversată în literatura de specialitate. Este aproape sigur un aristocrat grec din Thessalia, care trăiește în veacul al XI-lea. Opera sa aparține genului parenetic, scrisă de autor pentru fiii săi în vederea viitoarei lor cariere civile și militare. El este un bun cunoscător al vlahilor din regiune, în mijlocul cărora trăia.
2. Niculiță, conducătorul mișcării.
3. Regiunea din jurul Larisei.
4. Probabil un vlah din Larissa
5. Fruntaș (arhonte) al vlahilor, alături de Slavota, care apare în altă parte, locuitor al Larisei.
6. Thema Bulgariei, ce cuprindea regiunile vestice ale peninsulei, cu munții Rodopi și Pind.
7. Necredința față de Dumnezeu decurge, în viziunea autorului, din necredința vlahilor și a aliaților lor față de împărat, unica autoritate instituită de Dumnezeu pe pământ.
8. Vechii împărați romani, pe care Kekaumenos nu-i distinge de cei bizantini.
9. Roma
10. Pasaj capital pentru originea dunăreană a aromânilor, chiar dacă autorul confundă împrejurările istorice ale migrării lor în noua patrie.
11. Imperiul bizantin.
12. Comandant militar provincial, inferior strategului themei.
13. Șef militar al unei unități speciale din armata imperială.
14. Vasile II Bulageroctonul (976-1025).
15. Împăratul romano-german Otto II (973-983).
16. Funcționar de curte, care, la origine, se ocupa de garderoba imperială.
17. Maestru de ceremonii, care se ocupă de sala tronului.
18. Comandant al trupelor recrutate din rândurile vlahilor din thema Eladei.

Sovety i rasskazy Kekaumena, ediție G. G. Litavrin, Moskva, 1972, p. 256-259; p. 268-270, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul III, București, p. 31-43, 280-282; 42-45.

7

<1094 Februarie>. Păstori vlahi din thema Moglenei, aflați pe domeniile mănăstirii athonite Marea Lavră¹.

„Domnia mea² a fost înștiințată de către cinstita mănăstire a Sfântului Atanasie de la Sfântul munte Athos³ că niște cumani, care locuiesc în Moglena⁴, se urcă pe înălțimile Puzuchia din preajma lor, aflate în stăpânirea mănăstirii, fac acolo stâni pentru turme și pasc ținuturile acelea fără nici o piedică, refuzând să plătească cuvenita zeciuială pentru animalele

lor. Dacă este așa, atunci Domnia mea poruncește încasatorilor de dări din Moglena ca, în lumina hotărârii de față a Domniei mele, să-i silească în toate chipurile să plătească mănăstirii Sfântului Atanasie toată datoria cuvenită din zeciuială sau altă dare, măcar ca până acum și până la hotărârea de față a domniei mele au cutezat să facă altfel; deci să nu le îngăduie să-i socotească pe vlahii și bulgarii⁵ altora drept oamenii lor, ci pe toți aceștia să-i ceară drept parte cuvenită amintitei mănăstiri, după datina statornicită. Dacă nu se vor arăta binevoitori în toate acestea, ci vor încerca din nou să ia ceva în stăpânire sau să scutească de dări pe vlahi sau bulgari, după obiceiul nedrept de până acum, atunci să fie alungați de pe înălțimile luate cu sila, chiar și fără voia lor. Dacă și după aceea vor folosi în chip abuziv accesul înălțimilor sau orice alt lucru dăunător amintitei mănăstiri, împotriva hotărârii Domniei mele, atunci să fie pedepsiți după lege și dreptate. Dar dacă pleacă de pe înălțimi și vlahii aflați în neînțelegere cu amintita mănăstire și le sunt strâmtorate turmele la pășunat și de aceea, de mare nevoie, își pasc turmele pe locuri legiuite ale Moglenei, atunci Domnia mea hotărăște să-și pască cu totul netulburați animalele de orice fel în provincia Moglena, fără să plătească nici o dare și fără să fie supărați, împiedicați sau alungați de către încasatorii de biruri ai provinciei, de militari sau de cumani. Dacă va încerca să facă cineva ceva împotriva hotărârii Domniei mele, oricine ar fi el, va avea mare supărare din partea împărăției. Deci acești vlahi ai mănăstirii Sf. Atanasie, cum am spus, își vor paște turmele pe locuri legiuite ale provinciei Moglena, începând de acuma și pentru totdeauna, fără să fie supărați sau amenințați și fără să li se ceară vreo dare pentru o datorie oarecare. Ba chiar și cele două stâni, adică cea stăpânită de Stan, numită Rimnița, și cea gospodărită de copiii lui Radu cel Șchiop și a lui Peducel⁶, apoi cele deținute de vlahii acestei mănăstiri pe înălțimea obștească de la Cravița, și pe acestea poruncește Domnia mea să le țină tot ei fără să dea nici o dare, și fără vreo amenințare sau supărare din partea cuiva, căci i-a fost acordat acestei mănăstiri ca orice ființă ce ține de dânsa să fie impusă de dânsa cu darea pe stână, cu zeciuiala și cu orice impozit cerut după datină de la stânilor aflate în amintita înălțime. Deci, cel care are grijă de strângerea dărilor din această provincie a Moglenei în persoana preavenerabilului sebast și hartular chir Theodor Chumnos⁷, în virtutea prezentei decizii a Domniei mele, va preda aceste două stâni către amintita mănăstire a Sf. Atanasie printr-o hotărâre întărită, pentru ca în baza ei să le ocupe vlahii aflați în dependența ei ca pășune pentru animalele lor de tot felul, fără să fie tulburați, jigniți sau îndepărtați, și fără nici un fel de dare, după cum am spus mai sus. Apoi, cum am amintit, dacă există în ținutul Chostiane, dependent de mănăstirea Sf. Ioan Prodromul, șerbi în afara mănăstirii, neincluși în decizie, și pe aceștia să-i considere ca scutiți cei care se îngrijesc de încasarea dărilor din provincia Moglena să-i includă printr-o decizie la această mănăstire Prodromul, împreună cu moara aflată în ținutul stânei, spre a stăpâni șerbii lor și moara aflată în ținutul stânei, spre a stăpâni șerbii lor și moara fără nici o piedică și supărare, și fără nici un amestec din partea puterii civile, în locul celor predați acestei mănăstiri Prodromul, să le fie dați alții. Și pentru știință va fi arătat prezentul decret

al Domniei mele cancelariilor respective, apoi el va fi încredințat mănăstirii Sf. Atanasie spre păstrarea veșnică”.

1. Documentul, păstrat în arhiva mănăstirii athonite, este răspunsul împăratului Alexios Comnenul la plângerea înaintată de călugării mănăstirii Lavra.
2. Alexios Comnenul (1081-1118).
3. Mănăstirea Marea Lavră a fost fondată de Sf. Atanasie în 964, cea dintâi între așezămintele athonite.
4. Moglena era sediul unei theme sau provincii imperiale și al unei episcopii din Macedonia, la nord-vest de Salonic.
5. Vlahii și bulgarii erau considerați șerbi (douloparoikoi) ai mănăstirii. Ei erau scutiți de dări față de stat, dar aveau obligații față de călugării mănăstirii, în schimbul permisiunii de a folosi pășunile acesteia.
6. Pot fi remarcate aici numele curat românești ale șerbilor mănăstirii primele două de origine slavă, cel din urmă de origine latină.
7. Cartularul era un important funcționar al themei, însărcinat cu strângerea impozitelor publice.

Actes de Lavra, ediție Germaine Rouillard et Paul Colomp, volumul I, (897-1178), Paris, 1937, p.125-126; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul IV, p. 28-31.

8

<Sec. XI-XII>. Organizarea ecleziastică a vlahilor sud-dunăreni.

„[...] Și toate celelalte orașe care au rămas în afara decretelor noastre imperiale¹, toate acestea să le aibă sub cărmuirea sa același preasfințit arhiepiscop² și să ia de la ele impozitul datorat, ca și de la vlahii de prin toată Bulgaria³ și de la turcii din regiunea Vardarului, câți sunt în hotarele Bulgariei”.

„Ioan, preot al preasfințitei episcopii a vlahilor”.⁴

„[...]Episcopii supuse scaunului Bulgariei: 1. Castoria, 2. Skoplje, [...] Devri, A vlahilor”.⁵

[...] Rânduiala scaunelor Primei Iustiniane⁶: 1. Cel din Castoria; 2. Cel din Skoplje [...]. Cel din Devri; Cel din Vreanoti⁷ sau al vlahilor.

1. Împăratul Vasile II (976-1025). După cucerirea țaratului lui Samuel (1018), acesta organizează administrativ teritoriile anexate și dă o nouă organizare religioasă a acestora printr-un decret din 1020. Cu această ocazie, el subordonează pe toți vlahii din thema Bulgariei arhiepiscopiei din Ohrida, ce a luat locul vechii patriarhii bulgare.
2. Arhiepiscopul de Ohrida.
3. Thema Bulgariei, ce cuprindea părțile vestice ale vechiului țarat bulgar.
4. Însemnare pe marginea unui manuscris din veacul al XI-lea, dar ea poate să reflecte o situație dintr-o perioadă mai recentă. Ea atestă însă primul cleric vlah sud-dunărean, cunoscut după numele său.
5. Lista datează din vremea împăratului Alexios Comnenul (1081-1118).

6. Denumire a anticei arhiepiscopii create de Justinian, pe care o moștenește juridic arhiepiscopia de Ohrida.
7. Lista, ce datează tot din vremea lui Alexios Comnenul, localizează precis sediul episcopiei vlahilor, la Vreanoti. Orașul este identificat cu Vranje, de pe cursul superior al Moraviei sudice, regiune cu o foarte deasă populație vlahă în evul mediu, dacă ținem seama de știrile documentelor medievale și de intensa toponomie românească din zonă.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul IV, București, 1982, p. 24-25.

9

<Începutul sec. XII>. O comunitate vlahă la muntele Athos.¹

„După alungarea turmelor și vlahilor din Sfântul Munte în loc să mulțumească lui Dumnezeu că a îndepărtat o urgie mare și vătămătoare, că prin pedepsire Dumnezeu ne-a venit în ajutor și a curățit Sfântul Munte, muntele ales de Dumnezeu spre a locui într-însul, ei² se jeluiau însă și mai mult și se băteau cu pumnii în piept. Și era în Sfântul Munte frământare mare ca în Egipt. Își aminteau de hrana îmbelșugată din Egipt, de cărnuri și de căldările de gătit, de ceapă, usturoi și pepeni, căci părinții de la Athos nu mai puteau uita binefacerile vlahilor: bucuriile și întâlnirile, laptele, brânzeturile și lâna, ospețele, schimburile de servicii și afacerile cu ei, adică dintre vlahi și monahi, apoi bețiile diavolești care au apărut până la urmă. Intrase diavolul în inimile vlahilor, deoarece aveau cu dânșii și femeile lor, îmbrăcate în straie bărbătești ca păstorii; pășteau turmele, slujeau mănăstirilor, aduceau călugărilor brânză, lapte și stofe, făceau și pâine în paracisele mănăstirilor și erau, să zic așa, șerbii³ și slujitorii îndrăgiți ai monahilor. Faptele rușinoase săvârșite de ei nu pot fi nici povestite și nici auzite. Dar cei care sufereau și urau greșeala și doreau să îndrepte păcatele, au spus toate acestea nu numai sihaștrilor, pustnicilor și schimnicilor, ci au arătat în scris chiar și patriarhului chir Nicolae, anume că vlahii au ca păstori femeile lor. Ce a săvârșit diavolul cu ajutorul lor nici nu putea fi încredințat scrisului. Dar nu există lucru ascuns care să nu ajungă cunoscut și să nu iasă la iveală însă, faptul acesta s-a produs prea târziu. Voi arăta acum isprava vlahilor, sau mai degrabă a monahilor, și tot ce s-a întâmplat atunci. Născocitorul răutăților, care distruge viața, ne face să pribegim, ne ascunde de fața lui Dumnezeu și ne aduce moartea, a găsit unelte potrivite și la Sfântul Munte. Și împrăstie prin sfinții monahi tot felul de pretexte bine ticluite, că adică hotărârea ar fi luat-o patriarhul și dacă murim în chipul acesta, vom putea da seama de sufletul nostru. Cuvintele lor erau vorbă goală și amestec de nebunie. Auzind aceste zvonuri, mulți s-au clătinat: nu numai mulțimea nevoiașă ci și numeroși oameni de seamă, conducători și sihaștri, care se luptau cu demonii de cincizeci sau șaiszeci de ani și nu erau în stare să-i alunge din chiliele lor. Puteau vedea atunci ceva grozav și vrednic de multe lacrimi: mergea sihastrul plângând la schimnic și-i spunea tot ce învățase de la demoni, la

fel și egumenul la alt egumen, și se jeluiu că de acum înainte nu mai aveau viață și nici liniște, deoarece îi alungă pe vlahi cu turmele lor, iar patriarhul a încătușat de tot muntele și lemnele și apele. Nouă ce ne mai rămâne spune Sfântul Munte? Cred că nimic. Atunci aveai ce să vezi: dezbinări, întâlniri tainice, adunări, peregrinări dintr-un loc într-altul, dorința mai degrabă de a îndupleca decât de a se lăsa înduplecat și, după cum scrie David „înălțau nimicnicia până la cer, umpleau pământul de gâlceavă și îndreptau fierul sulitelor spre grumazurile lor“, căci ce ți se poate da sau oferi, când ai o limbă înșelătoare? Pe toate le-a umflat și răvășit momentul acela, căci împreună cu vlahii ieșea împotriva stăpânului lumii toată mulțimea monahilor și ne umpluseră inimile de durere, deoarece se bucurau la fel de mult atât demonii, cât și monahii. Vlahii erau în număr de trei sute de familii, iar împăratul zicea că sunt cătune⁴ supuse patriarhului, deoarece hotărâse de multe ori să le impună zeciuială, dar nu izbutise acest lucru din pricina conducătorilor de provincii, spre a nu îngreua mănăstirile și a supăra pe monahi. Numărul vlahilor a putut a fi cunoscut, dar al monahilor era cu neputință de aflat și de spus, căci părea o mulțime fără sfârșit. Și ce era de mirare! Ei ziceau: sihastrul din locul cutare, evlaviosul egumen cutare merge împreună cu egumenul cutare, de asemenea și cei din celelalte mănăstiri pleacă cu toții împreună cu vlahii, prietenii lor. Puteai vedea cum sfințele și de Dumnezeu păzitele mănăstiri rămâneau să fie supravegheate de bătrâni șchiopi și fără vedere...“.

1. Sursa de față este un codice grec din veacul al XV-lea, ce conține schimbul de scrisori dintre împăratul Alexios Comnenul (1081-1118) și patriarhul Nicolae (1084-1111) între anii 1100-1104 cu privire la prezența unei comunități vlahe la Sfântul Munte.
2. Călugării.
3. În greacă „doulopareci“ (douloparoicoi) termen ce desemnează o categorie dependentă economic a țărănimii bizantine.
4. În greacă, katunos, unități de organizare socială specifice românilor sud-dunăreni. Originea termenului katun este controversată.

Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p.163-165; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul IV, București, 1982, p.50-53.

10

<Început sec. XII> Georgios Kedrenos¹, *Compendiu de Istorie*. David, fratele viitorului țar Samuil, este ucis de vlahi (976).

„Iar bulgarii, îndată după moartea împăratului Ioan², se răscoală alegându-și drept conducători patru frați, pe David, Moise, Aaron și Samuil, fiii unui comite dintre cei foarte puternici între bulgari și care erau numiți din această cauză Comitopuli [...] Iar dintre acești patru frați, David a murit curând, ucis de niște vlahi călători³, între Castoria și Prespa la

așa-numiții „Stejari frumoși”; iar Moise pe când asedia orașul Serres, muri lovit de o piatră aruncată de pe zid.

1. Georgios Kedrenos, care trăiește la răscrucea secolelor XI-XII, este autorul unei cronici universale, în fapt o simplă compilație. Pentru perioada ce ne interesează pentru acest eveniment, el copiază pe Ioan Skylitzes, care a scris o operă ce cuprinde istoria bizantină din perioada 811-1057.
2. Ioan I. Tzimiskes (969-976).
3. Sintagma „vlahi călători” (în greaca hodontai) este echivalentul termenului kjelator din diplomele regilor sârbi din secolele XIII-XIV și avea înțelesul de cărauși și paznici ai drumurilor. Evenimentul relatat este printre cele dintâi din istorie, în legătură cu care românii sud-dunăreni sunt pomeniți sub etnonimul de „vlah”.

▼
Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul III, p. 144-145.

11

<cca. 1148>. Anna Comnena¹, *Alexiada*. Termenul de vlahi desemnează în greaca populară pe „cei ce duc o viață nomadă”.

...Trimițând deci un mesaj, însărcină pe cezarul Nichifor Mellissenos² să ajungă mai iute decât gândul la Aenos³. Căci mai înainte îi făcuse cunoscut prin scrisori să adune cât mai mulți oameni îi stă în putință, nu dintre cei mai de mai fuseseră înrolați în armată – căci pe aceștia îi și împrăștiase pretutuindeni prin orașele Apusului⁴, pentru ca să păzească cetățuile mai importante –, ci să înroleze, rând pe rând, noi recruți și dintre bulgari și dintre cei ce duc o viață nomadă⁵ – pe aceștia limba populară îi numește vlahi – și pe călăreții și pedestrașii veniți din alte părți, din toate ținuturile.

1. Anna Comnena (1083-c 1150) este unul dintre marii istorici bizantini ai tuturor timpurilor. Fiică a împăratului Alexios Comnenul (1081-1118), ea consacră opera domniei părintelui său.
2. Cumnat al lui Alexios Comnenul, căruia i-a acordat una dintre cele mai importante demnități din imperiu.
3. Cetate din Tracia, aflată la gurile râului Marița.
4. În limbajul curent al bizantinilor, provinciile europene ale imperiului, în opoziție cu cele din Asia Mică, denumite din Răsărit (Anatolia).
5. Prințesa comnenă confundă aici nomadismul cu transhumanța, caracteristică păstorilor vlahi, așa cum apare la Kekaumenos bunăoară.

▼
Anna Comnena, *Alexiada*, ediție B.Leib, volumul I, Paris, 1937, VIII, III, 4; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul III, p.108-109.

<cca. 1150>. Rabinul Beniamin de Tudela¹ consemnează existența unei Valahii în regiunea Lamia (Zeituni).

„Aici e începutul Valahiei, ai cărei locuitori ocupă munții iar ei înșiși poartă numele de valahi. Asemenea căprioarelor iuți la fugă, ei coboară în țara grecilor ca să despoaie și să prade. Nimeni nu-i poate ataca prin război, nici un împărat nu-i poate supune². Datinele creștinești nu le păzesc³ și copiii le dau nume jidovești, din care pricină unii spun că sunt de neam evreiesc și că pe evrei îi cheamă frați ai lor. Și pe aceștia numai îi atacă, dar nu-i despoaie și nu-i ucide ca bunăoară pe greci și că în sfârșit își duc viața în afara legilor imperiului⁴.”

1. Rabin spaniol, autor al unor note de călătorie, pornit din orașul său natal (Tudela) până la Ierusalim, trecând și prin Imperiul bizantin.
2. Autorul are în vedere aici larga autonomie a vlahilor, favorizată și de regiunile inaccesibile în care locuiesc.
3. Evidentă exagerare a rabinului, care se referă la viața religioasă nu foarte ortodoxă a păstorilor vlahi. De altfel, știrile lui nu sunt culese la fața locului, ci din auzite.
4. Această remarcă o întregeste pe cea de la nota 2, cu referire la largile autonomii vlahie.

Tafel, De Thessalonica ejusque agro, Berlin, 1839, p. 473; George Murnu, *Istoria românilor din Pind*, București, 1913, p. 133-134.

13

<cca. 1180>. Ioan Kinnamos¹, *Epitome*. Vlahii sunt descendenți ai coloniștilor <romani> din Italia.

Iar împăratul² fierbea din această pricină și voia să pornească din nou el însuși asupra țării hunilor; dar dorind mai curând să le dovedească forța romeilor, iată ce plănuia. Pe Alexie, pe care-l logodise cu fiica sa, îl trimitea la Istru cu armate multe, comandate de el, care era protostator, pentru ca să-i facă pe huni să creadă că vor fi atacați iarăși din locurile obișnuite; iar lui Leon, numit Vatatzes³, care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncea să năvălească în țara hunilor⁴ dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin, de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor⁵. Alexie și cealaltă armată a romeilor, ajungând deci la Istru, stârneau groaza hunilor, făcându-i să creadă că-l vor trece în curând, iar Vatatzes, năpustindu-se de unde am spus, nimicea totul fără cruțare și călca în picioare tot ce întâlnea în trecerea sa.

1. Ioan Kinnamos (1143-c.1190) este unul dintre marii istorici bizantini ai veacului al XII-lea, continuator al Annei Comnena. Opera lui acoperă perioada 1118-1176, dar partea cea mai importantă este consacrată domniei lui Manuel Comnenul (1143-1180), al cărui secretar imperial a fost.

2. Manuel Comnenul (1143-1180).
3. General imperial.
4. Unguri.
5. Problema originii geografice a vlahilor înrolați în armata lui Vatatzes (1166) a provocat controverse de mai bine de un secol în istoriografie. Pentru unii savanți, ei erau români nord-dunăreni, pentru alții ei sunt vlahi de la sud de Dunăre, supuși imperiali. Balanța pare să se încline în favoarea celor din urmă, fiind vorba de vlahi din thema Paristrion.

Ioannis Cinnami, *Epitome*, Bonn, 1836, p.259-260; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul III, București, 1976, p.238-239.

14

<1199-1205>. Corespondența țarului Ioniță cu papa Innocențiu III¹. Despre originea romană a suveranului din Târnovo și a poporului său.

a. „Dar noi² am auzit că strămoșii tăi se trag din stirpea orașului nobil al Romei și tu îți ai noblețea sângelui tot de la ea...” (p.21., r.5-7).

b. „De aceea, aducem³ mulțumirea atotputernicului Dumnezeu, care ne privește pe noi, robi nedemni, cu nespusa sa bunătate și-și întoarce privirea spre umilința noastră și ne redă amintirea sângelui și a patriei noastre din care coborâm. Și acum, sfinte părinte, bun păstor și călăuză a tuturor credincioșilor creștini, dorind să aduni laolaltă pe fiii sfântului scaun catolic și apostolic, cauți și la noi cei depărtați după corp...” (p.22, r.9-16).

c. „De aceea, gândindu-ne⁴ am trimis de curând să te viziteze prin solie și scrisorile noastre, ca să vadă credința pe care o ai față de biserica romană, mamă a ta, după ce mai înainte solii pe care i-am trimis la tine ne-au încredințat că atât tu, care spui că descinzi din ginta nobilă a romanilor, cât și poporul care este călăuzit de tine prin cuvânt și exemplu, înapoiți cu prisosință, bunăvoință și dragostea scaunului apostolic...” (p.24, r.13-19).

d. „Căci îți este de folos⁵ pentru gloria terestră cât și pentru mântuirea veșnică, dar și obârșiei tale să așezi în imitarea Romei poporul țării tale, care pretinde a descinde din sângele romanilor, și să urmați rândurile bisericii romane, pentru ca astfel să regăsiți și în cult obiceiurile părințești...” (p.25, r.77-82).

e. „Ne socotim⁶ cu atât mai îndatorați popoarelor bulgarilor și vlahilor, cu cât nu numai că au primit odinioară cu devoțiune credința catolică de la scaunul apostolic⁷, dar și că descind din sângele romanilor⁸...” (p.50, r.10-13).

1. Între 1199 și 1205, între țarul româno-bulgar Ioniță (1196-1207) și papa Innocențiu III(1198-1216) s-a înfiripat o corespondență în jurul trecerii suveranului din Târnovo la ritul catolic în cadrul recunoașterii titlului său de către pontiful roman. Una dintre temele centrale ale corespondenței a fost originea romană a lui Ioniță și a poporului său, valah.
2. Papa Innocențiu III. Scrisoarea din decembrie 1199-februarie 1200.

3. Țarul Ioniță. Scrisoare din 1202.
4. Papa Innocențiu către Ioniță într-o scrisoare din 27 noiembrie 1202.
5. Papa Innocențiu către Ioniță (27 noiembrie 1202).
6. Papa Innocențiu către Ioniță (25 februarie 1204).
7. Aluzie la tratativele dintre țarul Boris și Roma din deceniile 7-8 ale veacului al IX-lea în legătură cu creștinarea suveranului bulgar, tratative eșuate în cele din urmă.
8. Evidență eroare a pontifului roman, care include și pe bulgari între popoarele ce descind din romani. Eroarea se explică ținând seama de titulatura lui Ioniță, în care apar deopotrivă bulgarii și valahii, iar el se consideră suveranul amândurora.

Innocenții P.P.III *Epistolae ad Bulgariae historiam spectantes*, ediție Iv. Dujcev, Sofia 1942.

15

<1204-1205>. Villehardouin¹ descrie evenimentele dramatice de pe malurile Bosforului prilejuite de a patra cruciadă, în care țarul vlaho-bulgar a jucat un rol de prim rang.

„Și să știți că în această expediție în care merse împăratul², toți grecii, de o parte și de alta a Bosforului, i se supuseră lui, comandantului, și voinței sale și îi jurară credință și omagiu ca unui senior, exceptându-l, pe Ioan (Johanis), care era rege al Vlahiei (Blaquie) și Bulgariei. Și acest Ioan era un vlah care se revoltase contra tatălui și unchiului său³, și le-a făcut război vreme de douăzeci de ani⁴ și le-a cucerit atâta pământ de la ei că a devenit un rege puternic. Și să știți că de cealaltă parte a Brațului Sf. Gheorghe⁵, spre Occident, puțin a lipsit ca să-i ia la jumătate <din imperiu>. Acela <Ioniță> nu se supuse voinței și nici îndurării lui... (cap. 202).

Atunci sosi vestea că Ioniță (Johannis), regele Vlahiei, venea contra lor <cruciaților> pentru a ajuta orașul <Adrianopol>⁶. Se conveni atunci ca mareșalul Geoffroy⁷ și Manassier de Lisle să păzească tabăra și ceilalți să iasă afară dacă Ioniță venea să se bată (cap. 354). Ei rămăseseră cinci leghe de ei. Și acesta trimise pe cumanii⁸ săi să alerge în dezordine. Și-i urmăriră pe cumani mai bine de o leghe cu imprudență. Și când voiră să se întoarcă, cumanii începură să tragă asupra lor <cu arcurile> foarte tare și le răniră multora caii... Și când reveniră astfel în tabără, au fost chemați de către împăratul Balduin⁹ și ținură sfat și ziseseră că a fost o mare nebunie de a fi urmărit atât de departe pe oameni atât de ușor înarmați. Concluzia sfatului fu că, dacă Ioniță ar mai reveni, să iasă și să se așeze în fața taberei lor și să-i aștepte acolo și să nu se miște de acolo...(cap.356).

Și trecu astfel noaptea până joi, înainte de sărbătoarea Paștilor.

Și contele Louis <de Blois>¹⁰ ieși primul cu corpul său de luptă și începu să-i urmărească pe cumani și-l chemă pe împăratul Balduin să-l urmeze. Vai! Cât de rău păzira ceea ce hotărâseră cu o seară în urmă: căci ei urmăriră pe cumani aproape două leghe. Și-i ajunseră din urmă și continuă să-i urmărească o bună bucată de timp; și cumanii, la rândul lor, se întoarseră și începură să scoată strigăte și să tragă (cap.358).

Și <ai noștri> aveau în rândurile lor alți oameni decât cavaleri, care nu cunoșteau prea bine meseria armelor; și aceștia începură să se sperie și să dea înapoi. Și contele Louis, care era primul angajat, fu rănit în două locuri. Și cumanii și vlahii începură să-i preseze. Și contele căzuse de pe cal și un cavaler al său, pe nume Jean de Friaize, coborî și-l urcă pe calul său. Și mai mulți oameni ai contelui Louis îi ziseră: „Seniore plecați că sunteți grav rănit”. Și el zise: „Ferească Domnul, să mi se reproșeze vreodată de a fi fugit de pe câmpul de luptă și să fi părăsit pe împărat” (cap. 359).

Împăratul, care avea mult de lucru pe partea sa, își chema oamenii și le zicea ca nu cumva să fugă și să nu se lase. Și cei care au fost de față spun că niciodată un cavaler nu s-a apărut mai bine ca el. Și astfel lupta continua. Unii luptară până la capăt, alții au fugit. În cele din urmă, cum Dumnezeu îngăduie nenorocirile, ei au fost înfrânți. Acolo, pe câmp, rămăseseră Balduin, care nu voi să fugă și contele Louis: împăratul Balduin fu prins viu, iar contele Louis ucis... (cap.360).

1. Geoffroi de Villehardouin, mareșal al contelui de Champagne, este unul dintre conducătorii cruciadei a IV-a. Autorul cronicii, scrisă în franceza medievală, încearcă să justifice devierea cruciadei spre Constantinopol, cucerirea imperiului și acțiunile contra vlaho-bulgarilor. Și la el, ca și la Robert de Clari, românii din Haemus apar în primul plan al tuturor expedițiilor țărilor din Târnovo împotriva latinilor.
2. Alexios IV Angelos (1203-1204), instalat la tron de latini.
3. Tatăl lui Alexios IV este Isaac II Angelos (1185-1195), iar unchiul său Alexios III Angelos (1195-1203).
4. Cronicarul confundă aici pe Ioniță cu înaintașii și frații săi, Petru și Asan.
5. Strămtorile și Marea Propontidei.
6. Cruciații asediau în aprilie 1205 orașul Adrianopol, care refuza să recunoască stăpânirea latină.
7. Geoffroi de Villehardouin.
8. Cumanii nord-dunăreni au fost auxiliari prețioși în expedițiile militare ale țărilor din Târnovo.
9. Balduin, conte de Flandra, și apoi primul împărat latin de Constantinopol (1204-1205).
10. Louis, conte de Blois, fruntaș al cruciadei.

Villehardouin, *La conquête de Constantinople*, ediția Faral, Paris, 1939, p.162-170.

16

<Început sec. XIII>. Nichita Choniates¹, *Istoriei*. Răscoala vlahilor din Haemus, care mai înainte erau numiți misieni, conduși de Petru și Asan(1185).

I.

„Iar după ce s-au liniștit și neamurile din Orient², după ce au primit atât daruri ocazionale, cât și dări anuale – căci așa au știu conducătorii

romeilor din zilele noastre să câştige bunăvoinţa străinilor, năzuind după tihnă, aidoma slujnicilor tinere care se ocupă cu torsul –, <Isaac>³ dori să-şi ia soţie de neam străin, că pe aceea pe care o avusese o pierduse prin moarte. Intrând în tratative, prin solii, cu Bela, regele Ungariei⁴, ia de soţie pe fiica aceluia care nu împlinise încă zece ani. Dar zgârcindu-se să cheltuiască pentru aceasta banii visteriei, îi adună fără cruţare din propriile ţinuturi; şi a jefuit, din meschinărie şi alte oraşe din părţile Achialosului, pe furiş, dar mai ales şi i-a făcut sieşi şi romeilor duşmani pe barbarii din muntele Haemus, care altădată se numeau misieni, iar acum se cheamă vlahi. Aceştia, încredinţaţi de inaccesibilitatea ţinutului şi bizuindu-se pe fortăreţele <lor>, care sunt foarte numeroase şi ridicate pe stânci abrupte, s-au sumeţit şi altădată contra romeilor; atunci însă [...] au dezlănţuit o răscoală violentă. Şi erau izvoditori ai nenorocirii şi agitatorii întregului neam, unul Petru şi <cu> Asan, de acelaşi neam şi obârşie. Aceştia, ca să nu facă răzvrătirea fără motiv, se înfăţişează împăratului, care se afla în tabără la Kypsela⁵, cerându-i să fie înrolaţi în armată împreună cu romeii şi să li se acorde prin carte împărătească un domeniu cu ceva venit situat pe muntele Haemus⁶. Dar cererea lor n-a fost împlinită căci a biruit voia lui Dumnezeu. Murmurară deci că nu sunt luaţi în seamă şi tot stăruind în cererea lor, au mai scăpat şi câte un cuvânt mai înfierbântat, care anunţa răzvrătirea şi ce vor face când se vor face când se vor întorce acasă şi asta <o făcea> mai ales Asan, care era şi mai colţos şi mai aspru. Acesta este lovit peste faţă din porunca sebastocratorului Ioan, ca pedeapsă pentru neruşinare. Şi astfel, ei s-au înapoiat fără să fi înfăptuit nimic şi acoperiţi de ocară. Şi câte <rele> au săvârşit aceşti oameni nelegiuţi şi spurcaţi ce cuvânt ar izbuti să o spună, care povestire ar putea cuprinde atâtea Iliade de nenorociri?“...

II.

„Şi cum răscoala îndată le-a izbândit, încă şi mai mult îşi vârau în minte că Dumnezeu doreşte libertatea lor. Şi socotind ca puţin lucru propria lor descătuşare şi eliberare, se lăţesc şi spre târgurile şi aşezările mai departe de Haemus. Iar unul dintre cei doi fraţi, Petru, îşi încununează capul cu o coroană de aur şi-şi meştereşte şi îşi pune în picioare încălţăminte de culoare roşie⁷. Îndreptându-se apoi spre Preslav⁸ – aceasta este o cetate străveche, toată de cărămidă arsă şi cea mai întinsă din cele de prin părţile Haemusului –, vedeau că asedierea lui nu era lipsită de primejdie; îşi urmează deci drumul ocolindu-l şi coboară încet Haemusul. Şi aruncându-se pe neaşteptate asupra altor aşezări ale romeilor, răpesc mulţi romei liberi şi mulţi boi şi vite de povară şi multe alte dobitoace...”

III.

Vlahii îşi iau ca aliaţi pe sciţii (cumanii) nord-dunăreni şi pe bulgari.

„Iar barbarii lui Asan care au trecut Istrul şi s-au unit cu sciţii, după ce au înrolat şi de acolo, în voie, o mare mulţime de aliaţi se întoarseră în patria lor în Moesia. Şi deoarece au găsit-o pur şi simplu părăsită şi golită de armata romeilor, au intrat într-însa cu şi mai multă semeţie, aducând

ca pe niște legiuni de duhuri, trupe ajutătoare de sciți. Și nu s-au mai mulțumit să poată păstra ce era al lor și să dobândească toparhia Moesiei, ci nu mai îndurau să nu aducă daune împărăției romeilor și să nu unească domnia misienilor și a bulgarilor într-una singură, așa cum fuseseră odinioară⁹...”

IV.

Un preot bizantin cunoaște limba vlahilor.

„Astfel s-au sfârșit acestea. Atunci însă unul dintre preoții prizonieri, care era dus, ca prins de război, în Haemus îl roagă pe Asan să-i dea drumul, îi cerea îndurare vorbindu-i în limba sa, căci era cunoscător al graiului vlahilor. Respingându-i rugămintea, acela însă i-a spus că nu și-a propus vreodată să-i elibereze pe romei, ci să-i nimicească. Căci acest lucru l-ar vrea și Dumnezeu. Se spune că, față de acest răspuns, preotul ar fi spus la rândul lui, suspinând adânc și cu ochii scăldați în lacrimi, că nici de <Asan> nu va avea milă Dumnezeu, pentru că nu a vrut să-și facă milă de un om sărman care era aproape de Dumnezeu prin preoție și că sfârșitul vieții lui îi este aproape și că acesta nu-i va veni în chip de moarte firească, ca într-un somn blând, ci așa cum se întâmplă de cele mai multe ori în cazul celor cărora le place să ucidă cu sabia. Și nu a fost greșită profetia preotului. Căci peste puțină vreme, întors în Misia, Asan e ucis de unul dintre ai săi...”

V.

Împăratul încearcă, fără succes, să ia cu asalt de la vlahul Dobromir Chrysos cetatea Prisakos.

„Și după aceste întâmplări împăratul, plecând din Kypsella, vine la Tessalonic și, de aici, pornește asupra lui Chrysos. Vlah de neam, acesta își însușise Strumitza¹⁰ și cucerise și cetățuia numită Prosakos¹¹ și-și înjghebase acolo reședința de tiran¹², întărind în fel și chip fortăreața pe care dintr-nceput natura o născocise și o dăruise din plin; căci sunt acolo stânci abrupte, despicate, încălecate una peste alta și o singură cărare duce spre ele, îngustă și anevoioasă și primejdioasă din pricina prăpăstiilor, iar restul împrejurimilor acestor stânci e tot râpos și nebatut de picior de om și un rău cu vârtejuri adânci, numit Axios¹³, încovoindu-se în jurul stâncilor le ocrotește în chip și mai uimitor. Venind apoi meșteșugul omului și luându-se la întrecere cu natura le-a făcut să fie aproape cu neputință de cucerit. Căci înălțându-se ziduri puternice de-a curmezișul potecii existente s-a înfăptuit un adăpost minunat întărit. Dar romeii au neglijat de multă vreme această fortăreață, Prosakos, deoarece nu-și făceau griji despre partea bulgarilor și au părăsit-o lăsând-o pustie, iar Chrysos, refăcând-o, avea acum un adăpost cu neputință de cucerit de romei; adunase acolo cu ajutorul armelor tot felul de bucate, așezate de jur împrejur mașinii aruncătoare de pietre, și-și procurase din belșug cele necesare traiului, lăsând să pască pe culmi turme de oi și cirezi de vite. Căci cuprinsul acestui loc întărit nu e restrâns, ci se lățește și se întinde foarte mult și e acoperit de crânguri hrănite de ploii și e bogat în locuri împădurite. Numai de un singur lucru bun și anume de unul care e neapărat trebuincios, prea bun

și foarte important e lipsit acest loc întărit; că nu există pe acolo nici un firicel de apă, nici puțuri săpate în pământ, ci trebuie să cobori la râu și să aduci de acolo, cu gălețile, apă de băut. Luând în stăpânire așadar o asemenea fortăreață, Chrysos nu s-a înspăimântat deloc când împăratul a pornit împotriva lui, ci s-a pregătit să-i înfrunte... Au fost dărâmate, în drum, unele cetăți, au fost arse grămezi de bucate și mai mulți vlahi au fost luați prizonieri de perșii¹⁴ pe care satrapul orașului Ancyra¹⁵ îi trimisese în ajutor împăratului, atunci cei ce nutreau întreagă și mai fierbinte dreaptă credință, l-au rugat pe împărat să nu îngăduie turcilor să ducă în țara lor oameni care cinstesc pe același Dumnezeu ca și noi, ca nu cumva ei schimbându-și fără voia lor credința, să nu se mânie din această pricină Dumnezeu împotriva celor care i-au predat turcilor, ci vlahii prinși să fie dați romeilor ca slujitori, iar perșii care i-au capturat să fie dăruiți cu alte daruri împărătești. Dar împăratul n-a încuviințat nicidecum acest lucru... Și cedează lui Chrysos, Prosakos și Strumitza și ținuturile din jurul lor și consimte să-i dea de soție – deși nu era fără soție – pe una din femeile din neamul său. Și intrând în Bizanț¹⁶, despărți pe fiica protostratorului¹⁷ de soțul ei și i-o trimise lui Chrysos, desemnând ca însoțitor al miresii pe sebastosul Constantin Radeinos.“

1. Nichita Choniates (c.1155-c.1215) este autorul unei remarcabile opere istorice, numită *Istorie*, ce acoperă perioada 1118-1207. Este principalul izvor bizantin asupra începuturilor statului Asăneștilor, autorul fiind unul dintre actorii principali ai scenei politice bizantine de la sfârșitul veacului al XII-lea și începutul următorului.
2. Pentru bizantini, Asia Mică, unde împăratul trebuise să încheie o pace dezonorantă cu sultanul turcilor selgiucizi.
3. Isaac II Angelos (1185-1195).
4. Bela III (1172-1196).
5. Oraș în Tracia.
6. Unii istorici consideră că ar fi vorba de integrarea celor doi frați vlahi în sistemul pronoiei bizantine, fundamentul organizării militare a imperiului din secolele XI-XIV.
7. Simboluri ale puterii imperiale în Bizanț, uzurpată de căpeteniile vlahie din Haemus.
8. Vechea capitală a primului țarat bulgar, numită și Megalopolis.
9. Pentru interpretarea acestui pasaj, foarte controversat în istoriografie, vezi S. Brezeanu, *Les „Vlaques“*, dans les sources byzantines concernant les débuts de l'Etat des Asénides. Terminologie ethnique et idéologie politique, I-II; R.E.S.E.E., XXV, 1987, nr.3, p.203-215; nr.4, 315-327. Idem, „Mésiens“ chez Nicéas Choniates. Terminologie archaïsante et réalité ethnique médiévale, „Etudes byzantines et post-byzantines“, II, 1991, p.105-114.
10. Oraș în Macedonia.
11. Cetate pe malul râului Vardar.
12. În viziune bizantină, stăpânire nelegitimă, obținută prin uzurpare.
13. Vardar, râu în sudul Macedoniei istorice.
14. Turcii selgiucizi.
15. Emirul orașului Ankara (Ancyra).

16. Constantinopol.

17. Manuel Kamytzes.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul III, p. 252-261, 282-283, 292-299, ediție Bonn, p. 481-483, 486-489, 617-618, 665-673.

17

<După 1217>. Hotărârile lui Demetrios Chomatianos¹, arhiepiscopul Ohridei² și al întregii Bulgarii, fragmentul XXIII. Despărțirea și partajul averii dintre olarul Chrysos și Ciola, vlahă de neam.

Din pricina lipsei celor trebuincioase, în vremea foametei părăsindu-și locul de obârșie, Castoria³, și soția legiuită totodată, olarul Chrysos a ajuns la Ohrida și a trăit acolo cu o femeiușcă, coborâtoare după neam din vlahi, purtând numele de Ciola și care făcea parte, ca să vorbesc ca Pavel⁴, din rândul celor ce se acoperă cu păcate și pot să atragă spre ele ochii și inima bărbaților prin uneltiri viclene și <Chrysos> a trăit cu această muierușcă în concubinaj. Iar când, într-un târziu, soția lui legiuită a aflat de el, a pornit după el și l-a găsit trăind împreună cu țuitoroa. Deși cu greu, totuși ea l-a smuls din îmbrățișările desfrânate și legăturile în care-l ținea aceea, fiind ajutată în asta și de lege și de forța ocărmuirii creștine. Iar pe aceea a îndepărtat-o cu totul împreună cu necuratele-i uneltiri. Căci nu putea ticăloșia să se împotrivescă cumva lucrului bun și legiuit. Întrucât însă Ciola a cerut acum să i se facă dreptate, că adică bunurile pe care le are acum Chrysos au fost dobândite prin trudă și strădanii comune de-a lungul întregului timp cât au trăit împreună și se părea că această femeie nu spune lucruri neadevărate, a fost întrebat despre asta Chrysos și a mărturisit că cele pe care le-a agonisit se datoresc și trudei Ciolei. De aceea, s-a hotărât prin judecată să ia Ciola din acestea o vacă cu un vițel de doi ani, doi porci, un stup sau știubei, 30 de coți de pânză de in, o măgăriță cu puiul ei și o pătură din păr de capră, numită în grai barbar cergă⁵.

1. Arhiepiscop de Ohrida la începutul veacului al XIII-lea și cărturar bizantin de marcă al vremii sale, care a trăit în principatul Epirului.
2. Capitala Macedoniei, sediu al importantei arhiepiscopii a Bulgariei bizantine.
3. Oraș din nordul Greciei.
4. Apostolul Pavel.
5. Produs tipic românesc, numit aici în limba vlahă.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul IV, București, 1982, p.83-85.

<1220>. Diplomă a regelui sârb Ștefan Primul Încoronat¹ prin care acordă ridicarea mănăstirii Jica sate și moșii. Vlași care au contribuit la ridicarea mănăstirii, au obligația de a-i plăti o dare anuală. Antroponimie vlahă în Serbia medievală.

„...și cu toți vlahii, care au dat bisericii, numele lor fiind: Gărd cneazul cu copiii, Radota, Tihomir, Vălcoslav, Stanimir, Voinea, Dragășan, Neagoslav, Zlina, Miroș, Braien, Neaguș, Neagota, Sâna, Radomir, Drăgan, Bratin, Voilor, Dânjina, Pacemil, Batina, Bratâmir, Draguș, Tihomir, Brateș, Grădoș, Gostilo, Popa Pacen, Bun, Stan, Dragoman, Stan, Desislav, Cuplen, Daișa, Berilo, Neag, Bunilo, Dragomir, Braten, Stanimir, Brato-neag, Neagota cu copiii, Drăguș, Bratilo, Radoslav, Tudor, Luțan, Dobromir, Dragoslav, Mujilo, Tihoci, Dragomir, Drăguș, Cuman, Milobrat, Draguș, Dragoslav, Brapa, Predilo, Draga, Părvoslav, Drăguș, Poligrad, Radiș, Tihomir cu copiii, Zlata, Stan, Dragnea, Popa Mic, Dobrișa, Berilo cu copiii, Gostinir, Radu, mama lui Gostimir, Ciucea, Cuman, Bratoslav, Buta, Neag, Vasile, Brateș, Bratoslav, Dobriță, Leav, Dragomir, Srațin, Tudor, Tihomir, Bunilo, Braia, Gostilo, Voimir, Bojaia, Turiac, Preadimir, Bucea, Crasimir, Brătילו, Budislav, Tihoslav, Mărghelia, Raduș, Cuplen, Bratan, Bun, Prodan, Voinea, Bratoina, Gostișa, Ilia, Bucor, Radu, Bratina, Bala, Srațin, Hrelia, Milța, Dobromir, Sima, Vlad, Desilo, Dobroslav, Teșimir, Budin, Hojița, Gela, Raduș, Cuman, Bucor, Radu, Vlad, Stan, Poneag, Rug, Gărdoș, Zlatan, Draguș, Vălcșan, Bogdan, Bratoslav, Bealota cu copiii, Tolcă, Dragun, Liubota, Culin, Velimir, Bărzeai, Tudor, Bucor, Nanota, Sina, Neag, Bratesa, Berislav, Părvoslav, Sian, Buțcat, Cernomuj, Grădan, Nicola, Dragoș, Dragoslav, Voinea, Gugota, Vusin, Scoromir, Prujină, Voislav, Doda, Radota, Velimir, Povrăjen, Voislav, Berilo, Miroș, Velean, Srațin, Andriia, Beagota, Gostilo, Ciârneaga, Grăgur (Grigor), Bucor, Bogdan, Stan, Desimir, Beajan, Plean, Vratișa, Deadol, văduva lui Dragoș și Tus cu mama lor, Gripon, Cernota, Stan, Șarban, Voineag, Bealota, Voila, Miroș, Slavco, Gostilo, Neaj, Prodan, Bun, Dead, Drăguș, Gunea, Vălcoslav, Gostimir, Hodișa, Preadihna, Bucor, Trusean, Nerad, Singur, Draguș² [...] cu toate veniturile de la preoți sau de la valahi sau din birurile de pe pământurile popești...”

1. Ștefan Nemanja (1196-c. 1228), supranumit și „Primul Încoronat”, principe și, din 1217, rege al Serbiei. Fondatorul regatului sârb medieval.
2. Documentul pune în lumină existența unei onomastici specifice românilor din Serbia la 1220, Parte dintre antroponomime sunt de origine latină (Bun, Bunilo, Rug, Singur, Mic, Șerban, probabil Pacen, Bucea, Mărghelia), parte slave, dar specific românești, (Radu, Vlad, Stan, Neag, Neagota, Voinea) și chiar din substrat (Bucor) Se observă în multe cazuri deformările acestor antroponime în limba sârbă, care nu totdeauna sunt lesne sesizabile.

Alexandru V. Soloviev, *Odabrani Spomeniți*, Beograd, 1926, p. 19-20.

<Începutul sec. XIV.> Georgios Pachymeres. *Istории compuse*¹. Suferințele vlahilor strămutați cu forța de Andronic II Paleologul în Asia mică (1285).

„Deoarece pirateria se întinsese pe mare, fiindcă flota bizantină fusese cu totul suprimată și cum se mai anunța încă și năvălirea sciților² (căci Terteres³ era incapabil să-i apere nu pe alții, dar nici măcar pe sine însuși), împăratul⁴ trimițând curieri poruncea ca locuitorii de pe țărmul mării care era o pradă la îndemâna piraților să se retragă mai înlăuntrul țării ca de aici încolo să scape de primejdie. Iar pe cei ce locuiau înlăuntrul Traciei și Macedoniei, deoarece știa că năvălitorii îi vor cotropi dacă nu-i va opri cineva, ceea ce părea cu neputință în acest moment, i-a închis în fortărețele de acolo, care nu prezentau foarte mare siguranță. Iar pe vlahi, care se întinseseră aproape de la marginea Constantinopolului până la Byza⁵ și mai departe, în mulțime fără număr, neam de oameni care se simțeau foarte bine în locuri greu de umblat și care se ocupau cu păstoritul dar totuși erau obișnuiți și cu luptele, bănuindu-i de dezertare, căci, gândea împăratul, se vor alătura și ei năvălitorilor, hotărî să-i mute în răsărit⁶, pe țărmul din fața Bizanțului⁷, dar să-i și sărăcească prin angarale, ca nu cumva să se trufească, încrezători în mulțimea și puterea lor. Și pe de o parte, au fost păgubiți foarte mult, pe de altă parte au fost strămutați fără milă, încât ei socoteau mutarea nu mai puțin, ci mai mult dăunătoare decât angaralele. Căci vitele acelea și toată averea, unele erau oferite la mulți pe preț de nimic, celelalte, dacă se mai și strămutau pe vreme de iarnă, se prăpădeau atunci cu totul. Iar averea lor, parte era smulsă, iar ce rămânea se prăpădea în chip nefericit, încât ei să nu fie în stare să stea mult acolo, ci când nenorocirea va trece, să-și redobândească din nou patria, răscumpărându-și prin plata a mai multe monede de aur locuința...”.

1. Georgios Pachymeres (1242-c. 1310) este cel mai important istoric bizantin al celei de-a doua jumătăți a veacului al XIII-lea. Opera sa, *Istории compuse*, acoperă perioada 1258-1308.
2. Tătarii.
3. Gheorghe Terter I, țar bulgar (1281-1288).
4. Andronic II Paleologul (1282-1328).
5. Cetate bizantină în Tracia, la c. 130 km de Constantinopol.
6. Asia Mică.
7. Constantinopol.

Georgios Pachymeres, *Istории compuse*, ediție Bonn, volumul II, p. 106-107; *Fontes Historiae Daco-Romanæ*, volumul III, p. 448-449.

<1308>. Anonimus Geographus¹, *Descriptio Europae Orientalis*. La 1308 regiunea Macedoniei, Thessalonicului și Thessaliei este locuită de un „popor numeros“, numit „blazi“.

„Este de amintit aici că între Macedonia, Achaia și Thessalonic se află un popor, foarte mare și răspândit, care se numește blazi², care și odinioară au fost păstori ai romanilor, și, din pricina terenului roditor și plin de verdeață, trăiau în Ungaria, unde se aflau pășunile romanilor³. Dar, mai apoi fiind izgoșiți de aici de unguri, au venit în acele părți⁴. Ei au în abundență multă brânză foarte bună, lapte și carne mai presus de alte neamuri. Țara acestor vlahi, care este mare și bogată⁵ și a ocupat-o în întregime armata prințului Carol⁶, este stabilită în părțile Greciei... (Górka, p.12-13; Popa Lisseanu, p.17).

„Panonii însă cari locuiau pe atunci în Pannonia, toți erau păstori ai romanilor și aveau în fruntea lor zece regi puternici în întreaga Messia și Pannonia. Slăbind însă imperiul romanilor⁷, au ieșit ungurii din provincia Scythia... și s-au luptat... cu numiții zece regi și puseseră stăpânire pe ei. Ca semn al victoriei, ridicară aici, pentru veșnicie, o piatră de marmură foarte mare pe care este scrisă această victorie a lor. Ea dăinuiește până în ziua de astăzi...(Górka, p.44; Popa Lisseanu, p.29)

1. Autorul anonim al sursei pare a fi un călugăr dominican francez, aflat în serviciul fratelui regelui Franței, Philip IV cel Frumos, prințul Carol de Valois, care se pregătea să cucerească Constantinopolul, cu ajutor pontifical. Autorul redactează lucrarea ca un îndreptar geografico-politic pentru a servi planurilor stăpânului său.
2. Termenul derivă de la forma slavă a numelui romanilor sud-dunăreni (blasi), dar mai jos apare și o formă a etnonimului (blachi), ce derivă din greacă.
3. Sintagmele „păstori ai romanilor“ și „pășunile romanilor“, ce apar la cronicarii maghiari din secolele XIII-XV cu referire la romani, trădează sursa maghiară a informației (S. Brezeanu, „Romani“ și „vlahi“ la Anonymus. *Istorie și ideologie politică*, „Revista de istorie“, 34(1981), nr. 7, p. 1313-1340).
4. Adică în Macedonia, Achaia și Thessalonic.
5. Autorul se referă, foarte probabil, în primul rând la Vlahia Mare din Thessalia.
6. Carol de Valois.
7. Asupra interpretării pasajului, vezi S. Brezeanu, „Romani“ și „vlahi“ la Anonymus, p.1325 și următoarele.

Anonymi Descriptio Europae Orientalis, ediție Olgierd Górka, Cracoviae, 1916; Geograful anonim, *Descrierea Europei Orientale*, în *Izvoarele Istoriei Românilor*, volumul II, București, 1934, ediție G.Popa-Lisseanu.

<1321-1322>. Cartea lui Ștefan Miliutin¹, regele Serbiei, prin care hotărăște ridicarea bisericii din Gracanița, cu hramul Sf.Dimitrie, dându-i o serie de sate, moșii, familii, printre care și familii de vlahi, care aparțineau Episcopiei de Liubljianna.

„... și pentru valahul Dragobrat, care a fost dat sfântului Ștefan, a fost dat la schimb Episcopiei Liplianska valahul Coman, apoi valahii cu numele: Neagoslav cu fratele său, Dragoviță cu copiii, Drajan cu fratele său, Dragoslav cu copiii, Cuchici cu copiii, soția lui Goișin cu copiii, Dragoslav cu copiii, Stanislav cu fratele, Berislav cu copiii, Dragoslav cu copiii, Niecav cu copiii, Tudor cu fratele, Bratoslav, Martin, Berislav ginerele lui Cheorghie cu fratele, Dubraviță cu fratele și cu sora, Hrane, Grăbeșică, Vitod, nepotul lui Dobre, Dobre cu fratele, Tupe cu fiii, Drujoie cu fratele, Liube, Bratoslav cu copiii, și fiii lui Balin, Radomir și Mârșa. Și acei oameni care vin de la valahul Streaza: fiii ai lui Voinea și fratele lui Stanislav, ca și cei trei ai lui Radu din Sușică, Stan cu fiii lui, Boeslav, Dobroslav² cu fiii...”

1. Ștefan Uros II Miliutin (1282-1321).

2. Se observă și aici antroponomie românească de origine latină (Martin) sau slavă cu specific românesc (Radu, Stan etc.).

Alexandru V.Soloviev, *Odabrani Spomeniții*, Beograd, 1926, p.102-103.

<cca. 1330>. Manuel Philes¹, *Poezii*. Despre prelucratură și țesutul lânii la vlahi

„Trimitte-ne o țesătură de lână, pe care o îmbracă și păstorii din Tracia, când vine iarna și e frig. Vlahii tund oile pascătoare cu foarfeci cu două tăișuri îndată ce dă căldura peste animale și le apără goliciumea și când tot copacul se acoperă de verdeată, înfloreste, umbrește și se răsfată sub mușchi la adierea dulce a vântului de vară. Ei spală îndată lâna tunsă de pe oi, iar fetele lor pricepute la mulsori o piaptână la darac, căci sunt mai sprintene decât femeile, ca și cum oboseala muncii ar degrada femeia măritată. După ce torc cu iscusință firele, le întind pe vergele, pentru ca lâna să poată fi umezită în fiecare dimineață și să nu se înăsprească sub acțiunea luminii și căldurii. Îndată ce munca aceasta bine chibzuită a femeilor a rânduit bine firele, începe țesutul cu lovituri ritmice. Apoi un grup de femei netezește cu repeziciune țesătura de lână în părțile ei prea țepoase, potrivind-o cu mâinile și bătând-o, ele nivelează asperitățile și curăța pânza cu o perie deasă. Gerul o vede, dar trece pe alături, căci se sperie ca de riposta unor actori. Da, prietene, mai călduros decât focul, trimite țesătura de lână lui Philes cel care îngheață”.

1. Manuel Philes (1271-1345), poet grec de condiție modestă, care scrie poezii ocazionale dedicate celor puternici și bogați. Cea de față este adresată lui Patrikiotes, un înalt dregător bizantin al veacului al XIV-lea, necunoscut din altă parte.

Manuelis Philae, *Carmina*, volumul I, Paris, 1855, p.207; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV, p.158-161.

23

Sec. XIV. Ioan Katrares¹. *Stihuri*. I se reproșează călugărului Neofit printre altele originea vlahă.

„Cine nu l-a cunoscut pe vestitul între toți Neofit, căruia din pricina vreunui vis sau a vreunei vedenii drăcești i s-a tulburat mintea de spuse lucruri îngrozitoare și alăturarea cu drumul și-și închipuie că o să ajungă în scurtă vreme patriarh, dacă o să-i crească barba mare. Călugăr stăpânit de demoni, biet filosof nebun, trufaș peste măsură și foarte lacom la bani! Pe aceasta o să vi-l înfățișez eu acum și despre el o să vă povestesc. Care și de unde i-e stirpea? Se spune că s-a născut la Soskos și că ar fi de baștină din Molyskos și că părinții, Stana și Frățilă², ar fi vlahioți, de neam albanez, amestecați cu vlahi. Ei au dat naștere acestei arătări mixobarbare³... De neam este vlah, la înfățișare albanez, iar după alcătuirea trupului bulgar-arvanitovlah.“

1. Copist din sec. al XIV-lea și autor, se pare, al unor lucrări cu caracter satiric. Fragmentul se referă la un necunoscut ambițios Neofit.
2. Să remarcăm aici originea românească a numelor părinților lui Neofit, fapt ce indică și originea lor modestă.
3. Termenul indică în lumea bizantină persoanele de origine amestecată etnic.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul III, București, 1975, p.519-521.

24

1436 martie 16. *Legea vlahilor* din Croația, privilegiul acordat de banul Frankpan¹.

În numele Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, amin. Noi, cneazul Hanz Frankapan, cneaz al Vegliei și Modrusei, al Cetinei și Clissei etc. ban al Dalmației și croaților, dăm de știre, prin acest hrisov deschis al nostru, fiecărui om căruia i se cuvine, că au venit în fața noastră, cinstiții și bunii bărbați, foști supuși credincioși și drepecți ai banului Ivaniș Ivanovic², toți vlahi buni: Vigan Dubravcic, Ninoe Sankovic, Tomaș Rodjevic, Matiaș Vukcic, Milit Ostojic, Dragic Prodanovic, Blaz Kocic, Hrela Goleševic, Vukat Vojnovic, Ivaniș Grobacic, Budan Grubšic, Biloslav Draževic, Elovac Draživojevic, Radivoj Vitkovic, Bulat Kustražic, Ivan Poznanovic și toți

ceilalți vlahi buni, rugându-se și cerând de la noi bunele și cinstitele lor legi obișnuite, pe care le-au avut sub fostul lor domn, banul Ivaniș Ivanovic și sub tatăl acestuia, cneazul Ivan. Iar noi socotind și văzând dreapta și cuviincioasa lor cerere și rugămintă, am primit pe bunii bărbați mai sus amintiți, foști supuși credincioși ai banului Ivanis, de supuși pentru noi și moștenitorii noștri și am făcut, dat și confirmat obișnuitele lor legi cinstite și bune și drepte, pe care le-au avut prea drepte și prea bune sub fostul lor domn, banul Ivaniș și sub tatăl acestuia, cneazul Ivan, și sub care legi s-au servit ei și bătrânii lor. Iată și acele legi bune:

1. Mai întâi să nu fie peste ei vreun cneaz cu forța. Dacă vreun cneaz le-ar fi urât, se vor sfătui cu noi să aibă îngăduința de a-l schimba.

2. Care vlah are sat, să slujească cu uncia, iar care n-are sat să servească călare cu scut și cu sabie ori cu săgeți și cu sabie.

3. Cine, după poruncă, nu merge la război, are să plătească șase libre, din care a zecea parte se cuvine voievodului vlah.

4. Să nu se lupte în răstimpul de la Sân-Ștefan până la Sân-Martin.

5. Calul ostășesc să nu i se ia în zălog pentru nici o vină.

6. Când pleacă la război, două părți să fie soldați, iar a treia parte să se îngrijească de merinde și iepe.

7. Să nu fie peste ei voievod nici un croat, ci unul dintre ei să le fie voievod, care le va porunci și se va sfătui cu cneazul nostru.

8. Judecata să le fie sub Segna³, și la judecata lor să nu șadă nici un croat, ci cneazul și juzii lor.

9. Și cneazul și juzii lor să aibă a descinde de două ori pe an între vlahi, între toți cei numiți mai sus câte unul.

10. Să nu fie între ei pedepsiți cu silnicie, ci pe fiecare să-l judece cu dreaptă judecată.

11. Și din fiecare gloabă să le rămână lor o treime, iar juzilor li se dă a zecea parte de gloabe, iar din venitul nostru a zecea parte de gloabe cneazului.

12. Iar dacă ar cădea asupra cuiva gloabă, să i se ia o oaie pentru o libră și o vacă pentru șase libre. Și să i se dea termen până în ziua a douăzecea, iar dacă n-o răscumpără până atunci, să o piardă.

13. Fiecare casă are să dea la Sf. Gheorghe un berbec sau o oaie și un țap și un caș...

14. Toamna de ziua Sf. Martin să aibă a da, după legea lor, câte un dinar de fiecare cal, în afară de cătunari și dvornici.

15. Iar Cetina⁴ să nu dea tergovină nicăieri.

16. Să nu fie spânzurat nimeni dintre ei pentru nici o vină.

17. Și mai sus-numiții bărbați, toți buni cătunari, să-și țină pentru sine jumătate din venitul de galbeni de la oamenii lor, cum a fost sub fostul lor domn banul Ivaniș.

18. Și să nu fie silit vlahul care nu are o sută de libre, a-i da altui vlah o sută de libre.

19. Să nu fie dator a da domnului slugi năimite, nici slugi de cai.

20. Și sârbul să nu dea în judecată pe vlah, nici vlahul pe sârb.

21. Să nu fie între ei... nici martor, nici jurător și nimeni dintre ei să nu fie oficial, nici să nu fie jurat, în afara de 4 bolantia.

22. Să nu dea ierbărit la munte, nici în iernatice, nici în altă parte, unde nu au dat nici în vremea banului Ivaniș.

23. Și croații să nu țină vlah în afară de un păstor.

După aceasta cneazul vlah și toți bunii bărbați scriși mai sus, toți cătunarii, s-au rugat de noi și s-au legat cu credința și sufletul lor, că ne vor sluji, ei și urmașii lor, pe noi și moștenitorii noștri, drept și credincios cu capetele, cu averea și cu toată puterea lor, și nu ne vor părăsi pe noi și pe urmașii noștri, împotriva nimănu. Scris la Clissa⁵, luna martie 18, în anul de la nașterea lui Hristos 1436.

Și la toate cele zise mai sus ne-am legat tare, pentru ca să fie cu sfatul și cu buna lor voie.

1. Document publicat în latină, apoi și după originalul în croată.
2. Ivaniș Nelipic, ban al Croației, socrul lui Hanz Frankapan, care, în absența unor moștenitori pe linie masculină ai celui dintâi, preia moștenirea Nelipicilor.
3. Cetate importantă în Croația.
4. Regiune în Croația, în care populația vlahă cunoaște o mare densitate.
5. Cetate în Croația.

Hrvatski urbari, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, volumul V, 1, ediție E. Zopasic, Zagreb, 1894, p. 8-11. Cf. și versiunea românească la Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959, p. 73-75.

25

<cca. 1470>. Laonic Chalcocondyl, *Expuneri istorice*¹. Vlahii din Pind și cei de la nord de Dunăre sunt de aceeași origine și vorbesc aceeași limbă.

I.

„Cum și neamul care locuiește din Dacia până în Pind, care se întinde în Thessalia. Vlahi se numesc și unii și ceilalți. Și n-aș putea să explic și să spun care din aceștia la care au venit“.

II.

„Și cei din muntele Pind – vlahi îl locuiesc – care vorbesc aceeași limbă cu dacii² și sunt asemenea cu dacii de la Istru“ (ediție Bonn, p.319; *Fontes*, IV, p.484-485).

1. Laonic Chalcocondyl (c.1423-c.1490) este unul dintre marii istorici bizantini ai veacului său. Este un excelent cunoscător al realităților din Europa sud-estică, inclusiv al romanității orientale.
2. Sub numele de daci, autorul definește pe toți românii nord-dunăreni.

Laonic Chalcocondylae, *Historiarum Demonstrationes*, ediție Bonn, p.35; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul IV, București, 1982, p.452-453.

<1477-1489>, **Istanbul. Acte și regulamente otomane din veacul al XV-lea**¹. Statutul vlahilor balcanici sub stăpânirea otomană.

I. Regulamentul valahilor din Smeredevo (1477)

1. Valahii din Smeredevo² nu varsă nici haraci³, dijmă⁴, ispenge⁵, taxa pe oi, taxa pe căsătorie și chiar celelalte taxe.

2. De ziua nașterii lui Isus, pe care ei o numesc božik⁶, valahii plătesc pentru fiecare casă 45 aspri, echivalentul unui florin⁷, ca și 15 aspri, contravaloarea unui berbec. Pentru 50 de fumuri <case>, pe care ei le numesc un cătun (qatuna), dau un cort, doi berbeci, două calupuri de brânză, două frânghii, două căpestre sau contravaloarea lor, adică 3 aspri, ceea ce face un total de 63 de aspri⁸. Acestea se plătesc la Crăciun. Primăvara, la Sf.Gheorghe sau la Dumunica Floriilor sau la timpul mieilor, se varsă 20 de aspri, contravaloarea unei oi și a mielului ei, taxa ridicându-se la 83 de aspri⁹.

3. Cinci case dau la rândul lor un voinuc(voynuq), cu obligații de pază în locurile unde se recomandă grija. În caz de război, un voinuc pentru fiecare casă participă la campanie.

4. Un komornige¹⁰, adică un servitor, la 50 de case servește la sangeakbei¹¹, timp de 6 luni. Valahii varsă amenzi pentru delikte și crime, după lege. A zecea parte din amenzi este percepută de cneaz¹². Ei nu transportă nici arbori de rășină, nici scânduri și nu au obligații de pază la fortărețe. Ei nu construiesc case pentru sangeakbei în teritoriul lor sau în alte locuri, nu cosesc livezile lor și nu transportă lemne. Nu poate fi destituit un primikür¹³ nevinovat. Nu vor fi anulate aceste stipulații generoase. Valahii sunt scutiți de prestații extraordinare și de drepturile ordinare față de stat. Colectorii de impozite pe sare(tuzgi) nu au putere printr valahi.

5. Dacă un voinuc sau un valah, fiind înscris în satul său, lucrează în afara <satului> pe timarul¹⁴ unui spahi, el varsă jumătate din dijmă acestuia. Pentru vinul din propria vie plătește 4 aspri pentru un butoi, oricare ar fi timarul pe care se vinde. Dacă însă vinde vin cumpărat din afară, el plătește, ca <orice> raia¹⁵, 15 aspri pentru butoi.

*II. Regulamentul valahilor din regiunea fortăreței Maglay (1489)*¹⁶

1. Diviziunea administrativă (nähiye) a fortăreței Maglay.

2. Este vorba de valahii care vin din exterior¹⁷ <al diviziunii administrative>, se stabilesc și plătesc impozite potrivit obiceiului valah¹⁸. Venitul revine sangeakbeiului. Ei fac parte din comunitatea valahilor din guvernământul Kral, care ține de Bosnia. Legile care-i guvernează sunt următoarele: valahii plătesc anual un florin, o oaie și mielul ei sau contravaloarea lor, adică 12 aspri, și un berbec sau contravaloarea lui, adică 15 aspri). La 50 de case, ei dau doi berbeci sau contravaloarea lor, adică 60 de aspri, ca și un cort sau contravaloarea lui, adică 100 de aspri. Ei varsă anual de Sf.Gheorghe tot ceea ce s-a menționat. În plus, în caz de campanie, la zece case dau un soldat(esküngi), care participă la război înarmat. O dată îndeplinite aceste obligații, ei sunt scutiți de alte obligații

extraordinare. Celibatarii nu au nimic de plătit; dar odată căsătoriți, ei vor achita toate obligațiile de mai sus(...). Legea prevedea perceperea impozitului pe fumuri <case>. Acestea au fost înscrise în registru.

1. Cele două documente au fost extrase din registrele otomane, ce cuprind codurile lui Mehmed II (1451-1481) și, respectiv, Baiazid II (1481-1512).
2. Cetate sârbă, cucerită de Mehmed II, la 1459.
3. Impozit plătit în statul otoman de către nemusulmani, în funcție de avere.
4. Impozit otoman perceput în bani sau în natură.
5. Impozit cu origine obscură, plătit numai de țărani creștini.
6. Crăciun, în sârbo-croată.
7. Asprul, monedă de argint otomană; florinul, piesă de aur, cu circulație în imperiu, ce adoptă ca model ducatul venețian (3.59 gr). Raportul dintre cele două monede variază de la 1: 40(1462), la 1: 45(1479) și 1: 54(1510).
8. Cele 50 de case plăteau în comun aceste obligații, care sunt în valoare de 150 aspri (vezi documentul următor), ceea ce dă 3 aspri pentru fiecare casă.
9. Taxa anuală pentru fiecare familie vlahă(63 aspri, la Crăciun, și 20 aspri primăvara).
10. Termenul derivă din sârbă: komornic – servitor.
11. Guvernatorul unei provincii otomane, numită „sangeak.
12. Conducătorul comunităților vlahe, păstrat și sub noua cărmuire.
13. Altă căpetenie vlahă ce și-a păstrat statutul sub noii stăpânitori.
14. Domeniul acordat de sultan, de regulă, militarilor și funcționarilor civili.
15. Populația creștină supusă obligațiilor fiscale în imperiu, care devin tot mai apăsătoare.
16. Diviziune administrativă restrânsă în jurul unei fortărețe.
17. Regulamentul privește pe valahii care se stabilesc pe teritoriul cetății, nu însă pe cei deja stabiliți anterior cuceririi otomane.
18. Otomanii preiau, așadar, și „jus valachicum.

I. Nicoară Beldiceanu, I. Beldiceanu-Steinherr, *Quatre actes de Mehmed II concernant les Valaques des Balkans slaves*, „Südost-Forschungen“, XXIV, 1965. p. 111-114. II. N. Beldiceanu, *Les Valaques de Bosnie à la fin du XVe siècle et leurs institutions*, „Turcica“, VII, 1975, p.133-134. Cf. Nicoară Beldiceanu, *Le Monde ottoman des Balkans(1402-1566). Institutions, société, économie*, Variorum Reprints, London, 1976(III, IV).

27

1667 aprilie 14, Viena. Statutele și privilegiile valahilor din Slavonia emise de către regele Leopold I.

Noi Leopold¹ etc. Dăm de știre și facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor căroră se cuvin. După ce am luat cărma statului... nimic n-am avut mai vechi și mai vestit decât ca strădania noastră să poată să fie folositoare în orice chip... la sporirea și stabilitatea creștinătății și... tuturor ținuturilor și popoarelor care sunt supuse milei și sceptrelor noastre.

De aici rezultă că întreaga comunitate a valahilor (tota Valachorum communitas) care, datorită înaintașilor noștri de sfântă amintire, Rudolf al II-lea² și Matei³, împărați ai romanilor și regi ai Ungariei prin îngăduințe și favoruri își au domiciliul de mai bine de 30 de ani până acum în regatul nostru al Slavoniei, între Sava și Drava, la hotarele Slavoniei, de curând a fost dăruită de către noi, în mod cu totul deosebit și în scris cu protecția și guvernarea urmașilor noștri și a regilor noștri legitimi cu ai Ungariei, noi... dorind să le purtăm de grijă într-un mod deosebit cât mai folositor...am hotărât cu milostivenie să îi dăm, să îi confirmăm și să punem să fie trecute în scris acelei comunități a valahilor sălășluitoare între menționatele Sava și Drava (documentele) după cum s-a arătat mai sus conformându-ne legilor și articolelor statutelor ca, firește regatele și ținuturile noastre cu atât mai mult și mai strașnic... să fie întărite împotriva turcilor care sunt cei mai înverșunați împotriva numelui de creștin...

Despre magistraturi

Primul articol. Fiecare sat al valahilor care locuiesc între numitele râuri Sava și Drava în hotarele Slavoniei are judele (iudex) sau cneazul (knesius), adică un bărbat în stare și potrivit să împlinească astfel de însărcinare și care, la un timp anume stabilit și anume în luna aprilie înainte de sărbătoarea Sfântului Gheorghe, să fie ales de către comunitatea satului pentru un an, iar cel ales, conform unui străvechi obicei, să facă să fie adus acest lucru la cunoștința căpitanului cel mai mare, de care, dacă este găsit potrivit, să fie confirmat și să fie arătat generalului⁴, în caz contrar, să fie ales altul de către acesta.

Al doilea articol. Așa cum întreaga comunitate a valahilor sălășluiește în cele trei capitanate cele mai mari, firește districtele Crița, Copranița și Ivanița, tot astfel se poate alege separat în oricare capitanat și se poate numi un jude cel mai mare (supremus iudex), un bărbat cunoscător al legilor și știutor al treburilor patriei sale care să stea în fruntea districtului său împreună cu șase juzi ajutători (sex assessoribus iudiciis) și care să poată cerceta feluritele pricini și procese conform statutelor de față și să poată să ia deciziile necesare.

Al treilea articol. În fărâdelegile comise împotriva liniștii și folosului public și în cazul chiar al nelegiuirilor criminale, care au dus la vărsarea de sânge, cnezii să fie obligați ca vinovații să fie prinși de îndată, să fie puși la dispoziția paznicului închisorii și să fie predați celui mai mare căpitan al districtului său.

Între timp însă, cel mai mare jude împreună cu ajutoarele sale să cunoască imediat pricinile cu știrea și cu învoirea celui mai mare căpitan ca vinovații să poată să fie judecați de delictele și faptele criminale; acești delicvenți să fie puși la dispoziția cârmuirii militare (regimen bellicum) și acolo să fie pedepsiți conform legii, nu cu bani sau cu bunuri ci prin muncă silnică sau alte suplicii.

Al cincilea articol. Cnezilor nu le revin numai aceste îndatoriri și anume să știe exact în districtele lor numărul întreg de case și familii, ci chiar și pe toți bărbații trecuți de vârsta de 17 ani să îi aibă înscriși într-un registru,

atât numărul lor cât și numărul celorlalți bărbați, și să aibă și alte griji ca de exemplu fiecare cap de familie să hrănească în casele sale pe băieții care au trecut de vârsta de 17 ani.

.....
Despre situația militară.

Al doilea articol. Voievozii să fie luptători cu un moral desăvârșit, cu o viață integritate și lipsiți de vicii.

.....
Al unsprezecelea articol. Ori de câte ori, lucru de care să ne ferească Dumnezeu, se iscă vreun atac sau vreo altă bănuială de mare primejdie din toate capitanatele în câte se găsesc valahii, mai ales toți tinerii care depășesc 18 ani.... cu întreg armamentul să se adune de 6 sau 7 mii ca să poată contraataca conform dispoziției generalului.

Privilegiile valahilor.

Noi Leopold, etc. Dăm de știre și facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor căroră se cuvine.

.....
De aici rezultă că, așa precum răposatele lor maiestăți Rudolf al II-lea și Matei, de asemenea, al II-lea... i-au copleșit cu înlesniri și favoruri excepționale, sub a căror protecție și în slujba căror au rămas până în acest moment fără vreo piedică sau tulburare, tot așa noi, ... ținând cont de efortul lor militar și de cum s-au preocupat de paza granițelor.... dorind să avem cât mai multă grijă de siguranță și liniștea lor decidem cu bunăvoință ca ei să rămână de acum înainte în siguranță în sediile și domiciliile lor fără vreo opreliște sau împiedicare din partea cuiva.... și vom considera că trebuie să-i avem sub privirea noastră cu mare blândețe și că trebuie să-i păstrăm în starea de siguranță ca să-și poată duce viața în liniște și pace.

.....
Dat în orașul nostru, Viena, 14 aprilie 1667.

1. Împărat romano-german (1655-1705).
2. Împărat romano-german (1572-1608).
3. Împărat romano-german (1608-1614).
4. Generalul imperial ale cărui trupe staționau în zonă.

Andrei Veress, *Documente*, volumul IX, București, 1939, p. 68-79, lb. latină.

28

<1684>. Miron Costin, *Cronica polonă*¹. Vlahii din Macedonia vorbesc aceeași limbă cu românii nord-dunăreni.

„În Macedonia este de asemenea o colonie romană, cu aceeași limbă cu noi dar cu mult mai apropiată de limba italiană decât vorbirea noastră. Grecii îi numesc cuțovlahi, adică vlahi șchiopi², pentru că șchiopii și bolnavii din oastea romană rămăneau acolo³. Este acolo un ținut mare care se numește Romania⁴ și acel ținut este o colonie romană“.

1. Lucrarea scrisă către 1684 de unul dintre cei mai importanți cărturari umaniști moldoveni, Miron Costin (1633-1691).
2. Termenul *cuçovlah* are în greacă sensul de „vlahi șchiopi“.
3. Este o interpretare fantezistă a termenului.
4. Autorul are în vedere provincia Rumelia, care în turcă derivă din numele Imperiului bizantin, Rum, aplicat aici fostelor provincii balcanice ale Bizanțului.

Miron Costin, *Cronica polonă*, în *Opere*, București, 1958, p. 208.

29

1706 iunie 26. Opt negustori din Moscopol se adresează Consulului venețian Pietro Rosa¹ declarând că nu vor să-și depună mărfurile decât în magaziile consulului venețian și îl roagă pe acesta să se înțeleagă la Durazzo² cu delegatul lor, Adam Ghira.

Prea strălucite consul venețian, noi, cu toții negustori, ne închinăm cum se cuvine Domniei tale.

Am primit cinstita Domniei tale scrisoare și ne-am bucurat că ești sănătos. Am înțeles tot ceea ce ne scrii. Ne spui să trimitem mărfurile noastre în magaziile Domniei tale. Ne învoim bucuros la aceasta. Te rugăm însă să nu uiți de cele pe care le făgăduiești, la înțelegerea noastră, atât în ceea ce privește grija mărfurilor cât și pentru cazul când ar lipsi ceva din magaziile Domniei tale. Să faci totul bine. Deocamdată ai puțină răbdare căci fiecare își are socotelile, însă mai încolo vei primi toată marfa pe care noi, subsemnații o vom trimite. Am și scris înăuntru să trimită postavurile în mâinile Domniei tale. Să ne ajuți cât se poate de bine și precum te-ai învoit cu albasanlii³, te vei înțelege acolo cu Adam Ghira, prin care vom primi cinstita Domniei tale scrisoare. Să-ți ajute Dumnezeu.

Moscopole, 26 iunie 1706.

Gheorghe Ghira, la porunca Domniei tale.

Dimitrie Gheorghiu, la porunca Domniei tale.

Simu Gheorghiu, la porunca Domniei tale.

Teodor Adam Papa, la porunca Domniei tale.

Costa Teodoru, la porunca Domniei tale.

Gheorghe Teodoru, la porunca Domniei tale.

Anton Ghira, la porunca Domniei tale.

Adam Gheorghiu Ghira, la porunca Domniei tale.

1. Pietro Rosa era consulul venețian la Durazzo, azi Dures (Albania).
2. Localitate din Albania.
3. Locuitorii din Elabasan.

Valeriu Papahagi. *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, Editura Societății de cultură macedonă-română, București, 1935, p. 101 (vezi și 170-171).

<cca. 1706>. Stolnicul Constantin Cantacuzino¹, *Istoria Țării Românești*. Descrierea vlahilor sud-dunăreni, parte componentă a poporului român

„Cum și atunce aceluși Galien² au altui măcar împărat să va fi întâmplat, de va fi trimis și aici de va fi rădicat ostași, ca să meargă să scoață pe acei goți ce călca și împresura cele ținuturi ce s-au zis, în Elada și Misia. Care de crezut iaste că și de aici oaste s-au dus, și pe unii doară ca să-i așaze acolo, însă carii mai sprinteni și de așezat vor fi fost. Căce iată și semnu chiar avem pe cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că și până astăzi se află și sunt, însă puțini acum rămași, pentru carii viind cuvântul, gândiiu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se știe ce sunt.

Sunt dară acești coțovlahi, cum ne spun vecinii lor și încă și cu dintr-înșii am vorbit, oameni nu mai osebiți, nici în chip, nici în obcine, nici în țăria și făptura trupului, decât rumânii, ceștea, și limba lor rumânească ca acestora, numai mai stricată și mai amestecată cu de ceastă proastă grecească și cu turcească, pentru că foarte puțini, cum s-au zis, au rămas la niște munți trăgându-se de lăcuiesc. Carii să tind în lung de lângă Ianina Ipirului până spre arbănași³ lângă Elbasan, în sate numai lăcuind, săvai că și mari unele sate. Zic că sunt și oameni cu putere în hrana lor, de carii și mare minune iaste, cum și până astăzi se află păzindu-și și limba, și niște obicei ale lor. Aceștea dară și limba s-au mai stricat, și ei s-au împuținat, drept că și ei desăvârșit supt jugul turcesc cu acei greci după acolo s-au supus, unde și stăpânire, și blagorodnia, și tot ș-au pierdut. Și poate-fi că nice dintâi așa mulțime nu va fi fost la dânșii. Că iată acum și câți suntu, mojici și țărani suntu, și locurile lor cu greu de hrană fiind, pentru multă piatră și munți pen cele orașe mari turcești de să hrănescu; și pe acolo mai mulți amestecându-se, și limba, cum am zis, foarte s-au stricat, și ei puțini au rămas. Zic și aceasta că de-i întreabă pre ei neșine: Ce ești? el zice: vlahos, adecâte rumân și locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia.

Pare-mi-se, zic, că ei grăind, mai mult îi înțeleg ceștea rumâni decât ceștea grăind ceia să înțeleagă; însă și unii, și alții cu puținea vreme într-un loc aflându-se și vorbind adesea, pe lesne pot înțelege. De crezut dară iaste că și acei coțovlahi, dintr-acești rumâni suntu și se trag; și într-acele vremi ce Galien au alt împărat, au rădicat o seamă dintr-înșii de aici și i-au dus de i-au așezat pe acolo⁴, au rămas și până acum.

Coțovlahi le zic grecii, răzându-i și batjocură făcându-și de dânșii, adecâte, șchiopi, orbi, blestemați, hoți și ca acestea le zic că suntu. Și câți au fost de acel feliu pe undevași, i-au adunat de i-au dus pe acolo; precum și de ceștia rumâni după aici rād și încă destule cuvinte grozave le zic și de nimic îi fac, și că din hoți se trag povestesc și băsnuiesc între ei. Ci de aceasta, căci grecii cești după acum rād de rumâni și grăiesc așa de rău, au socoteală mare; pentru că văzând și ei pe toată alaltă lume răzând de dânșii și batjocorindu-i, au stătut și au obosit și ei pen gunoaiiele lor, ca cocoșii, părăndu-le că au rămas cevași vlagă și de ei“.

1. Constantin Cantacuzino (c.1640-1716) este cel mai important reprezentant al istoriografiei umaniste muntene, a cărui principală operă „Istoria Țării Românești, este scrisă către 1706.
2. Împărat roman.
3. Albanezi.
4. Stolnicul Cantacuzino consideră că românii sud-dunăreni au o origine nord-dunăreană.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, ediție M. Gregorian, volumul I, București, 1984, p. 42-44.

31

<1714>. Dimitrie Cantemir¹, *Historia Moldo-Vlahica*. Românii sud-dunăreni sunt parte componentă a poporului român prin limba și numele lor comun.

„Astfel astăzi moldovenii, muntenii, valahii transalpini, mysienii, basarabeni, și epiroții se numesc pe sine cu toții un nume cuprinzător nu „vlahi“, ci „români“, iar limba lor neașe îi spun „limba română“; iar dacă un moldovean, un muntean, un mysian ș.a.m.d. l-ar întreba pe un străin sau venetic dacă știe limba lor, l-ar întreba așa, //Știi românește//, /adică/ Scis romanice? „[...] „După mărturia experienței aflăm că întreg neamul romano-valah se găsește astăzi împrăștiat în șase ținuturi: în Moldova, Muntenia, Basarabia, Transilvania, Mysia și Epirul din Grecia [...] Mysia urmează malul Dunării de la Poarta de Fier și până la Pontul Euxin, /iar/ în ea orașele, târgurile, satele sunt pline de români, amestecați cu turci /și/ cu sârbi²; iar de-a latul, către miazăzi, ea nu se întinde, în afară doar de hotarele Dobrogei, pe mai mult (sau mai puțin) de 20 de mile; căci Mysia dinlăuntru este ocupată astăzi în întregime, până în munții Haemus, de către turcii numiți „cirak“.

În Epir, în jurul Ianinei, lângă muntele Pind (Chalcocondylas³, în Cartea a 6-a) locuiesc împrăștiți în sate și în târguri amestecați cu grecii. Ioan Cantacuzino⁴ împăratul îi întărește lui Constantin Anghelos (nepotul său de frate), cărmuirea acestor vlahi, dându-i și alte onoruri regești“ [...] Dar ei își țin foarte strâns cununile, fără să-și dea fiicele după soți de alt neam fără să ia pentru fiii lor soții străine și păzesc cu grijă obiceiurile cele de obște la români încă din vechi, precum și celelalte datini ale neamului. Cam 30 de mii de bărbați îi plătesc sultanului în fiecare an o dare, pe care o numesc „haraci“, în afară de cei care țin munții în haiducie și nu arareori fac mare prăpăd asupra călătorilor turci“.

1. Dimitrie Cantemir (1673-1723) este unul dintre primii cărturari români care demonstrează cu argumente istorice și lingvistice unitatea românilor de pe cele două maluri ale Dunării.
2. Bulgari.
3. Istoric bizantin din veacul al XV-lea.

Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo-Valachica*, în *Opere complete*, volumul IX, tomul I, ediție D. Slușanschi, București, 1983, p. 415, 422-423, 427.

32

<1716>. Dimitrie Cantemir¹, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* Originea vlahilor sud-dunăreni.

„Așadar, această Valahie, care se află în Moesia, este o parte a Valahiei mari, adică a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt rămășițele acelor romani pe care Aurelian Împăratul, precum am spus, îi strămutase din Dacia în Moesia². N-ar putea fi nimeni care să-mi tăgăduiască <faptul> că tocmai din acei români <se trage> populația românească, cea care locuiește încă și astăzi în tot Epirul și în jurul Ianinei, căci graiul însuși ne este martor, dat fiind că și aceia vorbesc românește, dar au stricat limba latină cu cea grecească și albaneză, astfel că abia dacă noi îi putem înțelege pe ei și ei pe noi, de aceea îi și numesc grecii cuțovlahi (redat cu litere grecești în textul latinesc, original-n.n), adică „vlahii șchiopi“, pentru că și în obiceiuri și în graiul lor parcă șchioapătă. Dar ei sunt oameni foarte tari de virtute și mult mai răbdători la trudă și, ceea ce este de mai mare minunare, deși locuiesc de atâtea veacuri între greci și albanezi, totuși ei păstrează portul propriu, cel vechi roman și al nostru, lucru pe care îl vei vedea, <Cititorule>, când vom vorbi despre portul nostru“.

1. Lucrarea marelui cărturar moldovean (1673-1723), scrisă în 1716 la cererea Academiei din Berlin, este cunoscută și sub titlul „Descrierea Moldovei“.
2. Și Cantemir susține originea nord-dunăreană a românilor din sudul Dunării.

Dimitrie Cantemir, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* în *Opere complete*, volumul IX, tomul I, ediție Dan Slușanschi, București, 1983, p. 113.

33

<1761, februarie 8>. Raport al lui Antonio Bartolovich, consul al Veneției la Durazzo, către cei cinci „savi alla mercanzia“. Cauzele declinului comerțului din Moscopole și celelalte orașe albaneze.

„În comparație cu vremurile trecute și nu tocmai depărtate nu se poate nega că negoțul de astăzi al Albaniei cu Veneția nu e decât o umbră al aceleia de odinioară. Lucrurile s-au schimbat cu totul: nu se mai observă acea înflorire a traficului care prin afluența bogată a mărfurilor, în vremurile trecute, era în folosul intereselor publice și private ale Veneției și ale aceleia care avea onoarea să servească pe Excelențele voastre în acest cu adevărat prea neliniștit și sărăcit consulat de astăzi¹. Odinioară, se numărau 16 sau 18 corăbii mari care încărcau mărfuri de orice fel, la această

schelă pentru Venetia. Decăzând însă, încetul cu încetul, din cauza neajunsurilor suferite, comerțul e acum din nenorocire cu totul redus, căci nu se mai încarcă decât aproape 2500 de baloturi de lână și șase sau șapte sute de colete de pielărie și ceară, înlăturate fiind, se poate spune, de mulți ani celelalte feluri de articole pomenite în lista și tariful din 10 iulie 1727, care constituie o dovadă sigură a cantității și calității de mărfuri felurite care se trimiteau de aici la Venetia [...].

Cred că e necesar să lămuresc principala cauză a acestei decăderi a traficului.

Deschiderea recentă și activitatea schelelor Saida² și Salonic, unde se îndreaptă lâna, ața, grânele, mătasea și alte feluri de mărfuri despre care se poate spune că înainte veneau numai aici, sunt cauzele cărora se poate atribui, fără exagerare, starea de sărăcie în care se găsește de câțva timp acest comerț. Se adaugă și nenorocirea naufragiilor întâmplare în trecut care au ruinat mulți negustori greci³ din Moscopole, Siaciște, Orhida și Moloviște⁴, care frecventau această schelă, la a cărei înflorire ei contribuiau, și care la urmă s-au hotărât să înceteze acest comerț și să-l readucă la starea de față, căci ața și pielăria se răspândesc pe uscat, prin Belgrad, în Ungaria și Germania, afară de marile cantități de marfă care trec la diferitele schele ale Golfului, fapt care, cu adevărat, aduce pagubă intereselor publice ale Venetiei. Acest lucru dă mult de gândit asupra felului cum ar trebui să se procedeze pentru reînflorirea și salvarea traficului către care s-ar reîntoarce acești negustori și mai ales grecii⁵ din Moscopole care fac comerț în Germania transportând /mari/ cantități de bumbac și de pielărie până la Viena, și care și-ar relua relațiunile cu Venetia dacă s-ar scădea ceva din taxe. Scutarinii⁶ sunt și ei de această părere și cred că acest procedeu ar da rezultate bune pentru traficul lor; ei pomenesc îndeosebi ceara care nu ar trece în cantități mari la Ancona sau care în altă parte. Trebuie să ne gândim mai ales că mărfurile care pleacă de aici și de la Boiana⁷, ar trebui transportate cu corăbii venețiene, direct la Venetia, și nu în altă părți, pentru care să facă obișnuita carantină, lucru de care scutarinii, la drept vorbind, abuzează“.

1. Venetia avea un consulat în orașul Durazzo (actualul Durres, din Albania), care avea ca principală misiune de a apăra interesele Republicii în comerțul din Adriatică.
2. Oraș-port de pe coasta albaneză, posesiune venețiană.
3. În realitate, cei mai mulți dintre aceștia erau aromâni. Termenul de „grec“ avea în epocă înțelesul de „om de religie ortodoxă greacă“, și nu unul etnic, mai ales că aromânii corespundau și-și țineau evidența în greacă, limbă de circulație și nu în limba lor maternă, total necunoscută de străini.
4. Orașe din Albania și Macedonia, locuite la acea vreme, în majoritate, de vlahi.
5. Cei mai mulți vlahi, de origine.
6. Oraș din Scutari, port la Adriatică.
7. Port de pe coasta dalmată.

Valeriu Papahagi, *Aromânii Moscopoleni și comerțul venețian în secolele alXVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1935, p. 226-228.

<cca.> 1770. Daniel Moscopoleanu¹, *Învățătura introducătoare*. Pledoarie pentru însușirea de către albanezi, aromâni și bulgari a limbii grecești, abandonându-și propria limbă barbară.

„Albanezii, Românii, Bulgarii, de altă limbă, bucurați-vă și pregătiți-vă toți, să deveniți Romei.

Lăsând limba barbară, vocea și obiceiurile, ca să pară strănepoților voștri ca fabule.

Veți onora neamurile și patriile voastre prefăcându-le elenești din albanobulgărești.

Căci nu mai este românește² să-nvățați și să nu vă mai barbarizați cu vreo cinci-zece cuvinte, aveți în mâinile voastre și des să studiați, oriunde vă duceți, cartea aceasta de curând tipărită.

Chestiuni să găsiți și-n altă limbă romeică bine să vă deprindeți.

Era necesar la tipar să se editeze pentru ca neamurile voastre să se cinstească cu ea, precum am zis.

Călduros deci fiți cu luare aminte la cetirea ei.

Și să nu fiți scumpi la vorbă pentru câștigul ei.

Ca să vă însușiți idei despre lucruri diferite și mintea-vă s-o prefăceți producătoare, roditoare.

Strălucire să vă pricinuiți vouă înșivă, în mijlocul neamurilor și în mijlocul consăngenilor voștri,

Popoare, înainte de altă limbă, dar respectoase de cele divine însușiți-vă limba și vorbirea Romeilor.

Mult, folosindu-vă în ramura voastră, și în toate întreprinderile voastre negustorești.

Bucurați-vă, tineri ai Bulgarilor, Albanezilor și Românilor, Diaconi, Presbiterieni și Ieromonahi.

Deșteptați-vă din adâncul somn al neștiinței.

Învățați limba romeică, mama înțelepciunii.

Mesiodacul³ Daniil, cinstitul econom, fiind preot legalmente, a elaborat cartea.

Iar bunul păstor ierarh al Pelagoniei⁴ a dat-o la tipar, ca un divin arhipăstor.

Dorind să învețe pe toți limba romeică, și să preschimbe obiceiurile bulgaro-albaneze.

Împodobind tipurile voastre, și făcând școale, și cu carte romeică desprinzând copii.

Acestui zelos și bun arhieru așa dară, lui Nectarie din Bitinia.

De la care voi daruri fără întrerupere primiți, se cade călduros binevoitor în orice moment să-i mulțumiți cu recunoștință....“.

1. Lucrare publicată în greacă, păstrată într-o ediție din 1802, dar care a cunoscut o ediție mai veche, către 1770, chiar la Moscopole probabil. Autorul ei este un aromân din Moscopole, preot, după cum rezultă din chiar textul de față. Lucrarea este un lexicon în patru limbi (greacă, bulgară, albaneză și aromână), prin care

popoarele „barbare” din Balcani urmau a se deprinde în limba sacră și savantă a elenilor.

2. Limba greacă.
3. Termen arhaizat prin care autorul desemnează pe aromâni, spre deosebire de termenul de „daci”, prin care autorii greci îi denumeau pe românii nord-dunăreni.
4. Nectarie, mitropolit al Pelagoniei, de care ținea întreaga Macedonie bulgărească, cu al cărui sprijin financiar a apărut prima ediție la lucrări.

▼
Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavalioți, Ucuta, Daniil)*, București, 1909, (cu traducerea românească) p.111-113.

35

<1774> Johannes Thunmann¹, *Cercetări asupra istoriei popoarelor din Europa de Răsărit*. Românii sud-dunăreni între populațiile balcanice la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

„Și valahii de dincolo de Dunăre², pe care grecii îi numesc în derâdere cuțovlahi, sunt necunoscuți. Cunosced istorici de meserie care nu au auzit de existența lor niciodată. Sunt un popor mare și numeros și compun jumătate din populația Traciei și trei sferturi din cea a Macedoniei și Thesaliei. Si în Albania locuiesc mulți. Vorbesc același grai ca și frații lor de dincoace de Dunăre, însă amestecat cu multe cuvinte grecești. Ei nu sunt în nici un chip veniți din Dacia. De 750 de ani sunt cunoscuți sub numele de vlahi și găsim și urme ale graiului lor încă din secolul al VI-lea³. Se numesc ei înșiși rumani sau rumuni. Grecii îi numesc vlahi, uneori însă îi confundă cu arvaniții⁴. Albanezii îi numesc ciobani. Sunt și astăzi în mare parte nomazi⁵. Au însă și așezări temeinice și cele mai multe orașe ale Traciei de Mijloc, Macedoniei și Thesaliei sunt locuite de valahi.

1. Profesor la Halle, Johannes Thunmann este istoricul care deschide galeria savanților germani care au adus contribuții esențiale la istoria popoarelor balcanice, caracterizate prin obiectivitate și exactitatea observației. Informațiile sale au fost furnizate de un eminent cărturar aromân al veacului al XVIII-lea, originar din Moscopole, Constantin Hagi Gheorghiu Cegani, despre care istoricul german are aprecieri elogioase.
2. Românii sud-dunăreni.
3. Aluzie la expresia „Torna, torna fratre”.
4. Albanezi.
5. Aluzie la transhumanța lor.

▼
Johannes Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker*, Leipzig, 1774, p. 174.

<1780> Gheorghe Șincai¹, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*. Despre răspândirea neamului românesc în Europa sud-estică.

„Este împrăștiat <neamul românesc> la fel prin Noua Dacie sau Dacia lui Aurelian, care cuprinde părțile: Mesiei de Jos, ale Bulgariei de acum, Mesiei de Sus, ale Serbiei, și Dardaniei, ale Albaniei. Ce <să mai zic de faptul> că după unirea imperiului vlahilor cu bulgarii s-a împrăștiat peste întreaga Bulgarie, munții Hem² și Pind, peste Moglena, o provincie din Thessalia³, Macedonia, Tracia, Crimea, Podolia, Pocuția, ca să tac despre Pesta, Agria, Mișcolț și celelalte târguri de dincoace de Tisa (dincoace, față de mine, care scriu din Buda), despre Viena din Austria, Veneția, și mai multe târguri nu numai în Europa, și chiar din Asia, în care atât s-au înmulțit negustorii daco-romani⁴, că au ridicat biserici publice și foarte bogat împodobite“.

1. Reprezentant eminent al Școlii Ardelene, Gheorghe Șincai (1754-1816) apără aici cu argumente lingvistice unitatea neamului românesc.
2. Munții Haemus.
3. În fapt, din Macedonia sud-vestică
4. Români nord-dunăreni.

Gheorghe Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Vlachicae* în *Școala Ardeleană*, ediție Florea Fugariu, volumul I, București, 1983, p. 598.

37

<1792> Samuil Micu¹, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*. Românii de la sud de Dunăre au aceeași limbă cu cei nord-dunăreni.

„Afară de locurile acestea, mai sunt români carii lăcuiesc în Machedonia și să chiiamă vlahi și, pentru că Hrisa², domnul lor, au fost om scurt de stat, unii greci i-au zis condovlahi³, adecă români scurți. Alții îi zic cuțovlahi, români șchiopi, pentru că, când s-au așezat acolo, în bătaia avută cu grecii, mulți au fost șchiopi. Că pre anul 1121, o parte din românii carii era mai spre Marea Neagră, trecând Dunărea au făcut bătaie asupra grecilor și i-au biruit, apoi acolo, sate și lăcașe în Mesia cea de supt împărăția Țarigradului au făcut, către Muntele Emului⁴, ci după aceia împăratul Alexei Comnen i-au biruit și rădicându-i de acolo cu muieri și cu prunci i-au dus i-au dus în ținutul Moglenei, unde frumoasă leghioană au făcut din ei, carii, prin urmare, și astăzi lăcuiesc acolo⁵. Ținutul acesta, Moglena, după ce s-au așezat românii acolo, s-au zis și Vlahiia Mare, adecă Țara

Românească cea Mare. Acestea nici cu limba, nici cu neamul, nici cu obiceiurile nu se osibesc de românii cei din Dachiia. Noi, românii cei din Dachiia, pre acestea îi chiemăm țintari, pentru că ei în loc de ci, zic ț, așa, în loc de cincisprezece, ei zic țintisprăzețe. Însă acum câteva să osibesc cu limba de noi, că noi am băgat cuvinte slovenești multe, ei au băgat grecești, și dintru aceasta și oarece osibire vine în limbă“.

1. Samuil Micu (1745-1806) unul dintre corifeii Școlii Ardelene, apără cu argumente istorice noi ideea unității românilor din Europa sud-estică.
2. Unul dintre arhonții vlahi din Balcani, Chrysos, ilustrat cu ocazia răscoalei Asăneștilor.
3. Explicație fantezistă a numelui cuțovlahilor.
4. Haemus.
5. Regiune în Macedonia.

Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, ediție C. Câmpeanu, București, 1963, p. 71.

38

1797. Constantin Ucuta Moscopoleanu¹, *Noua Pedagogie sau Abecedar*. Pledoarie pentru renașterea națională prin însușirea de către copii în școală a limbii materne, a limbii aromâne.

Acceptă lumina această puțină, spre folosul copiilor noștri, cred că de mult îți era dor să vezi acest început pentru neamul nostru, ca ușor să priceapă copii noștri aceea ce cu pierdere de multă vreme și cu greutate o pricep în altă limbă. Căci cu mult înainte a fost uitată limba noastră, și nu numai limba ci și dogmele credinței. Căci zice David: se amestecă cu alte neamuri și învățară treburile lor. Pentru aceea, cât puturăm ne-am trudit pentru acest abecedar, cu tălmăcirea din grecește, și mai ales cu întocmirea slovelor și a vorbelor până să le așternem la tipar pentru copiii noștri. Căci orice început este cu greu; destul este să știe creștinul să se închine Domnului lui limba ceea în care se nascu mama lui.

Căci scrie apostolul Pavel către Corinteni în epistola I, cap. XVI, XVI: dacă m-aș închina în limbă străină, sufletul mi se închină, dar mintea îmi este fără fruct; la XVI zice, că de ce? Voiu să mă închin și cu sufletul și cu mintea. Voiu să cânt și cu sufletul și cu mintea. De aceea copiii trebuie cel puțin semnele credinței să le știe: și nu ei numai, care nu știu nimica, dară și acei ce știu puțin, trebuie să cetească mai sus în v.13, cap.XIV, căci zice Pavel: acel care cetește pe limba străină, lasă să roage pe Dumnezeu să-i dea știrea, ca să spuie pe limba lui. Precum și noi îl rugăm pe Domnul să ne dea lumină, ca să o spunem în a noastră limbă. Dară, dacă în acest început, ar fi să aflî greșeală, să ne fie cu iertare, căci nu o facem spre blasfemie, ci spre gloria lui Dumnezeu. Și să nu consideri de rușine, de ce ne împrumutăm din altă limbă, căci toate limbile ce sunt

în lume, se împrumută una de alta; căci de la Eleni încoace se împrumutară toate neamurile și cu slove și cu vorbe și nimeni nu poate nega aceasta, căci li se văd și slovele și li se pricep și cuvintele după cum și cu noi se întâmplă. Fiecare, după cum ne mișcăm din loc și din patrie, ne amestecăm cu alte rase și schimbăm și cuvintele după împărăția în care trăim. Iată unde literele sunt cunoscute în număr de douăzeci și patru, iară de colo în sus combinăm câteva consoane, ca să umplem româneasca; iară pe cele cu voce = vocalele le întoarcem, le prefacem în cuvinte de ale noastre, precum le vezi scrise după foaie. Pentru ca să le cetească oricine și fără spunere arătare. Pentru ca să se roage fiecare, în limba sa, despre ceea ce ne poruncește biserica noastră cea foarte strălucită, care ne privește dincotro lucește soarele dreptății, Hristos, Dumnezeuul nostru, acel care pe noi toți ne luminează“.

1. Puținul pe care îl cunoaștem despre autor îl aflăm de pe chiar coperta cărții sale; era aromân din Moscopole, și servea ca protopop și cartofilax la biserica din Posen, în Prusia. Era probabil o biserică ortodoxă, ca atâtea altele din Europa Centrală, fondată de negustorii aromâni așezați aici. *Abecedarul* lui Ucuta apare la Viena, la 1797, cu susținerea financiară și în imprimăria fraților Puiliu (Puiu), aromâni stabiliți în marea metropolă austriacă și care dobândiseră titlul de marchizi.

Pericle Papahagi, *Scritori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavaloti, Ucuta, Daniil)*, București, 1909, p.61-62 (cu versiune românească).

39

1810 martie 1, Ianina. Contract încheiat de frații Dimitrie și Sterie Nițu Stammu cu Nicolae Fossali pentru deschiderea unei farmacii în orașul respectiv, magazin care să fie administrat de cel din urmă.

Prin prezentul contract se face cunoscut că astăzi s-a încheiat o înțelegere între domnii: Dimitrie și Sterie Nițu Stammu și Excelența sa Nicolae Fossali cu următoarele dispoziții care trebuie respectate întocmai: 1) Au căzut de acord ca să depună capital fiecare dintre părți câte 3000 de groși; banii vor fi încredințați lui Nicolae Fossali, care se va îngriji să procure medicamente atât de aici cât și din alte părți pentru a le comercializa la farmacia pe care au închiriat-o de la Gh.Manovrada.... 2) N.Fossali se obligă să lucreze conștiincios și cu frica lui Dumnezeu, ținând catastihuri de socoteli în bună regulă, iar la sfârșitul anului să facă bilanț general... 3) Cheltuielile necesare pentru amenajarea farmaciei vor fi suportate de toți cei care au încheiat acest contract; precum și cele pentru leașa și hrana celor doi angajați care vor lucra la această farmacie; dacă va fi nevoie, vor mai angaja încă un servitor; chiria anuală este de 300 de groși. 4) N.Fossali nu este obligat să-i anunțe pe cei doi frați dacă va dori să achiziționeze medicamente din străinătate, până la valoarea de 300 de groși; cei doi îi vor da administratorului un credit de 500-700 de groși.... 5) Magazinul va

funcționa timp de trei ani și, dacă lucrurile vor merge bine, se va mai încheia un contract pe încă doi ani, etc. etc.

1 martie 1810, Ioanina.

D<omnii> Sterie Nițu Stammu
Niccolo Fossali
Stravu Panaioti, martor
Hristodul Eftimiu, martor

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „I. Stammu“, 1-146, lb.greacă (fragmente).

40

1810. Neofit Duca contestă dreptul aromânilor de a avea o limbă și o națiune proprie și-i îndeamnă să îmbrățișeze idealul național grec¹.

„Și acuma, după ce atâtea depus-am în discursul meu, îndată voi da și sfârșitul; pe cât este de trebuincios aceasta, pe atâta va părea mai înțepător, și prin urmare, voind a fi sincer, devin mai laș, nu pentru firea lucrului, ci mai mult pentru nepotrivita judecată a unora, ale căror fantezii prejudecătore întrec foarte mult hotarele buneii rațiuni și ale prudenței; aceștia sunt toți acei aromâni care din încăpățânare se opun obiceiurilor, chiar și dacă se încredințează, că pretind ceva nefolositor și zadarnic, sau mai bine zis păgubitor; așa-s acei care se prostesc cu limba românească (vlahă) murdară și ticăloasă, dacă-i iertat să se numească limbă aceea care pretutindeni șchiopătează și nu-i urmarea mai ales a unei alte limbi, având scârbă mare și pronunțare urâcioasă...

Aromânii însă, după cum vedeam, se arată pretutindeni dispuși spre reforme cât mai bune, pretutindeni mai buni și, în comparație cu numărul lor, sunt în adevăr mai mulți instruiți, ei singuri au vrut și vrând au așezat cândva a tipografie într-unul din orașele grecești, fapt de care grecii .... nici să auză nu vor, nici să aducă la îndeplinirea așa ceva nu preferă, ci lăudându-se numai cu numele lor de elin, insultă în neamul lor pe aromânii, cari vor dovedi cele mai elinoști școli capabile să primească pe înșiși trufașii și pedanții greci ca să învețe într-insele cultura și virtutea părintească; ... iar pentru aromâni să fie singura lor apărare față de absurda trufie a acelora ... . De altfel a se lăuda aromânii cu neamul romanilor, pe când nu au nimic comun cu ei, nu-i cuminte și nici nu se poate asculta așa ceva; și apoi nu li-e rușine de îngăinările înjosite ale limbii lor, când soarta i-a așezat în mijlocul Greciei, cu al cărei lapte și fruct au crescut, a cărei măreață limbă au îmbrățișat-o? .... . Iar ei, după atâtea veacuri, se consideră de aceeași origine cu românii, cu cari n-au comun nici numele, nici picătură de sânge în vinele lor. Arată-ne un regat al lor propriu, ori o provincie întregă sau altceva caracteristic și deosebit de alții, și de atunci noi vom tăcea; toată a lor mulțime însă o cuprinde, de la Dunăre până aproape de Pelopones, și un șir de munți sterpi, buni pentru exilați și vagabonzi. Unde le e metropola lor? Unde li-s arhieriei? Unde judecătorii,

unde conducătorii? Unde nobilimea, unde preoții, unde evanghelia, unde psaltirea, unde litere deosebite? Unde numele lor de neam cunoscut, fie și celor mai de aproape? Unde-i locul lor în geografie? Nicăieri. La ce deci se laudă ei că vor să constituie națiune deosebită, pe când nu au nici un loc? Căci Elada nu va consimți niciodată, în nici un fel, să se numească Vlahie... Și un astfel de neam, caracterizat prin astfel de calități, câtă prostie nu-i să se îndepărteze acei absurzi și deșești, și să nu vrea să muncească și prin limbă încetul cu încetul, după cum s-au unit și prin religie, ci vor să constituie o națiune deosebită de a noastră? Dacă-i așa, lasă să aibă totul deosebit: copilul lor să aibă deosebit alfabetul, negustorul lor registrele, preotul lor psaltirea, filosoful lor filosofia, daltele la fel și să nu mai discute despre cele elinești către elini, inspirați de calitățile aceloră; dar unde le e abecedarul, registrele, psaltirea, filosofia într-o limbă sărăcăcioasă și schioapă?”

1. Neofit Duca este un adversar hotărât al deșteptării naționale a aromânilor din Epir și din celelalte regiuni ale Greciei. Format la Academia greacă fondată de aromâni la Aminaci (Mețova), el militează pentru integrarea până la asimilarea lingvistică a aromânilor de către greci, în disprețul total față de limba și obiceiurile aromâne.

Maximoiy Turioy Logoi, Viena, 1810, cu prefața de Neofit Duca, Apud Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea*, București, 1909, p.15-17.

41

1813 noiembrie 12, Mețova. Comunitatea de la Mețova numește trei epitropi: pe Sterie Nițu Stammu, Anastasie Mihail Tușița, și Ioan Dinu Chembrecu pentru a se ocupa de administrarea școlii grecești a orașului.

Prin acest înscris referitor la epitropie se face cunoscut că iubitorii de patrie mețoviți aflați în Rusia, la Viena, la Constantinopol, Iași și la București, prin marele lor zel și luminați de Dumnezeu, pentru a avea răsplată veșnică, au contribuit la această inițiativă plăcută lui Dumnezeu de a înființa o școală grecească în patria (loc de baștină, n.n.) noastră; de aceea s-au ocupat de toate cele necesare pentru această școală, pentru plata dascălilor și a cărților, care vor fi spre folosința elevilor; „lassele“ au fost administrate de aceștia și dobânzile lor sunt remise anual numai în folosul școlii de aici; de aceea și comunitatea de aici, într-un gând și suflet, a desemnat ca epitropi trei persoane: pe Sterie Nițu Stammu, Anastasie Mihail Tușița și Ioan Dinu Chembrecu care să aibă grijă de școală, cu următoarele obligații: 1) Să aleagă doi sau trei dascăli serioși și cu știința de carte, pentru a preda elevilor gramatica, filosofia și orice altă știință, care să fie plătiți anual.... 2) În cazul în care se va dovedi că dascălii sunt nerecunoscători, delăsători, lipsiți de preocupare pentru școală, epitropii îi pot înlocui cu alții, în termen cât mai scurt, pentru ca lecțiile să nu sufere nici o întrerupere. 3) Pentru cărțile necesare elevilor vor lua bani din dobânzile acelorăși „lasse“, ținând o evidență strictă a lor, în catastihul

școlii și obligându-i și pe profesori să facă același lucru, pentru ca aceasta să nu se piardă. 5) Fără întârziere să ia legătura și să cadă la învoială cu susnumiții compatrioți și ceilalți sprijinitori pentru administrarea „lasselor” în privința persoanelor care se ocupă de ele, pentru nivelul dobânzilor și destinația acestora, la ce cassă trebuie depuse pentru a fi în siguranță....6) În chip creștinesc să apeleze scriind și la alți compatrioți ca să-i îndemne să-i ajute în această întreprindere a lor cu cât poate fiecare, pentru sporirea acestor „lasse”..... 8) De asemenea să apeleze și la concetățenii lor de aici ca să contribuie cu cât dorește fiecare, iar ei să dispună de aceste sume în folosul numitei școli, ținând un catastih în care să însemneze numele acestor persoane, spre a fi pomenite la slujbele de la biserica „Sf. Paraschiva”, fie că sunt ele de aici sau din străinătate, compatrioți sau străini etc., etc..

1813 noiembrie 12, la Mețova

(Urmează iscălitura a 52 de persoane din comunitatea de la Mețova și a 19 preoți, printre care și aceea a lui Dimitrie, preot și eparh al Mețovei).

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „I. Stammu”, 1-184a, lb. greacă (fragmente).

42

<1813>. Mihail G. Boiagi¹, *Gramatică aromână sau macedo-
vlahă*. Introducere asupra limbii române și a poziției ei față de
greacă.

„Orice limbă este o înfățișare a spiritului omenesc; cu cât mai multe limbi învață cineva cu atât mai multe laturi cunoaște mintea lui și prin urmare cu atât mai multilateral devine el însuși [...]. Dar această multilateralitate, ca să zic așa, nu o poate cineva câștiga cu nici un chip prin una și aceeași limbă, chiar dacă această limbă ar fi cea mai desăvârșită. Rezultă de aici că dorința acelora care suspină ca lumea să aibă una și aceeași limbă, este pe atât de greșită din punctul de vedere al folosului, pe cât de prostească este din acela al punerii ei în practică.

Limba noastră românească, vorbită de patru milioane de suflete² politicește răspândite pentru a putea alcătui cu totul însemnat [...], și care, chiar în țara atât de fericită prin natura însăși, în țara numită de locuitorii săi Valahia, precum și Moldova³, este nevoită să cedeze, în cercurile înalte, limbei stăpânitorilor⁴, – are totuși cele mai sigure cheazăii în surorile sale, în limba italiană, franceză și spaniolă, cam ce ar putea deveni ea când întregul neam românesc, atât din clasele de sus cât și din cele de jos, s-ar ocupa bucuros de ea și ar cultiva-o [...].

Prin urmare, românului n-are de ce să-i fie rușine de limba sa, din contră el are să se simtă mândru de ea, și când își va împodobi, își va cultiva spiritul, limba îl va urma, ca să zic așa, bucuros, în orice caz mai bucuros ca multe alte limbi. Așadar, pentru considerațiunile greu de combătut expuse aici, devin evidente flecărerile prostești ale pedantului Neofit Duca, care, fiindcă el nu cunoaște altă limbă, i-ar fi plăcut să distrugă toate

limbile din lume, iar în locul lor să introducă limba sa, macaroniceasca limbă greacă (după cum o numesc în batjocură conaționalii săi proprii). Și într-atât de orb este zelul său în această privință, încât dorește această transformare, cu toate că însuși declară pretutindeni, că românii sunt mai apti, pentru cultură, mai buni și mai dispuși pentru cele mai frumoase decât înșiși grecii. Fiind împins deci numai de orbirea și ignoranța sa ridicolă, poate, în mod provocator, să întrebe, unde au românii țară, orașe, preoți, legi, nobilime, etc.?

Am crezut de cuviință totuși să amintesc numai ignoranța ridicolă a acestui sicofant, dar ea nu merită să fie și combătută; atât numai declar, că dacă românii ar fi fost chiar hotențoși și totuși ar fi avut dreptul și datoria să se cultive prin propria lor limbă ca mijloc de desăvârșire. Limba română face parte însă, cum am arătat mai sus, dintre acele limbi moderne care sună mai frumos ca toate. Apoi este o limbă vorbită de patru milioane de români, un număr ce nu poate fi disprețuit, cel puțin de un grec, ai cărui conaționali abia dacă întrec în această privință pe români“.

1. Apărută la Viena, în 1813, în versiune greacă și germană, lucrarea lui Boiagi este un răspuns la pretențiile lui Neofit Duca și ale altor oameni greci de cultură de a face din limba lor o limbă universală a popoarelor ortodoxe, care trebuiau să renunțe la limbile lor „barbare și murdare“. Boiagi apără demnitatea limbii lui, dar se ridică și contra intențiilor fruntașilor greci de a face din Balcani o peninsulă greacă.
2. Este evident că Boiagi are în vedere aici întregul neam românesc de pe cele maluri ale Dunării, care vorbește, în concepția lui, una și aceeași limbă românească.
3. În versiunea greacă nu apare decât Valahia.
4. Aici autorul are în vedere situația limbii și culturii române de la sfârșitul epocii fanariote, invadate de limba greacă, vorbită de o mare parte a clasei stăpânitoare din Principate.

Mihai G. Boiagi, *Gramatica aromâna ică macedo-vlahă*, ediție V. D. Barbă, Freiburg, 1988, p. 9-14, Versiune românească și aromână, în anexă.

43

1816 ianuarie 28, Moscova. Act prin care evghenetul „romeu“ Zois P. Zosima, cavaler al ordinului „Sf. Anna“, clasa a doua, depune la casieria Orfelinatului împărătesc de la Moscova suma de 50.000 de ruble, în asigurațiuni, în conformitate cu dispoziția decedatului Dimitrie Triandafilu Gadelu, pentru ca dobânda lor, 2500 de ruble anual, să fie înmănată reprezentantului bisericii „Sf. Paraschiva“ și epitropilor școlii de la Mețova.

La Casieria de păstrare <a depunerilor> de la Orfelinatul împărătesc de la Moscova.

De la evghenetul grec și cavaler al ordinului „Sf. Anna“, clasa a doua, Zois Pavlu Zosinia.

Înștiințare

Fratele meu bun, evghenetul grec Anastasie Pavlu Zosima, având dispoziție de la răposatul grec Dimitrie Triandafilu Gadelu, născut la Mețova, oraș al Greciei, în Epir, mi-a trimis bani, care aparțin acestui Gadelu, 50000 de ruble în asigurațiuni împărătești, pe care prin prezentul act, în virtutea funcției pe care o are această Casierie, îi depunem aici ca urmare a voinței susnumitului Gadelu, în calitate de epitrop și executor testamentar al răposatului, cu următoarele clauze: 1) suma de 50000 de ruble în asigurațiuni împărătești trebuie să fie rulată de numita Casierie cu dobândă de 5% pe an, pe vecie, nimeni, nu are voie să ridice capitalul depus sub nici un motiv; 2) dobânda anuală de 2500 de ruble trebuie să fie remisă, pe baza actelor necesare din partea epitropilor de la Mețova; atât bisericii „Sf. Paraschiva“ cât și școlii de studii (științe) exacte..... 3) Dispozițiile lui Gadelu în legătură cu această dobândă sunt: din ea să fie plătiți dascălii școlii; anual să se cumpere cărți în valoare de 200 de ruble, care să fie dăruite elevilor săraci; dacă mai rămân bani din dobânzi să se acorde, sub formă de burse, elevilor săraci, dar silitori și cu aplicație deosebită la învățatură.....;

În nici un caz banii dobânzii, cele 2500 de ruble, nu vor fi niciodată folosiți în alte scopuri, ca de exemplu pentru construcții noi, nici pentru renovarea școlii, ci numai în scopurile expuse mai sus.....

1816 ianuarie 28

Evghenetul „romeu“ și cavaler Zois Zosima

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „I.Stammu“, 1-197, lb. greacă (fragmente).

44

<1826>. F. Ch. L. Pouqueville¹, *Călătorie în Grecia*. Aromânii și metropola lor Moscopole la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Interesul care dă naștere speculațiunilor nu a întârziat să determine pe iscusiții valahi să toarcă lâna lor. Mâna de lucru fiind foarte ieftină la ei, începură să țese stofe grosolane care servesc la facerea mantalelor albanozilor și a învelitoarelor întrebuintate de marinarii Adriaticei.

Odată acest pas făcut în domeniul meșteșugurilor, ei se folosiră de pavilionul Franței pentru a exporta în străinătate țesăturile lor. Curând după aceea, ei voră să urmeze baloturile lor de mărfuri pentru a le supraveghea vânzarea și pentru a primi, în schimb, bani și obiecte de manufactură străine, potrivite nevoilor lor.

Deoarece soarta nu putea fi decât fericită pentru astfel de oameni economi, s-au văzut timp de o jumătate de secol, adică de la anul 1760 și până în zilele noastre, megalo-vlahii din Călăriți, Săracu, Mețova, Aproptomamos și Zagor răspândindu-se pe diferitele piețe maritime ale Mediteranei și întrebuintând corăbiile grecești, în locul celor străine, pentru a transporta mărfurile lor și pentru a primi contravaloarea. Mergând cu sonda și

busola în mână, după încercări noi, unii întemeiară case de comerț la Neapole și Livorno, la Genova, în Sardinia, la Cadix, în Sicilia și la Malta. Alții se stabilizează la Veneția, la Trieste, la Ancona și la Ragusa. Un mic număr, orbit de prosperitate, începu relațiuni cu Viena, Constantinopol și Moscova și unele societăți îndrăzniră să se dedea operațiilor de bancă, în care nu avură noroc.

După cele ce am vorbit despre comerțul valahilor, nu vă veți mira dacă voi adăuga că se găsește la Călăriți cursul principalelor piețe ale Europei, deoarece negustorii au interes să cunoască mișcările comerțului la care iau parte.

Marile operații rulează în fiecare an asupra bumbacurilor din Macedonia Cixasiană și Tesalia, care trec în parte în Statele Austriei, asupra mătăsurilor din Agia și din Volo, asupra exporturilor de piei de iepuri, de bursuci și de urși, care să trimit în regatul Neapolului pentru a fi schimbate cu fireturi de aur, în sfârșit asupra comerțului de piei aduse din Rusia pentru uzul Orientalilor...

Clasa poporului, care nu dispune de bani, s-a apucat de o ramură a industriei foarte lucrativă în Albania, anume fabricarea de podoabe și giuvaeruri de aur și argint. Cei care nu muncesc în țesătorii și fabrici sunt argintari și, deși lipsiți de modele bune, ei lucrează destul de bine aurul și argintul. (ed. I, t.II, p.172-176)

Valahii care au călătorit – și sunt în număr mare – vorbesc mai multe limbi și au biblioteci destul de bine înzestrate cu cărți franceze și italiene. Ei posedă bune ediții ale clasicilor greci, și un străin găsește la ei ajutoare literare pe care cu greu le-ar putea duce cineva cu sine în călătorii. Dar ceea ce e mai uimitor e spiritul de ordine care domnește în familiile și în orașele valahe (ed. I, t.II, p.176).

„Valahii sedentari depindeau, se spune, de sultana-mamă; nomazii, în ce-i privește, nu plăteau impozite, în afară de capitație și zeciuială și ei rătăceau în pace sub protecția legilor sau, mai degrabă, potrivit obiceiului care ține loc de cod de lege în Turcia. Dar o atare stare de lucruri nu putea să dureze sub guvernarea cămătărească și rapace a vizirului Ali, care folosi toate mijloacele pentru a-și spori averea [...]. Sub pretextul de a-și proteja păstorii contra briganzilor, el le-a smuls dări; din abuz în abuz, el i-a obligat să-și închirieze drumurile², domeniul pe care natura l-a rezervat dintotdeauna sârmanilor. Nemulțumit de acest atentat la proprietatea săracului, el a început să împartă bunurile lor, devenind posesorul a nenumărate turme formate prin deposedarea marilor bei³ pe care i-a expulzat din Epir. Se recunosc ușor acești păstori / ai turmelor vizirului/, rasă străină implantată printre valahi, după felul autorității pe care o exercită asupra nomazilor. Această castă privilegiată de mărlani se distinge prin costumul strălucitor al schipetarilor⁴ și au tonul obraznic al oamenilor care se bucură de favoarea prințului; astfel în cort ca și în palat, ambiția umană are aceeași spoială. Se evaluează numărul caprelor și oilor ce aparțin vizirului Ali-Pașa la peste două milioane piaștri. Această sumă [...] este luată ca bază de calcul după care se consideră că toate turmele valahilor putea să se ridice la patruzeci de milioane de piaștri [...].

Valahii nomazi, care poartă pe frunțile lor bronzate urmele anotimpurilor, sunt în general puternici și robuști. Capetele lor păstrează proporțiile romane; și timpul, care diminuează trăsăturile rasei, n-a putut, în pofida amestecului cu celelalte rase, să-i confunde nici cu grecii, nici cu albanezii. Li se reproșează zgârcenia, încăpățânarea, dar în moravurile lor rustice se găsește o libertate care nu există în caracterul orientalilor. Femeilor lor, ce au de la natură coloritul cu care Rubens a dat modelul școlii moderne de pictură, nu au ca frumusețe decât părul lor lung blond, o gură de un roșu-închis și proștețimea sănătății. Dimia lor largă care le acoperă, ciorapii lungi, împeștrițați cu diverse culori, care urcă până deasupra genunchiului, și un sort de stofă de lână roșie abia suficient pentru a-i ascunde părțile pudice sunt găteala lor obișnuită. Mobilele lor din corturi, care constau în covoare grosiere și în cuvertură de lână, nu mai sunt nici mai căutate, nici mai delicate decât costumele obișnuite ale unui popor ce are să rămână încă multă vreme străin luxului Orientului“ (II, p.391-393).

„Versantul meridional al muntelui Sboke prezintă, printre populațiile care-l locuiesc, obiceiurile cele mai pastorale și mai blânde. Așezare a toxizilor, cei mai frumoși și mai bravi dintre schipetari, o colonie a valahilor dassareți⁵ s-a stabilit în mijlocul lor ca un roi de albine harnice care se așează în scobiturile stâncilor, în jurul cărora vue torenții. Păștori neadormiți, muncitori cumpătați, acești valahi, care se pretind descendenți ai romanilor stabiliți în Candavia de către Quintus Maximus, au înălțat în secolul al XI-lea, pe ruinele anticului oraș al moscilor, pe acela al Moscopolului⁶; și dintr-o simplă tabără de păstori, această colonie a devenit metropola comercială a Epirului. Se număra, spre mijlocul secolului trecut, aproape 40000 de suflete; și în 1788 populația, sporită cu o treime, promitea un destin strălucit creștinilor din această parte aproape uitată a Greciei. Școlile din Moscopole înfloreau, civilizația se anunța sub auspiciile religiei <creștine> și ai slujitorilor ei, dar geniul despotismului, inamicul oricărei prosperități, putea să sufere ca un oraș liber să se înalțe în mijlocul imperiului său?

Hoardele mahomedane de daglii și coloniști au dat cele dintâi semnalul nenorocirilor, începând să jefuiască și să asasineze caravanele ce frecventau târgul din Moscopole. De partea lor, beii turci din Muzachia, sub pretext că apără pe supușii molestați ai Marelui Sultan, stabiliră garnizoană în oraș. Și după zece ani de devastări, de jaf și războaie, Moscopole dispăru de pe suprafața Albaniei. Două sute de colibe, locuite de păstori amărâți, sunt tot ce a mai rămas, din acest oraș, pe care mizeria nu va întârzia să-l îngroape sub marile ruine ce stau mărturie ale splendoarei de odinioară (vol. III, p. 45-46).

1. Pouqueville (1770-1838), erudit francez, consul al lui Napoleon pe lângă Ali, pașa de Ianina, și apoi consul general la Patras. Lucrările sale, consacrate descrierii Greciei și evenimentelor din regiune de la începutul secolului trecut, i-au adus o mare celebritate în epocă. Prima ediție a lucrării de față a apărut la 1820-1822.
2. E vorba de rutele de transhumanță a turmelor.
3. Guvernatori otomani provinciali.
4. Albanezi; în cazul nostru era vorba de albanezi mahomedani.

5. Unul dintre triburile aromâne.
6. Etimologie fantezistă a numelui orașului.

F. Ch. L. Pouqueville. *Voyage de la Grèce*, volumul I-V, ediția a II-a Paris, 1826-1827.

45

<1830>. Eftimie Murgu¹, *Combaterea disertației*. Numele românilor sud-dunăreni de „țânțari“ și „cuțovlahi“ sunt de ocară.

„(...) dar poate fi afirmat acest lucru (despre pretinsul nomadism al românilor balcanici – n.n.) despre valahii sau românii din Haemus, care deja de timpuriu au locuit neîntrerupt în părțile acestea, și mai locuiesc și astăzi acolo? Și dacă toate popoarele care practică creșterea vitelor sunt considerate nomade, atunci nu se cunoaște (de către istoricii unguri, cu care polemizează Eftimie Murgu -n.n.) sensul adevărat al acestui cuvânt (...). Aceeași soartă i-a lovit și pe românii locului dincolo în fosta Moesie, care de asemenea, din intenție cunoscută, prin viclesug grecesc, au fost nu numai privați de scrierea lor romană, dar, după ce s-a introdus limba greacă în biserică, au fost nevoiți să accepte litere grecești. Deși acest lucru s-a petrecut mai devreme (și anume în secolul al XI-lea) decât la românii din partea aceasta, totuși ei mai orbecăiesc prin întuneric și mai tolerează limba greacă în biserica lor. Singuri românii aureliani din Pesta s-au ridicat deasupra prejudecăților către lumină, și care, după ce și-au recunoscut dreptul lor, au insistat, și nu fără succes, asupra folosirii limbii române în biserica lor(...)“.

„Trebuie amintit aici că în aprecierea identității menționaților români (sud-dunăreni – n.n.) nu se pot lua ca normă numai românii aurelieni locuind în Ungaria, căci aceștia sunt în marea lor majoritate comercianți, care atât în Macedonia cât și în Ungaria, învață limba greacă ca fiind indispensabilă comerțului, chiar în neglijarea celei proprii. Acești români care folosesc neogreaca spre falsificarea limbii proprii, în Macedonia și Grecia, prin folosința inevitabilă, iar în alte părți printr-o pretinsă necesitate și prejudecată, nu pot desigur să ofere vreun obiect de comparație; și admit întru totul că acest dialect curent la comercianți (anume aurelian) ar fi deosebit de cel dacoromân prin câteva cuvinte grecești, dar în acest caz ar fi fost nevoie ca S.T. (preopinental maghiar cu care polemizează Eftimie Murgu – n.n.) să-și extindă spiritul cercetător dincolo de granițele Ungariei, să arunce o privire către Macedonia unde românii, departe de greci, nici nu știu, nici nu aud în viața obișnuită, mai multă grecească în afară de (în limba greacă și cu caractere grecești în original – n.n.) și liturghie, vorbind numai românește. S-ar pune întrebarea dacă menționații români s-ar considera tot atât de greci ca și comerciantul român? Fiecare vorbește mult mai ușor și folosește rar cuvinte grecești. Ca atare motivul falsificării limbii române la comercianți și acei învățați este firească; negustorul care devine stăpân pe limba greacă, dincolo, între greci, își uită de acum limba maternă în cea mai mare parte, și de aici se întâmplă că în

vorbire se amestecă multe cuvinte grecești, din ignoranță sau din imprudență, cuvinte care sunt cu totul necunoscute vulgului. Limba mutilată care există chiar între negustori și învățați, întrucât aceștia nu stăpânesc în marea lor majoritate limba maternă, în schimb cunosc cu toții pe cea grecească. Același lucru trebuie constatat în special despre învățații românilor de dincolo. Ei depun întreaga știință în cunoașterea limbii elenice și a limbii neogrecești. Pentru a-și însuși cu atât mai sigur pretinsa înțelepciune, ei se deplasează în Grecia sau cel puțin în orașe grecești, unde cam uită limba maternă în timpul studiului“.

„... Apoi găsim la disertant² denumiri cu totul proaspete ale românilor și a limbii lor, anume țânțari și cuțovlahi. Asupra acestora se găsesc diferite păreri, pe care le neglijez; numai să se știe că amândouă nu sunt decât porecle de ocară, care au fost adăugate aurelianilor³ în parte sârbi, în parte greci, însă pe ascuns. Și în ciuda faptului că aceste denumiri nu apar la nici un scriitor grec⁴, și că astăzi încă, sunt considerate drept porecle de ocară, disertantul a îndrăznit totuși să le menționeze drept nume proprii. Același lucru trebuie remarcat și despre caravlahi⁵, denumire cu care au fost luați peste picior dacoromanii⁶ de către unii sârbi, nu însă de către slavi⁷. Totuși, îmi permit să-l rog pe domnul disertant, să-și rețină ura națională în alte limite, să considere drept sfinte regulile modestiei, și să înceteze pe cât posibil cu insultele prin zeflemisirea, care lovesc într-o națiune cu mult mai însemnată decât este cea sârbească⁸...“.

1. Eftimie Murgu (1805-1870) este unul dintre fruntașii mișcării naționale românești, pentru a cărei cauză a militat prin faptă și pana sa. Lucrarea de față, scrisă la numai 25 de ani este un răspuns la disertația lui Sava Tököly din 1823, prin care combătea originea romană a românilor.
2. Sava Tököly, sârb de origine.
3. Români sud-dunăreni din Dacia Aureliană.
4. Bizantin.
5. „Vlahii cei negri“, denumire ce derivă din turcă, unde muntenii sunt denumiți „Karaiflaka“ iar moldovenii „Karabogdan“.
6. Români din Dacia Traiană.
7. A se înțelege, „de ceilalți slavi“.
8. Națiunea lui Sava Tököly.

Eftimie Murgu, *Scrieri*. Ediție îngrijită cu o introducere și note de I.D.Suciu, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 167, 197-198, 252-253, 316-317.

46

<1831>. E.M.Cousinéry, *Călătorie în Macedonia*¹. Economia și societatea aromânilor la răscrucea secolelor XVIII-XIX.

„Valahii, vechi coloniști romani ieșiți din Macedonia și care, repliați în munții cei mai apropiați, revin în număr destul de mare atunci când abuzurile², pe de o parte, și comerțul, pe de alta, îi atrag“.(p.14).

„Amintirea vechii lor libertăți a determinat emigrarea care a fost generală la urmașii acestor vechi ostași romani. Munții Epirului și ai Iliriei macedonene deveniră refugiul lor. Ei se opriră mai întâi în Pind, care le era mai accesibil. Acolo se întâlnesc și acum în număr mai mare. Datorită limbii lor, nu poți să nu-i recunoști. Vorbesc și acum latina, iar dacă îi întrebi: de ce neam sunteți? ei răspund cu mândrie: Rouman.

Printre orașele pe care le-au locuit în Iliria modernă se află și Voscopole, ale cărei frumoase ape și pășuni i-au atras. Noua lor așezare i-au făcut păstori³. Ei au știut să se facă iubiți și respectați de vecinii lor. În zilele noastre⁴, orașul Voscopole se îmbogățise prin comerțul său cu Germania. Locuitorii clădiseră case frumoase, dar un pașă din Albania, atacând și jefuind acest oraș, negustorii s-au împrăștiat; ei sunt acum răspândiți în Banat, în Ungaria în diferite orașe din Macedonia și mai ales la Seres, unde Ismail-bei i-a primit bine. Nu există astăzi la Voscopole decât ruine și colibe în care locuiesc resturile sărace ale aceleiași națiuni (p.17).

„Ismail, printr-o conducere hotărâtă și o înțeleaptă administrare, a știut, îmbogățindu-se tot mai mult, nu numai să mențină regiunea în ascultare și în cea mai mare ordine, dar chiar să atragă la Seres negustori, mai ales valahi care alcătuiseră stabilimente la Viena, și să le încurajeze industria. Orașul a crescut mult, timp de treizeci de ani, în populație și în bogăție, iar Ismail a fost socotit ca un nou întemeiator“ (p.149).

Grecii din Seres, ca și valahii, fac comerțul lor cel mai de seamă cu Germania; se socotește numărul baloturilor de bumbac pe care îl expediază la mai mult de treizeci de mii. Ei mai trimit și marochine, marfă a cărei fabricație e foarte frumoasă în Turcia. Acești negustori aduc din Germania multe mărunțișuri, giuvaeruri, stofe și, mai ales postavuri. Acest din urmă mijloc de schimb a devenit de o mare importanță în Germania, de când postăvăria noastră nu mai e apreciată la Salonic unde avea, altădată un loc de desfacere foarte însemnat. Grecii și valahii s-au făcut stăpâni pe acest comerț. Fabricile din Brabant și din Belgia ne-au înlocuit în acest gen de fabricație“ (p.163-164).

1. E.M. Cousinéry (1747-1833), cărturar și diplomat francez, a fost consul al Franței la Trieste, Salonic, Smirna și Rosseta în ultimele două decenii ale veacului al XVIII-lea și mai târziu, în anii Restaurației. Experiența sa dobândită în cariera diplomatică a făcut din el un fin cunoscător al realităților etno-politice din Europa sud-estică.
2. A se înțelege, înlăturarea abuzurilor din Imperiul Otoman.
3. Autorul se referă la stabilirea valahilor în regiunile de munte.
4. Autorul are în vedere începutul carierei lui de consul la Salonoc la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

▼
E.M.Cousinéry, *Voyage dans la Macédonie*, volumul I, Paris, 1831, p.14, 17, 149, 163-164.

1852-1853. Impresii de călătorie din Macedonia ale omului politic, scriitorul Dimitrie Bolintineanu.

... Pentru mine înțeleg simțul naționalității dintr-un punct de vedere practic și poetic. Practic, căci credem că spre a îmbunătăți soarta națiunii din care facem parte. Poetic?... Acesta este un simțământ ce nu se explică. Sub aceste cugetări arunc ochii către un popor de un milion de români risipiți în Macedonia, Tesalia, Epir și alte locuri. Un milion de români este un popor; este o fărâmă mărită din acele legiuni romane neînvinse de oameni, neînvinse însuși de seculi; este o idee, este geniul, este civilizația lumii vechi, doborâtă, dar neînvinșă; este ruina antică a unui monument ce reclamă geniul omenesc.

.....
 Astfel la vederea acestui milion de români, această nobilă ruină a legiunilor ce umplură lumea cu gloria lor, putem zice: această națiune nu piere niciodată, și în căderea ei seamănă mai interesantă decât în a sa strălucire.

Cu toate acestea, acest milion de români, în timpii de mijloc, avu strălucirea lui...

Noi nu urâm pe greci, din contră, îi iubim căci avem aceleași moșteniri ca și dâșii; o naționalitate a forma; căci avem aceleași interese, aceleași dureri, aceleași speranțe; și când zicem „îi iubim“ nu sunt doar vorbe deșarte, le putem sprijini cu dovezi: sânul României este deschis cu ospitalitate comerțului grec din toate părțile; mii de greci sunt primiți aici cu strângere de mână; cei mai mulți posesori sunt din această națiune, și aceasta pe când românii, pe țărâmele grecești, nu capătă o cupă de apă! Pe când gazeta greacă din Smirna declară pe emigranții români (cine ar crede!) pederasti și periculoși, spre a corupe pe turci și pe greci! Și invita pe guvernul otoman a-i gonî din statele sale. Dar noi nu vom imputa națiunii grece rătăcirile unui individ câștigat de politica inamicilor Greciei. Zicem toate acestea ca să dovedim că românii nu urâsc, nu îmbrâncesc pe greci. Însă ceea ce trebuia a zice înainte de toate este că românii trebuie să fie români, și grecii să fie greci. Aceste socoteli întrețin totdeauna amicia cea bună. Românii din Macedonia nu sunt greci, sunt români; trebuie să fie români; nu este ideea noastră a-i uni cu noi, căci suntem depărtați de dâșii; nu este ideea noastră a-i ajuta să opereze răsculări. Cugetul nostru este că acest popor de un milion, aruncat în Macedonia, cată să aibă conștiința naționalității sale; cupa vieții sale poate să fie mică, însă trebuie să fie cupa sa; iată cugetările ce mă frământau, când mă hotărâi să vizitez acest pământ clasic al Macedoniei...

Costumul românilor macedoni se varie după localitate. Cu toate acestea cei mai mulți poartă sarica de păr de capră și fesul cel mic roșu. Sub sarică, o cămașă, cioareci de păr de capră; în unele sate mari sau orașe poartă șalvari, ilec, fes. Păștorii, veșminte albe. Țăranii sunt rău hrăniți, deși mulți sunt proprietari de țărâme, vii, case, vite. Pâine de făină sau mălai de porumb, ceapă, usturoi, rădichi, brânză, legume fierte cu apă; rareori pastramă de capră și miei, rareori încă carne proaspătă sau pește. Numai

la zile mari frig câte un ied sau miel. Mai toți fumă, vin beau puțin – nu am văzut nici un om beat în aceste locuri.

În toate mișcărilor politice ale grecilor, trebuie să fie și din ei amestecați.

Ca toate popoarele vecine cu dâșii, ca toate popoarele slabe și apăsate, acești români a cătat să facă fini; viața lor este o luptă de apărare împotriva enemicilor; ei se apără cum se poate apăra un popor slab; cu arma inteligenței. Ei singuri au mai mulți enemici decât celelalte popoare. Turci, greci, albanezi, bulgari asupra lor se rădică neîncetat. Pe lângă oarecare viciuri, născute de trebuința de a exista, fiind slabi, românii macedoneni au mai multe calități. Cea dintâi calitate este ospitalitatea! Onoarea familiei pentru dâșii este sacră. Religia lor este religia noastră, ritul oriental...

Românii sunt armați pe alocurea. Femeile lor, am mai zis, nu au voință înaintea bărbaților. Fetele, cum și feciorii se mărită și se însoară după voința tatălui. Se mărită foarte tineri, câteodată de mici sunt logodiți.

Este datina cum era în Principate mai înainte, la țărani, a tăia copiilor moțul(părul), când ajung într-o vârstă de câțiva ani. Această tăiere de moț se face cu oarecare ceremonie; alții în alte locuri frâng o turtă pe capul copiilor, când sunt de un an. Pentru bătrâni în genere au mare respect. Copiii, mai ales care au înfruntat pe părinți, sunt răsvățați de toată lumea, de multe ori anatemați. Copiii de partea bărbătească singuri moștenesc averile nemișcătoare; fetele tot ce este mișcător, afară dacă nu se învoiesc cu toții ca să facă altfel.

Ca să ne înturnăm la femei, ele sunt frumoase și plăcute, mai albe, mai delicate la trăsăturile chipului decât albanezele, mai mlădioase; cu mâni și picioare mici; au grația viței latine și cu aceasta statura romanelor. Nimic mai frumos decât a vedea o mare cavalcadă de aceste femei, cu portul lor pitoresc, mergând printre munți sau rânduite împrejurul unui izvor și spălând pânzele lor albe și mici, cu picioarele goale, mici, albe, și roze...

1. D. Bolintineanu a călătorit în Macedonia între anii 1852-1853.

Dimitrie Bolintineanu, *Călătorii*, editura Minerva, București, 1987, p.219-222, 258-260.

48

1863, București. Proclamația Comitetului macedo-român către aromânii din Albania, Epir, Tesalia și Macedonia.

Fraților Români,

Părțile unei națiuni nu pot avea conștiința de ele înșile decât numai studiind bine istoria națiunii mume și cătând a se apropia cât se poate mai mult de originea lor. Națiunea română e o ramură din marea națiune a românilor, trebuie dar să știe cine au fost romanii, să vadă cine este ea astăzi și să cugete la ce poate fi. Toate surorile sale majore precum: Franța, Italia, Spania și Portugalia i-au apucat înainte și cu naționalitatea și cu literatura și cu civilizația.

Voi însă fraților din Dacia lui Aurelian, voi a-ți rămas într-o poziție critică și sunteți amenințați din zi în zi a vă contopi cu celelalte naționalități. Înconjurați din toate părțile de națiuni cu totul străine vouă, apăsați pretutindenea de influența străină ați ajuns în starea mai a nu vă cunoaște pe voi înșivă și a rupe toate legăturile cu frații voștri, mai cu seamă de când niște fanatici străini s-au năpustit a vă face să părăsiți cu desăvârșire limba națională.

Dar voi fraților în biserică aveți limbă străină, în afacerile voastre vă serviți cu scrierea străină, în public vorbiți limba străină și limba voastră cea maternă ați aruncat-o în fundul unghiului ca cum v-ar fi rușine cu dânsa. O păstrați numai pentru femeie și copii. Suntem fericiți însă și mărturisim recunoștința generală surorilor noastre, care au păstrat vatra română și au învățat pe fiii lor să pronunțe toate expresiunile inimii în limba patriei. Dar fraților, femeile voastre au păstrat românismul între voi. Este timpul să se uite această letargie dintre voi! Este timpul ca limba națională să se verse din vetrele voastre în comerțul și bisericile voastre! Până când veți asculta pe străini, rugând pe Dumnezeu pentru voi într-o limbă străină pe care ca mai mulți nu o înțelegeți? Nu e de crezut că acea națiune care a văzut ieșind din sânul ei atâtea rezelători mari, atâtea literați, și politici care s-au luptat pentru independența și naționalitatea altor popoare să nu producă și atâtea patriți adevărați, câți să fie de ajuns a scoate și naționalitatea lor din vârtejul străinilor unde este aproape a se îneca. Gândiți-vă cât este de dulce a ruga cineva pe Dumnezeul său în limba patriei și cât este de amar a-l ruga într-o limbă străină, în care să nu știe ce zice, să nu știe ce cere! Cugetați cât va fi plăcut vouă, femeilor și copiilor voștri a asculta prin biserici slujbele sfinte în limba națională și ce mare bucurie ați avea când ați vedea pe copilașii voștri învățând carte în limba românească, pe care o puteți înțelege toți, în paralel cu cea grecească! Ce fericiți ați fi să-i auziți spuindu-vă că la școală învață în limba maternă să-și iubească pe Dumnezeu, pe părinți și Țară!

Acestea sunt bazele care ne-au îndemnat pe noi să formăm în București un comitet cu titlul macedo-român. Misiunea sa nu e alta decât a vedea pe aceste două milioane de români dintre Dunăre, Adriatica și Arhipelag ascultând preceptele religiei în limba națională conform programei trasă de Ministerul Instrucțiunii Publice din capitala României. Vroim să vedem pe frații noștri gemeni din Macedonia, Tesalia și Epir, precum și pe aceia din Elada liberă că recunosc pe frații lor dintre Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru, care fac parte din națiunea cea mare și glorioasă ce se întinde de la Oceanul Atlantic și până la Marea Neagră și care a dominat odată pe toată lumea cunoscută: că recunosc în fine pe acești frați care-i privesc cu inima sfâșiată de durere cum își pierd naționalitatea în așa mare depărtare de noi și în mijlocul atâtor națiuni de diferite rase. Voi sunteți fraților inelul prin care Dacia poate intra în marea familie neolatină. Creșteți pe fiii voștri în această credință și aveți conștiința că v-ați îndeplinit misiunea!

Comitetul macedo-român a luat însărcinarea a dirija introducerea limbei naționale în toate orașele și târgurile românești...

Cere însă și concursul vostru al tuturor, după mijloacele fiecăruia, invitându-vă să formați și voi comitete pe oriunde sunt români mai concentrați, care comitete în strânse legături cu comitetul central din București să lucreze în comun pentru realizarea scopului național.

Gândiți-vă fraților că momentul este propice pentru această mare întreprindere a românilor, că Dumnezeu proteje pe cei ce lucrează în numele său și că responsabilitatea va fi grea asupra celor ce se vor arăta îndărătnici.

Dimitrie Bolintineanu
C.Bolliac
Christian Tell
C.A.Rosetti
Dimitrie Cosacovici
Zisu Sideri
Iordache Goga

„Buciumul“, 1863, nr.3, p.10.

49

1864 februarie, București. Cerere adresată de Dem.Athanasescu domnitorului Alexandru Ioan Cuza privind acordarea unui sprijin material pentru plecarea sa în Macedonia în scopul de a întemeia prima școală românească.

Prea Înălțate Doamne!

Subscrisul, june român din Macedonia care până în etate de douăzeci de ani fiind aprins de dorința de a lumina pe iubita mea națiune română din Dacia Aureliană, am încercat prin toate metodele de care am putut dispune și am venit în vechea noastră patrie, România liberă, spre a studia limba română ca să pot fi îndată de folos iubitei mele patrie; unde, fiind primit în școală am putut urma până în clasa III gimnaziul, susținându-mă chiar singur prin serviciul meu. Dar acum văzând că prea iubita mea patrie are neapărată necesitate în aceste timpuri critice de o nouă reformă sau de o adevărată lumină am decis a mă întoarce, ca cu acest mic studiu care l-am făcut să formez trei sau patru clase primare de limba română necultivată de mai multe secole; însă mijloacele lipsesc cu totul.

De aceea, prea Înălțate Doamne, subscrisul aleargă la Măria Voastră ca firesc protector al românilor de a-mi înlesni un mic ajutor cu care să pot pleca în Macedonia și a mă susține cel puțin un an de zile spre a pune în lucrare dorința menționată. Această facere de bine, Prea Înălțate Doamne va fi pentru mine și pentru toți cei ce vom studia limba română o mare recunoștință ce în inima mea și a fraților mei români va avea de cea mai sacră datorie a face totdeauna rugăciuni fierbinți către cer pentru zilele și fericirea Măriei Voastre.

Sunt <cu> cel mai profund respect Prea Înălțate Doamne, al Măriei Voastre, Prea plecat și prea supus serv.

(ss) Athanasescu Demetriu

Rezoluția domnească: 29 februarie 1864 nr.205 – Recomandăm această petiție la luare îndeaproape considerație a d<omnului> ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, care va chibzui și ne va refera.

I. Rezoluția ministrului: Aceeași dată: Se va face referat la consiliul de miniștri spre a se da voie a da o sumă de bani acestui june spre a merge în Macedonia ca profesor <de> limba română.

(ss) D. Bolintineanu

▼
„Revista aromanească” I, (1929), nr. 2, p. 171.

50

1864 aprilie 16. Decretul domnitorului Alexandru Ioan Cuza pentru întemeierea primei școli românești în Macedonia.

Alexandru Ioan I

cu mila lui Dumnezeu și voința națională
Domn al Principatelor Unite Române
La toți de față și viitori sănătate

Asupra raportului ministrului nostru secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Având în vedere jurnalul Consiliului nostru de Miniștri cu nr. 2 de la 31 ale trecutului martie;

Am decretat și decretăm:

Art. I. – Autorizăm pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice a libera elevului D. Athanasescu din Macedonia suma de lei două mii (2000) din cea prevăzută în rubrica facerilor de bine notată în creditul deschis acelui minister în anul trecut, pentru întreținerea mănăstirilor foste zise închinate, drept ajutor întru întoarcerea numitului în patria sa spre a deschide acolo o școală primară pentru învățarea limbii române.

Art. II și de pe urmă. Ministrul nostru, secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice este însărcinat cu executarea Ordonanței de față.

Dată în București la 16 aprilie 1864.

Alexandru Ioan
Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice

D. Bolintineanu

▼
„Revista aromânească” I, (1929), nr. 2, p. 171.

1865 iulie 16, București. Proces verbal al Consiliului permanent de pe lângă Ministerul Instrucțiunii privind crearea Institutului macedo-român din București.

Considerând că formarea de juni macedoneni care s-ar destina a face pe învățătorii la românii din Pindu, Tesalia, Macedonia și alte părți ale Turciei europene, este pentru noi românii din Principate nu numai o datorie de consângenitate, ci și un interes vital pentru viitorul naționalității noastre;

Considerând că, chiar pentru acest scop guvernul la art. 13, cap. XXII partea IV din bugetul anului trecut a alocat suma de 20000 lei pentru un internat în una din mănăstirile din București. Considerând că după promisiunile făcute de atâtea ori fraților de peste Dunăre, înființarea instituției sus numite este astăzi și o datorie de onoare.

Consiliul permanent e de părere a se înființa internatul de care este vorba la art. 13 cap. XXIII, partea IV din buget, cu modul următor:

1. A se pune de îndată la dispoziția părintelui o sumă de 4000 lei din capul suscitată, ca să plece și să aducă până la septembrie anul viitor zece juni pindenii în etate de 12-14 ani, aleși cât se poate mai inteligenți și cu știință de carte.

2. A se destina într-una din mănăstirile din București încăperile necesare pentru acești 10 juni, cum și pentru al 11-lea care va fi G. Mărgăritescu și pentru părintele Averchie sub a cui preveghere vor sta cei 11 juni.

3. A se da pentru nutrimentul, îmbrăcămintele și cu un cuvânt ținerea materială a numiților juni câte 900 lei de unul sau 9900 în total. Părintele Averchie va fi însărcinat și cu purtarea acestei economii materiale.

4. A se destina 4000 de lei pentru plata unui profesor care să prepare pe juni spre a-i pune în stare să urmeze în școli publice.

5. Lei 2100 de lei ce mai rămân până la 20000 se vor rezerva pentru trebuințe neprevăzute ale institutului.

Laurian
D.P. Vioreanu
V. Turnescu
Bacaloglu (?)

▼
„Revista aromânească” I, (1928), nr. 1, p. 82-83.

1878 septembrie 26, București. Extrase din articolul *Românii Peninsulei Balcanice* publicat de Mihai Eminescu¹ în ziarul „Timpul”, al cărui redactor principal era.

Nu există un stat în Europa orientală, nu există o țară de la Adriatică până la Marea Neagră, care să nu cuprindă bucăți din naționalitatea

noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlaccii din Bosnia și Herțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până sub zidurile Atenei, apoi, de dincolo de Tisa începând, în toată regiunea Daciei Traiane până dincolo de Nistru, până aproape de Odesa și de Kiev.

Cu ocazia Congresului de la Berlin aproape toate popoarele Peninsulei Balcanice au dat semne de viață, numai românii transdanubieni nu. Cauza e lesne de înțeles. Toate celelalte fragmente de populații stau în legături de cultură cu acele centre politice create de naționalitățile lor. Grecii din Turcia europeană citesc și scriu limba care se vorbește la Atena; sârbii din Turcia înțeleg foarte bine instituțiile și cultura confrăților lor liberi; numai noi, cu maniera noastră de a vedea, suntem străini în Orient și rămânem neînțeleși chiar pentru cei de un neam cu noi. Cum ne-am putea explica în alt mod fenomenul întru adevăr ciudat ca fragmente atât de însemnate de străveche populație precum sunt românii din Tesalia și Macedonia să nu dea absolut nici un semn de viață, cu tot trecutul lor cel strălucit, cu toate că până astăzi și-au păstrat și apărât limba și datinele mai bine decât slavii, dintre care mulți s-au grecit, decât albanezii, dintre care asemenea mulți s-au făcut turci.

Acest fragment de popor, atât de nebăgat în seamă astăzi, când nici în ziaristică, nici la congres nu s-a pomenit de el, are îndărătul lui un trecut strălucit câștigat prin proprie vitejie față cu niște dușmani cu mult superiori în cultura și în arta războiului.

Și cu toate astea acești oameni, la noi în țară chiar adică între conaționali lor, n-au fost cunoscuți decât sub porecla ridicolă de cuțovlahi. Iar pe când averile boierilor noștri și ale mânăstirilor se închinau fără scrupul la biserici grecești și se exploatau pentru scopuri grecești, nu se găsea în tot largul acelei regiuni o singură biserică măcar în care să se fi auzit graiul românesc.

Astăzi, când acele averi, închinat totuși unei misiuni de cultură, s-au luat de către statul român, pentru ca să stârnească aviditatea acelei clase de hoți semidocti care stăpânesc România, astăzi speranța unei întrebuintări raționale a acelor bunuri pentru deșteptarea risipitelor părți ale poporului românesc e mai mică decât oricând. Pe când sute de mii de oameni ce fac parte din neamul nostru sunt cuprinse de un adânc întuneric, pe când mintea lor naturală, curajul lor innăscut și iubirea lor de muncă îi face vrednici pentru un viitor mare, tot pe atunci noi nu mișcam nici degetul cel mic măcar în favoarea lor...

1. Mihai Eminescu (1850-1889), poet național al României. A fost redactor la ziarul conservator „Timpul” de la 1877 până la 1883.

▼
„Timpul”, 1878.

1878. Ordinul viziral al lui Savfet Paşa către valiul Salonicului din 5 Seval 1298 al Hegirei (septembrie 1878), prin care se permitea libera exercitare a cultului și învățământului în limba națională pentru locuitorii români ai Imperiului.

Sublima Poartă a fost înștiințată, pe de o parte că românii din Epir, din Tesalia, din Macedonia (din sandjacul Tricala, din vilaetul Ianinei și din vilaetul Salonic) doresc să învețe carte în propria lor limbă și să întemeieze școli, și pe de altă parte, că clerul grecesc îmboldit de duhurile întunericii, împinge pe autoritățile locale să le pună felurite piedici și chiar să persecute pe profesorii români. Văzând totuși că în Imperiul nostru nu este îngăduit nimănui să împiedice mersul și deplina exercitare a cultului și a învățaturii școlare veți binevoi a face cunoscut funcționarilor civili ce aveți sub ascultare Excelenței voastre, că ei nu trebuie să apese pe nici unul din locuitori și să nu se împotrivescă, fără pricină, la orice exercițiu al cultului și al învățaturii, iar când ar cere trebuința să apere chiar și să ajute pe învățătorii români. Despre aceasta am făcut cunoscut prin o scrisoare vizirală și valiului din Ianina, precum prin aceasta înștiințez pe Excelența voastră.

Savfet

Theodor Burada, *Cercetări despre școlile românești din Turcia*, București, 1890, p. 53. O traducere puțin diferită și cu unele prescurtări în *Documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român, 1905*, București, 1905, p. XV.

54

1879 septembrie 23, București. Proclamație lansată cu ocazia primei întruniri a Societății de cultură macedo-română.

Frați români din Macedonia și din alte părți ale Turchiliei!

Bănați¹ cu pace cu tute popoarele ce sunt deadun² cu voi: cu grecili, turcili, vulgarili³ și cu alantii⁴. Deschideți școale romanesci și dați hililor⁵ a vostro învățătură românească; învățați limba românească ca limba ce sburâți⁶ și care, aceli care sciu ma⁷ ghine⁸ de voi trecutul a vostru vrura cama⁹ ma înainte cu afordamuri¹⁰ și cu alte tertipuri se ve o lia¹¹ și să ve facă să se nu o zburâți multu. Ma¹² Dumnezeul nu vru limba ves spune fraților cu hiți hiliu¹³ a românilor care nu prinde se li alăvdămu¹⁴ noi; sunt eli alăvdați di lumea tută și di istorie.

Căvtați-ve¹⁵, cereți-vă drepturile ce le aveți de la Dumnezeu: să aveți bisericile și școalele în limba voastră, fără să cârtiți¹⁶ de vre-un de altă limbă sau religiune și fără se va încăciați¹⁷ cu eli că ași vru Dumnezeulu se himu¹⁸ tuți cu ce ne are dată el.

Invetați hiliu a voștri romanescă că cu limba lor potu înveață multu cama lesor¹⁹ limbi alante cum este greceasca, turceasca și alante.

Comitetului Macedo-Românu ce feacemu aoace²⁰ lu feacem cu scopu nu tra se agonimu²¹ di tu școalele a voastre alante²² nu ma tra²³ se va dămu tute ajutoarele cum vă se putemu tra se băgați și limba voastră tu²⁴ școale.

Nincă²⁵ una oară dar dicem bănați bine cu tuți alanți de altă limbă ce sunt deadun cu voi și nu le cârtiți nu se ve încăciați cu eli ma voi învețați tu școale limba voastră că e rușine se aflămu multu se ne dică alanții „chepapsisz adam”²⁶.

1. Trăiți
2. Împreună
3. Bulgarii
4. Ceilalți
5. Fiilor
6. Vorbiți
7. Mai
8. Bine
9. Încă
10. Minciuni
11. Ia
12. Dar
13. Suntem fii
14. Nu trebuie să fi lăudăm
15. Căutați-vă
16. Vorbiți de rău
17. Încăierăți
18. Fim
19. Mai ușor
20. Aici
21. Nu ca să înlăturăm
22. Celelalte limbi
23. Ci ca
24. În
25. Încă
26. Ghiaur fără carte

„Frăția întru Dreptate”, *Gazeta Românilor de peste Balcani*, an I, nr. 1, 22 martie 1880, p. 7 (aromână).

55

1879 noiembrie 16, București. Circulară semnată de M. Kogălniceanu, ministru de interne prin care sunt anunțați prefectii județelor de constituirea Societății de cultură macedo-română.

Doamnule Prefect,

Din cele publicate prin ziare, cunoașteți că în capitală s-a constituit o societate de cultură macedo-română.

Scopul acestei societăți este: răspândirea ideii de solidaritate între românii liberi și cei din Macedo-România; ajutor și compătimire pentru suferințele lor seculare; încurajarea subscripțiilor deja deschise pentru adunare de cărți, spre întinderea instrucțiunii prin mijlocirea școlilor și bisericilor, și înmulțirea cât s-ar putea mai considerabil a numărului de membri aderenți la această societate.

Precum vedeți, intențiile acestei societăți fiind eminentamente naționale și filantropice, acceptă sprijinul și încurajarea tuturor românilor compătimitori pentru frații noștri de peste Dunăre. Și pentru aceasta, Comitetul executor al ei, prin adresa nr. 4 îmi comunică că s-a delegat părintele arhimandrit Chiriac, unul dintre societari, a merge prin județe și a apela la simțămintele românești ale tuturor spre a veni în ajutorul și susținerea menționatei societăți.

Subsemnatul, comunicându-vă acestea, vă rog să binevoiți a da numitului delegat tot concursul dvs. moral ca să poată a-și îndeplini cu succes însărcinarea ce i s-a încredințat.

Primiți, domnule prefect, încredințarea considerației mele.

Ministru
Kogălniceanu

Seful direcției
ss indescifrabil

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 1/1879-1880, f. 5.

56

1879 decembrie 8. Scrisoarea patriarhului ecumenic Ioachim III către patriarhul Macedoniei Superioare privind constituirea Societății de cultură macedo-română.

Prea sfinte mitropolit al Pelagoniei¹ și prea venerabile exarh al Macedoniei Superioare, frate în Sfântul Duh și conliturghisitor, cu smerenia mea, din partea Domnului, har și pace pentru Sfinția voastră.

Prin scrisoarea patriarhală și sinoidală cu data de 30 octombrie trecut, v-am înștiințat confidențial că de curând s-a format la București o societate cu numele Macedo-Română și, în același timp, am atras atențiunea Sfinției voastre asupra unor articole ale statutelor sale organice și v-am recomandat discrețiune.

Asemenea din scrisoarea noastră patriarhală v-am încunoștiințat că de curând am adresat un takrir² Înaltei Porți.

Prin acest takrir am pus afacerea sub ochiul guvernului, făcându-l să întrevadă dezordinele și pericolele care amenință statul și biserica. I-am arătat asemenea necesitatea ce este de a atrage atențiunea și îngrijirea guvernatorilor generali și prin trânșii aceia a subguvernatorilor astfel ca cu concursul arhiepiscopilor, frații noștri în Isus Hristos, direcțiunea școalelor, a bisericilor și a altor stabilimente publice să nu fie încredințată

în mâini străine. În urma acestui takrir, Înalta Poartă a dat instrucțiunile necesare. Astfel fiind credem foarte folositor de a recomanda Sfinției voastre să lucrați, la trebuință, de acord cu autoritățile locale și să vegheați așa încât biserica să fie la adăpost de cele mai mici lucrări ale propagandei române. La trebuință Sfinția voastră poate cere instrucțiunile și ajutorul marii biserici. Mărirea lui Dumnezeu și nesfârșita sa bunătate să fie cu Sfinția voastră.

1. Bitolia
2. Memoriu

Frăția întru Dreptate, an I, nr. 6, 1880, p. 42-43: text grecesc și în paralel, traducere în dialect; vezi și Theodor T. Burada, *Cercetări despre școalele românești din Turcia*, București, 1990, p. 22-23.

57

1880 februarie 27, Paris. Extras din articolul *Românii macedoneni în Austria și în Ungaria* publicat în Almanahul macedo-român de către Emile Picot.

Românii din Macedonia posedă rare aptitudini industriale și comerciale; putem vedea ușor cât ar fi de avantajos pentru românii din Carpați să întrețină cu ei relații strânse. Este adevărat că n-ar fi vorba de o uniune politică, imposibilă datorită îndepărtării geografice; dar naționalitatea română ar avea în toată Europa Orientală o creștere considerabilă de forță și influență dacă țințarii, în loc să facă cauză comună cu elenii și să considere Grecia ca patria lor, și-ar aminti de originea lor și s-ar declara solidari cu frații lor din Dacia. Exemplul țințarilor stabiliți în Austria și Ungaria este evocator în a arăta ce poate produce inteligența și activitatea acestui mic popor.

Este probabil că existau deja români macedoneni printre greci, care în Evul Mediu veneau să-și caute norocul în Ungaria ca artiști, arhitecți, comercianți etc.; au venit desigur și în timpul invaziilor turcești dar au fost confundați cu grecii, sârbii și hulgarii. Numai către sfârșitul secolului trecut, după publicarea cercetărilor lui Thunmann¹, autorii statisticilor au reușit să distingă țințarii și să le consacre o mențiune specială². În aceeași epocă, Viena, Pesta, Novi Sad, (Neusatz), Zemun (Semlin), Miskolc au primit diverși emigranți care trebuiau să joace un rol important în țara lor de adopție.

În primele rânduri ale emigranților despre care vorbim se plasează Simeon Georges Sina, care a fondat la Viena celebra bancă cunoscută în toată Europa.

Alți bancheri vienezi, mai puțin puternici decât familia Sina, dar mai influenți prin bogăția lor, familia Dumba, ne oferă un spectacol aproape asemănător.

Printre familiile țintăre care au strâns mari averi în Ungaria, nu există decât una singură care a rămas sincer atașată de naționalitatea sa; vorbim de familia Mocioni una dintre cele mai importante din Budapesta. Mocionii au cucerit, fie prin atitudinea lor fermă și curajoasă în timpul luptei de la 1848 și 1849, fie prin numeroasele binefaceri pe care le-au făcut în jurul lor, titluri durabile pentru recunoștința românilor.

Nu numai marii bancheri sau marii proprietari sunt aceia care pot să crească influența românilor în monarhia austro-ungară. Spiritul de inițiativă care distinge țintării permite oamenilor plasați în situații mult mai modeste să aducă mari servicii cauzei naționale.

1. Johann Thuxmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäische Volker* (Leipzig, 1774).
2. De exemplu, Schwartner. *Statistik des Königreichs Ungern*, 2. Ausgabe (Ofen, 1809), I, 138 și Csaplivics, *Germälde von Ungern* (Pesth, 1829), I, 207.

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 2/1880, f. 102-104 (lb. franceză).

58

1880. Statutele Societății de cultură macedo-române, recunoscută prin decret domnesc la 15 aprilie 1880 publicat în Monitorul Oficial din 20 aprilie 1880.

SOCIETATEA DE CULTURĂ MACEDO-ROMANA

Recunoscută ca persoană juridică prin legea votată de

CORPURILE LEGIUITOARE

și promulgată prin Înaltul Decret Domnesc

No. 1298 de la 15 Aprilie 1880

publicat în «Monitorul Oficial» No. 93 de la 20 Aprilie 1880

Localul propriu al Societății, CALEA RANOVEI, No. 29

Recunoscută ca persoană morală și juridică, prin legea votată de Corpurile legiuitoare și promulgată prin înaltul decret Domnesc Nr. 1298 de la 15 Aprilie 1880 publicat în „Monitorul Oficial” Nr. 93 de la 20 Aprilie 1880.

Art. I. Societatea de cultură macedo-română are de scop:

a) A răspândi prin școli, începând de la cele primare, în limba română, învățătura între locuitorii români de peste Dunăre și de peste Balcani;

b) A stării pentru buna stare a bisericilor comunităților românești, de-a dreapta Dunării și de peste Balcani;

c) A priveghea mersul școlilor existente în aceeași parte și a lucra la îmbunătățirea lor sporitoare;

d) A le dota cu cărți, biblioteci, aparate. A întreprinde însăși și a îndemna editarea de cărți pentru românii din acele părți.

Art. II. Societatea de cultură macedo-română va putea primi legături și donațiuni ce i se vor face de binevoitorii români transdanubieni.

Art. IV. Societatea de cultură macedo-română se va sili a aduce bună învoire între diversele națiuni conlocuitoare între românii de peste Dunăre și Balcani, făcându-se prin presă și prin misiuni cu orice mijloace a înțelege că salvarea comună este asigurată numai de la înfrățirea sinceră, iar nu de la persecutarea reciprocă, nici prin tendințele fatale de deznaționalizare mutuală.

Art. V. Fiecare poate deveni membrul Societății de cultură macedo-română, făcând cerere pentru aceasta comitetului societății.

.....

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 7/1894, f. 1.

59

1881 martie 25. Statistica vlahilor din Pind, anexată la memoriul înaintat Conferinței ambasadurilor de la Constantinopol.

Pe cele două versante ale Pindului, pornind de la micul oraș Samarina, locuit exclusiv de vlahi, până la frontiera grecească sunt 70 de sate, mari târguri și mici orașe, în totalitate vlahe, cu o populație de aproape 150000 de suflete; pentru că cel mai mic sat cuprinde o populație de 1000 locuitori, în timp ce cele mai mari, ca de exemplu Metzova, Samarina etc., au de regulă o populație de la 10000 la 15000 locuitori, vorbind aceeași limbă și având aceleași moravuri și obiceiuri etc., fără a fi vreo familie de altă rasă sau de alt cult. La această populație compactă de 150000 locuitori trebuiesc adăugați vlahii împrăștiați în orașele, târgurile și satele din Thessalia și Epir... în care populația este mixtă și în care vlahii sunt tot atât de numeroși ca și grecii, astfel încât vlahii, uniți cu musulmanii sau cu albanezii cu care locuiesc în aceeași localitate formează majoritatea.

În acest fel, numărul total al vlahilor din Epir și din Thessalia nu poate fi mai mic de 200000 de locuitori; ceea ce dă însă popoului vlah o importanță considerabilă este superioritatea lor pe planul condițiilor sociale și morale, căci între populațiile creștine din Thessalia și Epir doar vlahii și albanezii sunt proprietarii țării lor natale. Industria locală, comerțul, meșteșugurile și aproape toate profesiunile sunt exercitate de vlahi care formează burghezia populației creștine; grecii nu sunt decât cultivatori ai ciflikurilor (fermelor), proprietăți ale musulmanilor sau ale statului. Cei

mai mari negustori, plătitori de cele mai însemnate impozite și contribuții indirecte și cel mai productiv popor al țării sunt vlahii. Așadar ar fi nu numai nedrept și nerezonabil, dar încă și nepolitic, a nu se ține cont în problemele sociale și politice de vlahii din Thessalia și Epir.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul 35, f. 224.

60

1881 iunie 8, Constantinopol. Memoriul prezentat de delegații vlahi din Macedonia, Epir și Thessalia către ambasadori la Constantinopol.

Excelențe,

În Peninsula Balcanică și îndeosebi în Macedonia, în Albania și în Epiro-Thessalia există colonii românești numeroase și importante sub toate raporturile, cunoscute și denumite de către străini „vlahe“, în timp ce ele între ele se numesc românești. Veniți și stabiliți în Orient în diverse epoci, și-au făcut o nouă patrie, și-au păstrat până în zilele noastre, limba și obiceiurile lor latine. Istoricii moderni și ai Evului Mediu s-au ocupat de aceste colonii române cărora i-au dat numele de popor vlah sau valah și ei au confirmat că, chiar de la origine, era un popor aparte, a cărui individualitate nu a fost niciodată, nici ignorată, nici contestată... Masa poporului vlah a păstrat neatins obiceiurile strămoșilor și limba națională pe care o vorbește în familie în mod exclusiv; femeile nu cunosc un singur cuvânt în grecește.

Vlahii din Thessalia, din Epir și din Albania, uniți cu musulmanii din acele ținuturi formează o majoritate zdrobitoare în comparație cu grecii... Ei sunt singurii proprietari ai pământului și ai satelor pe care le locuiesc și drept consecință adevărații locuitori, adevărații cetățeni ai țării. Cu toate acestea Europa, indusă în eroare, vrea să smulgă proprietarilor legitimi și vechi o parte din acest pământ pentru a-l da unui popor străin, ale cărui precedente probează, până la evidență, că acționează pentru a realiza „marea idee“ în paguba drepturilor celor mai sfinte și a intereselor celor mai legitime a altor popoare, și în special a vlahilor ce au avut nenorocirea, timp de secole, de a suferi jugul lor, în aparență bisericesc, însă în realitate politic. Acum ei sunt amenințați de o catastrofă națională prin anexarea la Grecia a 40 de sate situate în districtul Tricala, locuite în mod exclusiv de vlahi și a unei mulțimi de orașe și de târguri din Thessalia unde grecii formează o minoritate infimă în comparație cu vlahii și cu musulmanii... Una din principalele cauze ale păstrării limbii și naționalității poporului vlah a fost și este dominația otomană pentru că Guvernul otoman încă de la început, a lăsat vlahilor și tuturor popoarelor nemusulmane din Imperiu caracterul rasei lor, în timp ce grecii au căutat și caută să grecezeze pe vlahi prin toate mijloacele posibile în condițiile în care aceștia din urmă sunt încă sub sceptrul sultanului; ce va fi însă atunci când vor fi încorporați în statul grec și vor depinde în întregime de eleni ? Vlahii, a căror limbă și

naționalitate au fost respectate atâtea secole, se așteptau la îmbunătățirea soartei lor, mai ales în acest secol al progresului și civilizației, însă în loc de o îmbunătățire dreaptă și normală, poporul vlah se vede condamnat a fi mutilat prin anexarea la Grecia a unei mari părți din ținuturile pe care le locuiește de două mii de ani. Aceasta ar fi prima încercare de împărțire și de dezmembrare a unui popor de rasă latină cu o individualitate proprie, existând de douăzeci de veacuri. Prin poziția sa geografică și prin realitatea existentă, acest popor este destinat a fi un element de ordine și de stabilitate în Peninsula Balcanică, servind ca moderator între două elemente, bulgarii și grecii, a căror tendință și politică sunt în permanentă ostilitate.

Ne-ar place să sperăm că Excelențele voastre, însuflețite de sentimente de dreptate și dornice să vadă domnind în mod durabil pacea în Orient, vor binevoi să țină cont de drepturile și interesele legitime ale poporului vlah și vor lua în considerație situația insuportabilă ce i-ar crea-o dacă l-ar condamna de a fi sacrificat „marii idei“ a grecilor.

Într-un asemenea caz poporul vlah, disperat, ar fi împins chiar prin sentimentul de conservare spre toate mijloacele posibile spre a-și apăra și a-și salva nu numai un drept sau un interes ci însăși existența sa.

Vă rugăm călduros, în numele binelui public, să binevoiți a lua în considerație drepturile și interesele legitime ale poporului vlah din Turcia și să-l scutiți de nenorocirea și ruina ce ar rezulta pentru el din anexarea Thesaliei la Grecia. Pentru ca Excelențele voastre să fie întrutotul convinse chiar și din punct de vedere numeric, că poporul vlah din Epir-Thesalia merită să fie luat în considerație și să se țină cont de el, anexăm aici o statistică a satelor vlahie situate pe ambele versante ale Pindului, a cărei exactitate și autenticitate nu poate fi pusă la îndoială. Anexăm, de asemenea o copie a mandatului deplinei puteri din partea poporului vlah ce ne-a însărcinat să apărăm drepturile și interesele sale legitime pe lângă Maiestatea sa, suveranul legitim al Sublimei Porți și pe lângă Excelențele voastre...

Delegații poporului vlah din Turcia,
G. Madjari
Guitzi Papa-Khadji
Miho Papa-Georges
Vassili Khadji-Sterio
J. Balamatchi
Dina Gargala

Pera (Constantinopol), 8 iunie 1881

1888 ianuarie 15. Articolul „Precuvântare“ scris de Andrei Bagov privind situația macedo-românilor din Imperiul otoman apărut în primul număr al publicației „Macedonia“.

REVISTA MACEDONIEI

ORGANUL

SOCIET. DE CULTURA MACEDO-ROMANA

Calea Rahovei, No. 29.

Față cu agitațiile ce popoarele vecine fac în Peninsula Balcanică și a absolutei neștiințe, mai cu seamă, în care se găsește Europa apuseană asupra raportului numeric al popoarelor ce o locuiesc, am crezut de a noastră datorie să întemeiem această revistă, lunară deocamdată, cu intențiunea, însă, ca mai târziu să o scoatem mai des.

Un organ care să strângă legăturile între românii noștri, care să încerce a stabili unitate de vederi și aceeași linie de conduită printre toți – oricare ar fi partea peninsulei ce locuiesc era necesar; mai mult încă, el se impunea.

Trista experiență a trecutului trebuie să ne învețe !... Câți dintre compatrioții noștri nu și-au vărsat sângele în așa numitul război al independenței (statului modern grec – n.n.)!? și cu toate acestea, ce-a ieșit din sângele fraților noștri?... Un regat, care a doua zi, chiar, cu o furie nemai-auzită, ne-a creat continuu dificultăți, prin persecuțiunile călugărilor săi, la întemeierea învățământului nostru național. Unii din vecini ne reduc numărul la o cifră de râs; alții merg cu cutezanța până acolo, încât contestă romanitatea naționalității noastre!...

Niciodată înțelepciunea poporului nu a fost pusă, ca astăzi, la o atât de grea încercare; de aceea, dar, trebuie, să avem o mare prudență, căci riscăm piciroa noamului nostru! În contra violenței, nu putem opune decât drepturile noastre, care desigur vor fi înăbușite cu forță; nu avem, nici nu sperăm vreun sprijin de undeva; vom căuta, deci, prin toate mijloacele, să îndemnăm pe compatrioții noștri că cel mai bun lucru ce au de făcut este acela de a rămâne străini de orice mișcare din afară, și a căuta, sub scutul protector al Maiestății sale, sultanului, să-și dezvolte moralul și avutul lor, și să cimenteze cu tărie cultura limbei ce vorbesc. Aceasta ni se pare că este conduita cea mai nemeritată pentru noi; aceasta a fost și conduita părinților noștri, și numai astfel ne-au relegat ei, drept moștenire, limba și existența noastră ca neam, și patrimoniul acesta suntem datori a-l transmite mărit și înavuțit urmașilor noștri!...

Cât privește pe celelalte neamuri conlocuitoare cu noi, vom căuta să strângem cu dânsle legături de amicitie pe baza respectării drepturilor

istorice: noi nu putem fi inamicii nimănui; respectând pe aproapele nostru, avem dreptul de a cere același respect și pentru noi.

Limba noastră, de o formațiune pur romanică, a rămas aproape străină de studiile ce s-au consacrat trunchiului neolatin, pentru că mai nimeni nu o cunoaște. Noi credem că vom aduce un folos real științei, dacă vom încerca studii asupra dialectului macedo-român; drept aceea, ne vom sili a da la lumină specimene, atât din literatura noastră populară, cât și din cea de formațiune nouă, punând la îndemână oamenilor competenți, prin modul acesta, un material bogat și interesant, ca forme și cuvinte, pentru studiul dialectului nostru.

Am văzut scriitori de o autoritate europeană, care, induși, negreșit, în eroare, prin informațiuni răuvoitoare și interesate, reduceau numărul nostru la o cifră ridicolă!... Noi vom proba prin acte indiscutabile că acest număr este destul de mare ca să ne îndreptățescă a pretinde un rol de căpetenie în evenimentele ce ar putea să survină în peninsula și care ar tinde să transforme starea actuală de lucruri. Prin afirmări neadevărate nu se micșorează un popor; se măresc însă dificultățile când intervine un factor nou.

Într-un cuvânt, a lucra pentru afirmarea naționalității românilor din Peninsula Balcanică și pentru respectarea drepturilor lor strămoșești, pe de o parte, iar pe de altă, a dezgropa trecutul literar al acestei naționalități precum și a cultiva cu stăruință dialectul ce vorbește, iată, în scurt, îndoita ținută ce urmărim.

Vom fi fericiți dacă vom putea să o atingem.

Comitetul

▼
„Macedonia“, I, 1888, nr. 1.

62

1892. Fragment din studiul etnic și statistic întocmit de Ioan Nenițescu și intitulat „De la românii din Turcia europeană“.

.....
Comuna Crușova este așezată pe muntele cu același nume, făcând parte din masivul Crăciunac, strâns între râurile: Blatu spre răsărit, Trișca cu afluentul Copaci spre nord și apus, Cerna spre miază-zi și apus. Pe acest masiv, ce stă în fața masivului Murihova, se găsesc mai multe sate cu nume românești, precum: Cer, Topliceni, Ptișcani, Vrancea, Vranecica, Barbaroși, Salce, Cociștea etc. (...) / p. 86.

Intrarea în Crușova e atât de strâmtă, încât cu greu ar pătrunde înlăuntru o oaste fără voia Crușovenilor. Două piscuri de munte, cu pereții pietroși și sălbatici, stau ca cei doi stâlpi ai unei uriașe porți. Trecând prin această poartă deodată vederea călătorului este robită de priveliștea uimitoare și încântătoare a comunei.

.....

În casele crușovenilor, ca pretutindeni la armâni, domnește o minunăță și adevărată înveselitoare curățenie. Și toată casa e dusă numai de muncitoarea femeie armâncă, care și spală, și de bucate îngrijește, și toate le face cu mâna ei. Când te găzduiește armânul, cu drept vestit de ospitalier, îți pune la dispoziție o cameră curată, o măsuță de scris învelită cu o țesătură ieșită din mâinile stăpânei de casă și un pat alb și din nou primenit. Masa este bogată în fructe, în brânzeturi și în vinuri puternice din viile de la Ticviș și Racle sau Iraclea, localități de pe lângă calea de la Perleap la Gradsco, pe unde mulți armâni crușoveni și perlepeni posedă vii, ce se cultivă în tovărășie de jumătate și jumătate cu lucrătorii pomaci, care, după cum văzurăm, noaptea mai au încă o meserie. Stăpâna casei, deși îngrijește de toate cu mare hârnicie, tot ea servește și la masă pe soț și pe oaspeții acestuia. În toate familiile armânești, chiar în acelea ce au ajuns la mari averi și stau în vaza tuturor, femeia nu mănâncă cu soțul și cu oaspeții. Subordonata poziție a femeii în familie și în societate se oglindește și în faptul că ea sărută mâna bărbatului. Institutoarele de la școala românească au încercat să-mi sărute mâna, dar nu m-am supus datinei. Într-o familie unde se găsea încă o mireasă și unde întorceam o vizită, nu s-a putut să scap ca mireasa să nu-mi sărute mâna, deși m-am zbatut îndestul. Cu 10 sau 15 ani în urmă exista obiceiul ca femeia să spele picioarele oaspetelui. Acum datina aceasta s-a părăsit, totuși invitarea încă se face, numai nu se mai stăruiește în urma refuzului.

La sărbători, de la ieșirea de la biserică și peste zi, armânii își vizitează regulat unii altora familiile. Femeile rămân acasă și primesc vizitele. Cum intri, ele își ies înainte de fac onorurile primirii, apoi te conduc în odaia cea mai curată a casei, un fel de salonaș destul de bine mobilat și care nu lipsește în nici o locuință armânească. După ce așezi, femeia cea mai în vârstă ia cuvântul și te întreabă mai întâi despre tată și mamă, dacă mai trăiesc, apoi despre nevastă, dacă ești însurat, apoi despre frați și surori, pe urmă despre cumnați, despre copii, despre copiii surorilor și fraților, și gradarea de rudenie nu se pierde niciodată din vedere. Dacă cumva ai rude în străinătate ești cercetat asupra veștilor ce ai primit. A doua femeie vine apoi la rând și îți face tot aceleași întrebări. A treia femeie, care e și mai tânără decât a doua, îți repetă întrebarea întocmai, pe când cea dintâi se adresează vizitatorului al doilea, mai tânăr decât cel dintâi, apoi celui de-al treilea și de aici încolo toți vorbesc și întrebările se încrucișează cu mare repeziciune. Abia după ce se sfârșesc aceste întrebări se începe conversația. Se înțelege că dacă e în vedere vreo nuntă, la rude sau la vecini, subiectul e găsit gata, și se deapănă cât se poate depăna. Dacă între vizitatori este și unul mai de seamă, atunci acesta e întrebat mai întâi, de către femeia cea mai în vârstă a casei, deși ar fi mai tânăr decât ceilalți bărbați cu care ar fi venit. A ști just când trebuie să se treacă peste întâietatea de vârstă, e un semn că gazda e femeie inteligentă și cu pătrundere. Intimități nu sunt permise decât între rudele cele mai apropiate și anume între părinți și fii, și între frați și surori. La o nuntă, bunăoară, femeile dănuiesc mai mult între ele, iar bărbații se învârtesc și ei mai deoparte în polci și în valsuri, căci și la armâni, dansurile naționale încep a-și lua rămas bun, deși armânisează și ei pe cele mai importante. Bărbatul poate dănuți cu

soția și sora lui, și cel mult cu o verișoară primară, dar nu și cu o vară de-al doilea.

Sentimentele naționale la crușoveni par a se dezvolta destul de repede. Copiii de „armâni curați“ și copiii grecomani, fac și aici tabere dușmane și adesea se războiesc până la sânge, ca și la Perleap, Gopeș, Moloviștea, Ternova, Magarova etc. Puii de grecomani aruncă cu pietre în institutorii armâni și le strigă din urmă: „dascăle armân“. Dușmănia aceasta însă se vede și la cel mai în vârstă și nu rareori din cauza armânismului și a panelenismului sau, mai bine, a grecomanismului se dușmănesc membrii uneia și aceleiași familii. Înăsprirea acestei lupte a ajuns până acolo încât a cauzat pretutindeni rupturi de relații între fii și părinți, între frați și frați. Bătrânii mai adesea sunt grecomani, iar tinerii „armâni curați“. Am văzut la unele case din Crușova, zugrăvită lupa romană cu pruncii Romus și Remus deasupra ușei. Odată mitropolitul grecoman din Crușova, mergând să viziteze pe dl Ioan Unca, unul dintre institutorii școlii române din mahalaua Cireș, și, văzând lupa romană zugrăvită cu culori deasupra ușii, ezită câtva de a intra. Atunci dl Unca îi zise: „Pleacă-te lupei romane, căci intri la un armân!“ și popa vrând-nevrând trebui să se plece, mai cu seamă că și ușa era foarte joasă, cum e de obicei mai la toate locuințele armânești (...)/pp. 99-102.

Ioan Nenițescu, *De la românii din Turcia europeană*, Institutul de arte grafice Carol Göbl, București, 1895, p. 86, 93-95, 97-98, 99-102.

63

1894. Manifest adresat de comitetul Societății de cultură macedo-română, românilor macedoneni, prin care se solicită sprijinirea societății al cărei scop îl constituia dezvoltarea culturii naționale.

Români macedoneni,

Sunt trei zecimi de ani de când frații noștri de la Dunăre au semănat în sufletele noastre și ale copiilor noștri necesitatea și datoria de a ne cultiva și instrui românește.

Această sămânță, aruncată cu cea mai mare dezinteresare și cu o afecțiune în adevăr frățească, a prins rădăcini adânci în inimile noastre; și grație ei, noi știm astăzi cine suntem, cunoaștem gloriosul nostru trecut, suntem pătrunși de rolul pacinic pe care-l avem în Peninsula Balcanică; în fine, suntem convinși că existența noastră, ca neam, se bazează numai pe lealitatea și devotamentul ce trebuie să avem către mărinimosul sultan.

Români,

Numărăm printre strămoșii noștri, cuceritori ai lumii; suntem descendenți ai eroilor legionari romani, care subjugară lumea. În negura ignoranței prin care am trecut, instinctiv, am conservat, cu limba străbună și sentimentul sacrificiului și al devotamentului, moștenit de la iluștrii noștri

străbuni. Ori unde a fost vorba de sacrificiu, românul macedonean n-a pregetat.

Este o palmă măcar de pământ din Peninsula Balcanică, care să nu fie udată cu sângele nostru?

Martori sunt și profundele văi ale Eladei și întinsele câmpii ale Serbiei și Bulgariei și păduroșii munți ai Albaniei. Am fost buni și devotați pentru toți; dar pentru noi, făcut-am ceva? Fost-am buni pentru noi? Nu. Prin sudoarea și sângele nostru am făcut să trăiască neamuri, care, spre recunoștință, voiesc să ne răpească limba și naționalitatea.

Patria noastră, Macedonia, este visul tuturor, și cu durere, trebuie să spunem, unii dintre frații noștri sunt ademeniți de dușmanii noștri, ca să uite gloriosul lor neam și să nesocotească lealitatea, ce se datorează gloriosului sultan Abdul Hamid Han, puternicul scut al naționalității româno-macedonene, singurul sub care se poate dezvolta și în viitor naționalitatea macedo-română.

Români,

În astfel de situație aflându-se patria și compatrioții noștri, limba și naționalitatea românească, scopul nostru este să-i luminăm; să le arătăm, prin cultură, calea datoriei, calea de pașnică dezvoltare. Neamul românesc a făcut și face continue sacrificii noi, rămânea-vom indiferenți? Noi, care ne-am sacrificat pentru străini, nu vom face nimic pentru noi înșine?

Convinși de vitalitatea neamului românesc, s-au reînnoit, în zilele din urmă, organele de administrație ale Societății de cultură macedo-română, și nu ne îndoim, că, la chemarea noastră, vor răspunde românii macedoneni ca un singur om, pentru binele și prosperitatea neamului nostru.

Apelăm deci, în numele intereselor naționale românești, la toți românii macedoneni din Peninsula Balcanică ca și la cei care locuiesc aici în România liberă și la cei de pretutindeni, spre a se grăbi să ne dea concursul lor, pentru ajungerea cât mai grabnică a scopului mântuitor ce-și propune Societatea de cultură macedo-română.

Alăturându-vă statutele Societății, o listă pentru înscrierea celor ce doresc a deveni membri ai Societății și cereri de înscriere, nu ne îndoim că d-voastră veți face să numărăm cât mai mulți luptători pentru cultura macedo-română.

Comitetul Societății

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 7/1894, f. 2.

1895, Bitolia. Memoriul Eforiei românești a școalelor adresat lui Petru Poni, ministrul instrucțiunilor și cultelor prin care solicită sprijin pentru îmbunătățirea situației grele a școlilor și bisericilor românești.

Domnule Ministru,

Se împlinește aproape un an de când poporul român din Macedonia, printr-o pornire spontană și națională a ales în persoana noastră o Eforie românească la Bitolia, pentru conducerea școlilor sale și pentru a-l reprezenta pe lângă onor autorități imperiale otomane. Am primit cu bucurie acest nobil mandat împinși la aceasta numai de dorul de a vedea cât mai curând și poporul nostru ridicat la înălțimea chemării ce o are în marele Imperiu al Maiestății sale, sultanul printre celelalte popoare conlocuitoare.

Recunoașterea oficială a eforiei noastre și din partea onor. Guvern otoman precum și confirmarea ei din partea onor. Minister al Instrucțiunii din București, a produs entuziasm la toți și ne-a făcut să întvedem un viitor de aur pentru neamul nostru. Cu adâncă durere de inimă însă constatăm în momentul de față, că trecem printr-o amarnică decepțiune.

Pentru aceasta credem de cuviință a aduce la cunoștința dumneavoastră câteva din adevăratele dorințe și aspirațiuni ale poporului român din Macedonia, cu care existența instituțiunii noastre e așa de strâns legată încât din momentul în care dumneavoastră nu le veți lua în considerațiune Eforia n-are rațiunea de a mai fi. Poporul nostru, Domnule Ministru, voiește să aibă școli românești bine organizate, profesori și institutori români și cu carte românească care să înțeleagă și să fie capabili a îndeplini conștiincios misiunea lor, control serios și în genere tot ce este de natură a ridica prestigiul instituțiilor sale de educațiune culturală și națională. El nu poate îngădui în conducerea școlilor sale amestecul unor persoane străine de limba noastră și dușmane neamului nostru.

Poporul mai are o altă aspirațiune. El voiește în împrejurările de față mai ales să i se lase acțiunea liberă spre a se organiza, după exemplul celorlalte popoare creștine din imperiu și a se afirma ca naționalitate deosebită. Bulgarii, grecii, armenii și chiar evreei își au bisericile, școlile, eforiile, mitropoliile lor naționale etc. și le administrează prin reprezentanții lor. Tot așa și românii voiesc să aibă școlile, bisericile, eforiile și mitropoliile lor proprii, să le administreze ei înșiși prin reprezentanții lor și să fie și dânșii reprezentați la autoritățile imperiale ca și celelalte popoare nemusulmane. Cu un cuvânt românii nu înțeleg că e posibil să li se recunoască și lor individualitatea națională nici de Guvernul otoman nici de alte guverne străine până când ei nu se vor bucura de aceleași drepturi de care profită celelalte neamuri conlocuitoare și anume autonomia culturală și religioasă permisă de legile imperiului.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, Societatea de cultură macedo-română, dosar 8/1895, f. 132-133.

1896 noiembrie 18. Scrisoarea nr. 305 a marelui vizir către ministrul otoman al instrucțiunii publice pentru guvernatorii generali ai vilaietelor, referitoare la recrutarea de tineri români în funcțiile publice ale imperiului.

„Într-o petiție adresată Augustului nostru suveran de delegații poporului valah din Salonic, din Monastir, din Ianina și din Cosovo, aceștia din urmă cer Maiestății sale imperiale ca unii copii care fac parte din acest popor să fie admiși la școlile superioare otomane ca și copiii altor supuși ai Imperiului. Luând în considerare această cerere, Maiestatea sa printr-o iradea imperială ordonă admiterea în școlile superioare citate mai sus a cinci sau șase elevi valahi așa cum a fost deja făcut în privința grecilor și bulgarilor din Imperiul Otoman. Vă rugăm să acționați în consecință acestui ordin imperial“.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul 35, f. 218.

1896 noiembrie 6, Constantinopole. Proces verbal al delegației poporului român din Imperiul Otoman privind alegerea mitropolitului românilor din acest imperiu în persoana Prea Sfinției Sale Antim

Proces verbal

Astăzi 6 noiembrie 1896, subsemnații delegați ai poporului român din Imperiul Otoman, deplin împuterniciți, prin procurele din 1892, de a sfârși acțiunea alegerii unui mitropolit român de sine stătător.

Întrunindu-ne, în majoritate de patru membri, în Constantinopole;

Văzând situațiunea atât de tristă, creată bisericii românești prin persecuțiile ce preoții români suferă din partea clerului grecesc.

Văzând pericolul ce amenință naționalitatea românească, dacă această situațiune ar dăinui încă, deoarece elementul român, sub acțiunea persistentă de deznaționalizare a grecilor, a bulgarilor și a sârbilor, ar putea sfârși prin a fi absorbit de către aceste elemente străine, ceea ce ar constitui și o primejdie pentru Imperiul Maiestății sale sultanului, căruia suntem cei mai credincioși și devotați supuși.

Văzând că, de la 1892, când am remis Maiestății imperiale sultanului plângerea noastră și când, după sfaturile Sublimei Porți, ne-am adresat și Patriarhiei grecești, pentru a pune un sfârșit răului, și până astăzi, am făcut în zadar demersuri pentru a obține de la Patriarhie să ni se recunoască și nouă românilor un șef spiritual astfel cum au toate naționalitățile din Imperiul otoman, unde libertatea conștiinței este atât de bine garantată pentru toți supușii, fără deosebire de cult, (...) Patriarhia grecească, cu totul pe nedrept, consideră în principiu tendința noastră ca schismatică, pe când, dimpotrivă, noi cerem ca șef religios pe unul din mitropoliții

recunoscuți de Patriarhie, care să continue a recunoaște ca șef ierarhic pe patriarhul ecumenic și a-l pomeni pururea în sfintele biserici românești;

Considerând că am lua o prea grea răspundere dacă am mai amâna încă soluțiunea acestei importante chestiuni pentru viitorul neamului românesc;

Pentru aceste puternice motive;

Subsemnații, de comun acord și în unanimitate cu cugetul curat și cu conștiința împăcată că ne îndeplinim sacrul mandat ce avem de la poporul român din Imperiul Otoman;

Am ales ca Prim Mitropolit al românilor din Imperiul Otoman pe <Prea Înălțatul>, Mitropolitul Antim al Messembriei ca cel mai apt și mai destoinic a duce, în circumstanțele actuale, cauza bisericii române la un bun sfârșit.

Luăm, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, însărcinarea de a face tot posibilul pentru ca șeful nostru religios să fie recunoscut ca atare de către Sublima Poartă și, dacă se poate, și de către Patriarhia Ecumenică;

Așa să ne ajute Dumenzeu!

Făcut, în dublu exemplar, la Constantinopole, în 6 noiembrie 1896.

ss indescifrabil

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul 25 nepaginat.

67

1897 aprilie 21, Silistra. Memoriul locuitorilor din Silistra, adresat lui Spiru Haret, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, privind promovarea învățământului în limba română și educarea populației în spiritul tradițiilor strămoșești.

Domnule Ministru,

<Sunt> mai multe secole de când moșii și strămoșii noștri, români adevărați, s-au stabilit sute de familii în orașul Silistra care acum aparține principatului Bulgariei. Românii din timpurile dominației turcești au fost iubitori de cultură națională și au întreținut cu propriile lor mijloace școala română de aici unde noi ne-am făcut educația în limba strămoșească. În decurs de mai bine de 20 de ani, școala română a existat mereu și chiar în timpul guvernului repausatului Domn Ministru Ioan Brătianu, această școală era subvenționată de stat sub a cărui înaltă protecție școala era în deplină prosperitate.

.....
Școala română nu mai există din cauza diferitelor evenimente politice întâmplate aici.

.....
Paguba pentru noi românii silistreni este fără seamă căci mare parte au fost nevoiți a-și trimite copiii la școala bulgară și vedem cu ochi cum această tânără generație este pe cale de a-și pierde limba străbună. Am făcut mai multe apeluri la concursul guvernelor române trecute dar vedem cu părere de rău că nu s-au luat măsuri ca să ni se reînființeze școala,

sperăm dar că buna voință a Domniei voastre, Domnule Ministru și patriotismul ce puneți pentru neamul românesc să se afirme, veți face ca chiar anul acesta să putem avea școala după cum există deja și în orașul Turtukaia tot din Bulgaria.

Aici ca și acolo majoritatea locuitorilor suntem români cu sentimente adânci naționale și cu toți așteptăm de la d-voastră concursul bine voitor căci singuri nu am avea curajul ca să începem din cauza șicanelor de tot felul ce ni se fac de autoritățile bulgare, însă o dată școala înființată prin autoritatea Guvernului român noi o vom susține din toate puterile.

Vă rugăm dar, Domnule Ministru, cu cel mai profund respect și cald patriotism să binevoiți a interveni spre a ni se înființa școala cât de curând căci orice altă întârziere ar fi în paguba noastră vreo 500 familii numai români.

Suntem deci cu speranța că ora redeșteptării românilor silistreni a sosit.

Ai Domniei voastre credincioși conaționali și supuși servitori.

(Urmează semnăturile locuitorilor)

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul 15, f. 344.

68

1898 aprilie 1. Copie după raportul adresat ministrului plenipotențiar la Constantinopol, Al. Djuvara, de către Apostol Mărgărit, inspectorul școlilor române din Turcia privind aria de răspândire a școlilor românești în Macedonia de Nord.

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Domniei voastre că s-a obținut autorizația cerută de Legea Instrucțiunii Publice a Turciei pentru deschiderea unei școli noi și s-a deschis deja acum pentru prima oară și s-a instalat o școală românească în orașul Cumanova din vilaietul Cosova, situat lângă granița Bulgariei în partea nord-vestică a Macedoniei. Importanța acestui punct al Macedoniei sub toate punctele de vedere și mai cu seamă pentru cultura și interesele României în Peninsula Balcanică, merită o deosebită atenție pentru deschiderea acestei școli românești, așa ca și în celelalte localități din partea aceea a Macedoniei, în care locuiesc români și să facă încercări, spre a se putea deschide și acolo școli românești, lucru de care Inspecțiunea școlilor românești din Turcia și-a putut da seama de mult și s-a ocupat, astfel încât sunt deja și alte școli românești în diferite puncte ale Macedoniei Nordice, precum în orașul Giurmaia de Sus, foarte aproape de granița Bulgariei, la Coceana, la Kiupruli (Veles) și chiar în orașul Usküb, reședința vilaietului Cosova, care școli funcționează regulat de doi-trei ani încoace și mai ales școlile din orașul Usküb servesc ca un centru de acțiune pentru răspândirea ideii de a se înființa pretutindeni școli românești mai cu seamă în acea parte a Macedoniei, pe unde există români. De aceea Inspecțiunea școlilor române din Macedonia

lucrează ca și în orașele Nevrocop, Meleria, Seres și Drama și pe la românii munteni care locuiesc munții care despart Bulgaria de Macedonia, cu începere de la Giurmaia de Sus și Nevrocop, până la Drama și Xanthi să se înființeze școli românești, așa că mai pe toată linia graniței meridionale bulgaro-turcească să fie în principalele ei puncte câte o școală românească, care să fie acolo un focar pentru cultura limbii și a sentimentelor naționale și să contribuie pentru dezvoltarea, întărirea și răspândirea ideii și principiilor naționale între români, ca astfel dezvoltându-se și în școli, în propriul lor element, românii din părțile acelea să ajungă și dânșii într-o zi în stare de a gândi, a aspira și lucra românește și să nu se lase a fi cotropiți de elementele străine, care lucrează pe toate terenurile și caută prin toate mijloacele în puterea lor, ca să-i deznaționalizeze pe români în folosul interesului lor și în detrimentul drepturilor și interesului național al neamului românesc.

Cu ocazia aceasta am crezut de trebuință a atinge în treacăt ideea și teoria care precede, fiindcă, reușind a deschide o școală românească și în sus-zisul oraș Comanova și, văzând că autoritățile locale, după cum spune institutorul român al școlii noi din Comanova, s-au arătat binevoitoare pentru deschiderea acelei școli cred că planul de mult conceput de a se deschide cât mai multe școli românești în partea nordică a Macedoniei și speranța de a izbuti, câștigă cu timpul mai multe șanse de reușite, și cred de asemenea că atât onorabila Legațiune Regală, precum și onorabilul Minister Regal, vor oferi concursul lor binevoitor, spre a deveni o realitate ideea sus-arătată și a se executa planul cultural combinat în interesul românilor.

Primiți...

(ss) Ap. Mărgărit

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15. Volumul 36, f. 35-38.

69

1898 noiembrie 15. Apel către aromâni cu ocazia apariției revistei „Pindul“.

Frați aromâni, din depărtarea la care ne aflăm, despărțiți de voi de munți înalți și mări fără fund, noi aceștia – tineri aromâni care astăzi trăim departe de al vostru loc – un cuvânt avem a vă spune.

Cuvântul nostru, cuvânt de voință și de dor este, cuvânt ce din inima întreagă îl scriem, și cu pana vi-l trimitem. Cine sunteți voi, frați aromâni, se știe de întreaga lume: limba voastră, obiceiurile voastre, frumosul port al vostru, numele mândru ce-l purtați din vechime, vorbesc de unde vă trageți, de unde ați venit, ce sunteți, cum vă chemați. Sămânță din Italia adusă, pur a rămas tipul vostru, cum pur este aerul de munte ce-l respirați, cum curată este apa de izvor ce-o beți.

Munții în care ședeți, câmpurile ce le cutreierați poartă morminte ale părinților voștri nu de azi, nu de ieri, ci din totdeauna.

Sub pământul ce-l călcați zace cenușa strămoșescului neam aromânesc, vechi ca șoimii Pindului, străbuni ce avură căpitănatele lor, renumite, străbuni ce ne lasă nouă, vlăstarelor lor moștenirea, cea mai scumpă, care se cheamă „limba aromânească“, moștenire ce nu se cumpără nici cu aur, nici cu diamante. Limba ce o vorbiți cu a voștri feciori este ca o carte deschisă cu rânduri de argint, este cartea cea mai frumoasă care povestește că sângele vostru este sânge curat latinesc, sânge de împărați peste împărați din vremurile de altădată: Roma cea de pe șapte coline este arborele de la care vă trageți, ramurile pline de frunze până astăzi, sunteți voi, frați aromâni.

Cu toate vânturile ce ne-au bătut, cu toate furtunile și cu toate nenorocirile ce peste capul aromânului au trecut, astăzi, poporul aromân, cu mândrie și cu fruntea înălțată poate să spună: Am fost, sunt și voi fi.

Firește însă, ca să fim și de azi înainte, este necesar să nu uităm un lucru: este necesar să ne apărăm limba după cum străbunii o apărară, căci limba noastră, frați aromâni, mușata limbă aromânească, este cea mai scumpă avere a noastră. Străbunii au apărât-o cu sângele lor, noi cu pana de scris s-o apărăm: căci astăzi, cu cartea și cu învățătura putem să lăsăm la nepoți și strănepoți moștenirea ce bătrânii cu vrednicie ne-au lăsat-o.

Un lucru să avem în minte: limba aromânească este graiul dulce și frumos cu care mamele ne-au alăptat și ne-au legănat; să nu uităm că limba este istoria cea mai bună la o națiune. Unde limbă nu există, cum este cu puțință existența unei istorii?... După cum semănăturile fără ploaie se usucă, tot așa un popor fără părintescul grai pierde de pe suprafața pământului; după cum câmpurile nearate nu dau roade, tot așa un grai necultivat și abandonat se stinge.

Știm bine că, astăzi, graiul aromânesc este necultivat și neavut: firește însă că, așa după cum dintr-o bucată de marmură necioplită poți face o albă și frumoasă statuie, când meșter bun ești, tot așa poți după un timp ca dintr-o limbă mică și nedezvoltată să faci o limbă de mare frumusețe.

Spusesem că limba este istoria unui popor, semnul că acesta trăiește. Fără ea, poporul este mort, este șters din cartea lumii. În loc de aromân, istoria după ani îl va consemna drept grec, sârb, bulgar, evreu dacă vreți.

Învățătura este candela de aur care gonește întuneciunea și-ți luminează casa, îți luminează icoana. Casa noastră este aromânismul, icoana noastră este limba aromânească, candela de aur învățătură să ne fie. Poporul care după învățătură și limbă străină se ia, pierde calea cea dreaptă, după cum o pierde caravana fără busolă: din el, nimic nu mai rămâne, după cum nimic nu rămâne din soare după ce cade noaptea.

Pentru a nu pierde calea cea dreaptă, pentru a nu pierde calea aromânească, noi aceștia – tineri care azi departe de patria mamă trăim – avem mare dor, ca după puterile noastre, lumină să facem acolo unde întuneric și negură este.

Pentru acest lucru, frați aromâni, am făcut o revistă, „Pindul“ numită, în care scriem și să scrieți toți câți aveți dorul nestins ca să vă vărsați focul din inimă în al vostru frumos grai.

Iar dacă nu putem face mai mult decât au făcut străbunii, măcar să nu le pierdem limba pentru care mulți s-au luptat și mulți au murit.

Frați aromâni, aromâni din cele patru colțuri ale lumii, revista „Pindul” ca o vatră să fie pentru toți și ca într-o familie de la dânsa să ne încălzim. Hristos a zis: „Fiecare neam pe limba lui să se lumineze”. Aromâni, nu uitați vorbele celui ce pe cruce a murit, de păcate ca să ne scape!

Revista „Pindul”, nr. 1, 15 noiembrie 1898.

70

1899 septembrie 15, București. Memoriu prezentat de dr. C.I. Istrati, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, ministrului afacerilor externe Ion N. Lahovari, privind situația și perspectivele învățământului românesc în Peninsula Balcanică.

Domnule Ministru,

Anul școlar ce începe însemnează o eră nouă pentru școlile române din Macedonia. În adevăr, rezultatele nemulțumirilor ce au dobândit până acum de când s-a început propaganda română în Macedonia ne-a făcut să ne gândim la o serie de măsuri menite a ridica și asigura succesul operei de regenerare a românilor din Pind.

Până acuma s-au simțit multe lipsuri de la școlile române din Macedonia. Liceul și gimnaziile române nu ne dădeau decât tineri care, după terminarea studiilor lor, cereau posturi în Macedonia ori se refugiau în țară ocupând funcții publice. Pentru a pune capăt acestui neajuns, credem că o direcțiune practică dată liceului și gimnaziilor se impune. Am dispus, pentru același scop, și deschiderea școlii comerciale din Salonic, proiectată de subsemnatul încă din anul 1895 și pentru care se obținuse deja de la Guvernul otoman autorizația necesară.

Un studiu al condițiilor economice în care trăiesc românii din Macedonia ne-a îndemnat ca să creem deocamdată școli comerciale inferioare, numai în 2 din centrele însemnate pentru populația lor aromânească, unde comerțul e întins și anume în orașele, Crușova și Veria, precum și transformarea școlii normale de fete, ce exista până acum în Bitolia, în școală profesională. Școlile primare de băieți și fete erau lipsite până și de programele și regulamentele necesare, după care institutorii aveau să se conducă în predarea materiilor de învățământ.

O lipsă tot așa de mult simțită era și aceea a cărților de școală... Dificultatea cea mare de a introduce cărți de istorie, geografie, cărți de citire și mai cu seamă gramatici române din cauză că conțin părți neplăcute Guvernului otoman făcea ca învățământul limbii române să fie cu totul incomplet.

Pentru a pune capăt acestui neajuns ne-am gândit și am dispus să se înființeze numaidecât chiar din anul acesta, o librărie și o tipografie la Bitolia, care este și trebuie să rămână centrul de activitate a românismului

din Macedonia. Autorizația pentru deschiderea acestei librării și tipografii a fost dobândită încă de la 1895 și prin înființarea ei acum vom putea face ca școlile să nu mai sufere lipsa de cărți, iar pentru viitor să putem lua măsuri de imprimare acelor cărți potrivit cu cerințele locale. Vom însărcina tineri profesori macedoneni cari să formeze cărți, după modelul celor aprobate de minister în țară, în care să nu se excludă numai ce ar fi neplăcut Guvernului otoman, ci să se aduge descrieri din viața poporului macedonean: poezii, ilustrații etc.

Nici nu mai vorbim de materialul didactic care lipsea cu desăvârșire până acum. Și acest gol se va umple dispunându-se procurarea lui, trimițându-se de către Casa școalelor, din cel care poate fi primit în Grecia, ca: hărți, corpuri geometrice etc. Numărul școlilor primare din Macedonia, rămânând staționar după 1895 încoace, ba încă mai desființându-se din cele care existau atunci, am hotărât ca anul acesta să se înființeze în diferite centre populate cu români, cel puțin 10 școli noi. În fine ca măsură, pentru a asigura succesul încercării noastre, am decis să se cheme la muncă toți acei tineri macedoneni, foști profesori și instructori, elemente bune pentru școală și care din cauza bine cunoscută de la 1895 se găseau prin țară, fie ca studenți pe la universități, fie fără ocupații. Conlucrarea acestor tineri, unii cu titluri academice dobândite în țară, este necesară.

În ce privește preoții români ne vom sili a le mări numărul, fie prin propaganda ce institutorii vor face prin comune, fie prin aceea că vom primi în seminariile din țară tineri macedoneni care după terminarea studiilor lor să se întoarcă în serviciul bisericii române din Macedonia. . . . .

Binevoii, vă rog, domnule ministru a primi asigurarea distinsei mele considerații.

Ministru: Dr. I.C. Istrate
15 septembrie 1899

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, nepaginat.

71

1900 decembrie 10, București. Prezentarea lucrărilor Congresului Societății de cultură macedo-română în, Foaia „Macedo-română”, anul I, nr. 1.

Congresul Societății de cultură macedo-română, care se ține astăzi, 10 decembrie, 1900, în Palatul Ateneului român, are o deosebită importanță, atât din cauza solemnității cu care congresul își va inaugura lucrările sale, adică cu serbarea jubileului literar de 50 de ani a d<omnului> V.A. Urechia, ilustrul nostru președinte cât și și din cauza deosebitelor circumstanțe ce au precedat acest congres.

Situația politică în sudul Balcanilor este tot mai întinsă, tot mai îngrijorătoare. Cu toate acestea, românii nici de data aceasta nu sunt ei aceia, contra cărora trebuie să se lua măsuri represive. Nu, deoarece românul, credincios datinei sale mântuitoare, nu a depășit întru nimic limitele legii.

Alții ne-au atacat pe noi. Agitatorii bulgari au recurs la toate mijloacele, nu au refuzat nimic, nici crimele, nici asasinatele ordinare.

Pe când noi căutam, pe căile pașnice și legale de a face ca cultura românească să propășească în sudul Balcanilor, pe când președintele nostru venerat și iubit de toți românii, își serbează în mijlocul nostru jubileul său de aur al neprețuitei sale munci, vecinii din Bulgaria sunt într-o situație dezastruoasă!

Ei nu pot decât să ne urmărească progresul nostru pe terenul cultural și național: ei nu pot decât să admire noblețea care întotdeauna a făcut aureolă faptelor noastre; ei nu pot decât a lua drept pildă purtarea acestor descendenți ai Romei!

Toate populațiile cu cari locuim împreună în Macedonia, au recunoscut această strălucită calitate a poporului român. Menirea rasei latine, de a răspândi lumina și civilizația binefăcătoare celorlalte popoare, aici, în Macedonia, se va afirma mai bine ca oricând, cu această ocazie, când vedem cum în numele unei pretinse cauze culturale, se comit cele mai mari crime!

Maiestatea sa Imperială, sultanul va putea prea bine înțelege atât diferența care există între modul cum românii-macedoneni își înțeleg rolul lor în peninsula, cât și între modul cum acest popor, care vecinic a fost la înălțimea sa, a răspuns întotdeauna încrederii pe care Înalta Poartă i-a dat-o.

D<omnul> V.A. Urechia este unul dintre cei mai neobosiți luptători pentru cauza națională română. Românii care au avut cruda soartă de a nu fi cuprinși în hotarele regatului român, au avut de-a pururea în d<omnul> V.A. Urechia pe amicul și protectorul cel mai sincer și mai devotat al lor. Întotdeauna interesele acelor frați ai noștri au fost îmbrățișate și susținute cu multă căldură! Grație unor astfel de mari oameni, chestiunea noastră națională a ajuns a fi cunoscută și judecată de întreaga Europă civilizată!

În special în cauza noastră macedo-română, d<omnul> V.A. Urechia a lucrat foarte mult. Este îndeobște cunoscut de fiecui bun român-macedonean rolul cel mare pe care l-a avut dl Urechia în istoria redeșteptării culturale a românilor din sud.

IMNUL NAȚIONAL AL AROMĂNILOR

DIMINDAREA PĂRINTEASCA
de
CONST. BELIMACE

*Părinteasca dimindare
Ne spreziură cu foc mare
Fraj di mumă și di-un tată
Noi, Armân'i din eta toată*

*«Care s'lasă limba lui
Ș'lu-ardă pira focului,
Și s'drină v'iu pri loc
Și-lli si frigă limba'n foc.*

*Di sun plocile di murmiți
Strigă-a noștri bun'i părinți:
«Blastem mare se-aibă'n casă,
Cari di limba lui se-alașă.*

*«În vatra-lli părintească
Fumealia s'nu-și hărăsească
Di fumel'i curun'i s'nu bașe
Nat in leagăn și nu nășe*

*«Care fudze de-a lui mumă
Și di părinteasca-lli numă
Fugă-lli doara Domnului
Și dulceamea somnului!»*

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 10/1895 - 1906, f. 195.

1903 ianuarie 1, București. Editorialul „Către aromâni“ apărut în revista „Frățilia“ prin care se face cunoscut scopul de a deștepta conștiința națională, de a face cunoscut dialectul aromân.

Au trecut multe luni de când, pentru cauze cărora nu le este locul pentru a le spune aici, revista „Frățilia“ își opri ieșirea și astăzi această revistă iese din nou. Credem că acest lucru va aduce bucurie în inimile bunilor aromâni și că iarăși „Frățilia“ va fi dorită, ajutată și încurajată ca și mai înainte, poate și mai mult.

Nu de alta, că frații noștri din România și din Transilvania au reviste și multe și bune decât noi aromânii, dar o revistă ca „Frățilia“ este mult resimțită. Din revistele românești puține vin la noi și nu toți de aici pot să le înțeleagă și să le înțeleagă bine. Scopul „Frățiliei“ este ca să intre prin toate casele aromânești, să lumineze, să deștepte dorința pentru învățatură și pentru limbă la toți. „Frățilia“ nu vrea să strice ceva anume, nu vrea să producă nici un rău nimănui, ea nu bagă între aromâni zănie și încrâncenare. Doar o dorință are ea: să scoată din casele aromânești cărțile străine, să scoată din mintea aromânului ideile străine și din inima lui nedorința pentru limba și națiunea lui. Iată ce dorește și iată înspre ce va lucra cu toată puterea ei revista „Frățilia“.

Ne-au spus unii: voi cu „Frățilia“ aduceți un rău lucru: faceți pentru aromâni o limbă separată și-i depărtați de la *limba scrisă românească*, în care doar în aceasta trebuie să scriem și să avem cărți.

Să ne ferească Dumnezeu de la un atare urât gând! Noi scriem aromânește, căci această limbă o știu și o vorbesc toți aromânii, și dacă vrei să te înțelegi cu un om, să-l aduci pe calea cea dreaptă, trebuie să-i vorbești în limba pe care el o știe. Și în această limbă noi îi vom spune aromânului că el este frate de sânge și de mamă cu acele 10 milioane de români din România, Transilvania, Basarabia, Bucovina etc. și că limba ce vorbește el este tot o limbă ca aceea a acestor frați.

Dar și pentru alt scop iese „Frățilia“: ea dorește să facă cât mai bine cunoscut dialectul nostru, așa cum este el, la toată lumea, la aromâni și la străini. Are atâtea frumuseți acest dialect, o atât de prețioasă avere se află în poporul nostru, încât trebuie ca ea să nu piară să nu se uite. Noi vom căuta să o adunăm și să o scăpăm de la moarte¹.

Dar ca să putem atinge aceste scopuri, trebuie să fim ajutați. Fără ajutor din toate părțile cu vorba, cu pana, cu punga și cu fapta, revista nu poate să meargă înainte, nu poate să ajungă acolo unde și-a propus. „Frățilia“ este a tuturor, iese pentru toți, de aceea și toți trebuie să o ajute.

Redacția

1. Iar pentru ajutorul și ușurința institutorilor, revista în toate numerele va publica câte un articol de pedagogie și unul de literatură în limba scrisă românească.

„Frățilia“, II, nr. 14, 1 ianuarie 1903 (transliterare din dialectul aromân).

1903 ianuarie, Bitolia. Editorialul revistei „Lumina“ intitulat „Către cititori“ prin care se face cunoscut scopul și profilul revistei.

„Când a dispărut „Frățilia“¹. revistă aromânească, mulți și-or fi zis și cu drept cuvânt, că românii-macedoneni, nu pot avea o revistă ori un jurnal al lor, care să ducă fraților de pretutindeni știri despre ei și să lumineze pe cei care sunt „tu scutide“ /subl. text/ (în întuneric) cu învățătura românească.

S-au stins multe reviste „aromânesci“, după scurtă apariție, întocmai ca „lilicile de primăvara“, care nu pot să rabde căldura soarelui de vară.

Mare este lipsa unei reviste „aromânesci“ și mult strânse sunt inimile celor dornici de lumina românească, văzând că „Pelistera“ și „Pindul“ nu lăsară până acum să crească pe ei o „lilice mușată“ cu rădăcini adânci, care să răspândească „niurismă“ plăcută în toate casele aromânilor.

„Lumina“ se cheamă revista ce se prezintă acum publicului și lumina este lipsită omului, care dorește să vadă bine în jurul lui.

Revista aceasta e fructul muncii tuturor membrilor corpului didactic și preoțesc din Macedonia, și numai atunci se va stinge, când făptuitorii ei, nu vor mai fi.

„Lumina“, având un cuprins pedagogic-literar, va publica articole variate, căutând să intereseze de aproape pe cititorii ei.

Ideile politice nu-și vor găsi ospitalitatea la noi.

Tot ce atinge partea practică a vieții, va ocupa locul de frunte în „Lumina“.

Trei sferturi din cuprinsul revistei vor fi scrise în limba românească literară și un sfert numai, în dialectul macedo-român.

Așa credem noi, că se va lăți graiul românesc, cel curat și astfel se va vedea frăția limbii din Regat cu cea din Macedonia.

Vor fi dorit unii poate, ca revista să fie scrisă în întregime în dialect, dar aceștia trebuie să-și amintească, că fiica e mai mică decât muma și că dialectele se păstrează dar nu se cultivă.

Cu încredere și iubire, rugăm pe publicul cititor, să privească apariția revistei și ca oaspe vechi primind-o la loc de cinste să o aibă în casa lui“

Comitetul

1. Cu profil pedagogico-literar dar și cu probleme de politică și practică. Revista se tipărește în limba română literară (3/4 și 1/4 în dialect macedo-român).
2. Aflăm că revista „Frățilia“ după o îndelungată întrerupere, a reapărut de curând.

„Lumina“ I, nr. 1, p. 1-2.

1904 ianuarie 2, București. Raport al ministrului plenipotențiar rus la București, M. de Giers, adresat ministrului de externe al Rusiei, V.N. Lamsdorf, privind atitudinea ostilă a Patriarhiei din Constantinopol față de cuțovlahi și solicitarea de către ministrul afacerilor externe, Ion I.C. Brătianu a intervenției Rusiei pentru moderarea panelenismului Patriarhiei.

Stimate Domnule Conte Vladimir Nicolaevici,

Atitudinea ostilă a Patriarhiei din Constantinopol față de naționalitatea română a Macedoniei continuă să provoace indignarea Guvernului român, care se teme că măsurile luate de el în scopul sprijinirii cuțovlahilor nu vor avea nici un efect datorită grecilor.

Domnul Brătianu mi s-a plâns cu amărăciune că, după informațiile pe care le-a primit din Constantinopol, un patriarh ar fi recunoscut drepturile cuvenite naționalității din provinciile turcești, totuși Sfatul acestuia și toți mitropoliții greci ai Bisericii ecumenice nu permit în actele oficiale nici măcar denumirea de cuțovlahi, indicându-i, în caz de necesitate absolută, cu cuvintele „bulgari pravoslavnici“.

La una dintre ultimele adunări, Preafericitul ar fi afirmat față de ceilalți membri ai Sinodului ecumenic că, dacă ei l-ar obliga să spună tot adevărul, atunci ar trebui să recunoască că în Macedonia sunt mai mulți români decât greci.

Domnul Brătianu m-a rugat din nou să intervin pe lângă Înălțimea voastră pentru a face demersuri pe lângă Patriarhie în scopul moderării panelenismului acesteia.

Grecii nu vor să înțeleagă, mi-a afirmat cu o sinceritate naivă ministrul român al afacerilor externe, că ei trebuie să aibă același scop cu al nostru – de a-i împiedica pe bulgari să stăpânească Macedonia și să se păstreze situația politică prezentă din această provincie.

Totuși, ei înșiși aspiră să o stăpânească, visând la o Grecie Mare, deși aceștia nu sunt în stare nici în limitele granițelor actuale să asigure îndeplinirea corectă a activităților guvernamentale.

I am explicat domnului Brătianu că trebuie să-i fie bine cunoscute imparțialitatea și consecvența politicii noastre în Peninsula Balcanică, orientată spre asigurarea unei existențe pașnice a întregii populații ortodoxe a acesteia.

Creșterea excesivă a revendicărilor grecilor și influența lor asupra Patriarhiei reprezintă un rău, care nu se manifestă prima oară. Aceștia au găsit sprijin, desigur, nu în Rusia, ci în celelalte puteri europene care sunt atrase imprudent în simpatia lor ba de una, ba de altă naționalitate din Peninsula Balcanică.

ss. M. de Giers

Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Microfilme, Rusia, rola 230, c. 4-8, Arhiva Imperială, Moscova, fond 151 – Arhiva politică, opis 482, u. a 674.

1904 februarie 15, Salonic. Extras din raportul adresat de Duma de la Inspekția școlilor și bisericilor române din Turcia, lui Al. Em. Lahovary, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol pentru constituirea de comunități românești în Imperiul otoman care aveau ca scop deschiderea de școli și biserici românești.

Guvernul regal al României și Excelența voastră pătruși de sentimente nobile și patriotice și animați de dorința de-a da un avânt cât se poate mai mare și mai folositor cauzei și programului nostru național din aceste regiuni, ați binevoit a-mi da atât verbal, cât și în scris – instrucțiuni precise în ceea ce privește buna organizare a măsurii noastre și înființarea și constituirea instituției de comunități române pretutindeni unde există suflare românească și unde este cu putință. Urmărind deci instrucțiunile Excelența voastră a binevoit a-mi da și a-mi repeta, n-am lipsit, domnule ministru, de a mă conforma lor, de a-mi da toate silințele a le aplica cu succes, preparând pentru aceasta terenul necesar cu înființarea și constituirea comunităților noastre să fie în măsură și în perspectiva de a ne da rezultatele la care ne așteptăm, să corespundă speranțelor ce depunem în ele. Într-adevăr importanța acestor instrucțiuni pentru cauza noastră națională de aici este foarte mare, domnule ministru, deoarece prin ele toate celelalte naționalități din Imperiul otoman au ajuns la succese frumoase, ba chiar unele cum sunt de pildă comunitățile bulgare la rezultate nefnchipuite. Ceva mai mult pot adăuga, domnule ministru, că pentru noi, românii importanța comunităților constă în faptul că prin ele școlile noastre încetând de a avea un caracter particular, fiind considerate ca aparținând instituțiilor în numele cărora s-a scos autorizația de deschidere, vor deveni școli publice și naționale și vor fi considerate ca aparținând poporului românesc. Pe lângă acest avantaj atât de însemnat în situația comunităților românești mai pot avea și altele, acelea de a căpăta multe drepturi recunoscute celorlalte comunități religioase, pe baza cărora ele vor putea reprezenta pe poporul românesc din imperiu pe lângă autoritățile respective pe de o parte, iar pe de alta servind ca mijloc de propagandă, vor contribui în mod însemnat ca poporul românesc să țină la focarele de cultură românească ca la propria avere, aducând ameliorările ce vor crede de cuviință ca ele să corespundă înaltei lor misiuni.

După umila mea părere acest remediu nu constă și nu poate fi altul decât înființarea a două instituții financiare române la Salonic și Bitolia, fie ca sucursale ale Băncii noastre Naționale, fie ca pendinte unei alte instituții de credit din țară. Nu e aici locul de a releva importanța capitală și neprețuită ce va avea pentru mișcarea noastră națională și pentru interesul românismului în Peninsula, realizarea și aplicarea acestor dispoziții pe care ne-am permis a le expune într-un memoriu ce am prezentat guvernului regal prezidat de onor domnul Carp acum patru ani cu privire la chestiunea în cauză românească din Turcia.

Mă simt fericit, domnule ministru de a putea comunica Excelenței voastre că înlăturând toate piedicile și obstacolele ce ne stau în cale, am reușit azi în ziua de 15 februarie, să punem temelii unei comunități românești la Salonic, capitala Macedoniei, unde trăiesc aproape 9000-10000 de români care își trag obârșia de prin diferitele comuni românești din Macedonia și Epir, și care erau lăsate pradă adversarilor noștri, amenințate fiind de a se deznaționaliza și a se contopi în alte elemente eterogene, dacă nu s-ar fi luat la timp măsuri de salvare și aducere la conștiința națională. Comunitatea românească din acest oraș a fost constituită chiar azi, iar alegerea membrilor s-a efectuat în deplină libertate și prin vot public de către un însemnat număr de români, precum Excelența voastră se va putea convinge din procesul-verbal aici alăturat și original. Ea se compune din membrii marcanti și patrioți distinși, în număr de șapte și anume: a) Jean Sideri, înalt funcționar al administrației regiei tutunurilor și frate al repauzatului Tissu Sideri bine cunoscut în țară pentru serviciile aduse cauzei naționale a românilor din Turcia și colaborator pe acest teren al ilustrațiilor și nemuritorilor bărbați de stat și patrioți mari: Ion Brătianu, Ion Ghica, Kogălniceanu și D. Sturdza. b) Gheorghe Crule, originar din Crusova, comerciant mare și proprietar, bucurându-se de cea mai bună reputație atât în societate cât și pe piața Salonului. c) Peter Halchia și Tascu Sunda croitori și buni neguțători având cea mai bună reputație un nume bun. d) Vanciu Magiar, originar din Perlepe hotelier și bine cunoscut în piață. e) Constantin Tătărescu și Tache Paia, meșteșugari cinstiți și cu bună reputație originari, unul din Veria și altul din Crusova.

Inaugurând cu bun succes constituirea comunității din Salonic, sper ca într-un timp foarte scurt să pot anunța Excelenței voastre organizarea și constituirea comunităților noastre de prin celelalte comune românești din vilaietul Salonic ca: Caterina, Veria, Delian și Sellia, Xirohivad, pentru care am luat deja dispozițiile necesare, precum și de prin cele șapte comune din ținutul Meglenici pentru care am însărcinat pe domnul Dan, inspector școlar al circumscripțiilor din Salonic, de a se duce la fața locului și a proceda la înființarea acestor instituții.

Odată aceste comunități constituite și alcătuite nu voi lipsi, domnule ministru, de a lucra și a cere recunoașterea lor oficială din partea autorităților locale imperiale îndeplinind pentru acestea toate formalitățile cerute de lege.

Aducând cele ce preced la înalta cunoștință a Excelenței voastre, am onoarea a vă ruga să binevoiți a primi, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerații și a profundului meu respect.

Duma

Excelenței sale
Domnului Al.Em. Lahovary
Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar
al României la Constantinopol

1904 aprilie 8, București. Raport al ministrului plenipotențiar rus la București, M. de Giers, adresat ministrului de externe al Rusiei, V.N. Lamsdorf, privind implicarea tot mai intensă a regelui Carol I în problema cuțovlahilor și atitudinea Austriei și Germaniei față de această problemă.

Confidențial

Stimate Domnule Conte Vladimir Nicolaevici,

În completare la scrisoarea mea anterioară, consider de datoria mea să informez pe Înălțimea voastră că opinia societății românești, care atât s-a frământat în timpul iernii trecute cu problema referitoare la cuțovlahi, după cât se pare, a început, în ultimul timp, să o privească cu calm.

Linia stabilită treptat în Macedonia și-a făcut efectul parțial, aducând la realitate, desigur, imaginația înflăcărată a politicienilor români, însă presupun că în principal ei sunt influențați de faptul că sesiunea parlamentară se apropie de sfârșit și că, din această cauză, nu sunt atât de necesare aspectele intereselor patriotice pentru a face paradă de sentimentele patriotice.

Totuși, nu pot afirma că o astfel de schimbare temporară în starea de spirit socială s-a reflectat în atitudinea Maiestății sale, regele Carol față de problema cuțovlahilor.

Din păcate, reprezentantul grec, Tonebazis, sosit aici, a considerat de cuviință în timpul audienței particulare să intre în altercații personale cu Maiestatea sa privind situația reciprocă a grecilor și a românilor în Macedonia și obligațiile ce și le-ar fi asumat regele Carol la întâlnirea cu regele Gheorghi la Abbazzia.

Domnul Tonebazis cu acest gest n-a făcut decât să mărească supărarea Maiestății sale împotriva Greciei și a intensificat participarea lui personală la acțiunile Guvernului român pentru asigurarea influenței asupra cuțovlahilor.

După spusele domnului Tonebazis, cuvintele Maiestății sale, adresate lui, au sunat ca o amenințare împotriva intereselor destul de mari ale grecilor în România.

Regele ar fi spus trimisului grec că Rusia, Austria și Germania îi aprobă politica în privința problemei macedonene.

O astfel de afirmație l-a uimit pe omologul meu elen.

Acesta mi-a transmis că îi este într-adevăr cunoscut faptul că Guvernul din Atena a apelat în această problemă la sprijinul Guvernului din Viena care ar fi servit deja ca intermediar între București și Atena și că la Viena s-ar fi promis să-i influențeze pe români.

Până în prezent eu nu am observat aici o astfel de acțiune din partea Misiunii austriece care deține o mare pondere în această problemă.

O implicare mai profundă a regelui Carol va da, desigur, o mai mare perseverență și continuitate pretențiilor românești în Macedonia.

Stimate domn, cu deosebită considerație și statornic devotament, am onoarea să fiu prea umilul Înălțimii voastre servitor

M. de Giers

Înălțimii sale
Contelui V.N. Lamsdorf

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Microfilme, Rusia, rola 230, c 57-62, Arhiva Imperială Moscova, fond 151 – Arhiva politică, opis 482, u.a 674.

77

1905 aprilie 19. Referat al consulului român din vialetul Ianina, Alexandru Pădeanu, către trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar Alex.Em. Lahovary la Constantinopol, cu privire la atitudinea rezervată a valiului Osman Pașa față de cauza românească.

Domnule Ministru,

Am onoare a informa pe Excelența voastră că alaltăieri, 29 Martie, domnii revisori N. Tacit și An. Balamace au fost chemați la conac unde valiul le-a făcut aspre muștrări de ce domnia lor au venit la Consulat, de ce au făcut vizite, împreună cu mine, la ceilalți consuli din acest oraș și de ce au ieșit prin târg cu domnul arhivar Ion T. Ciulli și altele. Valiul Osman Pașa le-a mai zis că-i autoriză să-mi spună că nu-mi dă voie să mă amestec în treburile școlilor din aceste locuri și să ies prin oraș cu dânsii, deoarece ei sunt supuși otomani și pentru că populația greacă se poate irita și poate comite vreun act nenorocit.

Din lunga conversație ce am avut cu valiul, mi-am întărit convingerea că acesta nu vede cu ochi buni cauza română, că voește a stângăci orice lucrare a noastră, pentru a fi agreabil grecilor, cărora le permite orice, chiar contra ordinelor superioare, le dă voie să aibă ca director grecesc din acest oraș pe un oarecare Caludi, supus elen. Pentru greci el este în stare să facă orice sacrificiu, în dauna intereselor Imperiului Otoman.

Domnul Millelire, consul general al Italiei, cunoscând prea bine, caracterul valiului Osman Pașa, a sfătuit pe revizorii noștri să fie foarte circumspecți, căci li se poate întâmpla vreo nenorocire făptuită chiar de agenții guvernorului general.

Valiul Osman Pașa, fiind devotat grecilor, va căuta, cu ocazia noului recensământ, a face ca elementul român să nu reiasă mai de fel. Așa fiind, ni se impune imperios ca să obținem de la Constantinopole, sau depărtarea lui, sau ordine categorice și precise pentru ca să-și schimbe atitudinea sa ostilă față de chestiunile românești, arătându-i-se că cauza noastră este cu totul favorabilă și salutară Imperiului otoman, mai ales aci, la frontieră unde sunt mulți greci care lucrează din rășputeri pentru întărirea intereselor lor naționale și sapă sistematic dominația otomană.

Cu privire la atitudinea ostilă a valiului Osman Pașa față de revizorii noștri, domnii consuli al Italiei și al Austro-Ungariei au raportat ambasadelor lor respective din Constantinopole.

Sunt convins, domnule ministru, că valiul Osman Pașa va raporta la Constantinopole, că, dacă el nu permite românilor de a avea școli și biserici, aceasta o face pentru a evita tulburări, ce după dânsul, sunt inevitabile. O asemenea aserțiune însă nu merită de fel să fie luată în considerație, căci nici o tulburare nu va urma, dacă el însuși nu o va provoca sau patrona. Într-adevăr, tulburări și alte acte regretabile se pot lesne ivi, când dânsul le inspiră.

Cred, domnule ministru, că, fiind dată însemnătatea cazului, este necesar să i se atragă în mod serios atenția lui Osman Pașa, făcându-l direct responsabil de orice mi s-ar întâmpla din partea grecilor sau altora și să fie invitat în mod sever ca să fie pe viitor mai prudent în expresiunile sale și mai cuviincios față de români.

Binevoți a primi, vă rog, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Al. Pădeanu

Excelenței sale
Domnului Alex.Em. Lahovary
Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar
etc., etc., etc.

Constantinopol

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Constantinopol, volumul 176, nepaginat.

78

1905 mai, București. Ministrul plenipotențiar al Rusiei comunică ministrului de externe Vladimir Nicolaevici Lamsdorf declarațiile generalului Iacob Lahovary, ministrul de externe al României, în legătură cu incidentul de la Ianina și intenția guvernului român.

Primit la 16 mai 1905
Nr. 31

București, 5 mai 1905

Stimate Domnule
Conte Vladimir Nicolaevici

În completare la depeșa mea din data de 3 și la telegrama mea secretă de ieri, consider de datoria mea să prezint date mai amănunțite referitoare la comunicările făcute mie ieri de către generalul Lahovary cu privire la incidentul de la Ianina.

Potrivit spuselor generalului, trimisul român la Constantinopol i-a raportat că valiul de la Ianina, eliberându-i din închisoare pe cei doi

revizori școlari arestați, intenționează să-i trimită în afara granițelor vilaetului său și astfel să-i priveze de posibilitatea de a-și îndeplini obligațiile lor de serviciu, cu toate că ei au fost confirmați în funcția de revizori ai școlilor din Ianina de către marele vizir și ministrul turc al învățământului public. Pe lângă acestea, valiul i-a interzis consulului român de la Ianina să viziteze școlile românești, deși copiii acestuia sunt educați într-una din aceste școli.

În urma protestului misiunii românești, reprezentantul turc de la București s-a dus la generalul Lahovary și i-a făcut promisiuni foarte vagi că valiul a primit ordin să se explice cu consulul român și că limba română și școlile românești vor fi recunoscute în vilaetele turcești.

România, m-a anunțat ministrul afacerilor externe, nu poate să se mai mulțumească cu explicații și cu promisiuni fără nici o valoare, ei îi sunt necesare scuze și un decret al sultanului de recunoaștere a naționalității române în vilaete, decret care numai el va asigura existența ulterioară a cuțovlahilor.

Având în vedere caracterul evaziv al răspunsului Porții, guvernul român i-a prescris trimisului său să prezinte Porții, într-o notă oficială, cererile expuse de mine în telegrama mea de ieri. Ministrul mi-a citit textul acestei note, care se sfârșește cu pericolul de a i se da incidentului, în caz că nu se primește satisfacție, „urmările cele mai grave“.

În timpul explicațiilor personale cu trimisul turc, generalul Lahovary l-a anunțat că în cazul unui refuz al Turciei, relațiile diplomatice cu ea vor fi suspendate.

La interpelarea mea, generalul Lahovary, în modul cel mai afirmativ, mi-a declarat că România are deplin temei de a conta, în rezolvarea incidentului apărut, pe aprobarea și sprijinul complet nu numai al baronului Marshal, care simpatizează personal România, dar și al întregului guvern german.

El ne roagă să nu-i refuzăm României concursul nostru.

În cuvintele sale s-a simțit sentimentul de iritare contra Austro-Ungariei și, în special, contra baronului Calice.

După cum am avut deja cinstea să raportez Luminăției voastre, nu mai am nici o îndoială că Guvernul român, fie conform unei înțelegeri cu Germania, fie din proprie inițiativă, a hotărât că a început momentul prielnic, după părerea sa, de a smulge de la sultan recunoașterea oficială de către acesta a naționalității române în Imperiul otoman. În acest sens el a exagerat incidentul de la Ianina în scopul de a trage foloase din el.

/ss/ indescifrabil

Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Xerografii Rusia, pachetul XVIII, dosar 16, f. 74-81; Arhiva imperială, Moscova, fond 151 Arhiva politică, opis 482, dosar 677, f. 84-87 v.

1905 mai 9/22, Constantinopol. Iradeaua imperială prin care se acordă drepturi egale vlahilor cu ceilalți supuși din cadrul Imperiului otoman.

Maiestatea sa imperială, sultanul, care în sentimentele sale de înaltă justiție și îngrijire părintească pentru popoarele sale, își întinde binefacerile și favorurile sale asupra tuturor supușilor săi credincioși, fără deosebire de rasă, nici religione, luând în considerație suplicele supuse, în timpul din urmă, la picioarele tronului imperial de către supușii săi valahi, a binevoit să ordone ca, în virtutea drepturilor civile, de care dânsii se bucură cu același titlu ca și ceilalți supuși nemusulmani, comunitățile lor să desemneze pe muhuhitari conform cu regulamentele în vigoare; ca, după cum se practică pentru celelalte comunități, membrii valahi să fie deopotrivă admiși, după regulă, în consiliile administrative și ca înlesniri să fie acordate de către autoritățile imperiale pentru profesorii numiți de către zilele comunității pentru inspectarea școlilor lor și îndeplinirea formalităților dictate de legile Imperiului pentru deschiderea noilor stabilimente școlare.

Această ordonanță imperială a fost comunicată departamentelor respective pentru executarea ei.

Ministerul Afacerilor Străine, *Documente diplomatice, Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român. 1906*, București, 1906, p. XXXI.

1905 mai 10, Constantinopol. Ministrul otoman al justiției și cultelor face cunoscută patriarhului ecumenic teskereaua imperială prin care li se acordă valahilor libertatea de a folosi limba lor în biserici și școli și de a participa la alegerile pentru consiliile administrative.

O înaltă teskereă vizirală face cunoscut că valahii, supuși otomani, spre a-și apăra interesele lor naționale, au cerut autorizația de a face uz de propria limbă în stabilimentele lor școlare; de a celebra ceremoniile cultului în propriile lor biserici de către preoții lor și în limba lor și cea de a alege, ca și celelalte naționalități, acolo unde ei s-ar afla în majoritate, muhtarii lor.

Consiliul de Miniștri, considerând că, pe de o parte un principiu fundamental al Imperiului impune statului o imparțialitate absolută față de diferitele naționalități care trăiesc sub sceptrul Maiestății sale imperiale, sultanul, și că, pe de altă parte, în cererea de mai sus, nu se găsește nici cea mai mică urmă de vreun prejudiciu adus drepturilor unei alte naționalități, a hotărât de a însărcina Ministerul de Interne să comunice inspectorului vilaietelor din Turcia europeană și guvernatorilor generali respectivi că: cu condiția de a nu inova nimic cu privire la raporturile lor de supunere față de Patriarhat, valahii nu vor putea fi împiedicați de a celebra ceremoniile cultului de către preoții lor și în limba lor națională,

nici nu vor fi împiedicați de a se servi de această limbă în școlile lor; că le va fi permis de a-și numi proprii lor muhtari, conform legilor în vigoare; că nimeni nu va putea tulbura, în exercițiul funcțiunii lor, pe institutorii și pe inspectorii învățământului pe care comunitatea valahă i-ar numi, adresându-se, conform regulii stabilite, Ministerului imperial al instrucției publice, și că, în fine, valahii vor lua parte la alegerile membrilor consiliilor administrative.

Această decizie fiind supusă aprobării Maiestății sale, sultanului a fost sancționată prin iradeaua imperială.

Îmi fac o datorie de a aduce aceea ce precede la cunoștința Sfinției voastre.

Ministrul: Abdurrahman
10 mai 1321 (1905)

▼
Ministerul Afacerilor Străine, *Documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român. 1905*, București, 1905, p. 5-6.

81

1905 mai 20-30/iunie 2-12 Salonic, 28 iulie/10 august, Constantinopol, 10/23 octombrie Monastir. Corespondență diplomatică privind situația din Grecia după iradeaua imperială din 1905.

No. 1.

*CONSULUL ROMÂNIEI la Salonic
cătreg Legatiunea Regală din Constantinople.*

Salonic, 20 mai/2 iunie 1905

Ultima bandă grecească, care și-a făcut apariția prin ținuturile Caterinei și Caraferiei din acest vilaiet, a răspândit teroarea în comunele locuite de români.

Pretutindeni, preoții și profesorii români sunt amenințați cu moartea, dacă nu vor mai înceta de a întrebuința limba română, dacă nu vor închide școlile și bisericile și dacă nu vor trece de partea grecilor.

Mulți dintre români, și chiar institutori, de prin comunele Selia-Paliani, Dolliani, Veria-Selia, Veria-Marușa, Gramaticova și Megleni, au venit în Salonic declarând că, din cauza amenințărilor grecilor, cari – de când cu recunoașterea comunităților române – au devenit cu mult mai agresivi, se găsesc în imposibilitate de a se mai întoarce pe la vetrele lor.

Nu numai prin comune, dar chiar aici în Salonic, grecii îndrăznesc să amenințe pe români că vor fi exterminați cu desăvârșire, dacă cu ocazia recensământului vor declara că sunt români, iar nu greci.

În acest scop, pe lângă amenințări, ei au răspândit pretutindeni și fel de fel de publicații, prin care sfătuiesc populațiile ca să nu declare înaintea

comisiilor de recensământ, oricare ar fi limba care ar vorbi-o, decât că sunt greci.

(s) D. Georgescu.

No. 4.

*ÎNSĂRCINATUL CU AFACERI AL ROMÂNIEI la Constantinopole
către Ministrul Afacerilor Străine, la București.*

Constantinopole, 30 mai/12 iunie 1905.

Consulatul nostru din Monastir îmi trimite, ca dovada acțiunii comitetelor de antați, trei scrisori de amenințare primite de fruntașii români ai comunelor din Veria, Xirolivad și Dolliani, și am onoarea a înainta Excelenței voastre aceste scrisori în traducere.

(s) D. Stavridi

Anexa I

„Domnule Apostol Hagi-Gogu, la Veria.

În urma unui studiu detaliat și a unei examinări imparțiale a stării lucrurilor din multe puncte de vedere, ne-am convins că voi prezidați o mână de propagandiști care exploatează materialmente pe Guvernul român și care forțează conștiința elino-vlahilor din circumscripția Veria. Unii își trimit copii lor la școlile propagandiste, iar alții își neagă originea lor și, cu modul acesta, vor să producă schizmă în comunitățile grecești. Nici din punctul de vedere istoric, nici din punctul de vedere etnologic, nu mă voi ocupa aici ca să-ți cer explicație, că pe ce te-ai bazat și ai îmbrățișat această politică, căci nici odată n-a existat nici o relație între români și elino-vlahi și nici azi nu există, de cât cer numai să-mi răspunzi căruia datorești tu originea ta: Elinismului sau Românismului? Care este originea ta? grecească sau românească? tatăl tău sau moșul tău erau români sau greci? Și deoarece la aceste întrebări nu vei putea să-mi dai un răspuns, să-ți corectezi conduita ta adoptată, deoarece și religia ta o datorezi Elenismului și originea ta e grecească și tatăl tău și moșul tău nu erau români, ci greci. Și însăși tu ai fost născut și educat grec pentru aceasta îți comunic și-ți spun că este în interesul tău și în interesul celor ce ai atras în lucrarea ta propagandistă, să trageți mâna cât mai curând, căci s-a decis în mod definitiv să se pedepsească toți cei de felul acesta, sau de orice altă natură, trădători naționali. De aceea, pentru ultima oară – spre a se evita ceva regretabil – te invit și te îndemn ca:

a) Chiar de mâine să închizi școlile românești la Veria, Dolliani și la Călive, căci nu există români;

b) Să declari în mod oficial și pe față originea ta grecească și să contribui să fii cum erai: grec, și,

c) Să arzi în fața victimelor tale cărțile românești, atât bisericesti cât și școlare, recunoscând greșeala ta și nedreptatea ce le-ai făcut și să ne scrii, comunicându-ne că ai executat toate acestea.

Pentru aceasta îți acord un termen de 5 zile, în urma căruia nu voi avea nici o răspundere și nici îți voi scrie pentru a doua oară.

(s) Șeful (Căpitanul) Kostas Acritas.

Anexa III

„Frați elino-vlahi,

Am venit aci ca să apărăm pe frații noștri pe cari îi masacrează lașii bulgari nu prin rezel, ci prin asasinarea bătrânilor, femeilor și copiilor nearmați, pe când grecii, libertatea lor, unirea lor cu Thesalia și unirea cu Creta le-au luat voinicește cu rezel.

Bulgarii au promis de a se elibera de jugul turcesc, și, în loc să facă rezel, s-au pus să scoată ochii fraților noștri creștini; înțelegând că grecii au putere, au început să-i lovească. Acuma ne vom răzbuna; nu vom lăsa bulgar să calce Macedonia cea curat grecească, patria Marelui Alexandru; pe lângă acestea însă ne vom putea răzbuna, omorând pe oricare bandit și grec încă dacă el va fi trădător. Mulți din voi ați fost înșelați de români și ați uitat patria voastră „Grecia“, care vă iubește ca și fii săi. Vă întreb: Ce așteptați din partea României? Să zboare deasupra Bulgariei și să ia acest teritoriu, unde n-are nici o dreptate? Aveți voi vre-o relație cu românii? Ce însemnează că limba voastră seamănă cu a lor? Sângele vostru este pur grecesc; cine a păstrat până acum religia voastră? Patriarhul și Arhiereii. De ce lăsați limba grecească, care este cea mai frumoasă și stimată limbă; sau ați făcut-o pentru câteva parale ce vă dau românii, și vindeți credința și patria voastră ce au respectat-o până acum părinții și strămoșii voștri. Românii o fac aceasta ca să vă vînză la alții, dar noi nu vom lăsa ca să vi se facă această nedreptate; pentru aceasta am venit noi ca, împreună cu bulgarii, să pedepsim și pe trădătorii români spre a salva pe elino-vlahi. Am trecut la stânele voastre și am îngrijit oamenii voștri, plătind tot ce am luat și vă preavizăm, deoarece ne doare inima ca să începem pedepsele cu frații noștri aromâni. Vă dăm acest consiliu: să goniți pe institutorii români și preoții care citesc românește, să vă întoarceți la credința părinților voștri și să cereți protecție dela noi în contra oricărui va îndrăzni să vă atingă (să vă facă rău). Suntem, sus la munte, în număr de 500 și avem și pe Dumnezeu împreună cu noi, căci cerem dreptate. Dacă în câteva zile nu vă conformați cu cele ce vă ordonăm, vă vom pedepsi cum se pedepsesc trădătorii și vom începe cu șefii, institutorii și preoții, ca să vă salvăm pe ceilalți. Cerem răspuns pentru Dolliani de la Hagi-Gogu, institutori și preoți.

Pentru Sellia de la Adam Samarian, Mihali Zica, Costa Miha croitor, Mihali Som, Sterie Guli, de la institutori și preoți. În contra acestora ne vom răzbuna. După câteva zile vom trece încă odată ca să vedem ce ați făcut.

Șefi de bandă:
(s) Athalis Buias
(s) Kostas Acritas

4 Maiu 1905

ÎNSĂRCINATUL CU AFACERI AL ROMÂNIEI la Constantinopole
cătrecătre Ministrul Afacerilor Străine, la București.

Constantinopole, 28 Iulie/10 August 1905.

O bandă de insurgenți greci, sub conducerea căpitanului Gudas, în număr de aproape 80 de persoane, a năvălit în seara de 20 Iulie, pe la orele 9, în comuna Pleasa, lângă Coritzza, locuită exclusiv de români, și a înconjurat-o ca nimeni să nu poată ieși, nici intra în comună.

Apoi vre-o 40 de antarți au intrat în comună și o parte dintre ei s-au îndreptat direct la casa preotului român Anastase, somându-l de a le da cărțile bisericești sosite de câteva zile din Monastir. Preotul, la început, s-a opus, răspunzându-le că el nu are cărți și că nu a primit nici o carte.

La acest răspuns, antarții l-au amenințat cu moartea, zicându-i că ei au informațiuni pozitive despre aceasta și că, prin urmare, n-are decât să aleagă între moarte și cărțile bisericești.

Față de această dilemă, preotul s-a dus împreună cu insurgenții la biserică și aici le-a remis toate cărțile bisericești ce avea și cari au fost arse.

Apoi amenințându-l cu moartea dacă va mai continua a citi românește în biserică și a trimite copii la școala română, i-au dat drumul.

În urmă antarții au chemat pe muhtarul român și pe notabilul Leonida Caramitru. Acest din urmă refuzând de două ori a se prezenta, vre-o 15 antarți s-au dus acasă la el și l-au adus cu forța înaintea căpitanului Gudas.

La întrebările acestuia, amândoi răspunzând că sunt români și că întreaga comună este românească, căpitanul le-a spus că viața lor este în mâna lui și că-i poate ucide oricând va voi.

„Dar, a adăugat el, nu este nici uman, nici creștinesc de a vă lua viața fără a vă avertiza. Vă spun dar, odată pentru totdeauna, ca să încetați de a face propagandă română: să nu mai trimiteți copii la școala română și nici să se mai citească românește în biserică, ci să îmbrățișați cu toții cauza grecească, dacă mai doriți să trăiți. La <sic> din contra, voi veni iar în comuna voastră, și atunci vai de acela care nu se va fi supus ordinelor mele“.

Ministerul Afacerilor Străine. *Documente diplomatice: Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român*, 1905, f. 15-20.

82

1905 august 10, Salonic. Petiție a comunității românești din Salonic către ministrul plenipotențiar al României la Constantinopol, Al. Lahovary cu privire la situația românilor și la necesitatea înființării unei bănci române în Macedonia.

Excelență,

Mijloacele luptei pornite de elementul grecesc și renegat contra românilor naționaliști din Turcia, devin tot mai variate. Nu s-au mulțumit că

au umplut plaiurile și văile ținuturilor locuite de români cu sute de mii de bandiți, care ne terorizează, ucigând pe frații noștri și dând foc caselor lor. În timpul din urmă au început contra noastră cu o vehemență de nedescris lupta pe terenul economic. Suntem boicotați pe toate cărările. Comercianților și meseriașilor români le-au alungat mușterii, care ne-au mai rămas, se apropie cu groază de noi, căci sunt amenințați cu moartea. Nu s-au mulțumit numai cu atâta, ci ne-au tăiat orice credit, în lipsa căruia nu putem exista. În centrele noastre de-aici, mai ales Salonic și Bitolia, n-avem nici capitaliști români, nici bancă românească, ci numai instituții de credit străin. Căutând credit la cei ce ne dușmănesc, ni se refuză, afară de un singur caz: dacă vom iscăli declarațiuni, că ne lepădăm de chestiunea națională și ne vom consacra viața noastră unui ideal străin, nouă urgisit. Asta n-o facem mai ales pentru că ar fi sub demnitatea noastră, dar afară de aceea fiind siguri și de ajutorul Țării-mame. Noi nu cerem de pomană, căci sunt mijloace, care folosindu-ne nouă, folosesc și fraților, ce ne ajută. Cel mai bun mijloc este o bancă românească cu sucursale în centrele principale românești ale Turciei. Mijlocul acesta a fost recunoscut și de onoratul guvern al României, hotărând înființarea băncii. Spre disperarea noastră vedem însă, că înființarea acestei bănci se tot amână, din motive necunoscute nouă. Ne permitem deci cu tot respectul să adresăm Excelenței voastre rugarea să binevoiți a interveni la locul competent, ca banca să se înființeze cât mai curând. Orice amânare ne apropie tot mai mult de un total dezastru material, căci ajutorul nu va mai putea repara nimic.

Înființarea băncii, pe lângă aceea că ne-ar ajuta în privința creditului, ne-ar pune pe comercianții români din Turcia în starea de a începe în fine cu importul mărfurilor românești, câștigându-se astfel un debușeu mare în Imperiul otoman, spre binele nostru și al României.

Excelenței sale
Domnului Al.E. Lahovary
trimis extraordinar și ministru plenipotențiar
al României la Constantinopol

Cu profund respect:
Președintele eforiei

Salonic, 10 august 1905.

Efori:

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Constantinopol, volumul 179, nepaginat.

83

1905 noiembrie 1, Constantinopol. Scrisoarea lui N. Bataria adresată ministrului plenipotențiar Al. Lahovari privind necesitatea apariției unei gazete a comunităților românești din Turcia.

Excelență,

Necesitatea unei gazete românești în Turcia fiind de mult simțită, iar Excelența voastră, care cunoașteți în detaliu toate nevoile cauzei macedo-

nene, fiind pe deplin pătruns de importanța ei, subsemnatul mă mărginesc a face următoarele propuneri în această chestiune:

Dacă prin puternica intervenție a Excelenței voastre ați obține autorizația pe numele meu, mă ofer a lua asupra-mi conducerea gazetei și a scoate în condițiunile cele mai avantajoase posibile. Anume mă însărcinez cu alegerea și plata personalului de redacție, administrație, expediție etc. toate aceste cheltuieli fiind pe seama mea. Nu pretind de la minister nici o leafă separată, fie pentru mine, fie pentru ceilalți colaboratori, restul personalului, precum și pentru chiria localului de redacție și administrație.

Tot ce cer este o subvenție anuală de patru mii (4000) de franci pentru a acoperi cheltuielile de tipar.

La caz de aceste propuneri se admit, mă angajez să scot gazeta la Salonic, deocamdată săptămânal, în 8 pagini.

În linii generale voi urma programul ce mi se va dicta de către Excelența Voastră. Din parte-mi mă voi sili ca materialul publicat să fie ales cu îngrijire, variat, chestiunile personale vor fi cu desăvârșire excluse și voi căuta ca întotdeauna să dau subiecte, care să întărească și să dezvolte sentimentul național la aromâni, să restrângă legăturile între ei și frații din România, să le indice calea ce trebuie să urmeze etc.

După umila mea părere, gazeta va trebui să apară în românește, având și o parte în dialectul macedonean pentru acei care nu pricep limba cultă. În ea vor fi articole politice, literare, economice, dar în primul rând articole naționaliste, atâta cât permite cenzura turcească.

Acestea sunt propunerile și vederile mele în privința unei gazete românești în Turcia.

Ca o garanție, că sub conducerea mea gazeta va apare în condiții bune, este faptul, că eu am o practică de mai mulți ani pe terenul ziaristicii, cunosc în toate detaliile chestiunea macedoneană în genere și cea românească în special, iar pe de altă parte, în afară de câteva limbi occidentale, mai cunosc și toate limbile orientale, și anume limbile turcă, rusă, bulgară, sârbă și greacă.

Primiți, vă rog. Excelență. asigurarea sentimentelor mele de cel mai adânc respect, cu care sunt

Al Excelenței voastre prea supus serv.

N. Bațaria

1 Noiembrie 1905
Constantinopol

1. Nicolae Batzaria (1869-1950) om politic, publicist, scriitor, și-a desfășurat activitatea atât în Turcia europeană cât și în România Mare ca ministru, senator, director de publicații, președinte al Societății de cultură macedo-române.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Constantinopol, volumul 178, nepaginat.

Art. 1. Comunitățile române din Turcia, constituite prin Iradeaua Imperială de la 9 Mai 1905, sunt administrate prin reprezentanții aleși din sânul lor, însărcinați cu aducerea la îndeplinire a ordinelor și regulamentelor imperiale față de poporul român din Imperiu, îngrijirea de școli și biserici și celelalte așezăminte naționale de binefacere în chipul specificat mai jos.

Art. 2. În fiecare localitate din Imperiul otoman având numărul de locuitori români ceruți de legile speciale din Imperiu, comunitatea română își va alege după trebuință un număr de 3 până la 12 reprezentanți ai ei.

Condițiile pentru a fi aleși sunt: a fi supus otoman, să fie reputat ca om onest și să fie dintre notabilii comunității, bucurându-se de stima și considerația membrilor ei.

Art. 3. Alegerea se face de membrii români ai comunității cu unanimitate de voturi, iar dacă aceasta nu va fi posibil prin majoritate relativă de voturi; în acest caz votul va fi secret. membrii corpului didactic și bisericesc n-au dreptul la vot.

Art. 4. Reprezentanții aleși se vor constitui între dâșșii, alegând un președinte, unul sau doi casieri și numind unul sau mai mulți secretari. Directorii școlilor primare din comune sau un institutor, vor fi îndatorați a servi de secretari ai Eforiei sau Epitropiei, când aceștia vor recurge la dâșșii.

Alegerea se face pentru doi ani; în caz de vacanță provenită din moarte, retragerea unuia sau mai multor dintr-înșii, se va proceda la o nouă alegere pentru locul vacant.

Art. 5. Reprezentanții aleși îngrijesc de interesele generale ale comunității, administrează bunurile ei mobiliare și imobiliare, face demersurile necesare pe lângă autoritățile Imperiale, pentru deschiderea de noi școli sau obținerea de firmanuri Imperiale pentru biserici, spitale și alte stabilimente naționale de binefacere, conform legilor și regulamentelor Imperiale; ei îngrijesc ca aceste firmanuri și orice alte ordonanțe ale Guvernului Imperial, relativ la școli, biserici etc. ale Comunității să fie aduse la îndeplinire.

Art. 6. În localitățile unde trebuința va cere, se va delega un număr anumit de reprezentanți care să se ocupe în special cu administrarea școlilor, sub denumirea de Eforia Școlară, un alt număr, care să alcătuiască, Epitropia Bisericească, precum și aceea a spitalului, dispensarului sau oricărui alt stabiliment național de binefacere.

Art. 7. Eforia școlară are supravegherea instrucțiunii și educațiunii în școlile naționale, îngrijind ca ordinea și morala să domenească printre personalul didactic și elevi; administrează averea mobilă și imobilă ce ar dobândi prin donațiuni sau alte mijloace în profitul școlilor; controlează cheltuielile făcute la internate, cantine școlare, procură școlilor cărți și orice material școlar, îngrijește de orice alte trebuințe ale școlii, închiriând,

cumpărând localuri, acestea în înțelgere cu Inspectorul școlar; încurajează formarea de asociațiuni școlare, pentru ajutorarea elevilor săraci etc.

Art. 8. În localitățile unde trebuința va cere Eforia școlară poate să și aibă casierul său aparte, numind și un secretar contabil.

Art. 9. Pentru conducerea efectivă a școlilor din Imperiul Otoman, corpul didactic este pus sub ordinele directe ale inspectorului școlar, care în misiunea sa este ajutat de un subinspector și de unul sau mai mulți revizori. Inspectorul mai supraveghează mersul școlilor, menținerea disciplinei în corpul didactic, luând măsuri de numiri, permutări sau destituirea membrilor săi, să fixeze subvențiile și plata lor regulată etc. Fixează programul școlar, îngrijește ca școlile să nu se depărteze de legile și regulamentele guvernului imperial relativ la școală, astfel ca să facă din elevii școlilor române oameni folositori societății și fideli supuși ai m.s. sultanului.

Art. 10. Toate certificatele liberate elevilor vor purta pe lângă sigiliul direcțiunii școlii și acela al Eforiei sau comunității respective, aceasta va putea încasa și o taxă pentru liberarea de certificat în profitul școlii, ajutorarea pe toate căile a copiilor săraci.

Art. 11. În special pentru ajutorarea mutuală a membrilor săi corpul didactic și bisericesc este constituit într-o societate numită „Asociațiunea Corpului Didactic și Bisericesc pentru învățătura poporului român din Turcia“, care va fi condusă de un consiliu ales de membrii ea își are statutele și regulamentul ei special de administrație.

Art. 12. Epitropia bisericească are sub supravegherea sa personalul clerical, îngrijește de bunăstare a bisericii, de înfrumusețarea ei etc., de întrebuințare a fondurilor ei, ținând conturi regulate de veniturile și cheltuielile ei; ea va lua măsurile necesare pentru ajutorarea săracilor din comunitatea română, mai ales cu ocazia sărbătorilor de crăciun, paști etc. înzestrând fete sărace și ajutând pe elevii săraci etc.

Art. 13. Veniturile bisericii se compun din ajutoarele membrilor comunității sub orice formă din donațiuni și legături acordate, din veniturile proprietăților ce va poseda etc.

Art. 14. Epitropia va avea, un registru în care să se înscrie, toate nașterile, căsătoriile și decesele întâmplare în decursul anului.

Art. 15. Epitropiile cimitirului, dispensarului și al altor stabilimente naționale de binefacere, ce se vor înființa treptat după trebuințele poporului român, ele îngrijesc de bună stare acestor așezăminte, având toate măsurile pentru acest scop.

Art. 16. Reprezentanții comunității se vor întruni în adunare generală cel puțin odată pe lună. Toate hotărârile de interes general ale acestei adunări, vor fi luate de acord cu inspectorul general al școlilor și bisericilor române din Turcia, în localitatea unde acesta se va găsi; iar în localitățile unde vor fi revizori școlari cu aceștia Reprezentanții Comunității vor corespunde cu inspectorul, Subinspectorul după trebuință sau cu revizorii, pentru orice afacere care interesează comunitatea respectivă.

Art. 17. În amintirea și ca dovadă de recunoștință și devotament ce poporul român păstrează pentru M.S. Sultanul și tronul Imperial, Comu-

nitățile romne vor sărbători ziua de 9 Mai, când a apărut Iradeaua Imperială de constituire a acestor comunități.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Constantinopol, volumul 177, nepaginat.

85

1906 aprilie. Editorial al revistei „Grai bun“ prin care face cunoscut caracterul său literar și de popularizare „pentru a întreține o mișcare culturală și intelectuală vie și puternică, mai serioasă pentru pătura cultă a aromânilor“.

Începem publicarea acestei foi cu cugetul cel mai curat și cu pretențiile cele mai modeste. Ne-am hotărât la scoaterea ei în următoarele considerațiuni: dacă e teren pentru atâtea gazete politice macedonene, n-ar fi, oare, loc și pentru încă o foaie literară, care să popularizeze cunoștințe despre acei aromâni de care și în numele cărora se face atâta vorbă, care să oglindească viața lor din toate punctele de vedere, care să facă cunoscute localitățile și așezămintele, care să aștearnă pe hârtie obiceiurile, moravurile și credințele lor și care să procure în același timp o lectură plăcută și folositoare publicului cititor?

La întrebarea pusă, de aceeași părere cu noi au fost mulți aromâni de aici și din Macedonia, care de mult ne îndeamnă la acest lucru, asigurându-ne, că prin publicarea unei astfel de reviste literare se răspunde unei necesități reale și se umple un gol ce se simte de mult.

...Pe când „Lumina“ este o revistă enciclopedică și în mare parte cu caracter pedagogic, revista noastră va fi o foaie pur literară și de popularizare.

O altă îmbunătățire, a cărei realitate atârnă iarăși de la sprijinul binevoitor al publicului căruia ne adresăm vor fi ilustrațiile, reprezentând costume naționale, articole ale industriei casnice, locuințe, vederi mai însemnate, de-ale aromânilor etc.

Ca parte originală, cititorii vor găsi, atât în limba cultă, cât și în dialect, bucăți cărora ne vom sili să le dăm o variație cât mai mare și care să înfățișeze cât mai credincios viața și felul de a fi al aromânilor.

Mai avem un cuvânt de spus și acest cuvânt se îndreaptă către toți acei aromâni, tineri sau bătrâni, care știu să țină condeiu cu demnitate. Acest cuvânt este un apel ce facem la dâșii, ca să ne ajute cu prețioasa lor colaborare. Cu cât vor fi mai mulți, cu atâta va fi mai bine și noi vom simți mai multă bucurie.

Și la noi pot să vină fără sfială și fără îndoială, căci vor găsi porțile deschise toți cu condeiu încercat, precum și acei tineri la care vom găsi oarecare talent.

Noi nu urmărim facerea de bisericuțe, ori vreun separatism pe cât de dăunător pe atâta de ridicol.

Una din țintele noastre este și aceea de a provoca și întreține o mișcare culturală și intelectuală mai vie, mai puternică, mai serioasă printre pătura cultă a aromânilor.

Redacția

„Grai bun“, I, nr. 1, aprilie 1906, p. 1-2

86

1906 septembrie 10, Constantinopol. Raport trimis de Nicolae Bătzaria, Legației României la Constantinopol privind situația comunității românești din Cosovo.

Alături de românii stabiliți definitiv prin orașele și orașelele vilaetului Cosovo, și care se ocupă îndeosebi cu comerțul mic și cu meseriile, tot în vilaetul Cosovo trăiesc, mai ales prin munții Osogov sau Duvanița (Cazanele Coceanii și Palanca) și prin munții Maleșova și Placicovița (între Stip, Radovișta, Maleșova și Coceani), vreo 3.000 de români grămoșteni, care n-au renunțat încă la viața nomadă și a căror ocupație de căpetenie este păstoritul și creșterea vitelor mici. Am socotit necesar ca în cele ce urmează să dau Excelenței Voastre o descriere a așezămintelor, a modului de trai și de organizație socială, precum și a situației materiale a acestor români, așa de lesne de cucerit pentru ideea națională și atâta de interesanți din mai multe puncte de vedere...

Pentru o mai ușoară înțelegere a materiei o împart în trei capitole:

- a) Așezămintele românilor în timpul verii;
- b) Așezămintele românilor în timpul iernii;
- c) Organizația socială și situația lor materială.

I. Așezămintele românilor în timpul verii

Români nomazi în munții Osogov	suflete 1730
Români nomazi în munții Maleșova	suflete 470
Români nomazi în munții Placicovița	suflete 580

Total români

 2780

Împărțiți după cazale avem:

În cazaua Palaca	5 sate cu suf. 810
În cazaua Maleșova	3 sate cu suf. 600
În cazaua Cociani	2 sate cu suf. 390
În cazaua Cratova	2 sate cu suf. 400
În cazaua Radovișta	4 sate cu suf. 580
Total în 5 cazale	16 sate cu suf. 2780

Repet ceea ce am spus la început că în acest total nu intră românii sedentari și stabiliți definitiv în orașele și orașelele din părțile acelea.

II. Așezările românilor în timpul iernii

a) Coceani, reședința caimacamului, oraș cu 7.000 locuitori, împărțiți după naționalități avem: turci – 4.332; bulgari – 2.400; români naționaliști – 172. Și aici se află, ca și la Crușova, și 100 Gramoșteni, unii sedentari, cei mai mulți venind toamna. Restul până la 7.000 sunt 48 români grecomani, 48 bulgari partizani ai sârbilor. La Coceani bulgarii au biserică, școli primare și o școală secundară cu trei clase. Românii naționaliști au o școală primară, iar din lipsă de preot și paraclis al lor ei frecventează biserica bulgară. Românii grecomani au o școală primară, paraclis și preot. În sfârșit, sârbii au o școală primară și un preot care nu slujește.

b) Palanca, reședința caimacamului, oraș cu 6.000 locuitori. Împărțiți după naționalități avem: turci – 3.600; bulgari – 2.268; români (toți sunt naționaliști) – 120; bulgari (partizani ai sârbilor) – 12. Ca și la Coceani, și la Palanca bulgarii au biserică, școli primare și o școală secundară cu trei clase. Românii au o școală primară care funcționează de la 15 octombrie până la vacanța Paștilor.

Cele mai frumoase clădiri din Palanca și care sunt așezate în centrul orașului, aparțin celnicilor români, Zicu Tașu și Costu Gazdu, din Călini, precum și celnicului Jancu Caranicu din Bara.

În afară de cele două orașe de mai sus, românii nomazi se duc în timpul iernii și în satele următoare: Lipopelți, la depărtare de 4 ore la apus de Coceani, proprietate exclusivă a celnicilor români. În timpul iernii se strâng aici vreo 130 de români și aici funcționează și școala noastră. Vine apoi Școlarii unde de curând bulgarii au construit o biserică mai mult din contribuțiile românilor; Vârbița; Spanciova; Tărcanie și Neviciani. Aceste sate bulgărești sunt în cazaua Coceani și în toate celnicii români au proprietăți consistând din case, țarine și locuri de pășunat...

III. Organizația socială și situația materială a românilor nomazi până în trecutul apropiat organizația feudală era în floare la românii nomazi, a căror ocupație exclusivă era creșterea vitelor (în special a oilor) și cărăușia. În fruntea unui grup de familii stătea celnicul (la românii grămoșteni celnicului îi mai zice și chehăie) de care depindea toată situația materială și chiar viața lor. Celnicul, ca stăpân atotputernic, avea o ascultare întreagă și necondiționată din partea „flăcării“ (așa i se zice grupului de familii depinzând de dânsul), el ducea grija pentru toate, el procura ocupație și mijloace de existență familiilor de sub protecția sa, el le reprezenta în fața autorităților turcești, el le plătea birul, el le lua apărarea de câte ori erau nedreptățite ori prigonite.

Însă cu schimbarea condițiilor de trai, cu ivirea altor nevoi și împrejurări sociale și în urma catastrofelor care au dus după dânsle decadența materială a românilor, instituțiunea celnicatului și-a pierdut mult din vechea ei putere și însemnătate. Nu mai sunt acum turme numeroase și de aceea nici celnicii nu mai sunt atât de puternici ca altă dată.

Drept e, că și astăzi ei sunt respectați de populație, cuvântul lor e ținut în seamă, ei sunt socotiți ca ființe superioare ca inteligență și ca familie, dar, oricum, celnicii de acum, tot păstrând mândria ce li s-a transmis din tată în fiu, nu se mai bucură de autoritatea suverană și absolută ce o aveau în apusele timpuri de înflorire și de libertate, ce ajungea până la independență, ale neamului românesc din Turcia.

Așa s-a întâmplat în Macedonia, în Epir, în Albania și în Tesalia.

Nu tot așa însă s-au petrecut lucrurile cu românii nomazi din vilaetul Cosovo. La dâșii celnicii își păstrează până astăzi neatînse și neștirbite toate drepturile lor, toată puterea și toată autoritatea lor față de ceilalți români. S-au schimbat condițiile sociale pentru toți, pentru dâșii, însă, ele au rămas neschimbate și aceleași ca în trecut.

La românii de care mă ocup, situația se prezintă așa: pe de o parte avem celnici, mai toți bogați și îmbogățindu-se încontinuu, iar pe de altă parte restul populației cufundată în sărăcie, fără putința de a se ridica din starea ei și trăind numai din mila îngăduitoare a celnicilor. Ai acestora sunt munții și locurile de pășune, iar când n-au destule, numai dâșii le închiriază pe numele lor. Celnicii repartizează dările pe care trebuie să le plătească populația.

.....
Comparați cu celelalte naționalități din Imperiu, noi românii avem numărul cel mai mic de analfabeți, stând din punctul de vedere al culturii incomparabil mai presus decât toți. Excepție fac fârșiroții din ținutul Muzacheia de pe țărmurile Adriaticii și românii de care mă ocup aici.

.....
Revenind la gradul de cultură al acestor români, țin să pun în evidență un fenomen ce nu prea se arată la ai noștri, anume celnicii sunt aceia care se cam împotrivesc la deschiderea de școli și la cultivarea poporului, nu din patriotism național, rău înțeles, ci din considerațiuni de altă natură. Dâșii, adică, nu vor să se instruiască românii de sub stăpânirea lor pentru ca să nu poată amesteca și controla socotelile lor și pentru ca, cu o plată mică să poată avea păstori și servitori mai mulți.

.....
Aceștia sunt, Excelență, românii nomazi din vilaetul Cosovo. Deocamdată la dâșii nu există un pericol de deznaționalizare, deși ei sunt în contact continuu cu bulgarii – mai ales în timpul iernii – totuși până acum nici o familie românească de a lor n-a fost bulgarizată. Ei se consideră un element superior celui bulgăresc.

Pentru a putea răspândi și la dâșii cultura și ideile românești, umila părere a subsemnatului e următoarea: la școlile existente din regiunea aceea să putem atrage câțiva copii de prin satele pe unde n-avem școli. Aceștia mai târziu să devină învățătorii consătenilor lor, învățându-i să citească, să scrie, să socotească și dându-se câteva noțiuni elementare de istorie și de economie casnică, căci de o cultură mai înaltă nici n-au nevoie acești români.

Se va putea chiar, ca pe acei învățători modești să-i întrețină populația, fără ca să fie o sarcină pentru bugetul școlilor. Binevoii, vă rog, a primi, Domnule Ministru, încredințarea preaiualtei mele considerațiuni și a profundului meu respect.

N. Batzaria

10 septembrie 1907

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Constantinopol, volumul 178, nepaginat.

1906. Arhimandritul Cornilie Săbăreanu, despre drepturile românilor din Macedonia la biserica națională.

Iată privilegiile și drepturile istorice ale românilor macedoneni, privilegiile mai vechi decât ale Patriarhiei, întrucât privește neamestecul nimănui în treburile lor religioase, și de nimeni abrogate. Ele trebuiesc aduse aminte cu stăruință Guvernului turcesc, pentru ca să le confirme din nou, și să recunoască românilor macedoneni dreptul de a-și avea căpetenia bisericească pe care o voiesc ei, căci numai astfel se va aduce liniște în vatra românească din Macedonia.

Aceste privilegii istorice, cum și drepturile naturale ale omului de a se ruga lui Dumnezeu în limba sa, trebuiesc opuse cu energie pretențiilor despotice și absurde, cu cari se înarmează Patriaria din Constantinopoli, pentru a călca în picioare, cu o brutalitate sălbatică, aspirațiunile sfinte ale fraților noștri din Macedonia, aspirațiuni ce izvorăsc nu numai din drepturi naturale și din cel istoric, dar chiar din sfintele canoane ale bisericii Răsăritului pe care Patriarhia cea dintâi este datoare să le respecte. Toate acestea trebuiesc limpede așternute reprezentanților Marilor Puteri, cari urmăresc ordinea, pacea și liniștea în Macedonia, căci numai o stare de lucruri sprijinită de puterea dreptului, poate să aibă viață sănătoasă și lungă...

Drepturile naturale ca și cele istorice sunt cu românii din Macedonia. Pravila și sfintele canoane le dă dreptul de a avea Biserică neatârnată de Patriarhie. Exemplul bulgarilor este viu înaintea noastră. Nu ne rămâne decât gând luminat și voință energetică. Să se ceară printr-un plebiscit M.S. sultanului, ai cărui supuși credincioși au fost totdeauna sunt cu tot sufletul și vor fi cu un desăvârșit devotament frații din Macedonia, să i se ceară iradeaua hotărâtoare pentru ca românii din Macedonia să-și aibă șeful lor bisericesc cum au și bulgarii pe al lor. Și atunci toată chestiunea religioasă este terminată cu bine.

Sultanul este în drept să dea această iradea fără să mai consulte sofismele grecilor de la Patriarhie, a căror rea credință nu odată a tulburat liniștea imperiului. Iar de aicea încolo, inima și dragostea românească vor găsi mijloace pentru a ridica în toate satele biserici, pentru a înălța la Bitolia Mitropolia, pentru a-și înființa un cler cult, care să cânte și să preamărească pe Dumnezeu în dulcele graiu românesc.

Cât despre Patriarhie, putem să n-o mai băgăm în seamă, fiindcă se încapățânează a rămânea afară din lege și s-a înjosit până la criminalul rol de a autoriza pe arhierii din Macedonia să blesteme pe aromâni și de a ajuta bandele de asasini ca să terorizeze și să omoare pe cei ce țin la Biserica românească...

Patriarhia, care dânsa calcă canoanele și sfânta scriptură, față de aromâni și patriarhul, – care nenorocitul și-a uitat și dânsul de cuvântul mântuitorului nostru, Isus Christos, carele, în ziua Înălțării sale la ceruri, binecuvântând pe apostoli, le-a zis să plece și să propovăduiască Evanghelia la toate neamurile pământului în „limba lor, – au pierdut dreptul de afurisanie asupra fraților, care în nimic nu se abat de la dogme și de la

canoane, și au cerut ceea ce dreapta rațiune și sfânta scriptură le dă dreptul să ceară: rugarea în Biserica românească, în limba românească, și căpetenie bisericească din neamul lor, pentru ca să poată glorifica pe cel Prea Înalt în graiul lor și să poată trăi ca o comunitate română în Imperiul otoman.

Arhimandritul Cornilie Săbăreanu, *Drepturile Românilor din Macedonia la Biserică națională*, București, 1906, p. 27-28, 34-35, 53-54.

88

1908 aprilie 18/ mai 1, Monastir. Raportul consulului regal al României, Constantin Brăileanu adresat președintelui Consiliului de Miniștri, ministru al afacerilor străine, D.A. Sturdza privind situația școlilor și bisericilor românești din regiunea Salonic, Ianina, Monastir precum și lista măsurilor de organizare ale societății românești din aceste provincii.

Existența unei numeroase populații române în orașele și satele Europei, în special în cele din Salonic, Monastir și Ianina nu mai trebuie să fie demonstrată. Ea a fost constatată – cu variații în ceea ce privește cifrele – de către toți scriitorii care s-au ocupat de diferitele rase care populează provinciile Turciei din Europa.

În pofida dificultăților pe care le-au întâmpinat românii încă de la început în dezvoltarea lor, ei au reușit să creeze și să întrețină în unele orașe și sate 82* de școli primare plus un liceu clasic cu ciclul complet, un internat și o școală secundară pentru fete la Monastir, o școală de comerț cu internat la Salonic, o altă școală de comerț la Ianina și un gimnaziu la Berat. Populația școlară a fost în cursul anului 1902-1903, de peste 4500 de elevi.

Aceste cifre trebuie să ne atragă atenția dacă ne gândim la piedicile de tot felul care li s-au pus românilor pentru a-i împiedica să progreseze.

Istoria deșteptării naționale a românilor din Macedonia și din Epir datează de acum 30-40 de ani. Până în 1865 ei erau puși laolaltă cu olomontul *grocosc* de a cărui limbă și cultură erau influențați, fără a-și uita totuși limba maternă. Prestigiul elenismului era evident în școli dar mai cu seamă în biserică și prin adversarii ideii de românism au vrut să înăbușe încă de la început încercările macedo-românilor de a se desprinde pentru a-și afirma existența etnică de greci, bulgari și sârbi.

Atașați religiei ortodoxe, foarte pioși, românii se simțeau loviți în cel mai sensibil punct al credinței și al conștiinței lor atunci când erau amenințați cu anatema, cu excomunicarea, când erau lipsiți de orice asistență religioasă, pentru că-și trimiseseră copiii la școala românească.

Multe familii ezitau între dorința de a-și afirma adevărata origine și teama de persecuțiile clerului grec, mereu gata să-i condamne.

* După ultimele informații 96 școli primare.

Încercările românilor de a avea preoți de a-și asigura asistența religioasă și de a scăpa astfel amenințării continue că vor fi privați de ajutorul bisericii, nu s-au soldat cu reușite decât într-un număr restrâns de localități. Eforturile lor au fost combătute, în special, pe teren religios de către arhiepiscopii fanatici în asemenea măsură ai cauzei grecești încât confundau această cauză cu însăși ideea de religie ortodoxă pentru care Patriarhul „Ecumenic” trebuia să fie cea mai înaltă expresie a sa în Orient.

Demersurile continue care s-au făcut de doi ani încoace pe lângă Patriarhat, muștrările amicale, ofertele de conciliere avantajoase din toate punctele de vedere și de nenumăratele ori reînnoite n-au avut ca ultim rezultat decât o activare a politicii de luptă înverșunată dusă de clerul patriarhal contra a tot ceea ce nu este grecesc.

Rațiuni de oportunitate imediată îi împiedică pe români să insiste astăzi, ca și în 1897 pentru nominalizarea unui episcop român la una din eparhiile care țin de Scaunul Ecumenic. Ei ar avea acest drept totuși deoarece clerul grec deține aproape toate aceste eparhii iar sârbii au reușit să aibă episcopii lor naționali la Prizrend și la Mohub. Dar, doritori să nu facă dificultăți în împrejurările actuale, românii care formează în multe orașe sau sate majoritatea populației și care sunt într-un și mai mare număr de localități minorități importante, cer dreptul de a avea preoți și arhimandriți care să fie conducători de comunități distincte, recunoscute de Patriarhat.

Ei reclamă acest drept în numele egalității care trebuie să existe între toți creștinii în domeniul religios, cu atât mai mult cu cât ea există astăzi în domeniul civil.

Consacrând anual suma de 40000 de franci pentru întreținerea școlilor și bisericilor românești în Macedonia și alocând în ultimul timp suma de 600000 de franci pentru construcția de noi biserici, România a vrut chiar să contribuie la această operă de pace permițând astfel celor care sunt asemeni cu cetățenii săi să aibă proprii lor preoți și biserici, alături de preoții și de bisericile grecești, în așa fel încât să evite pe viitor rivalitățile și luptele uneori sângeroase chiar nelegiuite – care se dezlanțuiau în jurul altarului.

În prezent românii cu circa cincizeci de preoți¹ care oficiază în aproape 30 de biserici. În unele din aceste biserici slujba se face în română; în altele aceasta se face alternativ: o duminică în română și duminica următoare în grecește; în sfârșit în altele, preotul este grec iar dascălul român.

Românii cer ca aceste câteva excepții care au rezistat în localități îndepărtate, neputând fi atinse de autoritatea episcopilor greci, să se generalizeze, ca acolo unde o parte a populației o dorește, slujba să fie făcută alternativ în două limbi, greacă și română; că dacă nu este posibil o înțelegere între cele două părți ale populației, românii să fie liberi să se constituie în comunități distincte după exemplul celei din Ushub, cu preoți și biserici proprii, spre a evita conflictele nesfârșite între locuitorii de aceeași religie. Aceste biserici ar trebui să fie ridicate fără teama de a rămâne închise ca urmare a refuzului episcopilor greci de a sfinți iar preoții

români ar trebui să poată sluji în ele fără să riște amenințările cu excomunicarea.

În plus, episcopii ar trebui să hirotonisească fără dificultăți pe noii preoți de care populația română ar putea avea nevoie.

Acestea constituie un minim de cereri a căror justețe și moderație o va aprecia orice spirit neprevenit.

Dacă Patriarhul Ecumenic refuză să le satisfacă, lupta între români și greci va avea un caracter de permanență și se va ascuți în mod profund regretabil.

În momentul în care o nouă eră de liniște și de dreptate se deschide pentru populațiile Turciei europene, este inadmisibil ca unul dintre elementele cele mai pașnice din Macedonia să fie urmărit, hăituit, terorizat prin proceduri demne de Evul Mediu, numai din cauza dorinței sale de a se dezvolta într-un alt sens decât elenismul. Acțiunea de liniștire întreprinsă de Înalta Poartă în acord cu Puterile n-ar fi completă dacă n-ar trebui să tindă, de asemenea, spre a face să înceteze o stare de lucruri incompatibilă cu principiile de echitate și de egalitate absolută din care ea continuă să se inspire spre profitul tuturor populațiilor din Macedonia, fără distincție de naționalitate.

1. După ultimele informații 58 de preoți și 48 de dascăli.

Direcția județeană Neamț a Arhivelor Naționale, fond Sturdza-Miclăușeni, dosar 77/1902, f. 37, lb. franceză.

89

1909 februarie 2, București. Dare de seamă a Societății de cultură macedo-română pe anul 1908.

Domnilor membri,

În baza art. 14, alin. b din Statute și art. 97 din Regulament avem onoarea a vă prezenta această dare de seamă, din care veți vedea mersul general al Societății noastre pe anul 1908 și progresele făcute și rezultatele obținute în cursul acestui an.

Încă de la început ținem să vă arătăm satisfacțiunea noastră, că și în anul 1908 societatea a mers înainte și că rezultatele obținute în acest an au fost oarecum ca și cele din 1907.

Din punctul de vedere moral, cu plăcere constatăm că în anul 1908, ca și în ceilalți ani, Comitetul diriginte a trebuit să desfășoare o mare activitate, intervenind pe le diferite autorități pentru sprijinul acțiunii noastre culturale, pentru a obține fel de fel de înlesniri românilor macedoneni din țară și mai ales pentru acordarea de burse și ajutoare la mai mulți studenți, elevi și eleve și a plasat mai mulți elevi și eleve la diferite școli.

Din fondurile societății, s-au ajutat mai mulți tineri, cari studiază pe la diferite școli speciale și la Universitate.

Pe lângă aceștia, s-au mai dat autoare la mai mulți români din Macedonia. La câțiva săraci li s-au ajutat bănește reîntoarcerea acasă. S-a acordat și o subvențiune anuală de 100 lei, „Vetrei Luminoase“, această

instituțiune de binefacere pusă sub înaltul patronajul al M. sale, reginei Elisabeta.

S-a intervenit la Ministerul Instrucțiunii pentru scutire de taxă școlară a o mulțime de copii, fii de români macedoneni.

Avem marea satisfacțiune că în anul 1908, societatea noastră a putut să construiască în comuna Porai din Macedonia, prima școală construită din fondurile ei. Construcția acestei școli este apoprape gata. Acest local, care va purta numele societății noastre, ne costă 4035 lei.

Comitetul societății noastre a luat lăudabila hotărâre, ca de acum înainte, în fiecare an din veniturile societății să se construiască câte un local de școală în Macedonia. Suntem foarte siguri că și Dumnezeuastră veți aproba cu dragă inimă această înțeleaptă hotărâre, știind bine că, cu cât noi românii vom avea în Macedonia localuri de școală bune, cu atât și părinții își vor da copiii la școlile noastre, mai cu tragere de inimă.

Comitetul

C.F. Robescu

(ss) indescifrabil

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 33, f. 1-1v, 2-2v, 3-3v, 4.

90

1909 aprilie. Editorialul revistei „Viața albanoromână” prin care se face cunoscut scopul și programul revistei: cercetări istorice asupra albanoromânilor, lucrări de știință și literatură precum și din alte domenii.¹

Viața albanoromână descrisă așa cum este și cum se îndrumează spre civilizație fără să-și piarză caracterul esențial, național, iată scopul revistei.

Astăzi popoarele neînchegate solidar și nepregătite bine pentru viața contemporană, foarte cu greu își mențin caracterul lor național și sunt amenințate de alte neamuri organizate să fie deznaționalizate, în mod dibaci în timp de pace, pe terenul politic și economic.

D-abia astăzi poporul albanoromân are libertatea să se cultive și să se organizeze pe baze naționale...

Toți în jurul său se organizează. El abia începe. Și viața modernă se mișcă cu iuțeala fulgerului. De aceea tot albanoromânul nu are de pierdut nici un moment, ci să se instruiască, ca să fie în curent cu progresul și mai ales să se unească cu frații săi de sânge, cu care trebuie să înființeze societăți naționale.

Și pentru ca acțiunea să fie uniform condusă, este necesar să se înființeze o „Ligă albanoromână”.

Astăzi așa lucrează toate națiunile. Grecii duc acțiunea panellenistă prin „Ellenismos. Italienii prin „Dante Alighieri. Germanii duc acțiunea pangermanistă prin societățile lor multiple și prin puterea de stat. Evreii prin Alianța israelită universală. Slavii prin Comitetul panslavist și prin puterea de stat a Rusiei. Turcii prin Comitetul panislamist etc., etc.

Azi numai așa poate să se păstreze o națiune. Noi nu vrem să deznaționalizăm pe nimeni, ci să ne conservăm neamul.

În revistă vom da urmare nevoilor poporului albano-român și sfaturilor cumpănite cu mijloacele practice ca să se îndrepte și să se îmbunătățească soarta acestui popor. Tot ce prezintă interes, ca lucrare de valoare, va fi publicat în acest organ închinat binelui albano-românilor.

Drept aceea vom publica cercetări asupra vieții albano-românilor de oriunde. Vom da loc de onoare lucrărilor originale de știință și literatură produse de pătura albano-română. O bună parte din lucrările științifice vor fi publicate în limba franceză pentru ca să poată fi cunoscute de lumea cultă; iar restul, în limba albaneză, în limba română literară sau dialectul aromân.

Toate științele ne interesează prin aplicațiunile lor practice la viața de toate zilele, fie pe terenul economic, fie pe cel igienic sau pur medical; de aceea ne vom sili să le vulgarizăm printre albano-români.

Loc de fruntă vor avea tradițiile orale și documentele istorice cu privire la viața albano-românilor din trecut; precum și producțiunile de artă populară, în cari palpită inima și se resfrânge măiastru sufletul poporului.

1. Publicarea materialelor se va face în limbile franceză, albaneză, română literară și dialect aromân.

Viața albano-română, I, nr. 1, aprilie 1909, p. 1-2.

91

1910 iunie 9. Notă a Consulatului României la Salonic către ministrul afacerilor externe, Al. Djuvara privind recunoașterea muhtarului comunității valahe din Salonic.

Domnule Ministre,

Comunitatea română din Salonic și-a realizat unul din vechile ei dezi-derate pentru care stăruințele din trecut rămăseseră infructuoase: prin „mazbatana“ din 2 curent se recunoaște un „muhtar al Comunității valahe din Salonic“ autorizat a reprezenta și asista pe membrii ei în toate afacerile pe care le-ar avea în fața autorităților.

Ca muhtar a fost propus de noi și numit domnul Coste Panu, croitor, om cinstit și cu bună reputațiune în oraș, iar ca membri: dnii C. Cionga, revizor școlar, D. Gaga, profesor la școala comercială, Chr. Lambru, președintele comunității și M. Cazangi, comerciant, toți proprietari.

Este de remarcat că noul nostru muhtar reprezintă întreaga comunitate românească din Salonic, în deosebire de muhtarii celorlalte naționalități – evreii, bulgarii și grecii – care sunt recunoscuți pe cartiere; în ce privește pe sârbi, armeni și albanezi destul de numeroși în Salonic, ei nu au deloc muhtari.

Recunoașterea primului muhtar român în Salonic este, fără îndoială, un bun pas înainte pentru noi; aș fi încântat să pot anunța Excelenței

voastre cât mai degrabă și numirea unui membru al nostru în Consiliul administrativ al vilayetului, pentru care stăruiesc în acest moment.

Deocamdată am adresat guvernatorului general mulțumirele mele recunoscătoare pentru acest act de binevoitoare solitudine în favoarea elementului aromân și Excelența voastră va conveni, sper, că amestecul consulilor în afaceri nu este atât de funest cauzei noastre precum unii au interes să-l prezinte.

ss indescifrabil

Excelenței sale,
Domnului Al. Djuvara
Ministru al Afacerilor Străine

▼ •
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volum I, nepaginat.

92

1910 iulie 11 <Bitolia>. Hotărârile Congresului comunităților române din Imperiul otoman ce a avut loc în perioada 10-12 iulie 1910.

Hotărârile Congresului în privința lacunelor cari se observă în învățământul școalelor noastre precum și în privința studiului limbei turcești.

Congresul însărcinează Eforia centrală să ia toate măsurile pentru îndrumarea învățământului pe o cale cât se poate de practică în scopul ca tinerii noștri să nu se înstrăineze și să poată găsi mijloace de existență în patrie. Ea va îngriji ca să clădească localuri de școale acolo unde nu avem.

Eforia centrală este însărcinată a lua măsuri ca să introducă studiul limbei turcești în toate școalele noastre, iar în școalele secundare limba turcă să fie studiată în așa grad încât elevii români cari s-ar retrage din școalele noastre să se poată înscrie în clasa imediat superioară din școalele secundare ale statului; pe lângă aceasta absolvenții școalelor noastre secundare să aibe cunoștințele necesare de contabilitate și de legislație ca să poată ocupa și funcțiuni de-ale statului.

(Ședința a III-a din 11 Iulie 1910)

Președintele Congresului
Steriu N. Cionescu
Vice-Președinți
(ss) Dr. Ger. Papahagi
Demetru C. Cicma
T. Miliu

Reprezentantul Guvernului
(ss) Salih
Secretari
(ss) D. Neciu
V. Constantinescu

Reprezentanții comunităților românești din Imperiul otoman întruniți în congres, în ziua de 11 Iulie 1910, fiind față reprezentantul guvernului

Salih Efendi, inspectorul general al școlilor din Vilaetul Monastir, au alcătuit, aprobat și votat următoarea hotărâre pentru constituirea unei eforii a școlilor și bisericilor române.

.....

Modul de constituire a Eforiei

Art. 1. Eforia centrală a școlilor și bisericilor se va compune din 5 membri aleși pe un termen de 2 ani de congresul comunităților. Se va căuta ca doi din membrii aleși să fie membri ai corpului didactic spre a avea competența necesară în afaceri școlare. Dintre ceilalți membri doi vor fi din popor și un preot.

.....

Art. VI. Pentru rezolvarea chestiunilor mai importante și de interes general, Eforia centrală se va completa prin câte un reprezentant al următoarelor cercuri culturale: Bitolia, Salonic, Veria, Scopia, Meglenia, Corita, Grebena, Ianina, Berat, Elbasan, Giumaia de Sus și câte un reprezentant al școlilor secundare.

Art. VII. Eforia completează astfel precum se arată la articolul precedent va purta denumirea de Consiliu general al comunităților și se va întruni cel puțin odată pe an, pentru a discuta și lua hotărâri în afacerile mai importante și de interes general.

Atribuțiunile Eforiei

Art. VIII. Eforia centrală a școlilor și bisericilor va îngriji în numele comunităților, de toate afacerile școlare și bisericesti și de altă natură care ar privi interesele culturale ale românilor otomani.

Ea va exercita funcțiunile în spiritul și în conformitate cu hotărârile congreselor și consiliului general.

Art. IX. Eforia centrală va rezolva toate afacerile curente și va pregăti lucrările ce se vor supune congresului anual.

Administrarea fondurilor

Art. X. Administrarea fondurilor se va încredința unui administrator special numit de Eforie care va fi direct și personal responsabil de gestiunea sa și care va îndeplini în același timp și funcțiunea de secretar general al Eforiei, având rol consultativ.

Administrarea școlilor și bisericilor

Art. XI. Eforia centrală va numi, în numele comunităților și în temeiul drepturilor acordate prin Iradeaua imperială însărcinați ai comunităților cu supravegherea școlilor.

Aceste numiri se vor face în înțelegere cu consiliile regionale ce se vor institui.

Art. XII. În chestiuni școlare Eforia va ține seama în hotărârile de avizul dat de însărcinații școlari cât și de avizul consiliilor regionale.

Despre consiliile regionale

Art. XIII. Fiecare cerc cultural din cele amintite în art. VI sau cari s-ar mai înființa pe viitor va alege un consiliu regional.

Art. XIV. Consiliile regionale se vor compune din 3-5 membri aleși de către comunitățile din care se compun cercurile culturale.

Art. XV. Consiliile regionale își vor da avizul lor pentru toate afacerile cari privesc cercul lor cultural.

Art. XVIII. Pentru aducerea la îndeplinire a acestor hotărâri cum și pentru orice privește conducerea chestiunii noastre culturale și bisericești, congresul autoriză pe Eforia școlilor și bisericilor să ia orice demersuri solidarizându-se cu totul hotărârilor luate de dânsa.

Dispoziții generale

Art. XIX. Pentru a înlesni punerea în aplicare a noii organizații Congresul comunităților din anul acesta va face alegerea membrilor care vor compune prima Eforie a școlilor și bisericilor române din Turcia.

Președintele Congresului

(ss) Steriu N. Cionescu

Vice-Președinte

(ss) Dr. Ger. Papahagi

" Demetru C. Cicma

" T. Miliu

Reprezentantul Guvernului

(ss) Salih Efendi

Secretari

(ss) D. Neciu

V. Constantinescu

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 51, f. 28-31.

93

1910 august 20. Scrisoare a prof. P. Papahagi adresată președintelui Societății de cultură macedo-române, prin care îi raportează despre congresul comunităților române ce a avut loc la Bitolia în zilele de 10, 11 și 12 iulie 1910.

Bitolia, 20 august 1910

Domnule Președinte,

Am onoarea a vă raporta despre congresul comunităților române, ținut în zilele de 10, 11 și 12 iulie 1910.

La acest înălțător congres au fost invitate din partea Eforiei române din Bitolia toate comunitățile române din imperiul nostru, toate instituțiunile noastre și cei doi reprezentanți români din parlament. Au răspuns la invitație mai toate comunitățile, chiar și cele mai depărtate.

Frumos a fost că toți delegații comunităților au venit pe propria lor cheltuială, nici unul neînjosindu-se să reclame fie și o centimă pentru sacrificiul făcut, oricât de mare a fost el. De asemenea instituțiunile noastre au ținut să fie reprezentate prin delegați. Dl senator Bațaria, neputând lua parte din motive de sănătate, a însărcinart pe domnul

deputat Mișa ca să-l reprezinte. A ținut însă să-și exprima toată părerea de rău că nu poate personal lua parte.

Ceea ce a dat un caracter cu totul oficial congresului nostru a fost delegarea din partea guvernului a dlui Salih, inspector al învățământului în vilaetul Monastir. Acesta a asistat la toate ședințele congresului, intervenind a ne da lămuririle necesarii în chestiuni controversate.

Iată pe scurt cum a decurs ținerea congresului:

În prima zi, la care n-am putut asista, nefiind sosit încă în Bitolia, adică în 10 iulie, o delegație a congresiștilor, condusă de comunitatea română din Bitolia, s-a prezentat Excelenței sale, guvernatorului pentru a-i exprima în numele poporului aromân sentimentele de credință și devotament. Apoi chiar în aceeași zi congresul s-a deschis, constituind biroul în felul următor: D. Cionescu, președinte, T. Miliu și D. Cicma, vicepreședinți; V. Constantinescu și D. Neciu, secretari. S-a procedat mai pe urmă la verificarea mandatelor de delegați și s-a procedat în același timp la alegerea unei comisii, care să elaboreze un proiect cu privire la modul de administrare a școalelor și bisericilor române de către comunitățile noastre în baza iradelei din 5 mai 1905 și a legilor în vigoare. Tot în această zi s-au expedit telegrame către Tron și marele vizir, prin care se exprima sentimentele de credință ale poporului român; la aceste telegrame s-a răspuns foarte curtenitor atât din partea M.s. Sultanului Mehmet al V-lea cât și din partea marelui vizir. N-au fost uitați din partea congresului nici bravii luptători, cari prin energia lor au contribuit atâta pentru a da libertatea de care se bucură azi toate popoarele din Turcia.

În ziua următoare, făcându-mi apariția în sala de ședință, în calitate de delegat al Societății de cultură macedo-române, am fost primit cu multă căldură și proclamat vicepreședinte. În această zi s-a luat în dezbatere proiectul pentru administrarea școalelor și bisericilor, elaborat de comisiunea specială aleasă în ajun. Dl deputat Mișa, cerând cuvântul în chestiunea prealabilă, a susținut să se schimbe ordinea de zi deja stabilită și a cerut să se discute întâi chestia bisericească, ca fiind mai importantă.

În urma mai multor discuțiuni urmate în jurul acestei propuneri, în care majoritatea congresiștilor a fost de părere că ordinea de zi să nu se schimbe, fiind deja stabilită și aprobată de guvern, s-a hotărât menținerea ei. Domnul deputat a declarat atunci că deși nu-i deloc în contra congresului, nu va lua parte la ședințe.

Doi congresiști, între cari dl Iota Naum, profesor la școala comercială din Salonic, a susținut să se discute numai chestia bisericească, în contra acestei propuneri a fost întregul congres, care nu vroia cătuși de puțin să dea congresului caracterul unei întruniri protestatare în contra Patriarhiei. S-a obiectat dlui Iota, cu drept cuvânt, că până când nu se vor întrebuița toate mijloacele legale, până când nu se vor face toate demersurile necesare pe lângă Patriarhat, nu trebuiește a se proceda astfel.

După lungi discuții s-a menținut ordinea de zi completă: Dl Iota a declarat atunci că nu va lua parte la dezbaterrea chestiunii școlare, ci numai la chestiunea religioasă.

Este de remarcat că discuțiunile s-au menținut la înălțimea situației, în liniște și demnitate. Hotărârile congresului s-au dezbătut lung și serios și-mi fac o deosebită plăcere a vi le alătura aci. Țin să adaug că aceste

hotărâri au umplut de bucurie toate inimile românești; aderările comunităților și ale particularilor cari din împrejurări diferite n-au putut lua parte la congres, curg și azi toată ziua.

A vă descrie, domnule președinte, căldura, entuziasmul indescriptibil de care au fost însuflețiți congresiștii, consider de prisos. Faptul că toți congresiștii au alergat din depărtări foarte mari, pe propria lor cheltuială, după cum am mai spus, dovedește cât de mult era dorit acest congres și ce greșală neiertată s-a făcut până acuma, că poporul s-a neglijat deși sacrificiile materiale se făceau pentru el.

După cum puteți vedea și judeca înșivă, domnule președinte, ținerea congresului a fost o necesitate; decurgerea lui și hotărârile luate au corespuns pe deplin speranțelor ce se legau de el; depinde de energia tuturor românilor, cari țin la propășirea neamului aromânesc, ca aceste hotărâri să nu fie știrbite câtuși de puțin. În acest scop și în speranța că Societatea de cultură macedo-română, care în atâtea rânduri a dat dovezi strălucite de marele interes ce-l poartă cauzei române de aci, va deveni și de astă dată ocrotitoarea hotărârilor congresului, mă adresez Domniei voastre ca de urgență să convocați pe membrii consiliului și aducându-le la cunoștință hotărârile aci alăturate, să stăruiți, ca nu numai să și le însușească în totul, ci să devie în același timp fiecare un fervent apărător al lor față de toți acei cari ar îndrăzni să le atace.

Binevoiți, vă rog, a primi, domnule președinte, asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

Bitolia 20 august 1910.

ss indescifrabil

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 51, f. 26, 26 v, 27 și 27 v.

94

1910 septembrie 18, Bitolia. Scrisoarea președintelui Eforiei școalelor și bisericilor române din Bitolia, adresată președintelui Societății de cultură macedo-română, în care se face un istoric al comunității aromâne din Imperiul otoman și se solicită sprijin pentru păstrarea unității acesteia.

Eforia Școalelor și Bisericilor Române

Bitolia

Nr. 66-18 septembrie 1910

Domnule Președinte,

Ca și cele mai multe dintre elementele nemusulmane din împărăția otomană și noi aromânii suntem recunoscuți în mod oficial ca naționalitate distinctă, prin iradeaua din 9 mai 1905.

Se știe că în Turcia, privilegiile de cari se bucură un creștin supus otoman, depind de privilegiile acordate naționalității sau comunității – după denumirea mai nouă oficială – din care face parte.

Comunitatea greacă, fiind, dintre toate comunitățile creștine, cea dintâi recunoscută de către suveranul otoman, a obținut în același timp și cele mai întinse privilegii. Așa, toate raiarele (creștinii supuși otomani) confundate în denumirea generală de Rum, fusesse supuși Patriarhului grec, șeful creștinilor.

Cei dintâi cari de deslipiră de la această șefie, sunt armenii, cari încă de la anul 1461, au obținut de la noul lor stăpân un firman prin care li se recunoștea naționalitatea lor distinctă. De la această dată și până azi s-au mai făcut și alte emancipări de sub supunerea patriarhului, cum am văzut pe bulgari cari prin firmanul din 11 martie 1870, se consideră formând o naționalitate distinctă, fiind în mod special sustras de sub jurisdicțiunea Patriarhului ecumen. Firmanul prin care o naționalitate e recunoscută ca națiune deosebită în Imperiu, emanând de la o putere civilă, acordă acelei naționalități și drepturi civile.

Nici o naționalitate din Imperiu, afară de a noastră n-a fost recunoscută ca naționalitate distinctă fără a se acorda un șef spiritual considerat ca capul acestei naționalități sau a comunităților din cari e alcătuită. Faptul acesta, pentru timpurile de azi, cu noul regim constituțional, departe de a constitui un dezavantaj pentru naționalitatea română, din contra este un mare avantaj. Luând în vedere atât tendința continuă a guvernărilor otomani, cât și opinia publică otomană exprimată în presa turcească, putem deduce, că în curând privilegiile religioase acordate prin firmanuri vor primi o serioasă lovitură, și împreună cu ele vor avea aceeași soartă și drepturile civile ce decurgeau din aceste privilegii religioase. Într-adevăr curentul și tendința aceasta se începuse încă înainte de proclamarea regimului constituțional și multe circulări a miniștrilor de justiție otomani, în cari declarau că afară de privilegiile pur religioase cari trebuiau respectate, restul de privilegii civile, constituind un fel de autonomie judiciară, un fel de stat în stat, lucru inconciliabil cu aplicarea unui program de reformare a statului și mai ales cu egalitatea tuturor în fața legii, merită să fie condamnate. Privilegiile acestea cari constituie în unele privințe o situație anormală în imperiu, guvernării noastre, ca unii cari sunt geloși de independența și de prestigiul statului lor, nu încapе vorbă că le vor desființa nu după scurgere de multă vreme.

De aceea, fiecare din naționalitățile creștine din imperiu, caută ca pe baza privilegiilor religioase din trecut, să-și dea o organizație națională, având ca țintă alcătuirea și recunoașterea din partea statului, a unei reprezentanțe naționale, care să îngrijească și să supravegheze mersul regulat și sănătos al lor. Noi aromânii, suntem, singurii, cari am obținut recunoașterea de naționalitate distinctă cu drepturi civile ca și celelalte naționalități recunoscute, fără a avea un șef religios. Și aceste drepturi, cari le-am obținut sub regimul despotismului, am reușit ca și acum, când orice drept sau privilegiu tinde a fi suprimat să fie recunoscute și consfințite de însuși guvernul constituțional. Acest lucru s-a văzut clar, când cu ocazia ultimului mare congres al comunităților noastre din 10-12 iulie, poporul, pe baza drepturilor din Iradeaua din 9 mai 1905, își alcătuește un statut organic și alege o reprezentanță națională compusă din membrii de toate clasele poporului nostru și reprezentantul guvernului cum și autoritățile imperiale, aprobă și iscălesc la toate hotărârile noastre. Nu

altceva cer să facă actualmente grecii prin convocarea unei adunări naționale la Constantinopole, iar guvernul, care nu vrea să-i vadă întărindu-se și mai mult, îi oprește și amenință cu trimiterea înaintea curții marțiale pe acei dintre delegați cari ar îndrăzni să se prezinte la adunare.

Sârbii, cu toți mitropoliții acordați de patriarhie, nu posedă și nici nu li s-ar permite să aibă o asemenea reprezentanță națională. De albanezi nici nu mai poate fi vorba deocamdată.

Este de interesul tuturor deci, domnule președinte, ca obținerea unui drept de importanță neprețuită pentru viitorul neamului nostru, drept, pentru obținerea căruia au contribuit, pe lângă eforturile și sacrificiile aromânilor, mai ales o mulțime de împrejurări favorabile, să fie respectat și apărat cu cea mai mare sollicitudine și îngrijire. S-ar comite o greșală enormă dacă, unitatea noastră de acțiune consfințită de Guvernul imperial, așa cum a stabilit-o congresul poporului nostru, prin alegerea unei eforii centrale a școlilor și bisericilor române din Turcia, s-ar căuta să fie îmbucătățită prin înființarea de alte eforii la Salonic și Ianina, cu desăvârșire independente. Suntem de părere a se acorda acelor eforii drepturile cele mai largi, fără însă a se strica unitatea de acțiune; căci dacă roadele unei organizațiuni în capul căreia se află o singură eforie centrală n-ar fi bune, am putea recurge la acest al doilea mijloc; dar cine ne garantează că cu descentralizarea în mai multe eforii centrale, dacă se va simți nevoia unei restabiliri a unității de acțiune, într-o unică reprezentanță a poporului aromân din Turcia, ni se va mai permite a o face, din partea Guvernului imperial? Împrejurările se schimbă și nu întotdeauna ne vor fi așa de favorabile ca azi. Căci dacă astăzi, celelalte elemente creștine, ocupate cu chestiuni de altă natură și cu totul periculoase statului nostru, n-au timpul a se ocupa de noi, mâine, când fumul de anexări vor dispărea, ne vor urmări pas cu pas și foarte de aproape mișcările, așa că orice drept ce ni s-ar acorda nouă l-ar pretinde și dănele, lucru ce nefiind în interesul statului a li-l acorda, vor găsi pretext ca să ne priveze și pe noi de orice favor.

Preocupați deci de interesul mare ce-l reprezintă pentru neamul nostru noua organizație, în care cu toții ne-am pus cele mai mari și mai legitime speranțe de propășire și de înălțare, vă rugăm Domnule Președinte, să binevoiți a interveni pe unde trebuie ca să fie păstrată neatinsă și fără nici o modificare și să insistați a fi sancționată cât mai grabnic această instituție, singura recunoscută de Guvernul imperial, ca reprezentând interesele culturale și naționale ale neamului nostru.

Binevoiți, domnule președinte, a primi asigurarea înaltei considerațiuni ce vă păstrăm.

Președinte

Vicepreședinte

Membri

Domniei sale

Domnului dr. Leonte

Președinte al Societății de cultură macedo-română

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 51, f. 33-35

1910 decembrie 16. Scrisoarea directorului liceului român din Bitolia, Papahagi, către dr. A. Leonte, președintele Societății de cultură macedo-română, solicitându-i sprijinul pentru Așezământul cultural aromân din Bitolia.

Domnule Președinte,

După cum am avut onoarea a vă face cunoscut mai de mult, s-a înființat în acest oraș un Așezământ de fond cultural aromân, cu scopul imediat de a strânge fonduri, din venitul cărora să se întreție elevi cât mai mulți la liceul român din localitate.

Ceea ce ne-a împins să prevedem acest scop a fost în primul rând îngrijorarea de progresele uriașe ce face propaganda grecească în sânul fraților noștri.

În adevăr, ni se strânge inima de durere și de indignare, când vedem că dușmanii noștri seculari și de moarte, nu cruță nimic pentru deznaționalizarea fraților noștri.

Toate mijloacele permise și nepermise le uzează.

Școli, biserici, instituții culturale, societăți filarmonice, de gimnastică, instituții economice, ca bănci și câte altele, toate sunt puse în serviciul propagandei grecești, cu văditul și unicul scop de a face pe români să uite frumoasa lor limbă, credințele și datinele lor strămoșești și să devie greci.

Mai ales, toate aceste măsuri sunt aplicate sistematic în acest oraș, care trebuie să fie centrul aromânilor, și aceasta pentru că ei își dă bine seama, că grecizând Bitolia, vor reuși să aplice o lovitură de moarte existenței neamului nostru.

Din nenorocire propaganda noastră, până acuma, din cauze ce nu-i locul a le discuta aci, n-a fost în stare să opue cuvenita rezistență mijloacelor de deznaționalizare întrebuintate de dușmanii noștri.

Ne-am gândit că o măsură puternică, între altele, pentru aducerea fraților noștri la sentimente naționale, va fi și aceea de a căuta, să atragem cât mai mulți elevi dintre grecomani la școala noastră, unde să-i putem educa, în spirit național.

Știm că Societatea de cultură macedo-română, de câțiva ani de zile contribuie la clădirea a câte unei școli în comunele românești din acest imperiu, unde se simte nevoie de local de școală.

Cu stăruință vă rugăm, ca în anul acesta acest ajutor al societății să țineți a se da pentru creșterea fondului Așezământului fondat în Bitolia.

Prin aceasta veți îndeplini o faptă națională de valoare. Pe noi ne veți încuraja în opera începută. Veți face ca neîncrederea multora în reușita deplină a operei începută să dispară și de la sine se înțelege, veți insufla prin aceasta încredere în sufletele tuturor luptătorilor de aci și știți prea bine că numai dacă există credință într-un ideal se și ajunge, se și izbân-dește acel ideal.

În speranța că acest apel călduros nu va rămâne fără răsunet vă rog, să binevoiți a primi, domnule președinte, asigurarea profundei noastre recunoștințe.

Dr. Ger. Papahagi
Directorul liceului român și Președinte al
Așezământului de fond cultural aromân

Domnului dr. A. Leonte
Președintele Societății de cultură macedo-română
La București

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea culturală macedo-română, dosar 51,
f. 45-46.

96

1911 ianuarie 5, Constantinopol. Raport al Consiliului regal al României, adresat lui Alexandru Djuvara, ministru al afacerilor străine privind desfășurarea serbării pomului de Crăciun la școala primară a comunității; în anexă, obiectele de studiu, la clasele I-II în anul școlar 1910-1911.

Domnule Ministru,

În ziua de 23 curent a avut loc în localul școalei noastre primare de aci serbarea tradițională a pomului de Crăciun, în prezența familiilor micilor elevi și eleve, a corpului profesoral întreg, a elevilor școalei comerciale, a membrilor comunității și Eforiei, a directorului Băncii și a personalului acestui oficiu.

Cu suma ce Excelența voastră a binevoit a încuviința și cu cea oferită de Banca de Comerț, s-a cumpărat articole de îmbrăcăminte și jucării, toate distribuite elevilor școalei.

Domnul Dalametra, directorul școalei a pronunțat o cuvântare iar sub direcțiunea fostului director, domnul Ghizarie, s-au executat foarte frumoase danțuri românești, s-au recitat poezii de circumstanță și s-a reprezentat cât se poate de bine jocul Vicleimului.

Pentru prima oară, cu această ocazie, s-a produs în public fanfara școalei noastre de comerț, care sub conducerea maestrului Wafin, a cântat imnul otoman, imnul regal român și alte două bucăți învățate până acum.

Execuțiunea a fost demnă de admirat și aplauzele publicului din sală și publicului din stradă au răsplătit cum merită eforturile laudabile ce s-au făcut de către elevi pentru a ajunge la acest repede și satisfăcător rezultat.

În urmă elevii școalei comerciale au ieșit în ordine, cu muzică în frunte, spre a se înapoia la internat.

Reușita serbării a fost deplină.

ss indescifrabil

Exercițiul anului școlar 1910-1911

Obiectul	Cl. I	Cl. II	Cl. III	Cl. IV	Totalul	Dnii Profesori	Observații
L Română	4	4	4	3	15	N. Muzaca	
" Turcă	4	4	4	3	15	C. Adam	Funcționar la Consulat
" Franceză	3	3	3	3	12	15 B. Affolter	
" Germană	—	—	—	3	3	"	
" Italiană	—	—	—	1	1	8 I. Ciulli	Funcționar la Consulat
" Matematica	—	—	3	3	6	"	
" Dreptul	—	—	—	1	1	"	
" Greacă	1	1	1	1	4	13 A. Milla	
" Istoria	1	1	2	2	6	"	
" Religia	1	1	1	—	3	"	
" Matematica	3	3	—	—	6	14 T. Carafoli	
" Geografia	2	2	2	2	8	"	
" Contabilitatea	3	3	3	3	12	14 V. Diamandi	Director
" Biroul Comercial	—	—	—	2	2	"	
" Fizica și Chimia	—	—	3	2	5	14 N. Sdrula	
" Zoologia	2	—	—	1	3	"	
" Merceologia	2	4	—	—	6	"	
" Caligrafia	3	3	3	3	11	17 G. Kiriazi	
" Muzica și Cor (ansamblu)	2	2	2	1	14	"	
" Gimnastica (ansamblu)	2	2	2	2	2	"	
	33	33	33	36			

Director
V. Diamandi

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul I, nepaginat.

1911 august 21, București. Memoriul lui Miroslav Bogdanovici din Petrovat (Serbia) adresat românilor din Liga culturală în care prezintă situația românilor din zona Timoc și Morava, al căror număr statisticile oficiale nu-l redau exact solicitând sprijin pentru apărarea limbii române și a tradițiilor românești.

Românilor din Liga culturală București.

Fraților, forte vă rog ca să binevoiți a auzi cuvântul meu precum urmează. Eu subscrisul sunt român adevărat din părțile râurilor Timoc și Morava de la Serbia, unde locuiesc în patru județe apoi până 400.000 români adevărați de sânge, inimă și limbă în compact și în cea mai mare vecinătate de mama noastră România, că de la Gruia până la Vârciorova ne desparte numai Dunărea.

Din acest număr de români sunt toți mai simpli ca mine, că de multe sute de ani suntem supuși staturilor păgâne: turcești sau creștine: sârbești, nemțești și iar sârbești, dar tot fără școale și biserici, pentru ce și limba ne-au rămas necultivată și simplă, apoi și mult amestecată cu cuvânturi străine și iar e de mare minune cum am păstrat-o și așa până astăzi, cum suntem uitați de toți frații noștri.

Moșii noștri au luptat cu sârbii împreună la 1804-1815, dar noi am luptat tot așa cu dâșii în contra turcilor în anul 1876, 7 și 8 ca să ne căpătăm libertatea și am căpătat-o, dar nu pentru noi români, adică numai pentru sârbi că de la acel rezel până astăzi, sârbii și-au înființat școle de băieți și de fete în fiecare sat românesc și caută sistematic ca să ne sârbizeze și să ne contopească cu totul, ce va și face ce al mai mult șir de 20-30 de ani în viitor, tocmai prin fete, adică femei, ca de va sârbiza mamele imediat sunt sârbizați și copiii-feciori, că șovinismul al sârbesc atâta departe merge deși statistica locuitorilor români o falsifica că și anul trecut în luna decembrie și ianuarie a.c. când făcuse statistică oficială de popor dedese un ordin secret, care ieșise și pe față, ca în toate comunele românești să se scrie în foițele personale că e limba mamei sale sârbă, dar nu e românească, cum în mai multe comune unde avem oameni deștepți s-au isprăvit.

Românilor noștri băieți, e foarte tare oprit prin bătaie mare să grăiască cu limba mama sa română în școală sau armată. Tot așa e oprit și nouă oamenilor să grăim românește la târg, la biserică, judecată, cafenea și pe tot undeva unde se găesc: preoți, profesori, învățători și funcționari, și ne-au rămas liberă numai casa unde putem să grăim cu limba noastră română, că suntem înconjurați de mama și de tatăl românesc, și suntem batjocoriți și înjosiți că întrebuițăm limba ca de țigan.

Pentru aceasta ocaziune, fraților, mulți bărbați, pricepuți de neam român de la Serbia, am intrat în mare grijă și ne-am spăimântat, că negreșit ne vom pierde națiunea și limba strămoșilor noștri într-un puțin șir de ani, dar păstrată până acum poate tocmai din timpul lui marele împărat Traian din secolul 1 și 2, ore Aurelian, secolul 3 după Cristos, când mai târziu piste noi veniseră sârbii din Rusia centrală, pe malul Mohesiei unde ne găseam pe atunci.

Fraților, dacă nu am fi sprijiniți și ajutați de ce ai mai mari și ce ai mai puternici ca noi, de s-a lua măsuri până timpul ca să ne scapam existența și limba românească atunci ne pierdem. Dar acei mari și puternici pentru această chestiune, sunteți Domnia-voastră români din cea mândră și liberă Țară Românească.

.....

Fraților români, cu ideea asta națională sfântă mulți ani mă ocup și multe ea-și face pentru dânsa, toată averea mea a mititică aș da și viața mea, numai ca să o pot pune pe calea bună, că e un lucru de valoare veșnică pentru ce-și caută temei tare și oameni sinceri și serioși (căci altmintrelea e foarte periculos), dar credeți, pe un Dumnezeu, că nu am putere și mijloace fără domnia-voastră. Pentru aceasta mai veni acum ultima dată să plâng la domnia-voastră și mă rog să-mi sprijiniți ideea mea sfântă prin Liga culturală ori prin alte calități cum fac și alte popoare și națiuni de rasă, ca altmintrelea e păcat de Dumnezeu că toți românii, ai din Transilvania, din Bucovina, Macedonia și de pretutindeni au câte o rază de la mama noastră România și sprijin de deșteptare, numai noi săracii cei de la Serbia suntem uitați de toți, numai nimenea nu privește că ni s-au stins steaua și ne au apus soarele pentru totdeauna, la noi nimenea nu face nici o anchetă și nu se interesează de noi. Se făcură anchete secrete și prin Albania și unde nu, dar la noi unde e un popor românesc în compact, de o limbă, un sânge, un port vechiu național român, cu cântece, obiceiuri și povești românești nu se mai putu nimenea ocupa să facă vrea ancheta par ca suntem blestemați de cineva...

.....

Domnilor și buni frați români mă rog în genunchi ca să binevoiți a face o mare adunare de „Liga culturală“ și de bărbați patrioți și de români entuziasmați naționaliști și studiați acele mele rugăminte și planuri apoi discutați cumsecade și pe urmă răspundeți-mi rezultatul cât poate mai curând că sunt om ușor prin mijloace și nu oi putea mult a sta la București.

.....

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe Dosare politice, dosar 71/B/20, f. 206-214.

98

1911 august, București. În articolul „Programul nostru“ semnat de George Murnu se face cunoscut scopul „Revistei balcanice“ de a ajuta cauza românilor macedoneni cu sprijinul unor scriitori macedo-români.

Titlul revistei indică scopul și năzuința ei: idealul nostru e să fim ecoul cel mai credincios al tuturor manifestărilor de viață a popoarelor și statelor din Peninsula Balcanică și cu deosebire al mișcării lor culturale, politice și economice. Vrem să punem la îndemâna publicului român un organ de informație și de orientare pe cât se poate de sigur din acest punct de vedere și totdeauna să fim o strajă neadormită a feluritelor interese ale României și în genere ale neamului românesc în Orient.

Deocamdată mijloacele noastre fiind restrânse, suntem siliți a mărgini preocupările noastre și a ajuta în primul rând cauza românilor macedoneni, de a cărei fericită organizare și îndrumare atârnă, după părerea noastră, satisfacerea mai multor interese mari românești.

Acesta fiind scopul nostru, am dori ca în paginile acestei reviste să se întâlnească numele tuturor binevoitorilor poporului român ca și a tuturor acelor, cari nu văd binele și mântuirea popoarelor balcanice, decât într-o înțelegere pașnică și leală, și nu în măcelărirea și stârpirea lor reciprocă.

Din acest punct de vedere, organul nostru va fi o tribună liberă și va păstra o ținută demnă și cuviincioasă față de orice naționalitate. Nu ne va călăuzi decât ideea și principiul; de aceea vom căuta să evităm animozitățile personale și amestecul intereselor înguste de partid. Știind că orice cauză mare nu-și poate ajunge ținta decât prin mijlocul dragostei și că dragostea se câștigă numai printr-o aproape cunoștință a sufletului, vom căuta încetul cu încetul să dăm o deosebită importanță familiarizării publicului nostru cu literatura și îndeobște cu viața intelectuală a popoarelor balcanice. În acest scop vom publica traduceri și dări de seamă datorită unor cunoscători sau specialiști. Știind de asemenea, că un neam nu se poate sprijini în lupta lui pentru existență fără o literatură proprie, vom da tot imboldul necesar pentru cultivarea literaturii dialectale în această privință ne-am asigurat ajutorul mai multor scriitori macedo-români, cari au dat dovadă de talent și făgăduiesc a îmbogăți această literatură cu opere de o adevărată valoare literară.

Acesta e, în rezumat, programul nostru. Sperăm, că cititorii vor aprecia însemnătatea lui și vor sprijini năzuințele și jertfele noastre după puteri. Realizarea lui atârnă cu totul de încurajarea și sprijinul lor.

G.M. /George Murnu^{1/}

(G.M., nr. 1 august 1911)

1. Murnu George G. (1868-1957) poet și profesor universitar, originar din Macedonia, fruntaș al mișcării naționale a aromânilor, participă în delegațiile aromânilor din 1913 la Londra și în 1919 la Paris. A fost membru al Academiei Române.

▼
„Revista balcanică“ I. nr. 1, august, 1911.

99

1911 octombrie 17, Ohrida. Scrisoare adresată președintelui Societății de cultură macedo-română, dr. Leonte, de comunitatea românească prin care se comunica moțiunea adoptată de creare a unui episcopat național ca „dorința arzândă“.

Domnule Președinte,

Chiar în timpurile acestea grele pentru existența poporului românesc când dușmanii neamului nostru se sfătuesc cum ar putea mai bine să-și asigure existența lor umblând cu ideea propagării elementului lor printre

aromâni și asupra faptului că chestiunea noastră este pusă în cel mai dăunător impas, lipsa drepturilor bisericești fiind cauza pentru care românismul nu poate face progrese în aceste părți, pentru orice inimă românească este dureros de trist spectacolul ce ne prezintă această chestiune, care a primit lovitura cea mai dureroasă și resimțită deci nevoia de a înlătura tutela vitregității apăsătoare de până acum, salutăm cu nespusă bucurie frumoasa veste ce ni se anunță din partea onor. Societății macedo-română prin adresa sa cu nr. 337 din 4 ale curenteii luni, întru a se porni o acțiune pentru dezlegarea problemei noastre bisericești pentru obținerea celei mai însemnate condițiuni de existență garanția vieții noastre naționale. Nu poate fi inimă românească care să nu vibreze de bucurie aflând de vederile și modul de a lucra întru rezolvirea acestei chestiuni, pentru ajungerea cât mai grabnic a scopului mântuitor ce propune onor. Societate macedo-română.

D-zeu să vă lumineze pașii și să bine-cuvânteze opera sfântă ce voiți a îndeplini.

Cu toate că astăzi și de mult noi aromânii din Ohrida posedăm în orașul nostru două biserici românești în care se oficiază în toate duminicile și sărbătorile numai în românești, însă, dacă luăm faptele din trecut suferințele ce am avut a îndura în anii din urmă în chestiunea cu biserica noastră Sf. Gheorghe, de o parte de către grecii, ale căror planuri de cucerire au fost cu totul zădărnice, iar de alta din partea bulgarilor, cari imitează pe greci căutând să ne răpească limba și naționalitatea însă cari au avut aceeași soartă ca și cei dintâi, suntem ferm convinși că existența noastră ca neam se bazează pe rezolvirea chestiunii bisericești prin crearea unui episcopat național.

În scopul acesta invitând pe toți membrii comunității ca să se pronunțe asupra acestei controversă de înalt interes național, cu unanimitate de voturi a fost admisă părerea că soluția cea mai favorabilă pentru dezvoltarea națională a aromânilor, este aceea de a se proceda în înțelegere cu Guvernul otoman la crearea unui episcopat național fără a ține seama de patriarh, care soluție are și mai mult adepți în masa aromânilor naționaliști.

Peripețiile pentru salvarea bisericii noastre din Orhida să nu scape vederilor cercetării de instruire. Înainte cu D-zeu și cu concursul inimilor drepte și nobile.

Primiți, vă rugăm, domnule președinte, asigurarea înaltei noastre considerațiuni și a stimei ce vă păstrăm.

Eforii Comunității,
ss indescirabil

Preoți,
ss indescifrabil

Domniei sale
Domnului dr. Leonte, președintele Societății
de cultură macedo-română București

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 61, f. 24.

1912 ianuarie. Editorialul „Cuvânt înainte“ al revistei „Flambura“ în care se prezintă programul și scopul său de cultivare a valorilor naționale și informare a macedo-românilor despre politica națională, problemele economice, literatură, artă, știință, istoria și geografia națională.

Mulți, credem, vor considera modesta întreprindere, ca un pas îndrăzneț; mulți, la citirea celor scrise pe coperta revistei, răsfoind foile numai vor rosti: „Și altă cometă pe orizontul politico-literar macedo-român, care nu va avea fericirea și aceasta, ca și toate organele macedo-române, să-și facă jubileul de un an“. Da. Cu drept cuvânt s-a format convingerea pentru organele noastre că apar, ca să dispară.

Cu deplin curaj însă asigurăm pe cititorii noștri, că revista „Flambura“, ca să-și poată aduce la îndeplinire marele scop, căreia i se incumbă cu datorie, va fi de o lungă durată și fără sărșit poate, având de bază: voința, iubirea de neam, buna înțelegere și încrederea în sine a susținătorilor săi și, mai mult încă, fiind rezultatul unei nevoi.

Nu este părerea scornită din capul unei singure persoane și fără o serioasă chibzuință pusă în practică. Este o nevoie simțită de poporul nostru încă de când a început să simtă românește și arătată la dispariția ziarului „Deșteptarea“ când și-a exprimat regretele sale considerând-o ca pierderea uneia din cele mai bune cărți de citire.

Este o nevoie simțită de toți intelectualii, unde să arate păsurile poporului, să-i apere interesele, să-l facă cunoscut lumii civilizate, să-l facă cunoscut lui însuși, cultivându-l și luminându-l.

Este o nevoie națională generală (sic!), căci menținerea acestei reviste într-un orașel, cu propriile noastre forțe, dovedește adevărata noastră existență națională, considerată de dușmani ca făcută, nu născută. Și va impune oricărei statistici, de publicitate din Imperiul otoman să figureze și numele de aromân cu un activ.

În revista „Flambura“ se va oglindi tot trecutul, prezentul și viitorul neamului nostru tratându-se:

1. Literatură, artă, știință.
2. Politică națională. Chestia bisericească.
3. Istoria și geografia națională.
4. Chestiuni economice.
5. Sub nici un chip nu se permit personalități.

Acest din urmă punct, deși n-ar merita să fie enumerat între chestiunile programului, i-am dat o importanță deosebită, fiind microbul cel mai apt pentru regresul și chiar peirea unei națiuni, care microb la noi, găsind teren prielnic de contagiune, transformându-se în cangrena națională, amenință să devie o boală endemică.

Revista „Flambura“ urmărind un scop curat național general, ca să ducă lupta cu succes, ca să poată răzbi la toate atacurile și piedicile întâmpinate

în lunga-i cale întreprinsă facem apel la toți aceia cari se interesează de soarta neamului nostru, rugându-i să ne ajute fiecare care cu ce poate.

▼
„Flambura“, I, nr. 1, ianuarie 1912, p. 1.

101

1912 noiembrie 4, București. Extrase din articolul „Datoria României“ scris de Gerge Murnu, profesor la Universitatea din București, privind situația românilor macedoneni în urma războaielor balcanice.

E un moment de cumpănă care amenință interesele vitale ale neamului. Împrejurări extraordinar de grave ne surprind și ne pun probleme din cele mai grele pentru viitorul nostru.

Faptul cel mare e că Turcia dispăre de pe harta Europei și e în ajunul de a fi înghițită pe de-antregul de statele balcanice.

Singurul lucru practic și realizabil ar fi crearea unei Macedonii autonome sau independente, alcătuită cel puțin din cele două vilaețe Monastir și Salonic, care cuprind cea mai mare parte din masa poporului macedonean. În ele populația românească, unită cu cea albaneză, turcă și israelită, covârșește cu mult pe cea slavă și grecească, formând aproape 2 treimi din numărul locuitorilor.

Pentru crearea unei asemenea Macedonii independente România are tot dreptul să intervie invocând nu numai principiul național, ci și acela al libertății.

Căci se știe ce-i așteaptă pe aromâni sub stăpânirea dușmanilor de moarte ai naționalității lor, acelora care de zecimi de ani au căutat a-i stârpi prin mijlocul bandelor de antarți și comitagii, acea invenție infernală care dovedește cât de bestiale sunt încă instinctele noilor cuceritori. E deci absolut sigur că eventualul regim politic al acestora va fi sub raportul național un contrast față de regimul otoman, care a arătat cea mai mare toleranță în viața națională și culturală a tuturor naționalităților. Numai o Macedonie autonomă sau independentă, pusă sub protecția Marilor Puteri și concepută mai mult sau mai puțin după modelul Elveției ar pune capăt regimului de asupra și tiranie garantând libertăți și drepturi egale tuturor cetățenilor ei.

România ridicându-se pentru întemeierea acestei Elveții balcanice nu ar apăra numai interesele conaționalilor noștri și, indirect, ale albanezilor, turcilor și israeliților macedoneni, ci credem că ar împăca și dorințele ascunse ale bulgarilor, care în fond nu pot vedea cu ochi buni monopolul politic al aliaților lor în aceste părți, unde elementul bulgar este mai bine reprezentat decât conaționalii lor.

Pasul României în această privință poate fi motivat și dintr-un alt punct de vedere, de un ordin mai înalt și de un interes mai general.

Îl impune necesitatea echilibrului dintre rase și naționalități în inima Peninsulei Balcanice, căci crearea unei zone neutre și de neutralizare a forțelor greco-slave care au fost veșnic în conflict precum pot să fie și în viitor, ar fi o măsură de adâncă și înțeleaptă prevedere politică, o condiție sine qua non pentru stabilirea cea mai trainică a ordinii și liniștii în Orientul Europei, ceea ce desigur e și ținta supremă a diplomației europene. Drept care socotim că cererea României ar coincide cu dorința celor mai multe puteri.

Dacă statele balcanice s-ar opune, ar dovedi că ele vreau cu orice preț să excludă România pentru totdeauna din alianța lor, ceea ce în viitor poate fi fatal pentru toate, și în primul rând pentru Grecia. Apoi Bulgaria, Serbia și Grecia nu trebuie să uite că pe teritoriul lor trăiesc astăzi peste 500.000 de români, care în războiul actual trebuie să fi dat un contingent de cel puțin 50.000 de luptători.

Avem convingerea că aceste toate sunt motive destule și bine întemeiate spre a justifica o intervenție hotărâtă și neșovăitoare a statului român pentru crearea unei noi stări de lucruri în Macedonia, care pe lângă pacea și echilibrul Peninsulei Balcanice ar asigura și existența națională a aromânilor, acel element superior din punct de vedere social și cultural și cu un trecut istoric de o deosebită importanță pentru civilizația Orientului.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 80, f. 58.

102

1912 noiembrie 11, București. Moțiune a întrunirii organizată de Societatea de cultură macedo-română la București.

Noi, cetățenii Capitalei, chemați azi, 11 noiembrie, la marea întrunire națională din Sala Eforiei de către Societatea de cultură macedo-română și de Liga culturală a tuturor românilor

Ascultând cuvântările oratorilor, care au studiat adânc chestiunea și considerând:

Că frații noștri din Turcia Europeană sunt amenințați cu pieirea;

Că frații noștri din Grecia, Serbia și Bulgaria sunt lipsiți de orice drepturi culturale;

Că cel mai elementar simț de solidaritate națională ne poruncește să le venim în ajutor;

Că granița noastră din sudul Dobrogei, ciuntită în chip rău voitor prin încălcarea Tratatului de la Berlin, așteaptă încă de la 1878 o rectificare.

Cu demnitatea și siguranța noastră ca neam și ca popor, cerem imperios ținerea în seamă a acestor drepturi ale noastre în sudul Dunării hotărâm:

Să continuăm cu cea mai mare energie mișcarea începută prin întrunirea de azi în întrunirile deja anunțate și altele ce se vor mai anunța.

Să ridicăm, în sensul ideilor noastre întreaga opinie publică românească.

Să deșteptăm opinia publică europeană spre a se lumina atât guvernele statelor creștine beligerante cât și Marile Puteri asupra pericolelor ce amenință întreaga civilizație dacă se calcă principiul de dreptate, umanitate și naționalitate în paguba națiunii și a statului român.

Să cerem organelor noastre oficiale care conduc politica externă a țării, apărarea până la ultimă hotărâre a intereselor noastre, salvgardând existența națională a fraților noștri și obținând respectarea drepturilor noastre ca stat.

În sfârșit nu încetăm cu acțiunea noastră până ce nu vor fi aduse la îndeplinire toate dreptele noastre cereri.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 74/1912, f. 43.

103

1912 noiembrie 26, București. Fragmente din Memoriul Societății de cultură macedo-română adresat cancelariilor și opiniei publice europene privind situația românilor stabiliți în Macedonia, Epir și Albania.

.....

Ceea ce impresionează când se consultă o hartă etnografică a Turciei europene, este, în primul rând diversitatea elementelor și, apoi, modul în care aceste elemente sunt împrăștiate: turci, bulgari, greci, români, sârbi, albanezi și evrei se răspândesc în regiuni mai mult sau mai puțin întinse, însă cel mai adesea se fărâmițează, tot atât cât sunt de împrăștiati. Turci, albanezi, bulgari, greci, români, sârbi și evrei se înghesuie laolaltă se ciocnesc, se amestecă și se încrucișează într-o încălceală de nedesfăcut, înfingându-se ca un cui unii în alții, dispărând aici pentru a reapare mai departe și de multe ori stabiliți astfel încât formează în anumite locuri mozaicuri cu adevărat bizare și parcă făcute de către cineva animat de plăcerea de a face imposibilă separarea lor.

Astfel împărțite, aceste elemente se compensează toate în cea mai mare parte din regiuni, astfel încât nici unul nu poate pretinde o preponderență sub orice fel de raport. Este adevărat că luându-se cifra totală a fiecăruia din aceste elemente s-ar găsi poate o anumită diferență numerică de la unul la altul, însă această diferență în raportul de 1 la 2, adică nici unul dintre elemente nu se află sub jumătatea numărului altui element luat separat. De altfel această diferență se pierde prin faptul fărâmițării despre care am vorbit, ca și prin faptul, de altfel important, că fiecare dintre aceste naționalități luate separat constituie o minoritate în raport cu toate celelalte sau chiar numai cu două dintre ele.

.....

Toate aceste elemente nu sunt egale în ceea ce privește vechimea în regiunile în care se găsesc acum. Unii, precum albanezii, se găsesc acolo din timpurile cele mai vechi, alții, precum grecii și românii, de asemenea se găseau stabiliți încă din antichitate, slavii (bulgarii și sârbii) s-au stabilit de cel puțin zece sau douăsprezece veacuri, în sfârșit turcii și evreii, mai noi, au și ei cinci sau șase sute de ani de existență. Adică deși cu date diferite toți au drepturi incontestabile, pentru ca toți au aici mai multe secole de existență.

Nu vom reda istoria și nu vom stabili drepturile fiecăruia dintre aceste elemente în Macedonia, Epir, Albania și Tracia. Ne ajunge să spunem că noi recunoaștem tuturor drepturi egale la o existență proprie pentru că regiunile pe care le locuiesc au fost timp de secole transformate prin munca lor și mai cu seamă prin suferințele lor, pentru că toți au trecut prin vremuri grele și în ciuda atâtor vicisitudini și adversități pe care le-au cunoscut au avut în ei înșiși atâta forță pentru a nu se lăsa să dispară și și-au păstrat fiecare, până în zilele noastre, individualitatea sa etnică. Naționalități de acest fel nu mor, nu dispar. Ele pot cunoaște poate eclipse pentru o vreme însă ele păstrează în adâncul sufletului atât de vioi cultul propriei individualități, astfel că focul vieții lor ce mocnește sub cenușă se reaprinde la cea mai mică suflare. Mărturie sunt bulgarii, sârbii, românii și albanezii cărora părea că le-au fost zdrobite și distruse toate resorturile vieții naționale, dar care, este adevărat că cu prețul unor eforturi și sacrificii incredibile, și-au redobândit conștiința de a fi ei înșiși. Nu vom stăruii mai mult asupra acestui fapt care merită totuși întreaga atenție și care trebuie să fie luat în considerație serioasă la reglementarea definitivă a problemei balcanice. Însă dorim să aruncăm puțină lumină asupra unuia dintre elementele acestei probleme, căci suntem profund convinși că pentru a reglementa problema macedoneană într-un mod care să excludă pentru viitor orice surpriză și orice greșeală, este de cea mai mare necesitate de a cunoaște bine toți factorii și de a nu ignora nici unul. Căci numai cu acest preț se va înlătura orice grijă, orice decepție și orice surpriză.

Populația românească ce se află stabilită în Macedonia, în Epir și Albania și pe care străinii o cunosc mai bine sub numele de valahă sau cuțovalahă, nu are nimic comun nici cu slavii, nici cu grecii, nici cu albanezii. Ea este de origine latină.

Și la fel cum bulgarii, grecii și sârbii s-au alarmat de intențiile Junilor Turci pe care-i suspectau de a nutri idei de absorbție cu privire la ei, la fel și românii au de ce să se neliniștească acum în legătură cu soarta ce le este rezervată ca urmare a cursului pe care evenimentele le-au luat în Peninsula Balcanică.

Ce a fost ceea ce a provocat evenimentele, sau mai bine zis, ce pretexte au pus ei în față... Bulgarii, grecii, sârbii și chiar muntenegrenii ai regatelor

libere a Bulgariei, Greciei, Serbiei și Muntenegrului au declarat că nu mai puteau suporta ca frații lor de rasă din Imperiul otoman să fie obiect al vexațiilor regimului Junilor Turci... Pentru a asigura viitorul lor național, individualitate etnică, cele patru state balcanice s-au înțeles pentru a cere Turciei introducerea în provinciile europene de reforme care să garanteze și să asigure dezvoltarea normală a conaționaliilor lor... Aceasta refuzând, cele patru state balcanice s-au hotărât să impună Turciei punctul lor de vedere pe calea armelor. Războiul a fost declarat... Se pare că statele balcanice încurajate de succesul armatelor lor au uitat scopul mărturisit și proclamat al acțiunii lor comune și că au intenția de a-i imprima caracterul unui război de cucerire.

*
* *

Care este principiul ce trebuie să stea la baza unei reglementări echitabile și definitive a problemei macedoniene? Este principiul naționalității. Dat fiind că nici unul din statele limitrofe nu-și poate întinde și asigura dominația sa asupra unei părți a Macedoniei fără a ignora sau călca în picioare drepturile evidente ale multor naționalități de rase și religii diferite, ceea ce ar fi cel mai logic de făcut ar fi să se renunțe la orice idee de cucerire și de dominație și să se adopte pur și simplu formula „Macedonia macedonienilor“.

Macedonia va forma astfel un stat autonom în care toate naționalitățile ar avea aceleași îndatoriri și drepturi egale și unde va fi proclamată o libertate absolută de conștiință, de religie și de limbă. O astfel de Macedonia poate fi ușor concepută și poate deveni o realitate dacă ar fi cea mai mică bunăvoință ca și dorință de a înceta luptele de rasă... Că va fi sistemul cantonal elvețian sau oricare alt sistem, esențial este că numai acordarea unei autonomii poate conveni unui asemenea mozaic de naționalități. Această autonomie pentru Macedonia a fost mulți ani și până de curând preconizată chiar de către statele balcanice. O Macedonia autonomă este de dorit și din punctul de vedere al echilibrului de forțe în Orientul Apropiat. Macedonia autonomă, așezată sub garanția și protecția Puterilor, va servi drept tampon... Dacă se lasă statelor balcanice libertatea de a-și împărți ca o pradă provincii întregi în care consângenii fiecăreia dintre ele se constituie într-o minoritate infimă în raport cu totalitatea locuitorilor, atunci se va lăsa să se comită cea mai strigătoare dintre nedreptăți. Incorporarea prin forță brutală și fără consimțământul celor interesați, a cel puțin patru sau cinci elemente diferite, se constituie prin ea însăși într-o violare a celui mai elementar principiu a libertății de conștiință în numele căruia statele balcanice au declarat că întreprind război...

.*
* *

Contra acestei însușiri arbitrare disimulate în spatele nobilului principiu al solidarității de neam noi protestăm cu toată forța, căci poartă

atingere drepturilor legitime ale fraților noștri de neam, care trăiesc de secole în provinciile răpite de către statele balcanice. Dornici de a vedea pacea definitiv stabilită în Macedonia, noi susținem principiul unei Macedonii autonome, așezată sub protecția Puterilor, ca singur regim capabil să asigure drepturi egale și libertate de conștiință tuturor naționalităților Macedoniei, ce au toate un egal drept la viață.

Comitetul Societății:

Dr. A. Leonte, G. Murnu, C.F. Robescu, dr. V. Dudumi, I. Valaori

București, 26 noiembrie 1912

Memoriul Societății de cultură macedo-română, broșură, București, 1912.

104

1912 decembrie 18, București. Discursul rostit de Nicolae Iorga în Parlamentul României privind situația românilor din Serbia.

Onorată Cameră,

Primesc pentru a comunica Parlamentului și Guvernului o plângere care vă va mișca adânc pe toți. Această plângere este cea dintâi intervenție pe care o fac către românii liberi, frații noștri din Serbia.

Un doctor în filosofie, ridicat din mijlocul lor, deznaționalizat, necunoscându-și limba și învățând românește în străinătate, la Universitățile și la studenții noștri de acolo, acest doctor se adresează către noi, în aceste însemnate momente, căci știe și el că avem revendicații altele decât cele teritoriale în Peninsula Balcanică, cere ca glasul României, de puterea căruia s-a vorbit cam mult în timpurile din urmă, – ar rămânea să vedem acumă care va fi efectul, – cere să se ridice acest glas pentru ca acești români din Serbia, cari sunt aproape tot așa de mulți ca și românii din Bucovina, pentru că acești români din Serbia, cari locuiesc 83 de sate și jumătate din Negotin, să fie tratați prietenește. Nădăjduim că statolo din Balcani, ajungând la îndeplinirea visului lor național, vor fi prietenii noștri și or să învrednicească această prietenie măcar prin acordarea aceleiași libertăți culturale de care se învrednicesc în libera Românie frații lor cari locuiesc aici și care au școală: și în Severin și în alte părți, oriunde!

Voi comunica această cerere guvernului, rugându-l ca această hârtie să se întoarcă pe urmă îndărăt, pentru a rămânea ca o amintire a acestor momente în arhiva Camerei.

În petiția aceasta, la care este anexată o hartă, se întâlnesc pasagii unde se înșiră numeroasele persecuții pe care le îndură românii de acolo din partea unor organe administrative sârbești care nu au înțeles chiar interesele Serbiei, căci interesul cel bun al Serbiei este ca dânsa să fie cât mai bună prietenă cu România, și ar fi bine ca Serbia care mi-a făcut onoarea să mă aleagă membru al Academiei din Belgrad, să facă națiunii române

onoarea și dreptatea de a trata omenește pe reprezentanții neamului nostru din regatul vecin. . . . .

N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, volum I, partea a II-a, București, 1939, p. 93.

105

1912 decembrie 18, București. Memoriul lui Atanasie Popovici prezentat în Parlamentul României de către Nicolae Iorga.

Printr-o circulară bisericească nr. 765, din 12 august 1899, episcopul Timocului a dat ordin preoților din eparhia lui ca la botez să dea copiilor numai nume curat naționale, după un anumit tablou prescris de el însuși.

Din acest timp românii poartă numai nume sârbești. Pe de altă parte, școala, ca și autoritățile, serbizează numele de familii; de pildă: Sandul, Crătau, Furnică, Negroiu, Iancu, Călin, Bârsan etc., sârbește sună: Sandulovici, Cratanovici, Furnichici, Negroici, Iancovici, Calinovici, Bârsanovici etc.

Numărul românilor din Serbia, după profesorul Weigard din Lipsca, este de cel puțin 200.000. Sunt 83 de sate românești, din care 72 pur românești, fără a locui vreo familie serbească. Așadar majoritatea satelor (72) alcătuiesc o masă compactă numai din români; în restul de 11 sate, sârbii locuiesc într-un mic procent, dar sunt despărțiți de populația românească printr-un șleau, pârâu sau gărlă. Chiar capitala județului Craina, Negotiu, e locuită pe jumătate de Români, și aceștia locuiesc în mod compact în Vlașca Mala. Comune de peste cinci mii de locuitori se întâlnesc des.

Populația română și-a conservat întotdeauna ființa ei etnică.

Cultura sârbească progresează și se impune pe toate căile, pe când limba română regresează continuu. Ea se restrânge numai la vorbirea zilnică, căci românul nu cutează să aibă și să cetească o carte românească. Se întâmplă câteodată că vreun muncitor care a lucrat vara în România să aducă cu el vreo carte de dar, dar trebuie să o ascundă bine.

Aceste câteva exemple arată că românismul stă foarte rău în Serbia și că, de nu se preîntâmpină la timp această stare de lucruri, cu toată energia și jertfele necesare, în mai puțin de 100 de ani populația română din Serbia va dispărea cu totul. E mare răspunderea morală a Țării Mumă, care privește cu nepăsare la fii ei ce se prăpădesc în întuneric, din lipsă de mijloace culturale. A lăsa să piară atâtea sute de români, fără a li se da o mână de ajutor, e nemaiauzit. Și mai merge dacă ar fi risipiți în toată Serbia, dar să nu auziți glasul îndurerat a 83 de localități, cu proporția neaoș românească, în masă compactă, chiar la granița României, e sfâșietor. Nu cerem bani, nu vrem pământ, dar pretindem dreptul nostru la hrana sufletească națională. Noi, cei ce știm ce înseamnă cultura națională, simțim cel mai dureros lipsa ei. Eu am învățat să cetesc și să scriu românește în Germania.

Ce-i de făcut? Acum e momentul cel mai prielnic pentru a rezolva această chestie; nu ne folosim de el, totul e pierdut. Pe stindardele aliaților balcanici e scris: „Fiecărui cultura lui“. Nu mai puțin trebuie să tindem românii la aceasta, cerând pentru românii din Serbia și Bulgaria cel puțin libertatea culturii naționale. Ajunge atâta înstrăinare și atâta nepăsare! Poate avea românul din regat așa inimă de piatră să nu ia în seamă și să nu asculte durerile fraților!

▼
N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, volumul I, p. II, București, 1939, p. 95-96.

106

1913 martie 14/27, Londra. Raportul lui N. Mișu, ministru plenipotențiar al României la Londra către Titu Maiorescu ministrul afacerilor externe privind primirea de către ambasadori a delegației macedo-românilor (G. Murnu, Valaori, Papahagi) ce au susținut interesele conaționalilor din Peninsula Balcanică.

Domnule Președinte al Consiliului,

Am onoarea a vă informa că d-nii Murnu, Valaori și Papahagi, delegații macedo-românilor, au sosit la Londra și că, în urma demersurilor mele, au fost primiți de Sir Edward Grey și de toți ambasadorii, afară de cel al Rusiei, care este bolnav. Au văzut însă la Ambasada Rusiei pe dl de Etter, consilierul Ambasadei. Peste tot s-a făcut conaționalilor noștri cea mai bună primire. Au fost ascultați cu atenție și li s-au exprimat simpatii pentru nobila cauză ce dumnealor au venit să pledeze.

Toți ambasadorii le-au pus în vedere că este mai bine să încredințeze cauza lor Guvernului român, care este ascultat în Consiliul european și *osto* mai în măsură a lua apărarea intereselor lor, prin prestigiul de care România se bucură și prin mijloacele de care Guvernul regal dispune de a se ocupa de soarta conaționalilor săi din Peninsula Balcanică.

În intervenirile ce am făcut pentru primirea sus menționaților domni, am observat totdeauna că misiunea lor nu are nici un caracter oficial și că spusele lor nu pot angaja cât de puțin Guvernul român.

Delegații macedo-români au plecat astăzi din Londra pentru Berlin, mulțumiți de cele ce au auzit aici.

N. Mișu

▼
Ministerul Afacerilor Externe. Documente diplomatice. Evenimente diin Peninsula Balcanic., 20 sept. 1912 – 1 august 1913, București, 1913.

1913 martie 19, București. Extras din articolul „Macedo-romani și raportul din Balcani“ ce prezintă întrunirea românilor macedoneni la care s-a discutat problema războiului balcanic și a masacrelor asupra românilor macedoneni.

Aseară s-a ținut, la sediul societății „Macedo-române“ din Capitală, o întrunire a românilor macedoneni în chestia războiului din Balcani.

A prezidat dl dr. Ghiulamila care a dat cuvântul dlui Tașcu Pucerea.

Dl dr. Tașcu Pucerea mulțumește presei pentru sprijinul ce dă cauzei aromâne și spune că tinerii au pornit să facă ceva în Macedonia unde românii sunt măcelăriți de bandele greco-bulgare.

Vorbește de echipa sanitară a românilor macedoneni și spune că duminică vor pleca opt medici și doi farmaciști aromâni pe câmpul de război.

Echipa sanitară e încurajată și de îndemnul dlui ministru C. Dissescu care a înflăcărat mult pe mediciniști. E nevoie însă ca echipa să meargă bine organizată ca să reprezinte cu strălucire neamul românesc. Propune un comitet studentesc care să strângă fonduri în acest scop.

A doua chestiune este de a se ști dacă Guvernul român a luat măsuri ca beligeranții aliați să cruțe elementul românesc din Macedonia. Propune ca o comisie să facă această întrebare guvernului care să intervină la Sofia în sensul opririi bandelor de a ucide pe români. A făcut ori n-a făcut aceasta guvernul? Noi nu știm încă.

Cred că avem dreptul la aceasta pentru că sufăr românii de la Pind.

Cu președintele nostru sau fără el va trebui să facem un apel pentru sprijinirea Semilunei-roșii.

Aceasta este un ajutor cum n-a făcut niciodată diplomația țării românești de la care cerem să încurajeze numai acest gest. E o faptă și umanitară și națională ca să vadă guvernul turcesc că fac și românii macedoneni cât pot. Trebuie să ne expunem pentru țară și pentru neam. Dl dr. Ghiulamila spune că sunt două chestiuni care nu pot lăsa indiferenți pe românii macedoneni: chestiunea Semilunei-roșii și a proteguirii aromânilor. Sper că se vor lua măsuri de îndreptare și fac un apel călduros către presă ca să ne ia apărarea, pentru că și clasa conducătoare și străinătatea va ține seama de noi grație presei. Nu ne îndoim că presa română și străină va ține seama și pe viitor și de elementul românesc din Macedonia, care suferă mai mult în actualele împrejurări. Ei nu cer decât să se dezvolte pașnic pe cale culturală. E un spectacol trist ca românii să lupte cu români, frații cu frați, pentru că sunt români în Bulgaria pe malul Dunării, și în Serbia cum și pe Valea Timocului și sunt și români în armata turcă. Seucid astfel frați pe frați.

Propunerea Crucii-Roșii face cinste studenților macedoneni care vor ajuta pe toți cei căzuți în război. Echipa sanitară aromână ar fi bine să se pună în legătură cu echipa sanitară pe care o trimite țara noastră și să plece odată cu ea.

Dacă ei fac sacrificiu, ar trebui să facem sacrificii și noi.

Chestiunea intervenției pe lângă guvern ar trebui lăsată în sarcina societății pentru că împrejurările sunt destul de serioase.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 80, f. 19.

108

1913 martie. Schimb de telegrame între ministrul afacerilor străine Titu Maiorescu și ambasadorul României la Londra, privind lucrările Conferinței de Pace. Intervenții ale Guvernului român în legătură cu soarta românilor.

**Telegrama ministrului afacerilor străine
către ministrul plenipotențiar al României la Londra**

București, 9/22 martie 1913

Vă rog să cereți ca numeroasele comune macedo-române din Pind între Samarina și Metzovo să fie încorporate Albaniei. Insistați asupra principiului ca în toate localitățile unde românii sunt în majoritate, limba administrativă să fie româna, la fel ca și în toate bisericile și școlile românești; principiul general ar trebui să fie înscris în Constituția Albaniei.

T.Maiorescu

**Telegrama ministrului plenipotențiar al
României la Londra către ministrul afacerilor străine**

Londra 13/26 martie 1913

Astăzi, la reuniunea ambasadorilor am cerut ca regiunile dintre Ianina, Metzovo, Grebene și muntele Gramos, până la Koritza, cuprinzând 36 de sate și târguri românești, cu o populație de mai bine de 80000 de locuitori, să fie încorporate Albaniei. Pentru salvarea individualității acestor români, Marile Puteri ar trebui să garanteze prin tratatul care va înlocui Tratatul de la Berlin și prin Constituția albaneză, autonomia administrativă, comunală și, pe cât posibil, politică a acestor români, prin folosirea limbii române în administrație, în școli și biserici; recunoașterea unui șef spiritual român cu posibilitatea, pentru Guvernul român de a întreține, ca și în trecut, instituțiile de cultură românești, fără nici o restricție.

Primirea care a fost făcută explicațiilor și demonstrațiilor mele pe hartă a fost foarte amabilă și am mulțumit în numele Guvernului român pentru

*Pro-memoria remis la Foreign-Office
în urma cererii lui Sir Edward Grey*

Londra 11/27 martie 1913

Guvernul român vede cu satisfacție crearea unui stat albanez independent cu atât mai mult cu cât el speră ca, prin măsurile prin care Marile Puteri garante vor binevoi să le ia individualitatea numeroșilor români care vor fi încorporați în aceasta va fi salvată. În acest scop, limitele viitoarei Albanii vor trebui să fie trasate în așa fel încât numai acest stat să fie la adăpost de toate dificultățile ulterioare cu vecinii săi, ci și ca o populație românească, care este cea mai compactă din Sud-Estul Albaniei, să fie conservată intactă între hotarele statului albanez.

Regiunea cuprinsă între orașele Janina, Metzovo, Grebene și muntele Gramos este locuită de o populație în majoritate românească, care poate fi evaluată la mai mult de 80000 de locuitori și care este grupată în 36 de sate și cătune dintre care principalele sunt: Samarina, Avdela, Perivoli, Craișia, Labanitzza, Seracu, Perivoli, Laista, Leshnitza, Breaza, Turcia, Medjidie, etc.

Este cazul să remarcăm că cele două versante ale Pindului, de la muntele Gramos până la Agrafa, sunt ocupate în majoritate de români. O parte a acestei populații a fost anexată Greciei după Tratatul de la Berlin. Românii au protestat atunci contra acestei anexări. Ar fi injust să permitem din nou separarea de trupul compact al românilor și să-l anexăm la alte state decât Albania. România este de părere că individualitatea lor națională va fi mai bine conservată într-un stat albanez independent, sub garanția și controlul Marilor Puteri, a cărui limite ar trebui să fie fixate într-o manieră pe cât posibil indiscutabilă, pentru a evita în viitor tulburările în aceste ținuturi.

Guvernul român consideră că cele mai bune frontiere naturale pentru Albania de Sud ar fi munții Zagori (Mitchikeli și Papingo); valea râului Inahos până la confluentul său cu râul Arta (Arachtos), până la izvorul acestui râu la Joug (Zygos); de aici la Metzovo și, urmând frontiera actuală a Greciei până la râul Venetico și de acolo până la confluentul său cu râul Bistrița (Aliacmon-Indije-Sou), se va urma cursul Bistriței către Darda, Gramoste, Koritzza până la lacul Prespa.

Populația din aceste hotare este în mare parte română, musulmană (români-mahomedani-vlahi), albaneză și. o minoritate, greacă.

Pentru salvarea individualității naționale a românilor din aceste ținuturi care vor fi încorporate în Albania, Marile Puteri vor binevoi să înscrie nu numai în Tratatul internațional care va înlocui Tratatul de la Berlin, dar și în Constituția sau statutul organic al Albaniei, principiul că în administrarea tuturor localităților unde majoritatea ar fi română, ca și în toate bisericile și școlile românești, limba uzuală să fie româna.

Noul stat albanez ar trebui să garanteze o autonomie administrativă și comunală și, pe cât posibil, politică pentru românii din Albania și să nu pună nici un obstacol funcționării unui șef religios român al zonelor locuite de români.

Statul român va putea subvenționa, ca și în trecut, instituțiile de cultură românești din Albania, fără nici o restricție din partea statului albanez.

N.Mișu

▼
Ministerul Afacerilor Externe. *Documente diplomatice. Evenimentele din Balcani. Acțiunea României* 20 septembrie 1912 -1 august 1913, București, 1913, lb. franceză.

109

1913 iulie 2, 23, 25, București. Telegrama adresate lui Titu Maiorescu, președinte al Consiliului de Miniștri, ministrul afacerilor străine, de către omologii săi din Bulgaria, Grecia și Serbia privind recunoașterea autonomiei școlilor și bisericilor cuțovalahilor din țările respective.

Excelenței sale, Domnului T. Maiorescu,
Președintele Consiliului, Ministrul afacerilor străine

București, 22 iulie 1913

Ca răspuns notei Excelenței voastre cu data de 22 iulie 1913, am onoarea de a vă confirma că:

Conform declarații pe care Bulgaria a făcut-o în Protocolul semnat la Londra în 19/29 ianuarie 1913 și la articolul 4 din Protocolul conferențiat la St. Petersburg din 26 aprilie (9mai) al aceluiași an, Bulgaria consimte să dea autonomia școlilor și bisericilor cuțo-valahilor găsindu-se în viitoarele posesiuni bulgare și permițând crearea unui Episcopat pentru aceeași cuțovlahi, cu facultatea pentru Guvernul român să subvenționeze sub supravegherea Guvernului bulgar suszisele instituțiuni prezente și viitoare.

Primiți, vă rog...

(ss) Toncheff

Excelenței sale, Domnului T. Maiorescu,
Președintele Consiliului de Miniștri,
Ministrul afacerilor străine

București 23 iulie(5 august) 1913

Domnule Președinte de Consiliu

Ca răspuns notei, cu data de azi pe care Excelența voastră a binevoit să mi-o remită, am onoarea să confirm Excelenței voastre:

Grecia consimte să dea autonomia școlilor și bisericilor cuțo-valahilor aflători în viitoarele posesiuni grecești și permițând crearea unui Episcopat pentru aceeași cuțovlahi, cu facultatea pentru Guvernul Român să

subvenționeze supt supravegherea Guvernului elenic suszisele instituțiuni culturale prezente și viitoare.

Primiți, vă rog...

(ss) E.K.Véniselos

Excelenței sale, Domnului T.Maiorescu, Președintele Consiliului de Miniștri, Ministrul afacerilor străine al României

București, 25 iulie 1913

Domnule Președinte al Consiliului

Ca răspuns notei pe care Excelența voastră a binevoit să mi-o adreseze cu data de 23 curent No. 17276, am onoarea să vă informez că Serbia consimte să dea autonomia școlilor și bisericilor cuțo-valahilor, aflători în viitoarele posesiuni sârbești și să permită crearea unui episcopat pentru acești cuțo-valahi, cu facultatea pentru guvernul român ca să subvenționeze sup supravegherea Guvernului sârbesc, suszisele instituțiuni culturale prezente și viitoare.

Primiți, vă rog...

(ss)Nik. P. Pachitch

Vasile Diamandi-Amniceanul, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938.

110

1913, București. Extras din lucrarea „Românii din Macedonia“ întocmită de Alex. Ruben în care sunt prezentate eforturile materiale ale Guvernului român pentru susținerea școlilor și bisericilor românești din Macedonia în perioada 1870-1913.

ANII	Cifre prevăzute de buget	credite suplimentare
1870	14000	—
1871	10000	—
1872	10000	—
1873	10000	—
1874	10000	7000
1875	10000	7000
1876	10000	—
1877	21000	—
1878	21000	—
1879-Avril 1880	32000	8000
1880-1881	32000	—
1881-1882	72000	—
1882-1883	80000	—

ANII	Cifre prevăzute de buget	credite suplimentare
1883-1884	80000	—
1884-1885	80000	—
1885-1886	81000	—
1886-1887	144500	—
1887-1888	144500	—
1888-1889	144500	—
1889-1890	144500	—
1890-1891	180000	—
1891-1892	250000	—
1892-1893	450000	—
1893-1894	525000	—
1894-1895	525000	—
1895-1896	525000	—
1896-1897	525000	20000
1897-1898	525000	13000
1898-1899	525000	—
1899-1900	525000	199643
1900-1901	530000	18453
1901-1902	547029	—
1902-1903	328500	6249
1903-1904	331500	51359
1904-1905	410285	22152
1905-1906	590000	231973
1906-1907	857031	108013
1907-1908	870000	466840
1908-1909	870000	336482
1909-1910	870000	11408
1910-1911	870000	69547
1911-1912	760373	35877
1912-1913	756173	42616

▼
 Alex. Rubin, *Les roumains de Macédonie*, București, 1913, p. 234-235.

1912. Situația școlară și bisericească a aromânilor în anul 1912 pe circumscripții, învățământ primar și secundar, elevi și cadre didactice, biserici, preoți și dascăli.

I. Învățământ primar

localitatea	școli primare			elevi			cadre didactice	
	mixte	băieți	fete	băieți	fete	total	învățători	învățătoare
Circumscripția Bitolia								
Beala de Sus	–	1	1	5	8	13	1	1
Belcamen	1	–	–	29	28	57	1	1
Bitolia	2	1	1	66	68	134	3	5
Crusova	1	1	1	66	66	132	5	6
Florina	1	–	–	10	10	20	1	1
Gopesh	–	1	1	75	74	149	5	3
Iancovetz	1	–	–	6	7	13	1	1
Magarova	1	–	–	2	5	7	1	1
Molovishte	–	1	1	68	62	130	3	3
Negovan	1	–	–	23	22	45	1	–
Nevesca	–	1	1	23	20	43	3	1
Nijopole	1	–	–	2	4	6	1	1
Ohrida	2	–	–	33	37	70	3	2
Papadia	1	–	–	10	4	14	1	–
Paticina	1	–	–	41	17	58	1	1
Perlepe	1	–	–	14	13	27	2	1
Pisuderi	1	–	–	8	3	11	1	–
Resna	1	–	–	13	12	25	1	1
Struga	1	–	–	8	10	18	1	–
Tirnova	1	–	–	5	5	10	1	1
Vlaho-Klisura	–	1	1	17	14	31	2	1
total	18	7	7	524	489	1013	39	31
Circumscripția CORITZA								
Biskouri	1	–	–	33	9	42	1	1
Coritza	–	1	1	79	67	146	4	2

Frasari	1	-	-	34	9	43	1	-
Hrupishte	-	1	1	44	42	86	3	2
Lanca	1	-	-	32	14	46	2	-
Moscopole	-	1	1	38	33	71	2	1
Nicea	1	-	-	37	7	44	1	-
Pleassa	-	1	1	82	69	151	2	2
Shipshea	1	-	-	43	32	75	1	1
total	5	4	4	422	282	704	17	9
Circumscripția BERAT								
Berat	-	1	1	21	32	53	3	1
Elbassan	-	1	1	27	28	55	3	1
Grabova	1	-	-	x	x	x	1	-
total	1	2	2	48	60	108	7	2
Circumscripția GREBENA								
Abela Damash	-	1	1	x	x	x	1	1
Abela Grebene	-	1	1	x	x	x	2	1
Damash	1	-	-	x	x	x	-	1
Grebena	1	-	1	48	36	84	x	x
Perivoli	-	1	-	x	x	x	1	-
Perivoli Damashuli	1	-	-	x	x	x	1	1
Perivoli Elassona	1	-	-	x	x	x	1	-
Perivoli Grebene	-	1	-	x	x	x	2	1
Pretori	1	-	-	x	x	x	1	-
Samarina	1	-	-	x	x	x	1	-
Samarina Grebene	1	-	-	x	x	x	-	1
Samarina Vlaioiani	1	-	-	x	x	x	1	-
Turia	-	1	1	93	51	144	4	2
total	8	5	4	141	87	228	15	8
Circumscripția SALONIC								
Salonic	1	-	-	x	x	31	2	3
Bojdova	1	-	-	x	x	x	1	-

Candrova	1	-	-	44	32	76	1	2
Caterina	1	-	-	x	x	x	1	-
Doleani	-	1	1	113	74	187	3	2
Fetita Gramaticova	-	1	1	64	17	81	2	1
Giumaia de Sus	1	-	-	x	x	x	2	2
Lipos	1	-	-	12	8	20	1	-
Poroi	1	-	-	30	17	47	1	1
Petrici	1	-	-	8	8	16	1	1
Satra	1	-	-	x	x	x	1	-
Tereviste	1	-	-	6	-	6	1	-
Vodena	1	-	-	51	16	67	1	1
Veria Selia	-	1	1	218	85	303	8	3
Veria Marusa	1	-	-	x	x	x	2	-
Veria Kerolivda	-	1	1	x	x	x	3	1
total	12	4	4	546	257	843	31	17
Circumscripția GHEVGHELI								
Ghevgheli	1	-	-	11	17	28	2	1
Birislav	1	-	-	27	9	36	2	-
Cuppa	1	-	-	47	15	62	1	-
Huma	1	-	-	49	19	68	1	1
Livezi	-	1	1	185	72	257	5	2
Liumnitza	1	-	-	118	34	152	2	1
Luguntza	1	-	-	50	27	77	1	1
Oshani	1	-	-	110	49	159	2	1
Tzarna-Reca	1	-	-	89	33	122	2	1
total	8	1	1	686	275	961	18	8
Circumscripția USKUB								
Cumanovo	1	-	-	6	12	18	1	-
Ferizovici	1	-	-	8	6	14	-	1
Kalkandelen	1	-	-	x	x	x	1	1
Koprul (Veles)	1	-	-	x	x	37	2	1

Kotscheana	1	-	-	24	15	39	1	1
Lipopeltzi	1	-	-	16	9	25	1	-
Palanca	1	-	-	x	x	x	-	1
Tetzova	1	-	-	32	28	60	1	2
Uskub	1	-	-	18	20	38	3	1
total	9	0	0	104	90	231	10	8
Circumscripția IANINA								
Baeassa	-	1	1	30	20	50	2	2
Breaza	1	-	-	9	4	13	1	-
Floru	1	-	-	x	x	x	1	-
Ianina	1	-	-	19	17	36	1	1
Tchenesh	1	-	-	x	x	x	1	1
Metzovo	1	-	-	x	x	x	1	-
total	5	1	1	58	41	99	7	4
TOTAL	66	24	23	2529	1581	4178	144	87

II. Învățământ secundar

localitate	școala	elevi	cadre didactice		personal administrativ
			profesori	profesoare	
Bitolia	1 liceu de băieți (7 clase)	161	16	-	1 revizor școlar
	1 școală normală profesională de fete (5 clase)	101	3	14	1 contabil 2 secretare 2 angajați
					2 intendenți 1 infirmieră
Salonic	1 școală de comerț (7 clase)	86	18	-	1 revizor școlar 1 secretar
Ghevgheli	-	-	-	-	1 revizor școlar
Ianina	1 școală de comerț (4 clase)	42	8	-	1 revizor școlar 1 secretară
TOTAL	-	390	45	14	-

III. Situația bisericească

localitate	biserici	preoți	dascăli
Circumscripția BITOLIA			
Bitolia	1	3	4
Crushova	1	1	1

Gopesh	1	1	1
Molovishte	1	1	2
Nevesca	1	1	2
Ohrida	1	2	2
Paticina	1	1	1
Resna	1	1	-
Vlaho-Klissura	1	1	1
total	9	12	14
Circumscripția CORITZA			
Coritza	1	1	2
Pleassa	1	1	1
Lanca	1	1	-
Nicea	1	1	1
Hrupishte	1	1	1
Shipsheca	1	1	-
total	6	6	5
Circumscripția BERAT			
Grabova	1	2	2
Elbassan	1	2	2
total	2	4	4
Circumscripția GREBENA			
Abela	1	1	1
Abela Grebene	1	1	2
Perivoli	1	-	2
Perivoli Grebene	1	2	-
Turia	1	1	1
total	5	5	6
Circumscripția SALONIC			
Salonic	1	1	14
Cândrova	1	1	-
Doleani	1	1	-
Fetitza	1	1	1
Giumaia de Sus	1	2	1
Poroi	1	1	-
Petrici	1	1	-
Veria-Marusha	1	1	-

Veria-Selia	1	3	1
Veria-Xerolivada	1	1	1
Vodena	1	-	-
total	11	13	18
Circumscripția GHEVGHELI			
Birislav	1	1	2
Cuppa	1	1	2
Ghevgheli	1	1	-
Huma	1	1	2
Livezi	1	4	3
Liuminitza	1	2	2
Luguntza	1	2	2
Oshani	1	4	4
Tzarna-Reca	1	1	2
total	9	17	19
Circumscripția USKUB			
Koprulu(Veles)	1	-	1
Kotscheana	1	1	1
Kumanovo	1	1	1
Uskub	1	1	1
total	4	3	4
Circumscripția IANINA			
Laca	1	1	-
total	1	1	-
TOTAL	47	61	70

▼
Alex. Rubin, „Les roumains des Macédonie, București

112

1914 aprilie 1, București. Fragment din interviul lui Take Ionescu¹ privind situația românilor din întreaga Peninsulă Balcanică².

Știm cu cât interes și cu câtă plăcere citește publicul nostru aprecierile dui Take Ionescu asupra evenimentelor politice mai importante. Emoția pe care a pricinuit-o întregii lumi românești, măcelul de la Corița, ne-a decis să solicităm, după declarația dlui Venizelos și părerile dlui Take Ionescu. Suntem bucueroși că în cele ce urmează, le putem împărtăși cititorilor „Adevărului“.

– Ce credeți despre telegrama dlui Venizelos, adresată directorului nostru dl Mille?

– D. Mille a făcut foarte bine că s-a adresat dlui Venizelos și sunt convins de sinceritatea răspunsului dlui Venizelos. Este bine să ne dăm seama de situația exactă și de spiritul din Grecia pentru ca să putem judeca cu dreptate cele întâmplate.

Am cunoscut pe preotul Balamace de aproape de foarte mulți ani – încă de când se dusesse la Constantinopol ca delegat al poporului aromân ca să ceară episcopatul românesc.

Corcea îmi este familiară de mai mult de douăzeci de ani. Pentru școlile de acolo, atât cea românească cât și una albaneză care a funcționat puțin timp, am făcut tot ce am putut, la vreme.

Nu au prin urmare în fața d-tale nici un necunosător al situației, nici un om pentru care asasinarea unui patriot adevărat ca preotul Balamace să poată să nu fie o adâncă durere.

Ar fi însă o mare nedreptate și o neiertată greșeală dacă am face răspunzător pentru cele de la Corița pe Guvernul elen, sau măcar sferile conducătoare din Grecia.

Nu trebuie făcută nici o asemănare între bandele de antărți de altădată și cele petrecute astăzi. Alți oameni aveau atunci răspundere pentru acțiunea Greciei, oameni de o calitate mult inferioară. Atunci grecii vedeau în România piedica cea mai neașteptată pentru ei la realizarea idealului național; astăzi până și copiii știu în Grecia valoarea amicitiei cu România, atât pentru cele deja dobândite, cât și pentru menținerea lor.

Nu sunt nici două săptămâni de când a venit la mine dl Badralexii din Veria, un important membru al comunității de acolo și care, dacă nu mă înșel, vedea Bucureștii pentru întâia oară și mi-a spus că la Veria și în împrejurimi românii sunt foarte bine tratați. Tot așa mi-a vorbit despre împrejurimile Ianinei drul Vasilache.

Dar să-ți mai dau o dovadă:

În decembrie 1912 când eram la Londra, găsesc într-un jurnal din București că unul din numeroșii Balamace din Corcea este arestat de către armata greacă și viața lui în pericol. Chiar în acea zi am scris amical dlui Venizelos a cărui cunoștință o făcusem numai de câteva zile și d-sa a telegrafiat și Balamace a fost pus în libertate. Aceasta se petrecea șapte luni înainte de Pacea de la București, zece luni înainte de pacea de la Atena. Cum aş pune azi în îndoială nu numai buna-credință a dlui Venizelos, dar adevărata lui durere pentru tragedia de la Corcea?

Noi avem români-români de origine – în multe țări din peninsula balcanică. Avem și în Grecia și în Serbia și în Bulgaria și în Albania. Oricât de legitim și de nobil este să ne interesăm de soarta tuturor, și să ne îngrozim când ei suferă, nu trebuie să ne pierdem cumpătul și lăsându-ne a fi târâți de fireasca compătimire, să punem mereu în discuție bazele politicii noastre externe. Acum vreo trei luni s-a asasinat un cuțovalah în Bulgaria cea nouă, unde este o ordine stabilită, un guvern, o forță armată, pe când la Corcea acum este adevărat război civil.

.....
– Dar se zice că au fost soldați și ofițeri din armata greacă care au luat parte la masacre?

– Nu știi. Dar este posibil. Aceasta însă nu ar dovedi cătuși de puțin o vinovăție sau o conivență nu numai a dlui Venizelos, ceea ce este absolut exclus, dar nici măcar a cercurilor diriguitoare din Grecia.

Nu trebuie să uiți că de la Corcea autoritățile grecești și trupele grecești au trebuit să se retragă pentru a se supune hotărârii Europei. Cine cunoaște cât de puțin starea spiritelor din Grecia, e dator să recunoască că Guvernul grecesc opunându-se Europei în chestia frontierelor Albaniei, a dat dovadă de multă maturitate politică, de un adevărat curaj civic. Albania de Sud, sau Epirul, cum îl numesc grecii, este desigur populată de albanezi, dar o mare parte din acești albanezi ortodoksi au trăit în biserica elenă, în școli elene și au devenit ceea ce acolo se numește grecoromani. Ca toți neofiii, grecoromanii – fie dintre albanezi, fie dintre bulgari – căci în Macedonia sunt și mulți bulgari grecoromani – sunt mult mai fanatici, prin elenismul lor împrumutat, decât adevărații eleni.

Zilele trecute am văzut la Londra, pe amicul meu, colonelul Murray, care fusese șase săptămâni în Epir și care așa de mult se impresionase de fanatismul acestor grecoromani pe care dânsul îi credea greci, încât apăra punctul de vedere epirot cu o convingere și o candoare extraordinară.

Cuțovlahii romanizați, ca Balamace, nu au vrăjmași mai implacabili decât pe cuțovlahii sau albanezii grecoromani.

Ca să-ți dai bine seama de situație, trebuie să-ți mai amintești două lucruri:

Întâi: o mulțime din oamenii cu situație din Grecia, ofițeri, marinari sunt în realitate epiroți, adică în fond albanezi grecoromani.

Cine știe dacă printre ofițerii sau soldații care vor fi trecut de partea însurgenților nu vor fi tocmai dintre acești epiroți.

Populația aceasta, amestecată, care n-a crezut niciodată serios că trupele grecești se vor retrage, este capabilă de orice, fără să aibă nevoie de încurajarea sau conivența guvernului de la Atena.

Al doilea: nu trebuie să uiți că între Grecia unde de atâtea decenii s-a cultivat marea idee, niciodată nu s-a crezut că se va înființa vreo Albanie independentă și s-a contat pe acest Epir ca o zestre a Greciei, fără rival, pe când chiar pentru Salonic se știa că se va întâmpina o luptă din cele mai grele cu slavii.

– Dar grecii nu se gândesc că și-au îndoit teritoriul și că au obținut mai mult decât s-a așteptat vreun om serios vreodată?

– Mulțumirile nu sunt nici cumiști, nici drepte. Afirm că pe Venizelos, care a făcut pentru Grecia mai mult decât Bismark pentru Italia, toți învinșii luptelor politice din Grecia și toți naivii zgomotoși – pentru producerea cărora nu avem monopol – îl acuză de trădare pentru că a retras trupele grecești din Albania de Sud și din Corița. Aflu că mitropolitul din Salonic uită că dacă el este azi în Salonicul grecesc, o datorește lui Venizelos, acuză de trădare pe primul ministru al Greciei. Deja în octombrie un arhiereu din Albania i-a spus regelui Constantin că dacă se retrage din Albania e un trădător.

Nu e mare merit să-ți slujești țara când ai iluzia că ți se vor recunoaște serviciile făcute; merit e să o slujești când știi ce te așteaptă.

Turbarea, la naivi sinceră, la pricepuți prefăcută, în contra lui Venizelos, nu mă miră.

După semnarea păcii din București, la dejunul pe care mi l-a dat la hotel Palace, d.Pasici, spunând vecinului de masă că doream să călătoresc în Japonia în iunie 1914 cu fratele meu d-rul Ionescu, dl Venizelos, care era de față, mi-a propus să ne însoțească. Și apoi surâzând mi-a zis: „Dar ești sigur că până la iunie 1914 vei fi un om liber?”

I-am răspuns: „Sunt absolut sigur și sunt aproape sigur pentru d-ta. Eu deja voi fi un trădător la noiembrie, d-ta, care ai căpătat mai mult pentru Grecia, nu te văd trădător decât la februarie!”

Asupra acestei conversații, cu atâtea martori, s-a deschis o interesantă discuție generală.

– Dar, în sfârșit, cum crezi d-ta că s-au întâmplat cele de la Corcea și care va fi urmarea lor?

– Europa a avut dreptate când a dat Albania de Sud împreună cu Corcea, noului stat albanez. Fără de aceasta nu putea fi o Albanie viabilă.

– Europa a avut dreptate când a cerut evacuarea acestor teritorii de trupele grecești, dar a greșit că n-a trimis acolo detașamentele internaționale, ca la Scutari, până când se va forma armata albaneză. Sunt convins că până la sfârșit voința Europei va învinge. Probabil Guvernul albanez va face oarecare concesii epiroților elenizați. Odată ordinea stabilită, românii din Albania vor trăi cât se poate de bine. Autorii masacrelor vor fi pedepsiți exemplar de către Guvernul albanez, dacă nu vor fugi în Grecia. Iar dacă se vor refugia acolo, n-am îndoială că dl.Venizelos își va îndeplini datoria cu acel curaj și cu acea sinceritate care au inspirat atâta încredere pretutindeni și la toți.

– Iar aici, la noi, ce credeți că trebuie să se facă?

– Eu nu-mi schimb părerea după cum sunt la guvern sau în opoziție. Când am fost la guvern am cerut politica externă numai pentru guvern. Am refuzat s-o împart cu „Dacia” sau cu strada.

În opoziție zic tot așa.

Și vă atrag atenția la toți asupra unui lucru capital – capital mai ales acum, când România și-a asumat în Peninsula Balcanică un rol așa de frumos, dar în același timp, așa de greu.

Nu există politică externă demnă de acest nume, care să fie în funcție de diferitele incidente care se pot petrece – oricât de grave și de dureroase ar fi ele.

Azi dimineată am citit în unele ziare o telegramă din Sofia care spunea că faptele de la Corcea ar trebui să ne facă să schimbăm politica noastră balcanică.

Politica noastră nu poate să fie decât menținerea păcii, așa cum a întocmit-o Tratatul de la București. Prietenie avem – și trebuie să avem – cu toate popoarele din peninsula balcanică, dar polul fix al politicii noastre trebuie să rămână menținerea operei pe care noi am creat-o.

Am deplorat altădată manifestațiile antibulgărești.

1. Take Ionescu(1858-1922), om politic liberal (1884-1891), conservator (1891-1922), întemeietor al Partidului Conservator Democrat(1909), fost ministru în patru

guverne având un rol de frunte în timpul războiului balcanic și păcii de la București.

2. Interviu a fost publicat în ziarul „Adevărul“

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultura macedo-română, dosar 80, f. 18.

113

1914 aprilie 3, București Articolul „Românii macedoneni“ publicat în ziarul „Universul“ privind situația românilor de la sud de Dunăre și atitudinea guvernului român față de ei.

De vreo 30 de ani mereu se discută la noi asupra soartei românilor care locuiesc la sudul Balcanilor. Fie din Macedonia propriu-zisă, din Albania, Epir sau Tesalia, românii aceștia sunt numiți de noi „macedoneni“.

Nu se poate spune că România nu s-a ocupat de ei. Pe căi greșite sau bune, statul român a făcut multe sacrificii pentru menținerea și dezvoltarea conașionalilor de la sudul Balcanilor. Dacă rezultatele acelor sacrificii n-au fost toate fericite, nu-i totuși mai puțin adevărat că sprijinul statului român dat a folosit totuși elementului românesc din Macedonia propriu-zisă și din Albania și Epir.

Școlile întreținute de România, bisericile zidite cu sprijinul nostru au ajutat dezvoltarea culturii naționale în acele părți și au păstrat credința strămoșească.

Câteva generații de tineri macedoneni s-au format la adăpostul sprijinului țării mume și marea nenorocire a fost că elementele formate pentru lupta națională n-au rămas la locurile lor de origine, ca să contribuie cu munca și priceperea lor la ridicarea și mai mult a tuturor românilor macedoneni.

Nu-i mai puțin adevărat că e greu de trăit, mai ales ca element cult, în Macedonia.

Luptele de naționalitate în acea parte a Europei face ca viața să fie primejduită în orice moment și românii macedoneni numără atâtea victime și tot atâtea oroi pentru cauza națională.

Cât timp a fost dominația turcească nu era nici o speranță de îndreptare. La Constantinopol se formase nenorocita credință că Imperiul otoman va fi în siguranță dacă naționalitățile ce-l compuneau se luptau și se măcelăreau între ele.

Românii din Turcia veche fiind cei mai slabi, ei dădeau tributul de sânge cel mai mare.

Nu se poate spune că România n-a stăruit îndeajuns pentru ușurarea și apărarea vieții elementului românesc din sudul Balcanilor. Statul nostru a întrerupt relațiile cu Grecia din cauza asasinatelor săvârșite de bandele antartților greci. De asemenea a amenințat Turcia cu ruperea relațiilor diplomatice, dacă nu convine la un tratament mai omenesc față de aromâni.

Mai mult nu se putea face, căci condițiile geografice și cele militare nu ne pot îngădui să purtăm un război cu Turcia sau cu Grecia.

Au venit evenimentele sângeroase din 1912 și 1913. Românii macedoneni au plătit și de astă dată cu sute de vieți scumpe situația lor nenorocită.

La tratarea păcii balcanice s-a vorbit mult despre o autonomie a Macedoniei, dar conferința de la Londra n-a putut s-o realizeze. Ceea ce n-au putut face statele mari ale Europei, nu putea obține singură România.

Puțin mai târziu, prin tratatul de la București s-au putut lua unele garanții pentru asigurarea liberei dezvoltări a elementului românesc din statele balcanice.

Ca-n totdeauna s-a dovedit însă și de astă dată că tratatele rămân literă moartă dacă statele contractante nu sunt de bună credință, sau n-au posibilitatea să pună ordine în casa lor. De aceea, după Tratatul de la București am avut de înregistrat persecuțiile ce le sufăr românii macedoneni întrași sub dominația Serbiei și groaznicele asasinate de la Corița, atribuite pe bună dreptate fanaticilor greci din Epir.

Ce poate face statul român față de aceste grave abateri de la tratatul sub care stau semnăturile unor persoane cu autoritate ca domnii Pasici și Venizelos? Nimeni nu poate cere României să declare război Serbiei sau Greciei. Deci rămâne numai calea intervențiilor diplomatice.

Fostul Guvern a intervenit la Belgrad; actualul guvern a intervenit la Atena.

Dnii Pasici și Venizelos au dat asigurările cele mai formale că prevederile Tratatului de la București vor fi respectate și că toate abaterile săvârșite contra aceluiași tratat sunt opera unor oameni fără răspundere, pe care guvernele din Belgrad și Atena nu-i aprobă.

Rămâne să vedem dacă acele guverne vor pedepsi pe abuzivi. Până acum nu știm dacă Guvernul sârb a pedepsit pe inspectorul școlar și pe primarii care au zădărnicit funcționarea școlilor românești din unele sate intrate sub stăpânirea Serbiei și am dori să nu așteptăm în zadar pedepsirea asasinilor din Corița de către guvernul Venizelos.

Acestea fiind grelele condiții în care trebuie să trăiască românii din satele balcanice, nu putem decât să deplângem soarta unor elemente de valoare a preotului Haralamb Balamace și să dorim ca cuvântul civilizației să sufle cât mai curând și peste nenorocitele ținuturi în care aromânii duc o viață atât de primejduită.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 80, f.51.

114

1914 aprilie 4, București. Apelul Comitetului macedo-român din cadrul Societății de cultura macedo-române privind convocarea unui miting de protest al cetățenilor capitalei contra masacrelor de la Corița, la data de 8 aprilie 1914.

Aseară un grup de macedo-români ne-au adus următorul apel cu rugămintea de a-i da cât mai largă publicitate:

„Masacrele din Corița prin care s-a răpit viața frunțaților aromâni: preotul Haralambie Balamace, fratele său Sotir Balamace, Vasile Tate, Vasile Talabace și Babaiana, trebuie înfierate cu energie. Faptul că autorii acestor asasinate nu sunt persoane iresponsabile, ci fac parte din organizațiile oficiale ale statului elen, trebuie adus la cunoștința opiniei publice românești.

Aceasta este o chestiune de ordin sufletesc care ne revoltă când frații noștri sunt masacrați: pe de altă parte este o chestiune de onoare pentru România, care a prezidat înfăptuirea păcii balcanice, și care a obținut garanții că stipulațiile tratatului, referitoare la elementul românesc din Macedonia vor fi respectate, să ceară ca aceste garanții să fie reale.

Protestarea noastră față de canibalismul grecesc, trebuie să ajungă departe. Trebuie să se convingă cei de la Atena că prietenie cu România nu poate exista când ea este zidită peste cadavrele aromânilor.

Veniți dar în număr cât mai mare la mitingul ce se va ține în sala „Dacia“ în ziua de joi, 3 aprilie orele 2 d.a., unde vor lua parte și guvernanții greci și pentru a cere „Liga Culturală“, pentru a înfiera sălbăticia grecească, mișelia guca demnității noastre jignite, să i se dea deplină satisfacție.

Comitetul macedo-român

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 80, f.49.

115

1914, aprilie 20. Prezentare generală a evoluției problemei românilor de la sudul Dunării în timpul războaielor balcanice de către G. Murnu.

Domnilor Membri,

Cei doi ani din urmă, 1912 și 1913, sunt și vor rămâne o dată din cele mai memorabile în anele românilor de peste Balcani, căci evenimentele ce s-au perindat în acest răstimp, nu au prefăcut numai harta Peninsulei Balcanice, ci au adus cu sine schimbări profunde și de cea mai mare însemnătate în situația politică și națională a fostelor provincii otomane.

Din frământările crâncene care, au zguduit peninsula în decurs de un an, toate statele și naționalitățile balcanice s-au ales cu foloase: Grecia, Serbia și Muntenegrul s-au îndoit ca teritoriu, Bulgaria a dobândit ținuturi întinse spre miazăzi și ieșirea la Marea Egee, ceea ce compensează pierderile ce i-au pricinuit greșelile și propria-i imprudență Albania a devenit un stat de sine stătător, asigurând astfel, pentru totdeauna, existența și dezvoltarea albanezilor ca națiune deosebită. Numai un singur neam, aromânimea, armânimea noastră, nu și-au putut asigura pentru sine, din întreg teritoriul ocupat odinioară de turci, nici o bucată de pământ, unde să-și poată adăposti ființa sa etnică și să poată lua parte, ca membru egal îndreptățit, în concertul popoarelor din răsăritul Europei.

Și totuși, prin vechimea așezării sale în patria-i de astăzi, prin originea-i strălucită, prin rolul istoric și cultural ce l-a avut în mijlocul acestor popoare timp de vreo mie de ani, prin forța-i numerică precum și prin marile-i calități și merite dovedite printr-un șir de fapte de neîntreruptă generozitate și mărinimie, acest neam avea și el dreptul de a trăi liber, de a avea și el rostul său propriu, de a fi și el stăpân pe soarta sa, mai ales că pentru libertate, și numai pentru libertatea sa proprie, ci și a altora, a jertfit, din vremuri vechi și până astăzi, mai mult sânge și mai mult avut decât oricare popor balcanic.

Societatea noastră, dându-și seama bine de valoarea și drepturile aromânilor, nu putea să rămână nepăsătoare în fața împrejurărilor grave ce au provocat războiul și care amenințau să răstoarne starea de lucruri în Balcani, nu numai în paguba fraților noștri din Macedonia, ci și a Țării Românești și a românismului întreg. Ea, prin comitetul ei diriginte, a desfășurat, în decurs de aproape un an, o activitate extraordinară și a făcut toate sacrificiile posibile, pentru a salva ce se putea salva de cataclismul ce contopise patria aromânilor.

În primul rând, atunci când nimeni nu bănuia catastrofa Turciei europene, convinsă fiind pe deplin de concordanța intereselor românești cu cele ale Imperiului otoman, Societatea macedo-română, s-a gândit că e de datoria ei de a da o dovadă palpabilă de simpatiile ce au aromânii pentru națiunea otomană și astfel a organizat și a trimis la Constantinopol o echipă sanitară compusă din tineri medici și mediciniști aromâni spre a îngriji, în spitalele locale, de răniți turci, care pe atunci veneau în număr mare de pe câmpiile de luptă. Echipa aceasta a adus turcilor un serviciu real, căci ea, după mărturisirea tuturor, și-a îndeplinit misiunea într-un mod cât se poate de mulțumitor, meritând astfel însemnatele jertfe materiale, făcute de Societate pentru întreținerea ei.

După primele succese ale aliaților balcanici și îndată ce status-quo a fost părăsit de către puterile mari și înlocuit de principiul „Balcanii Balcanicilor“, Societatea prevăzând marea primejdie în care se găsea elementul aromânesc în fața perspectivei triste ce-l aștepta prin împărțirea Macedoniei între statele aliate, a trebuit să ia o atitudine activă cât mai energică pentru a-și impune punctul ei de vedere în momentul când lumea politică din Europa era preocupată de marile probleme ce le stârnise neașteptata întorsătură a evenimentelor din Balcani.

Comitetul nostru și-a dat seama de la început că singurul mijloc pentru mântuirea aromânilor era înființarea unei Macedonii autonome. În acest scop a alcătuit și a dat la lumină un memoriu, în care susținea acest principiu, impus nu numai de interese naționale românești, ci și de împrejurările locale, ca și de necesități politice generale, căci crearea Macedoniei autonome, un stat neutru și de neutralizare între forțele greco-slave, împăca nu numai aspirațiile și nevoile diferitelor naționalități din această țară, ci totdeauna asigură o pace firească și cu adevărat durabilă în Balcani. Memoriul nostru a fost publicat în limba română, franceză, germană și engleză, și răspândit în țară și în străinătate, spre a lua cunoștință nu numai presa, ci și toate cercurile politice interesate în chestiile orientale.

Totodată Societatea n-a înțeles să-și mărginească activitatea în cercul ei strâmt. Ea, a provocat dese întruniri, la care a luat parte un număr mare de fruntași, politici și intelectuali din țară, ca și un public numeros din toate păturile capitalei.

Dar societatea noastră nu s-a mulțumit cu atât. Urmând pilda altora din trecut și ascultând sfatul înțelept al unor patrioți mai bătrâni și luminați – în primul rând al ilustrului și mult deplânsului mare luminator al neamului, Spiru Haret – ea a găsit o cale să delege din sânul ei o comisie de trei, care să fie trimisă ca să pledeze pe lângă cercurile politice și cabinetele europene, în sensul vederilor cuprinse în memoriul amintit al societății. Din această delegație a făcut parte, în afară de mine, dnii I. Valaori și N. Papahagi din Constantinopol, singurul care nu făcea parte din Comitetul Societății. Misiunea delegației a durat aproape o lună și jumătate, în februarie și martie, anul trecut, în care timp am vizitat toate capitalele statelor mari, susținând pe lângă presă și guvernele respective și, cu deosebire, pe lângă ambasadorii de la Conferința din Londra cauza fraților noștri din Macedonia.

Delegația, recomandată și sprijinită de Guvernul român prin reprezentanții săi oficiali, a fost pretutindeni simpatic primită și ascultată.

Pe lângă toate acestea, sentimentul de solidaritate și umanitate, a făcut ca societatea noastră să aibă o deosebită grijă pentru acei frați ai noștri prigoși de soartă, care singuratici sau cu familiile lor s-au refugiat în țară, spre a scăpa de furia armatelor năvălitoare, în tot timpul cât a ținut războiul de peste Balcani. Ei, flămânzi și despuiați, au venit cu sutele în București unde i-am văzut cu toții: tremurând, în zdrențe, cu obraji scofâlciți și palizi, cu spete încovoiate, cu inimi zdrobite, zile întregi nemâncați – imaginea celei mai cumplite mizerii.

În afară de faptele enumerate până aici, Comitetul Societății noastre a desfășurat o activitate intensă, în legătură cu cercurile politice din București, pe tot timpul cât a ținut criza balcanică. De nenumărate ori el a venit în contact cu aceste cercuri, și a stăruit din răspuțeri pentru ca, în preocupările lor politice, să cuprindă și soarta elementului macedo-român. Cu deosebită grijă, am căutat să convingem pe toți factorii hotărâtori despre necesitatea unei Macedonii autonome. Din nefericire, însă, împrejurările au fost mult mai tari decât bunăvoința lor și astfel, ei nu au putut obține decât garanții formale, prin care să asigure autonomia școlară și bisericească a aromânilor.

Așadar pacea încheiată în București s-a stabilit cu nesocotirea ideii preconizate de noi. Ne bucurăm nespuse, că România, țara scumpă inimii fiecărui român, a fost mărită și vaza ei a crescut mai mult ca oricând în fața lumii, dar, în același timp, nu putem să nu exprimăm aici nemărginita durere a sufletului nostru, că frații noștri din Macedonia au de trăit zile cu mult mai amare decât în trecut. Slăbiți, în urma împărțirii lor între patru state și având să lupte cu administrația unor popoare șoviniste și înveninate de ură și dușmănie seculară, rezistența lor devine mai anevoioasă și izbânda lor o problemă grea pentru ziua de mâine.

Garanțiile școlare și bisericești, obținute de România, ar fi ele, ce e drept, o bază bună pentru rezistență și dezvoltare în viitor, dacă statele balcanice le-ar respecta, în mod sincer și cu bună-credință, și nu le-ar face iluzorii prin miile de mijloace indirecte de care dispun, și mai ales dacă Guvernul român, pe lângă bunăvoință, ar pune mai mult interes și mai multă energie în protecția aromânilor.

Autonomia școlară și bisericească ne e recunoscută într-un tratat internațional, și noi trebuie să facem tot ce ne stă în putere ca s-o vedem îndeplinită și pe deplin respectată. Vom găsi noi mijloace de izbândire, dacă suntem cu adevărat iubitori de neam și nu ne vom retrage mișelește din lupta pentru dobândirea drepturilor ce ni se cuvin.

Societatea de cultură macedo-română. Mersul și activitatea societății pe anii 1912-1914.
București, 1914, p.5-15.

116

1914 aprilie 20. Raport privind activitatea delegațiilor românilor balcanici în capitalele europene în primăvara anului 1913.

Societatea și-a dat seama, de la început, că ideea îmbrățișată de ea – autonomia Macedoniei – trebuie susținută, nu numai printr-un memoriu, ci și prin grai viu, pe lângă cei mari, care hotărăsc de soarta celor mici, precum și pe lângă opinia publică din Europa, prin presă; că trebuia să se auză și glasul fraților noștri din Macedonia, să se arate Europei ce nedreptate strigătoare s-ar comite, dacă nu s-ar ține seamă de toți factorii care constituiau problema macedoneană, dacă s-ar sacrifica cu inima ușoară existența elementului românesc; dacă, în cazul cel mai rău, nu s-ar stabili, cel puțin, garanțiile necesare, care să-i permită a trăi și a-și păstra patrimoniul său național, oricare ar fi soluția, la care s-ar fi oprit Europa.

Cu această grea și delicată misiune, Societatea noastră a însărcinat pe d-nii: George Murgu, Iuliu Valaori și Nicolae Papahagi. Acești trei domni au pornit în primele zile ale lunii februarie 1913. Prima lor etapă a fost Budapesta, unde, mulțumită sprijinului Consulatului general al României, au fost primiți în audiență de primul ministru al Ungariei, dl. Lucacs și de contele Tisza, pe atunci președinte al Camerei, cărora le-au expus scopul mergerii lor la Viena și le-au adresat rugămintea ca să uzeze de influența lor, pentru a fi ascultați cu bunăvoință la ministerul afacerilor străine al monarhiei dualiste. Delegații noștri au fost ascultați cu bunăvoință și li s-a promis sprijinul cerut.

De la Budapesta delegația s-a dus la Viena, unde, în lipsa contelui Berchtold, ministrul afacerilor străine, pe atunci bolnav, a fost primită și ascultată, cu bunăvoință și atenție, de baronul Macchio, directorul afacerilor politice, care i-a declarat că e însărcinat de contele Berchtold a o primi

în numele Excelenței sale. Delegații noștri i-au expus, pe larg, teza susținută de noi și argumentele care militau în favorul ei. Baronul Macchio i-a asigurat de simpatiiile monarhiei pentru elementul român din Macedonia, le-a promis că va referi contelui Berchold despre tot ce i-au spus și că dreptele cereri ce formulează, în numele macedo-românilor, merită să fie luate în considerație.

De la Viena delegația s-a dus la Paris, unde a avut distincția onoare de a fi primită de dl. Jonnart, pe atunci ministrul afacerilor străine care a ascultat-o cu o deosebită atenție și bunăvoință, și care, bine impresionat de modul clar, demn și moderat cum și-a formulat doleanțele și pretențiile legitime ale poporului aromânesc, i-a promis că o va recomanda d-lui Cambon, ambasadorul Franței la Londra, și prin el lui Sir Edward Grey, pentru ca să fie ascultată, și pentru ca să se țină seamă de dreptele ei cereri, în măsura posibilului.

După o ședere de o săptămână în capitala Franței, delegația s-a dus la Londra, grăbindu-se a expune, ambasadorilor și lui Sir Grey, doleanțele și revendicările românilor din Macedonia. La Londra ea a avut deosebita cinste de a fi primită și ascultată, cu multă bunăvoință, de dl. Cambon, ambasadorul Franței, deja, prevenit în favorul ei, de către ministrul afacerilor străine ale Franței; de marchizul Imperiali, ambasadorul Italiei, de contele Mensdorf, ambasadorul Austro-Ungariei, de prințul Lichnowsky, ambasadorul Germaniei, de dl. Etter, consilierul ambasadei ruse, în lipsa ambasadorului indispus, și, în fine, de Excelența sa Sir Edward Grey, ministrul afacerilor străine al Angliei, de față fiind și subsecretarul de Stat la Departamentul afacerilor străine, Sir Arthur Nicolsohn. Delegația a expus, rând pe rând, acestor reprezentanți ai Marilor Puteri, punctul de vedere, adoptat încă de la început, de Societatea noastră, ca singurul care putea să îndreptățească deopotrivă pe toate elementele din Macedonia, satisfăcând, într-o măsură egală aspirațiile legitime și drepturile fiecăruia dintr-însele, a insistat, arătând că, orice încercare de împărțire a teritoriilor cucerite de aliați balcanici de pe atunci, ar constitui mărul de discordie între dânsii, și că, de pe urma acestui fapt, Peninsula Balcanică ar deveni din nou teatrul unor lupte cumplite, ceea ce nu putea fi câtuși de puțin dorința Europei. Și, fiindcă reprezentanții Marilor Puteri nu păreau a împărtăși pesimismul delegației, în ceea ce privea neînțelegerile viitoare dintre aliați și că, chiar într-o asemenea eventualitate, Europa nu poate reface evenimentele, ci cel mult, va căuta să le reguleze în așa fel, încât să n-aibă o repercusiune asupra păcii generale, delegația a insistat, rugându-se pentru ca, cel puțin, să se țină seamă de drepturile elementului românesc și să se stipuleze garanții serioase în tratatul ce urma să iasă din conferința ambasadorilor, garanții care să-i asigure și în viitor posibilitatea de a-și continua existența și de a se dezvolta ca individualitate etnică de sine stătătoare. Au făcut apel la sentimentele de echitate ale Excelențelor lor și ale popoarelor pe care le reprezintă, pentru ca să nu le lase să se săvârșească o nedreptate atât de strigătoare, ca nimicirea de care era amenințat elementul nostru din Macedonia, și aceasta tocmai atunci, când

se realiza idealul național al celorlalte naționalități creștine, conlocuitoare cu dânsul.

Atât ambasadorii, cât și Sir Edward Grey, au asigurat pe delegații macedo-români de simpatiile lor pentru poporul român din Macedonia și pentru dreptatea cauzei lui și le-au dat speranțe bune, că se va ține seamă și de interesele lui, în regularea chestiunilor balcanice; că de altfel, statul român, în solitudinea sa constantă pentru acest element, a căutat și de astădată să obțină garanții pentru existența lui pe viitor și că Puterile, apreciind înțelepciunea acestui stat și contribuția ce a adus, prin atitudinea sa moderată la menținerea păcii generale, vor invita pe dl. Mișu reprezentantul României la Londra, ca, acum când conferința ambasadorilor discută stabilirea fruntariei de sud a Albaniei, să-i expună punctul de vedere al României, relativ la românii aflători în acea regiune. Reprezentantul României, în deplină înțelegere cu delegații, a expus acest punct de vedere conferinței ambasadorilor, în ziua de 13 martie și a doua zi, delegația macedo-română a părăsit Londra, mergând la Berlin unde a fost primită și ascultată, de asemenea, cu atenție și bunăvoință de dl. von Jagow, ministru secretar de stat la Departamentul afacerilor străine, care le-a spus că va recomanda ambasadorului german la Londra ca să apere dreptele lor cereri la conferința ambasadorilor.

De la Berlin delegația s-a dus la Roma. Și aici, ca și oriunde în altă parte, ea avea de pledat aceeași teză, de solicitat aceeași bunăvoință, pentru cauza fraților din Macedonia, cu această deosebire, că aici, ca și în Franța, mai putea invoca și afinitățile de rasă.

În Italia delegația a fost întâmpinată cu simpatie și din partea presei, care a susținut cu multă căldură cauza ce venea să pledeze pe lângă bărbații de stat și opinia publică italiană. Ea a fost primită în audiență de marchizul di San Giuliano, ministrul afacerilor străine.

Delegații au și remis, în această privință, marchizului di San Giuliano, un lung memoriu în care expuneau toate considerațiile ce militau în favorul creerii unui asemenea canton autonom și au făcut apel la Guvernul italian pentru ca, pe de o parte, să susțină drepturile românilor din Peninsula Balcanică în genere, iar pe de alta să se facă promotorul și susținătorul ideii de a se crea un canton autonom în Pind, idee care a fost susținută cu prea multă căldură de cele mai însemnate ziare italienești.

Și cu aceasta delegația și-a crezut misiunea terminată. Mandatul ce i s-a încredințat ea a căutat să-l aducă la îndeplinire cu multă conștiinciozitate și cu multă râvnă.

Societatea de cultură macedo-română. Mersul și activitatea societății, București, 1914, p. 39-48.

1915 august 25, Galați. Conferința prezentată de dl. Take Papahagi în ședința publică a congresului studențesc din Galați intitulată *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic.*

...Să vedem așadar care sunt cererile sau pretențiile României în sudul Dunării.

Ele sunt cam aceleași de aceeași natură cu acelea pe care le-a avut înainte ca coaliția balcanică să-și pună în aplicare planul ei, adică de natură *național-culturală*. Din punct de vedere național, Statul român are nu numai o simplă „datorie sufletească” ci și obligația față de el însuși ca să nu lase să dispară elementul românesc sud-danubian. „*Românii Macedoneni*”, a declarat în 1913 dl. Titu Maiorescu în calitate de prim-ministru și ministru de externe, când cu expozeul de la Cameră, *trebuie susținuți, căci nu e vorba de Hecuba, cum a spus dl. P. P. Carp!* Din nenorocire, a fost o declarație, nu și un fapt real. Cultura, naționalitățile subjugate trebuie să aibă aceleași privilegii avute sub turci, și ca atare, statul român care a cheltuit milioane pentru subvenționarea școlilor și bisericilor românești din Macedonia timp de mai bine de o jumătate de veac, nu poate să renunțe la acest drept al său.

Acestea încă sunt niște simple îndatoriri morale, la baza cărora trebuie să existe în primul rând interese de stat, – vorbesc ca român, iar nu ca aromân –, interese care depind direct de existența celor dintâi. Și aceste interese, bine înțelese politice, nu pot fi decât de natură economică, prin intermediul cărora mâna politică a guvernului român nu va lipsi niciodată din Peninsula Balcanică. Căci, cuceriri teritoriale nu poate urmări, politica lui față de aromâni fiind în vederea *unității naționale culturale*. Și în această privință, politica economică este de cel mai mare interes, întrucât știut este că, în timpurile de față, cel mai bun și mai de folos e război e cel economic...

Printre altele, o caracteristică a aromânului este și aceea de a trăi independent economiceste... Așa zisa stare de iobăgie sau de rumânie nici nu s-a pomenit la aromâni, spre deosebire de celelalte națiuni, cum ar fi slavii sau grecii, la care ea s-a încuibat. De aceia și-au ales ca locuință munții. *Satele sau comunele sunt ale lor în întregime, nu sunt morții, și se numesc „chefalohoria, adică tot pământul satului și tot ce se găsește pe el aparține exclusiv comunei.* Spiritul acesta de independență îl poate observa oricine, chiar aici în țară, unde, printre atâția aromâni veniți ca să-și agonisească pâinea zilnică, nici unul nu e băgat ca om de casă sau să se apuce de niște meserii caracteristice celorlalte popoare balcanice, cum ar fi văcsuitul și plăcintăria rezervate grecilor, iar bragageria moștenită de bulgari, după aceștia și de turci. Mai toți se ocupă cu un negoț, mai compatibil cu felul lor de a fi.

Dacă această observație nu poate fi o laudă pentru aromâni, ea nu poate fi nici înjosire, de vreme ce ei sunt apti pentru o industrie și un comerț superior, în care, comparativ, ei excelează.

Pentru a dovedi lucrul acesta și pentru a demonstra în același timp și punctul nostru de vedere referitor la politica economică externă a României

în sudul Dunării, exemplele care pot fi citate sunt numeroase. În mai toate orașele mari și capitalele țărilor balcanice comerțianții aromâni dețin recordul ...

Reiese fericita situație pe care și-ar fi creat-o până acum statul român în Peninsula Balcanică când ar fi știut și ar fi vroit ca să se folosească de toate mijloacele pe care i le prezenta știința economică, mijloace cari să fi mers paralel cu acelea ale unei politici național culturale. Întreaga Peninsulă ar fi fost invadată de produsele țării.

Conducătorii Țării însă – nu importă partidul – nu numai că ne-au neglijat pe noi dar au adus și o gravă vătămare intereselor economice ale statului...

Dar nu numai acesta este avantajul pe care l-ar putea avea România, cel puțin în viitor, de pe urma aromânismului; mai e și încă unul de natură pur politică, care s-a constatat lămurit și cu prisosință cu ocazia războiului balcanic, când amestecul României în peninsulă avea ca motiv chestiunea aromână. Ea i-a dat dreptul ca să-și spue cuvântul în conferințele de la Londra și Petersburg (astăzi Petrograd), pentru ca imediat după aceia să degenereze, spre nenorocirea și durerea noastră, în chestiunea Silistrei și a Cadrilaterului. Tot ea este și va fi poate aceea care îi va da ocazie pentru un amestec politic, ca să zădărnicească, măcar în parte, visul înfiripării unei Bulgarii mari și tare.

Reflectând într-un mod mai adânc și mai larg cuprinzător numai asupra acestor două considerațiuni, expuse așa cum trebuie să le vadă oricare român din România, devine o axiomă importantă a aromânismului pentru statul român.

Spre o completă reliefare a acestei importante, ar fi și un al treilea avantaj, care, deocamdată, nu poate fi explodat, și anume de ordin pur cultural...

1. Tache Papahagi, născut în 1891, doctor în litere și filozofie, conferențiar la Universitatea București. Opera sa cuprinde multe lucrări despre macedoneni sau aromâni din punct de vedere istoric, cultural și politic.

Tache Papahagi, *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic. Conferința ținută în ședința publică la Congresul studențesc din Galați din 25 august 1915*, București, f.a., p.22- 27.

118

1916 ianuarie. Articol programatic intitulat *Gândul nostru* publicat cu prilejul apariției revistei „Tribuna albano-română“.

Un duh rău și primejdios s-a ivit și-a ajuns în timpul veacului trecut la stăpânirea din ce în ce mai covârșitoare în viața popoarelor din Peninsula Balcanică.

Pe când turcii odinioară atât de fanatici și de intoleranți s-au împăcat încetul cu încetul cu gândul, că rostul orișicărei stăpâniri e să asigure pentru toți deopotrivă libertatea de dezvoltare și că se fac urgisiți, dacă

abuzează de puterea publică spre a le impune altora felul lor de a fi ori credințele lor religioase, creștinii s-au lăsat să fie din ce în ce mai ademeniți de gândul, că n-au numai să-și păstreze fiecare cu toată hotărârea naționalitatea, ci trebuie să-și dea totodată silința de a o impune altora.

Această râvnă bolnăvicioasă a înăsprit inimile, a îndârjit sufletele și face pacinica viețuire împreună și lucrarea rodnică peste puțință.

Deși delimitările după naționalități sunt în Peninsula Balcanică peste puțință, fiecare dintre popoarele ajunse să răsuflă mai liber e ispitit să-și înființeze statul național și se socotește în drept să desființeze celelalte popoare.

Câtă vreme popoarele din Peninsula Balcanică suferă de această boală pe cât de urâtă, pe atât de primejdioasă, desfășurarea liniștită și binecuvântată a vieții lor nu e cu puțință.

Aceia, care mai mult sufer pe urma acestui duh rău sunt românii și albanezii, care, fiind risipiți prin toate țările din Peninsula Balcanică, sunt prigoși și siluiți atât de bulgari și de sârbi, cât și de greci. Nu se poate dar pentru dânșii nimic mai firesc decât pornirea de a trăi în legătură din ce în ce mai strânsă pentru ca să ne apere împreună dându-și silința să propage în toate țările din Peninsula Balcanică convingerea, că viața pacinică și binecuvântată nu e cu puțință decât după ce se va fi asigurat pentru toți de o potrivă libertatea de dezvoltare politică, economică, culturală și morală.

Ochii popoarelor din Peninsula Balcanică au să stee îndreptați spre Helveția, unde patru popoare trăiesc împreună fără ca să se jignească unul pe altul în dezvoltarea firească și de aceea au ajuns la înflorire în toate privințele.

Din convingerea aceasta a pornit gândul înființării acestei reviste, care nu are tendințe politice, ci urmărește scopuri curat culturale.

Stăruim ca albanezii și românii să meargă mână-n mână și să lupte umăr la umăr, nu însă contra grecilor, nici contra sârbilor ori a bulgarilor, ci pentru ca să-și susție ființa națională ori și cine ar fi cei ce ar voi să-i jignească-n dezvoltarea lor firească.

Cu atât mai puțin putem să propagăm porniri dușmănoase fie față cu Rusia, fie față cu Austro-Ungaria ori față cu vreuna dintre celelalte mari puteri, care sunt interesate a interveni în Peninsula Balcanică. Dușmani sunt din punctul de vedere al nostru numai cei ce stăruie pentru învrăjbirea popoarelor din Peninsula Balcanică.

Având în vedere marile interese ale neamului românesc, noi nu ne adresăm numai la albanezii și la românii risipiți în Peninsula Balcanică, ci la toți românii de pretutindeni, căci toți trebuie să fie dumiriți asupra stărilor politice, economice, etnografice și culturale din Peninsula Balcanică și toți au să se pătrundă de convingerea, că neamul românesc își împlinește menirea istorică propagând între popoarele de peste Dunăre duhul păcii și al înfrățirii. Facem apel nu numai la marele public român, ci și la toți scriitorii români, care cauza națională română o vor servi luând parte la lucrarea, pe care o pornim.

„Tribuna albană-română”, I, nr. 1 și 2, ianuarie 1916, pp. 1-2.

1917 iulie 25, Samarina. Telegrama adresată lui I.I.C. Brătianu, președinte al consiliului de miniștri de delegația unor localități românești din sudul balcanilor privind situația juridică a lor.

În acest ceas suprem în care populația din Pind și Zagorii, plină de bucuria eliberării de sub tiranie prin acțiunea glorioasă a armatei italiene, se reunește pentru a cere lumii civilizate, într-un singur glas, drepturile sale la libertate, limba și instituții proprii, ne adresăm vouă frații noștri, cu un salut călduros și iubitor.

Ne separă o mare întindere de pământuri ocupate de popoare străine, însă inimile noastre bat la unison cu ale voastre, cu același sânge ieșit din venele vechii Rome, pentru aceleași aspirații și pentru același ideal.

Prin puterea armatei victorioase a mamei noastre, Italia, au fost rupte lanțurile ce ne țineau sub jugul străinului. Vulturul roman s-a ridicat din nou în munții noștri, reunind fii împrăștiați sub aripile sale părintești. Prin aceasta suntem siguri că vom intra în rândurile populațiilor civilizate și vom impune respect și inamicilor noștri ce s-au străduit în zadar să stingă numele românesc de pe suprafața pământului. În acest ceas suprem vă dorim din toată inima înlăturarea inamicilor, triumful cauzei comune, realizarea idealului național, măreția și prosperitatea patriei, iar pentru noi dorim ca vocea voastră puternică să se ridice pentru ca puterile aliate, prin angajamente ferme, să ne garanteze libertatea și prosperitatea viitorului nostru printre noile națiuni latine împotriva amenințărilor neîndreptățite ale inamicilor ce vor să ne înlănțuie din nou pentru a înlătura numele românesc din acești munți, prețioasa moștenire lăsată de strămoșii noștri.

Notă: Semnează primari și delegați din satele Samarina, Avdela, Perivole, Baiassa, Aminciu, Paleosseli, Turia, Breaza, Laca, Dobrinova, Armata, Smicsi.

▼
Les macedo-roumains (koutzo-valaques) devant le Congrès de la Paix, București, 1919, p. 17.
Apud *Sguardo retrospectivo sul movimento nazionalista dei macedo-romeni nella Penisola Balcanica*, București, f.a., p.27-28.

1918 noiembrie 1, Chișinău. Manifest către românii din Serbia privind necesitatea unirii tuturor românilor și susținerea cauzei lor la Conferința de Pace de la Paris.

Fraților,

De sute de ani, de când ne ducem viața nemângâiată alături de frații noștri sârbi, niciodată n-a venit cineva la noi cu vreo vorbă de mângâiere, care să trezească în sufletele noastre nedejdea de un trai mai bun și mai omenesc.

Ită cum, aducând Dumnezeu vremuri mai bune, noi cei mai jos iscăliți, care suntem ca și voi, români din Valea Timocului, ne întoarcem către voi în aceste ceasuri istorice, pentru a vă spune câteva lucruri însemnate, asupra cărora să vă gândiți și să vă hotărâți: ce este de făcut?

Ați văzut cu toții războiul grozav care ține de peste patru ani de zile și care a pornit tocmai din țara noastră Serbia.

Războiul acesta nu s-a dat pentru putere ci pentru dreptate. Ce e drept, neștii credeau că ei o să biruiască cu puterea, dar aliații i-au biruit cu dreptatea. Ei au satorit că nu e bine ca asupra vieții unui popor să hotărască singur soarta, după cum va voi el.

Fiind români, dorim să fim la un loc cu ceilalți frați ai noștri, cu românii, care acum sunt un popor mare. Noi vrem să fim la un loc cu Banatul, cu Transilvania, cu Basarabia și cu Bucovina.

Noi nu suntem sârbi, tocmai precum românii din Ungaria nu sunt unguri și cei din Rusia, ruși. Noi suntem în Serbia o jumătate de milion de români și nu mai vrem să rămânem cu sârbii, de la care am avut de suferit atâta. Ei nu ne lăsau să învățăm în școli limba noastră, nu ne lăsau să ne facem biserici românești, să avem gazete românești și alte de acestea. Dacă noi o vom cere de la Conferința de Pace să ne alipească la România, credem că ea ne va alipi.

Fiind și noi români de sânge din moși strămoșii noștri și avându-ne moșiile noastre de la ei, noi avem aceeași dorință: să rămânem ce suntem, adică români; să fim gospodari pe pământul nostru și să fim laolaltă cu toți frații noștri români.

Astăzi toată lumea care a fost robită de alte neamuri a căpătaat dreptate și se întoarce la țara mamă. Românii din Basarabia, din Bucovina, din Ardeal și din Banat s-au alipit de mama lor, România. Numai noi, românii din Serbia, am rămas pe din afară. Trebuie să ne grăbim să ne folosim de dreptul obștesc și să cerem să ne alipim la mama noastră care ne întinde bucuros brațele ei. Până acum nouă nu ne-a fost îngăduit cel mai sfânt lucru pentru un om, adică să ne cunoaștem neamul și să trăim pentru el. Doar numai gospodari putem să fim; dar asta nu ne mulțumește în sufletul nostru, căci și noi suntem oameni și trebuie să știm pentru ce trăim. Deoarece am fost, suntem și vom fi stăpâni pe pământul nostru românesc din Serbia, vrem ca să ni se lărgească și drepturile noastre, pentru ca să trăim în toate prvințele ca români.

Toată averea care se află în județele (ocruzi) românești să fie proclamate ca avere a poporului român. Toată puterea executivă (vlasti) să treacă în mâinile noastre. Numai fii de-ai românilor să fie înputerniciți (pomonocinici) ai poporului român, și ei să-și aleagă funcționari (cinovnici) dintre români. Prefecții (nacelniti) să fie români care să îngrijească de popor, dându-i sfaturi bune și împărțindu-i dreptate în limba românească. Judecătorii (sudovi) să fie românești și judecata să se facă numai în limba românească.

Noi avem vreo 250 sate. Orice sat să aibă primar(cnez) și dascăli români. Învățătura să se facă în românește. Până acum vreo 40-50 de ani, noi ne aveam bisericile noastre în care se făcea slujba în limba românească. Acum cerem să se întoarcă iarăși limba română în biserică. Orice sat să aibă biserică. Popii și dascălii români să rămână la locul lor și în scurt timp să învețe românește, să citească și să slujească. Pentru aceasta mama noastră România ne va da tot sprijinul.

Așadar, fraților, la lucru!

Să ne adunăm prin sate, prin orașe, să alegem un Comitet național care să se pună în legătură cu frații noștri din România, Ardeal, Bucovina și Basarabia, pentru ca să ne unim cu ei, făcând și noi dimpreună parte din România Mare.

Acum e timpul să ne folosim de libertatea(sloboda) care stăpânește toate neamurile și să ne spunem cuvântul nostru. Nimic nu ne mai împiedică să intrăm în granițele României întregului neam românesc.

Sfârșind aceste cuvinte frățești, rog pe bunul Dumnezeu să ne ajute ca să vedem împlinit visul de fericire al neamului nostru.

Ura! Trăiască românii din Serbia uniți cu România! Trăiască România Mare a tuturor românilor!

Chișinău, 1 noiembrie 1918

Atanasie Popovici, doctor în filosofie, profesor

Sever Coteț, plutonier-major

Ion Niță, plutonier-major

L.Bogdan, funcționar

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond O.Ghibu, dosar 534, p.123-127 (lb. franceză).

121

1918 martie 8, Paris. Comunicat privind crearea Ligii pentru eliberarea românilor din Timoc și Macedonia

„Sâmbătă 8 martie 1919 două delegații, aceea a romanilor din Timoc și aceea a românilor din Macedonia, amândouă sosite recent la Paris pentru a-și susține în fața Conferinței de pace revendicările lor naționale, s-au prezentat la Colonia românească din Paris, în adunarea extraordinară în bulevardul Champs-Élysées, și după ce au expus situația dureroasă a românilor din Pind și Macedonia, au adus la cunoștință și revendicările ce le-au formulat în fața Conferinței. Ca urmare a emoționantei lor expuneri, ca și a strigătului de ajutor adresat de către ei tuturor fraților liberi din România, Basarabia, Transilvania, Bucovina și Banat, Colonia românească, într-un elan fierbinte, a pus bazele unei Ligi naționale compuse din români din toate provincii și având denumirea: „Liga pentru eliberarea românilor din Timoc și din Macedonia“. Inspirându-se din marele principiu wilsonian care recunoaște fiecărui popor dreptul de a dispune liber de

soarta sa, scopul acestei ligi este, cum o indică chiar denumirea, de a ajuta pe românii din Timoc și din Macedonia în lupta lor de eliberare.

Comitetul Ligii se compune după cum urmează:

președinte de onoare: Vasile Stroescu, conducător al mișcării naționale din Basarabia

președinte activ: George Murnu, profesor la Universitatea din București, delegat macedo-român

vicepreședinți: Sever Bocu, publicist din Banat; dr. Ath. Popovici, conducător al mișcării naționale din Timoc; N. Tacit, delegat al Pindului

membrii: C. Axente, publicist și avocat din București; P. Bratanu, vicepreședinte al Coloniei române din Paris; comandor Culica; A. Culina, delegat al Pindului; A. Iliescu, avocat la București; prof. I. Gavanescu; prof. D. Hurmuzescu; prof. T. Lalescu; prof. G. G. Mironescu; T. Papahagi, delegat la Pindului; prof. O. Tafra; prof. I. Ursu.“

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ion Pelivan, dosar 745, f. 1-2 (lb. franceză)

122

1919 iulie, București. Revendicările naționale ale macedo-românilor. Cuvânt adresat presei, oamenilor politici și opiniei publice de către Consiliul de conducere al Societății de cultură macedo-română.

Acum când se hotărăște soarta tuturor națiunilor de către areopagul întrunit la Paris și când și chestiunea balcanică va fi supusă unei revizui, românii din Macedonia socotesc momentul nimerit pentru a expune din nou păsurile și năzuințele lor, spre a lumina opinia publică și spre a îndemna pe cei răspunzători de destinele neamului românesc să vegheze, ca în noua alcătuire politică ce se va statornici în Peninsula Balcanică, să se țină seama și de interesele românilor așezați în acele ținuturi.

Dar mai întâi, ce reprezenta în trecut și în momentul de față elementul macedo-român?

Smuls de veacuri din trunchiul românismului și aruncat departe de matca sa, poporul român din Macedonia a putut, în ciuda tuturor vijeliilor, să-și păstreze ființa etnică. Ceva mai mult: el a reușit să-și facă loc de frunte printre celelalte neamuri conlocuitoare. Chemat, la conștiința națională de aproape jumătate de veac, el a îmbrățișat cu căldură cauza neamului românesc, a adus jertfe mari pe altarul ei, dând în Macedonia sute de martiri căzuți pradă urgiei acelora care nu-i îngăduiesc o viață națională proprie. Iar când a fost vorba de a se realiza idealul secular al românilor din stânga Dunării, românii macedoneni nu s-au dat în lături de la sacrificiul suprem, pe care Patria-Mamă îl cerea de la toți fiii ei, ci voios au alergat cu miile sub cutele drapelului românesc, dând tributul lor de sânge pentru înfăptuirea acestui măreț ideal. În același timp, frații rămași în Macedonia urcau calvarul deportării în țări dușmane și suportau cu resemnare și abnegație martiriul la care erau supuși. Mai mult ca oricând astăzi

este a se ști, dacă statul român, care a făcut jertfe enorme pentru a realiza întregirea sa politică, poate sacrifica cu inima ușoară o parte atât de însemnată de element românesc cum e cel din Macedonia.

.....

*
* *

De o jumătate de veac încoace poporul românesc din Macedonia caută să-și identifice aspirațiile sale naționale cu acelea ale întregului neam românesc. Ceva mai mult: foarte adesea își jertfește interesele sale particulare pentru interesele cu mult mai mari ale neamului din care se consideră ca făcând parte integrantă.

Și timp de jumătate de veac statul român l-a împins pe această cale deși știa și vedea foarte bine că acesta era cel mai sigur mijloc de a-l aduce la învrăjbită cu elementele cu care veacuri întregi trăise în relații de prietenie și de bună vecinătate. Ca să spunem lucrurile deschis, poporul român din Macedonia și-a făcut viața de nesuferit din cauză că dezvoltarea conștiinței sale naționale constituia o piedică pentru năzuințele politice ale unora dintre statele limitrofe. Suferințele sale izvorâte din această stare de lucruri sunt prea bine cunoscute pentru a fi expuse încă o dată pe larg.

.....

Hotărât, dezlegarea ce s-a dat chestiunii macedonene la 1913 nu putea fi pentru românii macedoneni decât o mare decepție. O singură consolare le-a rămas toțuși: acea dezlegare n-a satisfăcut nici pe celelalte naționalități conlocuitoare decât într-o foarte slabă măsură, astfel că problema macedoneană a rămas și mai departe deschisă și în așteptarea unei alte soluții mai nimerite.

Și care ar fi această soluție?

În cursul războiului balcanic (1912-1913), prevăzând soarta ce-l aștepta prin prăbușirea dominației otomane, care îi servea întrucâtva pavază împotriva năzuințelor cotoropitoare ale elinismului și ale slavinismului, poporul român din Macedonia a preconizat și susținut atât în țară cât și pe lângă cabinetele Marilor Puteri, ideea de a se lăsa Macedonia macedonenilor, creându-se un stat autonom cu drepturi și sarcini absolut egale pentru toate naționalitățile din aceste ținuturi. El vedea, și cu drept cuvânt, în această alcătuire politică singurul mijloc de a se putea da satisfacție aspirațiilor naționale legitime ale tuturor elementelor stabilite de veacuri în această țară extraordinar de împetrișată.

De asemenea numai ea vedea o cheazășie pentru mântuirea și dezvoltarea nestingherită a individualității etnice și a aptitudinilor firești ale fiecăruia din aceste elemente. Din contră, împărțirea arbitrară a Macedoniei, între cele trei state pornite în război împotriva Turciei, avea să constituie, oricum s-ar fi făcut ea, o nedreptate strigătoare, fără să fi satisfăcut pe deplin pe nimeni și deci să conțină germeii unor noi conflicte imposibil de înlăturat. Ceea ce era ușor de prevăzut n-a întârziat a se produce. Mai iute decât se credea a izbucnit între statele balcanice aliate

conflictul cunoscut sub denumirea de al doilea război balcanic și care a fost reglementat prin tratatul din București, din iulie 1913.

Față de dificultatea de a se crea o Macedonia autonomă – căci pe atunci Europa nu era în căutarea soluțiilor celor mai nimerite și celor mai drepte, ci a soluțiilor celor mai lesnicioase – statul român s-a mărginit să salveze prin protocoale ce se putea salva din patrimoniul cultural al românilor din Macedonia. Poporul român de acolo însă care cunoaște spiritul de intoleranță și șovinism nețărnut al elinismului și al slavinismului nu și-a făcut nici o iluzie în această privință. Nu era greu de prevăzut că stipulațiile din aceste protocoale, oricât aveau garanția României, puteau fi eludate. Menținerea și dovedirea conștiinței naționale românești în Balcani era definitiv osândită și stânjenită. Totuși exista convingerea că soluția dată chestiunii macedonene nu putea fi durabilă, nefiind cea indicată de însăși firea lucrurilor din acea țară. Românii macedoneni n-au încetat deci o clipă să spera în vremuri mai bune.

Trebuie să se știe: atâta timp cât Macedonia va rămâne împărțită așa cum e astăzi între Grecia, Serbia și Bulgaria, liniștea în Balcani nu va putea domni în mod durabil, iar ciocnirea de interese și antagonismul de rasă vor constitui focare de agitație permanentă și vor da loc la conflicte serioase capabile de a tulbura adânc însăși liniștea Europei.

Numai dacă Macedonia s-ar lăsa macedonenilor s-ar pune capăt competițiilor și rivalităților și s-ar putea stabili o stare de lucruri normale în Balcani. Aceasta ar trebui să constituie încă un motiv foarte puternic pentru ca toate statele interesate de a vedea liniștea definitiv stabilită în Balcani să susțină ideea de a se lăsa Macedonia macedonenilor. De altfel și evenimentele politice par a fi luat o astfel de întorsătură încât astăzi ideea de a se crea o Macedonia autonomă are mai mult ca oricând sorți de izbândă, fiind îmbrățișată și susținută cu căldură de cercuri politice din Europa și America.

Societatea de cultură macedo-română, prin memoriul înaintat Conferinței Păcii, ținând seama de votul adunării naționale a românilor din Pind, care în cursul anului 1917 s-au declarat independenți, a cerut recunoașterea acestui fapt, iar pentru restul populației românești din Balcani a cerut un regim politic compatibil cu libera dezvoltare și conservare a individualității lor etnice.

Acest regim, care ar asigura de altfel nu numai românilor ci și tuturor celorlalte populații conlocuitoare libera dezvoltare națională și liniștea, nu poate fi altul decât autonomia.

Orice dezlegare a chestiunii balcanice în alt chip decât prin crearea unei Macedonii autonome nu poate fi privită decât ca act de vădită și voită nedreptate.

„Macedonia macedonenilor“, iată principiul ce trebuie să pătrundă în conștiința tuturor românilor. Realizarea lui nu constituie numai o revendicare a românilor macedoneni, dar prezintă un interes suprem al întregului neam românesc.

În numele Societății de cultură macedo-română: Comisia pentru susținerea revendicărilor naționale ale românilor din Peninsula Balcanică,

aleasă de adunarea generală extraordinară a societății în ședința din 7 iunie 1919.

dr. I. D. Ghiulamila
dr. P. Pucerea
Nicolae Papahagi
Cesar Papacostea
București, iulie 1919

▼
Revendicările naționale ale macedo-românilor, București, 1919, broșură.

123

1919, Paris. Memoriul Societății de cultură macedo-română. Macedo-românii (cutzovlahii) în fața Congresului de Pace.

În calitate de delegați ai Societății de cultură macedo-română și ai Consiliului Național al Românilor din Pind, prezentăm Congresului de Pace revendicări legitime ale poporului nostru în expunerea ce urmează:

Macedo-românii sau cutzovlahii ce se numesc ei înșiși aromâni aparțin aceluiași popor de pe malul stâng al Dunării și sunt astăzi singurii urmași ai latinității balcanice. Limba lor este un dialect al limbii române...

Numărul lor în Peninsula Balcanică se ridică astăzi, chiar după statisticile străine, la cca. 600000 de suflete. Trăiesc mai cu seamă în Macedonia, Albania, Epir, în Pind și în Tesalia, unde formează o masă compactă și omogenă teritorial continuă.

.....
În timpul turcilor, datorită valorii lor, macedo-românii au putut să-și păstreze independența lor în Munții Pindului până când au obținut de la sultan, prin regimul capitulațiilor, privilegiile care până în pragul secolului XIX le-a asigurat autonomia și le-a permis să trăiască de fapt independenți, în timp ce grecii și slavii gemeau sub jugul turcesc.

.....
Macedo-românii au avut întotdeauna și au un puternic sentiment de rasă; au conștiința de a aparține unui popor de care sunt mândri. Din nefericire însă, precum sârbii și bulgarii timp de sute de ani, ei au fost supuși patriarhului grec și pelenic de la Constantinopol (suprema autoritate religioasă și civilă pentru popoarele ortodoxe din Turcia); chiar în urmă cu câteva decenii ei nu aveau dreptul să întretină școli și biserici naționale; nu puteau avea decât pe cele pe care le impunea patriarhul, biserici și școli grecești care urmăreau deschis, prin toate mijloacele și fără nici un fel de scrupul, elenizarea lor. Această politică a patriarhatului a avut drept efect deznaționalizarea unui segment macedo-român important (a fost de altfel asemenea și pentru bulgari și albanezi), însă marea masă nu a fost atinsă: spiritul macedo-românilor a rămas pe ansamblu intact, ca și deosebirea ce există între ei și popoarele ce-i înconjoară.

.....
Cu ocazia războaielor balcanice, macedo-românii au intervenit, prin delegați proprii, pe lângă Marile Puteri pentru a li se asigura libertatea

vieții lor naționale, Tratatul de la București, prin semnăturile lui E. Venizelos și N. Pasicic le-a acordat autonomie școlară și bisericească în Grecia și în Serbia; această măsură a apărut însă absolut insuficientă pentru a le garanta individualitatea etnică, dat fiind spiritul de șovinism și de intoleranță al grecilor și sârbilor.

În războiul actual macedo-românii au avut o contribuție importantă și activă. În afară de participarea lor regulată la lupte în armatele greacă și sârbă, ei au dat României o armată de voluntari de peste 10000 de oameni, cu 400 ofițeri; pe frontul macedonean au adus Aliaților servicii oficiale constatate; aderarea lor la cauza Antantei le-a provocat suferințe și sacrificii imense.

În fața pericolului de a fi absorbiți de către greci și slavi și deplin conștienți de interesele naționalității lor, ei au ales, în Pind, în anul 1917, un Consiliu Național ce a făcut cunoscut tuturor puterilor aliate dorința macedo-românilor de a trăi liberi și independenți.

Ca atare, pentru ei, sub dominație greacă sau sârbă, viața națională ar fi o imposibilitate absolută. În consecință:

În virtutea principiului naționalității și a dreptului pe care-l are orice popor, mare sau mic, de a dispune de soarta sa; în virtutea istoriei lor milenare, în teritoriile pe care ei îl ocupă și cărora sângele poporului lor i-a consacrat stăpânirea; cu voința de neclintit de a trăi ca o națiune distinctă și independentă macedo-românii cer:

A. Pentru regiunea Pindului (130000 locuitori), care este locuită exclusiv de o masă compactă și omogenă de kutzo-vlahi și formează atât în trecutul cel mai îndepărtat, cât și în prezent „Țara Vlahilor” („Terra Vlachorum” sau „Aromulenland”), deplina independență în frontierele de mai jos: vest – frontiera Albaniei din 1913...; sud-vechea frontieră turco-greacă, până la satul Dziniradzi est – Dziniradzi, cursul râului Venetico, până la confluența cu Bistrița..., munții Iala, Paljoka, Nestram; nord – Nestram-Slimnitza.

B. Pentru alte grupe de macedo-români, adică:

1. Grupul din Monastir (Bitolia): 83.145 locuitori;
2. Grupul din Musakia-Corytza: 77.814 locuitori;
3. Grupul din Veria-Meglenia (Salonic): 103.877 locuitori;
4. Grupul din Tesalia: 84.520 locuitori.

La fel ca și pentru toți ceilalți macedo-români care trăiesc în anclave mai mult sau mai puțin întinse și care, la fel ca și grupele precedente, vor fi încorporați în Grecia, Albania, Serbia sau Bulgaria:

Deplina autonomie școlară și bisericească și un regim politic compatibil cu libera dezvoltare a individualității lor etnice, sub supravegherea Societății Națiunilor, România fiind autorizată să subvenționeze instituțiile lor culturale și să intervină în cazul în care drepturile concordate nu vor fi respectate.

Aceste revendicări, modeste și legitime, tind să obțină:

1. Libera dezvoltare etnică a elementului latin pe care-l reprezintă macedo-românii în Peninsula Balcanică.

2. Dispariția oricăror focare de discordie politică sau de război al naționalităților în peninsula.

3. Crearea și dezvoltarea unei opere de civilizație în Orient. Regiunea Pindului prezintă sub toate aspectele: istoric, etnografic, economic, strategic și politic toate condițiile necesare unei existențe independente durabile.

Macedo-românii au ferma convingere că Congresul de Pace, reunit pentru a repara toate nedreptățile și a asigura existența liberă, solidaritatea și fraternitatea națiunilor, le va face dreptatea care li se cuvine căci „lucrul drept este singurul lucru permanent în lume și o soluție viciată nu este decât o soluție temporară“. (Wilson)

Delegați:

George Murnu

Nicolae Tacit

Arghir Culina

Take Papahagi, secretar

Les macedo-roumains (koutzo-valaques) devant le Congrès de Paris 1919, Paris, lb. franceză, broșură.

124

1919. Memoriu al Societății de cultură macedo-română difuzat opiniei publice pentru a face cunoscută problema macedo-românilor (cuțovlahilor)

Societatea de cultură macedo-română se face interpret al sentimentelor populației românești din Macedonia în cele ce urmează:

După triumful definitiv al dreptului asupra forței și proclamarea solemnă a dreptului tuturor popoarelor, mari și mici, la o viață liberă și independentă conform cu originea și tradițiile lor, este ușor a înțelege că numeroase națiuni, supuse până acum unor regimuri bazate cel mai adesea pe considerații cu totul străine originii și intereselor lor, se grăbesc să prezinte dorințele lor marelui areopag mondial de la care așteaptă o aplicare echitabilă și sinceră a nobilelor principii admise pentru reconstituirea lumii.

Printre acele popoare care se adresează justiției lumii reprezentată la conferința ce se va reuni la Versailles se găsește și ramura rasei românești cunoscută sub numele de macedo-română sau cuțovlahă, ce este stabilită în Macedonia, în Epir, în Albania, în Thessalia și chiar în Tracia...

O realitate rezultă clar din studiul etnografic și filologic al acestei populații și a limbii sale: absoluta identitate națională cu românii de la Dunăre sau daco-românii; acest adevăr nu este de altfel contestat serios de nimeni, căci el se sprijină pe comunitatea tuturor caracterelor distinctive din care se constituie un popor: nume, limbă, obiceiuri și tradiții.

Acest popor cere un loc sub soare și dreptul ce nu poate fi refuzat nimănui de a trăi liber și de a putea să se roage și să se instruiască în limba moștenită de la strămoși. Neformând o masă compactă nu poate aspira la constituirea unui stat distinct și nici nu poate cere să se unească cu România, cu care nu se află în vecinătate...

Oricare ar fi frontierele pe care conferința de la Versailles și oricare ar fi repartizarea cuțovlahilor între diferitele state, ei se cred în drept, în virtutea principiilor proclamate cu privire la libertatea popoarelor, să ceară cu tărie ca fiecare din cele șase grupe principale să constituie în fiecare dintre statele la care ei vor aparține, provincii sau cantoane autonome, având o putere administrativă națională, însoțită de un consiliu ales ce va delega un număr de reprezentanți în parlamentul țării din care vor face parte...

Doar în acest mod dreptul macedo-românilor la o viață liberă aproape se va realiza, căci ei vor putea cel puțin, printr-o viață locală independentă, să-și păstreze limba lor, tradițiile, obiceiurile și tot ceea ce constituie patrimoniul național ce le-a fost lăsat de strămoșii lor. În ceea ce privește grupurile numeroase de o mai mică însemnătate decât cele șase menționate, ca și pentru unul sau altul dintre acestea, dacă vor fi piedici de neîntrecut de soluționare a unei autonomii cantonale, cuțovlahii cer cel puțin extinderea drepturilor recunoscute în 1913 prin declarațiile anexate tratatului de la București la toate grupurile macedo-române, oricare ar fi data anexării lor la statul din care fac parte, adăugându-se și autonomie comunală națională pentru statele în majoritate românești, în propria lor limbă în ceea ce privește problemele strict locale.

La question des macedo-roumains ou des Koutzo-valaques, București, 1919, lb. franceză, broșură.

125

1919, Paris. Extras din memoriul românilor din Serbia prezentat de dr. Atanasie Popovici la Conferința de Pace de la Paris.

Conferința pentru pace, întrunindu-se la Paris, cu scopul de a așeza în Europa o nouă alcătuire, întemeiată pe justiție și pe principiul naționalităților: Comitetul Național al Românilor din Serbia, al cărui președinte este subscrisul, m-a însărcinat să aduc membrilor conferinței plângerile și năzuințele legitime ale acestei populații.

Întemeiat pe aceasta, am onoarea de-a înfățișa cele ce urmează: Valea inferioară a Timocului și a Moraviei, din nord-estul Serbiei și platoul care desparte cele două râuri, sunt locuite de o însemnată masă de populație românească. Ea ocupă teritoriul celor patru județe: Craina, Pojarevăț, Timoc și Morava.

Obârșia populației române din Serbia este foarte bine cunoscută, ca fiind alcătuită din rămășițele coloniilor romane și trace romanizate care se aflau în această țară atunci când sârbii s-au revărsat în aceste locuri, și care n-au putut fi salvate decât cu greu și numai în parte. Populația românească s-a păstrat mai curată în văile înalte și în pădurile dese ale acestui ținut muntos. În sec. al XIV-lea, urmele lor se întâlnesc în mai multe acte oficiale ale țărilor sârbe. Dar peste această primă alcătuire etnică, au venit să se adauge elemente macedo-române de la Pind și din

Balcani. În mișcările etnice pe care le-a prilejuit invazia otomană, în jurul acestui sâmbure etnic s-au strâns rămășițele românești care rătăceau între Carpați și Balcani. În cursul sec. XVII-XVIII și XIX-lea, noi pături au venit să se suprapună peste primele așezări și de astă dată ele au venit din Mica Valahie (Oltenia) și din Banatul Timișoarei.

.....
Însemnătatea numerică a populației românești din Serbia nu este de loc de lepădat. Ea numără astăzi mai bine de 340.000 suflete, pornirea ei fiind aceea de a întinde și de a se înmulți.

.....
Dacă am socoti că numărul românilor, de la 1859 și până acum a crescut tot atât cât și acela al sârbilor, noi ar trebui să avem astăzi față de cei 700.000 locuitori, câți locuiesc în cele 4 județe sârbești, ceva mai mult de 300.000 români și aproape 400.000 sârbi. Iar dacă cifra românilor din județele Pojarevăț și Craina (261.588) a căror populație este în mare majoritate românească (80%), adăugăm și pe aceea a celorlalte două județe (81.871), unde populația românească este cel puțin de 20-30%, se ajunge chiar până la cifra de 340.000 români.

Pe când statistica oficială se străduia să ascundă numărul adevărat al românilor, acârmuirea s-a ocupat și ea să lucreze la „sârbizarea lor“. Limba românească a fost gonită din biserică și cărțile sfinte românești au fost arse. Întrebuințarea limbii românești în școli, pentru copiii români a fost oprită.

.....
Împotriva acestei politici de înăbușire și de „sârbizare“, românii din Serbia n-au putut să opună decât o împotrivire îndârjită și mută. N-au dat înapoi din nici un punct de vedere. Dacă n-au mers cu împotrivirea până la răscoală este că întotdeauna, au fost îndemnați să nu o facă de către frații lor din regat, ori de câte ori s-au dus la București pentru a le cere sprijinul lor prietenesc, pe lângă conducătorii din Belgrad. În două rânduri, la 1904 și 1906, românii din județ Pojarevăț au trimis la București un împuternicit cu un memoriu semnat de toți fruntașii românilor din județ, prin care rugau guvernul român fierbinte să intervină pe lângă cel sârb spre a le îngădui dreptul de a avea școală și biserică națională. La 1913, locuitorii din județul Craina au făcut la București o cerere asemănătoare. Guvernul din București însă cu inima ușoară n-a ținut seama de dorințele întemeiate ale celor peste 300.000 români din Serbia, numai pentru a păstra prietenia ei.

.....
Un guvern care nu îngăduie cea mai elementară libertate școlară și bisericească supușilor săi – români – este neîndoios că nu ar putea decât să înăbușe și să împiedice cu cea din urmă asprime orice mișcare iredentă, orice împotrivire mai dârză, care ar putea să aibă un răsunset în străinătate.

Dar, românii din Serbia speră că de acum înainte obiceiurile trecutului vor înceta.

Principiile wilsoniene care au fost primite de toată lumea și mai ales de poporul sârb – aceste principii în numele cărora iugoslavii, toți atâția câți sunt – cer să fie alipiți la regatul sârb, trebuie să fie aduse la împlinire și în ceea ce ne privește.

Nu sârbii sunt aceia care ar putea să ne oprească de a cere acest lucru. De aceea, noi cerem de la Conferința pentru pace, pe temeiul principiilor wilsoniene, dreptul de a fi alipiți la frații noștri liberi din regat. Acesta este pentru noi singurul mijloc de a ne asigura libera noastră dezvoltare ca și aceea a culturii noastre intelectuale, în limba noastră națională și singura noastră cheazășie că nu se vor mai pune piedici libertății noastre școlare, religioase și politice. Noi vrem și cerem să ni se dea ceea ce s-a dat și altor ramuri ale poporului iugoslav.

Noi locuim pe însăși frontiera care desparte Serbia de România și teritoriul pe care îl ocupăm alcătuiește un fel de ieșind în mijlocul teritoriilor românești. Acest fapt îndreptățește năzuințele noastre și de o mare tărie dreptului nostru care se trage din principiul wilsonian.

Noi ne-am vărsat sângele fără precupețire pentru Serbia în cele două războaie balcanice, de la 1914. Divizia românească din Timoc a fost citată printre cele mai brave, în lupta disperată împotriva inamicului comun. La rândul său, poporul sârb ne datorează libertatea și neatârarea, pe care le-am câștigat prin eforturile comune, la care au luat parte frații noștri care au murit și cei care au supraviețuit: acei care au luptat în Serbia, în România, ca și în Austro-Ungaria. Ei prin grelele lor sacrificii, ne-au răscumpărat dreptul la libertate.

În acest război a curs prea mult sânge și prea multe milioane de oameni au murit luptând împotriva împilării, pentru ca o dată pacea încheiată, să mai rămână fără pricini întemeiate, popoare sau părți de popoare subjugate, ca noi.

Dacă mai este dreptate la fel pentru toată lumea, pe temeiul ei, cerem de la Conferința pentru pace să ni se facă dreptate și avem convingerea că cererea noastră nu poate fi înlăturată.

Dr. Atanasie Popovici

Președintele Comitetului Național al Românilor din Serbia

Memoriul românilor din Craina prezentat de către A. Popovici la Conferința de pace de la Paris, București, 1919, lb. franceză, traducere în „Românii din Turcia“, volumul III, București, 1943, p.111-114.

126

1923, București – Raportul lui <P. Marcu>, șeful serviciului Școlilor și Bisericii Române din Peninsula Balcanică, adresat dr. C. Angelescu, ministrul instrucțiunii publice privind situația bisericii, liceului și cimitirului român din Bitolia (Serbia).

/1923, București/

Domnule Ministru,

Întors de curând din Macedonia unde am luat contact cu diferiți notabili ai comunităților noastre și cu unii institutori din regiunile Bitoliei, Veriei, Vodenei și Hrupiștei, îmi permit a reda impresiile culese în timpul șederii

mele în acele părți, asupra mersului actual al mișcării noastre culturale, precum și asupra perspectivelor de dezvoltare în viitor:

1. În Serbia, populația românească împrăștiată în cursul războiului s-a recules, începând parte să refacă satele locuite de dânsa înainte de război, parte să se restabilească la orașe.

Astfel orașul Bitolia și-a reluat aproape aspectul de oraș aromânesc de odinioară, iar poporul, uitând de discordiile de altă dată, reclamă redeschiderea școlilor noastre, mai ales cele secundare și nutrește speranța că aceasta se va realiza într-un viitor cât de apropiat, deoarece, se zice, cuvântul României nu se poate să rămâie neascultat de Serbia aliată de ieri și de azi.

În zilele Paștelui biserica a fost neîncăpătoare pentru lumea care sosise să asiste la slujba religioasă.

Țin să relevez cu această ocazie curajul și patriotismul dârz al părintelui Popa-Theodor care prin atitudinea sa întotdeauna demnă, prin marele zel și devotament nu lasă să se stingă flacăra patriotismului din inimile celor devotați mișcării noastre.

Nenumărate sunt piedicile și mari sunt umilințele ce le îndură din partea autorităților bisericești sârbe dar se pare că Sfinția sa tocmai în aceste obstacole găsește izvorul nesecat al curajului său neînduplecat.

Tot acest eroism biblic însă se desfășoară într-un cadru nespus de umilitor pentru prestigiul țării în străinătate.

Plafondul <plafonul> zugrăvit al bisericii dărâmat în urma exploziei din anul trecut n-a putut fi reparat, căci aceasta ar reclama o sumă de cel puțin 50.000 lei.

Localul impunător al liceului, o construcție masivă, amenință și el să se dărâme.

Împrejmuirea toată a căzut, așa că în curte pot intra în voie tot felul de elemente care vor începe într-o bună zi să scoată ușile, ferestrele etc.

E neapărat nevoie să se facă și aici reparațiile necesare.

Cimitirul românesc care constituia una din cele mai însemnate podoabe ale orașului, neîngrijit de atâta timp se prezintă în condiții din cele mai triste.

1) Capela ruinată până la pământ.

2) Împrejmuirea mai toată căzută, astfel încă tot felul de animale vagaboande profanează mormintele acelor care trăiesc aici viața lor de veci și printre care se găsesc și osemintele acelor care și-au închinat toată viața pământească mișcării noastre culturale, cum au fost: Apostol Margarit, D<umitru> Atanasescu și alții.

În fața acestor mărturii ale unui trecut plin de înălțare sufletească m-am întreat adesea, Domnule Ministru, ce apatie ne face ca să ne menținem încă în stare de inferioritate politică față de sârbi și să nu putem obține până azi redeschiderea focarelor noastre de cultură care au dat țării atâția intelectuali și unde ar putea să se adape la izvoarele culturii românești încă multe generații cărora cultura slavă le inspiră toată repul-sia.

. . . . .

Nu pot încheia, Domnule Ministru, fără a aborda și o altă mișcare ce am observat-o printre românii din Grecia, mișcare relevantă și în presa din țară și care poate avea consecințe funeste pentru existența operii noastre culturale în Grecia.

Cele mai frumoase localități din jurul Veriei, din care unele chiar proprietăți particulare ale românilor, au fost colonizate cu refugiați greci sosiți din Asia Mică.

Astfel au fost acaparate localitățile Dovra, Turcochori, Kustohori, Lujiți, Cumania, Topleani, Târcoviani etc. Toate aceste regiuni deluroase serveau de locuri de pășunat pentru oile românilor din regiunea Veriei. Cotropite de acești refugiați 150.000/de/ oi rămân fără pășune și mai multe mii de familii vor fi silit să se expatrieze și ele. Tocmai atunci s-a născut spontan în inimile tuturor întrebarea:

Fortăți de împrejurări de a urni din aceste meleaguri de ce ne-am așeza din nou în Grecia pentru a îndura și pe viitor vexațiunile multiple la care am fost supuși în trecut și n-am merge în țara unde ne așteaptă un regim de legalitate și chiar de favoare?

Am căutat să-i conving a rămâne locului și i-am asigurat că guvernul țării va face totul pentru a obține de la greci evacuarea acestor teritorii.

Am căutat a le arăta neajunsurile ce prezintă deplasarea în masă și greutatea colonizării unei populații ca a noastră care nu-i agricolă.

Pe cât am putut constata acest curent este întreținut în mare parte de institutorii noștri, care vor cu orice preț să-și părăsească posturile spre a se așeza în țară.

De aceea socot că e necesară trimiterea unei circulare în care să atragem serios atenția institutorilor și institutoarelor noastre că deplasarea lor în țară va atrage după sine pierderea drepturilor câștigate prin legea asimilării.

Numai așa s-ar putea pune capăt unui adevărat dezastru al cauzei noastre culturale din Balcani, căci o spărtură produsă în grupul românilor din Veria, care constituie azi nucleul cel mai compact și cel mai naționalist din câte mai sunt în Grecia, va aduce după sine dezagregarea întregii noastre organizații.

Aceasta o știu prea bine grecii, care lăsau alte regiuni mai favorabile pentru așezarea refugiaților lor din Asia, au căutat cu tot dinadinsul să colonizeze mai întâi regiunile locuite de români, regiuni care mai târziu erau să fie de bușeu expansiunii populației românești așa de prolifică.

Așezând aceste colonii, grecii au urmărit îndoitul scop: a rămâne stăpânii netulburați ai acestor locuri după emigrarea românilor sau de a aservi economic masa așa de compactă a alegătorilor români din acea regiune, /care/ va fi în viitor la discreția elementelor grecești insinuate cu forța.

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 756/1952, f.22-26, copie.

1925 februarie 22, București. Articolul „Un echivoc – Congresul macedo-bulgar din Leipzig”¹ referitor la tendințele de înăbușire a aspirațiilor naționale ale românilor din Macedonia de către Iugoslavia și Grecia.

Extras

Ziarul „La Macedonia libre”, care din Sofia se împarte gratuit, străină-tății, publică în ultimul său număr o dare de seamă despre un „Congres al asociațiunii studenților macedoneni” ținut la Leipzig în cursul lunii ianuarie. Cetind darea de seamă vedem însă că sub denumirea de „macedoneni” nu au luat parte la congres decât studenți bulgari.

Ca bulgarii să agite mereu chestiunea macedoneană, nimic mai firesc: ei sunt în rolul lor și să nu ne mai miră nici concursul ce-l găsesc la foștii lor aliați germani.

Desigur nimeni nu poate afirma că viața minorităților etnice din Macedonia greacă și iugoslavă este raiul pe pământ. Adeseori, prea adeseori, ne-au sosit de acolo plângeri întemeiate și întristătoare. Vedem cum nici aliații din Belgrad, nici prietenii din Atena nu par a fi înțeles îndeajuns necesitatea de a înlătura jignirile sufletești ce ni le pricinuiesc neajunsurile îndurate de frații noștri din Macedonia. Nici angajamentele înregistrate în protocolul tratatului din 1913, nici făgăduielile obținute de Take Ionescu în 1921 la semnarea tratatului nostru de alianță cu Iugoslavia, nu au fost ținute în seamă. O rutină administrativă îngustă, stânjenește, pare-se, asigurările binevoitoare dar platonice ce ni se dau periodic, și astfel România, care în trecut nu s-a dat înapoi de la un grav conflict cu Turcia pentru dobândirea recunoașterii naționalității române prin iradeaua de la 1905, constată cu durere cum tocmai două țări amice ridică astăzi greutate împotriva aspirațiilor culturale ale românilor din fosta împărăție otomană.

Va trebui dar ca guvernul nostru să stăruie mereu pentru regularea acestor dificultăți, incompatibile cu legăturile de frățescă unire ce dorim a întreține cu Iugoslavia și Grecia și sperăm că unele îmbunătățiri aduse acum în urmă acestei chestiuni de către guvernul din Atena vor fi adoptate ca regulă și de cabinetul din Belgrad, spre mulțumirea și ușurarea noastră sufletească.

Dar a lega aceste dorințe ale macedo-românilor de acțiunea diametral opusă a bulgarilor macedoneni, aceasta este cu totul altceva, și credem că nu se va găsi nimeni la noi ca să primească o asemenea colaborare, fie chiar sub binevoitorul patronaj al culturii germane. Politica României este clară: ea exclude orice echivoc ca acel pus la cale de congresul macedo-bulgar din Leipzig cu grațiosul concurs al d-lui Weigand.

1. Publicat în ziarul „Universul”

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 80, f.1.

1926 octombrie 28, București. Prezentarea profesorului Mihail Pinetta privind sosirea coloniștilor macedoneni în Dobrogea.

Ziua de 28 octombrie <1926 – n.n.> a fost zi de sărbătoare în Silistra. Încă de dimineață se răspândise vestea de sosirea coloniștilor macedoneni. De la orele 3 d.a. un numeros public românesc s-a adunat la debarcader. Autoritățile locale au ținut să le facă o primire solemnă. La acostarea vaporului muzica militară a intonat imnul regal, urmat de urale și aplauze. Dl. Tașcu Pucerea, prefectul județului și dl. Hențescu, avocat, prin cuvântările lor pline de patriotism luminat, au arătat rolul și misiunea frumoasă a coloniștilor macedoneni în Cadrilater. Din partea acestora a răspuns d-l V. Muși, avocat în București, cu același ton și entuziasm. Apoi s-a format un cortegiu impunător, și în sunetul muzicii, alternat cu cântecele patriotice ale noilor veniți, aceștia au fost conduși până la cercul militar unde au fost găzduiți timp de două zile, până li se pregăti locuințele în interiorul județului. Seara li s-a făcut o masă bună, urmată de o reprezentație cinematografică în același local.

Ni se spune că asemenea primire le-a fost făcută și la Constanța și la Bazargic.

Bieții emigranți sunt amețiți de această primire frățească, neașteptată și nemaipomenită în viața românilor macedoneni, trăiți printre elementele dușmănoase străine, de la buzele cărora n-au avut niciodată vreun surâs în mișcările los sbuciumate din cauza condițiilor politice anormale din țara lor de origine.

Câtă mângâiere pentru acești nefericiți că, izgoniți din țara unde timp de secole au trăit strămoșii lor pentru că au ținut să-și păstreze rasa curată, limba și conștiința națională, găsesc astăzi un adăpost pe lângă frații de același sânge, de care o soartă rea îi ține despărțiți de veacuri ca să nu se recunoască!

Într-un trecut îndepărtat, împrejurări neprielnice făceau ca aromânul care venea în țară să fie considerat ca grec, fiindcă vorbea și grecește, ceea ce-l silea să se apropie mai mult de greci decât de frații săi pe care îi credea străini. Pe acele vremuri Macedonia era încă Grecia pentru majoritatea românilor din țară.

De atunci și până astăzi ce de drum s-a parcurs și cu ce rezultate frumoase pentru binele neamului nostru! Eram perduți printre străini și ne-am regăsit! Chiar tinerimea aromânească, educată prin școli străine, devine conștientă de neamul său și râvnește la cultura națională. Și cei care de voie de nevoie rămân unde sunt născuți, nu uită că sunt români. Românul nu pier!

Recunoaștem că e tristă situația coloniștilor, care sunt siliți să-și părăsească țara în momentele critice, dar această deplasare forțată are și partea bună. „Pour quelque chose malheur est bon“. Ei pleacă dintr-o țară în care deveniseră de fapt sclavii unor state șoviniste stabilesc în țara-mumă sub scutul căreia vor trăi în libertate și cu toate drepturile de cetățeni liberi.

Prin stabilirea lor în Cadrilater se aduce încă de pe acum un folos neprețuit Statului, care prin fericita hotărâre luată își întărește prestigiul și autoritatea cu elemente românești conștiente, de care se simte mare nevoie. De aici dar elanul și dragostea cu care au fost primiți primii coloniști din partea oficialității și a publicului românesc.

Ar fi însă de dorit ca opera de colonizare să nu se oprească aci, ci să fie continuată și alimentată: cele câteva sute de azi să fie completate până la câteva mii; altfel ne pierdem vremea și cheltuiala.

Coloniștii macedoneni vor aduce cu ei ordine și civilizație. Statul român se bizuie pe activitatea și cinstea lor tradițională. În schimb ei își asumă angajamentul și răspunderea morală de a sluji cu credință și devotament la granița acestui colț de țară tulburat și terorizat de cetele banditești în detrimentul prestigiului autorității românești. Avem ferma speranță că în măsură ce vor fi instalați și bandele vor începe să dispară încetul cu încetul. Credem că ei nu se vor lăsa mai prejos întru apărarea țării românești de cât făceau în Macedonia pentru interesele politice ale străinilor, care i-au răsplătit cu exilul.

Mihail Pinetta
profesor

M.Pinetta, *Coloniști aromâni în Cadrilater*, în „Tribuna românilor de peste hotare“ /București/, II, nr.9-12, septembrie-decembrie 1926, p.37.

129

1928 iunie 26, <Ianina> – Memoriul reprezentanților a șapte comunități românești din Pind înaintat consulului general al României la Ianina, Constantin Movileanu, în care este menționată situația economică grea în care se găsesc și se solicită intervenția țării mamă pentru respectarea drepturilor lor.

1928 iunie 26, /Ianina/

Prea Stimate Doamnăle Consul,

Subsemnații reprezentanți ai comunităților române din Pind și Epir cu profund respect venim a vă ruga să binevoiți a lua în vedere pentru apărarea și bunul mers al cauzei noastre naționale, cele ce urmează:

1) Să binevoiți a interveni pe lângă onor Guvernul României Mari, pentru ca Țara Mamă să facă să se respecte comunitățile constituite și recunoscute de zeci de ani sub fosta dominație turcă de către statul moștenitor, Grecia.

De la 1913 când Epirul și Pindul au fost anexate la Grecia, acest drept obținut în urma a nenumărate jertfe ni s-a răpit. Din cauza aceasta nu putem beneficia deloc de dările comunale la care contribuim și suntem supuși a contribui spre a fi de folos școlilor și bisericilor noastre, pavăza noastră națională. Sumele provenite din taxele și contribuțiile comunale sunt întrebuințate exclusiv grecești din comunele noastre și noi contribuam

bilii n-avem dreptul să punem nici măcar o șindrilă la școlile noastre din contribuțiile noastre. Prin banii noștri, fruct al muncii noastre trudite, se întrețin în bună stare instituțiile de cultură greacă – focare de grecizare, atunci când școala și biserica noastră națională duc atâtea și atâtea nevoi.

Respectarea comunităților române este o necesitate vitală pentru bunul mers al cauzei naționale.

2) Să se facă toate demersurile cu puțință pe lângă guvernul elen pentru ca drepturile noastre seculare asupra pădurilor din regiunea comunelor românești să fie respectate și acum după cum au fost respectate timp de veacuri de către fosta stăpânire turcească. De aceste drepturi de care am fost despuiți la 1918 se leagă și atârnă însăși existența noastră căci după cum este cunoscut, ocupația de căpetenie la noi este creșterea vitelor și mica industrie a cherestelei. Ori, acum pădurile fiindu-le luate și intrate în posesia statului, suntem la bunul plac al agentului silvic, care, când este vorba de români ne face atâtea mizerii că ne vedem siliți să stăm cu brațele încrucișate în loc să muncim și să ne câștigăm cinstit existența, prin muncă, în pădurile care ne aparțin din moși-strămoși. Cerem ceea ce a fost al nostru, cerem puțința de a trăi.

3) Să se înființeze la centrele noastre cultural-naționale Iănina și Grebena și clasa a V-a secundară pentru ca în viitor în loc de gimnazii să avem licee complete. Menținerea și promovarea cauzei noastre culturale în Epir și Pind cere aceste sacrificii care vor face din actualele gimnazii focare intense și inexpugnabile de lumină și cultură română.

4) Așa precum s-a făcut pentru gimnaziul din Ianina să se aprobe o sumă pentru clădirea proprie școlară în orașelul Grebena unde comunitatea dispune de teren îndestulător.

5) Să se ia măsuri serioase în vederea ajutării sau susținerii pe cale economică a meseriașilor și negustorilor români cărora instituțiile bancare grecești le refuză astăzi categoric orice credit. Sucursalele de instituții de credit românești ori de alte organizări economice la Ianina și Grebena având între altele și scopul de mai sus, vor salva economicește populația română. Astăzi prin refuzul de cel mai neînsemnat credit, suntem reduși la inacțiune și sărăcie. Menținerea noastră stă în o puternică organizare economică iar mijloacele sunt pe lângă altele și instituțiile de credit (bănci ori sucursale de bănci) etc.

6) Pentru apărarea eficace a intereselor românești socotim de trebuință să se înființeze un vice consulat la Grebena.

7) Să se acorde tinerilor noștri merituoși burse la universitatea din Atena ca cu modul acesta să putem avea tineri pregătiți care după terminarea studiilor să poată să rămână pe loc în Grecia spre a fi de folos neamului nostru. Falanga conducătorilor noștri luminați, aflători aici, pe câmpul de luptă trebuie să se fortifice și prin elemente române provenite de la universitatea din Atena.

8) În direcție spirituală un șef bisericesc și în sfârșit tot ce onor Guvernul Țării Mame va crede cu cale pentru prosperarea culturală și economică a populației române din Epir și Pind.

Având neclintită nădejde că veți binevoi a sprijini din toate puterile Domniei Voastre doleanțele noastre, arătate mai sus, vă rugăm Domnule

Consul General să primiți asigurarea nemărginitei recunoștințe și considerații ce vă păstrăm.

În numele comunităților române din Samarina, Abela, Perivole, Breaza, Băneasa și Turia.

Reprezentanții: /ss/ I. Dabura, – /ss/ Constantin Ghiți.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 870/1928, f.164, copie.

130

1928 noiembrie 8, București Societatea studenților români de peste hotare, se adresează directorilor de ziare să publice o moțiune despre rolul și menirea acestei societăți.

Prea Stimate Doamnăle Director,

Avem onoarea a vă ruga să binevoiți, a publica în coloanele mult prețiosul dv., ziar, moțiunea care urmează:

Subsemnații studenți români-macedoneni din țară, cu părinții în Macedonia, conștienți de rolul și menirea noastră, ne-am reorganizat într-o societate nouă pe baze solide, cu numele de „Societatea studenților români-macedoneni de peste hotare“.

Ne-am retras din cercul celor sătui și preocupați de interesele lor personale, formând cercul celor flămânzi de adevăr, celor sinceri cu sufletul, pentru ca strigătul de durere al fraților noștri din Macedonia să nu se înăbușe de nepăsarea celor ce și-au uitat menirea. Adăpați de soarele civilizației și întăriți de razele vitalității – munca –, am pornit pe o cale grea, dar sigură de izbândă.

Am pășit cu mândrie și încredere în biruința ideii noastre naționale cu ferma hotărâre de a înlătura orice obstacol ce ni s-ar pune în cale. Repetațele strigăte de salvare ale părinților noștri n-au avut ecou în sufletele reci ale acelora ce auzindu-le trebuiau să se cutremure.

Șiraguri de lacrimi au vărsat bieții noștri părinți, și nici un cuvânt de mângâiere, nici o vorbă de încurajare pentru a le ușura durerea. Același zâmbet sceptic și expresie resemnată citeam pe fețele acelora ce au trebuit să-i mângâie trimitându-le o vorbă de încurajare.

Libera lor dezvoltare ca neam pe care o cerem noi azi celor în drept a le o da, nu este și nu poate fi numai expresia dorințelor noastre celor de azi. În ea nu se cuprinde numai revenirea noastră ale celor vii. Ci și toată nădejdea celor morți, ei așteaptă ca toate virtuțile și toate sacrificiile lor pentru neam și limbă, să fie o pildă de curaj pentru noi urmașii lor.

De aceea numai vrem să auzim glasuri răgușite din capete aprinse de patimi oarbe, și uniți într-un acord de suflete să luptăm fără de precupețire de sacrificii, pentru ca să fim demni de numele ce ni l-au lăsat strămoșii noștri.

Vom edita o revistă cultural-națională care va cuprinde și bucăți scrise în dialectul aromânesc și un mare număr îl vom trimite gratuit în Mace-

donia. Apoi în vacanță vom organiza excursii în toată țara precum și o mare excursie în Macedonia la care credem că vor participa și mulți frați de aici din țară, pentru ca să se cunoască mai de aproape sufletele. - Scopul Societății noastre atât de frumos și înalt, credem că toți bunii români înțelegând frumoasele sentimente de care suntem conduși, ne vor da tot sprijinul moral și material, și nu voi lăsa ca energia noastră care luptă pentru un ideal cu oricâte sacrificii, să se sfarme de zidurile nepăsării.

Primiți vă rugăm, Prea Stimată Doamnă Director, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Președinte
Secretar General

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea studenților macedo-români, dosar 3, f.4, 4v.

131

1928 noiembrie 23, București. Prezentarea obiceiurilor populare ale aromânilor în cadrul expoziției jubiliare a Dobrogei.

„Gospodăriile

Mai întâi, nici o casă de român macedonean nu se prezintă exact ca cea de la expoziție. Aceasta este un compromis, un fel de amestecătură de bucătărie și cameră de musafiri. În realitate, însă, casele acestor frați ai noștri sunt cu mult mai mari, cu încăperi numeroase și având fiecare destinație proprie. Astfel, nu pot să lipsească din nici o casă de român macedonean celarul, cuptoarele din bucătărie și odăile pentru musafiri; acestea din urmă uneori câte 3-4.

Câteva cuvinte despre aceste părți de gospodărie populară pentru a le cunoaște mai bine rostul.

„Celarul e pentru păstrarea iernatecului, adică a rezervelor de făină, lemne, băuturi vin și rachiu), a „talrelor“ adică a putinelor de brânză și cu murături, a pastramei în saramură ș.a. Macedonenii aveau nevoie de asemenea rezerve pe timpul iernei, fiindcă zăpezile închideau cu desăvârșire drumurile muntelui, condamnați să aștepte în casele lor sosirea primăverii liberatoare. De bogăția acestor celare ne putem face o idee și din răspunsul pe care un macedonean din Neveasta (turcii îi ziceau Neve-sca, iar grecii de astăzi Nynfion) l-a dat unui englez la Cairo, care știricia („sic!), unde e și cât de mare comuna aceasta? După ce a determinat poziția geografică, aromânul a spus cu mândrie: „Are 400 de hanuri și tot atâtea cuptoare de pâine; îți închipui, deci, cât e de mare!“

„Bucătăria aromânească.

Bucătăria are câte „două cuptoare: unul pentru pâine și altul pentru plăcinte. Pâinea o frământă ca și noi. În loc de cuvântul moldă, covată sau troacă, ei întrebuițează forma arhaică de „căpisteare“.

După frământare și dospire, o rup și o așează pe pânda de în întinsă pe o scândură de jur împrejur, apoi o coc în cuptor. Alături de cuptorul de pâine e și cuptorul pentru „pită” sau plăcintă, pe care o pregătesc în felurite chipuri: din praz cu brânză, din dovleac ș.a.

Pentru a se coace mai bine „pita”, o acoperă cu un capac de aramă. Afară de plăcinte mai gătesc „supuri”, fripturi și ghiveciuri. În general bucătăria macedoneană dovedește mult gust și îndemănare, nu lipsește de lângă bucătărie puțul cu apă și canalul de scurgere, săpat chiar în zidul de piatră al casei.

„Odăile de musafiri

Sunt interesante și „odăile de musafiri” care am spus că sunt numeroase pentru a putea găzdui tot neamul, precum și pe vecini și prieteni la praznice și nunți. Uneori e vorba de 120-150 de persoane. Între camerele acestea sunt „chioscuri”, adică săli întinse pentru dansuri ca: „sârto”, un fel de sârbă, ciamico (un dans de origine greacă), beraticu (de origine din Berate-Albania) ș.a. De obicei n-au paturi. Musafirii se culcă pe saltele umplute cu frunze sau cu „ferecă” verde, se învelesc cu „velințe” sau pături și dorm pe „câpătâie” sau perne. Nu lipsesc nici plapumele, cărora li se spune pe turcește „iulgane”.

„Obiceiuri de nuntă

Nunta îndeosebi e mare sărbătoare la acești frați, ceea ce dovedește seriozitatea și trăinicia vieții lor familiare. Vestirile se fac de conăcari care umblă călări și bat cu toiagul din poartă în poartă poftind lumea la ospăț, care ține șapte zile la rând. Nunta începe de miercuri, când se frământă și coace pâinea și se ține până marțea următoare. Se trec, la un asemenea prilej, 10-15 saci de făină și se taie câte 50-60 de berbeci. Noroc că berbeci mai aduc și musafirii. Acești berbeci, aduși ca dar la nuntă, se cheamă „mârși”. „Nunul” sau nașul se bucură de mare cinste la nuntă și el e căpetenia care poruncește tuturor. Fără aprobarea lui nu pot să cânte nici lăutarii. E interesantă plecarea la cununie care se întâmplă duminica, purtându-se „flambura”, făcută dintr-un toiag împodobit cu flori și cu pânză albă și având la capătul de sus un măr și o cruce. În seara acestei zile stau la masă cu mirele și mireasa numai nunii și socrii – ceilalți se duc. Atunci se aduce „prica”, adică zestrea miresei, iar luni, adică a doua zi, mireasa împarte „doarele” sau darurile ei rudelor mirelui. La rândul lor, aceste rude cinstesc cu bani pe mireasă. Marți în ziua din urmă, oaspeții mănâncă din bucățile gătite de tânăra nevastă. Ea așa numai „turta miresei”, după care pleacă toți pe la casele lor. Nunțile cele mai multe se fac vara, la Sf. Mărie, când e belșug și veselie mare.

Iată câteva rânduri din crâmpeiele de viață înfrățită așa de sumar de camera macedo-română a Expoziției dobrogene.

I.G.M., Etnicul românesc *Din viața aromânilor* în „Viitorul” /București/, XXI, nr. 6232, 23 noiembrie 1928, p.1.

<1928>. Proces-verbal al celei de-a doua întruniri a tuturor românilor macedoneni din Capitală, la care s-a discutat problema coloniștilor din Dobrogea Nouă.

Societatea de cultură „macedo-română“

Marti 24 oct. orele 9 seara, a avut loc în saloanele Societății de cultură macedo-română, a doua întrunire a tuturor românilor macedoneni din capitală, la ordinea zilei fiind problema coloniștilor din Dobrogea Nouă.

Dată fiind importanța problemei, românii macedoneni au luat parte în număr de peste 200, arătând astfel o admirabilă solidaritate în chestiunile de interes național superior.

Înainte de a se da cuvântul în chestiunea de la ordinea zilei, dl. N. Batzaria a dat citire unui raport scris, întocmit de Comitetul ales de adunarea precedentă, să susțină interesele coloniștilor prin demersuri pe lângă guvern.

În acest raport se arată între altele că în urma întrevederii cu comisarul guvernului Lupu Costache, comitetul are impresia că acesta este bine intenționat și doritor de a face în Cadrilater o operă dreaptă și românească.

Tot în acest raport se arată că în momentul când Comisiunea s-a prezentat d-lui Mihalache, acesta lămurea la doi corespondenți de ziare americane și engleze condițiile insuportabile ce s-au creat elementului românesc din statele balcanice pentru a releva necesitatea în care se găsește Guvernul român de a aduce în țară pe acești conaționali.-Rezultând răspunsul d-lui ministru Mihalache, comitetul a raportat că: dl. Mihalache nu intenționează să ia pământurile acelor care îl cultivă în realitate.

Nu se va lua pământul nici de la acei care au dat declarații de renunțare. Se va respecta starea de fapt și în sensul acesta s-au dat instrucțiuni comisarului colonizării, căruia i-a lăsat mână liberă de a proceda așa cum dictează nevoile locale.-Se vor construi fără întârziere 2000 de case pentru coloniști.

După citirea raportului, au luat cuvântul dnii: Nuși Tului, George Murnu, Dr. Ghiulamila, C. Noe, Dr. Topa, V. Muși, Dr. Petrașincu, Dr. Pucerea și studenții Ciumetti și Tanașoca.

Oratorii au căutat să înlăture atmosfera nefavorabilă ce s-a creat acțiunii întreprinse de Societate interpretându-se ca o agitație împotriva guvernului și ca o armă de luptă a unor partide de opoziție împrăștiind asemenea credințe lipsite de temei.

S-a relevat răul ce se aduce operei de colonizare prin tot felul de intervenții lăaturalnice și manifeste neautorizate ale unora care își însușesc atribuțiile pe care nu le au. Asemenea demersuri individuale și dispartate chiar când sunt făcute cu cele mai bune intenții, sunt de natură să îngreuneze și să zădărnicească demersurile autorizate.

După ce s-a încheiat seria cuvântărilor, remarcate printr-un urbanism lăudabil, s-a procedat la completarea Comitetului ales cu dnii: N.Tului, Dr. Ghulamila și G. Murnu.

Acest Comitet este autorizat să coopteze și pe alți membri de care ar avea nevoie.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură a macedo-română, dosar 174, f. 1-2.

133

1930 ianuarie, București. Extras din studiul Direcției culturale a românilor dinafara granițelor de pe lângă Ministerul instrucției publice și al culturii cu privire la școlile românești din Peninsula halcenică.

Iată care este situația de fapt a școlii noastre din cele patru state balcanice, sub oblăduirea cărora, prin vitregia istoriei, elementul românesc este obligat să-și trăiască zilele pline de amărăciune.

În Grecia, deși școala noastră se socotește tolerantă în baza Tratatului de la București, totuși numărul școlilor primare a fost redus simțitor; de unde până în preajma războiului mondial am avut peste 50 de școli primare, astăzi nu ființează decât jumătate din numărul lor. Este adevărat că în privința școlilor secundare am putut constata un modest progres, însă care ne stârnește o bucurie. Este vorba de completarea liceului de la Grobena.

Cum însă, școlile noastre nu sunt recunoscute de statul grec, absolvenții noștri n-au posibilitatea să urmeze universitățile din Grecia și nici chiar să ocupe un serviciu într-o întreprindere particulară, cu atât mai mult la o instituție publică. Posesorul diplomei eliberată de școala secundară românească este socotit în Grecia ca un analfabet. Cunoaștem cazuri concrete, când mai mulți colegi de ai noștri, în dorința de a rămâne pe lângă vetrele lor părintești, deși au reușit cu succes să treacă examenele ținute la diferite instituții de stat și particulare, totuși, pe motiv că au urmat școala românească n-au fost angajați ca funcționari la aceste instituții.

Bruma de activitate extra-școlară, întreprinsă de elevii noștri în colaborare cu profesorii lor nu este văzută cu ochi buni. Ba ceva mai mult, în repetate rânduri autoritățile grecești au interzis reprezentarea unor piese de teatru al căror subiect departe de a atinge susceptibilitățile sentimentelor naționale ale grecilor, exprima o latură din viața pastorală a românilor. Âncepând din anul trecut, li se interzice elevilor români din celelalte state balcanice ce doresc să urmeze o școală secundară românească din Grecia, venirea lor în această țară. Anul acesta, atât studenții plecați în vacanță pe la părinții lor, cât și absolvenții noștri din cauza perceperii unei taxe incompatibile cu resursele lor modeste nu au posibilitatea să vină în țară pentru a-și desăvârși studiile.

În Albania, sub pretextul stăvilirii tendinței de infiltrare italiană, s-a hotărât zăvorârea tuturor școlilor românești.

În toată Bulgaria nu funcționează decât două școli primare și un liceu în completare la Sofia. În toate comunele românești, s-au constituit comitete bulgare teroriste ce forțază pe români să semneze declarații prin care

se obligă să nu ceară școală și biserică națioanlă. Primarii comunelor și șefii posturilor și jandarmii interzic, sub pedeapsa cu bătaia și închisoarea, vorbirea limbii românești, precum și purtarea în public a uniformelor elevilor Institutului nostru de la Sofia. Grănicerii și jandarmii bulgari au confiscat din bisericile noastre toate evangheliile, bibliile și cărțile rituale românești. Nu se admite cu nici un chip intrarea în Bulgaria a vreunei publicații românești trimisă din țară pentru cultivarea în limba lor strămoșească a fraților noștri.

Până în prezent Bulgaria n-a respectat nici o obligație luată prin tratatul de la Neuilly sur Seine.

În Iugoslavia, aliata noastră, socotindu-se juridicește că duce Tratatul de la București, în care se prevedea autonomia noastră școlară au fost desființate toate școlile românești clădite pe sângele vărsat de martirii noștri. În același timp, corpul didactic românesc a fost expulzat în țară. În toate comunele, locuite de români s-au deschis școli sârbești, bine organizate a căror frecventare este obligatorie și pentru elementul nostru. Întrebuințarea limbii românești este socotită, ca și în Bulgaria, un delict în contra idealului național iugoslav. Prin astfel de mijloace procesul de sârbizare se desfășoară într-un ritm viu. În schimbul odiseei naționale la care sunt supuși frații noștri, guvernele țării noastre în spiritul lor de toleranță greșit înțeleasă au acordat sârbilor din Banatul românesc următoarele avantaje: un vicariat episcopal, trei protobiteriate, 52 parohii subvenționate cu bani plătiți din sudoarea țaranilor români, 40 case parohiale, 5 mănăstiri, 44 școli primare confesionale, diverse asociații culturale, două ziare și o bancă sârbească la Timișoara sprijinită de Institutul nostru de emisiune.

Iar noi, cu o populație românească mai numeroasă în Macedonia, Iugoslavia, nu avem în toată Iugoslavia decât un paraclis!

.....
Cât privește Albania, Onor. Ministerul Instrucțiunii Publice acordă burse studenților albanezi veniți în țară ca apoi, întorcându-se în patria lor, să asuprească pe românii ce se găsesc în țara lor.

Bulgarii au la noi 4 licee unde se face educație iredentistă, 2 gimnazii, numeroase școli primare, un număr însemnat de biserici, societăți culturale, sportive, muzicale și chiar naționaliste a căror activitate nefastă sapă adânc la surparea temeliiilor integrității noastre teritoriale.

În fața acestui contrast izbitor dintre libertățile de care se bucură minoritățile statelor balcafnice pripășite în țara noastră și regimul aplicat cu o duritate sfâșietoare conaționalilor noștri, studențimea macedo-română simte o durere nemărginită pentru suferințele îndurate de frații săi și în același timp se simte încleștată de revolta împotriva indolenței oficialității noastre.

Deși este de neconceput să se permită desființarea școlilor și bisericilor noastre, clădite pe ciolanele apostolilor românismului sfânticați de barda bandelor de comitagii și antași, astăzi când țara noastră a ajuns statul cel mai puternic din sud-estul european, totuși, s-a permis cu o docilitate inexplicabilă pălmuirea prestigiului nostru național. La toate măsurile asupritoare ce țintesc sugrumarea sentimentului național trăit cu intensi-

tate de o ramură a poporului românesc ruptă, sub influența rostogolirii haotice a evenimentelor istorice, din triumghiul daco-roman, conducătorii țării noastre seduși de principiile frumoase statornicite prin tratate, n-au luat nici o măsură pentru stăvilirea șovinismului feroce practicat în Peninsula Balcanică. Nu s-a ținut seama însă că statele balcanice calcă discret în picioare la fiecare pas principiile izvorâte din libertatea absolută a omului care-i dă dreptul să simtă așa cum îi dictează forul lui interior.

Socotim că salvarea de la pieire a acestor fii buni ai neamului nostru „împinși de puhoaiile popoarelor barbare în sudul Dunării este o datorie de conștiință și un imperativ categoric al politicii noastre naționale.

În acest scop se impune o scuturare din amorțeala în care ne complacem, pentru ca să-i inspirăm politicii noastre culturale care până în prezent se desfășoară în baza inerției, suflul animator de altă dată.

Școala și biserica românească din Peninsula Balcanică, cele două instituții ce au constituit stânca de granit de care s-au spart valorile cerbicii șovine a grecilor ce puneau la mezat viața fraților noștri, trebuie să fie puse pe baze noi sprijinite pe dinamismul unui duh nou.

... Domnule ministru, viața românului din Peninsula Balcanică merge către prăpastie; procesul de deznaționalizare frânge zi de zi avântul conștiinței naționale. Frații noștri sunt cuprinși de o disperare mistuitoare pricinuită, pe de o parte de încălcarea samavolnică a drepturilor elementare ale poporului nostru, câștigate prin martirajul unui sfert de veac și pe de alta, de delăsarea în care s-au complăcut unii din cărmuitorii destinelor țării românești.

Dacă statele cu care țara noastră a căutat să stabilească raportul de sinceră colaborare asupra elementului românesc aflător pe teritoriul pus sub stăpânirea lor, va trebui și noi, din spirit de mândrie națională să trecem la aplicarea unor măsuri similare. Să știe călăii noștri că tirania, se curmă prin tiranie.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul I, nepaginat.

134

1930 august 12, Timișoara. Memoriul dr. Cornel Groșorea-nu către Iuliu Maniu, prim-ministru privind organizarea minorității române din Iugoslavia și la necesitatea atragerii într-o asociație și a românilor minoritari din Ungaria, Bulgaria și Rusia, cu sprijinul guvernului și a persoanelor particulare.

Domnule Prim-ministru!

Situația disperată a minorității românești din țările limitrofe a provocat o vie repercusiune în opinia publică din Banat, unde este unica organizație a minorității românești din Iugoslavia, transformată după Congresul

din 1 iulie a.c. din Asociația refugiaților în „Asociația minorității românești din țările limitrofe“.

Această organizație și-a înscris în programul său propagarea mișcării pentru reorganizarea etnică a românilor minoritari din țările: Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și Rusia, în sensul tratatelor de pace și sub egida Societății Națiunilor.

Pentru a obține vreun rezultat palpabil, Asociația a decis trimiterea unei delegații la Congresul Minorităților de la Geneva, cu ocazia sesiunii de toamnă. Cu scopul vădit, de a manifesta, prima oară, în fața opiniei mondiale, existența acestei probleme, fiind vorba de soarta celor 1, 1/2 milioane de români de peste granițele României. Vroind, pe de altă parte, să stimuleze pe această cale conducătorii acestor bieți nenorociți și teroriizați de către popoarele dominante, în ciuda lamentărilor insolente ale minorităților conviețuitoare în România. Stimulent foarte necesar, în vederea indolenței păcătoase a conducătorilor de pretutindeni ai acestor minorități românești. Văzând, însă, problema depusă în fața opiniei mondiale, gestul nostru nu va rămâne fără repercusiuni.

După Congresul din septembrie de la Geneva, Asociația noastră va convoca, chiar sub imboldul celor petrecute la Geneva, la începutul lunii octombrie a.c. aici la Timișoara, invitând reprezentanții românilor din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și Rusia, pentru a stabili un program și o conduită comună, în vederea organizării de pretutindeni a minorității românești.

În vederea acestui scop, Asociația noastră ar dori să înființeze aici la Timișoara unde există cea mai vie organizație a refugiaților un birou permanent de propagandă, alături de un birou de studii, adică statistic. Pentru a concentra toată mișcarea românilor din străinătate în mâna acestui birou, chemat ca să studieze problema în totalitatea ei, înregistrând evenimentele, discuțiile, ideologiile și categorisind tot materialul după un sistem statistic. Facilitând pe această cale acțiunea conducătorilor români de peste hotare, servind totodată ca organ de informație diplomaților și politicienilor din țară.

Evident această mișcare impune necesitatea unei reviste, redactată în limba germană, presărată cu articole de interes general, scrise în limba franceză și engleză, pentru a populariza situația minorității românești, pe de altă parte pentru a combate exagerările minorităților din România, fixându-ne principiul că minoritățile din țările limitrofe nu pretind mai multe drepturi, decât cele acordate de România minorităților conviețuitoare în țară.

Incontestabil problema minoritară are două laturi: internă, care involvă o dezlegare oficială, prin organele guvernelor, centralizate la București și una externă, lăsată inițiativei particulare, pentru evitarea bănuielii din afară. Mișcare, aparte de oficialitate chiar cu înconjurul ei. Cu o singură condiție: sprijin material, fără care nu se poate concepe acțiunea noastră, deoarece minoritățile din străinătate nu sunt azi în situația materială ca să jertfească sumele necesare în vederea propagandei mai sus desfășurate.

În consecință avem onoare a ruga Excelența voastră: să binevoiți a dispune ca organele în drept să discute problema în vederea planului nostru, impunându-se o grabnică soluționare.

Primiți dle Prim ministru, expresia celui mai profund respect și devotament.

Timișoara la 12 august 1930

Președinte.

Excelenței sale

Secretar general.

Dlui Dr. Iuliu Maniu, Prim ministru[]
Țării Românești
București

▼
Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, Colecția de documente a Muzeului de istorie Reșița, dosar 25, f. 2.

135

1930 noiembrie 30, Brăila. Raport prezentat la Congresul general studențesc intitulat: Români din Valea Timocului.

Domnule Președinte și Frați Studenți români,

Înainte de a intra în fondul raportului pe care vi-l voi expune îmi permiteți să vă aduc frățescul salut din partea societății academice *Dacia Aureliana* a studenților români din Valea Timocului, precum și din partea acelorora pe care i-am părăsit astăzi de dorul *Patriei mame* și care astăzi încă au rămas să locuiască pe alte plaiuri și sub alt steag decât sub acela care ne este scump tuturor – tricolorul român.

Acest tricolor fâlfâie în voie de la Nistru până la Tisa și din Maramureș până la Dunăre pe pământul României Mari, înfăptuită prin sângele vărsat de 800.000 fii devotați ai ei.

În clipa aceasta gândul mi se îndreaptă spre acei români care nu au avut fericirea ca o dată cu întregirea neamului românesc să fi intrat în rândurile fraților de sânge. Ei au rămas cu suspinul pe buze și cu dorul în piept să viețuiască mai departe sub stăpânire străină, fără a putea avea mângâierea Patriei Mame.

Totuși plaiurile pe care locuiesc ne sunt scumpe tuturor, ele fiind – o moștenire de la strămoșii noștri români. Aceste plaiuri le găsim imediat ce trecem Dunărea pe la Calafat, pe unde au trecut armatele viteze ale regelui Carol I pentru cucerirea cetății Vidinului și se întind între Dunăre și Timoc până aproape de munții Balcani, pe o distanță de 60 de km. lățime și aproximativ 100 km. lungime, deci o suprafață de 6.000 km.p. Aceasta este o regiune foarte fertilă și pitorească pe care răsar peste 40 de sate cu populație curat românească, fără a se întâlni nici o urmă de bulgari.

Ținând seama de românii din întregul județ al Vidinului, de acei care locuiesc restul malului drept bulgar al Dunării, precum și de cei din Bulgaria de Sud, ajungem la un număr de cca. 200.000.

Acești români se îndeletnicesc exclusiv cu agricultura. 15% din familiile care compun acest număr își câștigă existența muncind pământul altora. 70% au pământ propriu, a cărui suprafață variază pentru fiecare familie între 1 și 6 ha. 10% au proprietăți între 6-10 ha și 5% între 10-50 ha.

Limba de care populația face uz în mod curent în toate satele românești din Valea Timocului este cea românească. De limba bulgară fac uz numai bărbații care au învățat-o în cazarmă și numai atunci când se găesc în fața autorităților. Femeile, cu toate că fac câte 2-3 clase primare în școli bulgare, imediat ce se despart de școală uită puținele cuvinte de limbă bulgară pe care le-au învățat. Nefiindu-le pe plac, continuând a vorbi de aici încolo numai românește, aceasta fiind unul dintre factorii determinanți ai păstrării conștiinței și limbii românești în Valea Timocului. Mama neștiind altă limbă decât cea românească își crește odrasla cântându-i doina sufletului românesc, așa că până la etatea de 7 ani când intră în școala de stat bulgară ea nu știe să vorbească decât românește.

Alți factori care au contribuit la păstrarea ființei românești de acolo sunt: obiceiurile și tradițiile păstrate neștirbite până în prezent. Cel mai puternic factor a fost biserica unde preotul în zile de sărbătoare își făcea slujba în limba română. Aici la biserică românul asculta predicile greșite în limba strămoșească de preoți care au învățat slujba bisericească de pe cărți românești. Astăzi acest focar de încălzire a sufletelor și de păstrare a spiritului românesc este amenințat să dispară din cauza impunerii de către conducerea bisericii bulgare de a se oficia slujba bisericească în toate bisericile din satele românești numai în limba bulgară.

La apelul fraților studenți români, care au venit să ne trezească sufletele și să ne cheme în Patria Mamă spre a ne adăpa cu știința la școli românești, în limba maternă, am răspuns cu cea mai mare dragoste și am venit studenți și elevi plini de noi speranțe și idealuri. Ne-am luat rămas bun de la părinți, frați și surori, care ne-au trimis în țară spre a ne cultiva în școlile noastre firești, cu cea mai mare dragoste și fără nici o grijă, fiind convinși că ne încredințează Patriei Mame, care va avea grijă de soarta noastră. În primii ani după această excursiune retrospectivă în toamna anilor 1922, 1923 și 1924 a venit un număr restrâns de elevi și bacalaureați care fiind primiți cu brațele deschise de toți frații din țară, au determinat în anii următori, 1925 și 1926, venirea altor cadre de bacalaureați și elevi, în număr mult mai mare. Astfel că la sfârșitul anului 1926 numărul studenților înscriși la facultățile din țară era de cca. 70 iar al elevilor de cca. 250.

În vederea realizării idealului lor, studenții s-au constituit chiar în toamna anului 1923 în societatea academică cu denumirea de *Dacia Aureliana*, sub președinția de onoare a marelui naționalist român Ion C. Grădișteanu, fost ministru, care și azi încă n-a încetat de a se mai ocupa cu problema românilor din Valea Timocului, considerând-o ca foarte importantă pentru Țara Românească. Elevii au fost îngrijiți materialmente de onor. Ministerul Instrucțiunii Publice, care a îngrijit și de repartizarea lor pe la diferite școli din țară, pentru care de fapt îi aducem viile noastre mulțumiri și recunoștință.

Scopul societății noastre a fost și este ca pe lângă problemele de ordin pur academic pe care le are de rezolvat să țină și strânse legături cu românii

rămași la vetrele lor din Timoc, urmărind formarea spiritului necesar, de redarea lor integrală culturii românești. Rezultatul este pozitiv, întrucât acum aproape toți părinții care doresc a-și instrui copiii îi trimit la școlile românești din țară, iar la fața locului, în Timoc, se poate constata cu mare bucurie întărirea din ce în ce a sentimentului național român, transformarea conștiinței naționale române dintr-o stare latentă într-una activă și o tendință spre emanciparea culturală.

Domnii din cele expuse până acum oricine poate deduce că începutul mișcării noastre de trezire națională se datorește vizitei fraților studenți români ce ne-au făcut-o în anul 1922, cu ocazia excursiei lor în Valea Timocului bulgăresc. Această vizită a fost pentru noi un adevărat răsărit de soare, ale cărui raze dintr-un început au încălzit sufletele noastre nemângâiate. Am mai arătat mai sus că la sfârșitul anului 1926 numărul studenților timoceni veniți în țară era de 70, iar al elevilor de cca. 250. Azi numărul studenților s-a redus la 60, restul fiind absolvenți, iar al elevilor, în loc să crească avem trista ocazie de a constata că s-a redus la 50.

Astăzi, domnii, în Valea Timocului se săvârșesc crime de către grupurile naționaliste bulgare, nestăpânite și nejudicate de nimeni, bătând oameni bătrâni cu părul alb când se întâlnesc la sărbătoare în comunele lor, pentru faptul că vorbesc numai românește, necunoscând altă limbă. Românul în Valea Timocului nu-și mai poate cânta în voie doinele strămoșești, care deșteaptă în ei amintiri frumoase, nu se mai poate manifesta liber ca unitate etnică și nu are voie a-și pretinde drepturile de minoritari, consfințite de tratatele internaționale.

Pentru a înlătura prăpastia care amenință populația din Valea Timocului, lipsită azi de orice sprijin și de orice speranță, noi, studenții timoceni, fii pribegi ai acestei populații, apostolii de azi și de mâine ai culturii românești în Valea Timocului ne ridicăm glasul și cerem următoarele:

1. O atenție pentru mișcarea noastră plină de entuziasm și speranțe la fel cu aceea care i s-a dat începutului ei, căci astfel, lipsiți de această atenție, și sprijin din partea Patriei Mame, suntem expuși pieirii ca naționalitate, iar prin noi, fatal și cei 200.000 români din Valea Timocului. Prin mișcarea noastră statul român poate culege multe foloase, contrabalansând prin pretențiile noastre pretențiile exagerate ale bulgarilor din Cadrilater și dându-le ca pildă atitudinea loială a românilor silitori din valea Timocului față de statul bulgar.

2. Ca statul român să primească și să ofere la timp înlesnirile necesare acelor familii care revin la sânul Patriei Mame spre a se împământeni.

3. Să se permită oficierea slujbei bisericești în toate bisericile românești numai în limba română știindu-se că această chestiune a fost îndestul dezbătută în trecutul creștinesc și concluzia a fost cea adoptată fundamental de către biserica noastră ortodoxă, încât procesul autorităților bisericești bulgare care pretinde contrariul nu este în spiritul ortodoxiei.(...)

5. Intervenția energică a guvernului român pe lângă guvernul bulgar pentru a dispune încetarea persecuțiilor din Valea Timocului a ne permite trecerea graniței în mod legal, fără riscul vieții și introducerea de cărți românești cu caracter științific.

6. Având în vedere că bulgarii din Cadrilater, la un număr de cca.200.000 locuitori, au două licee (Silistra și Bazargic) și mai multe școli primare, iar noi, la același număr de locuitori români, în Valea Timocului, nu avem absolut nici o școală, cerem înființarea de școli românești în Valea Timocului bulgăresc, pentru ca populația de acolo să-și poată face cultura în limba maternă conservându-și astfel naționalitatea.

Acestea zise, frați studenți, pentru acei care dețin destinele neamului românesc, iar pentru domniile voastre... studenții români din Valea Timocului vă întind mâna și vă invit ca mână de mână, umăr la umăr, cu dragostea în frunte, prin muncă cinstită și devotată să traducem ideile noastre în fapte. Astfel să arătăm națiunii române că ne îngrijim de soarta ei și că dorim și luptăm pentru înălțarea și propășirea neamului românesc, spre a-l ridica la nivelul țărilor occidentale.

2 decembrie 1930, Brăila

Colecția Gh. Zbucnea, manuscris.

136

1933. Articolul lui Simion Mehedinți¹ *Răspunderi istorice față de Românii macedoneni* publicat în revista „Macedonia“

Pe malul drept la Dunării, elementul românesc a rămas mai orfan decât în epoca turcilor, când se putea ajuta cel puțin cu biserici și școli românești.

Abia târziu – târziu, după ce s-a început simplificarea hotarelor etnice în Peninsula Balcanică, ne-am adus și noi aminte de această gravă chestiune și sub presiunea grecilor ce năvăleau din Asia-Mică, ne-am gândit să facem un locșor în Dobrogea românilor strămtorați în Pind și alte regiuni.

Care este valoarea elementului aromânesc nu e nevoie s-o mai spunem. Cu ocazia reformei școlare din 1918, ministrul școlilor a relevat în plin parlament faptul caracteristic că nicăieri, poporul românesc nu mai e apropiat de carte, decât în Macedonia. Nicăieri simțul afacerilor (nu numai mărunte, dar și al negoțului peste țări peste mări nu mai e dezvoltat ca la aromâni.

Era deci o datorie elementară să fi făcut și noi pentru conaționali noștri ce au făcut turcii, grecii și bulgarii.

Pentru ce n-am făcut?

Pentru ce așa numita colonizare în Deliorman a devenit o dramă atât de dureroasă pentru poporul nostru?

Găseam până acum o circumstanță atenuantă. Ziceam: oamenii noștri politici au fost întâi și întâi oameni de partid. Câtă distanță de la Poincaré, Delacassé, Hanotaux... și alții, până la fruntașii partidelor noastre, care chiar în mijlocul războiului, s-au arătat așa cum s-au arătat!

E destul să citească cineva propriile lor mărturisiri, ca să se sperie de răspunderea ce apasă și va apăsa asupra numelui lor.

Iată însă un fapt care ne arată politica de atunci într-o lumină și mai favorabilă. Într-o biografie a lui Take Ionescu, scrisă de un adept politic se cuprind următoarele rânduri:

<Bulgaria care se apropiase de Turcia... făgăduia a-și retrage toată populația bulgară din Cadrilaterul dobândit spre a ne dovedi definitivă ei renunțare la aceste teritorii>.

C.Xeni, „Take Ionescu“, pag.280.

Asta se întâmpla în Noembrie 1913. Așadar nici scuza neștiinței n-o pot invoca cei care fuseseră solicitați chiar de Bulgari, cu atâția ani înainte de încheierea păcii de la Paris, să procedeze la simplificarea raporturilor etnografice pentru a întocmi granițe cât mai normale.

A cui sunt acuma răspunderile față de românii macedoneni și față de toată odiseea suferințelor lor?

Cine e de vină că avem populațiile iredentiste care ne dau atâta de lucru la unele din hotarele regatului?

La întrebările acestea va răspunde istoria nepărtinitoare, iar dacă au ceva de spus, e datoria panegiriștilor și a oamenilor de partid, să pregătească judecata istorică nu numai cu statui ușor de comandat, ci și cu documentare critică, deplin obiectivă“.

1. Simion Mehedinți (1869-1962) profesor universitar de geografie generală, antropografie și etnografie la Universitatea din București, membru al Academiei Române, parlamentar, ministru al instrucțiunii publice. Are lucrări și în politică.

S. Mehedinți, *Răspunderi istorice față de românii macedoneni*, în „Macedonia“, S.II, VII, nr. 1-3, p. 4-7)

137

1934. Statutul și regulamentul „Societății de cultură macedo-română“.

CAPITOLUL I

Scopul

Art. I – „Societatea de cultură macedo-română“ are ca scop:

a) A răspândi prin școli, începând de la cele primare, învățătura în limba română, între locuitorii români de peste hotare;

b) A stăruii pentru buna stare a bisericilor și a școlilor românești de peste hotare;

c) A urmări mersul școlilor românești existente în acele părți și a lucra la sporirea și îmbunătățirea lor în toate privințele;

d) A le dota cu cărți, biblioteci, aparate, etc., a întreprinde ea însăși și a îndemna editarea de cărți pentru românii de peste hotare;

e) A sprijini prin presă, prin conferințe, prin publicații și întruniri publice, mișcarea național-culturală de peste hotare;

f) A susține în toate împrejurările și întări elementul macedo-român stabilit în țară;

g) A întreține legături neîntrerupte cu românii de peste hotare, precum și cu toate societățile cultural-naționale din țară, legal constituite.

Sediul, emblema și durata Societății.

Art. 2 – Sediul „Societății de cultură macedo-română” este și va fi în București, Calea Rahovei, Nr. 29.

b) Emblema Societății constă dintr-o lupoaică și doi copilași care sug la ea, reprezentând pe Romulus și Remus.

c) Steagul Societății este tricolorul român, pe care se află emblema Societății lucrată în fir de aur.

d) Sigiliul va avea în mijloc emblema Societății cu inscripțiunea „Societatea de cultură macedo-română”, București;

e) Durata Societății este nelimitată.

Art. 3 – „Societatea de cultură macedo-română” va putea primi legate și donațiuni, ce i se vor face de către binevoitorii români de pretutindeni. Ea este datoare a veghea și a stăruii ca orice donație sau legat, făcute chiar anterior constituirii Societății, să nu se schimbe de la destinația lor, ci să se aducă la îndeplinire tocmai după voința testatorilor și donatorilor.

Art. 4 – „Societatea de cultură macedo-română” se va sili a aduce bună învoire între diversele națiuni, conlocuitoare cu românii de peste hotare, făcându-le, prin presă, misiuni și orice alte mijloace, a înțelege că salvarea comună este asigurată numai de înfrățirea sinceră, iar nu de persecutarea reciprocă, nici prin tendințe fatale de deznaționalizare mutuală.

CAP. II

Membrii Societății. Drepturile și datoriile lor.

Art. 5 – Orice român major, indiferent de sex, poate deveni membru al Societății.

Cererea de înscriere ca membru va fi adresată Președintelui Societății și va fi rezolvată de Comitetul de Direcție, potrivit normelor din Regulamentul ce însoțește statutul de față.

Art. 6 – Dacă pentru un motiv oarecare o cerere de înscriere a fost respinsă, Comitetul de Direcție este dator a aduce cazul la cea mai apropiată ședință a Consiliului General, care decide.

Art. 7 – Membrii „Societății de cultură macedo-română” sunt de cinci categorii:

1. Fondatori.
2. Activi.
3. De drept.
4. Donatori.
5. Onorifici.

1. Membrii fondatori sunt numai aceia care au pus bazele „Societății de cultură macedo-română” și al căror nume va fi afișat (tablou tipărit) în sala Consiliului.

2. Membrii activi sunt aceia care după ce vor face cererea și vor fi achitat taxa de înscriere, vor fi în curent cu cotizația anuală prevăzută în Regulament.

3. Membrii de drept sunt cei prevăzuți în art. 9 din statut, aliniatul II.

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 129, f. 7-16.

138

1934 iulie, 7. Adresă a Sfântului Sinod către ministrul afacerilor externe, Nicolae Titulescu, cu privire la desfășurarea tratatelor guvernamentale româno-grecești în spiritul respectării drepturilor aromânilor din Grecia.

Domnule ministru,

Încă de multă vreme s-a luat obiceiul, ca în Convențiile comerciale pe care țara noastră le încheie cu diferite state străine, dar mai ales cele cu Grecia, pe lângă chestiunile privitoare la obiectul pur al convenției, să se stabilească norme și în privința diferitelor nevoi culturale și politice pe care statele contractante caută să le garanteze pentru conaționali și supușii locuind în statul contractant. Astfel, de mai bine de 30 de ani în convențiile comerciale cu Grecia, statul grec a căutat și obținut condiții foarte favorabile pentru comunitățile religioase de limba greacă, indiferent dacă membrii acestor comunități sunt supuși greci sau nu, precum și pentru școlile grecești de pe teritoriul statului nostru. Ultima convenție comercială cu statul grec, încheiată sub guvernul prezidat de dl. N. Iorga e model de felul cum statul contractant grec a reușit să obțină drepturi pentru comunitățile religioase și școlile de limba greacă de pe teritoriul statului nostru.

Facem mențiune despre aceasta convenție, fiindcă, după câte suntem informați, onor guvernul român e chiar acum în tratative cu statul elen, pentru încheierea unei noi convenții comerciale. Și ne facem o patriotică datorie, atrăgând bunăvoința dv. atenție asupra chestiunilor religioase și culturale ale conaționaliilor noștri de pe teritoriul statului grecesc, care au fost cu desăvârșire neglijate de convenția prin care statul grec și-a asigurat cele mai largi drepturi pentru conaționaliilor lor din țara noastră.

În vederea încheierii acestei convenții noi vă rugăm să binevoiți a lua măsurile necesare din vreme, ca să se asigure pentru naționaliilor noștri din Grecia drepturi culturale și religioase cel puțin egale cu cele pe care statul contractant grec le pretinde pentru conaționaliilor lor din România.

Astfel:

1. Călugării români din muntele Athos, fie că sunt cetățeni români, fie că sunt cetățeni greci, fie că trăiesc în schituri, sau în chilii, case, ca embaticari ai diferitelor mănăstiri, să li se garanteze dreptul de proprietate embaticară, în constituțiunile care au dobândit cu acte legale aceste drepturi și totodată dreptul de a transmite drepturi urmașilor lor, ucenici români din aceeași comunitate călugărească.

2. Să se garanteze menținerea cel puțin a numărului de membri actuali ai diferitelor comunități călugărești române din Muntele Athos, dându-se libertate comunităților ca în limita acestui număr de membri, să poată aduce noi ucenici dintre români, fără împiedicare și fără să mai ceară consimțământul mănăstirii de care depinde.

3. Să se obțină pentru schitul românesc, Prodromul: dreptul de a se număra între cele 20 de mănăstiri mari, emanciparea de sub tutela mănăstirii Lavra Sf. Athanasie de care atârnă azi, dreptul de a lua parte din Kinotta Sf. Munte, cum și dreptul pentru biserica noastră a interveni, lua măsuri și pune ordine în acest schit, ori de câte ori interesele superioare ale comunității vor fi în joc, așa după cum a obținut guvernul iugoslav pentru mănăstirea sârbească Hilandarul.

4. Să se aplice bunurilor imobile pe care diferitele comunități române călugărești din muntele Athos le posedă în cuprinsul statului elen, în afară însă de teritoriul Sf. Munte, același regim de protecție și salvagardare pe care statul grec îl pretinde pentru conașionalii lor de pe teritoriul român, obligându-l ca acele averi imobile, luate pe seama statului grec, să fie retrocedate, cum este cazul cu proprietățile schitului Prodromul din insula Thasos, și după cum a obținut statul iugoslav pentru mănăstirea Hilandarul.

5. Să se obțină pentru comunele macedo-române din Grecia drepturi religioase și școli egale cel puțin cu drepturile pe care guvernul elin le-a obținut prin Convenția precedentă pentru conașionalii din România și pe teritoriul statului grec, dreptul de a elibera diplome de absolvire, care să garanteze absolvenților drepturi egale în statul elin cu ale absolvenților școalelor similare ale statului grec.

Întrucât aproape toate aceste propuneri ale noastre sunt puncte pe care statul elin deja le-a câștigat pentru conașionalii lor din țara noastră prin convențiile precedente, pretențiile noastre pot fi foarte bine susținute pe bază de reciprocitate.

Încredințați că socotiți intervenția de față numai în funcție de apărarea neamului nostru și a intereselor țării noastre, noi și neamul vom fi recunoscători că ori de câte ori ați avut prilejul interesele lui permanente au avut preferința dvs.

Primiți, vă rugăm, domnule ministru, asigurarea deosebitei noastre considerații și arhipăstorești binecuvântări.

Președintele patriarh
Miron Cristu

Director
ss.indescifrabil

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volum 2, f.35, 36, nepaginat.

1935 martie 21. Extrase din studiul „Românii de peste hotare“, redactat de Mihail A. Blenche, din cadrul Ministerului afacerilor externe privind problemele minorității românești din străinătate.

Dacă a existat și există vreo problemă în mod permanent actuală, nici când în mod deajuns rezolvată și de cea mai mare importanță pentru politica noastră externă, aceasta este fără îndoială, problema minorităților românești în străinătate.

Deși Tratatul de pace încheiat după terminarea războiului mondial, asigurând României o unitate națională quasi-perfectă, au rezolvat în mod radical și definitiv problema aceasta atât de complexă a politicii europene, dar lăsând afară de hotarele sale actuale mase importante de minorități românești, au făcut ca din punct de vedere național problema să rămână deschisă și să figureze printre problemele, care așteaptă încă o soluționare din partea politicii noastre externe.

Țările europene, în care trăiesc actualmente minoritățile românești importante, sunt în număr de 7 și în ordinea așezării lor geografice sunt următoarele: Albania, Iugoslavia, Grecia, Bulgaria, Rusia, Cehoslovacia și Ungaria; sau în ordinea importanței numerice a minorităților noastre: Iugoslavia, Rusia, Bulgaria, Grecia, Albania, Ungaria și Cehoslovacia.

1. Albania

Până acum câțiva ani lipsind informații sigure și lipsind mai ales – posibilitatea unor cercetări obiective aproape toți scriitorii și societățile culturale din România, precum și autoritățile noastre competente, care se ocupau de problema românilor din Albania, afirmau că numărul lor total este între 100-150.000 suflete; foarte puține au fost cercetările, mai realiste, care să vorbească doar de 25-30.000 suflete.

În anul 1930 o autoritate românească competentă a stabilit, prin calcule de probabilități, executate pe baza datelor recent strânse la fața locului de persoane de toată încrederea, și cu luarea în considerare a tuturor împrejurărilor care au putut avea vreo influență asupra rezultatului final al acestui „recensământ neoficial“, că numărul lor total în nici un caz nu trece azi de 40.000 suflete.

În 1925 prima noastră Legațiune din Albania a constatat că din cele 17 școli primare din timpul stăpânirii turcești nu ne-au rămas mai multe decât 3: la Corcea, Pleasa și Sipsca; corpul nostru didactic s-a risipit, localurile școlilor noastre au fost luate de guvernul albanez pentru a instala în ele școli albaneze sau alte instituțiuni publice.

În privința situației bisericilor românești Legația noastră a putut constata aceeași stare de lucruri. În 1925 nu mai aveam în Albania decât 2 biserici cu caracter românesc: la Elbasan și la Corcea. Celelalte biserici au fost cu totul grecizate sau albanizate. Preoții români oficiau în limba greacă sau albaneză și tot așa și cântăreții bisericilor. Iar în alte biserici serviciul

divin se făcea în românește, dar în mod alternat cu limba albaneză, cu toate că toți locuitorii comunelor sau orașelor respective erau români.

.....

2. Iugoslavia

Nici înainte și nici după războiul mondial nu s-a publicat în Iugoslavia vreo statistică reală asupra minorității române.

După datele recensământului iugoslav din 1921 numărul românilor din Valea Timocului, a Moravei și din Macedonia sârbească ar fi fost 151.829 de suflete, dintre care numai 10.550 în Macedonia și 74.090 suflete în Banatul sârbesc, adică pe întregul teritoriu al regatului iugoslav s-ar fi găsit la data aceea în total: 229.398 de români. În realitate însă numărul lor a fost și este mult mai mare.

În România unii susțin, fără nici o justificare obiectivă, că în Iugoslavia există 600.000, ba chiar și 800.000 de români; în realitate, cercetări controlate, făcute și de către noi și în regatul vecin, arată că numărul românilor și aromânilor din regatul Iugoslav nu trece de circa 300.000 de suflete, dintre care 80.000 în Banatul sârbesc, 16.000 în Macedonia sârbească și restul în Valea Timocului și a Moravei.

Aromânii din Macedonia sunt numiți de sârbi „țanțari“, românii din Valea Timocului și a Moravei „vlași“ și cei din Banatul sârbesc „rumuni“.

.....

În Valea Timocului și a Moravei românii locuiesc în mase compacte: în județul Kraina, unde ar fi 62.163 de români, Morava 4.658, în Pojarevați 44.063 și în județul Timoc (nu în întreaga Vale a Timocului) 28.656 de români. (Datele recensământului iugoslav din 1921).

.....

În restul Iugoslaviei, adică în Croația, Slovenia, Slavonia, Bosnia, Herțegovina, Dalmația și Muntenegru trăiesc circa 3.000 de români răslețiți, iar în capitală Iugoslaviei la Belgrad numai vreo 300 de oameni.

.....

Românii din Macedonia n-au fost plugari de meserie, totuși, față de schimbarea împrejurărilor de trai unii dintre ei au început să cumpere pământuri de la turci, care au plecat în 1912, sau de la aceia care au plecat după război. Majoritatea acestor români trăiesc la Coclina Stip. Kavadar, Negotin, între Scopia și Ghevgheli. Ei au coborât de la munte cu turmele lor de oi, unii în 1912, alții mai târziu și au înjghebat câte o mică gospodărie la câmp, cumpărând loc de pășune și pământ arabil. Autoritățile iugoslave însă sub diferite motive, le-a sechestrat aceste pământuri invocând că românii n-au acte de proprietate în regulă și au așezat pe aceste locuri elemente sârbești.

.....

Ceva și mai caracteristic, Articolul 151 din legea bugetului din 1925-1926 a ordonat exproprierea, confiscarea averilor supușilor români din Iugoslavia, ca măsură de represalii pentru expropriările „nedrepte“ făcute supușilor iugoslavi din România.

Românii noștri, mai ales cei din Macedonia, sunt nemulțumiți, deoarece școlile și bisericile lor au fost închise, comerțul stagnează, viața se scumpește, impozitele sunt mari și administrația lasă mult de dorit.

Trebuie să începem lupta noastră pentru apărarea și conservarea minorității române din Iugoslavia; pe care am început s-o neglijăm în 1913 cu ocazia Încheierii Tratatului de la București și pe care am continuat s-o neglijăm apoi atât în timpul Conferinței de Pace de la Paris, cât și cu ocazia acceptării procesului verbal anexat la tratatul de alianță semnat cu Iugoslavia în 1921; și trebuie să cerem neîntârziat redeschiderea școlilor și bisericilor românești din Macedonia (dacă pe baza tratatelor de pace existente pentru valea Timocului sârb nu o putem face, decât cel mult pentru comunele românești câștigate de Iugoslavia prin Tratatul de la Neuilly din teritoriul Timocului bulgăresc), unde românii pot prevala în mod neîndoielnic atât de dispozițiunile art. 9 din tratatul minorităților semnat de Iugoslavia, cât și de dispozițiunile Tratatului de pace din București din 1913, precum și de acele ale tratatului de alianță încheiat cu Iugoslavia în 1921.

O politică a României care ar urmări păstrarea elementului românesc din Iugoslavia nu ar însemna că ea nutrește vreo pretenție asupra teritoriilor locuite de acești români.

3. Grecia

Statisticile oficiale grecești făcute pe baza recensământului din 1928 vorbesc de existența a 19.703 de români și aromâni în Grecia, dar părerile neverificate emise în România ridică numărul lor la peste 200.000 de suflete.

La stabilirea unei cifre totale probabile a aromânilor din Grecia, mai mult decât în orice altă țară balcanică unde trăiesc minoritarii români, trebuie să ținem seama de puterea mare de asimilare a elementului dominant, a împrejurărilor geografice și deci numărul considerabil a acelor români, care din diferite motive, de altminteri explicabile, mai mult sau mai puțin s-au grecizat (grecomani), sau care sunt pe calea cea mai bună de a fi grecizați în foarte scurt timp.

În asemenea condiții, ca bază sigură de plecare nu posedăm decât o cifră și anume numărul acelor aromâni, care sunt înscrși în comunitățile școlare și bisericești românești din Grecia, care număr de circa 12.000 suflete, nu întrece cu mult nici măcar jumătate din cifra dată de statisticile grecești 19.703.

Dacă vom adăuga acuma la cifra aceasta de bază atât de redusă și numărul acelor care, numai din cauza împrejurărilor de trai (aromânii nomazi) sau ale unor interese personale mai mult sau mai puțin motivate, sau deja în urma deznaționalizării lor parțiale, nu fac parte din aceste comunități și nu vor să-și înjghebeze astfel de comunități pentru a nu displace autorităților grecești și făcând socotelile pe o scară mai întinsă a

bunăvoinței și a înțelegerii față de ei, putem afirma că numărul total al aromânilor din Grecia în nici un caz nu întrece peste 100.000 de suflete.

Aromânii naționaliști (adică aceia care sunt înscrși în comunitățile școlare și bisericești românești) au păstrat conștiința lor națională neatinsă de acțiunile de deznaționalizare grecești și dau copiilor lor o educație românească trimitându-i la școli și biserici românești. Fără îndoială din punct de vedere național românesc categoria aceasta de aromâni constituie elementul cel mai valoros a populației aromână din Macedonia grecească.

Pe lângă categoria aceasta atât de redusă dar atât de valoroasă a aromânilor naționaliști stabiliți și a păstorilor aromâni nomazi neatinși de acțiunile de grecizare din cauza felului lor de viață se află restul, majoritatea aromânilor din Grecia, din care unii mai puțin, iar alții deja complet grecizați (numiți și grecomani).

Actualmente în Macedonia grecească funcționează în 25 localități 26 școli primare de predare română cu 917 elevi și 52 posturi de învățători (la Salonic, Veria, Doliani, Vodena, Vlaho-Clisura, Hrupiște Nevesca, Belcamen, Gramaticova, Fetița, Cândrova, Paticinia, Papadia, Livezi, Cupa, Poroi, Grebena, Pretori, Turia, Damas, Vlahoiani, Breaza, Băeasa, Ianina, Abela, Perivole și Samarina) și 4 școli secundare; o școală superioară de comerț la Salonic, o școală profesională de fete și un liceu la Grebena și un gimnaziu mixt la Ianina cu 46 posturi de profesori, dar în realitate în cele 98 posturi existente nu sunt decât 66 învățători și profesori români și 11 biserici cu 13 preoți (la Veria, Doliani, Selia de Jos, Gramaticovo, Fetița, Cândrova, Paticina, Hrupiște, Grebena, Turia și Avdella).

4. Bulgaria

Și în privința numărului total al românilor și aromânilor din Bulgaria circulă mai multe păreri opuse, ca și în privința românilor din Albania, Iugoslavia sau Grecia.

Părorile emise în România – în general neverificate – precum și datele falsificate publicate de autoritățile bulgărești, sunt departe de a corespunde realității.

După statistica oficială bulgară, din anul 1920, numărul total al românilor și aromânilor din Bulgaria ar fi – făcând socotelile pe baza limbii materne – de 75.065 suflete, iar – pe baza naționalității – numai 57.312.

Observ că statistica oficială bulgară din 1910 vorbea de 96.502 de români.

După socotelile făcute, la fața locului, de persoane obiective din România, numărul total al românilor și aromânilor din Bulgaria ar de fi circa 120.000 de suflete, dintre care circa 20.000 aproape în întregime bulgarizați.

Înainte de războiul mondial, politica externă a României fie în timp de pace fie cu ocazia conflictelor armate față de masele enorme românești, așezate jur împrejur de-a lungul frontierei sale, care uneori deși figurau ca o minoritate etnică a țării respective, alcătuiau majoritatea zdrobitoare a populației în acele ținuturi, ca spre pildă în Transilvania.

Politica externă a României față de această problemă, de la Unirea Principatelor și până la încheierea războiului mondial, era o politică de conservare și de unire. România căuta deci să conserve, prin toate mijloacele pe care le avea la dispoziție, conștiința națională a maselor românești din străinătate, pentru ca păstrând cât mai mult caracterul lor național, să poată aștepta, cât mai puțin atinși de acțiunile de deznaționalizare, sosirea momentului unirii lor cu Patria Mamă.

Și prin imense sacrificii morale și materiale aduse de ea înainte și în timpul războiului mondial, România a ajuns în fine la roadele atât de mult așteptate ale politicii sale, adică la unirea quasi tuturor maselor românești așezate în afară și de-a lungul frontierei sale.

Totuși, după cum am văzut, mase importante de minorități românești au rămas afară de frontierele țării noastre întregite, fie din cauze politice, fie din cauza imposibilității unirii lor cu Patria Mamă, fiind așezați în regiuni sau în țări mai îndepărtate.

Unirea noastră teritorială și etnică quasi-perfectă odată realizată, politica noastră actuală urmărește și mai departe apărarea de deznaționalizare a maselor românești rămase în afară de frontierele întregite.

În acest scop, statul român prin înțelegeri verbale și convenții speciale încheiate cu guvernele țărilor respective vrea să asigure minorităților românești din străinătate, cel puțin mijloacele cele mai elementare și cele mai necesare pentru apărarea lor (școli și biserici) adică un regim școlar și bisericesc convenabil punctului de vedere național românesc, în lipsa căruia deznaționalizarea lor forțată este lăsată la bunul plac al țărilor interesate, care dețin aceste minorități românești.

De la încheierea războiului mondial încoace metoda aceasta de apărare și de conservare, în căutarea perfecționării sale permanente a înregistrat succese provizorii foarte variate în diferite țări și epoci și are dezavantajul incontestabil al reciprocității asigurate minorităților etnice, uneori chiar mult mai numeroase din interiorul țării.

Pentru realizarea acestei politici, România cheltuiește anual peste 100 de milioane de lei (Pentru construirea școlilor, bisericilor sau chiria localurilor trebuincioase, personalul didactic și bisericesc plătit de statul român, o mare parte chiar trimis de dânsul, personal administrativ care se ocupă în străinătate și acasă de problemele lor, întreținerea consulatelor în regiunile respective, etc., etc.).

Am văzut că numărul total al românilor noștri din străinătate este în descreștere continuă, cu toată rezistența eroică opusă de ei și de politica noastră de conservare. Am văzut de asemenea, că politica de deznaționa-

lizare a țărilor respective, nu numai că nu slăbește, dar ea devine din ce în ce mai activă și mai eficace.

În asemenea condiții și dacă nimic nu se va schimba în situația lor sau în politica noastră față de ele, putem afirma, fără nici o exagerare că peste 40-50 de ani problema minorităților române din străinătate nu va mai exista.

Socotesc că, dacă ne-am hotărât să dăm problemei minorităților românești din străinătate o soluționare definitivă, adică ne-am hotărât pentru lichidarea ei, o acțiune de colonizare bine pregătită, bine organizată, care s-ar extinde asupra tuturor minorităților românești existente în cele șapte țări europene și nu numai asupra acelor care locuiesc în Macedonia și executate după un plan bine stabilit, timp de cel mult 5-10 ani, ne-ar aduce rezultatul dorit, adică unirea de data aceasta, într-adevăr a tuturor românilor, care de atunci încolo s-ar găsi la un adăpost sigur de orice acțiune de deznaționalizare.

S-a dovedit în timpul războiului balcanic și cel mondial cât de iluzorii sunt avantajele politicii noastre tradiționale în Macedonia față de avantajele reale și permanente ale politicii de salvare prin colonizare.

Dacă încheierea și punerea în aplicare a unei convenții școlare și bisericești, fie chiar cu o țară prietenă și aliată, necesită 15 ani (cazul Iugoslaviei) și rezultatul practic al înțelegerilor verbale convenite cu guvernele țărilor respective este atât de iluzoriu (cazul Bulgariei) atunci nu putem pune mari speranțe nici în rezultatul final al acestei politici, care timp de 15 ani n-a reușit să asigure pe seama minorităților românești din străinătate situații mai bune decât acele analizate de noi.

Dacă un stat ca Albania, care ne datorează recunoștință, așa se poartă față de românii noștri din Albania, dacă Iugoslavia și Grecia, țări prietene și aliate, numai în măsura arătată respectă drepturile cele mai elementare ale minorităților lor românești, atunci la ce ne putem aștepta din partea Bulgariei sau a Ungariei?

S-ar putea aduce acestei idei 3 obiecții principale și anume:

1. Nu avem unde să așezăm o populație așa de numeroasă.
2. Minoritățile noastre etnice din străinătate nu s-ar învoi la colonizarea lor în România și

3. În criza economică și financiară actuală nu dispunem de fonduri necesare pentru o astfel de acțiune.

1. În ceea ce privește prima obiecție, trebuie să adăugăm că de fapt n-ar fi vorba de colonizarea tuturor acelor 865.000 de români, care trăiesc azi în afară de hotarele României întregite, în Europa, ci ar fi vorba de un număr mult mai redus. Căci foarte mulți, poate vreo 50% dintre românii noștri, din cauza situației lor materiale favorabile, a ocupației lor legată de o clientelă permanentă sau a deznaționalizării lor deja prea avansată, etc., etc., ar refuza să schimbe situațiile lor sigure actuale cu situații nesigure, adică să fie colonizați în România. Iar despre alții, cu ocazia selecționării făcute anterior colonizării, s-ar dovedi că din diferite motive, spre pild juridice sau politice, nu merită să fie colonizați în țară.

Având în vedere numai interesele superioare ale națiunii în locul politicii noastre actuale, care încearcă să salveze circa 1 milion de români de deznaționalizare și care ne va duce la pierderea lor treptată totală timp de 45-50 de ani, trebuie să preferăm politica aceea care în timp de 5 cel mult 10 ani ne va salva în mod definitiv de o deznaționalizare sigură și altminteri, inevitabilă, cel puțin circa 300.000 de români.

Fără îndoială, ideal ar fi dacă am putea salva, adică coloniza, pe toți românii minoritari din străinătate, dar dacă acțiunea noastră de salvare se va izbi de rezistența aceloră, care în marea lor majoritate, numai din interesele personale materiale refuză să fie colonizați în țară, noi nu vom putea sacrifica pentru interesele lor personale, pe cei 500.000 de români, care cu siguranță se vor învoi la salvarea lor, adică să fie colonizați în România, adică unde vom putea jertfi pentru interesele materiale ale unora, interesele superioare ale neamului românesc.

Bineînțeles sistemul nostru actual de conservare și de apărare, bazat pe școli și biserici întreținute de statul român ar rămâne în vigoare până la realizarea totală a acțiunii noastre, adică ar fi desființat în mod treptat, în proporție justă cu emigrările și colonizările deja efectuate.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond România, dosar 71/1920- 1944, volumul 697, nepaginat.

140

1935 august 3, Sofia. Extras din raportul Legației României la Sofia către N. Titulescu, ministrul de externe, cu privire la memoriul prezentat ministrului de externe bulgar în problema rezolvării pe bază de reciprocitate a problemei minorităților.

Domnule Ministru,

La memoriul meu prezentat ministrului de externe bulgar în 27 februarie și trimis în copie Excelenței voastre cu nr. 70 din 3 martie a.c., nu mi s-a dat încă din partea guvernului bulgar nici un răspuns.

Atât domnul Kicseivanoff, ministrul de externe, cât și domnul Popoff, ministrul bulgar la București, mi-au declarat că, dacă în chestiunile bisericesti soluția nu poate întâmpina piedici, în chestiunile bisericesti, școlare și culturale ea trebuie căutată pe îndelete și că între timp n-ar trebui înrăutățită situațiunea existentă.

Cu alte cuvinte dânsii ar dori prelungirea actualei situații, favorabile bulgarilor de la noi, cu școli bulgărești subvenționate de Sofia, cu biserici autonome și exteritoriale, și de asemenea prelungirea situației umilitoare a românilor din Bulgaria, cărora nu numai școala și biserica românească ci chiar și cartea de rugăciuni și cântecul în limba lor maternă le sunt interzise.

Cu raportul meu nr. 2254 din 2 curent am arătat Excelenței voastre atitudinea ministrului de instrucțiune bulgar, îndrumările și declarațiile

Domniei sale categorice, făcute delegației de încredere a comunităților bulgărești din Bazargic și Silistra cu privire la această chestiune.

Atitudinea guvernului bulgar – a celui de azi, ca și a celui de ieri și a celui de alaltăieri – este precisă: vrea să se păstreze actualele școli și biserici bulgărești, dar nu vrea să acorde nici un fel de școală, biserică sau instituțiune culturală românilor din Bulgaria. În fața acestei mentalități nu văd cum, prin simpla metodă a discuției și a persuasiunii, fără utilizarea mijloacelor de constrângere de care dispunem, vom putea ajunge la rezultatele preconizate în jurnalul nr. 2639 din 19 decembrie 1934 al consiliului de miniștri și vom putea obține pe seama conaționaliilor noștri dreptul la biserică, școală și carte românească.

Păreră mea neclătinată este – precum o repet neconținut de trei ani de zile – că toleranța noastră exagerată în chestiunile bisericesti și școlare ale bulgarilor de la noi, fără a obține contravaloarea ei printr-o atitudine identică a guvernului bulgar față de românii din ținutul Vidinului și de pe malul Dunării, este păgubitoare pentru interesele românești și pentru demnitatea noastră și că, pentru a ajunge la soluțiunea satisfăcătoare ce am preconizat, este o necesitate inexorabilă să aplicăm principiul reciprocității și să introducem față de populația bulgară de la noi exact aceleași măsuri pe care le aplică guvernul bulgar față de populația română de sub guvernarea lui.

Având în vedere că în virtutea principiului reciprocității în chestiunile bisericesti și școlare, adoptat de guvernele român și bulgar în 25-29 ianuarie 1934, cu ocaziunea vizitei Regelui și Reginei Bulgariei la București și Sinaia, funcționarea școlilor primare și secundare bulgare din România este condiționată de situația bisericască și școlară acordată de guvernul bulgar populației române din Bulgaria.

Având în vedere că guvernul bulgar a eliminat complet limba română din bisericile comunelor locuite de români în Bulgaria, confiscând totodată cărțile rituale românești, și că n-a autorizat până acum funcționarea nici unei singure școli românești în aceste comune, – am onoarea a ruga pe Excelența voastră să binevoiți a interveni:

a) ca Ministerul Cultelor să suprimă autonomia și exteritorialitatea bisericilor bulgare din Brăila și Constanța, să treacă aceste două biserici în administrarea și proprietatea bisericii ortodoxe naționale, să interzică funcționarea la aceste două biserici a actualilor preoți numiți și trimiși din Bulgaria și să dispună introducerea limbii române în serviciul divin al acestor două biserici și al tuturor bisericilor din județele Durostor și Caliacra, admitând situația actuală de autonomie și exteritorialitate numai bisericilor bulgare din București și Galați, în baza tradiției lor istorice și ca o compensație pentru situația identică acordată de guvernul bulgar bisericilor române din Sofia și Giurmaia de Sus;

b) Ca Ministerul Instrucțiunii să interzică, fără întârziere, funcționarea școlilor bulgare primare din Brăila, Constanța, Silistra, Bazargic, Balcic și Caverna, admitând funcționarea mai departe numai a școlilor primare bulgare din București și Galați și a școlii secundare (liceu) din București, de asemenea în baza tradiției lor istorice și ca o compensație pentru situația identică acordată de guvernul bulgar școlilor primare române din Sofia și Gorna-Giurmaia și liceului român din Sofia.

c) O revenire asupra acestor măsuri să se facă numai după încheierea înțelegerii preconizate în jurnalul nr.2639 din 19 decembrie 1934 al Consiliului de miniștri și în conformitate cu cele ce vor fi stabilite în această înțelegere.

Desigur pare nedrept că pentru abuzurile guvernului bulgar noi luăm măsuri de severitate față de o parte a propriilor noștri cetățeni. Considerând însă că instituțiile bisericești și școlare mai sus amintite ale populației bulgare de la noi în realitate sunt ridicate și întreținute cu subvențiunile guvernului bulgar în scopurile precizate de dânsul, iar pe de altă parte conducătorii acestor instituții sunt în serviciul acestor scopuri ale șovinismului bulgar și au o acțiune dușmănoasă românismului și statului român, măsura interdicției cerută de mine este înzecit justificată.

Este de altfel singura măsură eficace în soluționarea problemei școlare și bisericești minoritare între noi și Bulgaria.

Căci – o repet și de această dată – spiritul nostru concesiv este considerat de conducătorii și opinia publică a Bulgariei drept slăbiciune și măsurile eficace în orice diferent ce am avea cu această țară sunt cele energice și de mână tare. Așa este structura psihică a rasei: bulgarul nu pricepe o explicație contrară ambiției sale, decât deodată cu explicația i se aplică și o lovitură sănătoasă.

Ca să putem discuta cu succes chestiunea minoritară româno-bulgară cu guvernul bulgar, trebuie să facem „tabula rasa“, creând pentru bulgarii de la noi exact aceeași situație pe care o au în prezent românii din Bulgaria.

Interzicând funcționarea bisericilor și școlilor bulgare, așa cum propun eu în acest raport, nu vom obține decât rezultate favorabile:

a) sau guvernul bulgar cedează – și atunci românii din Bulgaria le obținem biserică și școală românească;

b) sau guvernul bulgar nu cedează – și atunci suprimăm pentru totdeauna, fără posibilitate de a fi atacați, cuiburile de acțiune anti-românească ale bulgarilor pe pământul nostru. Avem arma în mână și am fi vinovați de mare neglijență, dacă, pentru interesele superioare ale românismului nu ne-am folosi de ea.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerații.

V. Stoica

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul 46, nepaginat.

141

1936 septembrie 14, București. Extras din Memoriul președintelui Gh. Zima și al secretarului general Mircea Goga, membrii ai „Societății studenților macedo-români“, privind situația comunităților românești din Balcani.

Domnule Ministru,

În fața acestui contrast izbitor dintre libertățile de care se bucură minoritățile statelor balcanice pripășite în țara noastră și regimul barbar

aplicat cu o duritate sfâșietoare conaționalilor noștri, studențimea macedo-română, simte o durere nemărginită pentru suferințele îndurate de frații săi și în același timp se simte înțeleștată de o revoltă împotriva indolenței oficialităților noastre.

Deși este de neconceput să se permită desființarea școalelor și bisericilor noastre, clădite pe ciolanele apostolilor românismului sfârtecați de barda bandelor de comitagii și antarți, astăzi când țara noastră a ajuns statul cel mai puternic din sud-estul european totuși, s-a permis cu o docilitate inexplicabilă pălmuirea prestigiului nostru național. La toate măsurile asuprașoare ce țintesc sugrumarea sentimentului național trăit cu intensitate de o ramură a poporului românesc ruptă, sub influența rostogolirii haotice a evenimentelor istorice din triumghiul daco-român, conducătorii țării noastre, seduși de principiile frumoase statornicite prin tratate, n-au luat nici o măsură pentru stăvilirea șovinismului feroce practicat în Peninsula Balcanică. Nu s-a ținut seamă însă că statele balcanice calcă discret în picioare la fiecare pas principiile izvorâte din libertatea absolută a omului care-i dă dreptul să simtă așa cum îi dictează forul lui interior.

Vinovați sunt toți acei guvernanți care n-au știut să se ridice deasupra vremelniciului.

S-au dat uitării cuvintele rostite de marele istoric vizionar Nicolae Bălcescu... „acești valachi, acolo unde sunt, ne vor prinde bine odată și odată...”.

Într-adevăr România, în expansiunea sa viitoare ce va trebui să se desfășoare în legătura spre Peninsula Balcanică va reuși lesne să-și reverse plinătatea rodirii sale spirituale și economice prin acești pionieri ce alcătuiesc mase compacte de români până în inima Greciei, Albaniei și țarmurile mării italiene.

Socotim că salvarea de la pieire a acestor fii buni ai neamului nostru împinși de puhoaiile popoarelor barbare în sudul Dunării este o datorie de conștiință și un imperativ categoric al politicii noastre naționale.

În acest scop se impune o scuturare din amorțeala în care ne complacem pentru ca să-i inspirăm politicii noastre culturale, care până în prezent se desfășoară în baza inerției, suflul animator de altă dată.

Școala și biserica românească din peninsula Balcanică, cele două instituții ce au constituit stânca de granit de care s-au spart valurile cerbiciei șovine a grecilor, ce puneau la mezat viața fraților noștri, trebuie să fie puse pe baze noi sprijinite pe dinamismul unui duh nou.

Pentru aceasta este nevoie să urmărim cu îndărătnicie atingerea următoarelor obiective:

I. Întărirea școalelor și bisericilor existente printr-o reorganizare imediată patronată de un misionarism transfigurator.

a) Repararea localurilor ce servesc la instruirea odraslelor românilor macedoneni întrucât sunt improprii învățământului din pricina deteriorării. De asemenea este nevoie să se construiască la Grebena un local propriu pentru liceul român.

b) Să se trimită în fiecare an materialul didactic necesar școalelor primare. De aproape 5 ani de zile cărțile de care se folosesc elevii noștri n-au fost schimbate. Așșderea este nevoie să se trimită la Salonic, Grebena

și Ianina, cărți literare românești, în scopul alcătuirii unor biblioteci bogate pe lângă școlile noastre secundare din aceste localități, pentru ca elevii noștri să fie la curent cu ultimele creații ale geniului românesc.

c) Corpul didactic primar să fie bine pregătit, atât din punctul de vedere pedagogic, cât și din punctul de vedere al apostolatului ce trebuie să-l întreprindă în Peninsula Balcanică. Învățătorii ce vor fi numiți în Macedonia trebuie să fie absolvenți ai unei școli normale din țară. Este bine să fie originari din părțile locului, întrucât ei sunt aceia ce cunosc mai bine condițiile locale și ca atare pot să exercite o influență hotărâtoare în propaganda lor culturală.

d) Preoții ce vor fi hirotonisiți să fie români din Macedonia și să fi terminat cel puțin seminarul teologic din țară. Aceasta pentru faptul de a putea să talmăcească cât mai bine în dialect cuvântul Evangheliei. În acest scop, va trebui să se creeze burse speciale pentru formarea unor elemente bine pregătite.

e) Corpul didactic secundar să fie recrutat în baza criteriului selecționării, iar nu în baza similitudinii crezului politic. Să existe stabilitatea în funcțiune și disciplină atât în rândurile elevilor, cât și în acelea ale Corpului profesoral.

f) Atât Corpul didactic primar, cât și cel secundar să fie obligat să desfășoare o febrilă activitate extrașcolară (conferințe, șezători, reprezentații etc.)

II. În vederea afirmării demnității noastre naționale în sud-estul Europei, și în baza principiului de reciprocitate, unanim acceptat de lumea dreptului internațional, este nevoie să se ceară insistent redeschiderea tuturor școlilor și bisericilor românești abuziv închise, precum și deschiderea de noi școli primare în regiunile unde sunt mase compacte de români ca: Epir, Tesalia, Musachea, regiunea Vidinului, Macedonia Iugoslavă, etc.

III. Pentru exercitarea unui control riguros asupra activității culturale-naționale întreprinsă în Peninsula Balcanică și pentru a da sugestii asupra felului cum va trebui să se desfășoare propaganda noastră este nevoie să se creeze un inspectorat școlar permanent la Salonic și două revizorate în Macedonia.

IV. Secțiunea culturală a românilor de peste hotare, trebuie să fie organizată sub forma unui birou central care să dirijeze politica noastră național-culturală, întreprinsă în afara granițelor țării noastre.

Domnule ministru, viața românismului din Peninsula Balcanică merge către prăpastie; procesul de desnaționalizare frânge zi de zi avântul conștiinței naționale. Frații noștri sunt cuprinși de o disperare mistuitoare pricinuită, pe de o parte de încălcarea samavolnică a drepturilor elementare ale poporului nostru, câștigate prin martirajul unui sfert de veac și pe de altă, de delăsarea în care s-au complăcut unii din cârmuitorii destinelor țării românești.

Dacă statele cu care țara noastră a căutat să stabilească raporturi de sinceră colaborare asupraște elementul românesc aflător pe teritoriul pus sub stăpânirea lor, va trebui și noi, din spirit de mândrie națională să trecem la aplicarea unor măsuri similare. Să știe călăii noștri că tirania, se curmă prin tiranie.

Deși până în prezent tineretul universitar macedo-român a agitat în congresele anuale studențești problema înviorării situației tragice în care se găsesc frații noștri din Peninsula Balcanică, totuși până în prezent, nu s-a luat nici o măsură care să aducă o rază de mângâiere în viața plină de restriște a „vulturilor goniți din cuibul lor“.

De data aceasta însă, domnule ministru, conștiința națională și dragostea nemărginită ce o purtați față de fiii înviforați ai neamului românesc, constituie cheazășia incontestabilă că strigătul nostru de durere, izvorât din subminarea sentimentului nostru național, nu va răsuna în pustiu!

Primiți domnule ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte
(ss) Zima

Secretar general
(ss) Mircea Goga

București 14 Septembrie 1936.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Problema 15, volumul 46, nepaginat.

142

1940, noiembrie, București. Nichifor Crainic despre situația românismului balcanic.

Macedonia, ziarul „naționalist“ în serviciul aromânilor, luptă pentru o idee, care nu e lipsită de interes. Sunt două soluții ce s-au vânturat în legătură cu situația aromânilor în Balcani: una, colonizarea lor în țară pentru a întări astfel elementul românesc cu vigoare dărză, adusă de la Pind; alta rămânerea lor în Macedonia pentru a afirma mai departe străvechea prezență a elementului latin în Peninsula.

Cea dintâi soluție s-a practicat de către România democratică: colonizarea Cadrilaterului. Ea s-a făcut în astfel de condiții încât a dezamăgit amarnic pe macedoneni, ca să nu mai vorbim de drama pe care o trăiesc după cedarea Dobrogei de sud când sunt din nou constrânși să se colonizeze în altă parte. Ideea de a-i aduce în țară ca element de întărire a românismului, idee ce se poate socoti azi ca neizbutită, ascundea de fapt recunoașterea tacită a înfrângerii politicii noastre în Balcani. Propriu-zis România democratică n-a avut o politică în Balcani din moment ce problema fraților noștri de peste Dunăre n-a existat pentru ea. „Să ne mutăm în altă țară“, cum îndemna Octavian Goga, nu înseamnă o politică de rezistență și cu atât mai puțin de expansiune, ci una de retragere și de refugiu. Ea a îndurerat și dezamăgit pe toți visătorii care și-au închipuit că un popor ca al nostru ar avea, totuși o solie de îndeplinit în Balcani.

Rămânerea în Macedonia, nici ea n-a însemnat cumva o atitudine fermă din partea României, ci pur și simplu o abandonare.

Ideea pe care o agită azi ziarul Macedonia are o înfățișare nouă. Ea cuprinde rezistența în Macedonia sub protectoratul Italiei fasciste. Suntem

aromâni, adică latini străvechi în peninsula. Italia fascistă reprezintă azi suprema forță a rasei cu puternice repercusiuni asupra Balcanului. Vom rezista, deci, acolo, sub scutul Romei. Și vom ajunge, poate, la Macedonia autonomă.

Noi nu știm dacă toți aromânii împărtășesc această idee. Știm însă că ea e o soluție. Și ura știm că e o soluție născută din deznădejde. Ceea ce a provocat această soluție îndreptățită din punct de vedere macedonean și măgulitoare desigur din punct de vedere fascist, e absența totală a României din Balcani. Sunt decenii de când frații noștri de sânge de acolo așteaptă cuvântul ocrotitor al statului român. El n-a venit. Și poporul dârz al Pindului, fiindcă nu vrea să moară, își întorce ochii spre Roma.

Ce departe suntem, ce departe, de politica lor ocrotitoare a României mici de altădată!

Nichifor Crainic

▼
Macedonia, Anul XV, nr. 87, martie 1941, pag. 1.

143

1941, ianuarie, București. Extras din raportul directorului Serviciului cultural al românilor de peste hotare, Augustin Caliani, privind situația școlilor și bisericilor române din Peninsula Balcanică.

Domnule ministru,

Pe urma tratamentului vitreg numărul școlilor primare din vechea Macedonia (azi Grecia, Albania, Iugoslavia și Bulgaria) a scăzut de la 105 la 35, din care 29 se găsesc în Grecia, 5 în Albania și 1 în Bulgaria, iar școlile secundare de la 5 la 4, toate în Grecia.

La fel, a scăzut și numărul bisericilor de la 38 la 19.

b) *Situația școlilor și bisericilor românești în prezent.*

1. Grecia

Școlile și bisericile românești care se găsesc azi în Grecia, își au teoretic *temeiul lor juridic* în stipulațiunile Tratatului de Pace de la Sévres, *în fapt* ele ființează pe baza unui *consens tacit* între statul elen și statul român.

Școlile românești din Grecia nu sunt nici școli de stat, nici școli întreținute de către populația română respectivă, ambele cazuri prevăzute de regimul minoritar al Tratatelor de pace, ci de către *statul român* prin îngăduința tacită a statului elen. Fără concursul financiar al statului român, școlile românești ar dispărea, fiindcă populația nevoiașă nu ar putea întreține școlile.

În schimbul îngăduinței sale tacite, statul elen *nu recunoaște* valabilitatea studiilor făcute în școlile românești din Grecia, încât absolvenții acestor școli sunt nevoiți a imigra în România pentru continuarea studiilor,

lăsând populația românească lipsită de elementul intelectual de conducere, cu excepția învățătorilor și profesorilor de la școlile românești.

În anul școlar 1939/40, au funcționat în Grecia 29 de școli primare cu 60 de posturi și cu 950 elevi, și 4 școli secundare cu 54 catedre și cu 477 elevi, și anume 1 liceu comercial de băieți și un gimnaziu profesional de fete la Salonic, 1 liceu complet de băieți la Grebena și 1 gimnaziu mixt la Ianina.

Fiecare școală secundară are și internat, întreținut de statul român.

Programa analitică în școlile primare și în cele secundare a fost cea oficială din România. La ea s-au mai adăugat materiile naționale elene.

Plata învățătorilor se cifrează cu lei 3.500.000, iar a profesorilor cu lei 4.908.700.

Întreținerea internatelor (burse) și cheltuielile materiale ale școlilor primare și secundare se cifrează cu lei 5.387.196.

Toate plățile de personal și material sunt suportate de către statul român.

Biserici românești sunt în Grecia 11.

Preoții români sunt subordonați ierarhiei bisericii ortodoxe elene.

Plata personalului bisericesc în sumă de lei 360.000 lei anual și cheltuielile materiale pentru întreținerea bisericilor sunt suportate de statul român.

Localurile de școli și biserici. Școlile primare funcționează, unele în localuri proprii, altele în localuri închiriate, la fel și școlile secundare.

2. Albania

Menționăm că statul albanez după Declarația din 1921 și până la 12 februarie 1935 a făcut dificultăți continue școlilor românești, încât în anul 1927 le-a închise pe toate, menținând numai 2 (la Corița și Șipsca) dar și pe acestea ca școli de stat.

În prezent, în Albania funcționează 7 școli primare de stat, cu limba de predare română.

Aceste școli se găsesc în următoarele localități:

- 1) Corița . . . . . cu 3 învățători și 177 elevi
- 2) Disnița . . . . . cu 1 învățător și 32 elevi
- 3) Moscopole . . . . . cu 1 învățător și 69 elevi
- 4) Nicea . . . . . cu 1 învățător și 32 elevi
- 5) Șipsca . . . . . cu 1 învățător și 48 elevi
- 6) Lunca . . . . . cu 1 învățător și 62 elevi
- 7) Grabova . . . . . cu 1 învățător și cu 65 elevi

Programa analitică este cea oficială albaneză, la care se adaugă și lb. română. Materiile se predau în limba română, cu excepția materiilor naționale albaneze.

Plata învățătorilor se face de către statul albanez, statul român plătiind învățătorilor români de la aceste școli o indemnizație (ajutor) lunar de câte 1200 lei, ceea ce se cifrează anual cu lei 96.000.

Biserici cu preoți români sunt în Albania 6, în următoarele localități:

1. Elbasan
2. Nicea
3. Lunca
4. Pleasa
5. Grabova și
6. Șipsca

Preoții sunt plătiți din bugetul statului român; suma totală anuală se cifrează cu lei 276.000.

3. Bulgaria

.....
În prezent funcționează în Bulgaria următoarele școli cu limba de predare română:

1. Sofia = 1 școală primară de băieți complet cu internat, cu 16 catedre și 95 elevi.

2. Giurmaia = 1 școală primară mixtă, cu 1 învățător și 23 elevi.

Programa analitică în școlile primare este cea oficială românească, iar în liceu cea oficială bulgară, secția reală. Se predau în limba bulgară numai materiile naționale bulgare.

Biserici românești se găsesc în 2 localități, în Sofia și Giurmaia.

Atât personalul didactic cât și cel ecleziastic este plătit din bugetul statului român; la fel se acoperă tot din acest buget și cheltuielile materiale ale școlilor și bisericilor.

Plata personalului didactic primar se cifrează cu lei 340.000, iar a celui secundar cu lei 1.785.480.

Cheltuielile materiale ale școlilor primare și secundare se cifrează cu suma de lei 2.037.596.

Plata personalului ecleziastic de la biserica din Sofia și indemnizația corului se cifrează cu lei 379.600, iar plata personalului ecleziastic de la Giurmaia se cifrează cu lei 58.000.

Localurile școlilor românești din Bulgaria, cu excepția localului școlii primare din Sofia care este luat cu chirie, sunt proprii.

.....
Consilier tehnic, Augustin Caliani.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 1.444/1941, f. 5-7, copie.

144

1941 aprilie 23, București. Memoriul adresat de Mihai Antonescu lui Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București, cu privire la situația populației românești din Macedonia și Valea Timocului.

(...) Banatul este românesc.
Transilvania este românească.

O întregă regiune este românească în Balcani, de la Timoc la Bitolia spre Salonic.

Și totuși România a pierdut Cadrilaterul și o parte mare din Transilvania; n-a încorporat Banatul; iar acum pierde în favoarea Bulgariei al doilea grup de populație românească.

Pretențiile și drepturile României asupra Banatului au fost întotdeauna recunoscute; Ion Brătianu s-a retras de la Conferința de pace de la 1918-1919 pentru că, deși formal recunoscute ca drepturi etnice românești, s-a considerat că trebuie să se dea Belgradului o acoperire teritorială strategică, fiind prea aproape de frontieră. Acesta a fost singurul motiv care a explicat amputarea Banatului românesc (...).

România s-a micșorat, litoralul său maritim a fost redus, teritoriul tampon între slavi (Dobrogea) a fost comprimat, în timp ce drepturile și situația rasială, politică, economică și strategică a Bulgariei sporesc considerabil.

Acest popor lovește în interesele etnice românești în Balcani, care au fost totdeauna legate de schimburile teritoriale bulgaro-turce.

Prin noua ordine teritorială favorabilă Bulgariei, alți 600.000 români ar rămâne fără drepturile legitime ale rasei și naționalității.

Aceasta ar fi o nouă lovitură nedreaptă adusă națiunii românești, tocmai când românii macedoneni credeau că conferința de pace presidată de spiritul rasei va recunoaște drepturi pe care Conferința de la 1918 nu le-a acordat (...).

Soluții:

1. România cere o revizuire a tuturor granițelor din sud-estul Europei față de toate țările din acest sector și care au câștigat teritorii în 1940-1941, întrucât au fost radical schimbate condițiile echilibrului politic prin evenimentele din Balcani și Jugoslavia.

2. România crede că schimbările în Balcani nu se pot face în interesul exclusiv al Bulgariei, fără ca interesele europene ale Germaniei și Axei să fie atinse și drepturile României jertfite.

De aceea propune:

a) O Macedonia liberă, în care să intre și populațiile românești.

b) Un teritoriu românesc recunoscut populației românești de pe valea Timocului și a Vardarului sau

c) Un condominium, o consuveranitate germano-româno-italiană (eventual bulgară) pentru regiunea Timocului, adică a fâșiei de-a lungul graniței bulgare actuale până la Belgrad, Nis, Skopje și în jos spre Salonic.

Un asemenea condominium a fost adoptat prin tratatul germano-român din 1918 privitor la Dobrogea, deși era pământ românesc; cu atât mai mult ar putea deci fi adoptat într-o regiune cu populație variată și în care pe lângă populația românească sunt interese germane și italiene. Aceste formule ar asigura echilibrul în Balcani, ar apăra drepturile românilor din regiune, ar separa masa sârbă de cea bulgară și ar ocroti linia Belgrad-Salonic, care capătă o importanță tot mai mare în noua situație europeană (vechiul drum Moravia-Vardar al lui Frederic Barbarossa).

În orice caz, România înțelege să revendice cu hotărâre drepturile sale asupra Cadrilaterului, nu numai ca o revizuire a unei situații nedrepte, dar și în interesul echilibrului politic, acum când Bulgaria câștigă un important litoral și noi posesiuni litorale în Balcani.

Generalul Antonescu și guvernul român roagă pe Excelența sa, domnul ministru să binevoiască a transmite acest punct de vedere pe care domnul ministru Antonescu l-a dezvoltat oral, și să exprime credința sinceră a guvernului român că situația sa externă și internă va fi înțeleasă.

De aceea, generalul Antonescu roagă să se intervină pe lângă dl. ministru de externe a-l informa asupra evoluției acestor probleme.

Dacă o conferință este în perspectivă, generalul Antonescu roagă pe dl. ministru să binevoiască a înlesni cunoașterea amănunțită a punctului de vedere român, eventual printr-un contact direct. Dl. ministru Antonescu ar putea întovărăși pe dl ministru în această călătorie de informare și prezentare a punctului de vedere românesc.

Domnul general speră că nu se va lua nici o hotărâre de fond înainte de a fi ascultat personal, în așa fel că dacă o decizie este iminentă roagă să fie informat pentru a vedea dacă nu este cazul să plece personal pentru susținerea intereselor vitale ale neamului și guvernului său.

23 aprilie 1941, București.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Germania, volumul 82, f. 271-276; vezi și I. Constantin Drăgan, *Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire*, volumul III, p. 154-156.

145

1941 aprilie 29. Memoriul reprezentanților autorizați ai românilor din Timoc și Banat adresat generalului Ion Antonescu, conducătorul statului român privind drepturile românilor din aceste regiuni istorice.

Domnule General,

Înfrângerea militară a Jugoslaviei urmată de dezmembrarea acestui stat poliglot actualizează – azi ca niciodată – și problema mereu deschisă a dezrobirii românilor din Timoc și Banat.

Poporul român din Banat și Timoc își îndreaptă privirile către patria mamă, România, în baza dreptului său istoric și etnic și în temeiul principiilor care stau la baza noii ordine europene, preconizată de marele fűhrer al Reichului și ducele Mussolini, și cere imediată incorporare a celor aproape 1/2 milion de români care locuiesc în masse compacte în Banat și regiunile dintre Tisa și Dunăre, iar în Timoc între Dunăre, Morava și la Sud de râul Timoc, constituind astfel o parte integrantă a unității etnice și geografice a pământului românesc.

Aceste regiuni locuite de români au fost leagănul unde s-a format poporul românesc, unde a trăit nealterat în credință, limbă și tradiție românească, cu toate vitregiile dușmănoase ale stăpânitorilor cari tindeau la asimilarea lor, însă fără rezultat, cu toate că li s-a răpit biserica strămoșească, și au fost educați în școli străine, iar printr-o propagandă continuă s-a încercat a i se infiltra disprețul și ura pentru tot ceea ce este românesc.

Românii din Timoc, Craina și Morava au avut cea mai umilitoare situație dintre toți românii din Peninsula Balcanică. Biserica și mănăstirile lor naționale au fost desființate și încadrate cu totul în biserica ortodoxă sârbească. El nu a avut niciodată școală românească. Lipsiți de conducătorii intelectuali, cari erau prin metode de constrângere asimilați, n-au putut avea nici o viață culturală. Organizațiile lor economice cooperative au fost într-o strictă dependență de organizațiile centrale sârbești din Belgrad și urmăreau același scop, sârbizarea. Față de această opresiune de ordin național și economic ei au avut totuși o aparentă libertate individuală.

Singurul reazim în viața acestui popor a fost izvorul nesecat al țărânimii românești, care prin limba, tradiția și obiceiurile lor din strămoși au păstrat entitatea românească nealterată, din veac în veac. Această regiune locuită de peste 75% români a fost în întregime neglijată de stăpânirea sârbească. Bogățiile în minereuri pe care le are au fost și sunt abia în mică măsură exploatare, deținând totuși un mare procent din totalul exploatărilor efectuate de statul iugoslav. Față de aceste bogății, pe care le-a dat această regiune românească, asistența centralistă a Belgradului a fost aproape inexistentă. Și acestui fapt i se datorește că românii din Timoc, Morava și Craina și-au putut menține naționalitatea.

Această regiune românească, populată cu peste 350.000 Români, este în primejdie de a fi atribuită Bulgariei, care în expansiunea ei imperialistă nu cunoaște limite. Bogățiile imense ale Timocului și situația lui geografică stimulează poftele bulgarilor.

Față de acest pericol, de o și mai mare robie, ce i-ar amenința pe frații noștri din Timoc, România trebuie să acționeze cu toată hotărârea, fiind în plinătatea drepturilor ei incontestabile de a-și ocroti pe fiii ei buni și de același sânge de dincolo de Dunăre, înglobându-i în statul românesc, cu atât mai ales, cu cât în această regiune elementul bulgăresc este absolut inexistent.

Dealtfel, pretențiunile bulgarilor sunt nejustificate și prin faptul că însăși pe teritoriul Bulgariei, în continuarea așezării românești de pe valea Timocului, elementul românesc este cu mult mai numeros decât cel bulgăresc. Dimpotrivă, o rotunjire în spre Vidin ar corespunde cu mult mai just realității etnicului românesc.

Rămâne însă deschisă în Balcani, problema românilor din Serbia de sud, Albania și Grecia, care va trebui să fie rezolvată în mod echitabil și cu toată demnitatea.

Suntem ferm convinși, Domnule General, că Domnia-voastră cu întreg guvernul veți reuși, în aceste momente unice în istoria noastră, să duceți la izbândă deplină imperativul românesc de azi:

Unirea românilor din întregul Banat și Timoc, cu patria mamă.

Implorând pronia cerească ca gândul de veacuri al celor mai oropsite populații românești, să vadă cât mai curând zorile unei vieți naționale, vă rugăm să primiți un neclintit îndemn frățesc și românesc și întregul nostru devotament.

București, 29 Aprilie 1941.

În numele românilor din Timoc și Banat:

(ss) Dr. Alexandru S. Butoarca

Pr. Adam Fiștea

Pr. Gheorghe I. Suveică

Domniei sale
Domnului *general Ion Antonescu*
conducătorul statul român și
președintele Consiliului de miniștri

București

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond România, dosar 71/1920- 1944, volumul 59, f. 1-23, lb. franceză.

146

1941 aprilie 29, București. Studiul întocmit de profesor Victor Papacostea¹ și prezentat generalului Ion Antonescu, privind aromânii.

Aromânii

Date istorice

Poporul român este descendentul întregii *romanități* orientale și nu numai al Daciei Traiane, cum se credea odinioară. leagănul nașterii sale urmează, la sud, faimoasa linie de demarcație trasată de savantul Jirecek: ea se întinde de-a lungul Balcanilor și mai departe, în prelungirea acestui lanț muntos până la Marea Adriatică (Dunărea nu este deci *limita* ci *axa* suprafeței etnice ocupate de vechii români).

Invasia popoarelor slave, avide de câmpii care pot fi cultivate, a împins către regiuni muntoase populațiile române aflate în câmpiile sud-dunărene. Astfel se explică faptul că în Evul Mediu, Balcanii, munții din Muntenegru, cei din Bosnia și din Herțegovina, din Albania și din Epir (masivul Pind) au fost ocupați – la fel ca și coloana Carpaților – de către români. În aceste regiuni muntoase au luat naștere diferitele „Vlăhii” sau „Valahii”.

Astfel, între Dunăre și Balcani avem Vlăhia Asanizilor; în Epir Anovlahia (Vlăhia superioară); în regiunea Pindului și în Tesalia, Megalovlahia (marea Vlăhie); în Acarnania și Etolia, Microvlăhia (mica Vlăhie).

Dar puțin câte puțin, unele dintre aceste grupuri formate din populații române, s-au amestecat printre populațiile slave sau grecești; existența lor ne este amintită prin toponimie.

Numai în vechea Serbie găsim de 250 de ori termenul de „vlah“ în nomenclatura localităților. Grupul care s-a conservat cel mai bine până în zilele noastre este *grupul meridional*, adică aromânii (sau macedo-românii, cum sunt numiți adesea).

Centrul așezămintelor române a fost Epirul și mai ales masivul muntos al Pindului, ca și Tesalia. Aceste regiuni au constituit din sec. XI și până în sec. XIV, în cadrul Imperiului Bizantin, o organizație politică autonomă, cunoscută în cronicile bizantine sub numele de Megalovlahia, adică Marea Vlahie.

.....

Invazia turcă îi găsește pe aromâni în această situație privilegiată. Ca și frații lor din Țara Românească și din Moldova, aromânii au știut să obțină din partea turcilor respectarea integrală a organizării lor naționale. Ei și-au conservat astfel privilegiile garantate acum prin capitulările din partea sultanilor – până la începutul secolului al XIX-lea iar sub formă de drept cutumier până în zilele noastre.

.....

Aromânii au încercat în 1863 să-și recupereze cu ajutorul lui Napoleon al III-lea vechile lor privilegii. În fruntea lor se găsea Anastasie Panu, ex-caimacam de Moldova, el însuși de origine macedo-română. Dar această încercare n-a reușit.

Odată cu războiul european (1914-1918) aromânii au făcut noi încercări în acest sens. Ei au proclamat – dar aceasta pentru scurt timp – independența Pindului; au trimis o delegație la Conferința de Pace de la Paris (1919) dar nici de data aceasta nu au obținut satisfacție.

Date statistice

Nu posedăm o statistică precisă în ceea ce privește pe românii din grupul meridional (Macedonia, Epirul, Tesalia și Albania).

Sub dominația turcă până în 1913 acest lucru nu era posibil deoarece turcii nu recunoșteau criteriul *național* pentru clasarea populației din imperiu, ci numai criteriul confesional. Naționalitățile care nu putuseră să obțină o organizare ecleziastică autonomă erau clasate la rubrica naționalității sub a cărei organizare religioasă trăiau. Românii, aparținând de biserica greacă erau socotiți drept greci.

După sfârșitul dominației turce, popoarele care i-au succedat (greci, bulgari, sârbi, albanezi) iau în stăpânire regiuni unde trăia o populație foarte amestecată – unde adesea ei nu aveau nici chiar o majoritate relativă. Ei caută să-și mărească numărul numărându-i și pe români în rubricile lor și încercând prin toate mijloacele să-i deznaționalizeze. Astel, în statisticile oficiale grecești, bulgare, sârbești și albaneze apare un foarte mic număr de români: numai aceia care, făcând față tuturor riscurilor au avut curajul să se declare membri ai comunității române.

Făcând media între cifra pe care ne-o dă L. Lamouche – care admite 500.000 – și cifra dată de generalul Von der Glotz, (în jur de 800.000) putem conchide că numărul aromânilor era de 6-700.000 în ajunul războiului european. Această medie este confirmată și de statistica parțială (cea din vilaetul Monastir) stabilită de contele de Visari, fost consul al Italiei la Monastir în 1906. Această statistică este foarte precisă – Visari făcuse studii în fiecare sat – și ea ne arată că într-un vilaet al cușilor locuit de aromâni, numărul acestora este de 142.000.

Această medie este confirmată de asemenea de statistica stabilită de Constantin Noe în 1913 care dă pentru vilaetul de la Ianina cifra de 115.898.

Avem deci	115.898	în vilaetul de la Ianina
	39.506	în vilaetul de la Skutari
	184.390	în vilaetul de la Monastir
	161.629	în vilaetul de la Salonic
	25.209	în vilaetul de la Crușova
	115.000	nomazi răspândiți în orașe

Total   631.632

În acest moment, o parte din acești români, lipsiți total de școli și de biserici românești – cum este cazul celor care au căzut sub dominația din Iugoslavia – dau impresia că și-au pierdut naționalitatea. Această deznaționalizare nu este decât aparentă; în căminele lor aceștia vorbesc tot dialectul macedo-român. La fel, românii din Tesalia (ca și cei din regiunile Epirului sau Macedoniei) dau impresia că sunt elenizați și uneori slavizați. Dar deîndată ce călătorul pătrunde în căminul lor și le câștigă încrederea, acesta aude limba română.

1. Victor Papacostea (1900-1962) profesor universitar, /București/, doctor în litere și filosofie, autor al unor lucrări despre aromâni.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond România, dosar 71/1920-1944, f. 2-9, lb. franceză.

147

1941 aprilie, București. Extras din studiul întocmit de Vasile Stoica¹ și prezentat generalului Ion Antonescu privind românii macedoneni.

I

Regiunea nord-vestică a Greciei – așa zisa Macedonia și Epir – precum și ținuturile sudice ale Iugoslaviei și Albaniei sunt locuite de puternice grupuri de români, cari formează o insulă mare și câteva insule mai mici în mijlocul populației grecești, slave și albaneze ale acestor țări. Ramificațiuni ale acestor grupuri centrale se întind, în fragmente, spre sud de Olimp în Tesalia, spre Est de Salonic în regiunea Seresului, spre Nord-Est de

Salonic în Bulgaria, în special în munții Kiustendilului, Rilei și Rodopei, precum de asemenea în întreaga Albanie până la Tirana, Durazzo și chiar Scodra. Majoritatea acestor români se ocupă cu păstoritul, locuind în sate de munte, iar unii fiind chiar transhumanți între munții înalți și văile calde ale litoralelor sau ale Tesaliei; o parte însemnată sunt comercianți și mici industriași, constituind colonii mai mari sau mai mici aproape în toate orașele Peninsulei Balcanice de la Belgrad la Atena și de la Durazzo la Filipopol și Constantinopol și numai puțini sunt agricultori în Tesalia, în șesul Muzachiei din Albania și în regiunea Gorna Giurmaia din Bulgaria.

În toate ramurile de activitate acești români excelează; harnici, inteligenți, economi și întreprinzători ei constituie un element etnic de înaltă valoare.

Înainte de 1912 toate grupurile lor – cu excepțiunea coloniilor orășenești din Bulgaria și Serbia de atunci și a unor comune din regiunea Tesaliei – se găseau între fruntariile Imperiului turcesc, ceea ce le oferea nu numai un larg spațiu pentru activitatea lor, ci totodată și favorabile condițiuni pentru dezvoltarea unei vieți naționale intense.

În urma împărțirii posesiunilor europene ale Turciei între aliații balcanici în 1912, românii au urmat și ei soarta acestor posesiuni: au fost împărțiți, deodată cu pământul lor, între Albania, Grecia, Serbia și Bulgaria.

II

Originea românilor macedoneni se confundă cu originea întregului românism: ei sunt insulele rămase din acea masă de populațiune romană și romanizată care se întindea de la Adriatica și din Nordul Greciei până la Dunărea mijlocie, în continuitate cu masa română și romanizată a Daciei Traiane. În secolele VI-IX această populațiune a fost inundată de apele triburilor slave scoborâte din Nord prin șesul actualei Ungarii. Invaziunile slave au rupt legătura între românii carpatini și cei balcanici, iar pe aceștia din urmă i-au fragmentat împingându-i în regiunile muntoase ale Peninsulei, unde ei au constituit apoi organizațiuni de stat, provincii autonome cu caracter propriu.

Sub Imperiul bizantin aceste grupări românești s-au bucurat de privilegii deosebite. Numai invaziunile continue ale sârbilor, bulgarilor, rușilor, normanilor asupra imperiului le-au împiedicat să obțină o prosperitate mai mare și un rol mai important în conducerea statului.

Imperiul turcesc, după cucerirea Peninsulei Balcanice, la sfârșitul secolului XIV, a păstrat intacte organizațiunile lor locale sau regionale, precum și toate privilegiile lor vechi. Evident, rol politic sau militar românii n-au mai putut avea. În schimb cu atât mai importantă a fost partea lor în viața comercială și în mica industrie. Imperiul turcesc pacificând Peninsula Balcanică și suprimând frontierele, iar turcii pe de altă parte necunoscând nici odată intoleranța față de cei de alt neam, românii macedoneni, întreprinzători, au profitat din plin de această situațiune. Munții s-au umplut de vitele lor, orașele de coloniile lor comerciale și industriale,

drumurile de caravanele lor de transport. Toate satele și cartierele românești s-au bucurat timp de patru secole de o frumoasă prosperitate.

Această situațiune a început să se schimbe pe la mijlocul secolului trecut, deodată cu ivirea naționalismului și a luptei pentru emancipare în viața popoarelor balcanice. Românii, cari până atunci nu-și afirmaseră individualitatea lor națională, s-au pătruns și ei de crezul naționalist. Pentru dânșii însă emancipare nu însemna distrugerea regimului turc care nu i-a persecutat niciodată, ci scuturarea de influențe străine, în special de regimul bisericesc și școlar al Patriarhatului grecesc și dezvoltarea unei școli, unei biserici și unei vieți intelectuale românești. Neputând urma nici politica grecilor, nici a sârbilor, nici a bulgarilor, cari de altfel îi considerau drept o pradă ce trebuie înghițită, românii s-au găsit, atât prin dorințele lor politice de a menține Imperiul turc, cât și prin rezistența lor față de tendințele de asimilare ale grecilor, sârbilor și bulgarilor, într-o categorică pozițiune cu fiecare dintre ei.

În urma războiului din 1914-1918 situațiunea românilor macedoneni s-a înrăutățit mult. Guvernele iugoslav, grec și bulgar, sub diferite pretexte, au considerat caduce angajamentele lor din 1913, iar pe de altă parte au refuzat să aplice tratatele minorităților cari erau menite să le înlocuiască. Nici chiar Albania nu s-a supus acestei obligațiuni. Statul român la rândul său, de dragul raporturilor de bună vecinătate și amiciție sau alianță, n'a luat nici odată măsuri de reciprocitate, ci a căutat acorduri prin persuasiune, uitând că în Balcani persuasiunea este eficace numai dacă e însoțită de o mână tare.

III

Numărul exact al românilor macedoneni este foarte greu de stabilit. Statisticile turcești nu ne dau nici o lămurire, ale statelor balcanice – pentru anii dela 1913 încoace – sunt lipsite de obiectivitate, iar ale noastre, la rândul lor, în mare parte viciate sau de un naționalism romantic sau de combinațiuni străine de spiritul științific. Astfel, numărul acestor români în diferitele lucrări, variază între 1.000.000 și 200.000, sau – dacă luăm în considerație și statisticile oiciale – între 1.000.000 și 60.000.

Este evident că aceste date trebuie analizate și controlate fără părtinire pentru a stabili adevărul. Trebuie să recurgem înainte de toate la autorii care au făcut cercetări personale la fața locului, apoi să examinăm întrucât evenimentele au modificat cirele stabilite de dânșii.

Autorii principali ne dau următoarele cifre pentru românii macedoneni:

- 1) Gaston Paris, în 1878 100.000;
- 2) L. Lamouche, în 1895 500.000;
- 3) G. Weigand, în 1895 164.000;
- 4) L.T. Boga, în 1913 520.165;
- 5) C. Noe, tot în 1913 631.632.

De la 1913 încoace, preciziuni mai importante n-avem decât cercetările făcute în 1916 de profesorul universitar bulgar St. Romansky în Macedonia și anchetele făcute în 1928 de Th. Capidan și de autorul acestui studiu în 1931 în Albania și de I.Gh. Giulamila în 1927 și de autorul acestui studiu

în 1934 în Bulgaria. Or, tocmai anii dela 1913 până la 1930 au fost anii cari au produs cele mai mari schimbări în viața românilor macedoneni. Inva-ziunile diferitelor armate în regiunile românești, invaziunea refugiaților greci din Asia Mică în Tesalia și Macedonia, colonizările sârbești în Iugo-slavia de Sud și Rodopei și, ca o urmare a acestora, emigrarea unui mare număr de români macedoneni din tuspatri statele balcanice în România, precum deasemenea în unele părți asimilarea mai mult sau mai puțin forțată, toate acestea au produs o modificare importantă în numărul conaționalilor noștri, reducându-l.

După o examinare severă a cifrelor și informațiunilor, ajungem la următoarele cifre cu privire la românii macedoneni:

- 1) În Albania 40.000
- 2) În Iugoslavia 70.000
- 3) În Grecia 160.000
- 4) În Bulgaria 6.000

Total 276.000.

Deci, ajungem exact la jumătate din cifra familiară presei noastre. Adaug că între cei 160.000 din Grecia, aproximativ 50.000 deși vorbesc românește în familie, au sentimente grecești și se consideră greci.

Ceea ce face problema românilor macedoneni foarte complicată este faptul că nici unul din grupurile mai sus amintite nu formează o majoritate în regiunea în care locuiește. Singura parte în care, forțând geografia, am putea delimita o suprafață cu majoritate românească este ținutul Pindului între Ianina și Grebena, în care părțile superioare ale văilor sunt locuite exclusiv de români și care ar avea o populațiune de 110 – 120.000 locuitori. Văile însă sunt divergente și stabilirea unui centru ușor accesibil tuturora este imposibilă.

IV

Situațiunea ce s-a creat românilor macedoneni după războiul balcanic din 1912 și după războiul mondial, ca o urmare a acestora, este nesati-sfăcătoare din toate punctele de vedere.

Este evident din cele arătate aci, că dintre toate noamurile balcanico, cei mai înțelegători și mai toleranți față de elementul românesc sunt grecii, apoi albanezii, pe când sârbii și bulgarii dau dovadă de un șovinism violent și fără scrupule.

Din tot ce se petrece cu românii macedoneni în statele balcanice rezultă însă un fapt incontestabil: ei se deznaționalizează și numărul lor este în continuă scădere Rezistența pe care o fac unele insule va întârzia acest proces, dar nu-l va opri.

1. Vasile Stoica (1889-1974) scriitor și diplomat, ministru plenipotențiar la Tirana și Sofia, fruntaș al luptei pentru unitatea națională a românilor.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond România, dosar 71/1920-1944, volumul 59, f. 11-23.

1941, aprilie. Articolul „Eliberarea Macedoniei“ ce prezintă situația din Macedonia după ofensiva germano-italiană.

Începând de ieri armatele glorioase și invincibile ale Axei biruitoare au sfârșit lanțurile robiei milenare, care apăsau Macedonia românească și trecând frontierele iugoslave și grecești au ocupat Salonicul, capitala Macedoniei grecești, Scoplie, capitala Macedoniei sârbești, Tetova, Aricevo Gostovar, Prilep și altele, pătrunzând în plin centrul Macedoniei.

Armatele Axei au fost privite pretutindeni cu mare bucurie de către populația românească, ca pe o armată liberatoare.

Entuziasul populației macedonene, bucuria înlăcrimată a macedonenilor de pretutindeni este mărturia vie a dreptății ce se aștepta de secole.

Revista „Macedonia“, a cărei luptă este cunoscută pentru Macedonia, niciodată nu a încetat de a lupta, a cere, a dovedi dreptatea aromânilor.

Revista „Macedonia“ ridică din nou și mai tumultos glasul său întru apărarea aromânilor.

În acest gând, cu sufletul plin de cea mai măreață mândrie, strigăm din tot sufletul nostru:

„Trăiască führerul Adolf Hitler!“

„Trăiască Benito Mussolini!“

„Trăiască M.s. Regele Mihai!“

„Trăiască generalul Antonescu, conducătorul statului român!“

AROMĂNI!

Suferința noastră de milenii se pare că ia sfârșit. Drepturile noastre istorice și etnice se împletesc în mod fericit cu evenimentele.

Dacă în 1919 principiile wilsoniene nu au fost aplicate și față de noi, aceasta nu poate să însemneze că am fost șterși de pe harta lumii, căci un popor care se luptă pentru a trăi, nu poate dispărea.

În 1919 din nou am fost împărțiți între state străine nouă, aceasta din calcule a căror valoare morală le-am simțit din belșug prin nenumăratele emigrări.

Macedonia a fost și trebuie să fie aromânească căci ea este creația amestecului de traci și romani și pe aceste pământuri s-a creat limba aromânească din limba vulgară latină, așa cum ne-a mărturisit și dovedește dl profesor Gamillsch și cum au susținut-o și o susțin nu numai românii ci și oamenii de știință italieni. Pentru desăvârșirea acestui ideal s-a născut acum 15 ani revista „Macedonia“ cu deviza: „salvgardarea și consolidarea elementului național aromânesc“.

Aceasta este singura soluție care poate salva pe aromâni de la o pieire sigură.

Pentru realizarea acestui ideal am deschis lupta.

Noua ordine europeană, în numele căreia România face atâtea sacrificii, trebuie să aducă rezolvarea problemei românilor macedoneni.

O cerem noi, cei care am fost izgoniți de pe pământurile strămoșilor noștri și ne-am adăpostit în România și în alte țări ospitaliere.

O cerem în numele nostru, cum și în numele fraților noștri, rămași acasă de sacrificiu pentru a apăra fiecare piatră de mormânt, fiecare vale, fiecare deal, fiecare cămin și fiecare vorbă și totalul tradiției neamului nostru.

Frați aromâni de pretutindeni!

Orice jertfă nu este prea mare, căci trebuie să fiți încredințați că sângele vărsat și sacrificiile făcute vor aduce mântuirea neamului.

Întrebuințați toate mijloacele, ce vi le dau exemplele înaintașilor.

Să pregătim lumea mare asupra drepturilor noastre, pentru ca la momentul oportun să fim gata.

A sosit vremea când neamul întreg și mai ales frații din Macedonia au nevoie de cerințele voastre, de brațele voastre! Glasul sângelui vă cheamă. Vă cheamă frații, părinții și tinerii, care se află sub stăpânire străină. Vă cheamă frații care mor luptând contra propriului lor ideal. În voi stă viitorul de mâine al românilor. Fiți demni de martirii voștri, de trecutul vostru, înțelegeți măreția prezentului.

Aromâni din România!

Să ne strângem rândurile, să lepădăm urile dintre noi care ne-au ros până acum și să ne înșirăm în rânduri compacte în jurul drapelului țării românești, pentru a fi real folositori ei, căci prin aceasta ne-am ajutat nouă și idealul nostru.

.....
Tineri Aromâni!

Prin Macedonia se înțelege țara așezată la nordul Greciei și sudul Iugoslaviei, având ca hotare, la răsărit, fluviul Nestus și munții Rodope; la sud munții Ilim și Camouni, la Apus munții Pind, iar la nord munții Varuna și Mesapii.

De sub blestemul unei tiranii milenare ne scuturăm de fiarele încătușării și pornim cu pași de vifor spre biruință.

Catapeteasma lumilor vechi s-a prăbușit.

Acum ne-a sosit înălțarea sau moartea.

Acum să stăm de veghe cu ochii aprinși de pajuri și cu pieptul neclintit de cremene, căci în mâinile noastre stă destinul și din cugetele noastre vom ridica stindardele.

Destul ne-au umilit străinii, destul ne-au furat tot și risipit pe toate drumurile, destul ne-au batjocorit.

Ne-au închis școlile spre a nu mai primi lumină.

Ne-au luat pământurile spre a fi rătăcitori.

Ne-au aruncat în închisorile mucedu căci am ars în credința dezrobirii noastre.

Și ca o încoronare a tuturor răstignirilor, armatele austriece și engleze au venit să ducă războiul pe pământurile noastre.

Astăzi le strigăm bărbătește, oriunde s-ar afla.

Ajunge!

Astăzi se redeșteaptă în noi trecutul plin de glorie și de vitejie, trecutul atâtor bătălii aprige care ne-au creat urme adânci în suflete și ropotul lor ne cheamă, ne poruncește, căci totdeauna ne-au căzut biruind și n-ar voi ca acum când lumea nouă își face dreptate să nu fiți și voi printre acei tencuitori de veac nou!

Tineri Aromâni!

Voi știți cu toții ce a însemnat nedreptatea războiului trecut, când am fost îmbucătățiți ca o pradă fără apărare, de francmasoneria engleză, când ne-am despicat sufletul în două și în timp de pace avea drept conduită principiul „Naționalităților“ națiunea voastră („noțiunea“, în pagină – eroare) a fost dăruiată spre a satisface furia și veleitățile de grandoare ale Iugoslaviei și Greciei.

Dar nedreptățile războiului trecut n-au putut fi vindecate n-au putut fi uitate.

Germania și Italia, într-un singur cuget s-au ridicat împotriva lumii vechi, spre a hotărî așezarea mai dreaptă a lumii.

Poporul aromân, trăit sub tăvălugul necruțat al silniciilor, înțelege că lupta aceasta dusă de Puterile Axei este și lupta lui, că aspirațiile acestor popoare sunt și ale lui, că hotărârea acestor popoare este de a clădi o Europă mai armonioasă în care fiecare neam să-și aibă loc sub soare.

Cu o ură demonică, acele două popoare care ne-au despicat trupul au lovit.

În lovirea lor era mârșăvia cuvântului neținut, a slugilor plătite să lovească, a mizeriei lor sufletești în întunericul căruia nu putea pătrunde lumina. Ei nu au putut înțelege chemarea zdrobitoare a vremii, căci ele erau creațiile răului, și atunci când răul s-a simțit strivit au trebuit să-i sară în ajutor.

Noi însă nu înțelegem să fim de partea răului numai pentru că o soartă vitregă ne-a aruncat să ne aflăm printre ei.

Noi nu înțelegem să ne înecăm clocotul sufletelor în noroiul putrezirii.

Neamul aromân se simte destul de puternic.

Neamul aromân de pe toate plaiurile și coclaurile munților se ridică năprasnic, ca un singur om, în lupta aceasta crâncenă, înțelegând mai bine ca să moară decât să mai trăiască în robire.

Tineri Aromâni!

În voi se renaște semeția legiuinilor romane, prin voi trăiesc virtuțile vitejiilor trecute, prin voi neamul aromân, își va împlini visul său de totdeauna.

De dincolo de mormânt vă cheamă cu glas tunător de poruncă Petre și Asan, acei strămoși care au știut să răspundă crunt Imperiului bizantin, atunci când palma a lovit umilitor peste obrazul lor de oameni dreți.

Tineri Aromâni!

Ridicați-vă din glod ca niște zimbri semeți și în cugetele voastre să viscolească tăria credinței strămoșești.

Ridicați-vă și arătați lumii că neamul aromân n-a pierit și nu pierе și că el e demn să primească cuminecătura veacului nou pentru a-și câștiga libertatea și independența sa.

Macedonia!

Fulgerătoarea ofensivă germană care a dus la cucerirea Salonicului, capitala Macedoniei grecești și a Skopliei, capitala Macedoniei sârbești, a pus din nou pe tapet chestiunea acestei provincii despre care unii vorbeau ca o ficțiune geografică.

În adevăr, din punctul de vedere grecesc și sârbesc cuvântul acesta nu există. Nu tot astfel este cazul cu populația de limbă bulgară, care niciodată nu a încetat a se considera „macedoneni“ și populația de limbă română (aromână) care își zic „macedoneni.

▼
Macedonia, an XV, nr. 91. 14-16, aprilie 1941.

149

1941 mai 2, Skoplie. Adresa consulului Emil Oprișan, către ministrul culturii Ion Petrovici, privind situația proprietăților românești din Macedonia.

Domnule ministru,

Referindu-mă la adresa Domniei voastre nr. 208/942, am onoarea a vă comunica următoarele informațiuni asupra proprietăților statului român din Macedonia.

Situația înfățișată în prezenta adresă are la bază bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice pentru exercițiul 1942.

A. Skoplie.

1. Școala, situată str. Hilendarska nr. 39 (acum str. 7 aprilie), colț cu str. fostă Negoricka.

Suprafața este de 392 m².

Clădirea cu parter, etaj, pivniță și pod; are dependințe în curte. Parterul e închiriat cu 250 leva lunar.

Stare relativ bună dar clădirea este slab construită.

Asigurată în anul 1941 pentru 160.000 leva.

Actul de proprietate iugoslav se găsește în păstrarea consulatului din Skoplie, nr. 300/933 din 23 februarie 1933.

2. Terenul, situat în str. fostă Raska nr. 29 colț cu str. fostă Devanska nr. 23. Era destinat ridicării unei biserici române.

Suprafața este de 455 m².

Închiriat cu 3.520 leva anual; contractul expiră la 31 mai 1942.

Îngrădirea făcută de fostul chiriaș aparține acum statului.

Actul de proprietate iugoslav se găsește în păstrarea consulatului din Skoplie, nr. 301/933 din 23 februarie 1933.

B. Bitolia

1. Biserica cu hramul „Sf. Împărați Constantin și Elena“. Situată în str. fostă Sveti-Savska.

Terenul a fost cumpărat în anul 1902 de def. Lazăr Duma – fost insp. școlar și de consulul general George Ionescu.

Construcția bisericii a durat de la 1902 la 1904. A fost inaugurată la 10 mai 1905.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele mai multor fruntași români din Bitolia. Ele se află în prezent la Legația noastră din Belgrad.

Nu s-a izbutit a se obține noi acte de proprietate în timpul regimului iugoslav.

Inventarul bisericii a fost transmis ministerului prin intermediul Legațiunii noastre din Belgrad în anul 1938.

În prezent cheile Sfântului lăcaș se găsesc în păstrarea consulatului nostru din Bitolia.

Biserica este închisă și nu se slujește deoarece guvernul bulgar nu încuviințează numirea unui preot român.

2. Liceul este situat în fosta str. Beogradska, nr. 4-6.

În anul 1906, consulul general C. Conțescu a cumpărat 2 imobile destinate liceului român și internatului (acesta din urmă se afla în curtea liceului și a fost complet distrus în timpul războiului mondial). În 1908-1909 s-a adăugat un etaj la clădirea liceului.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor: a. Const. Netta, N. Tacit și G. Cherestegi; b. Adam Coe, N. Maimuca și C. Zuca. Ele se află la Legația din Belgrad.

Nu s-a izbutit a se obține noi acte de proprietate în timpul regimului iugoslav.

Clădirea liceului a fost reparată în anul 1938 din fondurile puse la dispoziție de Ministerul Educației Naționale.

Tot atunci s-a transformat sala de gimnastică în casă parohială.

Ambele clădiri sunt în bună stare și au fost asigurate în anul 1941 pentru suma de 640.000 leva.

Cheile sunt în păstrarea consulatului nostru onorar de la Bitolia.

3. Cimitirul este situat în afara orașului, pe șoseaua spre Bukovo. Are o suprafață de 4.540 m².

Terenul a fost cumpărat în 1903 de Lazăr Duma și George Ionescu.

În 1903 s-a împrejmuit terenul cu zid și s-a ridicat o capelă. Altarul acesteia a fost parțial distrus în războiul mondial.

Actele de proprietate erau întocmite pe numele mai multor frunțași români. Ele se află la legația noastră din Belgrad.

Cimitirul este ocupat numai pe jumătate.

Nu s-a izbutit a se obține noi acte de proprietate sub regimul iugoslav.

Inventarul a fost înaintat ministerului prin intermediul legației noastre din Belgrad în anul 1938.

Cheile sunt în păstrarea consulatului nostru onorar din Bitolia.

4. Celelalte școli erau instalate în case închiriate a. școala normală de fete: în casa lui Foti Amberegi; b. școala primară mixtă nr. 1 în casa lui G. Christigi; c. școala primară mixtă nr. 11 în casa fraților Juri; d. școala primară mixtă nr. 111 în casa numită Selințe din Arnaut-ahala; e. grădina de copii în casa lui Gorceiu Globalar.

*

C. Crusova

1. Biserica cu hramul „Sf. Ion Botezătorul“ a fost construită de comunitatea română în 1896 cu banii statului român.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor: Cionescu, Tașcu Bongu, Mih. Bendu și Bitu Petrașincu.

Nu există pentru biserică acte de proprietate iugoslave.

Clădirea are nevoie de reparații urgente la acoperiș.

Biserica este închisă și nu se slujește într-însa. Una din chei se găsește la acest consulat iar cealaltă era în păstrarea protopopului sârb din Crușova.

Inventarul bisericii a fost transmis ministerului prin intermediul Legății noastre din Belgrad în anul 1938.

Odoarele și veșmintele au fost închise într-un dulap cu lacăt ale cărui chei se află la consulat.

2. Școala de jos a fost cumpărată în 1906 sau 1907, prin intermediul comunității noastre, de la românul Constantin Martin.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor: Cionescu, Tașci Bongu, Gh. Bendu și Pitu Petrașincu.

Nu există noi acte de proprietate iugoslave.

Școala a fost ocupată de sârbi după războiul mondial și întrebuințată ca școală primară. A fost găsită și utilizată ca atare de bulgari în anul 1941.

A fost distrusă de incendiu în anul 1941. (A se vedea adresele mele nr. 1.178 și 1.226/941).

3. Școala de sus a fost cumpărată la 26 aprilie 1908, prin intermediul comunității române de la d-na Zaharia Hagi-Bușa.

Actul de vânzare există în original la acest oficiu. El este semnat de o parte de vânzătoare iar de cealaltă parte de următorii români: a. Mihali Costa, primar, b. Nicolae I. Petrașincu, consilier comunal, c. Tașcu Iliescu, consilier comunal, d. Sterie Cionescu, e. N. Theohăreanu, f. N. Baliu, g. Andonachi Petrașincu și h. C. Telescu.

Actele de proprietate turcești erau întocmite pe numele românilor Zaharia Hagi-Bușa și Andronache Prenda.

Cu toate că vânzătoarea primise de la casieria comunității suma de 230 lire otomane-aur, prețul convenit prin actul de vânzare, vedem că dna Z. Hagi-Bușa donează același imobil prin 1920-1930 societății „Curia“ din Belgrad (soc. de binefacere a crușovenilor din Iugoslavia).

Imobilul este în bună stare și era închiriat Administrației financiare sârbe. Acum este luat în stăpânire de autoritățile bulgare.

D. Gopes

1. Biserica a fost construită de locuitorii comunei, cari sunt români cu toții, fără excepție.

Actualmente biserica este deservită de un preot bulgar.

2. Școala a fost construită în 1894 din donațiunile românilor gopeșeni stabiliți la Sofia (Bulgaria) și cari erau cu toți cetățeni români.

Defunctul Nicolae Chițu Caragea (sau Craja) a depus în 1910 sau 1911 suma de 20.000 lei-aur la Casa Școalelor din București pentru a servi drept fond de întreținere al școalelor din comuna sa natală. Nu se cunoaște soarta acestui fond.

Clădirea are nevoie de reparațiuni.

*

D. Muloviște

1. Biserica cu hramul „Sf. Vineri“ este construită de locuitorii comunei cari sunt cu toții români.

2. Paraclisul a fost construit în timpul luptelor cu grecomanii spre a se evita încăierările provocate în biserica mare de oficiere a slujbei în limba greacă.

3. Școala (zisă la moș Gagă) este construită și ea de comunitate.

În timpul sărbilor servea drept primărie.

4. Școala de fete este complet stricată din timpul războiului mondial. A rămas un teren viran.

*

E. Coceane

1. Paraclisul, cu hramul „Sf. Nicolae“, a fost construit de comunitatea română în 1902 pe un teren cumpărat în 1900.

Actele de proprietate turcești erau făcute pe numele românului Radu Baliu. La plecarea lui din Coceane, actele ar fi fost lăsate românului Dimitrie Costa Chiuzel, comerciant din Coceane.

Biserica a fost distrusă în 1916 iar odoarele și veșmintele au fost luate de bulgari și duse la biserica bulgară Sf. Gheorghe.

Rămâne terenul care este probabil ocupat de autoritățile bulgare.

2. Școala a fost construită odată cu paraclisul așa că i se potrivesc toate informațiunile date mai sus.

Din întreaga clădire a mai rămas o singură cameră.

*

F. Veles

1. Paraclisul cu hramul „Sf. Ioan“ a fost deschis în 1887 într-o casă închiriată de la românul Costi N.

Pe la 1902 a fost mutat în casa altui român anume Vasa A. Bego unde a funcționat până în 1912.

2. Biserica „Sf. Maria“ a fost construită în jurul anului 1880 de românii grecomani.

În prezent este biserică bulgară.

3. Școala a funcționat în aceeași clădire cu paraclisul (v. F. 1).

*

G. Urosevat (Ferizovici)

1. Școala a funcționat într-o casă particulară cu chirie.

*

H. Perlepe (Prilep)

I. Școala. Consulatul general din Bitolia a cumpărat acum vreo 40 de ani o casă veche prin efortii comunității române, dnii Hristu Chiru și Vanghele Dimitrescu.

După un an, casa a fost dăruită și în locul ei aceiași eforti au construit o clădire nouă, tot cu banii consulatului.

Actele de proprietate turcești au fost întocmite pe numele românilor: a. Foni Capsali, fost revizor al școalelor din Macedonia, și b. Hristu Chiru.

Informații suplimentare în această privință pot fi date de dnii a. Take Capsali, fost comerciant la Balcic, și b. Costa Chiru, fost funcționar la C.A.M. – la Cluj.

În această clădire a funcționat un internat sârbesc care este acum în mâinile bulgarilor.

*

I. Kumanovo

1. Paraclisul a fost instalat într-o casă particulară, cu chirie, ca și:
2. Școala.

*

J. Kriva-Palanka (Egri-Palanka)

1. Școala nu avem informațiuni dar era probabil într-o casă închiriată.

*

K. Letopelti (Kitka)

1. Școala (ca mai sus).

*

L. Magarova

1. Școala a fost cumpărată de statul român.
A fost complet distrusă în 1917.

2. Cimitirul a fost cumpărat în 1906 de statul român. Actul turcesc de vânzare-cumpărare se găsește la acest consulat. Drept cumpărător figurează comunitatea română.

Cimitirul a fost ocupat de țărani bulgari din comună în timpul sârbilor și este folosit și azi drept teren de cultură. Mormintele sunt distruse.

*

M. Tarnova

1. Școala era instalată într-o casă cu chirie.

*

N. Nijopole

Nu există informațiuni.

*

O. Gheughelia

1. Paraclis. Era instalat într-o casă cu chirie.
2. Școala (la fel).

*

P. Huma

1. Școala aparține statului român.

*

R. Tetovo

1. Școala; nu există informațiuni.

*

S. Beala de sus

1. Școala; nu există informațiuni.

*

U. Struga

1. Școala; nu există informațiuni.

*

V. Inacovat

1. Școala; nu există informațiuni.

*

W. Resna

1. Biserica; nu există informațiuni.
2. Școala; idem.

*

X. Ohrida

1. Biserica „Sf. Gheorghe“ (din mahalaua de sus) este construită prin 1820 de locuitorii români.

A fost ocupată de sârbi în 1912 iar acum este în mâna bulgarilor.

Este în perfectă stare și în 1940 mai existau încă într-o bibliotecă din biserică vechile cărți bisericești românești.

2. Biserica „Sf. Nicolae“ (din mahalaua de jos) a fost clădită în 1875 de românul Constantin Roca cu banii săi.

A fost ocupată de bulgari, ca și biserica „Sf. Gheorghe“.

Este în bună stare.

3. Școala nr. 1 (din mahalaua de sus). Se găsește în curtea bisericii „Sf. Gheorghe“.

Este în bună stare.

4. Școala nr. 2 (din mahalaua de jos). Se găsește în str. fostă Krunska, lângă biserica „Sf. Nicolae“.

Este în bună stare.

*

Acestea sunt informațiunile ce am putut aduna până acum, și numai cu mare greutate, deoarece majoritatea bătrânilor cari cunoșteau istoricul proprietăților noastre din Macedonia sau au murit sau au plecat din țară.

În cazul când voi putea obține alte date asupra acestor proprietăți, nu voi lipsi de a le comunica departamentului domeniei voastre.

Consul,
Emil Oprișanu

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Probleme 15, volumul 93, p. 275-280.

1941 mai 15, Salonic. Aide-mémoire al populației macedo-române din Grecia prezentat de consulul general al României la Thessalonic, Emil Popescu, consulului general al Germaniei, Franz Schonberg.

Consulatul General al României
la Salonic

Aide-mémoire

Populația macedo-română (valahă) care trăiește în Grecia – stabilită în mase compacte în Macedonia și în Tesalia – își manifestă dorința intensă de a se adapta și de a colabora cu noua ordine stabilită de Guvernul celui de-al III-lea Reich.

Ea ține să reamintească drepturile sale dobândite legal în această țară din epoca suveranității fostului Imperiului otoman, drepturi recunoscute mai târziu de statul elen dar prea rar aplicate în practică, din nefericire.

Politica de denaționalizare și de nimicire urmată de greci în ceea ce privește populația macedo-română a generat, în trecut, ca și în prezent, nenumărate conflicte din care această populație a ieșit umilită, sărăcită și dezamăgită, reprezentând pe cei „scoși în fara legii” din Grecia.

Populația macedo-română care trăiește în Grecia crede că a venit momentul să-și reafirme drepturile la o viață omenească și face un călduros apel la führer și la autoritățile germane pentru ca tristul regim de aservire a acestei minorități – a cărei existență a fost din toate timpurile recunoscută de oamenii de bună credință, în afară de greci, – să aparțină trecutului și să fie înlocuit cu principii de justiție și de echitate.

Este, din nefericire, bine stabilit că noul guvern grec ca și subordonații săi continuă să aplice în comune și în centrele locuite de minoritatea macedo-română aceleași metode și procedee de negare a drepturilor.

Astfel, în primul rând în comisiile constituite pentru administrarea comunelor nu figurează nici un macedo-român. Rezultatul este că toate deciziile de ordin administrativ și economic continuă să vizeze persecutarea familiilor macedo-române.

Pentru a marca mai bine continuarea vechii politici de distrugere, autoritățile grecești au ordonat reinstalarea în vechile lor funcții, în comunele cu populație macedo-română, a jandarmilor cunoscuți pentru acțiunile lor de mână forte și ilegale.

Suferințele morale și materiale a acestei populații formează un tablou mult prea complex pentru a face o expunere în cadrul acestui aide-mémoire a cărui scop imediat este de a atrage atenția asupra necesității unei examinări de către un organism competent a măsurilor care trebuie luate de urgență pentru a evita eventuale tulburări care ar putea să izbucnească cu ușurință, având în vedere neliniștea care începe să se manifeste în unele centre macedo-române, nemulțumite de perpetuarea tristului trecut.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond România, dosar 71/1920-1944, volum 59, f. 96-97, lb. franceză.

1941 mai 15, Salonic. Notă a consulului general al României la Salonic privind situația românilor din Grecia.

Domnule General,

În ultimul timp am primit numeroase plângeri din partea populației macedo-române, care continuă să fie maltrată de autoritățile grecești.

După consituirea noului guvern al generalului Tsolacoglu s-au dat ordine tuturor funcționarilor administrativi și de poliție să-și reia imediat atribuțiile. Această hotărâre a fost rău primită în comunele cu populație aromână deoarece se continuă vechea politică cu metode de ignorare și asuprire a populației macedo-române, care spera că ocupația germană le va îmbunătăți situația.

Autoritățile germane nu se amestecă însă în administrația statului elen decât în măsura în care este necesar să se asigure trupele de ocupație.

Spiritele populației aromâne sunt foarte agitate și dezorientate. Odată cu eliberarea și înaintarea la vetre a aromânilor ce fuseseră arestați și internați de greci la Corint și insula Chios fierberea a crescut în chip explicabil prin dorința de răzbunare a celor ce au suferit în exil.

Am atras atenția guvernatorului general al Macedoniei asupra seriozității situației și nevoii de măsuri urgente pentru preîntâmpinarea unei eventuale reacțiuni a populației macedo-române, dar nu sper în vreun rezultat deoarece autoritățile grecești sunt depășite de propriile lor nevoi. Totodată am socotit necesar să pun în curent autoritățile germane cu existența unei probleme românești în Grecia. Am înmănat colegului meu german de aci un aide-mémoire rezumând datele problemei la elementele ei cele mai simple, rugându-l să-i dea curs unde de drept. Copie după acest demers a fost remisă de domnul consul general Fr. Schonberg șefului Administrației civile germane de aci și Ministerului Afacerilor Străine al Reichului la Berlin. Aci alăturat copie după memoriu.

Comunicându-vă cele ce preced, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să mi se dea instrucțiuni.

Primiți vă rog, Domnule general, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

Consul general Em. Popescu

DI Cretzianu

Instrucțiuni de la mine pentru instrucțiuni Consulatului;

Memorandul va fi tradus și trimis D-lor Bossy și Grigorcea pentru a fi folosit la susținerea tezei pentru care a primit instrucțiuni.

Va fi dat și d-lui V. Killinger în același scop.

Va fi anexat la documentele respective ce se pregătesc pentru mine.

ss. Ion Antonescu

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond România, dosar 71/1920-1944, volumul 509, p. 93-94.

1942 decembrie 17, București. Memoriu al patriarhului României, Nicodim, în numele sfântului Sinod, către mareșalul Ion Antonescu despre situația bisericească a românilor din Peninsula Balcanică.

Domnule Prim-Ministru,

Ca răspuns la adresele Domniei voastre..., privitoare la înființarea unui episcopat ortodox român pentru românii din Peninsula Balcanică, avem onoarea a vă comunica următoarele:

Prin căderea sub turci a Patriarhiilor ortodoxe din Asia și mai apoi a celei din Constantinopol, ortodoxia era în primejdie. Domnitorii și boierii din țările românești au venit în ajutorul acestor patriarhi atât prin danii directe, cât și prin închinarea de mănăstiri din țară.

De la secularizare orice concesiune de acest fel a încetat, dându-se mână liberă ierarhiilor grecești și impunându-se cu insistență obligativitatea limbii grecești în bisericile aromânești din Macedonia.

Cu toate stăruințele depuse de Patriarhia română timp de 20 ani încoace (începând de la 1920) de a se acorda aromânilor limba lor în biserici, pe principiul de reciprocitate, nu s-a putut ajunge la un rezultat favorabil. În țara noastră comunitățile grecești din București, Galați, Chișinău, etc. aveau limba lor în biserică. Dar cele românești din Grecia erau obligate a avea limba grecească.

Dărnicia domnitorilor și boierilor români s-a îndreptat și către Muntele Athos.

.....
 În afară de acești români din ținuturile grecești, mai avem români în Bulgaria și în ținutul Timocului din fosta Iugoslavie. Numai în Timocul iugoslav sunt cam la 550.000 suflete. Și aceștia suferă din cauză că nu au voie să-și întrebuițeze limba română în bisericile și în școlile lor românești, afiliate bisericilor.

Orice intervenție făcută de biserică la bulgari a rămas fără răspuns. Urmarea a fost înăsprirea asupririlor. La fel s-a întâmplat și cu fostul stat iugoslav ori de câte ori s-a intervenit în favoarea acestor români. Începând de prin anul 1920. S-a folosit până și propunerea de reciprocitate. Adică să acorde aceleași privilegii românilor din Iugoslavia pe care le acordăm sârbilor din Banatul românesc. S-a proiectat chiar încheierea unei convenții școlare și bisericești, pentru românii din Banatul iugoslav, cu intenția de a-i cuprinde și pe cei din Timoc.

Dacă pe chestia școlară se ajunsese la o oarecare înțelegere între reprezentanții guvernelor celor două state, pe chestia bisericească nu s-a putut face nimic și lucrurile au rămas nerezolvate până azi. Iar preoții români de pe la comunitățile românești din Timoc pe măsură ce dispar, din cauza vârstei, sunt înlocuiți cu preoți sârbi.

Acum, în urma situației externe creată de războiul actual, atât românii din Macedonia, Thesalia și Epir, cât și din Timoc cer după cum ne-ați comunicat prin adresele menționate la începutul prezentei adrese, să li se

dea o organizație bisericească română, adică episcopi, protopopi și preoți români.

Sfântul Sinod a examinat această problemă în ședința sa de la 3 decembrie 1942, și a ajuns la concluzia că din motive de ordin canonic și politic nu se poate pune problema înființării unui Episcopat sau Vicariat pentru românii din Macedonia și din sud-estul european.

Acei români stau azi, potrivit împărțirii politice externe, sub jurisdicție canonică străină. Cei din Macedonia, Thesalia și Epir sunt, parte sub jurisdicția mitropoliților greci și parte sub episcopii bulgari; cei din Timoc parte sub jurisdicția canonică a episcopilor sârbi și parte a celor bulgari. În jurisdicția lor canonică nu poate interveni Patriarhia română în mod direct...

Deci, timp de 20 de ani, biserica a căutat prin mijloace care-i stăteau la îndemână să amelioreze situația acestor români din dieritele părți ale Peninsulei Balcanice, însă n-a putut reuși căci s-a izbit de șovinismul grecilor, bulgarilor și sârbilor.

Astăzi însă când se pun altfel problemele de rasă, de națiune și spațiu vital, decât înainte de anul 1939, numai Guvernul țării prin punerea de acord cu autoritățile locale din ținuturile locuite de români poate rezolva dreptul lor la o viață religioasă națională, cu episcopi și preoți români, trimiși de Patriarhia ortodoxă din țara mamă, punând la rigoare și problema reciprocității. Adică să ceară același regim cu privire la trimiterea de preoți și profesori români și folosirea limbii române în școlile și bisericile românești din Peninsula Balcanică, pe care-l acordă statului român pentru bisericile și școlile grecești, bulgărești sau sârbești din România.

În cazul când nu le acordă aceleași privilegii, atunci și statul român să impună școlilor și bisericilor minorităților respective din România, preoți și profesori români, iar ca limbă de cult numai pe cea română.

Primiți, vă rugăm domnule prim-ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și arhierești binecuvântări.

Patriarh, Nicodim
17 Decembrie 1942

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Probleme 15, volumul 2, nepaginat.

153

1942-1943. Dare de seamă asupra activității și organizării actuale a Societății de cultură macedo-române.

Societatea de cultură macedo-română s-a înființat în anul 1879 ca o încoronare a acțiunii începute încă din anul 1860 de către „Comitetul macedono-român“, format din personalități române și macedo-române de seamă ale timpului, pentru a da o deslegare problemelor romanității balcanice potrivit atât intereselor românilor din sudul Dunării cât și ale statului român.

În anul 1880, pentru ca acțiunea societății să-și aibe eficacitatea necesară, s-a cerut Corpurilor legiuitoare și s-a obținut acordarea calității de persoană juridică, confirmată prin Înaltul Decret Domnesc din 15 Aprilie 1880, publicat în Monitorul Oficial cu No. 93 din 20 Aprilie 1880.

În decursul existenței sale Societatea de cultură „Macedo-Română“ și-a cristalizat acțiunea sa în jurul următoarelor probleme:

a/ Înființarea de școli și biserici române în regiunile locuite de români în Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria, Meglenia, Tracia, continuând astfel opera începută în anul 1864 de către „Comitetul macedono-român“ – prin deschiderea primei școli române din Macedonia la Târnova, – în vederea împiedicării deznaționalizării elementului românesc, prin reducerea la conștiința națională;

b/ Încurajarea unor acțiuni întreprinse de românii din Macedonia ca: înființarea de noi școli, biserici, comunități, societăți culturale, susținerea înființării unui episcopat românesc în Macedonia;

c/ Conlucrarea cu autoritățile române la marea operă a colonizării Dobrogei de Sud cu românii din Macedonia;

d/ Ajutorarea și încurajarea elementelor tinere venite în țară pentru a-și continua studiile;

e/ Publicarea lucrărilor literare și științifice privind elementul românesc din Peninsula Balcanică.

În prezent Societatea de cultură „Macedo-Română“ își exercită activitatea potrivit statutelor și regulamentului statutelor votate în anul 1933 de către Adunarea Generală a societății.

Conform prevederilor acestor statute, Societatea de cultură „Macedo-Română“ se conduce de către următoarele organe:

1/ Adunarea Generală a societății constituită din toți membri activi și în curent cu cotizația;

2/ Consiliul General al societății compus din: 35 de membri aleși de Adunarea Generală pe o durată de trei ani dintre membrii activi și din membrii de drept enumerați de art. 9 din statute;

3/ Comitetul de direcție are în seama sa administrația și conducerea societății și este ales pe durată de trei ani din sânul Consiliului General; el se compune din: președinte, patru vice-președinți, secretar și casier general;

4/ Comisia de eliberare a certificatelor aleasă tot din sânul Consiliului General;

5/ La aceste organe se adaugă cei doi cenzori numiți dintre consilierii societății.

Actualmente, în urma alegerilor generale din acest an, ziua de 23 ianuarie – conform art. 36-40 din Regulament – compunerea organelor de direcție și administrație ale societății este următoarea:

A/ Consiliul general: Dr. Stere Petrașincu, Biciola Theodor, Dr. Caracotta Virgil, Constantinescu George, Celea Gheorghe, Arh. Ciulli Tașcu, Chihaia Dumitru, Craja Theodor, Dabo Constantin, Dinischiotu Nicolae, Dionisie Dumitru, Exarhu Gheorghe, Fundi Triandafir, Ghica Naum, Hagigogu Sterie, Iutza Hristache, Martu Gheorghe, Metta Nicolae, Mihaș Constantin, Papahagi Nicolae, Papahagi Gheorghe, Papahagi Valeriu, Peristeri Gheorghe, Paia Nicolae, av. Tanașoca Atanase, Tasse Tache, Teju

Sterie, Urseanu Gheorghe, Vașotti Virgil, Vovu Atanase, Zega Atanasie, Zarma Gheorghe, Zottu Tașcu.

B/ Comitetul de direcție: președinte: Dr. Stere Petrașincu; vice-președinți: Nicolae Batzaria, prof. univ. Constantin Iotzu, prof. univ. George Simotta, Bura Ion; secretar general: av. Gheorghe Papahagi; casier general: Naum Ghica;

C/ Comisia de certificate: Dumitru Dionisie, Martu Georghe, av. Atanase Tanașoca, Peristeri Gheorghe, Celea Gheorghe, Iutza Cristache;

D/ Cenzori: Mihadaș Constantin, Zarma Georghe.

În ultimul timp, societatea s-a preocupat și de următoarele probleme:

a/ Eliberarea de certificate pentru <....indescifrabil...> special din Grecia de pe urma stării de război; societatea a conlucrat cu Guvernul român la ajutorarea regiunilor înfometate și la soluționarea problemelor care privesc școlile române din Macedonia;

b/ Eliberarea de certificate pentru atestarea originii etnice a românilor din Macedonia, Epir, Tesalia, Pind, Albania, Meglenia, Bulgaria, Tracia conform statutelor societății și regulamentului art. 24-26, de către Comisia de certificate, prevăzută de art. 17 din statute; pentru eliberarea acestor acte societatea ia ca bază un complex de elemente: cunoașterea limbii materne, locul nașterii (comuna, regiunea), atestarea de către trei martori bine cunoscuți și membri ai societății, etc.;

c/ Eliberarea de procese-verbale de către aceeași comisie, necesare pentru îndeplinirea formalităților cerute de către comisia de naturalizări și recunoașteri pentru macedo-români, echivalând cu o recomandare din partea societății pentru cei ce solicită recunoașterea cetățeniei române;

d/ Eliberarea certificatelor de naștere de către aceeași comisie românilor macedoneni născuți în Macedonia, Epir, Tesalia, Pind, Albania, Meglenia, Tracia, Bulgaria, cari sunt în imposibilitate de a-și procura acte de stare civilă dintr-una din următoarele cauze: 1/ lipsa arhivelor de stare civilă (sub dominațiunea otomană); 2/ distrugerea în multe cazuri a arhivelor din cauza războaielor și revoluțiilor;

În eliberarea acestor atestări Comisia de certificate se conduce după o serie întregă de elemente ca: acte ale autorităților religioase, acte militare, hotărâri judecătorești, etc.;

e/ Ajutorarea românilor macedoneni lipsiți de mijloace materiale: studenți, persoane cu familii numeroase, persoane bătrâne și bolnave lipsite de sprijin;

f/ Recomandarea elevilor și studenților pentru înscrieri la școli, primirea în internate și acordarea de burse;

g/ Societatea este procuratoarea tuturor pensionarilor proveniți din învățământ și care trăiesc în Macedonia și în această calitate se îngrijește de îndeplinirea formelor de înscriere la pensie, de încasarea și trimiterea pensiilor.

Aceasta este activitatea și organizarea actuală a Societății de cultură „Macedo-Română”.

Președinte,
(Dr. Stere Petrașincu)

Secretar General
(av. George Papahagi)

Bilanțul
Soc. de cultură macedo-română
încheiat la 31 Decembrie 1942

Activ	Pasiv
IMOBIL 4.000.000.-	PATRIMONIU 4.160.104.-
CASSA 3.380.581.-	Fond. Dr. prof. Minovici 1.000.000.-
BANCA ROMÂNEASCĂ 61.047.-	Fond Sinistrații din comuna
EFECTE PUBLICE	Frașari-Dobrogea 58.110.-
valoare nominală	Comitetul Coloniștilor
2.558.000.-lei.-	SILISTRA 205.063.-
valoarea reală 1.011.943.-	DONAȚII CĂMINUL Societății
DEBITORI 40.776.-	din str. Ig. Iorceanu No. 6 . . . 2.699.500.-
MOBILIER 1.-	PROFIT & Pierdere:
Banca Românească contul	Report anul 1941:
Dr. Petre Topa 963.-	Lei: 159.333.-
Banca Românească contul	Report anul 1942:
depozit titluri: . . . . . 27.758. - 28.721.-	Lei: 240.959.- 400.292.-
<u>8.523.069.-</u>	<u>8.523.069.-</u>

BILANȚUL
Soc. de cultură MACEDO-ROMÂNĂ
încheiat la 31 Decembrie 1942

Activ	Pasiv
IMOBIL 8.981.682.-	PATRIMONIU 9.141.786.-
CASSA 282.436.-	Fond. Dr. prof. Minovici 1.000.000.-
BANCA ROMÂNEASCĂ 135.324.-	Fond Sinistrații din comuna
EFECTE PUBLICE 1.011.943.-	Frașari-Durostor 58.110.-
valoare nominală	Fond. Comitetul Colomiștilor
2.558.000.-lei.-	SILISTRA 205.063.-
DEBITORI 40.776.-	EXCEDENT 74.666.-
MOBILIER 1.-	<u>10.479.625.-</u>
Banca Românească contul	
Dr. Topa 963.-	
BCA Romnească contul	
depozit titluri: . . . . . 28.000. - 28.963.-	
<u>10.479.625.-</u>	

Pentru conformitate,
Președinte,
(dr. Stere Patrasincu)

Secretar General,
(Av. George Papahagi)

▼
Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Societatea de cultură macedo-română, dosar 129,
f. 1, 1v, 2 și 3.

1945 iunie 13, București. Tabel cuprinzând școlile primare și secundare din Grecia, numărul de elevi și bugetul fiecăreia pe anul școlar 1945/1946.

Lista de școlile românești din Grecia

Felul școlilor	Nr. elevilor	Indemnizația acordată școlilor secundare din Grecia pe un an
<i>Școli secundare</i>		
1. Lic. Comerc. al României Salonic	154	6.000.000
2. Școala Prof. fete "	85	3.000.000
3. Lic. teoretic român Grebena	184	6.000.000
4. Gimnaziul român Janina	65	3.000.000
<i>Școli primare</i>		
1. Salonic șc. mixtă	80	
2. Veria " băieți	213	
3. Veria " fete	195	
4. Vodena " mixtă	54	
5. Fetița "	40	
6. Granaticova "	42	
7. Paticina "	12	
8. Nevesca "	27	
9. Belcamen "	22	
10. Grebena "	81	4.700.000
11. Samarina "	30	
12. Avdche "	25	
13. Perivoli "	28	
14. Simci "	25	
15. Vlaho-Clisura "	10	
16. Băiroasa "	69	
17. Pretori "	26	
18. Cândrova "	45	
19. Deleni "	45	
20. Furca "	90	
21. Păuzi "	43	

22. Tulia	șc. mixtă	57	
23. Breaza	"	151	
24. Liminița	"	15	
25. Cupa	"	13	
26. Hoprot	"	28	4.700.000
27. Vlahoiani	"	50	
28. Domași	"	50	
29. Livezi	"	22	
30. Janina	"	15	
Ad-ția școlară din Salonic			800.000
Inspectoratul școlar			800.000
Salarii cuv(enite) corp(ului) did(actic) primar și secundar ad(ministra)tiv și de serviciu din Grecia			130.000.000

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Grecia, dosar 217/1945-1949.

155

1945 iulie 15, București. Raportul lui Caius Jiga, profesor la școlile române din Grecia în perioada 1941-1944, adresat ministrului educației naționale Ștefan Voitec, în care amintește persecuțiile suportate de românii din această țară, situația grea a școlilor românești în timpul ocupației germane, eforturile făcute de statul român pentru menținerea lor.

Raport asupra problemei școalelor române din Grecia.

Actul istoric de la 23 August, de importanță deosebită pentru soarta României, deschide posibilități de judecare obiectivă și pentru problema românilor din Macedonia. Generația oamenilor politici de la 1919, care a înfăptuit unirea tuturor românilor, n-a dat deplină importanță problemei macedo-românilor. Urmarea a fost că viața culturală și politică a macedo-românilor n-a fost stabilită prin tratate.

Hotărârile conferințelor de pace și mai târziu aceea de la Laussane, au produs în schimb modificări însemnate în configurația geografică a statelor balcanice.

Macedonia, provincia în care locuiesc majoritatea românilor din Balcani a fost împărțită la trei state, devenind „mărul discordiei”.

Iugoslavii prin perfidie și tăcere au înăbușit orice manifestări ale vieții minorității românești.

Bulgarii s-au ținut, și în măsură foarte redusă, de unele puncte prevăzute în tratatele de pace.

Problema macedo-românilor din Grecia

În urma păcii de la București, de la 1913 prin care Grecia anexa o mare parte a Macedoniei, macedo-românii care trăiau sub dominația otomană, au trecut sub cea grecească.

După războiul mondial s-a semnat întâi la București și apoi la Paris o convenție unde Grecia și România prin care se reglementa reciproc statutul minorităților etnice din statele respective.

Pe când România a înțeles să respecte întocmai condițiunile prevăzute în acest statut, Grecia, din motive bine cunoscute, n-a respectat aproape de loc obligațiunile luate.

Printre măsurile luate de guvernul grec amintim: repetate încercări de a introduce cu forța întrebuintarea exclusivă a limbii grecești în centrele macedo-române; maltratarea preoților și învățătorilor români care înțelegeau să-și facă datoria față de patria mamă; constrângerea părinților de a-și da copiii la școlile grecești etc.

Scopul final al acestor persecuțiuni a fost închiderea școlilor și bisericilor noastre prin care sperau să reușească grabnica deznaționalizare a celei mai puternice și capabile minorități din Grecia. Datorită tradiționalismului și naționalismului macedo-românilor, planul lor n-a fost atins decât în parte. Marea masă însă a macedo-românilor din Grecia a rămas, ca și mai înainte, credincioasă României.

Situațiunea școlilor românești în timpul ocupațiunii germane

Din cauza războiului italo-grec, școlile române din Grecia n-au funcționat în cursul anului școlar 1940-1941. O parte din corpul didactic a venit în țară, fiind utilizat la minister, iar altă parte a suferit rigorile exilului în diferite insule.

Odată cu ocuparea militară germano-italiană a Greciei, situațiunea internă și economică devenise extrem de critică. Trecând peste aceste greutăți guvernul român de pe atunci a trimis pe profesorii de aici, la fața locului și a luat măsurile necesare în vederea deschiderii școlilor.

Greutăți de tot felul au trebuit să fie înlăturate pentru ca școlile să funcționeze de fapt.

Faptul acesta a avut o îndoită importanță de mari repercursiuni:

a) asigurându-se continuitatea, s-a dovedit prezența statului român în politica lui de sprijinire a minorității macedo-române;

b) prezența intelectualilor români a contribuit la ridicarea și menținerea moralului zdruncinat al macedo-românilor.

Situațiunea actuală

În urma retragerii germane din Grecia, s-a creat pentru întreaga problemă macedoneană o situațiune cu totul deosebită.

Mulți fruntași și intelectuali acuzați de sentimente filoaxiste și de colaboraționism erau urmăriți și amenințați încă din timpul ocupațiunii germane de partizani. Au fost comise chiar câteva asasinate. (Cazul președintelui comunității române din Salonic, Anastase, cazul învățătorului din Verria, Papasterie etc.).

Războiul civil izbucnit între formațiunile naționaliste E.D.E.S. și cele comuniste E.L.A.S., a dus la mari vărsări de sânge. Grecia întregă, a fost în stare de anarhie și cruzimi de sălbăticie nemaipomenită au fost comise. Putem afirma cu siguranță, că mulți dintre intelectualii de acolo au fost victimele răzburărilor.

Viitorul apropiat va confirma propunerile noastre.

Situațiunea școlilor și a corpului didactic este iarăși cu totul specială. Majoritatea membrilor corpului didactic având ordin să rămână la fața locului, se găsea la 23 August la Salonic. Din comunicatele oficiale se știe că Salonicul a suferit două bombardamente mari din partea anglo-americanilor și distrugerii extrem de grave au fost făcute odată cu retragerea trupelor germane din oraș.

Toate școlile românești și majoritatea locuințelor profesorilor, erau așezate în imediata apropiere de instalațiuni militare. Nu credem, a greși când afirmăm că mare parte din școlile și locuințele acestui cartier au fost distruse complet la retragerea germanilor. Ceea ce n-a fost distrus atunci, a fost devastat ulterior de antași.

Averea școlilor poate fi considerată cu siguranță pierdută.

Din relatările membrilor legației de la Atena, care s-au reîntors se știe că mulți din profesorii localnici de la Salonic și Grebena au fost arestați de autoritățile grecești, suferind chiar maltratări.

În situațiunea actuală de tensiune între cele două partide starea lor este cu totul nesigură, fiind sub continuă suspiciune.

Caius Jiga

București, 15 iulie 1945.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Învățământului, dosar 4337/1945, f. 12-14.

156

1945 iulie 26. Memoriul adresat mareșalului și președintelui Iugoslaviei, I. Broz Tito, privind necesitatea desfășurării învățământului și slujbei religioase în limba română în județele: Craina, Timoc, Morava și Pojarevaț.

Tovarășe Mareșal,

Exprimând dorința intimă a poporului român (sau vlah) din județele Craina, Timoc, Morava și Pojarevaț, subsemnații avem onoarea a supune Excelenței voastre acest memoriu, ecou al dorințelor noastre supreme, ce așteaptă înalta voastră deciziune.

Poporul român (sau vlah) din Serbia de răsărit, muncitor și pașnic, se zbate de veacuri în sudori și sărăcie, fizică și spirituală, fără ca guvernele precedente să-i fi acordat cea mai mică atenție și sprijin.

Statistica oficială a Serbiei ne atribuie următoarele cifre contradictorii, după cum urmează mai jos:

Anul	1846	1850	1859	1866	1884	1890	1895	1900
Numărul	97.215	104.343	122.593	127.299	149.714	142.228	158.915	122.499

Actualmente numărul aproximativ al vlahilor se apropie de 400.000 suflete, cari trăiesc în 202 localități, după datele stabilite de statistica oficială a Serbiei în anul 1846 și 1866.

Dar indiferent de numărul și procentul pe care-l reprezintă conaționalii noștri, un fapt trebuie stabilit, că de la început istoria conchide, că în mod practic românii (sau vlahii) din Serbia au fost singurii mâna dreaptă a sârbilor cu care au împărțit același destin atât pe câmpul de luptă cât și la brazda plugului în timp de pace.

Fiindcă în afară de români (vlahi) și sârbi alte popoare nu existau întru început în Serbia, cimentarea inimilor și brațelor pentru apărarea patriei invadate și uzurpate de forța turcească era necesară, și ea și-a dat roadele în șirurile de războaie care au fost susținute în comun.

În anul 1914-1918, tot vlahii au sângerat primii alături de sârbi pe crestele Kaimakcealanului și câmpia Salonicului, asigurând unitatea Iugoslaviei, la care s-au alipit frații dezrobiți: croații, slovenii, muntenegrenii, bosniacii, macedonenii și celelalte neamuri neslave din Iugoslavia.

Dar românii (vlahii) nici în lupta de eliberare a patriei noastre cotropite de criminalii germani – incendiatorii lumii – n-au lipsit.

Contribuția a fost în funcție de poziția geografică în care se cuibăriseră germanii și rătăciții cari au ascultat de Draja Mihailovici, Nedici și Liotici. Suferințele poporului de pe urma acestora au fost îngrozitoare și cei mai buni intelectuali ai noștri au fost masacrați de către cetnicii naționaliști sub pretextul că sunt comuniști. Puține, foarte puține, sunt satele la noi care n-au dat jertfe pe cei mai buni fii, acuzați fiind de colaborare sau comunism.

Nemții au ajuns ca împotriva unor astel de sate în care revolta românilor (vlahilor) a fost mai încăpățânată și mai hotărâtă pentru sprijinirea partizanilor și armatei de eliberare, să folosească până și bombardiere. În felul acesta a fost distrus satul de aproape 8000 (vezi fotografia cu satul Zlot bombardat) vlahi numit Zlot și Podgor, unde era leagănul comunismului pentru noi. Alte sate au fost arse; și în rândul acestora cade: Savinaț (Zaiecarski), Vitovnița (Mlavski) și Mala Vrbița (Krajina).

Mai departe în războiul total de eliberare, copiii noștri și-au dat cu mândrie viața pe altarul patriei noastre. Nu există sat vlah care să nu aibe de la 5 la 150 de eroi căzuți în luptă împotriva barbarilor germani și trădătorii vecinici ai satului: Draja, Nedici și Liotici.

Permiteți-ne să vă mărturisim, că vedem în Excelența voastră nu numai un salvator al nostru personal, dar pe acel providențial șef al statului fără care acesta s-ar fi prăbușit în lupte interne și șoviniste pentru supremație în duhul luptelor rasiste.

În litera programului ce ați elaborat încă din 29 XI 1943 și prin care naționalităților neslave urmează să li se acorde toate drepturile naționale, în primul rând școala și biserica în limba maternă, îndrăznim, respirând nestingheriți de forța jandarmilor din trecut, să vă prezentăm umila, dar capitala noastră cerere.

În primul rând, noi vlahii am avut până după 1833 încă mult timp preoți cari slujeau în limba părinților noștri. Dar conducătorii de atunci ne-au confundat definitiv cu frații sârbi, deși țaranii sârbi străini de șovinismul nejustificat al guvernelor de atunci, ne numeau ca și acum vlahi sau români. În locul preoților vlahi la care ținea atât de mult lumea noastră, s-au adus preoți ce nu serveau în limba poporului și astfel între poporul vlah și preoți s-a săpat prăpastia. Lumea neînțelegând pe preot a renunțat să mai meargă la biserică. Nouă ne-ar conveni să avem preoți chiar mai puțin pregătiți, dar credincioși și să ne slujească în limba maternă.

Trecând la școală, aici situația este și mai tristă. Copilul care până la 7 ani nu a auzit o vorbă sârbească cum ajunge în clasă învățătorul nefolosind limba lui absolut deloc și sub teroare, îl forțează să vorbească sârbește. Închipuiți-vă, tovarășe mareșal, tirania aplicată de unguri, austrieci și italieni asupra confrăților noștri, tirania pe care în parte poate ați trăit-o. Copilul astfel, nu înțelege nimic și fuge de școală. S-a constatat în bază de date, că numai 10-40% din copiii vlahilor frecventează cursurile școlii primare în timp de pace, iar în timp de război doar 5-20%. Chiar acei copii care termină școala nu pot asimila nimic temeinic neștiind să citească, scrie, socoti, vorbi sârbește, precum și celelalte obiecte de învățământ. Din acest motiv, părinții descurajați nici nu se mai interesează de școală și silesc copiii să meargă la alte îndeletniciri ce n-au vreo legătură cu școala. Timp de 5 ani tremură bieții noștri copii fără ca în acest timp să fie capabili măcar să vorbească sârbește. Iată un motiv pentru care nu veți găsi vlahi în serviciile de stat decât foarte rar, iar intelectuali nici chiar 1 la 99%. Poporul nostru este în majoritate absolută analfabet, fapt care ne doare și nu face cinste statului nostru. Dacă nu se iau măsuri radicale de transformare în duhul legilor statelor democratice – școli în limba maternă și a statului – noi vom rămâne cu certitudine oaza cea mai incultă din Europa și astfel nu ne vom putea încadra în rândul popoarelor și statelor progresiste, fiindcă unde nu este cultură este și mizerie socială.

Suntem învinși că nu veți abdica de la bazolo de organizare democratică a statului, baze care au fost fixate în ziua istorică de la 29 noiembrie 1943. Ne dăm seama că persistența în această completă lipsă de cultură și analfabetism, nu mai poate fi compatibilă cu epoca în care trăim. În iureșul pentru întrecere culturală a țărilor progresiste și democratice, Iugoslavia noastră, nu trebuie să fie cea din urmă, sau mijloc, tolerând cultura unor minorități în limba maternă cum sunt nemții și ungurii și nedreptățindu-le pe cele mai retrase, modeste și muncitoare, așa cum este situația vlahilor.

Nu cerem de la statul federativ iugoslav nici pământ nici bani. Cerem să ni se respecte cel mai elementar drept care până în prezent din intenții șoviniste nu ni s-a acordat. Noi de secole am dat munți de oase și râuri de sânge pe altarul patriei noastre sârbești și iugoslave, iar în schimb nouă ni s-a vârat de regimuri în inimi teama de a nu ne folosi de limba noastră părintească în instituțiile de cultură.

Tovarășe Mareșal,

– În duhul jertfelor noastre pentru independența, unitatea și eliberarea alături de sârbi a tuturor popoarelor din Serbia și Iugoslavia:

– În duhul ideilor de dezrobire socială și culturală, pentru care ați definitivat cea mai strălucită revoluție din istoria noastră și pentru care au murit sperând în materializarea ei sute de mii de partizani din toate popoarele slave și neslave din Iugoslavia.

– În duhul ideilor de cultură în limba maternă pe care partizanii, deputații și soldații iugoslavi, le-au trâmbițat în satele noastre. Vă rugăm tovarășe mareșal să binevoiți a ne aproba cele de mai jos:

1. Instruirea copiilor noștri în școală în limba maternă, cu ajutorul căreia să învețe și limba statului nostru sârbesc, pe care numai astfel o putem cu ușurință asimila.

Instrucția rugăm să se facă cu ajutorul învățătorilor vlahi care cunosc cele două limbi: sârba și vlaha. În satele în care asemenea învățători nu sunt, să fie folosiți deocamdată preoți și aceia care au terminat 4 clase de liceu cunoscând însă limba vlahă de la părinți.

2. Permisivitatea ca în biserici să avem preoți care să ne slujească în limba maternă așa cum am avut sub turci și până în timpul regelui Milan. Acolo unde nu ajung preoții ne permitem a vă ruga să se aprobe să servească cântăreții care au experiență. Primim ca să susținem în mod material pe preoții sau cântăreții ce slujesc pe înțelesul poporului.

3. Rugăm să se dispună ca învățătorii și preoții vlahi ce se află cu servicii în afară de județele și satele în care sunt vlahi și în care s-au născut, să fie repus fiecare în satul vlah de origine. Să avem preoți și învățători în fiecare sat din tabelul anexat, ce a fost extras din statistica oficială a Serbiei din 1846 și 1866.

Tovarășe Mareșal,

Poporul nostru, căruia încă nu i s-a șters teama de jandarmi și șoviniști din trecut, așteaptă cu încredere aceste înfăptuiri noi de la Excelența voastră și înaltul guvern ce-l conduceți. V-am socotit părintele și salvatorul nostru de când ați început revoluția și permiteți-ne să credem că veți accepta să vă rămânem cei mai supuși muncitori, cinstiți și devotați fii.

ss indescifrabil

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Iugoslavia, 1945-1947, volumul 2, nepaginat.

157

1946 ianuarie 29, Sofia. Referat al profesorului C. Velichi, lector de limba și literatura română la Universitatea din Sofia cu privire la „Situația românilor din Bulgaria“.

Toate recensămintele au fost publicate de Direcția statistice bulgare începând din 1909, când s-a publicat primul *Annuaire statistique du royaume de Bulgarie, Première année (1909)*, Sofia, 1910.

În total s-au publicat 34 volume, ultimul apărând în 1942.

În aceste volume se dau date după recensământul din 1909, 1905, 1910, 1920, 1926, 1934 și 1938.

Din nefericire nici unul din aceste volume nu cuprinde vreo statistică a comunelor pe naționalități luate după origină sau limbă.

Dorința de a ascunde numărul populației românești și aromânești apare în mod evident. Dacă recensămintele mai vechi (1900, 1905 și 1910) arată populația românească după origină și după limbă, recensământul din 1920 și 1926 menționează populația românească și aromânească numai la statistica pe naționalități. Aceste recensăminte dau și statistica locuitorilor regatului, după limba pe care o vorbesc, dar limba română nu este menționată pentru recensămintele din 1926, 1934 și 1938.

Ultimul recensământ care arată existența românilor (după limbă) este recensământul din 1920. De altfel și după originea etnică, românii nu mai sunt amintiți decât în recensământul din 1926.

Începând cu anul 1937, nu se mai dau nici statistici pe naționalități decât pentru orașul Sofia.

Adăugăm că toate recensămintele cuprind o statistică generală după limba pe care o vorbesc locuitorii regatului.

Această statistică împarte, însă, populația Bulgariei (după ținuturi) în două mari grupe – cei ce vorbesc limba bulgară – cei ce vorbesc limbi străine.

Aceste anuare statistice se găsesc greu în comerț. Se pot găsi însă în bibliotecile din Sofia. Rezultatele se dau mai jos. Ele cuprind toate datele ce se pot culege referitor la numărul populației românești și aromânești din Bulgaria.

Numărul românilor după limbă

Vol. pag. de unde sunt luate datele	Recensământul din	Orașe	Sate	Total
Anul IV, 1912	1900	8745	66.490	75.235
Sofia, 1915				
pag. 44	1905	9661	78.448	88.109
	1910	9810	86.575	96.385
			86.692	96.502
Anul XV-XVI				
1923-1924	1920	4255	70.810	75.065
Sofia 1925				
pag. A. 67				

Numărul aromânilor după originea etnică

Vol. pag. de unde sunt luate datele	Recensământul din	Orașe	Sate	Total
Anul IV, 1912	1900	1289	2118	3407
Sofia, 1915	1905	1744	2393	4137

pag. 46	1910	1776	2444	4220
Anul XV-XVI 1923-1924 Sofia 1925 pag. A. 71	1920	1149	330	1479
Anul XXI-II 1929-1930 Sofia 1930 pag. 28	1926	1059	492	1551

În acest număr trebuie să adăugăm pe caracaceni care sunt tot aromâni. Pentru 1905 ei erau la orașe 695, iar la sate 5469 adică total 6128. În 1920 la orașe se aflau 1118, la sate 5294, adică total 6412.

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Bulgaria, relații cu România 1945/1946, nepaginat.

158

1946 martie 23. Notă a ministrului educației și învățământului, Ștefan Voitec, către ministrul afacerilor externe, Gheorghe Tătărescu, cu privire la măsurile abuzive ale autorităților grecești față de școlile românești și personalul didactic din Grecia.

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că, pe data de 21 februarie 1946, guvernul elen a dispus închiderea școlilor, preluarea imediată a imobilelor, mobilierului și arhivelor instituțiilor noastre școlare din Grecia și expulzarea în masă a profesorilor de supușenie română.

Considerăm aceste măsuri luate de către autoritățile elene drept surprinzătoare și abuzive, pentru următoarele motive:

1. Statul român nu a fost și nu este în stare de război cu statul elen.
2. Școlile noastre din Grecia funcționează în baza unui acord cultural bilateral încheiat cu statul elen.
3. România a respectat acest acord chiar și în timpul ocupației germano-italiene:
  - a) Limba greacă, istoria și geografia Greciei s-au predat în același număr de ore ca și înainte de război.
  - b) Nu a fost numit un număr mai mare de profesori supuși români decât cel prevăzut în acord.
  - c) Personalul de origină greacă aflat în serviciul școlilor la începutul războiului a fost păstrat și salarizat în aceleași condițiuni ca și cel de origină română, beneficiind, firește, și de ajutoarele de hrană, fără nici o discriminare.

4. Pe de altă parte, școlile grecești din România, atât în timpul războiului, cât și în prezent, au fost și sunt libere să funcționeze fără nici o îngrădire, întocmai ca înainte de război.

În timpul bombardării capitalei, școlile grecești din București au fost autorizate la fel cu școlile românești să funcționeze în localitățile ferite de bombardament.

5. Cu toate nevoile de război, ministerul nostru nu a încuviințat ocuparea sau rechiziționarea – măcar provizorie a localurilor și mobilierului aparținând școlilor grecești, iar integritatea arhivelor acestor școli a fost tot timpul și este și acum respectată.

6. Personalul didactic al școlilor elene, deși este de supușenie greacă, nu a fost și nu este împiedicat să funcționeze, fără restricții iar statul român, nici măcar în timpul ostilităților, nu a luat vreo măsură de concentrare sau expulzare împotriva lui.

Față de cele de mai sus și ținând seama de gravitatea cazului, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să se protesteze, pe cale diplomatică, pe lângă guvernul elen, cu înștiințarea că măsurile luate împotriva instituțiilor noastre școlare și a funcționarilor jignesc demnitatea țării noastre și nu sunt justificate, deoarece noi am respectat cu perfectă loialitate toate obligațiile ce decurg din acordul cultural încheiat cu Grecia, iar guvernul român ar regreta dacă ar fi pus în situația de a lua măsuri similare față de școlile și profesorii de supușenie greacă din România, pe baza principiului de reciprocitate, în cazul când guvernul elen nu ar da dispoziții autorităților de resort să revină imediat asupra acestor măsuri neîntemeiate și vexatorii.

Primiți, vă rugăm, domnule ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

Ministru
Ștefan Voitec

Director
ss indescifrabil

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Grecia, dosar 217/1945-1949, nepaginat.

159

1946 aprilie 6, București. Notă a secretarului general în Ministerul afacerilor externe V. Stoica, către ambasadorul României la Moscova, Iorgu Iordan, privind intervenția guvernului sovietic pe lângă cel grec pentru revocarea măsurilor de închidere a școlilor românești, de expulzare a personalului didactic și restituirea inventarului confiscat.

Domnule Ambasador,

Ca urmare la telegrama mea Nr. 317 din 13 martie a.c., am onoarea a vă aduce la cunoștință, în urma unor noi informațiuni comunicate acestui departament că, pe lângă măsura expulzării profesorilor români, guvernul

grec a mai dispus printr-o ordonanță închiderea tuturor școlilor românești din Grecia și confiscarea întregului lor inventar.

Vă reamintesc că autonomia școlilor românești de pe teritoriul elen și dreptul guvernului român de a le subvenționa fuseseră recunoscute prin schimbul de scrisori Titu Maiorescu – Venizelos constituind una din anexele Tratatului de la București din 1913. Pe baza acestui titlu juridic instituțiile noastre de învățământ din Grecia au funcționat neîntrerupt până la actul arbitrar al guvernului elen care ni se semnalează astăzi.

De asemenea, trebuie adăugat că școlile grecești din România, pe care le frecventează în mod nestingherit copiii cetățenilor greci câștigându-și existența în țara noastră, s-au bucurat întotdeauna de întreaga sollicitudine și protecție a guvernului român, după cum se poate constata, printre altele, și din adresa aci anexată pe care o primesc din partea Ministerului Educației Naționale.

În consecință, sunteți autorizat a ruga guvernul sovietic să completeze demersul său pe lângă guvernul elen cu elementele de mai sus, cerând:

- a. Revocarea măsurii de a închide școlile românești, contrarie angajamentului luat în 1913;
- b. restituirea inventarului confiscat;
- c. revocarea ordinului de expulzare a profesorilor și învățătorilor români.

În cazul unui răspuns nesatisfăcător, guvernul român își rezervă să examineze din nou situația pe baza dreptului ce i-l dau texte internaționale formale și a interesului legitim pe care-l poartă populațiilor românești de peste hotare.

Primiți, vă rog, domnule ambasador, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

V. Stoica
Secretar general
Ministru Plenipotențiar

Domniei sale
Domnului Iorgu Iordan
Ambasadorul României la Moscova

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Grecia, dosar 217/1945-49, nepaginat.

160

1946 mai 3, Belgrad. Raportul ambasadorului Tudor Vianu, către ministrul afacerilor externe, Gh. Tătărescu, privind situația școlilor românești și a limbii vorbite în Banatul iugoslav și pe Valea Timocului.

Domnule Vice-președinte al consiliului,

Am onoarea a vă raporta că Uniunea culturală a românilor din Banatul iugoslav a organizat în seara de 28 aprilie a.c., o reprezentație de cântece și dansuri românești, cu concursul elevilor și elevelor Liceului românesc și a Școlii normale din Vârșeț, în orașul Pancevo. Am fost invitat, împreună

cu toți membrii misiunii noastre, să iau parte la această manifestare, care a fost precedată de un banchet. Se găseau de față, în afară de numeroși români și de autoritățile iugoslave din Pancevo, dl dr. Kosta Grubașici, subsecretar de stat la Ministerul sârb și Instrucțiunii Publice.

La banchet s-au rostit discursuri și anume de dnii Coriolan Lușici, secretar al Uniunii culturale a românilor din Banatul iugoslav, fost deputat și actualmente funcționar la Prefectura din Pancevo, apoi dl. Bogdanov, secretarul Prefecturii, de subsemnatul și, la urmă, de dl., dr. Kosta Grubașici, ca reprezentant al guvernului sârb.

În vorbirea mea, mi-am exprimat satisfacția de a fi fost chemat a lua parte la o manifestare de cultură a românilor din Banatul iugoslav, lăsați liber să se manifeste în limba și conform tradițiilor lor; mi-am exprimat apoi speranța în intensificarea schimburilor culturale româno-iugoslave și am închinat pentru prietenia dintre poporul român și popoarele Iugoslaviei.

În răspunsul pe care l-am primit, domnul subsecretar de stat dr. Kosta Grubașici m-a asigurat că una din directivele politice pe care le urmează actualul regim iugoslav este să se favorizeze dezvoltarea culturală în forme originale, a tuturor națiunilor întrunite astăzi în noua Republică Federativă Populară a Iugoslaviei. D-sa a arătat că 4.000 de copii români învață în școlile Iugoslaviei, în limba lor națională. Domnul Grubașici s-a alăturat cu multă căldură speranțelor înfățișate de mine, exprimând și d-sa dorința unei cunoașteri mai apropiate și a adâncirii prieteniei dintre popoarele noastre.

.....

În timpul convorbirii pe care am avut-o la masă, și mai târziu cu domnul subsecretar de stat Kosta Grubașici, s-a prezentat prilejul de a vorbi și despre românii din Timoc, a căror dezvoltare populară, evident inferioară celor din Banatul iugoslav, d-sa este cel dintâi care o regretă. Dl. Grubașici este însă de părere că populația de obârșie românească de pe Valea Timocului vorbește astăzi un dialect româno-sârb care ar alcătui adevărata ei limbă națională și că Școala românilor timoceni ar putea să se dezvolte în acest dialect, îndată ce se vor stabili normele ei gramaticale și se vor scrie manualele elementare de care ar avea nevoie. Am replicat că românii timoceni, în singura lor publicație periodică „Vorba Noastră“ tipărită cu caractere chirilice, întrebuițează forme destul de apropiate de acele ale limbii literare române, că deosebiri care pot fi semnalate sunt mai mult de caracter fonetic și că, deoarece această limbă este scrisă și înțeleasă de românii timoceni, nu-mi apare limpede motivul pentru care școala timocenilor ar trebui să adopte ca instrument de propunere dialectul româno-sârb despre care vorbea dl Grubașici. Cum nu era momentul de a insista asupra problemei filologice pe care o pusese dl. Grubașici, am amânat, pentru altă împrejurare, discuția cu d-sa.

Ambasadorul României la Belgrad

(ss) T. Vianu

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Iugoslavia, minorități, 1945-1947, Volumul 2, nepaginat.

1946 decembrie 11, București. Informare redactată de C. Sandu Timoc, adresată ministrului afacerilor externe, Gheorghe Tătărescu privind situația populației românești din Iugoslavia în raport cu celelalte minorități naționale.

Domnule Ministru,

Referitor la politica minoritară a actualului guvern al R.F.P. Iugoslavia, față de minoritatea română, am onoarea a supune Excelenței voastre, cu titlul de informare, următoarele:

Pentru a ilustra mai bine situația culturală și politică a elementului românesc în raport cu celelalte minorități, să-mi fie îngăduit a expune mai întâi politica iugoslavă față de minoritățile sale de peste hotare.

Călăuzit de principiul libertății naționalităților, bazat pe consolidarea internă și probabil împins de considerațiunea de a nu da ocazie la critici din partea opoziției, guvernul prezidat de către mareșalul Iosif Broz Tito arată o deosebită importanță chestiunii iugoslavilor de peste hotare.

Conform constituției iugoslave din 29 noiembrie 1945, statutul minorităților etnice din Iugoslavia este mult mai democrat decât cel din trecut.

În Iugoslavia veche următoarele naționalități se bucurau de un statut juridic: germanii, ungurii, rușii țariști – refugiați și slovacii.

Fără a fi recunoscuți „de jure“ ca o minoritate, românii din Banatul iugoslav „de facto“ se bucurau de drepturi culturale în baza convenției școlare încheiată în anul 1934 la Belgrad.

În actuala Iugoslavie există un statut minoritar pentru: unguri, macedoneni (dialect bulgar), slovaci și rușii țariști reugiați, iar în plus pentru albanezi (ce au și o provincie autonomă a lor: Cosovo-Metohia), italienii din Istria zona B și musulmanii din Bosnia.

Românii din Banatul iugoslav se bucură de instituțiile culturale (școli primare, biserici, un liceu și o școală normală) prevăzute de convenția școlară rămasă încă în vigoare, dar nu li se recunoaște „de jure“ calitatea de minoritate.

Singurele naționalități cari actualmente nu au nici o școală și nici o biserică în limba părintească sunt românii macedoneni (30000 locuitori) și românii timoceni (450000 locuitori). Românii macedoneni aveau o biserică la Bitolia (Monastir) dar, prin expulzarea în România, acum două luni, a parohului titular, aceasta a rămas închisă și am aflat în ultimul timp că este vorba să vină un preot bulgar.

Din cele expuse mai sus conchidem că deși constituția iugoslavă este bazată pe principii democratice, numai trei minorități au obținut după acest război calitatea de minoritate, restul, adică tocmai românii, nu au nici „de jure“ și nici „de facto“ (excepție românii din Banat) calitatea de minoritate și implicit nici un drept la școli și biserici în limba maternă.

Este momentul să se sublinieze, că la Conferința de Pace din 1919, la St. Germain, Pașici a recunoscut calitatea de minoritate etnică tuturor naționalităților din teritoriile anexate atunci de Iugoslavia și nimeni dintre delegații României, din necunoștință de cauză, nu a atras atențiunea

delegațiilor străini, că se află în fața unei excepții, întrucât în Serbia (teritoriu ce nu se anexa) există o numeroasă minoritate românească care nu avea nici o libertate culturală.

De atunci și până azi, acești români sunt confundați în mod oficial cu elementul sârbesc.

În actualul război, românii din Timoc au dat pentru Iugoslavia jertfe enorme. Dintre toate naționalitățile Iugoslaviei ei au dat cele mai multe sacrificii, atât în trecut cât și în prezent.

Politica Iugoslaviei vechi a fost de a-i ține în întuneric, pentru a nu se deștepta și pentru a nu reclama drepturi culturale. Această politică pare a se continua ca metodă și astăzi.

Singura libertate pe care o au acești români este ziarul Frontului Popular „Vorba Noastră“, ce apare la Zaicear, ziar ce este condus de o mână de deputați, dintre care doi, în timpul războiului, au fost refugiați la noi în țară.

În ziua de 18 octombrie 1945, o delegație de români timoceni a fost primită de către mareșalul Tito, iar peste două zile presa iugoslavă a anunțat că s-au discutat numai chestiuni cu caracter politic și economic (și nicidecum culturale).

De la această dată și până la 9 mai 1946, nu s-a vorbit de școli românești în Valea Timocului, organul Ministerului Instrucțiunii a Republicii Sârbești „Prosvetnic Pregled“, din acea zi a publicat un articol sub titlul „Școli valahe în județul Zaicear“, în care se spunea că în acel județ există opt școli valahe în care, deși nu se predă limba valahă, totuși se folosește și această limbă în școală.

În mod oficial, problema școlilor românești din Timoc nu a fost ridicată niciodată.

Concluzii

Referindu-mă atât la situațiunea culturală a românilor din Macedonia cât și la a aceloră din Timoc, cred că apărarea ființei lor etnice este o datorie care incumbă onoratului guvern român, dar care, până la intrarea României în rândul Națiunilor Unite, nu se poate rezolva decât pe două căi:

- a) Tratatative amicale directe cu guvernul iugoslav, sau
- b) Prin mijlocirea Uniunii Sovietice care desigur că va înțelege temeinicia interesului României, românii din Timoc trebuie să fie puntea de prietenie între România, Iugoslavia și Bulgaria și nu germenul discordiei.

Cele două guverne ale țărilor în care trăiesc românii timoceni, trebuie convinse că această problemă nu este un motiv de îngrijorare pentru ele, ci o chestiune de amicitie și de justiție.

București, 11 decembrie 1946

ss C. Sandu Timoc

Domniei sale,
Domnului Ministru al Afacerilor Străine

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Iugoslavia, minorități 1945-1947, volumul 2, nepaginat.

1946. Extras din studiul redactat de Trifu Iulian, din Ministerul afacerilor externe, cu privire la caracterul acordului cultural româno-elen din 1913 și măsurile de suprimare în 1946 a școlilor românești din Grecia.

.....
 În școlile primare minoritare române din Grecia, limba de predare era limba maternă. Cu începere din anul al treilea s-a predat limba statului, ca obiect de studiu, între 4-6 ore pe săptămână s-au predat în limba greacă istoria și geografia Greciei. Religia s-a învățat conform programului de învățământ stabilit, în limba română, de către preoți români din Grecia, după propunerea autorităților bisericești, numiți de autoritatea competentă a statului grec. Cărțile didactice pentru școlile primare românești din Grecia erau scrise în limba română, iar pregătirea acestor cărți era făcută de către învățătorii noștri din Grecia și imprimate la Salonic sau Atena. Manualele didactice de religie erau întocmite de autoritățile ecleziastice române. Manualele didactice și cărțile școlare pentru liceul comercial, școala profesională și gimnaziu erau aduse din țară și întocmite după programul Ministerului Educației Naționale.

Această situație a durat până la data de 21 februarie 1946, când guvernul elen a dispus închiderea școlilor românești, preluarea imediată a imobilelor, mobilierului și arhivelor instituțiilor noastre școlare din Grecia și expulzarea în masă a profesorilor de supușenie română. (Conform notei verbale No. 267 din 20 martie 1946 a reprezentanței Republicii Federative Populare Iugoslave la București). Această măsură a fost luată probabil sub pretextul colaboraționismului. La rândul său, Ministerul Educației Naționale, Direcția Învățământului particular și confesional, ne aduce la cunoștință, cu adresa nr. 81331 din 23 martie a.c. aceeași stare de lucruri, rugându-ne față de cele de mai sus și ținând seama de gravitatea cazului, să binevoim a protesta pe care diplomatică pe lângă guvernul elen, cu înștiințarea că măsurile luate împotriva instituțiilor noastre școlare și a funcționarilor jignesc demnitatea țării noastre și nu sunt justificate, deoarece noi am justificat cu perfectă loialitate toate obligațiile ce decurg din acordul cultural încheiat cu Grecia, iar guvernul român ar regreta dacă ar fi pus în situația de a lua măsuri similare față de școlile și profesorii de supușenie greacă din România, pe baza principiului de reciprocitate.

Este just, așa cum s-a relevat la timp, că în luna februarie 1946 guvernul grec a hotărât închiderea școlilor române, cât și expulzarea profesorilor români, iar autoritățile polițienești concentrând în lagăr pe toți profesorii români găsiți în Atena.

Măsura luată în contra instituțiilor școlare române din Macedonia, după propriul răspuns al directorului Siguranței generale, este o obiecțiune pur națională, având ca motiv acțiunea subversivă a unor elemente aromâne în timpul ocupației inamice:

a) Formarea unui guvern în Grecia din elemente aromâne, în 1941, declarând independența Macedoniei ca stat aromân, sub tutela italiană. Pentru aceasta s-a făcut o adeziune scrisă, la care toți acei care aderau

urmau să o iscălească. Printre persoanele iscălite erau și profesorii macedoneni de la liceul român din Grebena. Lista aceasta, este drept, a fost publicată în ziarul grec „Estia“, din februarie 1945. Guvernul n-a trăit decât 3 zile, înșiși italienii dizolvându-l.

b) Cea mai mare parte dintre profesorii macedoneni, atât cei de la liceul teoretic din Grebena, cât și cei de la Salonic au luat parte activă în armata italiană și germană în acțiunea lor contra comitagiilor greci. Multe dintre aceste elemente aromâne s-au dedat și la acte nepermise, pentru care cei găsiți în Grecia au fost judecați de Tribunalul din Larisa, în anul acesta și condamnați, cei mai mulți însă retrăgându-se o dată cu armata germană.

În urma acestor fapte, guvernul grec a crezut de cuviință să ia măsura pe care a luat-o, deși contra profesorilor români nu are nimic de obiectat, drept care după 10 zile au și fost lăsați liberi, cu condiția însă să-și facă formele de plecare.

Dl. Mihail Luca, profesor la liceul din Grebena, Grecia, în raportul din 16 aprilie a.c. arată că în ultimul timp guvernul grec și-a dat seama că, din cauza câtorva elemente turbulente nu poate acuza o instituție întreagă și îndeosebi pe profesorii români care și-au cunoscut menirea lor și în contra cărora nu are nimic de obiectat, cât datorită și intervenției I.P. Cuvioșiei arhimandritului grec din Brașov, guvernul grec este dispus de a redeschide scolile românești și de a nu proceda la expulzarea profesorilor români.

Dl Sterie Ghiaciu, învățător la școala primară română din Hrupiște (Grecia), ne arată prin scrisoarea nr. 903 din 23 iulie a.c. că pe la sfârșitul lunii mai 1945, școala primară română din Hrupiște a fost închisă cu forța și cu cea mai brutală metodă din partea unui ofițer grec însoțit de câțiva sodați înarmați. După ce au azvârlit pe elevi afară din școală, au sustras totul din școală, au rupt și au spart tot ce le vedeau ochii, drept răzbunare că era școala statului român. O jale și pacoste continuă să fie pe bieții români din Grecia, sunt urmăriți, arestați, maltratați și judecați cu ani de zile închisoare, fără să fie vinovați, ci pur și simplu cu acte false și martori mincinoși.

Situația românilor până la un timp era foarte deplorabilă, continuă dl. Ghiaciu, și după cum este informat, continuă să fie mai simțitoare, deoarece șovinismul grec înțelege să facă mereu mizerii românilor, întrebuintând toate mijloacele posibile și imposibile chiar, numai și numai să poată atinge ținta lor dorită de mult (exterminarea completă a elementului român din acele 8 părți). Dl. Ghiaciu încheie scrisoarea, făcându-ne cunoscut că între mulți români intelectuali care sunt arestați și judecați cu ani de zile închisoare se enumeră și fratele său, Ghiaciu V. Hristu, absolvent al Liceului român din Grebena, seria 1944, condamnat la 20 de ani închisoare, fără să fie cătuși de puțin vinovat, ci pur și simplu cu mărturii false și mincinoase în mod intenționat.

Dl. Papahagi, în scrisoarea din 15 martie 1945, ne arată că liceele noastre de la Salonic și Grebena (aceasta din urmă continuă să fie evacuat la Salonic încă din timpul retragerii trupelor italiene de la Grebena) nu au funcționat până în ziua de 17 februarie a.c. Localul liceului comercial din Salonic este ocupat actualmente de trupele engleze. La toate intervențiile făcute de legație, spre a fi evacuat, s-au primit răspunsuri negative. Liceul

însă dispune de un alt local cu chirie. Cu mult înainte de începerea revoluției, profesorii: Luca Târu, Caraiani și părintele Ciotei se aflau la Atena, veniți de la Salonic împreună cu inspectorul special superior Nicolau. Toți profesorii liceului din Grebena, învățătorii și o parte din colonia română, aflați la Salonic, au fost arestați de organizația E.A.M., sub motivul de a fi colaborat cu italienii. La diferitele intervențiuni făcute li s-a dat drumul.

Amănunte nu s-au putut afla cu privire la situația gimnaziului din Ianina, dar fiind că această regiune a fost izolată mult timp de partizani.

Am aflat numai că a fost arestat profesorul Ilie Perdichi și dl. Emil Viculescu, gerantul consulatului nostru din Ianina.

Considerăm aceste măsuri luate de către autoritățile elene drept surprinzătoare și abuzive.

.....
Față de cele arătate mai sus și ținând seama de gravitatea cazului și nesiguranța elementului românesc rămas în Grecia, este de dorit a se interveni pe cale diplomatică pe lângă guvernul grec, cu înștiințare că măsurile luate împotriva instituțiilor noastre școlare, a funcționarilor, învățătorilor, profesorilor și preoților români pașnici (nu este just ca din cauza câtorva elemente vinovate și acuzate de atitudine necorectă pe timpul ocupației, să sufere toți românii și instituțiile noastre aflate pe teritoriul grec) și care au avut o ținută corectă față de poporul grec pe timpul ocupației germano-italiană, cerând:

1. Revocarea măsurii de a închide școlile românești, contrar angajamentului luat în 1913;
2. restituirea inventarului confiscat;
3. revocarea ordinului de expulzare a profesorilor și învățătorilor români.

În caz că guvernul elen nu ar da satisfacție cererii guvernului român, guvernul român își va rezerva dreptul de a examina din nou situația pe baza dreptului ce i-l dau textele internaționale formale și a interesului legitim pe care-l poartă populațiilor românești din Grecia.

Trifu Iulian

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Grecia, dosar 217/1945-1949, nepaginat.

163

1947 februarie 9. Articolul „Valahii în județul Timoc“, semnat de Petar Mundrici, învățător și deputat.¹

Județul Timoc cuprinde 10 plase: Bolievaț, Bor, Iabucovaț, Kniajevaț, Zaiiecear, Kladova, Salaș, Negotin, Doni Milanovaț și Minicevo, sau: (Boljevacki, Borski, Brzo-Palancki, Zaglavski, Zajecarski, Kljucki, Krajinski, Negotinski, Porecki și Timocki).

Din totalul de 10 plase, numai două sunt locuite cu sârbi puri și anume: Zaglavski și Timocki. Celelalte opt plase sunt locuite mai mult sau mai puțin, în cea mai mare parte cu un număr mai mare de populație valahă și anume:

1. Plasa Bolievaț: 8 localități valahe, 2 mixte și 11 pur sârbești, cu 53,8% valahi.

2. Plasa Bor: 8 valahe, 1 mixtă, 1 sârbească, cu 74% valahi.

3. Plasa Iacubovaț: 10 valahe, 1 sârbească, cu 89,8% valahi.

4. Plasa Zaiiecear: cu 8 valahe, 2 mixte, 10 sârbești, cu 32,6% valahi.

5. Plasa Cladova: 10 valahe, 1 mixtă, 1 sârbească, cu 89,2% valahi.

6. Plasa Salaș: 10 valahe, 10 sârbești, cu 38,2% valahi.

7. Plasa Negotin: 14 valahe, 1 mixtă, 11 sârbești, cu 56% valahi.

8. Plasa D. Milanovaț: 9 valahe, 2 mixte, 1 sârbească, cu 90% valahi.

Plasa Kniajevaț, are 72 iar plasa Timoc 17 așezări pur sârbești, astfel că din 229 așezări ale întregului județ, 135 sunt pur sârbești 85 pur valahe și 9 așezări mixte cu un total de 294915 locuitori dintre care 157593 sunt sârbi, iar 137322 valahi, ceea ce exprimat în procente ne dă următoarea cifră: 53,4% sârbi și 46,6% valahi.

Localitățile mai mari, cum sunt Zaiiecear, sediul Comitetului județean popular și Negotin, sediul vechiului județ al Crainei, cu toate că sunt orașe, au o bună treime din populație valahă. Față de datele destul de precise, orașul Zaiiecear este populat cu cca. 3500 valahi sau 29,8% din totalul locuitorilor. Orașul Negotin are de asemenea destui valahi, procentul lor, însă nu este cunoscut. Față de partea orașului populată cu valahi, desigur că procentul lor nu este mai mic de 1/3 din totalul populației orașului.

Valahii stabiliți între Dunăre, Timoc, Trzna Reka și Mlava, după limbă trebuiesc să facă parte din populația românească care viețuiește pe malul stâng al Dunării, după religie însă, slava (patronul casei) și după câteva alte obiceiuri, acest lucru nu s-ar putea stabili. Prin Serbia, Macedonia, Bulgaria și Grecia există mai multe grupe de valahi (să zicem neamuri, deoarece sunt prea mici la număr pentru a-i denumi astfel) care diferă foarte mult și prin limbă astfel că aproape nici că se pot înțelege între ei.

Aceste grupuri poartă următoarele denumiri: tizrno-vuntzi (lânari negri), cuțo vlasi (cuțo vlahi), caravlahi, vlahi, țintari, caraguni etc. După datele cunoscute până acum, se pare că acest grup denumit vlahi este cel mai numeros și colonizat compact pe spațiul amintit din teritoriul Republicii Populare Serbia, și pe noi acest grup ne interesează în special.

Dacă s-ar studia serios originea acestor grupuri, se pare că s-ar ajunge la concluzia că vlahii și celelalte grupuri asemănătoare de pe malul drept al Dunării, nu sunt unul și același popor cu românii de pe malul stâng al Dunării. Sârbii din evul mediu înțelegeau sub numele de vlahi pe toate grupurile de ciobani din vecinătate, care nu erau constituite din sârbi, însă locuiau pe malul drept al Dunării, dar nu făcând parte din poporul român, ci fiind băștinași.

Pe lângă altele, deosebirea fizicului vlahilor de al românilor, se împinge la concluzia că vlahii și românii nu sunt un același popor, ci că vlahii sunt într-adevăr româniizați, dar numai într-atât întrucât le este impus limba

ei, fiind în realitate un grup sau o rămășiță a triburilor vreunui popor băștinaș al peninsulei balcanice.

Vlahii din județul Timoc s-au împărțit singuri în trei grupe: câmpiani (ravniciari – cei care trăiesc pe câmpie), munceani (munteni, cei care trăiesc în afara câmpiilor pe dealuri sau munți) și ungureani (cei care trăiesc în cei mai îndepărtați munți din Homoli și Kuceai). Aceștia din urmă și-au luat numele de la faptul că în alte timpuri au trăit sub autoritatea statului maghiar. Ungurii însă denumesc pe câmpeni „țărani“, deoarece sunt pe lângă frontierele României, unde se numesc țărani sătenii agricultori. Cu toate că s-a făcut această diviziune, ea s-a făcut numai avându-se în vedere terenul pe care trăiesc, iar restul este totul identic, afară de port, care la ungureni este mult diferit de portul câmpenilor și muntenilor, aproape cu totul asemănătoare. Există oarecare diferențe în modalitatea îndeplinirii unor anumite obiceiuri, însă aceasta este fără importanță, neputând să schimbe esențialul obiceiurilor.

1. Articolul a fost publicat în ziarul „Selo“ organ de presă al Partidului Agrar Unit.

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Iugoslavia, minorități 1945-1947, volumul 2, nepaginat.

164

1948, aprilie 10, Belgrad. Extras din raportul lui T. Rudenco ambasadorul român la Belgrad, acreditat și la Tirana, către Ana Pauker, ministrul afacerilor externe, (însoțit de observații), privind situația comunității aromâne din Albania.

Doamnă ministru,

.....
În legătură cu călătoria la Korçea, centrul aromănesc din Albania de sud, sugestionată de g(ene)ral col(onel) Enver Hodja, am trebuit să constatăm și o problemă ce pare nerezolvată sau, mai bine zis, este prost rezolvată. E vorba de problema națională. O jumătate compactă din Korçea (vechi centru cultural și academic din secolul al XVII-lea) și satele dimprejur, ca și cătunele din munți sunt locuite de aromânii fărșiroți, urmași mai la apus de kastrioți și mai departe, spre mare, de muzichiari. Până la război ei aveau școli și biserici românești, cu profesori și preoți trimiși din România. Unii au făcut studii și la București (Teodor Heba, procurorul din Elbasan etc.). În realitate, pare că în aceste școli românești aromânii au fost nevoiți să învețe o limbă pe care nu o vorbeau în casă, în familie și de aceea, la o întrunire ce a avut loc cu ocazia venirii noastre, a trebuit să terminăm recurgând la interpreți, căci altfel nu ne înțelegeam. Ei au uitat românește sau n-au învățat și vorbesc între ei un dialect care mai curând poate fi chiar o limbă a lor, cu mult aspect latin-roman dar cu o altă dezvoltare independentă și alte influențe în alte medii și împrejurări istorice. Oricum, vorbirea lor n-a fost studiată decât din punctul de vedere al „românizării“ și ca urmare ei nu au până astăzi nici alfabet, nici

gramatici și nici literatură scrisă. În același timp, albaneza n-are nimic comun (decât câteva cuvinte iliro-trace, turcești sau slave) cu limba ce vorbesc acești aromâni.

Și totuși, culmea: copiii aromâni din oraș (150-170), azi în școală (fostă românească, care și acum și-a păstrat denumirea) învață în limba albaneză, sau mai precis sunt nevoiți să învețe mai întâi limba albaneză. Fără îndoială au s-o uite cu timpul, cum părinții lor au uitat româneasca învățată în școala veche. Și ceea ce e mai prost, pierd timp învățând mai întâi limba și abia pe urmă primele noțiuni de cultură, ceea ce îi face să riște să rămână mai înapoiți ca ceilalți copii albanezi.

Când am întrebat pe președintele comitetului regional și orășănesc de ce se face așa, mi-au răspuns: „dacă sunt lăsați să învețe românește la primară, rămân în urmă la liceul albanez (liceu românesc nu există decât la Bitolia – Iugoslavia și Salonic – Grecia). Ca să nu fie mai înapoiți la liceu s-a hotărât de comun acord, în organele locale, să învețe și la primară numai în albaneză, și că... n-au nici profesori“.

Rezultatul: părinții sunt nemulțumiți că „țara“ (România) nu-i mai apără și i-a lăsat în voia sorții și încep totodată să cârtească surd împotriva Albaniei democrației populare, care nu le-a respectat drepturile păstrate din străbuni în cele mai grele împrejurări istorice. A fost o constatare pe loc, foarte neplăcută și susceptibilă pentru propaganda inamică, mai ales că astfel ne-a prezentat problema președintele guvernului, când ne-a sugerat ideea să-i vizităm.

La întoarcere am relatat cele constatate lui Husni Kapo, care a răspuns că n-a știut de această soluție și a promis să cerceteze cazul și să-l rezolve în sensul studierii lui și adaptării învățământului la condițiile existente, eventual cu ajutorul specialiștilor români de azi, care să contribuie prin noi studii la elaborarea celor necesare pentru a se putea face școala, paralel cu albaneza, și în limba pe care o vorbește și înțelege populația localnică. E de notat că problema este de fapt și mai complicată prin prezența elementului național asemănător și pe alte teritorii învecinate, desigur cu alte aspecte: unul în Grecia, așa cum reiese el și din recenta notă a noastră de protest, adresată guvernului din Atena, și cu totul altul în Iugoslavia, unde pare-se că se încearcă rezolvarea lui practică în conformitate cu principiul teoretic just.

T. Rudenco

Belgrad, 10 aprilie 1948

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Albania, dosar 20/1948, nepaginat.

165

1948. C. Papanace¹ despre situația românilor din Grecia.

La 23 aprilie 1948 Radio Londra a transmis informația despre o notă de protest a guvernului comunist din București la Atena în legătură cu persecuțiile minorității românești din Grecia.

În acea notă se cerea ca „școlile și bisericile române din Grecia, ocupate de forțe ale guvernului grec, să fie restituite comunităților românești“ și se protesta pentru faptul că „populația română este terorizată de monarco-fasciști greci, sate întregi distruse și jefuite“ precum și pentru faptul că „nu se dă voie românilor să vorbească limba maternă. Și nota încheia cerând „ca cele mai elementare drepturi de libertate recunoscute tuturor oamenilor, să fie respectate și românilor din Grecia“.

Acest protest a stârnit comentarii și discuții în presa greacă.

La 2 iulie 1948 ziarul atenian „Ethnos“ sub semnătura prof. universitar Ap. B. Daskalakis publica un articol intitulat „Să fie izgoniți românii naționaliști“. „Cu această ocazie scria între altele dl. Daskalakis, trebuie să se pună din nou pe tapet chestiunea aromânilor din Grecia. În momentul în care România Roșie chinuiește, jefuiește, asasinează pe grecii care nu s-au amestecat niciodată în afacerile ei interne și dezrădăcinează totalmente o întreagă populație care a constituit timp de secole un element nu numai de progres, poporul grec nu poate să suporte mai mult în țara sa pe aromânii naționaliști ca element anarhic și hrăpăreț“.

Și autorul încheie: „Sfârșitul aventurii de astăzi a Greciei trebuie să găsească această chestiune rezolvată în chip definitiv prin fapte împlinite. Trebuie să le fie luată cetățenia greacă, acum, imediat și să fie izgoniți cu femei cu copii cu tot“.

Comunitățile grecești din România au dezmințit faptul că ar suferi persecuții din partea actualului regim.

De asemenea în presa greacă au apărut unele dezmințiri în legătură cu afirmațiile ziarului „Ethnos“ reproduse la început. Ziarul „Makedonia“ din 22 iulie 1948 publică o scrisoare din partea maiorului în retragere N. Telioni din care extragem următoarele: „Pe greci i-a alungat Ana Pauker sau mai bine zis stăpânii ei, rușii, care guvernează astăzi România și nu vlahii naționaliști din Grecia care nu sunt români lucru care de altfel îl recunoaște singur în articolul d-sale dl. Daskalakis“.

Din toate acuzațiile aduse vlahilor, într-adevăr, una ar avea o bază și anume aceea că în timpul ocupației s-au găsit și câțiva vlahi care au colaborat împotriva intereselor naționale. Aceștia însă erau foarte puțini comparativ și au fost dezavuați de ceilalți vlahi, au fost condamnați de tribunalele noastre.

Când vom alunga din Grecia pe toți răii greci atunci vom alunga și aromânii naționaliști care au colaborat cu inamicul. Nu însă fiindcă au fost naționaliști, ci numai pe aceia care au dăunat Greciei. Așa spune logica și așa cere spiritul de justiție.

În ceea ce privește atitudinea vlahilor în timpul războiului italo-grec, asigurăm pe dl. Daskalakis și pe oricare că toți vlahii au dovedit o purtare strălucită.

De altfel decorarea eroicei Furca care este un sat românesc, în Pind, mărturisește că atitudinea lor a fost demnă de admirat și nu lamentabilă. Și acum să venim la cea mai actuală dintre acuzații și anume că «cei mai mulți aparțin bandelor lui Markos» etc. Și, ca să dovedim contrariul, să luăm ca exemplu regiunea Verria care este cea mai de seamă dintre focarele lor, avangarda naționaliștilor. Din toată regiunea Vermion numărul celor

care s-au dus cu Markos nu ajunge la 10 (zece) pe când soldații care luptă împotriva lui Markos sunt cel puțin 500 (cincisute). Să luăm altă regiune aceea a Livezilor din Karagiova: partizani 0 (zero) soldați peste 500 (cincisute)“.

Și după ce arată, că „astăzi vlahii inclusiv cei naționaliști luptă eroic pentru Grecia“, citează afirmația făcută de marele lor poet Zalocosta din care rezultă că vlahii sunt „cele mai energice elemente ale civilizației neo-grecești“, maiorul N. Telioni își încheie întâmpinarea. „Așa este. Și pentru aceasta nu putem să-i alungăm“.

1. Constantin Papanace (1904-1985) om politic și publicist, autor de lucrări privind istoria aromânilor.

▼
Constantin Papanace, *Aromânii*, Mss., nepaginat.

166

1951 aprilie 7, Sofia. Extras din nota ambasadei române de la Sofia privind poziția ministrului adjunct al învățământului public în Bulgaria, Dobri Bodurov, despre învățământul naționalităților conlocuitoare¹.

.....
Școli în limba română nu există.

Înainte de 9 septembrie au existat în Bulgaria 2 școli în care predarea se făcea în limba română – curs primar și liceu – la Sofia și a doua la Gorna Djumaia (curs primar). Aceste școli erau întreținute de guvernul român. Curând după 7 noiembrie 1947, ele au fost închise, considerându-se de către Guvernul R.P.R. că nu este justă susținerea acestor școli într-o țară prietenă.

Alte școli în limba română nu au mai fost înființate.

În discuția avută cu tov. Dobri Bodurov, acesta ne-a spus că s-a ajuns la concluzia că nu este necesară înființarea de școli în limba română, deoarece toți cetățenii bulgari de naționalitate română știu perfect limba bulgară. Am socotit că nu e necesar să insistăm asupra acestei probleme în cadrul discuției (de altfel tov. Dobri Bodurov a ridicat problema școlilor românești fără ca noi să ne oprim în mod special asupra ei), dar știm precis că, în regiunea Vidin, sunt numeroase sate în care copiii învață limba bulgară abia când încep cursurile școlii primare, iar părinții lor vorbesc numai românește și mulți sunt neștiutori de carte.

- .....
1. Raportul a fost publicat în ziarul „Rabotnicesko Delo“ din 7 decembrie 1950.

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Bulgaria, dosar 217/1951, f. 46, 47.

1952 septembrie 28, New York - SUA. Memoriul lui C. Papanace către Adunarea Generală a O.N.U. privind situația aromânilor din Grecia.

Domnule Secretar general,

La 16 aprilie 1951 am adresat președintelui Adunării Generale a O.N.U. un memorandum relativ la „persecuțiile minorităților aromâne (valahe) în țările balcanice“.

Prin scrisoarea sa SOA 317/3/062, O.N.U. – Direcția pentru drepturile omului – a confirmat primirea cerând exemplare ale memorandumului pentru a le trimite statelor în cauză și în particular Greciei și Iugoslaviei, conform dispozițiilor paragrafului (e) a rezoluției 75 (V) adoptată de Consiliul economic și social.

Ulterior, prin scrisoarea din august 1951 am fost informat că „un rezumat al memorandumului va fi inclus în lista de comunicări care va fi prezentată comisiei pentru drepturile omului în viitoarea sa sesiune, conform rezoluției 75 (V) amendată de Consiliul economic și social“.

Cu toate că a trecut mai mult de un an de la această ultimă comunicare, noi nu știm încă în prezent dacă tragică situație a acestei minorități oprimate a fost luată în considerare și nici, în cazul în care aceasta a fost luată în considerare, la ce soluție s-a ajuns.

Din contra, rezultă din informațiile care ne-au parvenit între timp că acest regim de teroare și opresiune denunțat de noi în precedentul memorandum continuă să existe implacabil în ceea ce-i privește pe aromâni (valahi) și în special pentru cei care nu înțeleg să renunțe la naționalitatea lor.

În Grecia, situația aromânilor a devenit încă și mai disperată. Preoți, profesori, învățători, studenți și liceeni și în general toți intelectualii aromâni care nu sunt încă închiși sau deportați sunt puși la index de către puterile publice ale Greciei în asemenea măsură încât li se refuză orice fel de lucru, chiar celor mai puțin calificați, ca de exemplu hamal, măcelar, cioplitor de piatră etc. Și acest mod de a reduce la mizerie și la foame atinge, de asemenea, și alte categorii de aromâni care nu-și reneagă naționalitatea.

Este dincolo de orice îndoială că această eliminare sistematică din câmpul activității, are ca scop demoralizarea, descurajarea și distrugerea acestui popor prin foame. Reducând elementele muncitoare și de elită, la condiția de paria ai societății, de spectre umane roase de mizerie, autoritățile grecești vor să ofere un exemplu sever masei populației aromâne asupra sortii care-i este rezervată dacă nu se grăbește să se amestece cu națiunea greacă. Astel se explică, de altfel, faptul că se merge până acolo încât să se refuze acestor nefericiți, cu o ferocitate care devine sadism, posibilitatea de a emigra și li se mai face cunoscut că „dacă nu devin greci, nu-și vor găsi locul printre greci“. (Nea Alithea, iulie 1948).

În ultimul timp, conducătorii greci – inspirându-se, probabil, din măsurile luate în țările de dincolo de cortina de fier – au început să sugereze în presă soluția transferului în masă, a minorității aromâne, în afara terito-

riului său milenar și dispersia sa în vechea Grecia sau în insulele aride și deșertice ale Mării Egee pentru a o face să dispară fără a lăsa urme.

Pentru a ne putea face o idee asupra șovinismului îndrăzneț care se ascunde în spiritul actualilor conducători greci, mi-aș permite să reproduc mai jos un pasaj din articolul publicat de un publicist bine cunoscut, profesor la Universitatea din Atena, domnul Ap.B. Daskalakis, în revista „Atlantis“ din 13 iulie trecut – revistă publicată în limba greacă la New York, SUA, adică tocmai în țara care a proclamat prima drepturile omului și unde-și are O.N.U. sediul permanent.

„Conform opiniei noastre – scrie acest interpret al civilizației grecești actuale – minimum care ar trebui să fie făcut ar fi fost de a transfera (minoritatea aromână) de la periferii pentru a o răspândi în interiorul țării și mai ales în Peloponez și în insule. Același lucru și pentru aceia care s-au declarat slavi, pentru ca să dispară astfel orice pericol viitor“ (pagina 3). Domnul Daskalakis spune „minimum“ pentru că în alte ocazii și în mod precis acum 4 ani, în organul oficios al guvernului grec „Ethnos“ de la Atena, el mergea până acolo încât sugera să se profite de situația tulbură de după război pentru a se trece la „faptul îndeplinit“... omorând oameni (este vorba tot despre aromâni) și gonind femeile și copiii.

Faptul este cu atât mai alarmant dacă ne gândim că cel care preconizează astfel de delictе contra umanității, nu este un ziarist oarecare, exaltat și iresponsabil. Este un personaj care are autoritate în Grecia și care are raporturi strânse cu mediile guvernamentale de la care se inspiră, fiind un colaborator asiduu al „Messenger d’Athenes“, organ de presă al Ministerului grec al Afacerilor Externe.

Tragica experiență pe care a avut-o minoritatea aromână în această ultimă decadă – nu și-a văzut ea incendiate satele, confiscate toate bunurile, deportați sau omorâți atâția semeni ai săi? – cere pe de altă parte, ca să se acorde toată atenția acestor tendințe sângeroase ca cele relatate mai sus.

Și trebuie să notăm că, chiar dacă guvernele grecești, dând dovadă de simț de responsabilitate, nu au luat efectiv măsura spectaculoasă și radicală a unei deportări în masă, amenințarea nu rămânea mai puțin suspendată ca o sabie a lui Damocles asupra capetelor acestor nefericiți – fapt ce face cu atât mai penibilă atmosfera odioasă de teroare materială și morală.

Rezultă din ceea ce am expus că intoleranța șovinismului grec – aplicată cu toate mijloacele tehnice de care poate dispune un stat modern, chiar și reducerea la foamete și deportările în masă, în vederea distrugerii de întregi categorii de cetățeni – este identică cu cea pe care statele de dincolo de cortina de fier au brevetat-o... Singura diferență este că acolo, această tehnică infernală este transformată de *ura de clasă* în timp ce în Grecia ea este transformată de *ura de rasă*; și una și alta în mod egal condamnate prin principiile fundamentale ale O.N.U. și prin Declarația universală a drepturilor omului.

Pentru a camufla această sistematică acțiune de distrugere a unei minorități etnice care – după cum am expus în prezentul memoriu – nu cere decât dreptul de a se instrui și de a se ruga în propria sa limbă, privilegiu garantat de tratatele de la București (1913) și de la Paris (1919), grecii încearcă să creeze diversiuni și confuzie. Atât în presă cât și în

numeroase note, memorii și conțrămemorii puse în circulație sub forme mai mult sau mai puțin oficiale și care au parvenit fără nici o îndoială, de asemenea la O.N.U., ei se străduiesc să demonstreze că toate aceste măsuri luate contra minorității aromâne (valahe) ar fi fost determinate de pretinșul său „colaboraționism“ datorită faptului că România se găsea în ultimul război de partea puterilor Axei.

.....
Domnule Secretar general,

Protestând cu toată tăria contra regimului de teroare psihică și morală care acționează cu asprime contra minorității aromâne (valahă aromână) în Grecia, rugăm O.N.U. să ia toate măsurile necesare pentru a remedia situația înainte ca deportările sau dispersarea acestei minorități, preconizată de conducătorii greci în acești ultimi ani, să devină un fapt împlinit.

C. Papanace, *L'origine et la conscience nationale des aroumains*, Roma, 1955, f. 23-33, lb. franceză.

168

1954 mai 10, Roma. Comunicarea prezentată de C. Papanace la al patrulea Congres al Uniunii federaliste a comunităților și regiunilor europene, privind poziția Organizației Națiunilor Unite față de minoritățile etnice.

În numele grupurilor etnice aromâne (valahe) din Grecia, Iugoslavia, Albania și Bulgaria, am onoarea de a vă transmite adeviziunea mea la acest al IV-lea Congres al Uniunii federaliste a comunităților și regiunilor europene, exprimând speranța că, cu ajutorul acestui act dinamic către unitatea și coordonarea eforturilor, micile popoare și minoritățile etnice private de drepturile lor elementare, oprimate și chiar amenințate în existența lor, vor găsi mijlocul de a-și face auzită vocea care până în prezent n-a răsunat decât în deșert.

Principiile libertății, egalității și fraternității care, în ultimă instanță, constituie chintesența spiritualității creștine și care acum sunt la baza Organizației Națiunilor Unite ca și a „Convenției Europene a Drepturilor Omului“, sunt resimțite în mod profund ca o necesitate și o binefacere pentru micile popoare și minorități – în mai mare măsură decât pentru marile națiuni: ele nu le invocă conform unei retorici de circumstanță sau pentru a camufla obiective care nu pot fi spuse; pentru ele climatul libertății și toleranței reciproce constituie condiția indispensabilă a supraviețuirii lor. Ne punem deci întreaga speranță în victoria acestor principii în lume; de la ele ne așteptăm salvarea...

Micile popoare și minorități lezate în drepturile lor fundamentale, nu au nici chiar posibilitatea de a-și exprima doleanțele. Pe când statutul Societății Națiunilor prevedea cel puțin o procedură care să permită acestor doleanțe să ajungă până la organele supreme ale S.N.D., statutul Organizației Națiunilor Unite nu oferă această posibilitate decât dacă problema este pusă pe ordinea de zi de către Marile Puteri, care, grație dreptului lor de veto, domină în fapt această instituție.

Doleanțele popoarelor mici fără protecție sunt canalizate către o organizație anexă numită „Consiliul economic și social“, cu sediul la Geneva: conform rezultatelor dobândite până în prezent s-ar părea că această organizație are mai degrabă un rol de înregistrare decât de deliberare și de decizie asupra problemelor grave care îi sunt prezentate și care adesea pun în joc existența însăși a popoarelor interesate.

Regresia este evidentă.

Pentru a demonstra ineficiența acestui organism al O.N.U. îmi voi permite să vă prezint o experiență trăită personal: pe 16 aprilie 1951 am adresat președintelui adunării O.N.U., prin intermediul secretarului general, memorandumul alăturat în care după ce am arătat „persecuția minorităților aromâne (valahe) în țările balcanice“, am formulat cererile următoare:

1) să se ordone o anchetă pe loc cu scopul de a constata dacă regimul aplicat minorităților aromâne este compatibil cu „Declarația drepturilor omului“, proclamată de adunarea generală a O.N.U. în ședința sa din 10 decembrie 1948. De această anchetă s-ar putea ocupa eventual comisia deja instituită pentru cercetarea cauzelor conflictului dintre statele balcanice;

2) să se recunoască minorității aromâne dreptul de a avea școli și biserici proprii unde ea să poată să se instruiască și să se roage în limba maternă, cine s-a prevăzut în Tratatul de la București din 1913.

3) să se recunoască comunităților aromâne dreptul de a se administra în mod autonom în regiunile unde ele constituie majoritatea. Conform art. 12 din Tratatul de la Paris (1919) care dispune ca: „Grecia convine să acorde autonomie locală sub autoritatea statului elen, comunităților valahilor din Pind în materie de cult, de binefacere și de învățământ“;

4) să se oprească persecuțiile de ordin administrativ și să se asigure minorității aromâne egalitatea în fața legilor, fără distincție de naționalitate sau de confesiune religioasă;

5) să se abolească lagărele de concentrare, să se amnistieze condamnații vinovați numai de a-și fi afirmat drepturile recunoscute în tratatele susmenționate și să se restituie bunurile confiscate din școli și din biserici;

6) să se ia această minoritate sub protecția O.N.U. până ce situația va reveni la normal sau până când drepturile omului vor fi aplicate și în aceste regiuni;

7) să se permită reîntoarcerea în patrie a tuturor acelor care din cauza persecuțiilor au fost obligați să ia calea exilului sau a emigrării.

Din ceea ce precede rezultă că populațiile aromâne nu revendică nimic în plus decât drepturile umane și naționale elementare, pentru a putea subzista ca naționalitate și a-și aduce contribuția creatoare, ca și în trecut, în cadrul comunității balcanice.

Roma, 10 mai 1954

(Constantin Papanace)
vechi deputat și ministru adjunct din
România

▼
C. Papanace, *L'origine et la conscience nationale des aroumains*, Roma, 1955, f. 37-40, lb. franceză.

1954 septembrie 24, Ruse. Extras din raportul consulului român în Bulgaria N. Stanciu, înaintat Ministerului afacerilor externe cu privire la existența populației românești la sud de Dunăre și situația ei în Republica Populară Bulgaria.

În R.P.B. există o minoritate română, a cărei număr nu se poate preciza decât cu mare aproximație, deoarece asemenea cifre nu au fost date decât foarte rar și au făcut obiectul unor discuții contradictorii, destul de aprinse. Guvernele burgheze bulgărești de o parte, au căutat pe toate căile să diminueze și chiar să nege complet existența minorității române, ducând o politică de presiune, colonizare și deznaționalizare a acestei minorități, prin mijloacele cele mai odioase care, mergeau până la închisoare și exterminare.

Pe de altă parte, elementele din această minoritate națională, ajunse în România și încurajate de regimurile burgheze moșierești, au dus campanie prin presă, reviste și alte mijloace care, aveau ca scop să arate că, în Bulgaria există o minoritate compactă românească, în dreapta Dunării, care numără peste 200000 români și să formuleze astfel pretenții teritoriale.

Desigur, aceste mijloace erau folosite de regimurile burghezo-moșierești care, la ordinul imperialiștilor străini, căutau prin toate mijloacele să întrețină un focar de ură între aceste popoare vecine, cu scopul de a le dezbină, stăpâni și exploata mai ușor.

Din punct de vedere istoric, minoritatea română datează la sud de Dunăre, încă din vremuri străvechi și a jucat un rol important, chiar în primele vremuri ale formării Bulgariei.

Statisticile din anul 1920 care reproduc recensământul populației din Bulgaria, semnalează un număr de 58791 români, iar statisticile din anul 1921 un număr de 83786 români (date incomplete).

Numărul românilor scade însă ca prin minune în anii următori și în anul 1934, statisticile falsificate, arată numărul de 16405 români, iar în anuarul statistic din anul 1938, pagina 29, în tabela populației, după limba maternă, elementul românesc nu mai figurează deloc (ceea ce este o falsificare grosolană a realității).

După datele statistice ale recensământului efectuat în anul 1920, rezultă că în județele Vidin, Vrața, Pleven și Târnovo sunt 54 comune, locuite de 51801 români și numai 26826 bulgari.

În Bulgaria mai există un număr însemnat de români care, sunt grupați în orașele și satele de lângă Sofia.

Într-un articol scris de Vasile N. Hristu, se scrie că, în anul 1911 în vechiul regat al Bulgariei, erau 12500 gospodării de aromâni care, se ocupau cu creșterea vitelor, dar au mai fost un număr mare de aromâni care, se stabiliseră prin orașe și care se ocupau cu meserii sau negoț.

De asemenea, românii se aflau în orașele Tutracan, Silistra, Tolbuhin (Bazargic) precum și în satele din jurul lor, în număr care, cred că trece de

50000 locuitori, cel mai caracteristic dintre toate însă este orașul Tutracan a cărui majoritate de locuitori vorbește limba română.

Din lipsă de materiale și date mai recente, cu privire la problema minorității românești din R.P.B., este foarte dificilă întocmirea unei lucrări documentare.

După 9 septembrie 1944, urmând exemplul U.R.S.S., problema națională a început să se rezolve și în R.P.B.

De unde înainte de această dată, guvernele burghezo-fascizate au dus o politică de exploatare, asuprire și teroare împotriva minorităților naționale, prigonind și interzicând limba maternă, după 9 septembrie 1944, Partidul Comunist Bulgar și regimul democrat popular, a redat libertatea deplină a vorbirii limbei materne, a libertății de a alege și de a fi ales în organele conducătoare în comune și stat, fără deosebire de naționalitate.

Prin Constituția R.P.B. din anul 1947 s-au acordat drepturi depline minorităților naționale.

.....
Românii, după cum am arătat, în număr nestabil cu precizie, formând în unele localități mase compacte, cum sunt în regiunile Vidin, Vrața, Pleven, Nicopol, Sviștov, apoi Tutracan, Silistra, Tolbuhin, și mai puțin în regiunea Sofia (Blagoevgrad) și altele, număr care nu s-ar putea aprecia ținând seama de procentul de creștere a populației R.P.B., în ultimii ani, pentru regiunile la sud de Dunăre, până la orașul Ruse, la circa 100000 locuitori iar regiunea de la Tutracan la mare, la circa 50000, deci un număr aproximativ de 150000 locuitori.

Această populație care vorbește în casă și pe stradă limba maternă românească, nu se bucură până azi de școli cu limba de predare română, de asemeni nu există cărți, ziare sau reviste în limba română.

Acestui fapt se datoresc desigur și unele tendințe naționaliste, care mai există în sânul acestei populații, de unde vine și dorința mării majorități a tinerilor, de a merge la studii în R.P.R., și alte părți din această populație, de a se mai plânge de lipsa de drepturi egale și de închiderea unor școli care, au existat în trecut (școli burgheze, cu limba de predare română, care educă tineretul în spirit naționalist-șovin, cu totul necorespunzător).

.....
Consul,
N. Stanciu

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Bulgaria, dosar 210/1954, nepaginat.

170

1954 octombrie 15, Münster (Germania). Rezoluția adoptată la al IV-lea Congres al Uniunii federaliste a naționalităților și regiunilor europene.

„Auzind alegațiile pe subiectul lipsei drepturilor naționale, religioase, culturale și politice pentru bulgarii și aromânii care trăiesc în partea Macedoniei care se găsește sub dominație greacă și iugoslavă“, și

„Auzind expunerile făcute de reprezentanții bulgari și aromâni la al IV-lea congres al Uniunii federaliste a naționalităților și regiunilor europene, recent ținut la Münster (Westfalia), referitoare la suferințele impuse compatrioților lor, în patria lor, de către autoritățile grecești și iugoslave“,
„Comitetul Central al U.F.N.R.E. recomandă Organizației Națiunilor Unite de la New York și Consiliul Europei de la Strasbourg să examineze această problemă și, dacă este necesar, să facă demersurile pentru a asigura drepturile acestor naționalități în propria lor patrie“.

15.10.1954

C. Papanace, *L'origine et la conscience nationale des aroumains*, Roma, 1955, f. 78, lb. franceză.

171

1961 iunie 8, București. Studiu realizat de Direcția de cultură din Ministerul afacerilor externe cu privire la populația cuțovalahă, situația bisericilor românești din Grecia și relațiile cu călugării români de la Muntele Athos.

Din documentele ce se află în Ministerul afacerilor externe, rezultă, că populația cuțovalahă (aromânii, populație băștinașă din nordul Greciei, numărul ei este foarte greu de apreciat) din Grecia avea următoarele biserici:

1. Biserica din Veria. Este în stare bună. În 1956 preotul român Nicolae Calipetri slujește în ea în grecește.
  2. Biserica din Doliani. Este în bună stare; din lipsă de preot român, slujește în ea un preot grec.
  3. Biserica din Petița, este complet distrusă.
  4. Biserica din Gramaticova este complet distrusă.
  5. Biserica din Cândrova este complet distrusă.
  6. Biserica din Grebana, a fost dărâmată de autoritățile elene, deoarece se află într-o stare deteriorată. Pe locul ei s-a clădit birourile mitropoliei și locuința mitropolitului.
  7. Biserica din Turia, se află în stare bună. În lipsă de preot nu se slujește.
  8. Biserica din Humpista. A fost bombardată. Trebuie reparată. Nu are preot cine să slujească.
- S-a mai slujit în limba română (fără biserici) Dobani, Zirobirad, Selia, Paticina.

Se află o capelă și un cimitir românesc la Salonic, îngrijite de un român. Localurile bisericilor aparțin comunelor respective, deoarece la întreținerea clădirilor contribuiau toți (grecii și aromânii).

Din raportul comisiei de plăți – salariile și pensiile foștilor salariați ai statului român, rezultă că în Grecia au existat 17 biserici, 5 paraclise și mai multe cimitire aparținând în mod cert statului român. Există un număr de călugări români la mănăstirea de la Muntele Athos.

În 1953 exista un număr de 5 preoți și 17 persoane, personal de pe lângă bisericile românești (cântăreți, paracliseri etc.).

În trecut aceste biserici au fost subvenționate de statul român.

Ministerul Cultelor din România a ordonat salariile personalului bisericesc până în luna iulie 1944.

Din 1948 toate bisericile românești, au fost închise de guvernul grec de atunci. O parte din personal a fost angajat de bisericile grecești.

Bisericile românești din punct de vedere juridic au încetat să existe în Grecia.

Cu ocazia deplasării delegației RPR pentru efectuarea plății salariilor fostului personal didactic al statului român în Grecia s-a plătit și pentru personalul bisericii o diferență de salarii neîncasată între anii 1944-1946. Cu această ocazie s-au ivit unele greutăți pentru faptul că bisericile au funcționat efectiv până în 1949. Câțiva dintre ei s-au declarat că se vor plânge Mitropoliei din București.

Din informațiile pe care le posedăm rezultă că printre aromânii din Grecia de nord și evident și în activitatea lor religioasă își desfășoară activitatea elemente legionare, fugari (în special greci plecați după război din RPR). Ele influențează și activitatea călugărilor români de la Muntele Athos (starețul mănăstirii Prodromul de pe Muntele Athos).

Călugării români, așa cum reiese din informațiile ambasadei noastre de la Atena, trăiesc într-o situație de mizerie. În 1958 s-a inițiat o acțiune de ajutorare a lor. Preotul Moiescu a făcut în acest an o vizită în Grecia și predat călugărilor din partea bisericii ortodoxe din RPR două vagoane de alimente (grâu și porumb) și obiecte bisericești. Acțiunea și vizita preotului Moiescu a avut un ecou pozitiv. Unele cercuri din Grecia, au încercat (sub influența fugarilor) să facă greutăți vizitei preotului Moiescu.

Ulterior o nouă acțiune a bisericii ortodoxe din RPR de a transmite noi obiecte bisericești călugărilor, nu a putut să aibă loc, datorită faptului că nu s-a acordat viză de intrare preotului Moiescu.

La începutul anului 1961 ambasada a propus din nou să se inițieze o nouă acțiune de ajutorare a călugărilor de pe Muntele Athos, în urma sesizărilor făcute de ambasadorul ceh de la Athena privitoare la starea lor de mizerie în care se află. Ambasada ne informează că biserica ortodoxă din URSS ajută în mod permanent călugării ruși de la Muntele Athos. Departamentul Cultelor ar fi de acord să dea un nou ajutor dar trebuie să se cerceteze modalitatea concretă de transmitere deoarece există pericolul ca aceasta să nu ajungă la cei în drept. MAE a cerut în acest sens indicații de la ambasadă la care nu a primit încă răspuns...

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Grecia, dosar 217/1945-1949, nepaginat.

1990 aprilie 12, București. Sentința judecătorei sectorului 1 privind existența fără întrerupere din 15 aprilie 1880 a Societății de cultură macedo-română, ca persoană juridică.

Prin cererea înregistrată la 2 aprilie 1990 Societatea de cultură macedo-română a solicitat să se pronunțe o hotărâre din care să rezulte că această societate înființată în anul 1880 prin *Înaltul Decret Domnesc* Nr. 1298 din 15 aprilie, a funcționat în mod continuu și nu a fost desființată prin nici un decret de la data înregistrării ca persoană juridică.

S-au depus la dosar în susținerea cererii acte, din analiza cărora instanța reține următoarele:

Societatea de cultură macedo-română a fost declarată persoană juridică cu toate drepturile recunoscute de legile civile prin legea votată de Adunarea Deputaților în ședința din 2 aprilie 1880 și desenat la 8 aprilie 1880, legea fiind investită cu sigiliul statului și publicată în Monitorul Oficial al României nr. 93/1880.

Așa fiind instanța reține că această societate a luat ființă ca persoană juridică printr-un act de dispoziție al organului competent al puterii de stat ce a fost depus în copie la dosar, situație în care nu este necesară constatarea pe calea unei hotărâri judecătorești a existenței acestei societăți ca persoană juridică, dovada acestei calități fiind făcută prin actul normativ adoptat în anul 1880.

▼
Arhiva Judecătorei sectorului 1, dosar 1143/P.I. 1990.

173

1991 august 15. Extras din Statutul fundației culturale aromâne „Dimândarea părintească”.

Art. 1. În conformitate cu procesul verbal de constituire din 5 august 1991 în București, ia ființă prezenta fundație culturală aromână „Dimindarea părintească”. Scopul fundației „Dimindarea părintească” este cultivarea graiului aromân, a literaturii aromâne, ea venind în sprijinul oricăror manifestări artistice, având ca subiect realitatea socio-culturală etnică română, entitate distinctă în Balcani, cu o vechime de peste două milenii, descinzând din tracii sudici și din romani.

Art. 2. Fundația își propune să ajute pe frații noștri din țările sud-du-nărene, unde aceștia se află dintotdeauna, în locurile lor de baștină, ca urmași direcți ai tracilor romanizați din regiune.

Art. 3. Fundația, care nu are scop lucrativ, îi va sprijini în sensul menționat mai sus și pe aromânii din diaspora, adică pe cei aflați în alte regiuni din Europa și din lume – altele decât cele de baștină ale aromânilor, din Peninsula Balcanică, inclusiv pe cei trăind de mai multe generații în România.

Art. 4. În virtutea Cartei Drepturilor Omului a O.N.U., aromânii de pretutindeni, inclusiv din locurile lor de baștină, trebuie să se bucure de deplină autonomie culturală, ca egali cetățeni ai statelor în care trăiesc și unde își achită îndatoririle cuvenite, alături de națiunile majoritare.

Art. 5. Fundația culturală aromână cere aromânilor ca, întotdeauna și oriunde s-ar afla ei ca persoane fizice, să fie cetățeni loiali ai țărilor de origine, excluzând categoric orice pretenții de secesiune teritorială, față de statele ai căror cetățeni sânt. Noi, Fundația, nu vom sprijini decât manifestări culturale și artistice ale fraților noștri de pretutindeni: reviste și ziare, emisiuni radio și t.v., institute de cultivare a limbii, edituri, biblioteci, eventual școli pentru aromâni, acolo unde se vor înființa, pregătire de cadre didactice și de manuale școlare.

Art. 6. Orice inițiativă a noastră în sprijinul aromânilor dintr-o țară sau alta – nu va debuta decât după contactarea autorităților în drept de acolo, și numai după obținerea acordului acestora. În același scop vom cere – când va fi necesar – bunele oficii ale autorităților române, spre a intra în legătură cu autorități din țările de baștină ale aromânilor, ca și cu ambasadatele respectivelor state de aici, din București.

Art. 7. Fundația culturală aromână „*Dimindarea Părintească*” este persoană juridică, având *cont în bancă* (B.N.R.).

Art. 8. Sediul provizoriu al *Fundației* este în *str. Gura Ialomiței 12 bloc H 33, scara D, et. 2, apart. 36, sector 3, București*.

Art. 10. Fundația deschide registre de înmatriculare a celor ce vor dori să devină membri ai ei.

.....

▼
Arhiva Fundației culturale aromâne, *Dimândarea părintească*, dosar 1/1991.

174

1993 iulie 20-23 Freiburg (Germania). Rezoluția adoptată la cel de al treilea Congres internațional pentru limba, literatura, istoria și cultura aromânilor.

În vederea prevenirii stingerii lingvistice a ramurei sudice a romanității răsăritene, se impun, de urgență, următoarele măsuri minimale:

„1. Să fie organizate, în localitățile în care aromânii locuiesc în număr mai mare, grădinițe pentru copiii lor preșcolari, în care să fie folosită limba maternă.

2. Să fie asigurat, pentru școlarii aromâni din învățământul general, studiul limbii materne (minimum 3 ore săptămânal) în școlile oficiale de stat.

3. Să fie organizate seminarii de aromanistică la principalele universități din toate statele din Balcani și la câteva universități din Europa de

Vest în vederea formării unor specialiști și a cadrelor didactice care să poată preda aromâna la școlile oficiale din Balcani.

4. Să fie asigurate condițiile necesare pentru ca în bisericile construite de aromâni să se slujească în graiul lor matern.

5. Să fie garantată legal și asigurată în practică folosirea limbii materne la radio TV, presă, în toate statele din Balcani.

În vederea aplicării în practică a acestor măsuri este necesar ca aromânii să fie recunoscuți prin prevederi legale, că sunt o națiune distinctă în toate statele din Balcani: Albania, Bulgaria, Grecia, noua republică Macedonia și în Serbia, unde ei sunt autohtoni“.

În România, singura „Vlăhie“ de azi, vlahii sudici, aromânii, cei cca. 100.000, adăpostiți la frații lor pentru a-și salva graiul și propria cultură – rămânând însă tot în dreapta Dunării (în Dobrogea), deci în continuitate cu pământurile lor ancestrale – nu sunt o minoritate etnică. Ei constituie însă – în cadrul patrimoniului cultural comun al întregii romanități răsăritene – o comunitate lingvistică-culturală distinctă. De aceea, este de presupus că, în România, cererile formulate în rezoluție vor fi împlinite de urgență și fără dificultăți deoarece acolo nimeni nu va îndrăzni să spargă vreun geam la școlile în care și aromâna va fi obiect de studiu și nu vor fi proferate, ca în Grecia („leagănul democrației“), amenințări cu „smulgerea limbii“ celor care vorbesc aromâna.

În România, mai este de presupus că istoria aromânilor și vorbirea lor – acest dialect istoric al limbei protoromâne (sau protoaromâne) din care se trage și vorbirea de azi a ramurii nordice, dacoromâna – vor fi studiate din nou, ca înainte de război, în toate școlile, pentru a se risipi ignoranța cu privire la trecutul, prezentul și destinul acestei ramuri sudice, încă viguroase, a romanității noastre din întreaga Peninsulă Hemus (Balcan-Munte, cum au denumit-o otomanii).

Zborlu a Nostru, nr. 4/1993, f. 62.

175

1994 aprilie 11, Freiburg (Germania). Apel către Parlamentul și Consiliul european adresat în numele Uniunii pentru limba și cultura aromânilor de președintele acesteia, prof. dr. V. G. Barba¹.

Un vechi popor european de limbă latină și cu origine traco-romană este amenințat cu stingerea lingvistică în toate statele din P<eninsula> Balcanică la care a fost împărțit de diplomați în anul 1913, împotriva voinței lui.

Un milion și jumătate de aromâni (macedovlahi), autohtoni în Albania, Bulgaria, Grecia, R. Macedonia, Serbia, nu au nici un învățător, nici un preot care să facă educație în școală, să slujească în biserică în limba lor maternă.

În Grecia, de pildă, în așa zisul „leagăn al democrației“, un stat care este vechi membru al comunității europene,² nu numai că nu sunt recunoscuți

ca minoritate etnică și nu au nici unul din drepturile firești care să le asigure existența ca popor cu o limbă distinctă, dar, incredibil, *sunt amenințați prin presă, cu smulgerea limbii, toți aceia care în Grecia vor îndrăzni să vorbească aromâna (vlaha).*

Întrucât *limba și cultura aromânilor sunt componente ale patrimoniului cultural european apelăm* la Parlamentul și la Consiliul European să întreprindă tot ce se va aprecia că este necesar pentru *ca toate minoritățile lingvistice – inclusiv aromânii – să aibe drepturi egale, potrivit unui cod unic, în toate statele din Europa.*

Cererile aromânilor formulate la cele 3 congrese internaționale (Mannheim 1985, Freiburg 1988 și 1993), la congresele aromânilor americani (Bridgeport 1986, 1987, 1989, 1991) și, în ultima vreme, la cele care au putut fi organizate „acasă” (Tirana 1992, Bitolia/R. Macedonia, 1993) precizate și în rezoluția aici anexată, sunt modeste dacă sunt raportate la drepturile de care se bucură alte minorități europene.

Noi, aromânii nu cerem universități separate în propria limbă – de care nu este nevoie ca să ne putem păstra, limba și cultura. Dar vrem, cu ajutorul Comunității Europene, să fim recunoscuți ca o comunitate lingvistică distinctă în toate statele din Balcani unde deși autohtoni am ajuns acum minoritari și să ni se asigure dreptul de a avea învățatorii, preoții și organisme culturale prin care să fie ținută în viață limba noastră neolatină și cultura noastră macedoromână.

Președinte,

Prof. Dr. V.G. Barba
ss indescifrabil

Freiburg, 11. 04. 1994

1. O copie a Apelului a fost depusă și la Parlamentul României. El a declanșat mișcarea Ferrarini. Sesiunea 1996/1997 va dezbate, la Strasbourg, problema aromână.
2. Unde aromânii sunt procentual tot așa de numeroși ca, de pildă, ungurii în România.

Arhiva Fundației culturale aromâne, *Dimândare Părintească*

176

1994, mai 30. Strasbourg Propunere prezentată la Adunarea parlamentară a Consiliului Europei de un grup condus de M. Ferrarini privind comunitatea aromânilor.

Adunarea,

1. Conștientă de problemele pe care le întâmpină comunitatea aromână pentru a-și păstra drepturile în special pe plan etnic, cultural și lingvistic;

2. Amintind că această comunitate rezidă în mai multe state din Balcani, dintre care unele sunt membre ale Consiliului Europei și parte a Convenției culturale,

3. Cere ca drepturile fundamentale ale populației aromâne de a fi recunoscută ca o minoritate etnică și de a se exprima în limba sa milenară, să fie salvardate;

4. Dorește să-i fie prezentat în timp util un raport asupra situației particulare a comunității aromâne.

semnat:

Ferrarini, Visibelli, Liberatori, Caldoro, Foschi, Severin, Rădulescu Botică, Ferrari, Roseta, de Puig, P. Caccia, Bernardini Massaret

(Dămu, la pag. 45: (i) textul faptu di parlamentarlu Ferrarini pi limba italiană; (ii) tradus pi limba aromânească).

▼
Zborlu a nostru XI (1994) nr. 3, p. 44, în lb. franceză.

177

1994, mai 30, Constanța. Apel al Asociației aromâne din Dobrogea „Picurariu de la Pind“ privind unitatea de acțiune a aromânilor..

.....
Credem că a sosit momentul unificării tuturor energiilor oamenilor de bine aromâni – constituiți în comunități etnice sau asociații ori societăți culturale, fundații sau ligi ale aromânilor din diverse zone ale continentului nostru – prin înființarea *Federației europene a comunităților și asociațiilor aromâne*, organism consultativ care să coordoneze diversele acțiuni în plan continental care au drept scop cultivarea tradițiilor și a graiului matern aromân. O astfel de inițiativă – care i-a fost avansată d-lui Barba în august 1991 și în iunie 1992 (ea figurează, *nota bene*, în procesul verbal de constituire a Asociației „Picurariu de la Pind“, din 18 iulie 1992) – ea putând demara prin personalitatea domniei sale – credem că își păstrează neștirbită actualitatea; pe de o parte, în fața diverselor instituții ale comunității europene problematica complexă a etniei romanității sud-du-nărene (de pildă, în România românii de sorginte aromână firește că nu constituie o „comunitate“ ca atare, cum este cazul cu etnia respectivă în țările balcanice sau în diaspora) poate fi prezentată în chip unitar, coerent și cu argumente științifice și naționale superioare. Constituirea unui asemenea organism – firește, în măsura în care membrii acestuia vor avea realismul și înțelepciunea să cultive ceea ce-i unește în esență: salvardarea etniei aromâne, și să lase la o parte trufiile exhibiționiste, orgoliile bolnăvicioase, discordiile contraproductive, polemicile sterile și păgubitoare – va conferi, pe de altă parte, o extrem de utilă *reprezentativitate*, o credibilitate și seriozitate ca atare în ilustrarea specificității problematicii aromâne. În același timp, s-ar atenua, cel puțin, implicațiile mai puțin fericite ale acelor inițiative locale venite din partea unor oameni de bine – pentru care avem, în fapt, o reală considerație – care, însă, pot minimaliza

ori chiar compromite ori caricaturiza substanța gravă a unei idei generoase, putând expedia în ridicol imaginea unei întregi etnii.

.....

▼
Cuget Liber, Constanța, VI, nr. 1167, 30 mai 1994, p. 7.

178

1994 septembrie 2-5, Bridgeport. SUA. Prezentarea Congresului aromân unde „pentru prima dată au fost respinse teoriile aberante privind-i pe frații noștri sud-dunăreni.”

În zilele de 2-5 septembrie 1994, s-a ținut, la Bridgeport, în Statele Unite ale Americii, un important Congres aromân, la lucrările căruia au participat peste 100 de cărturari, scriitori, ziariști de origine română-aromână din America și Europa.

Importanța acestui congres, desfășurat la Sacred University din Fairfield-Bridgeport, la Center for Ethnic Studies (director: dr. Gerald F. Reid), sub conducerea unui Comitet prezidat de dr. Aureliu D. Ciufecu, președinte al lucrărilor, rezidă în aceea că pentru prima dată după revoluția din decembrie 1989 din România, se ia atitudine public, într-un înalt for științific, împotriva celor ce, la noi în țară sau peste hotare, încearcă să spargă unitatea de origine și limbă a tuturor românilor și cu precădere a celor din fosta Dacie și din Macedonia, din Peninsula Balcanică în ansamblu.

În expunerile participanților, printre care președintele Congresului, dr. Aureliu Ciufecu, prof. G. Zbughea, R. Gaudio, G. Coca, E. Dogan, Zahu Pană, Constantin Colimitra, Nicolae Mareș, E. Vrabie, Hristu Cândroveanu, expuneri obiective, pe baze științifice stricte, s-a subliniat originea comună a tuturor românilor, de la nord și de la sud de Dunăre, ca urmași direcți ai traco-daco-geților romanizați începând încă din secolul II, înainte de Hr., odată cu cucerirea și transformarea în provincie romană a Macedoniei, iar apoi a întregii regiuni carpato-balcanice, până în veacul al II-lea după Hr. Or, din același amestec, nu putea ieși decât unul și același popor român, vorbind mai multe dialecte – daco-român, macedo-român (aromân), megleno-român și istro-român.

Vorbitorii au invocat, fără patimă, dar ferm, prestigioase nume de filologi și istorici români și străini în sprijinul afirmațiilor lor, printre care Th. Capidan, Pericle și Tache Papahagi, Alexandru Philipide, Gustav Weigand, V. Bérard, G. Murnu, St. Romansky, Nicolae Iorga, Victor Papacostea, Joann Thunmann, William Martin-Leake, C. Récatas, A.I.B. Wace and M.S. Thompson și alții. A fost adus însă și argumentul suprem, al evidenței limbii. „Cum ar putea să nu fie români frații noștri din Balcani – spunea, cu gravitate poetul Constantin Colimitra – când și ei spun *frate, tată, soră, pâne, apă, sare, piper*, și zic *bună dzua, bună dimineața, bună seara*? Ce înseamnă orbirea unora dintre noi, care vor să facă din macedo-români un alt neam decât cel românesc? Ce nevoie avem noi de alfabet străine, sârbo-nemțești, pe care vor să ni le impună anumiți renegați de neam?!“ În același ton vorbind și alți participanți la lucrări, uluiți de

„năstrușnicia“ celor ce „văd“ în aromâni un alt popor, diferit de cel român, absolut fără argumente, de fapt „negustorindu-și“ poziția, din meschine interese personale.

Totodată a fost subliniat faptul că acești ciudați „teoreticieni“, cu toții fără operă, deci improvizați, nu sunt nici filologi, nici istorici, ei neavând prin urmare căderea de a se manifesta pe un teren ce le este străin, filologia și istoria. S-au dat bineînțeles și nume ale acestora, pe care nu le mai transcriem însă, fiind vorba de veleitari în domeniu, fără nici o relevanță.

În Congresul macedo-român de la Bridgeport, cum spunea la încheierea lucrărilor președintele acestuia, profesorul A. Ciufecu, „pentru prima dată s-au despărțit apele de uscat, în sensul că au fost respinse teoriile aberante privind-i pe frații noștri sud-dunăreni, precum și așa-zisul alfabet nou, dezavuându-i răspicat pe autorii lor, care și-ar putea folosi energia și resursele pentru o cauză mai bună“.

Într-adevăr, acest important Congres, desfășurat sub patronajul lui Sacred University, va putea fi privit ca o piatră de hotar în evoluția aromânilor din Balcani, care se știu și se vor a rămâne ceea ce sunt, adică etnici români, fideli cetățeni ai statelor în care trăiesc.

Hristu Cândroveanu

Hristu Cândroveanu, *Aromânii ieri și azi*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1995, p. 50-51.

179

1995 ianuarie 20. Studiu privind situația aromânilor din Republica Macedonia.

Componența etnică a Republicii Macedonia

Potrivit rezultatelor recensământului efectuat în Republica Macedonia în vara anului 1994, în această țară trăiește o populație de 2.075.196 cetățeni macedoneni, din care: populația de bază, „makedonți“ (macedone-ni slavi) 66,5%; 5 minorități etnice (albanezi 20%, turci 4%, romi 2,3%, sârbi 2% și vlahi 0,4%) și alte naționalități (aproximativ 1,8%), în număr de 33.

Numărul vlahilor (aromânilor) din Republica Macedonia este, oficial, de 8574, dar se apreciază că numărul real este cu mult mai mare (de 10 ori).

Minoritatea etnică a vlahilor – deși uneori este enumerată ca a doua, nu după număr, ci după importanța ei – este cea mai neorganizată; la alegerile generale din octombrie 1994 a fost singura care nu a prezentat electoratului candidați proprii; deși drepturile minorităților etnice sunt garantate de Constituția macedoneană, nu există școli românești, nici biserici (slujbe în aromână); Liga vlahilor din republica Macedonia nu are nici acum un sediu, iar revista „Fenix“ nu a mai apărut deloc în ultimul an și jumătate.

.....
În Republica Macedonia trăiesc și megleniți (dar foarte puțini – populația sătească), vorbitori ai dialectului megleno-român; în zonă li se mai spune: cuțovlahi.

„Ziua Națională a Aromânilor“ (23 mai) se sărbătorește, de patru ani încoace, în diferite localități: în 1990 și 1991, la Bitolia; în 1992, la Krușevo; în 1993, la Skopje; în 1994, la Stip. În 1995 se va sărbători la Struga (prin înțelegerea dintre asociațiile aromânești).

II. Organizare

1. Liga vlahilor din Republica Macedonia

A fost înființată, sub formă de federație, în data de 9 decembrie 1991; fondator și primul președinte: Dimo Dimcev (Dina Cuvată). Din 18 mai 1992: președinte Mitko Kostov.

În componența Ligii intră următoarele asociații (nu cu statut de filiale, ci organizații de sine stătătoare):

– Asociația aromânilor „Pitu Guli“ din Skopje, fondată în 1978; președinte: Pero Nane.

– Cununa aromânilor „Frații Manaki“ din Bitolia; președinte: Nico Popnicola.

– Asociația aromânilor „Santa Dzurdzu“ din Stip; președinte: Mite Mihailovski.

– Asociația aromânilor „Nicola Batzaria“ din Krușevo; președinte: Machea Cardula.

– Asociația femeilor aromânce din Republica Macedonia, înființată în 3 decembrie 1994; președintă: Vanghea Mihanji-Stergiu.

– Asociația aromânilor „Lilici aroși“ (Televiziunea din Titov Veles).

– Asociația aromânilor „Beala“ din Struga.

– Asociația aromânilor „Lumina“ din Ohrid.

(Ultimele trei sunt mai mult formale, fără să se manifeste concret).

Liga mondială a aromânilor a rămas doar o idee; nu s-a putut concretiza, în anul 1994, la Bitolia; unele asociații (din lume) nu au onorat invitația, altele nu au fost de acord. Deși se vorbește uneori despre ea, nu a fost înregistrată oficial – deci nu se poate spune că există.

„Capitala mondială“ a tuturor aromânilor: Skopje.

Arhiva Ministerului afacerilor externe – Direcția Relații cu românii din afara granițelor.

180

1995 august 28. Sofia. Memorandumul conducerii asociației valahilor din Bulgaria privind studierea limbii materne și reînființarea liceului român din Sofia.

*Stimate domnule președinte,
Stimate domnule președinte al Adunării Naționale,
Stimate domnule prim ministru,*

Transformările democratice care au loc în ultimii ani în țara noastră constituie o premiză importantă pentru garantarea și realizarea în practică

a drepturilor comunităților etnice din Bulgaria, corespunzător Constituției țării și Cărții internaționale privind drepturile omului.

Un rezultat direct al acestor procese pozitive este și restaurarea organizației valahilor și aromânilor în „Asociația valahilor din Bulgaria” și înmatricularea acesteia în conformitate cu Legea privind persoanele și familia pe data de 30 aprilie 1992.

„Asociația valahilor din Bulgaria” („A.V.B.”) este o organizație apolitică cu scop neeconomic al valahilor etnici – cetățeni bulgari. Țelul ei fundamental este păstrarea conștiinței etnice, limbii, culturii, obiceiurilor și tradițiilor valahilor etnici – cetățeni bulgari. „A.V.B.” este membră a „Uniunii Federative Europene a Comunităților Etnice”, al cărui sediu este în or(așul) Flensburg – Germania.

„Asociația valahilor din Bulgaria” unește parte din valahii ce locuiesc în Câmpia Dunăreană, precum și pe cei din interiorul țării. Sediul se află în mun(icipiul) Vidin.

Funcțiunile de societate de bază a „A.V.B.” care coordonează activitatea societăților valahilor aromâni din Bulgaria de Sud se realizează de către societatea valahilor-aromâni din Sofia. Astfel de societăți au fost organizate în localitățile Peștera, Rakitovo, Velingrad și Dupnița. În felul acesta, asociația cuprinde cele două ramuri ale valahilor din Bulgaria – români și aromâni, și unii și ceilalți fiind urmași ai tracilor românizați.

Comunitatea etnică a valahilor este loială față de patria noastră Bulgaria. Nu odată ne-am demonstrat devotamentul prin sângele vărsat pe câmpurile de bătălii pentru libertatea, integritatea teritorială și independența Bulgariei. Întotdeauna am depus eforturi și ne străduim spre binele nostru și bunăstarea țării noastre. Suntem convinși că în țara noastră se crează condiții mai favorabile pentru dezvoltarea și conservarea pe mai departe a limbii, culturii, obiceiurilor și tradițiilor noastre.

Având în vedere aceste considerente, conducerea „Asociației valahilor din Bulgaria” a adresat organelor competente din țară petiții și scrisori/numere de eliberare 73/06.09. 1993, 106/24.08.1994 și 106/27.03.1995 și respectiv numere de intrare ale Ministerului Învățământului 250013/06.09.1993, 260020/07.09.1994 și 260010/27.03.1995 cu rugămintea de restaurare a liceului român din Sofia.

A doua problemă discutată în cadrul acestor întrevederi a fost insistența noastră ca în localitățile cu o populație mai compactă valaho-română și aromână să se introducă în mod facultativ studiul limbii materne. S-a ajuns la concepția principală ca organele competente să întreprindă studierea necesară a condițiilor și posibilităților de soluționare a problemei, urmând a ne informa reciproc despre rezultate la următoarea întrevedere.

Propunem:

1. Organele competente din țară să ducă la bun sfârșit introducerea studiului facultativ al limbilor române și aromâne care sunt limbi materne ale valahilor din Bulgaria. Studiarea lor să fie introdusă în localități cu o populație valahă compactă.

2. Să fie restaurat fostul liceu român din Sofia în localul lui inițial din str. „Exarh Iosif“ 14 (în prezent facultate a Universității de economie națională și mondială).

PREȘEDINTE AL SOCIETĂȚII
VALAHILOR – AROMĂNI:
(T. KHRKIEV)

PREȘEDINTE AL CONS. ADMINISTRATIV
AL ASOCIAȚIEI VALAHILOR DIN BULGARIA
(I. ALEXANDROV)

▼
Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Asociația valahilor din Bulgaria, Vidin.

181

1996 februarie 20. Strasbourg. Proiect de raport asupra comunității aromâne întocmit de Comisia pentru cultură și educație a Adunării parlamentare.

În mai 1994 domnul Ferrarini și câțiva dintre colegii săi printre care eu însumi¹ am prezentat o propunere de directivă asupra comunității aromâne. Această propunere a fost trimisă de Biroul Adunării Comisiei de cultură și educație, pentru raport și comisiilor juridice și pentru drepturile omului și relațiile cu țările europene nemembre, pentru aviz.

De îndată ce am fost numit raportor am început să adun documentația asupra acestei probleme și am avut contacte cu mai mulți reprezentanți ai comunităților aromâne în Europa și în Statele Unite.

În septembrie 1995, am trimis un chestionar, referitor la statutul și drepturile culturale ale aromânilor, autorităților competente din Albania, Bulgaria, Grecia, fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și România, prin intermediul președinților delegațiilor parlamentare respective. Vroiam să am o idee mai bună asupra modului în care aromânii sunt percepuți de către autoritățile din țările unde locuiesc. Același chestionar a fost pus la dispoziția Uniunii pentru limbă și cultură aromână (Freiburg) pentru a fi distribuit asociațiilor aromâne. Mi-au parvenit zece răspunsuri de la asociații ca și de la persoane particulare asupra situației aromânilor în Albania, Grecia, fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și România.

Situația actuală a comunității aromane

Este practic imposibil de știut câți aromâni trăiesc astăzi în țările balcanice. În unele țări ei nu sunt recenzați, iar în altele cifrele oficiale nu sunt credibile. În același timp există comunități considerabile în România, în Germania, în Franța, în Statele Unite și în Australia.

Uniunea pentru cultura și limba aromână și Asociația francezilor aromâni apreciază astăzi că aromânii sunt în jur de 1.500.000 de cetățeni răspândiți în toate statele balcanice; Albania, fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Bulgaria, Grecia (în Tesalia, în Pind și în Epir). Totuși este foarte probabil ca această estimare să fie exagerată.

Profesorul Max Peyfus de la Institutul pentru cercetare asupra Europei de est și de sud de la Universitatea din Viena, estimează numărul aromânilor care-și folosesc limba maternă la aproape 250.000 (în 1996). Țara unde ei ar fi cei mai numeroși ar fi Grecia, urmată de România, de Albania, de fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și în final de Bulgaria. După un reprezentant din „Mișcarea valahilor și românilor din Iugoslavia“ ar exista o comunitate valahă de aproape 200.000 persoane în nord-estul Serbiei, pe malul drept al Dunării, între râurile Morava și Timo și o comunitate română de 40.000 persoane în Banat (regiunea Voievodina). După Uniunea pentru limbă și cultură aromână valahii din Timoc vorbesc daco-româna. Sunt deci români și nu aromâni. Profesorul Hans-Martin Guger, romanist la Universitatea din Freiburg, ca și profesorul Peyfus, confirmă această opinie.

Situația comunității aromâne în fiecare din aceste țări este diferită. Cea mai mare parte a informațiilor disponibile provin de la asociațiile de aromâni menționate mai sus.

În prezent aromânii nu cer decât recunoașterea drepturilor lor culturale. Ei le-au formulat în rezoluția adoptată de aromâni la congresele internaționale ținute la Universitatea din Mannheim (septembrie 1985) și la Universitatea din Freiburg (iulie 1993), ca și la cele 5 congrese regionale ținute la Universitatea din Bridgeport, S.U.A. Ele sunt de asemenea formulate într-un apel adresat Conferinței miniștrilor afacerilor externe din statele balcanice, reuniți la Belgrad în februarie 1988. Congrese naționale au fost de asemenea ținute în Albania și în fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei.

Concluzii

Modul de viață tradițional al aromânilor (viață aparte de alte comunități balcanice, endogamie foarte ridicată și activitate economică în principal rurală) a fost total răsturnat la începutul acestui secol prin schimbările politice și sociale survenite în Balcani. Divizarea teritoriului între state diferite și stabilirea de frontiere fixe au făcut imposibile schimbările tradiționale între diferitele comunități aromâne. Foarte adesea turmele lor și pământurile lor au fost vândute și numeroși aromâni au părăsit pantele munților lor pentru a se instala în orașe și pentru a se risipi astfel în masa populației. Învățământul obligatoriu (în limba majoritară) și introducerea radiodifuziunii n-au făcut decât să accelereze acest proces.

Astfel limba și cultura aromână care au supraviețuit 2000 de ani în munții Balcani, sunt amenințate astăzi de dispariție. Consiliul Europei trebuie să facă tot posibilul pentru a evita acest lucru cerând statelor unde trăiesc aromâni respectarea drepturilor lor culturale. Acest lucru este cu atât mai posibil cu cât toate aceste state sunt în prezent membre cu drepturi depline ale organizației noastre.

Aromânii nu cer decât să fie recunoscuți oficial ca minoritate națională și să fie susținuți de autoritățile statelor unde locuiesc, în special în domeniile următoare:

- 1) Învățământul în limba lor maternă
- 2) Serviciul religios în aromână în bisericile lor

3) Jurnale, reviste și emisiuni de radio și televiziune în aromână

4) Susținerea asociațiilor lor culturale

În fața acestei situații Consiliul Europei ar trebui să examineze de foarte aproape problemele acestui popor autohton din Balcani și, în colaborare cu statele unde el trăiește, să-l ajute pentru a-și păstra limba și cultura sa care sunt părți integrante ale patrimoniului european.

Statele balcanice unde trăiesc aromâni, ar trebui să fie încurajate între altele, să semneze, să ratifice și să pună în aplicare Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare și Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale.

Celelalte state membre ale Consiliului Europei ar trebui să ia în considerare posibilitatea de a crea catedre de limbă și cultură aromână în sistemele lor universitare.

1. Raportor domnul Lluís Maria de PUIG, Spania, SOC.

Conseil de l'Europe. Assemblée parlementaire, fac. 12.96, lb. franceză.

182

1996 mai, /Belgrad/. Statutul mișcării românilor- valahilor din Iugoslavia.

Articolul 1.

Numele organizației este: *Mișcarea românilor – valahilor din Iugoslavia*, în textul următor M.R.V.I.

Articolul 2.

Mișcarea românilor – valahilor din Iugoslavia este organizație culturală cu statut politic a românilor – valahilor din Serbia și Republica Federală Iugoslavia.

Articolul 3.

Scopul asocierii:

M.R.V.I. se angajează în esență pentru dovedirea identității sale naționale și pentru realizarea drepturilor conform Convențiilor internaționale care se referă la drepturile omului.

Drepturi aparțin pentru dezvoltarea culturii, limbii, tradițiilor și obiceiurilor, totul în scopul păstrării identității naționale.

Societate cu posibilitățile sale în care va fi asigurat un minim de drepturi sociale, politice și de altă natură cetățenilor Serbiei și Republicii Federale Iugoslavia.

Să dezvolte și completeze cultura proprie, să realizeze introducerea limbii materne în programa școlilor elementare pe lângă limba sârbă oficială.

Să se introducă prin intermediul organelor de stat competente la Radio și TV program în limba română (maternă) identic programului la TV și Radio Novi Sad.

Programul M.R.V.I. va cuprinde și lupta împotriva tuturor formelor de criminalitate și samavolnicie urmărindu-se apărarea securității personale și avutului cetățenilor.

Articolul 4.

Sediul M.R.V.I. este la Zaiiecear, str. Pojarevacica nr. 8.

Articolul 5.

M.R.V.I. are emblema, drapelul și cântecul său solemn. Forma emblemei, drapelul și întrebuintarea lor tot ca și intonarea cântecului solemn se va stabili printr-un regulament special.

M.R.V.I. are sigiliu și ștampilă.

Sigiliul e rotund. La mijloc este emblema. În partea de sus se găsește inscripția: *Pokret Rumuna – Vlaha Jugoslavije* cu caractere latine. În partea de jos se găsește inscripția în limba română: *Mișcarea Romanilor – Valahilor din Iugoslavia*.

Ștampila este de formă dreptunghiulară cu emblema în partea de sus iar la mijloc se găsește textul: *Pokret Rumuna – Vlaha Jugoslavje* cu caractere latine iar dedesubt: *Mișcarea Romanilor – Valahilor din Iugoslavia*. În partea de jos a ștampilei e lăsat loc pentru numărul documentului și data în limba sârbă și română. Sub text e numele sediului.

II Activitatea Mișcării românilor – valahilor din Iugoslavia

Articolul 6.

Relațiile în M.R.V.I. se întemeiază pe respectul și încrederea reciprocă a membrilor în baza principiilor democratice. Fiecare membru are dreptul să expună singur sau cu alți membri liber și public părerea sa, să ridice unele probleme și să dea propuneri. Pentru părerea expusă liber sau pentru propunere membrul M.R.V.I. nu poate fi tras la răspundere.

Unitatea în M.R.V.I. se asigură pe principiile Programului și Statutului. Hotărârile conducerii principale a M.R.V.I. se aplică în toate unitățile ei organizatorice.

Hotărârea conducerii organizațiilor se iau prin majoritatea de voturi.

Fiecare membru are dreptul să ceară reexaminarea internă a hotărârilor cu care nu este de acord sau care crede că trebuie schimbate, dar e dator să le aplice cât timp sunt în vigoare.

Minoritatea sau membrul care nu este de acord cu hotărârile majorității are dreptul să rămână la părerea sa și să o interpreteze și apere public. Părerea lor nu se poate însă prezenta ca atitudine a M.R.V.I.

Articolul 7.

Membru al M.R.V.I. se devine prin semnarea fișei de adeziune prin ceea ce se acceptă Programul și Statutul Organizației.

▼
Vorba noastră, anul V, nr. 9, mai, 1996.

1996 mai 16. Timișoara. Rezoluția adoptată la Adunarea anuală a Federației unionale a etniilor europene (FUEV).

1. Salută cu satisfacție frânarea procesului de slavizare forțată a comunităților aromâne (valahe, macedoromâne) în Republica Macedonia prin măsurile de introducere a limbii lor materne în școlile primare precum și în emisiunile de radio și televiziune.

– Exprimă speranța că:

– În Republica Macedonia se va legaliza și celebrarea slujbei religioase în limba maternă a aromânilor în bisericile construite de ei;

– li se vor reda numele care în ultimele decenii au fost slavizate în documentele oficiale;

– vor dispune de presă în propria limbă;

– li se vor restitui imobilele care le-au aparținut, printre ele aflându-se și liceul din Bitolia.

– învățământul în limba maternă va fi dezvoltat și nu va rămâne în stadiul de „învățământ facultativ“.

2) Cere Prezidiului FUEV:

a) să solicite Adunării Parlamentare și Consiliului European ca propunerea de rezoluție „Ferrarini“ (nr. 7091 din 30 mai 1994 – sunt doi ani de atunci –) să fie examinată cât mai curând posibil. Propunerea are următorul conținut:

„Adunarea,

1. conștientă de problemele pe care le întâmpină comunitățile aromâne pentru prezervarea drepturilor lor mai ales pe plan etnic, cultural și lingvistic;

2. amintind că aceste comunități se află în mai multe state din Balcani, dintre care unele sunt membre ale Consiliului European și sunt parte a Convenției Culturale;

3. cere ca drepturile fundamentale ale comunităților aromâne de a fi recunoscute ca o minoritate etnică și a se exprima în limba lor milenară să fie salvardate;

4. exprimă dorința ca un raport să-i fie prezentat în timp util asupra situației particulare a comunităților aromâne“.

b) Să se stabilească un cod unic de drepturi pentru toate minoritățile și să fie sprijinite cu prioritate acele minorități care nu se bucură de nici unul din elementele drepturi ale omului care să le asigure identitatea națională – așa cum, din păcate, este cazul aromânilor (vlahilor, macedoromânilor) în unele state din Balcani și ale românilor (valahilor) din Timoc.

Arhiva Fundației culturale aromâne, *Dimândarea Pământescă*, București.

1996 septembrie 23-26, Freiburg/Germania. Comunicatul celui de al IV-lea Congres Internațional cu tema „Limba, literatura, istoria și cultura aromânilor“.

COMUNICAT

Între 23 și 26 Sept. 1996 la Universitatea din Freiburg/Germania, s-au desfășurat lucrările celui de al 4-lea congres internațional cu tema: „*Limba, literatura, istoria și cultura aromânilor*“.

Congresul a fost organizat de *Uniunea pentru limba și cultura aromână*, cu sediul la Freiburg, în colaborare cu *Seminarul de Românică al Universității Albert-Ludwig din Freiburg*.

Lucrările congresului au fost conduse de prof. dr. Hans-Martin Gauger din partea universității și de prof. dr. Vasile G. Barba din partea uniunii.

Pe lângă caracterul științific al sesiunii de comunicări, congresul a avut drept scop:

- să demonstreze, celor care răspund de destinele Europei și celor care le contestă existența, că aromânii există;
- să întărească unitatea spirituală, culturală, a romanității din întregul spațiu original, balcano carpatin, unitate înlesnită de înlăturarea barierele artificiale de până acum;
- să ceară acordarea drepturilor culturale elementare pentru aromânii din toate statele din Balcani în care ei sunt autohtoni.

Din însărcinarea participanților la congres, în ziua de 26 septembrie 1996 o delegație a congresului a fost primită la Consiliul Europei și la delegațiile statelor participante la sesiunea Adunării Parlamentare la Strasburg, solicitând:

1. să fie examinată și votată, cât mai curând posibil, propunerea de rezoluție „*Ferrari*“ (Nr. 7091 din 30 mai 1994) și raportul domnului deputat Lluís Maria de Puig însărcinat de Consiliul European să cerceteze și să raporteze despre situația culturală actuală, dramatică a aromânilor din statele din Balcani, în care ei sunt autohtoni.

2. să fie luate măsuri urgente pentru a se asigura încă din această toamnă, comunităților aromâne:

- învățământul limbei materne în școlile frecventate de copiii aromânilor;
- slujbe în limba maternă în toate bisericile construite de ei;
- cărți, presă, emisiuni la radio și TV în propria limbă;
- să fie redade aromânilor, prin lege, fără formalități birocratice, numele proprii și de botez care le-au fost slavizate, grecizate sau albanizate abuziv de către oficialitățile din trecut, recăpătându-și propria identitate.

Delegații asociațiilor aromânilor prezenți la congres au însărcinat comitetul de organizare al congresului și Uniunea de la Freiburg să întreprindă tot ce vor crede necesar pentru ca limba și cultura aromână să fie păstrate, dezvoltate și integrate în patrimoniul comun al romanității balcano-carpătine și al celui european ale căror componente valoroase sunt și trebuie să rămână în continuare.

În mod deosebit, Uniunea de la Freiburg, este împuternicită să țină legătură în continuare cu organizațiile internaționale de la Strasburg și Bruxelles pentru a le da relații reale despre comunitățile aromâne și să solicite:

– opiniei publice europene, guvernelor din Balcani, factorilor de răspundere ai Europei, oprirea procesului de deznaționalizare forțată în toate statele în care trăiesc – aplicându-se, neîntârziat, statutul de naționalitate distinctă, care este diferit de cel al cetățeniei, – cu acordarea tuturor drepturilor culturale, după un cod unic, aplicabil, în mod egal, minorităților europene;

– să ceară ca oficialitățile din Balcani să-i înregistreze și să-i denuască oficial sub etnonimul „**Armăni**“, – așa cum ei se autonumesc și nu sub alte denumiri (vlahi, cuțovlahi, vlasi, sintari, ciobani etc., unele din ele cu sens peiorativ);

– să urmărească în continuare acordarea grabnică a drepturilor solicitate Consiliului European și Adunării Parlamentare prin delegația de la Strasburg, în ziua de 26 sept. 1996.

Comitetul de organizare ține să mulțumească și prin acest comunicat conducerii universității de la Freiburg și în mod deosebit profesorului Hans-Martin Gauger, copreședinte al congresului, pentru neprețuitul sprijin acordat organizării și desfășurării congresului;

– tuturor oamenilor de știință care au contribuit, prin valoroasele lor comunicări, la o mai bună cunoaștere a complexe probleme aromâne și în mod deosebit profesorii universitari Tiberius Cunia/ Syracuse-USA, Nax Demeter Peyfuss/Viena, Nicolae Saramandu/București, Gheorghe Sbucnea/București, Thom Winiffrith/Londra.

– tuturor congresiștilor, și în mod deosebit delegaților oficiali ai asociațiilor culturale ale aromânilor care, cu mari sacrificii (suportarea unor călătorii lungi și obositoare, cu cheltueli proprii mari) în condițiile modeste oferite de organizatori care nu au dispus de mijloace financiare și organizatorice necesare organizării unui congres de o asemenea amploare.

Congresul de la Freiburg ca și cel organizat la începutul acestei luni de aromânii americani la universitatea din Bridgeport/USA a demonstrat încă odată și acelor care, probabil din necunoașterea realităților, contestă existența și drepturile elementare firești ale aromânilor (drepturi culturale, naționale) că aromânii există și sunt hotărâți să nu dispară din istoria Europei nici în următoarele milenii.

Strâns niți în idealurile lor aromânii vor organiza în 1997, următorul congres într-unul din statele în care sunt autohtoni. Va fi un congres național. Va fi ținut cu ocazia comemorării zilei în care Sultanul i-a recunoscut pe aromâni, printr-un decret imperial din 9/22 mai 1905, ca naționaliste distinctă – creștină, de limbă latină –, și nu ca o componentă a grecismului din Imperiul Otoman.

Freiburg, 29.09.1996

▼
Arhiva Fundației culturale aromâne *Dimândarea Părțiească*, București.

LUCRĂRI DE SPECIALITATE

- ARGINTEANU, I., *Istoria românilor macedoneni din timpurile cele mai vechi și până în zilele noastre*, București, 1904.
- ARMBRUSTER, A., *La roumanité des roumains. Histoire d'une idée*, București, 1977.
- *** *Les aromains*, Paris, 1989 (vezi și traducerea românească: *Aromânii. Istorie. Limba. Destin*, coord. N. Djuvara, București, 1996, cu importante contribuții ale lui P. S. Năsturel, N. Djuvara, M. D. Peyfuss ș.a.).
- BALAMACI, N. S., *Aromanians: one view from the diaspora*, Bridgeport, 1987.
- BĂNESCU, N., *Une problème d'histoire médiévale: creation et caractère du second Empire bulgare (1185)*, București, 1943.
- BARBA, V. G., *Limba și cultura aromână*, în „Zborlu a nostru”, II, (1995), III (1996).
- BELDICEANU, N., *Însemnări asupra românilor din Balcani la lumina surselor otomane*, în „Buletinul Bibliotecii române”, XI, 1984.
- BELDICEANU, N., *Le monde ottomane des Balkans (1402-1566). Institutions, société, économie*, Londra, 1976.
- BELDICEANU, N., *Les Roumains des Balkans dans les sources ottomanes*, în „Etudes roumaines et aroumaines”, Paris- București, 1990.
- BELDICEANU, N., *Les Valaques de Bosnie à la fin du XVème siècle et leurs institutions*, în „Turcia. Revue d'études turques”, 7 (1975).
- BERCIU-DRAGHICESCU, A., *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea*, București, 1996.
- *** *Bibliografie macedo-română*, Freiburg i. Br., 1984.
- BOJANIC, D., *Vlasi u severnoj Srbiji i njihovi prvi kanuni*, în „Istorijski casopis”, 18, 1971.
- BOTIS, T., *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.
- BRĂTIANU, G. I., *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1945.
- BREZEANU, S., *De la populația romanizată la vlahii balcanici*, în „Revista de Istorie”, 29 (1976), nr. 2.
- BREZEANU, S., *„Imperator Bulgarie et Vlachiae”. În jurul genezei și semnificației termenului „Valachica” din titulatura lui Ioniță Asan*, în „Revista de Istorie”, 33 (1980), nr. 4.
- BREZEANU, S. și BARZU, L., *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, București, 1923.
- BUCUTA, E., *Românii dintre Vidin și Timoc*, București, 1923.
- CACIUPERI, A. P., *Dicționar româno-aromân*, București, 1996.
- CANDROVEANU, H., *Aromânii. Ieri și azi. Cultură, literatură, probleme, perspective*, Craiova, 1995.
- CAPIDAN, TH., *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, București, 1932.
- CAPIDAN, TH., *Limba și cultură*, București, 1943.
- CAPIDAN, TH., *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, 1942.
- CAPIDAN, TH., *Meglenoromânii. I. Istoria și graiul lor.*, București, 1925.
- CAPIDAN, TH., *Românii nomazi. Studiu din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, Cluj, 1926.
- CAPIDAN, TH., *Toponymie macéodoroumaine*, în „Langue et littérature”, 3(1946).
- CARAGIANI, I., *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, I-II, București, 1929, 1941.
- CARAGIANI, GH., *Gli Aromeni e la questione aromena nei documenti dell'archivio storico diplomatico del Ministero degli Affari Esteri italiano (1891-1916)*, în „Storia contemporanea”, 18 (1987), 22 (1991).
- CARAGIU MARIOTEANU, M., *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, București, 1975.

- CARAGIU MARIOTEANU, M., *Definition einer Volksgruppe. Glotta und Ethnos der Aromunen*, in „Oesterreichische Osthefte“, 13 (1971), nr. 2.
- CARAGIU MARIOTEANU, M., *Liturgier aromânesc*, București, 1962.
- CARAGIU MARIOTEANU, M., *La romanité sud-danubienne. L'aroumain et le méglé-noroumain*, in „La linguistique“, 8 (1972), nr. 1.
- CAZACU, N., TRIFON, N., *La Moldavie ex-sovietique; histoire et enyeux actuels suivi de Notes sur les Aroumains en Grèce, Macedonia et Albania*. Paris, 1993.
- COLIMITRA, C., *Fârseroții. Monografie*, 1986, f. 1.
- CONSTANTINESCU, N. A., *Chestiunea timoceană*, București, 1941.
- CONSTANTINESCU, N. A., *Despre morlachi*, in „Lui Nicolae Iorga. Omagiu“, Craiova, 1921.
- CUNIA, T., (ed.), *Dictsiunarlu T. Papahagi turnat tu un Dictsiunar rumân-arumân*, Syracuse-Constanța, 1995.
- CUSA, N., *Aromânii (macedonenii) în România*, Constanța, 1996.
- CVIJIC, J., *La péninsule balkanique*, Paris, 1918.
- DIAMANDI AMNICEANU, V., *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938.
- DIAMANDI, S., *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, 1940.
- DJURDJEV, B., *Nesto o vlaskim starjesinam pod turskom upravom*, in „Glasnik zemaliskos muzeja“, Sarajevo, 52 (1940).
- DRAGOMIR, S., *Vlahii și morlacii. Studiu din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924.
- DRAGOMIR, S., *Vlahii din nordul Peninsulei balcanice în evul mediu*, București, 1959.
- FELEZEU, C., LUMPERDEAN, I., *Les valaques du Nord de la Péninsule Balcanique. Esquisse historique*, f. 1, f.a.
- GIURESCU, C. C., *Despre Vlahia Asanestilor*, in „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj“, 4 (1931).
- GYONI, M., *L'oeuvre de Kékaumenos source de l'histoire roumains*, in „Revue d'histoire comparée“, 23 (1945).
- HACIU, A. N., *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936.
- HOFLE, von, C. R., *Des Walachen als Begründer des zweiten bulgarischen Reiches des Assenides*, in S.K.A.W., 95 (1879).
- IONIȚĂ, GH. I., *Românii de dincolo de actualele hotare ale țării*, București, 1996.
- IORGA, N., *Historia des Roumains de la Péninsule des Balkans*, București, 1919.
- JIRECEK, C., *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa*, in „Sitzungsberichte d. k. böhm. Gesellschaft des Wiss. hist.-phil. Kl.“, Praga, 1879.
- KERAMOPOULLOS, A., *Ti einai hoi Koutsoulachoi*, Atena, 1939.
- KOLTSIDAS, A. M., *Oi Koutsulahoi. Etnologike kai laographike melete*, vol. I, Salonic, 1976.
- LAMOUCHE, L., *La Péninsule balkanique. Esquisse historique, ethnographique, philosophique et littéraire*. Paris, 1899.
- LAZAROU, A., *L'aroumain et ses rapports avec le grec*. Salonic, 1986 (o nouă ediție, amplificată, în limba greacă, Atena, 1986).
- LEE WOLFF, R., *The „Second Bulgarian Empire“. Its origin and history*, in „Speculum“ XXIV, 1949, nr. 2.
- LEMERLE, P., *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius. II. Commentaire*, Paris, 1981.
- LITAVRINE, G. G., *Vlahi vizantijskih istocinikov X-XIII vv.*, in „Iugovostocianaia Evropa v srednie veka“, Chișinău, 1972.
- LOZOVAN, E., *Villes, campagne et routes de la Romania Orientale*, in Fr. Altheim „Gheschichte de hunnen“, vol. V, Berlin, 1962.
- LUCA, B. de, *Gli Aromeni nel nuovo assetto balcanico*, Roma, 1919.
- MARCU, L. P., *Le système juridique traditionnel chez les Vlaques balkaniques*, București, 1985.
- MIHĂESCU, H., *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, Paris-București, 1978.
- MIHĂESCU, H., *La romanité dans le Sud-Est de l'Europe*, București, 1993.

- MURNU, G., *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, ediție îngrijită și studiu introductiv de N. S. Tanasoca, București, 1948.
- NANDRIS, J. G., *The Aromâni: approaches to the evidence*, în R. Rohr (ed.), „Die Aromunen Sprache-Geschichte-Geographie“, Hamburg, 1987.
- NĂSTUREL, P. S., *Valaques, Coumans et Byzantins sous le règne de Manuel Comnène*, în „Byzantina“, I, 1969.
- NĂSTUREL, P. S., *Les Valaques balkaniques aux X-ème - XII-ème siècles (Mouvements de population et colonisation dans la Roumanie grecque et latine)*, în „Byzantinische Forschungen“, VII, 1979.
- NESTORESCU, V., *Românii timoceni din Bulgaria. Grai. Folclor. Etnografie*, București, 1996.
- NICOPOLE PASSAROWITZ – D. S., *La triballie. Vidin – Paris, f.a.* (vezi și traducerea românească „Sacra Tribalia“, București, 1994).
- NOE, C., POPESCU-SPINENI, M., *Les Roumains en Bulgarie*, Craiova, 1939.
- PAPACOSTEA, V., *Civilizație românească și civilizație balcanică. Studii istorice.*, București, 1983.
- PAPAHAGI, P., *Scriptori aromâni în secolul al XVII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București, 1983.
- PAPAHAGI, T., *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic*, București, 1915.
- PAPAHAGI, T., *Dicționarul dialectului aromân*, ed. a II-a, București, 1974.
- PAPAHAGI, T., *Grai, folclor, etnografie*, București, 1981.
- PAPAHAGI, V., *Cum s-a format conștiința latinătății la aromâni*, în „Revista istorică“, 24, 1938.
- PAPAHAGI, V., *Les Roumains de l'Albanie et le commerce vénitien aux XVII-ème – XVIII-ème siècles*, în „Mélanges de l'Ecole roumaine en France“, 1931 (O nouă ediție, mult adăugită, *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1935).
- PAPANACE, C., *Fermentul aromân (macedo-român) în sud-estul european*, Constanța, 1995.
- PAPANACE, C., *Geneza și evoluția conștiinței naționale la macedo-români*, Timișoara, 1995.
- PAPATHANASIOU, G. A., *E istoria ton vlahon*, Salonic, 1991.
- PEYFUSS, M. D., *Die aromunische Frage. Ihre Entwicklung von den Ursprüngen bis zum Frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Osterreich-Ungarns*, Viena-Köln-Graz, 1974 (v. și traducerea românească de către N. S. Tanasoca: *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, București, 1994).
- PEYFUSS, M. D., *Die Druckerei von Moschopolis 1731-1769*, ed. II, Viena-Köln, 1995.
- PEYFUSS, M. D., *Rom oder Byzanz? Das Erwachen des aromunischen Nationalbewusstseins*, în „Osterreichische Osthefte“, 12, 1970, nr. 6.
- POPP, N. M., *Craina. O verigă a spațiului etnic românesc*, în „Revista geografică română“, IV, 1941, nr. 2-3.
- POPESCU-SPINENI, M., *Românii din Balcani (Aspecte geo-politice și economice)*, București, 1941.
- POPI, G., *Românii din Banatul sârbesc în secolele XVIII-XX. Pagini de istorie și cultură*, Panciova-București, 1993.
- POPOVICI, D., *O cincarina; prilozi pitanju postanka nase carisije*, ed. II, Belgrad, 1937.
- PRIMOV, B., *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor*, în „Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII-XIX)“ București, 1971.
- PUSCARIU, S., *Studii istroromâne*, vol. II, III, București, 1926, 1929.
- *** *Răscoala și statul Asanestilor. Culegere de studii*, București, 1989 (cu importante contribuții semnate de S. Brezeanu, E. Stănescu, N. S. Tanasoca, T. Teoteoi).
- ROMANSKI, S., *Macedoromânii*, ed. II, București, 1996.
- *** *Românii din Timoc* (ed. de C. Constante și A. Golopentia), vol. I-III, București, f.a.
- ROSETTI, A., *La linguistique balkanique*, București, 1985.
- RUBIN, A., *Les Roumains de Macédoine*, București, 1913.

- SABAREANU, C., *Drepturile românilor din Macedonia la biserica națională*, ed. II, București, 1906.
- SARAMANDU, N., *Aromâna*, în „Tratat de dialectologie românească“ (coord. V. Rusu), Craiova, 1984.
- SARAMANDU, N., *Aromâna și raporturile ei cu greaca (pe marginea unei lucrări recente)*, în „Studii și cercetări lingvistice“, XXXVIII, 1987, nr. 5.
- SAVICI, M. D., *L'aroumain entre dialecte et langue*, în „Linguistica“, XXVII, 1987.
- SCARLATOIU, E., *La romanité balkanique. Origines et diffusion*, I-II, în „Revue des études sud-est européennes“, XXIX, 1991, nr. 3-4; XXX, 1992, nr. 1-2.
- SCARLATOIU, E., *Relațiile lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud. Cuvinte de origine slavă.*, București, 1980.
- ****Sguardo retrospettivo sul movimento nazionalista dei Macedo-Romeni nella Penisola Balcanica*, București, 1940.
- ****Simpozijum o sredjovocovnom catunu*, Sarajevo, 1963.
- STANESCU, E., *Byzantinoulachica I Les Vlaques à la fin du X-ème siècle – debut du XIème et la restauration de la domination byzantine dans la Péninsule Balkanique*, în „Revue des Etudes Sud-Est européennes“, VI, 1968, nr. 3.
- STANESCU, E., *La population vlaque de l'Empire byzantin aux XIème – XIIème siècles*, Atena, 1970.
- STURDZA, M. D., *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople*, Paris, 1983.
- TANASOCA, A., *Autonomia vlahilor în Imperiul otoman în secolele XV-XVIII*, în „Revista de istorie“, 34, 1981, nr. 8.
- TANASOCA, N. S., *Afirmare și alienare în istoria romanității balcanice*, în „Sud-estul și contextul european. Buletin“, II, 1994.
- TANASOCA, N. S., *De la Vlachie des Assénides au second Empire bulgare*, în RESEE, 19, 1981, nr. 3.
- TANASOCA, N. S., *Din nou despre geneza și caracterul statului Asăneștilor*, în „Revista de istorie“ 34, 1981, nr. 7.
- TOVARU, S., *Problema școlii românești din Balcani*, București, 1934.
- TRAPCEA, T. N., *Contribuții la istoria românilor din Peninsula Balcanică. Români dintre Timoc și Morava.*, București, 1946 (și în „Balcanica“, V, 1942, nr. 1.).
- VANKU, M., *Problem aromuna od berlincog kongresa do londonskog mirovnog ugovora*, în „Balcanica“, XX, 1989.
- VUKANOVICI, T. P., *Les Vlaques habitants autochtones des pays balkaniques*, în „L'ethnographie“, 56, 1962.
- WEIGAND, G., *Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-romanen oder Zinzaren*, vol. I, II, Leiptzig 1894, 1895.
- WEIGAND, G., *Ethnographie von Makedonien. Geschichtlich-nationaler, sprachlich-statistischer Teil*, Leiptzig, 1924.
- WINNIFRITH, T. J., *The Vlach: the history of a Balkan people*, New York, 1987.
- ZBUCHEA, GH., *Mișcarea pentru drepturi naționale a românilor din Peninsula Balcanică la începutul secolului al XX-lea*, în „Contribuția românilor la îmbogățirea tezaurului cultural în Balcani“, București, 1992.
- ZBUCHEA, GH., *Problema bisericească la aromâni (1878-1914)*, în „Perenitatea vlahilor în Balcani. Istorie și civilizație aromânească“, Constanța, 1995.
- ZBUCHEA, GH., *România în sud-estul Europei în contextul luptei naționale la începutul secolului XX*, în „Pagini de istorie (studii și comunicări științifice)“, vol. I, București, 1990.
- ZBUCHEA, GH., *Unele considerații privind istoria românilor de peste Dunăre*, în „Miscellanea in honorem Radu Manolescu emerito“, București, 1996.

- BOLINTINEANU, D., *Călătorii* (ed. T. Vargolici), București, 1987.
- BOIAGI, M., *Gramatică aromână ică macedonovlahă*, Freiburg, i. Br., 1988.
- CANDROVEANU, H., *Antologie de proză aromână*, București, 1977.
- CANDROVEANU, H., IORGOVEANU, K., ed, *Un veac de poezie aromână*, București, 1985.
- CHALCOCONDYLAE LAONICI, *Historiarum demonstrationes*, ed. E. Darko, I-II, Budapesta, 1922-1927. (Versiune românească de V. Grecu, *Expuneri istorice*, București, 1958).
- COMNENE ANNE, *Alexiade*, ed. B. Leib, I-II, Paris, 1937- 1945 (versiune românească A. Conmena, *Alexiada*, 2 vol., București).
- CONSTANTINI PORPHIROGENITI, *De administrando imperio*, ed. Gy Moravcsik, Budapesta, 1949 (versiune românească)
- COUSINERY, E. M., *Voyage dans la Macédoine*, I, Paris, 1831.
- DIAMANDI, V., *Reinseignements statistiques sur la population roumaine de la Péninsule des Balkans*, Paris, 1906.
- ****Documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român*, București, 1905.
- ****Documents diplomatiques. Les événements de la Péninsule balkanique. L'action de la Roumanie. 20 septembre 1912 – 1 aout 1013*, București, 1913.
- EMINESCU, M., *Istorie și destin. Contribuții la cunoașterea românimii sud-dunărene*, (ed. A. Dumitrașcu, N. S. Tanasoca), Galați – București, 1993.
- ****Fontes Historiae Daco-Romanae*, II-IV, București, 1972- 1982.
- KEKAUMENOS, *Sovety i rasskazy Kekavmena. Socinenie vizantijskogo polkovodca XI veka*, ed. G. G. Litavrin, Moskva, 1972.
- ****La Macédoine aux Macédoniens* (Société Macédo-Roumaine de Culture Intellectuelle), București, 1912.
- ****Les Macédo-Roumains devant le Congrès de la Paix* (Société Macédo-Roumaine de Culture Intellectuelle), București, 1919.
- LEMERLE, P., *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius*, I, *Le texte*, ed. P. Lemerle, Paris, 1979.
- MAIORESCU, T., *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, ed. S. Neagoe, București, 1995.
- ****Mémoire présenté par les délégués Valaques d'Epire et de Thessalie aux ambassadeurs à Constantinople*, Constantinopol- Pera, 1881.
- MEYER, PH., *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athos- Klöster*, Leiptzig, 1894.
- MOSCHOPOLITIS, D., *Das Lexikon Tetraglosson des Daniil Moschopolitis*, ed. J. Krisophson, „Zeitschrift für Balkanologie“ 10, 1974, nr. 1, p. 1-128.
- NENIȚESCU, I., *De la românii din Turcia europeană. Studiu etnic și statistic asupra aromânilor cu aproape una suta de gravuri și cu o hartă etnografică*, București, 1895.
- NOVACOVIC, S., *Zakonski spomenici srpskich drzava srednjega veka*, Beograd, 1912.
- PAPAHAGI, T., *Antologie românească*, București, 1922.
- POPOVICI, A., *Mémoire sur les Roumains de Serbie, adressée à la Confairence de la paix*, Paris, 1919.
- POUQUEVILLE, F. CH.L., *Voyage de la Grèce*, ed. a II-a, I- IV, Paris, 1826-1827.
- ****La question des Macédo-Roumains ou des Koutzo-Valaques*, București, 1919.
- ****Revendicările naționale ale Macedo-Românilor. Cuvânt adresat presei, oamenilor politici și opiniei publice*, București, 1919.
- ****Românii de peste hotare (1945). Documente din arhiva istorică a M.A.E.*, București, f.a.
- ROJA, C., *Măiestria ghiovăsirii românești cu litere latinești*, Buda, 1809.
- SANDU TIMOC, C., *Mărturii de la românii uitați (9-13 milioane)*, Timișoara, 1995.
- SOLOVIEV, ALEX., *Odobrani spomenici srpskog prava (od. XII do kraja XV veka)*, Beograd, 1926.

PRESCURTĂRI

- DAW** – Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch
– historische Klasse, Wien.
- FHDR** – Fontes Historiae Daco-Romanae.
- RESEE** – Revue des Etudes du Sud-Est européen.
- RHC** – Revue d’Histoire Comparée. Etudes Hongroises.
- RI** – Revista de istorie
- RIO** – Revue Internationale d’Onomatique
- RRH** – Revue Roumaine d’Histoire.

INDICE ANTROPONIMIC

A

Aaron Comitolopol, conducător al bulgarilor, 10
Abdul Hamid-Han, sultan, 63
Abdurrahman, ministru, 80
Alexandrov I., președinte al Consiliului administrativ al Asociației vlahilor din Bulgaria, 180
Alexie, ginerele lui Manuel Comnenul, 13, 37
Alexios Comnenul, împărat bizantin (1081-1118), 7
Ali Tepelena, pașa de Ianina, 44, 46
Anastase, preot român, 81
Anastase, președintele Comunității române din Salonic, 155
Andriia, vlah din Serbia medievală, 18
Andronic II Paleologul, împărat bizantin (1282-1328)
Angelescu Constantin, dr., (1869-1948), ministrul Instrucțiunii Publice, 126
Anghelos Constantin, nepot Ioan Cantacuzino, conducător al vlahilor, 31
Anna Comnena, istoric bizantin, 11
Anonimus Geographus, autor, 20
Antim, P.S.S., mitropolit al Messembriei, mitropolit al românilor, 66
Antonescu Ion (1882-1946), 144, 145, 147, 148, 150, 152
Antonescu Mihai, (1904-1946), ministru de Externe, 144
Asan, conducător al răscoalei din anul 1185, 16, 148
Atanasescu, Demetriu, 49
Atanasescu Dumitru, fruntaș al mișcării aromânilor, 126
Athalis Buias, căpitan de antărți, 81
Aurelian (270-275 e. n), împărat roman, 32, 48
Averchie, preot, 51
Axente C., publicist și avocat din București, 121

B

Babaiana, aromân, 214
Bacalogu, 51
Badralexi, dr., membru al Comunității române din Veria, 112
Lagov Andrei, poet, 61
Bala, vlah din Serbia medievală, 18
Balamace, revizor școlar, 77

Balamace Haralambie, preot aromân, 112, 214
Balamatchi, f. 60
Balduin, împărat latin de Constantinopol (1204-1205), 15
Balin, vlah, 21
Baliu Radu, 149
Bambakas, conducător al vlahilor, 6
Barba, dr. V.G., președinte al Uniunii pentru limba și cultura aromânilor, 175, 177
Bartolovich Antonio, consul venețian la Durazzo, 33
Bataria Nicolae, (1869-1950), om politic, scriitor, 83, 86, 93
Bălcescu Nicolae (1819-1852), istoric și publicist, 141
Bărzeai, vlah din Serbia medievală, 18
Beagota, vlah din Serbia medievală, 18
Bealota, vlah din Serbia medievală, 18
Bea III, regele Ungariei (1172-1196), 16
Bendu Mihai, 149
Beniamin de Tudela, călător, 12
Berilo, vlah din Serbia medievală, 18
Berislav, vlah din Serbia medievală, 18, 21
Biciola Theodor, membru al Societății de cultură macedo-română, 153
Blenche Mihail A., diplomat, 139
Bocu Sever (1874-), om politic, 121
Bogdan, vlah din Serbia medievală, 18
Bogdanovici M., roman din Serbia, 97
Boiagi Mihail G., cărturar, 42
Bojaia, vlah din Serbia medievală, 18
Bolintineanu Dimitrie (1819-1872), scriitor, om politic, 47, 48, 49, 50
Bolliac Cezar (1813-1881), om politic, publicist, 48
Bongu Tascu, 148
Bossy Raoul, diplomat, 150
Braia, vlah din Serbia medievală, 18
Braien, vlah din Serbia medievală, 18
Brapa, vlah din Serbia medievală, 18
Bratan, vlah din Serbia medievală, 18
Bratâmir, vlah din Serbia medievală, 18
Bratelor, vlah din Serbia medievală, 18
Braten, vlah din Serbia medievală, 18
Bratesa, vlah din Serbia medievală, 18
Brateș, vlah din Serbia medievală, 18
Bratin, vlah din Serbia medievală, 18
Bratoina, vlah din Serbia medievală, 18
Bratoneag,
Bratoslav, vlah din Serbia medievală, 18, 21
Brăileanu Constantin, diplomat al României, 88

Brătășanu P., vicepreședinte al Coloniei române din Paris, 121
 Brătianu I. I. C. (1864-1927), om politic, 67, 74, 75, 144
 Brătילו, vlah din Serbia medievală, 18
 Bucea, vlah din Serbia medievală, 18
 Bucor, vlah din Serbia medievală, 18
 Budin, vlah din Serbia medievală, 18
 Budislav, vlah din Serbia medievală, 18
 Bun, vlah din Serbia medievală, 18
 Bunilo, vlah din Serbia medievală, 18
 Buro Ion, membru al Societății de cultură macedo-română, 153
 Busa Zaharia Hagi, 148
 Buta, vlah din Serbia medievală, 18
 Butoarcă Alexandru S., reprezentant al aromânilor din Timoc, 4, 145
 Buțcat, vlah din Serbia medievală, 18

C

Caldoro, deputat Consiliului Europei, 176
 Caliani Augustin, director al Serv. cultural al românilor de peste hotare, 143
 Calice, baron, 78
 Calisperi Nicolae, preot român, 171
 Caludi, supus elen din Ianina, 77
 Cambon Jules, ambasadorul Franței la Londra, 116
 Cantacuzino Constantin, stolnicul (1636-1716), învățat, 30
 Cantacuzino Ioan, împărat (1347-1354) și istoric bizantin, 31
 Cantemir Dimitrie (1701-1723), cărturar și domn, 31, 32
 Capidan Th., (1879-1953) academician, lingvist, 147, 148
 Capsali Foni, revizor al școlilor din Macedonia, 148
 Capsali Take, comerciant, 148
 Caracotta Virgil, dr., membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Caragea Nicolae Chitu sau Craja, 149
 Caragiani, academician, 162
 Caramitru Leonida, român din comuna Pleșa, 81
 Caranicu Jancu, celnic român, 86
 Cardula Machea, președintele aromânilor din Crușevo, 179
 Carol I (1866-1914), rege al României, 76
 Carol de Valois (Franța), prinț, 20
 Carp, șeful guvernului regal, 75
 Cazangi M., proprietar, 91
 Cândroveanu Hristu, scriitor și publicist, 178
 Celea Gh., membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Cernomuj, vlah din Serbia medievală, 18

Cernota, vlah din Serbia medievală, 18
 Chalcocondyl Laonic, (1423-1490), istoric bizantin, 25, 31
 Chaomatianos, Demetrios, arhiepiscop de Ohrida, 17
 Chembrecu Ioan, Dinu, 41
 Cherestegi G., 148
 Chihaia Dumitru, membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Chiuzel Costa Dimitrie, comerciant din Coceana, 148
 Choniates Nichita, istoric bizantin, 16
 Chrrysos, olar din Ohrida, 17
 Chumnos Theodor, înalt funcționar bizantin (sebast și hartular), 7
 Cicma Demetriu, C., vicepreședinte al Congresului comunității române din Imperiul otoman, 92, 93
 Ciola, vlahă, 17
 Cionescu Steriu N., președintele Congresului comunităților române din Imperiul otoman, 92, 93, 148
 Cionga C., revizor școlar, 91
 Ciucea, vlah din Serbia medievală, 18
 Ciulli, preot, 162
 Ciumetti, student român din București, 132
 Coca G., fruntaș român din SUA, 178
 Coe Adam, 148
 Coman, vlah, 21
 Constantin, rege al Greciei, 112
 Constantin Porphyrogenetul (906-959), împărat, istoric, 5
 Constantinescu George, membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Constantinescu V., secretar al Congresului comunității române din Imperiul Otoman, 92, 93
 Cosacovici Dimitrie, 48
 Costache Lupu, om politic, 132
 Costin Miron, (1633-1691), cronicar, 28
 Costu Gazdu, celnic roman, 86
 Cousinery E. M., diplomat și publicist francez, 46
 Cousinéry E. M., (1747-1833), cărturar și diplomat francez, 46
 Crainic Nichifor (1889-1972), publicist și literat, 142
 Craja Theodor, membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Crasimir, vlah din Serbia medievală, 18
 Cristea Miron (1925-1939), patriarh al României
 Crule Gheorghe, 75
 Cuber, conducător al avarilor, 3
 Cuchici, vlah 21
 Culin, vlah din Serbia medievală, 18

Cuman, vlah din Serbia medievală, 18
Cuplen, vlah din Serbia medievală, 18
Cuza Alexandru Ioan, domn (1859-1866),
49, 50

D

Dabo Constantin, membru în Consiliul
general al Societăților de cultură
macedo-română, 153
Dabura I., reprezentant al aromânilor din
Epir și Pind, 179
Daișa, vlah din Serbia medievală, 18
Dan, inspector școlar în Salonic, 75, 148
Daskalakis Apostol, istoric grec, 165, 167
David, comitopol, conducător al bulgarilor,
10
Dănjina, vlah din Serbia medievală, 18
Dead, vlah din Serbia medievală, 18
Deadol, vlah din Serbia medievală, 18
Decebal, rege dac, (87-106), 2, 6
Desilo, vlah din Serbia medievală, 18
Desimir, vlah din Serbia medievală, 18
Desislav, vlah din Serbia medievală, 18
Dimcev Dimo (Cuvata Dina), poet, 179
Dinischiotu Nicolae, membru în Consiliul
general al Societății de cultură
macedo-română, 153
Dioclețian, împărat roman (284-305), 1, 5
Dionisie Dumitru, membru în Consiliul
general al Societății de cultură
macedo-română, 153
Dimitrie, preot și eparh al Mețovei, 41
Dissescu C., (1854-1932), om politic, 107
Djuvara Al., diplomat, 68, 91, 96
Dobre, vlah, 21
Dobri Bodurov, ministru adjunct al
învățământului în Bulgaria, 166
Dobrișa, vlah din Serbia medievală, 18
Dobrița, vlah din Serbia medievală, 18
Dobromir, vlah din Serbia medievală, 18
Dobromir Chrysos, vlah, 16
Dobroslav, vlah din Serbia medievală, 18
Dragic, vlah, 21
Dragoman, vlah din Serbia medievală, 18
Dragomir, vlah din Serbia medievală, 18
Dragoslav, vlah, 21
Dragoș, vlah din Serbia medievală, 18
Dragoviță, vlah, 21
Dragun, vlah din Serbia medievală, 18
Draguș, vlah din Serbia medievală, 18
Drăguș, vlah din Serbia medievală, 18
Drajan, vlah, 21
Drazivojevic, vlah, 24
Drăgan, vlah din Serbia medievală, 18
Drăgășan, vlah din Serbia medievală, 18
Drujoe, vlah, 21
Dubravcić, vlah, 24
Dubrăviță, vlah, 21
Duca, Neofit, călugăr, 40, 42

Dudumi V., membru în Consiliul general
al Societății de cultură
macedo-română, 103

Duma Lazăr, 149

Duma, inspector la Inspectia școlilor și
biseriilor din Turcia, 75

Dumba Dancher, 57

E

Elisabeta, regină a României, 89

Eminescu Mihai, (1850-1889), poet,
publicist, 52

Esarcu Constantin (1836-1898), om de
cultură, 153

Etter, diplomat rus, 106, 116

F

Ferrarini, deputat, Consiliul Europei, 176,
181

Fistea Adam, preot, reprezentant al
românilor din Banat și Timoc, 145

Foschi, deputat, Consiliul Europei, 176

Fossali Nicolae, negustor, 39

Frankopan Hanz, cneaz, 24

Frederic zis Barbarosa (1701-1713),
împărat german, 144

Fundi Triandafir, membru în consiliul
general al Societății de cultură
macedo-română, 153

G

Gadelu Dimitrie, Triandafilu, proprietar
aromân, 43

Gaga D., profesor la Școala comercială, 91

Galerius, împărat roman (305-311), 1

Gallienus, împărat roman (253-268), 2, 30

Gamillscheg, lingvist german, 148

Gandio R., 178

Ganger, romanist german, 181, 184

Ganger Hans-Martin, profesor, 181, 184

Gargala, Dina, 60

Gavanescu I., profesor universitar, 121

Gărd, cneaz vlah din Serbia medievală, 18

Gărdoș, vlah din Serbia medievală, 18

Gela, vlah din Serbia medievală, 18

Georgescu D., diplomat, 81

Gheorghe, vlahul, 21

Gheorghe, regele Greciei, 76

Gheorghiu Dimitrie, vlah, 29

Gheorghiu Simu, vlah, 29

Ghiaciu Sterie, învățător la școala primară
din Hrupiștea, 162

Ghiaciu V. Hristu, absolvent al liceului
român din Grebena, 162

Ghira Adam, negustor vlah, 29

Ghira Ion, scriitor, 75

Ghira Gheorghe, negustor vlah, 29

Ghira Anton, negustor vlah, 29
 Ghira Adam, Gheorghiu, negustor, 29
 Ghiti Constantin, reprezentant al aromânilor din Pind, 129
 Ghiulamila, dr., președinte al Societății de cultură macedo-română, membru al Societății de cultură macedo-română, 107, 122, 132, 147
 Giers M., ambasador rus, 74, 76
 Giuliano Di San, marchiz, om politic italian, 116
 Giulamila I. Gh., autor, 147
 Gloz von der, general german, 146
 Goga Mircea, secretar general al Societății Studenților macedo-români, 141
 Goga Iordache, 48
 Goșin, vlah, 21
 Golesevic, vlah, 24
 Gostilo, vlah din Serbia medievală, 18
 Gostinir, vlah din Serbia medievală, 18
 Gostișa, vlah din Serbia medievală, 18
 Grăbeșică, vlah, 21
 Grădan, vlah din Serbia medievală, 18
 Grădișteanu Ion C., om politic, 135
 Grădoș, vlah din Serbia medievală, 18
 Grăgur, (grigor), vlah din Serbia medievală, 18
 Gremianites Ion, căpetenie a răsculaților vlahi, 6
 Grey Edward Sir, ministrul Afacerilor Străine Anglia, 106, 108, 116
 Grigorcea, 150
 Gripon, vlah din Serbia medievală, 18
 Grobacic, vlah din Serbia, 24
 Grofșoreanu Cornel, (1881-), dr., publicist bănățean, secretar al organizației minorității românești din Jugoslavia, 134
 Grubașici, dr. Kosta, subsecretar de stat sârb, 160
 Gudaș, căpitan grec, 81
 Gugota, vlah din Serbia medievală, 18
 Guli Sterie, aromân, 81
 Gunea, vlah din Serbia medievală, 18

H

Hagi-Gogu Apostol, aromân din vilaetul Salonic, profesor, 81
 Hagigogu Sterie, membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Halchia Peter, negustor aromân, 75
 Haret Spiru (1851-1912), savant și om politic, 67
 Heba Teodor, procuror, 164
 Hențescu, avocat, 128
 Hitler Adolf, 148
 Hodișa, vlah din Serbia medievală, 18
 Hojița, vlah din Serbia medievală, 18

Hrane, vlah, 21
 Hrelia, vlah din Serbia medievală, 18
 Hristache Iutza, membru în Consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
 Hristodol Eftimiu, 39
 Hristu Vasile N., 169
 Hristu Chiru, efor al Comunității române, 149
 Hrișa, arhonte vlah, 37
 Hurmuzescu D., profesor, 121

I

Ilia, vlah din Serbia medievală, 18
 Ingennus, general roman în Moesia, 2
 Innocențiu al III-lea, papă (1198-1216), 14
 Ioachim III, patriarh de Constantinopol, 56
 Ionescu George, diplomat, 149
 Ionescu Take (1858-1922), om politic, 112, 127, 136
 Ioniță (Caloianul) (1197-1207), țar al vlahilor și bulgarilor, 14, 15
 Iordan Iorgu, lingvist roman, 159
 Iotzu Constantin, membru al Societății de cultură macedo-română, 153
 Isaac II Angelos, împărat bizantin (1185-1195), 16
 Ismail-bei, 46
 Istrati C. I., (1850-1918), savant, 70
 Ivanis Ivanovic, ban, 24
 Ivanis Nelipic, ban al Croației, 24

J

Jiga Caius, profesor la școlile române din Grecia, 155
 Jirecek Constantin (1854-1917), savant ceh, 146
 Johhart, ministrul Afacerilor Străine Franța, 116

K

Katrareș Ioan, autor de lucrări satirice, 23
 Kekaumenos, istoric bizantin, 6
 Kendrenos Georgios, istoric bizantin, 10
 Khadji Guitzi-Papa, 60
 Khadji-Sterio, Vassili, 60
 Kihrkiciev T., președintele Societății vlahilor aromâni, 180
 Killinger Manfred, von., ministrul Germaniei la București, 144, 150
 Kinnamos Ioan, istoric bizantin, 13
 Kisoivanoff, ministru de Externe bulgar, 140
 Klein Samuel Micu (1745-1886), cronicar, 37
 Kocic, vlah din Serbia, 24

Kogălniceanu Mihail, (1817-1891), istoric,
om politic, 55, 75
Kostas Acritas, căpitan de antărți din
vilaretul Salonic, 81
Kostov Mitko, președinte al Ligii vlahilor
din Macedonia, 179
Kustoazic Bulat, vlah, 24

L

Lactanius, autor roman creștin, 1
Lahovary Al. Em., diplomat, 75, 77, 82, 83
Lahovary Iacob, (1846-1907), diplomat, om
politic, 78
Lahovary Ion N., (1848-1915), diplomat,
om politic, 70
Lalescu T., (1882-1929), profesor, 121
Lambru Chr., președintele Comunității
române din Salonic, 91
Lamouche L., publicist francez, colonel, 146
Lamsdorf Vladimir Nicolaevici, ministru
de externe al Rusiei, 74, 76, 78
Laurian (P.S.), 51
Leake William Martin, călător englez, 178
Leav, vlah din Serbia medievală, 18
Leonte A., dr, președinte al Societății de
cultură macedo-română, 94, 95, 99,
103
Leopold I., împărat romano-german
(1655-1705), 27
Liotici, șef al cetnicilor, 156
Liube, vlah, 24
Liubota, vlah din Serbia medievală, 18
Louis de Blois, conte latin, 15
Luca Mihail, profesor la liceul din
Grebena, 162
Luca Târnău, profesor, 162
Luczas, prim ministru al Ungariei, 116

M

Macchio, baron, diplomat al
Austro-Ungariei, 116
Madjari G., 60
Maimuca N., 149
Maiorescu Titu (1840-1917), om politic,
cărturar, ministrul Afacerilor
Străine, 108, 109, 117
Manassier de Lisle, căpetenie a cruciaților,
15
Maniu Iuliu, om politic, 134
Manovrada Gh., aromân din Ianina, 39
Manuel Comnenul (1143-1190), împărat
bizantin, 13
Marcu P., șeful Serviciului școlilor și
bisericeilor române din Peninsula
Balcanică, 126
Mareș Nicolae, diplomat, 178
Markos, general, 165
Marshall, baron, 78
Martin, vlah, 21
Martin Constantin, 149
Martu Gheorghe, membru în Consiliul
general al Societății de cultură
macedo-română, 153
Massaret Bernardini, deputat, Consiliul
Europei, 176
Matei, împărat româno-german,
(1608-1614), 26
Mauros, funcționar bizantin, arhonte, 3
Maximianus Daia, împărat roman
(305-313), 1.
Mărgărit Apostol, inspectorul școlilor
române din Turcia, 68, 126
Mărgăritărescu G., dascăl, 51
Mărghelea, vlah din Serbia medievală, 18
Mârșa, vlah, 21
Meelissenos Nichifor, demnitar imperial,
11
Mehedinți Simion (1869-1962), om politic,
savant, 136
Mehmet al V-lea, sultan, 93
Metta Nicolae, membru în consiliul
general al Societății de cultură
macedo-română., 153
Micu Samuil, (1745-1806), cronicar, 37
Miha Costa, aromân, 81
Mihadaș Constantin, membru în consiliul
general al Societății de cultură
macedo-română, 153
Mihai (1940-1947), regele României, 148
Mihailovici Draja, general, om politic,
sârb, 156
Mihailovski Mite, președintele Asociației
aromânilor din Stip, 179
Mihalache Ion (1882-1963), om politic, 132
Mihanji-Stergiu Vanghea, poetă, 179
Milan, rege sârb, 156
Milin T., vicepreședinte al Congresului
comunității române din Imperiul
otoman, 92, 93
MiliutinȘtefan, regele Serbiei, (1282-1321),
21
Millelire, consul al Italiei, 77
Milța, vlah din Serbia Medievală, 18
Miroș, vlah din Serbia Medievală, 18
Mișu Nicolae (1858-1924), om politic,
diplomat, 93, 105, 108
Mocioni, familie de origine aromână, 57
Moise, comitopol conducător al bulgarilor,
10
Moisescu, preot, 171
Moscopoleanu Daniel, preot, 34
Moscopoleanu Ucuta Constantin, învățat
aromân din Moscopol, 38
Movileanu Constantin, diplomat, 128
Mujilo, vlah din Serbia medievală, 18
Mundrici Petar, învățător și deputat în
Serbia, 163

Murgu Eftimie, (1805-1870), cărturar, om politic, 45
Murnu George (1868.), poet și savant, 98, 101, 103, 106, 115, 116, 121, 178, 132, 123
Mussolini Benito, duce, 145, 148
Muși C., român macedonean, 132
Muși V., avocat, 128

N

Namania Ștefan (1196-1228), principe și rege al Serbiei, 18
Nane Pero, președinte al Asociației aromânilor din Skopje, 179
Nanota, vlah din Serbia medievală, 18
Napoleon al III-lea, 146
Naum Iota, profesor în Salonic, 93
Naum Ghica, membru în consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
Neciu D., secretar al Congresului comunității române, 92, 93
Nedici, șef cetnic, 156
Neag, vlah din Serbia medievală, 18
Neagota, vlah din Serbia Medievală, 18
Neagoslav, vlah din Serbia Medievală, 18
Neaguș, vlah din Serbia medievală, 18
Neaj, vlah din Serbia Medievală, 18
Nectarie, mitropolit al Pelagoniei, 54
Nenițescu Ioan, autor, 62
Neofit, călugăr, 23
Nerad, vlah din Serbia Medievală, 18
Netta Constantin, 149
Nicholson Arthur, Sir, diplomat englez, 116
Nicodim, patriarhul României, 152
Nicola, vlah din Serbia medievală, 18
Nicolae, patriarh, (1084-1111), 9
Niculăiță Delphinas, vlah, conducătorul răscoalei, 6
Noe Constantin (-1939), om politic și publicist, 146

O

Osman Pașa, valiu, 77
Ostojic Miht, vlah din Serbia, 24
Oprișan Emil, diplomat, 149

Q

Quintus Maximus, general român, 44

P

Pacemil, vlah din Serbia Medievală, 18
Pachitch Nik., P., 109
Pachymeros Georgios, istoric bizantin, 19
Paia Nicolae, avocat, 153

Paia Tache, meșteșugar aromân, 75
Pană Zahu, poet, 178
Panu Anastasie, ex-caimacam de Moldova, 146
Panu Coste, croitor, 91
Papa Georges Miho, 60
Papacostea Cezar, membru al Societății de Cultură macedo-română, 122
Papacostea Victor, cărturar, 146, 178
Papahagi Ger., dr., vicepreședinte al Congresului comunității române din Imperiul otoman, 92
Papahagi Gheorghe, membru în consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
Papahagi Nicolae, fruntaș național, aromân, 115, 116, 122, 153
Papahagi P., academician, lingvist, 93, 95, 106, 178
Papahagi Take, academician, lingvist, 117, 121, 123, 178
Papahagi Valeriu, istoric, 153, 162
Papanace C., om politic și publicist, 165, 167, 168
Pasici, om politic sârb, 09, 113
Pauker Ana, ministrul afacerilor străine, 164, 165
Pădeanu Alexandru, diplomat, 77
Pârvoslav, vlah din Serbia Medievală, 18
Perdichi Ilie, profesor, Salonic, 162
Peristeri Gheorghe, membru în consiliul general al Societății de cultură macedo-română, 153
Petrașincu Ion, ministrul culturii, 149
Petru, conducător al răscoalei din anul 1185, 16, 148
Petru (Pierre), nepot al împăratului Otto II (973-983), 6
Philes Manuel, poet, (1271-1345), 22
Phillipide Al., 178
Picot Emil, publicist, 57
Pietrosa, consul venețian, 29
Pinetta Mihail, profesor, 128
Plean, vlah din Serbia Medievală, 18
Poligrad, vlah din Serbia Medievală, 18
Poneag, vlah din Serbia Medievală, 18
Poni Petru, om politic, savant, 64
Popa Mic, vlah din Serbia Medievală, 18
Popa Pacen, vlah din Serbia Medievală, 18
Popa Theodor, preot în orașul Bitolia, 126
Popescu Em., consul general al României în Grecia, 150, 151
Popnicola Nico, președinte al comunității aromânilor din Bitolia, 179
Popov, ambasador bulgar la București, 140
Popovici Atanasie, fruntaș aromân din Serbia, 105, 120, 121, 124
Pouqueville F. Ch. L., diplomat și publicist, 44
Povrăjean, vlah din Serbia Medievală, 18

Poznanovic Ivan, vlah, 24
Preadihna, vlah din Serbia Medievală, 18
Preadimir, vlah din Serbia Medievală, 18
Predilo, vlah din Serbia Medievală, 18
Prenda Andronache, 149
Prodan, vlah din Serbia Medievală, 18
Prujină, vlah din Serbia medievală, 18
Pucerea Tașcu, fruntaș național, 107, 128,
132
Puig Lluís de, deputat în Consiliul
Europei, 176, 184

R

Radeinos Constantin, demnitar, 26
Radiș, vlah din Serbia Medievală, 18
Radomir, vlah din Serbia Medievală, 18, 21
Radoslav, vlah din Serbia Medievală, 18
Radota, vlah din Serbia Medievală, 18
Radu cel Șchiop, proprietar vlah, 7
Radu, vlah din Serbia Medievală, 18, 21
Raduș, vlah din Serbia Medievală, 18
Rădulescu Botică, deputat, 176
Regilianus, comandant militar roman din
Illiria, 2
Robescu C. F., membru în comitetul
general al Societății de cultură
macedo-română, 89, 103
Roca Constantin, român din Ohrida, 149
Rodjevic, vlah, 24
Romansky St., profesor univ, bulgar, 147,
148
Rosetti C. A., om politic, 48
Rubin Alex., publicist, 110
Rudenco T., diplomat, 164
Rudolf al II-lea, împărat romano-german
(1572-1608), 27
Rug, vlah din Serbia medievală, 18

S

Salih Efendi, reprezentantul guvernului la
Congresul comunității române, 92, 93
Samaritan Adam, aromân, 81
Samuil, comitopol conducător al
bulgarilor, 10
Sankovic, vlah, 24
Savfet, pașa, 53
Săbăreanu Cornilie, arhimandrit, 87
Sâna, vlah din Serbia Medievală, 18
Schonberg Fr., consul general german în
Grecia, 150, 151
Scoromir, vlah din Serbia Medievală, 18
Severin A., om politic, 176
Sian, vlah din Serbia Medievală, 18
Sideri Jean, aromân, 75
Sideri Tissu, aromân, 75
Sideri Zisu, aromân, 48
Sima, vlah din Serbia Medievală, 18

Simotta George, membru al Societății de
cultură macedo-română, 153
Sina, vlah din Serbia Medievală, 18
Sina Simeon Georges, bancher, 57
Singur, vlah din Serbia Medievală, 18
Slavco, vlah din Serbia Medievală, 18
Som Mihali, aromân, 81
Stammu Dimitrie, negustor, 39, 41
Stammu, Sterie, Nițu, epitrop, 41
Stanciu N., consul în Bulgaria, 169
Stanimir, vlah din Serbia medievală, 18, 21
Stanislav, vlah 21
Stavridi D., diplomat, 81
Sterie Nițu, negustor, 39, 41
Stoica Vasile, diplomat, 140, 147, 159
Stratin, vlah din Serbia Medievală, 18
Stravu Panaioti, 39
Streaza, vlah, 24
Stroescu Vasile, conducătorul mișcării
naționale din Basarabia, 121
Sturza D. A., om politic, 75, 88
Sunda Tascu, negustor aromân, 75
Suveică Gheorghe I., preot, reprezentant
al românilor din Banat și Timoc, 145
Sârban, vlah din Serbia medievală, 18
Șincai, Gheorghe, cronicar, 36

T

Tacit N., revizor școlar, 77
Talabace Vasile, aromân, 214
Tanașoca Atanase, avocat, fruntaș
aromân, 132, 153
Tasse Tache, membru în comitetul general
al Societății de cultură
macedo-română, 153
Tașcu Ciulli, arhitect în consiliul general
al Societății de cultură
macedo-română, 153
Tate Vasile, aromân, 214
Tătărescu Constantin, meșteșugar
aromân, 75
Tătărescu Gheorghe (1866-1957), om
politic, 158, 160, 161
Tăut Nicolae, 121, 123, 149
Teju Sterie, membru în Consiliul general
al Societății de cultură
macedo-română, 153
Telioni N., maior, 165
Tell Christian (1807-1884), om politic, 48
Teodoru Costa, negustor vlah, 29
Terter Gheorghe I., țar bulgar (1281-1288)
Tesimir, vlah din Serbia Medievală, 18
Thunmann Johannes, istoric, 35, 178, 57
Tihoci, vlah din Serbia medievală, 18
Tihomir, vlah din Serbia Medievală, 18
Tihoslav, vlah din Serbia medievală, 18
Timoc Sandu C., publicist, 161
Titulescu Nicolae (1882-1941), ministrul
afacerilor externe, 138, 140

Tolcă, vlah din Serbia Medievală, 18
 Toncheff, ministrul afacerilor străine din
 Bulgaria, 109
 Tonebazis, reprezentantul guvernului grec
 la Constantinopol, 76
 Topa, dr., român macedonean, 132
 Traian, împărat roman (98-117), 1, 6
 Trussen, vlah din Serbia Medievală, 18
 Tsolacoglu, general grec, 150
 Tudor, vlah din Serbia Medievală, 18, 21
 Tullin Nusi, poet, 132
 Tupe, vlah, 21
 Turiac, vlah din Serbia Medievală, 18
 Turnescu, 51
 Tuș, vlah din Serbia Medievală, 18
 Tușița Anastasie Mihail, episcop, 41
 Tzimiskes Ioan I., împărat bizantin
 (969-976), 10

U

Unca Ioan, învățător școală română
 Crusova, 62
 Urechia V. A. (1834-1901), istoric,
 președinte al Societății de cultură
 macedo-română, 71
 Urseanu Gheorghe, membru în Consiliul
 general al Societății de cultură
 macedo-română, 153
 Ursu I., istoric, 121

V

Valaori Iuliu (1867-1936), profesor, om
 politic, 103, 106, 115, 116
 Vanciu Magiar, negustor aromân, 75
 Vanghele Dimitrescu, efor al comunității
 române, 149
 Vasa A. Bego, român din Veles, 149
 Vasile, vlah din Serbia Medievală, 18
 Vasile II Bulgarothonul, împărat bizantin
 (976-1025), 6
 Vașolti Vilrgil, membru în consiliul
 general al Societății de cultură
 macedo-română, 153
 Vatatzes, general bizantin, 13
 Vâlcsan, vlah din Serbia Medievală, 18
 Vâlcoslav, vlah din Serbia Medievală, 18
 Velean, vlah din Serbia Medievală, 18
 Velimir, vlah din Serbia Medievală, 18
 Velichi C., istoric român, 157
 Venizelos (Venizelos) E. K., om politic grec,
 109, 112, 113
 Verinoi, vlahul participant la răscoală, 6

Vianu Tudor, academician, 160
 Viculescu Emil, garant Consulat Ianina,
 162
 Villehardouin Geoffroy, cronicar, 15
 Vioreanu, 51
 Visari, conte, diplomat italian, 146
 Visibelli, deputat în Consiliul Europei, 176
 Vitkovic, vlah din Serbia, 24
 Vlad, vlah din Serbia Medievală, 18
 Voila, vlah din Serbia Medievală, 18
 Voilor, vlah din Serbia Medievală, 18
 Voimir, vlah din Serbia Medievală, 18
 Voinea, vlah din Serbia Medievală, 18
 Voineag, vlah din Serbia Medievală, 18
 Voitec Ștefan, ministrul educației
 naționale, 155, 158
 Vovu Atanase, membru în Consiliul
 general al Societății de cultură
 macedo-română, 153
 Voynovici, vlah din Serbia Medievală, 18
 Vrabie E., 178
 Vratisa, vlah din Serbia Medievală, 18
 Vukcic Matias, vlah din Serbia, 24
 Vusim, vlah din Serbia Medievală, 18

W

Weigand Gustav, 127, 178

Z

Zalocosta, poet, 165
 Zarma Gheorghe, membru al Societății de
 cultură macedo-română, 153
 Zarura Gheorghe, membru în Consiliul
 general al Societății de cultură
 macedo-română, 153
 Zbucnea Gh., istoric, 178
 Zega Atanasie, membru în Consiliul
 general al Societății de cultură
 macedo-română, 153
 Zica Mihali, aromân, 81
 Zicu Tașu, cetnic român, 86
 Zima Gh., președintele Societății
 Studenților macedo-români, 141
 Zlata, vlah din Serbia Medievală, 18
 Zlina, vlah din Serbia Medievală, 18
 Zosima Zois Pavlu, evghenetul cavaler al
 Ordinului "Sf. Ana", 43
 Zottu Tașcu, membru în Consiliul general
 al Societății de cultură
 macedo-română, 153
 Zuca C., 149

INDICE TOPONIMIC

A

Abbazia, 76
Abela, localitate în Macedonia grecească, 129, 139
Aearnania, provincie în Grecia, 146
Achialos, râu din Grecia, 16
Adrianopol, 15
Adriatică, mare, 44, 48, 86, 146, 147
Aenos, cetate din Tracia, 11
Agia, 44
Agria, 36
Albania, 33, 35, 36, 44, 46, 48, 52, 60, 63, 86, 103, 108, 112, 113, 123, 124, 133, 143, 146, 147, 152, 153, 164, 168, 174, 181
Aliacmon, localitate pe râul Bistrița, 108
Aminciu, sat în Macedonia, 119
Ancona, 44
Ankara (Ancrya), oraș în Anatolia, 16
Anovlahia (Vlahia de Sus), 146
Aproptomos, localitate megalo-vlahă, 44
Ardela, sat în Grecia, 108, 119, 139
Aricevo, localitate în Macedonia sârbească, 148
Armata, sat în Macedonia, 119
Asia, 36, 152
Atena, capitala Greciei, 76, 112, 113, 114, 127, 147, 155, 162, 164, 171
Athos, munte în Grecia, regiune, 4, 9, 138, 171
Australia, 181
Austria, 36, 44, 57, 60, 76
Austro-Ungaria, 77, 78, 118
Axios, azi Vardar, râu, 16

B

Baiassa, sat în Macedonia, 119
Balcani, 58, 71
Balcanică (Peninsula), 60, 61, 63, 68, 70, 74, 98, 101, 104, 105, 106, 116, 117, 118, 122, 173, 174, 175, 176
Baleie, oraș în Cadrilater, 140
Banat. 46. 120, 121, 125, 133, 134, 139, 144, 145, 152, 160, 161, 181
Bara, localitate în vilaietul Cosovo, 86
Barbant, 46
Barbaroși, sat în Macedonia, 62
Bargazi, localitate în Cadrilater, (apoi Tolbuhin), 128, 135, 140, 169
Basarabia, 31, 71, 72, 120, 121
Băneasa, localitate, 129
Beala de Sus, 149

Belcamen, localitate în Macedonia grecească, 139
Belgia, 46
Belgrad, 33, 104, 113, 125, 127, 144, 147, 149, 160, 161, 164, 181, 182
Berat, localitate în Albania, 88, 92, 131
Berlin, 108, 116
Bistrița, râu în Albania de Sud, 108
Bitolia (Pelagonia), 34, 56, 64, 70, 73, 75, 82, 87, 92, 93, 94, 95, 123, 126, 149, 161, 164, 175, 179, 182
Blatu, râu în Macedonia, 62
Boiana, port, 33
Bolievat, 163
Bolijevacki, 163
Bor, 163
Borski, 163
Bosfor, 15
Bosnia, 26, 52, 139, 146
Brăila, 134, 140
Breaza, sat în Macedonia, 108, 119, 129, 139
Bridgeport (SUA), 175, 178, 181
Bruxelles, 184
Brzo-Palancki, 163
Bucovina, 71, 72, 97, 104, 120, 121
București, 41, 50, 51, 54, 55, 70, 71, 72, 74, 76, 78, 81, 84, 89, 97, 102, 103, 108, 109, 112, 121, 122, 125, 152, 158, 162, 164, 165, 171, 172
Budapesta, 36, 45, 57, 116
Bulgaria, 4, 6, 8, 17, 36, 52, 63, 68, 67, 71, 81, 103, 105, 107, 109, 112, 122, 123, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 143, 144, 147, 152, 153, 157, 163, 166, 168, 169, 174, 180, 181
Byza, cetate bizantină în Tracia, 19

C

Cadrilater (Dobrogea Nouă), 128, 132, 142, 144
Cadix, localitate în Italia, 44
Calafat, 135
Camouni, munte în Macedonia, 148
Candavia, localitate în Epir, 44
Caraferia, ținut în vialetul Salonic, 81
Castamonitu, mănăstire la Sf. Munte Athos, 4
Castoria, oraș în Macedonia, azi Kastoria, 8, 10, 17
Caterina, localitate în vialetul Salonic, 75, 81
Cavarna, localitate în Cadrilater, 140
Călăriți, localitate megleno-slavă, 44

Călini, sat din vialetul Cosovo, 86
Călive, localitate în vialetul Salonic, 81
Cândrova, localitate în Grecia, 139, 171
Cehoslovacia, 139
Cer, sat în Macedonia, 62
Cerna, 62
Cetina, regiune în Croația, 24
Chios, insulă în Grecia, 150
Chișinău, 120, 152
Chostiane, ținut, 7
Clissa, cetate în Croația, 24
Coceana, localitate în Macedonia Nordică, 68, 86, 149
Cociștea, sat în Macedonia, 62
Coclîma Stip, localitate în Macedonia, 139
Constantinopol (Bizanț), 3, 4, 16, 19, 41, 44, 59, 60, 66, 68, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 832, 86, 87, 96, 112, 115, 147, 152

Constanța, 128, 140, 177
Copaci, râu afluent al râului Trișca, 62
Copranița, district în Slavonia, 27
Corcea (Korcea) localitate în Albania, 112, 139, 164
Corint, oraș în Grecia, 150
Corița (Coritza, Koritza), 81, 92, 108, 112, 113, 114, 123, 143
Coșovo, vialetul, 65, 68, 86, 65
Craina (Kraina), județ în Serbia, 105, 125, 139, 145, 156

Craișa, sat aromân, în Albania, 108
Cratova, cazana, 86
Crăciunac, munte, 61
Creta, 81
Crimea, (Crimeea), 36
Crița, district în Slavonia, 27
Croația, 24, 139
Crușova (Krușevo) localitate în Macedonia, 3, 61, 62, 70, 75, 86, 146, 149, 179
Cumanîța, localitate în regiunea Veria, 126
Cumanova (Kumanovo, Cumanovo), localitate în vialetul Cosovo, 68, 149
Cupa, localitate în Macedonia grecească, 139

D

Dacia, 2, 3, 25, 32, 35, 36, 37, 48, 52, 146, 147, 178
Dalmația, provincie romană, 2, 5, 24, 139
Damas, localitate în Macedonia grecească, 139
Darda, localitate pe râul Bistrița, 108
Dardania, provincie, partea prefecturii Illyricum, 3
Delian, localitate în vialetul Salonic, 75
Deliorman, localitate în Dobrogea, 136
Devri (episcopie), 8
Disnița, localitate în Albania, 143
Dobani, localitate în Grecia, 171

Dobrinova, sat în Macedonia, 119
Dobrogea, 102, 136, 142, 144
Doliani (Dolliani), localitate în Grecia, 81, 139, 171
Doni Milanovăț, 163
Dovra, localitate în regiunea Veria, 126
Drama, localitate în Macedonia, 68
Dunăre, fluviu, 3, 6, 37, 40, 48, 62, 107, 133, 135, 136, 140, 145, 146, 147, 152, 153, 163, 174, 181
Dupnița, localitate în Bulgaria, 180
Durazzo, oraș în Albania, 29, 33
Durazzo, oraș în Croația, 147
Durostor, județ în Cadrilater, 140
Duvanița, munți (cazanele Coceanele și Palanca), 86

E

Egipt, 3, 9
Elada (Grecia), 6, 30, 63, 48,
Elbasan, 30, 92, 139, 143
Elveția, 101, 118
Epir, provincie a Greciei, 6, 31, 32, 43, 44, 47, 48, 53, 59, 60, 75, 86, 88, 103, 112, 113, 123, 124, 129, 141, 146, 152, 153, 181
Etolia (provincie în Grecia), 146
Europa, 36, 44, 60, 61, 88

F

Fetița, localitate în Macedonia grecească, 139
Flensburg, localitate în Germania, 180
Franța, 44, 48, 181
Freiburg, 174, 175, 181, 184
Furca, sat românesc în Pind, Grecia, 165

G

Galați, 117, 140, 152
Geneva, 134
Genova, 44
Germania, 33, 46, 76, 144, 148
Giurmaia de Sus, localitate în Bulgaria, 68, 92, 140, 143
Gopeș, sat în Macedonia, 62, 14
Gorna-Giurmaia (Gorna-Djurmaia) localitate în Bulgaria, 140, 147, 166
Gostovar, localitate în Macedonia sârbească, 148
Grabova, localitate în Albania, 143
Gradsco, localitate în Macedonia, 62
Gramaticova, sat în vialetul Saionic, 81, 139, 171
Gramos, munte în Albania, 108
Grebena, localitate în Macedonia grecească, 92, 108, 129, 133, 141, 155, 162, 171

Grecia, 8, 10, 17, 40, 43, 45, 47, 52, 57, 60, 76, 81, 103, 108, 109, 112, 113, 122, 123, 126, 127, 128, 129, 133, 139, 141, 143, 147, 150, 151, 155, 158, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 171, 174, 175, 181

H

Haemus, azi Stara Planina sau Munții Balcani, 16, 36, 37, 45
Herțegovina, 52, 139, 146
Hrupiște, localitate în Macedonia, 126, 139, 162, 171
Huma, localitate în Macedonia, 149

I

Ianina, localitate în Albania, 31, 32, 46, 53, 65, 77, 78, 88, 92, 108, 112, 129, 139, 141, 146, 147
Iași, 41
Ilim, munte în Macedonia, 148
Iliria, 2, 46
Illiryum, prefectură care cuprindea cea mai mare parte a Balcanilor, 3
Inacovat, 163
Inahos, râu în Albania de Sud, 108
Indije, localitate pe râul Bistrița, 108
Istanbul, 26
Istru, fluviu (v. Dunărea), 13, 16, 25
Italia, 13, 48, 69, 77, 116, 142, 148
Iugoslavia, 133, 134, 139, 143, 144, 147, 148, 152, 156, 162, 164, 167, 168
Ivanița, district în Slavonia, 27

J

Joug (Zygos), râu în Albania de Sud, 108

K

Kaimakcealan, munți în Serbia, 156
Kavadar, localitate în Macedonia, 139
Keramesion, câmpie (Macedonia), 3
Kiev, 52
Kiupruli (Veles), localitate în Macedonia nordică, 68
Kiustendil, munți în Bulgaria, 147
Kladova, 163
Kniajevat, 163
Kriva-Palanka (Egri-Palanka), 149
Kustohori, localitate în regiunea Veria, 126
Kypsella, cetate în Thessalia, 16

L

Labanitză, sat aromân în Albania, 108
Laca, sat în Macedonia, 119
Laista, sat în Albania, 108

Lamia (azi Zetuni), regiune locuită de vlahi, 12

Larissa, capitala Thessaliei, 6

Lausanne, 155

Leipzig, 127

Leshniza, sat aromân din Albania, 108

Letopelti (Kitka), 149

Lipopelți, localitate, 86

Liublijana, 21

Livezi, localitate în Macedonia grecească, 139

Livorno, 44

Londra, 106, 108, 109, 112, 117

Lujiți, localitate în regiunea Veria, 126

Lunca, localitate în Albania, 143

M

Macedonia, provincie, 6, 19, 20, 28, 35, 36, 37, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 60, 63, 64, 68, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 97, 101, 103, 107, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 130, 136, 139, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 150, 152, 153, 155, 162, 163, 174, 175, 178, 179, 181
Macedonia, republică în Jugoslavia, 179, 182
Macedonia sârbească, 139, 141
Magarova, sat în Macedonia, 62, 149
Maglay, fortăreață, 26
Mala Vbrița (Kraijna), sat, 156
Maleșova, munți, cazaua, 86
Malta, 44
Manheim, oraș în Germania, 175, 181
Maramureș, 135
Marea Neagră, 37, 48
Mediterrana, mare, 44
Medjidie, sat aromân din Albania, 108
Megalopolis, provincie în Thessalia, 7, 36, 37, 75, 92, 123, 153
Megalovlahia, (Marea Vlahie), 146
Megleni, sat în vialetul Salonic, 81, 92
Meleria, localitate în Macedonia, 68
Mesapi, munți în Macedonia, 148
Messembria, 66
Messia, 20
Mețova (Metzovo), localitate din Epir, 40, 41, 43, 44, 59, 108
Microvlahia (Mica Vlahie), 146
Minicevo, 163
Misia, (Mysia), 3, 16, 30, 31
Mișcoet, 36, 57
Mlava, 163
Modrusia, localitate în Croația, 24
Moesia, provincie romană, 2, 16, 32, 45
Mohub, localitate, 88
Moldova, 31, 42

Moloviștea (Muloviștea), sat și oraș în
Macedonia, 33, 62, 149
Monastir, 65, 81, 88, 92, 93, 101, 123, 146
Morova (Moravia), județ Serbia, 125, 145,
156, 181
Moscopole, oraș în Albania, 29, 33, 44, 143,
vezi și Voscopole, 46
Moscova, 43, 44
Muntenia, 31, 146
Muntenegru, 103, 139, 146
Murihova, masiv muntos, 62
Muzachia, localitate (ținut) în Albania, 44,
86, 141, 147
Münster, oraș Germania, 170

N

Naissus (azi Nis), oraș în Moesia
Superioară, azi Iugoslavia, 3, 144
Neapole, regatul, 44
Negotin, oraș de români în Serbia, capitala
județului Craina, 104, 139, 163
Nestus, fluviu, 148
Neuilly sur Seine, localitate în Franța,
133, 139
Neveasta (Nevesca în lb. turcă; Nyfion în
lb. greacă), localitate în Macedonia,
131, 139
Neviciani, localitate în vialetul Cosovo, 86
Nevrocop, localitate în Macedonia, 68
New-York, 167, 170
Nicea, localitate în Albania, 143
Nicopol, 169
Nijopole, 149
Nistru, 48, 135
Novi Sad, 182

O

Odessa, 52
Ohrida, capitala Macedoniei, 8, 17, 33, 99,
149, 179
Oltenia (Mica Valahie), 125
Osogov, munți, 86

P

Palanca, cazaua, 86
Palanca, munți, 86
Paleosseli, sat în Macedonia, 119
Panonia, provincie romană, 2, 3, 20
Pancevo, 160
Papadia, localitate în Macedonia
grecească, 139
Papasterie, localitate, 155
Paris, 120, 121, 122, 123, 124, 136, 139,
146, 155
Paticinia, localitate în Macedonia
grecească, 139, 171
Peloponez, 40

Perivole, sat în Grecia, 108, 119, 129, 139
Peștera, localitate în Bulgaria, 180
Petersburg, 117
Petita, localitate în Grecia, 171
Petrovât, localitate în Serbia, 97
Pind, munți, 25, 36, 51, 52, 59, 69, 70, 107,
108, 119, 123, 125, 129, 136, 146, 147,
148, 181, 153
Placivovița, munți, 86
Pleasa, localitate în Albania, 81, 139
Pleven, 169
Pocuția, 36
Podgor, sat, 156
Podolia, 36
Pojarevât, județ în Serbia, 125, 139, 156
Pontul Euxin (Marea Neagră), 13
Poroi (Parai), localitate în Macedonia
grecească, 89, 139
Portugalia, 48
Preavalitania, provincie, parte a
prefecturii Illyricum, 3
Preaslav, vechea capitală a primului țarat
bulgar, 16
Prespa, localitate în Macedonia, 10
Pretori, localitate în Macedonia grecească,
139
Prilep (Perlepe, Perleap), sat în
Macedonia, 62, 75, 148, 149
Prisakos, cetate în Thessalia, 16
Prizrend, localitate, 88
Prodromul (schit) în Insula Thasos, 138
Prosakos, cetate pe malul râului Vardar,
16
Ptișcani, sat în Macedonia, 62
Puzuchia, munte din regiunea Moglena, 7

R

Racle, localitate și vie în Macedonia,
(Iraclea), 62
Radovișta, munți, cazaua, 86
Ragusa, 44
Rakitovo, localitate în Bulgaria, 180
Resna, 149
Rila, munte în Bulgaria, 147
Rimnița, 7
Rodopi (Rhodopi), munți în Bulgaria, 3,
147, 148
Roma, 5, 6, 14, 69, 71, 116, 142, 168
România, 28, 41, 68, 72, 75, 78, 81, 82, 83,
86, 88, 91, 101, 104, 105, 112, 113,
114, 115, 117, 121, 123, 124, 125, 126,
127, 134, 142, 143, 144, 148, 152, 159,
161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 171,
174, 178, 181
Rumelia, 28
Rusia, 41, 44, 46, 74, 76, 90, 118, 120, 134,
139
Russe, 169

S

Salas, 163
Salce, sat în Macedonia, 62
Salonic (Thessalonic), 3, 16, 20, 46, 51, 65, 70, 75, 81, 82, 83, 88, 91, 92, 112, 123, 141, 146, 148, 150, 151, 155, 156, 162, 164, 171
Samarina, localitate în Grecia, 59, 108, 119, 129, 139
Sardinia, 44
Sava (Saos), râu, 6
Savinat (Zaicearski), sat, 156
Săracu, localitate megalovlahă, 44, 108
Sboke, munte în Epir, 44
Scodra, localitate, 147
Scolarți, localitate, 86
Scopia, localitate în Macedonia, 92, 139
Selia, localitate în Grecia, 75, 171
Segna, cetate în Croația, 24
Selia de Jos, localitate în Macedonia grecească, 139
Selia-Paliani, sat în Macedonia, 81
Serbia, 36, 50, 52, 63, 103, 104, 105, 107, 109, 112, 120, 122, 123, 124, 126, 146, 156, 163, 174, 181, 182
Serdica (azi Sofia, Bulgaria), oraș în Dacia Mediteranea, 3
Seres, localitate în Macedonia, 46, 68, 147
Serres (Serrai) oraș în nordul Greciei, 10
Sèvres, localitate în Franța, 143
Siaciste, oraș în Albania, 33
Sicilia, 44
Siliștra, 67, 135, 140, 169
Sipsca, localitate în Albania, 139, 143
Sirmium, azi Mitrovico, oraș pe Dunăre, 3
Skutari, vialet în Albania, 146
Slavonia, regat, 27, 139
Smeredevo, cetate sârbă, 26
Smicsi, sat în Macedonia, 119
Smirna, localitate în Turcia, 47
Sofia, 107, 127, 133, 140, 143, 157, 166, 180
Sou, localitate pe râul Bistrița, 108
Spanciova, localitate în vialetul Cosovo, 86
Spania, 48
St. Petersburg, 109
Statele Unite ale Americii, 181
Stip, munți, 86, 179
Strasbourg, 170, 176, 181, 184
Struga, 149, 179
Strumitza, cetate în Macedonia, 16

T

Tărcănie, localitate în vialetul Cosovo, 80
Tărcoviani, localitate în regiunea Veria, 126
Târnovo, 14, 149, 169
Ternova, sat în Macedonia, 62

Tetova, localitate în Macedonia sârbească, 148, 149
Thessalia, (Tessalia-Tesalia), provincie a Greciei locuită de vlahi, 6, 20, 25, 35, 36, 44, 47, 48, 51, 53, 59, 60, 81, 86, 113, 123, 124, 141, 146, 147, 152, 153, 181
Ticvis, localitate în Macedonia, 62
Timișoara, 133, 134, 182
Timoc, 107, 121, 125, 135, 139, 144, 145, 152, 156, 160, 161, 163, 181
Tirana, 147, 175
Tisa, 48, 135, 145
Titov Veles, localitate în Iugoslavia, 179
Topleani, localitate în regiunea Veria, 126
Topliceni, sat în Macedonia, 62
Tracia, 2, 3, 19, 22, 35, 52, 54, 103, 124, 153
Transilvania, 31, 71, 72, 97, 121
Trazna-Reka, 163
Tricala, district în Grecia, 60
Trieste, 44
Trisca, râu în Macedonia, 62
Turcia, 44, 46, 68, 75, 80, 78, 82, 83, 84, 86, 88, 92, 94, 101, 102, 103, 122, 123, 127, 136, 147
Turcia, sat aromân din Albania, 108
Turcohori, localitate în regiunea Veria, 126
Turia, localitate în Macedonia grecească, 119, 129, 139, 171
Turnu Severin, 104
Turtukaia, 67
Tutracan, oraș în Bulgaria, 169

U

Ungaria, 16, 20, 33, 45, 46, 57, 134, 139, 147
U.R.S.S., 161, 171
Uroșev (Ferizovici), 149
Usküb, (Ushub), reședința vialetului Cosovo, 68, 88

V

Valahia, 12, 32, 42
Valea Moravei, regiune în Iugoslavia, 139
Vardar, fluviu și regiune în Bulgaria, 8, 144
Varuna, munți în Macedonia, 148
Vârbița, localitate în vialetul Cosovo, 86
Vârșet, 160
Veglia, localitate în Croația, 24
Veles, 149
Velingrad, localitate în Bulgaria, 180
Venetic, râu în Albania de Sud, 108
Veneția, 33, 36, 44
Veria, 70, 75, 81, 92, 112, 123, 126, 139, 155, 171
Veria-Marușa, comună în Grecia, 81

Veria-Selia, comună în Grecia, 81
Versailles, 124
Vidin, 135, 140, 141, 166, 169, 180
Viena, 27, 33, 36, 41, 44, 46, 57, 76, 116,
181
Vitovnița, sat (Mlavski), 156
Vlahia, 30, 32, 37
Vlahia Asanizilor, 146
Vlaho-Chisura, localitate în Macedonia
grecească, 139
Vlahoiani, localitate în Macedonia
grecească, 139
Vlașca Mala, zonă locuită de români în
Serbia, 105
Vodena, provincie în Serbia, 139
Voievodina, regiune, 181
Volo, 44
Vrancea, sat în Macedonia, 62
Vranecica, sat în Macedonia, 62
Vrata, 169

Vreonoti (azi Vranje), sediul episcopiei
vlahilor, 8

Z

Zaglavski, 163
Zagor, localitate megalo-vlahă, 44
Zagori, munți în Albania de Sud, 108
Zagorii, sat în Grecia, 119
Zaicear, județ în Serbia locuit de valahi,
161, 163, 182
Zajecarski, 163
Zirobirad, localitate în Grecia, 171
Zlot, sat, 156

X

Xanthi, localitate în Macedonia, 68
Xirohivad, localitate în vialetul Salonic, 75
81

**Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18**

